بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ
(Hulâsatü't - Tefasir)

BU TEFSİRİN HAZIRLANMASINDA FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1- **AHKAM'UL - KUR'AN** İmam-ı Şafiî
2- **AHKAMU'L - KUR'AN,** İmam EbûBekr Ahmed er-Razî el-Cessas
3- **ALÛSÎTEFSİRİ** (Ruhul Meani), Alusî
4- **BUHARÎ'nin ŞERHİ AYNI**
5- **CELALEYN TEFSİRI**
6- **EL-BURHAN FÎ ULÛMİ'L - KUR'AN,** Bedrüddin ez-Zerkeşî
7- **EL-CEVAHİR TEFSİRİ,** Allame Tantavî Cevherî
8- **ED—DURRÜ'L — MENSÛR FÎ'T - TEFSİRİ Bİ'L ME'SÛR,** İmam Celalüddin Abdurrahman es-Suyûtî
9- **EBUSSUUD TEFSİRİ** (Irşadü'l-Akli's-Selim ilâMezaya'l-Kur'ani'l-Azim)
10- **FETHU'L-BEYAN,** Sıddık Hasan Han el-Buharîel-Kanucî
11- **FETHU'L-KADİR,** Muhammed Bin Ali eş-Şevkanî
12- **FİZILALİ'L-KUR'AN,** Prof. Dr.Seyyid Kutup
13- **HAK DİNİ KUR'AN DİLİ,** Elmalılı Hamdi Yazır
14- **HÜLASATÜ'L-BEYAN,** Konyalı Mehmet Vehbi Efendi
15- **EL-İTKAN FÎ ULÛMİ'L-KUR'AN,** İmam Suyûti
16- **KURTUBÎ TEFSİRİ,** Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî
17- **MEHASİNÜ'T-TE'VİL** Allame Cemaleddin el-Kasımî
18- **MENAHİLU'L-İRFAN,** M. Abdülazim ez-Zerkan
19- **MÜSLİM ŞERHİ,** İmam Nevevi
20- **TEFSİR-İ BEGAVÎ,** Hüseyin b. Mes'ud el-Begavî
21- **TEFSİR-İ BEYZAVÎ,** (Envaru't-Tenzil), Nasıruddin Abdullah b. Ömer el-Beyzavî
22- **TEFSİR-İ KEŞŞAF,** Zemahşerî
23- **TEFSİR-İ EBÛ HAYYAN** (el-Bahru'l Muhit), Ebû Hayyan
24- **TEFSİR-İ İBN KESİR,** Hafız İmadüddin Ebu'l - Fida İsmail b. Kesir
25- **RUHU'L-BEYAN TEFSİRİ,** İsmail Hakkı el-Bursevî
26- **EL-MUNTAHEB FÎ TEFSİRU'L-KUR'AN** (Lecnetu'l-Kur'an Ves-Sûnne)
27- **ET-TEFSİRU'L-KAYYIM,** İbn Kayyım el-Cevzî
28- **TEFSİRU'L-MENAR,** es-Seyyid Muhammed Reşid Rıza
29- **TEFSİRU'L-MERAĞİ,**
30- **TEFSİR-İ RAZİ** (Mefatihu'l-Gayb), Fahreddin er-Razi
31- **TEFSİR'İ ES-SİRAC EL-MÜNİR,** Hatibi Şerbi
32- **TEFSİR'İ TABERİ,** Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi
33- **TEFSİR-İ AYATÜ'L-AHKAM,** Muhammed Ali es-Sabunî
34- İBN ABBAS'dan rivayet edilen TENVİRU'L-MİKYAS
35- **ZADU'L-MESİR Fİ İLMİ'T-TEFSİR,** İbnu'l - Cevzî
36- EbûKasım Hüseyin b. Muhammed er-ragıp el-İsfehani'nin Tefsiri

Bu kaynaklardan başka sahih hadis kıtaplarının tefsir bölümlerindende büyük ölçüde istifade edilmiştir.

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ

(Hulâsatü't - Tefasir)

Cilt: 2

ALİ ARSLAN
(Tekirdağ Eski Müftüsü
İstanbul Eski Merkez Vaizi)

OKUSAN

YAYINCILIK SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Binbirdirek, Suterazisi Sok. No:2/2 Kat.3
34400 Sultanahmet - İSTANBUL
Tel: 518 17 98 - 518 40 29

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ

(Hulâsatü't - Tefasir)

© Copyright OKUSAN YAYINCILIK SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Okusan Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Sahibi:
Mehmet ARSLAN

Tashih:
Ahmet BÜYÜKKAYMAZ

Yazı İşleri:
Hikmet KURTULUŞ

Dizgi:
Bayrak Yayımcılık - Matbaacılık Koll. Şti.

Montaj ve Baskı:
Gündoğdu Matbaacılık ve Ambalaj Sanayii

Film:
Mustafa DİNSEVER

OKUSAN YAYINCILIK UMUMİ NEŞRİYAT NO: 2

Temel Eserler Serisi: 2/ 2

OKUSAN

YAYINCILIK SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Binbirdirek, Suterazisi Sok. No:2/2 Kat.3
34400 Sultanahmet - İSTANBUL
Tel: 518 17 98 - 518 40 29

© Tefsirde Kullanılan Kur'an-ı Kerim metninin Copyright Tenvir Neşriyata aittir. Kullanımda bize gösterdikleri anlayışa teşekkür ederiz.

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ اَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ
اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَاِنْ
قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ
فَاِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ اِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ
بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ
مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾
وَاَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ وَاَحْسِنُوا اِنَّ اللّٰهَ
يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا
اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ
فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ بِهِ اَذًى مِنْ رَاْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ
اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ فَاِذَا اَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا
اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ
اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ حَاضِرِي
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

(191) Müşrikleri nerede bulursanız öldürünüz! Onlar sizi nerden çıkarmışlar ise, siz de onları oradan çıkarınız. Fitne, öldürmekten daha beterdir.

Sakın hâ Mescidi-Haram yanında onlar sizinle savaşmadıkça siz onlarla savaşmayınız! Eğer orada sizinle döğüşürler ise onları orada öldürünüz. İşte kâfirlerin cezası böyledir.

(192) Eğer onlar savaştan vazgeçerlerse, kesinlikle Allah (geçmiş günâhları) çokça affedici ve merhamet sahibidir.

(193) Fitne kalmayıp Din sadece Allah'ın oluncaya kadar, onlarla savaşınız. Eğer onlar (putperestlikten) vaz geçerler ise, kesinlikle düşmanlık ancak zalimlere karşı yapılır.

(194) Haram ay, haram aya bedeldir. Haramlarda kısas vardır. Öyle ise size saldırana siz de saldırınız. Fakat siz de onun saldırısının misli ile saldırınız. Allah'dan sakınınız ve biliniz ki, kesinlikle Allah sakınanlarla beraberdir.

(195) Allah yolunda malınızı harcayınız. Sakın ha! Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız, iyilik yapınız. Muhakkak ki Allah iyilik yapanları sever.

(196) HAC ve UMRE'nizi Allah için tamamlayınız. Eğer bunlardan alıkonulursanız, kurbandan kolaylıkla elde edebileceğinizi kesiniz. Sakın ha kurban yerine varmadıkça başlarınızı tıraş etmeyiniz. Kim ki, hasta veya başında herhangi bir eziyet verici bir durum bulunursa (o traş olsun) buna karşılık oruçtan veya sadakadan veya kurbandan bir fidye versin. Emniyet içinde olursanız, Hac zamanına kadar Umre ile faydalanmak isteyen kimse kolayına gelen bir kurbanı kessin. Fakat bunu bulamayan Hac'da üç gün, Hac'dan sonra memleketine dön-

düğünüzde yedi gün oruç tutsun. İşte bu tam on gün eder. Bu hüküm, aile efradı Mescidi Haram'da bulunmayanlar içindir. Allah'dan korkunuz ve biliniz ki, kesinlikle Allah cezası çok şiddetli olandır.

TEFSİR

«Allah yolunda savaşınız!» cümlesi, gerçek savaşın ancak, «İ'lâ-i kelimetullah» (Allah Kelâmı'nın yücelmesi) için olan savaş olduğunun delilidir. İslâm'daki savaşlar, her şeyden önce, DİN'in yücelmesi, İslâm Milletinin ve o Milletin üzerinde hüküm sürdüğü toprakların din düşmanlarına karşı korunması içindir. İkinci sebep ise müdafa-i nefisdir. Resûlüllah'ın hiç bir savaşı, saldırmak ve topraklar zaptetmek için değildir. Aksini iddia edenler, ya İslâm tarihinin câhilleridirler veya garazkâr müsteşrik ve münafıklardır. Acaba BEDİR savaşında böyle bir manâ bulunabilir mi? Asla!... UHUD savaşı da Mekke'de olmadı. Aksine saldırgan düşman, Medine'ye saldırmıştı. Mekke fethinin önünde cereyan eden hadisatı düşünen, onun ne tür bir savaş olduğunu derhal kestirebilir. Resûlüllah'ın diğer savaşları da böyledir!..

(191) «Müşriklere nerde rastlarsanız — ister Haram arazisinin hududları içinde olsun, ister hâricinde olsun — onları öldürünüz! Onlar sizi hangi memleketten sürüp çıkarmışlar ise, siz de aynı muameleyi onlara tatbik ediniz!» Nitekim bu emir gereğince Resûlüllah Mekke Fethinde müslüman olmayanları Mekke'den uzaklaştırdı.

«Fitne öldürmekten daha fenâdır!..»

Yâni o müşriklerin «Harem-i Şerif»de Allah'a ortak koşmaları, sizi Kâbe'yi tavaf etmekten menetmeleri, sizin bugün onları öldürmenizden daha fena idi. Zira onun ızdırabı daha uzun ve kalıcı oldu. Muhtemel ki, Âyetin manâsı, «Bir insanı vatanından kovmaktan gelen elem ve meşekkat, öldürmekten daha fenadır.» olsun. Çünkü kovulan bir insan daima elem duyar ve sıkıntılar çeker. Ashab-ı Kiram'ın aynı sıkıntıyı çektikleri gibi!.. **«Allah birdir.»** dediğinden Mekke'den tâ Habeşistan'a sürülen bir insanın çektiklerini düşünen, bu işlerin neye mal olduğunu pekalâ anlar!

Mescid-i Haram'ın hürmeti müslümanlarca müsellem olduğundan

yüce Mevlâmız (C.C.), **«Müşrikler Mescid-i Haram'ın bulunduğu Harem bölgesinde size harb açmadıkça orada onlarla savaşmayınız!»** buyurmuştur. Yani Harem'in hürmetini onlar kırıcı olsunlar; onlar saldırdıktan sonra çekinmeden orada döğüşünüz.

«Harem-i Şerif»de bulunanlara düşman saldırırsa, karşılık verilir, oraya sığınana dokunulmaz. Fakat Hanefîlere göre, yiyecek ve içecek verilmez, ölüme veya teslim olmaya terkedilir.

(193) **«Topyekün müşriklere savaş açın! Fitne sönünceye ve DİN katıksız Allah'ın oluncaya dek müşriklerle savaşınız!»** Âyeti Celîle güç olduktan sonra fesadın daniskası bulunan şirkin karşısında yer almanın ve söndürülmesine çalışmanın farziyyetini ilân eder.

(194) **«Haram ay, haram aya karşılıktır!..»** Âyeti celîlenin nüzul sebebi şudur: «Hüdeybiyye Anlaşması»nın olduğu sene, Haram aylardan birisi olan «ZİL-KA'DE» de müşrikler Müslümanlara savaş ilân ettiler. Ertesi sene anlaşma gereği Müslümanlar hükme bağlanan UMRE'ye «ZİL-KA'DE»de gittiler. Fakat bu ayda gitmek pek ağır geldi. Zira karşı taraf saldırsa, karşılığı «Haram Ay»da vermek mecburiyeti hasıl olacaktı. Bunun üzerine bahsi geçen Âyet indi ve: **«Sizin bu ayda çıkmanız, onların geçen sene aynı ayda çıkmalarına karşılık olsun. Bunun hürmetini kaldırmak onun hürmetine karşılık olsun. Bunun için üzülmeyiniz!»** hükmü geldi.

«Haramlar kısasdır!..» Bu cümle, Müslümanlara verilen tesellinin delilidir. Korunması ve gözetilmesi gereken her nesnede kısas vardır. İhlâl edilirse karşılığında ihlâl edenden öç alınır. Müşrikler geçmiş senede sizin haram ayınız «ZİL-KA'DE»nin hürmetini, sizi KÂBE'yi tavaf etmekten menetmek suretiyle kaldırdıkları için, bu sene siz de aynı ayda aynı şeyi onlara karşı tatbik edebilirsiniz. Zorla Mekke'ye giriniz. Size savaş açarlarsa, siz de savaşınız. **«Size saldırana, saldırısına benzer bir tarzda, saldırınız! (Aşırı gidip hakkınız olmayan şeyleri yapmaktan çekininiz ve) Allah'dan korkunuz! Biliniz ki, Allah, kendisinden korkanlarla beraberdir.»** Onları korur ve muhafaza eder.

Hz. Ebu-Eyyub el-Ensarî (R.A.), «Allah İslâmı kuvvetli kıldığı ve Müslümanlar çoğaldığı zaman, biz Ensar dedik ki, «Artık bize ihtiyaç yoktur. Evimiz, aile efradımız ve malarımıza dönüş yapalım. Biraz da

kendimize çalışalım.» Bunun üzerine, **«Allah yolunda infak ediniz! Sakın hâ ellerinizle kendi nefislerinizi tehlikeye atmayınız!...»** Âyeti nâzil oldu. Zira harbden kaçmak ve o uğurda malı sarfetmemek, düşmanın kuvvetlenmesine ve bize gâlip gelip bizi yoketmesine yol açar. Bu da, kendi kendimizi tehlikeye atmak demektir!

Muhtemel ki, Âyetin manâsı, **«Sakın israf etmek, malı fuzûlü yere sarfetmek suretiyle kendinizi tehlikeye atmayınız.»** veya **«Allah yolunda sarf etmekten kaçınmak ve malı sevmek sureti ile kendinizi tehlikeye atmayınız.»** dır. Çünkü böyle bir tehlike ebedi yokluğa insanı götürebilir. Bu sırdan dolayıdır ki, cimriliğe «Helâk» denilmiştir.

«İyilik yapınız!» cümlesi; ameller ve ahlâklarınızda veya ihtiyaç sahiplerine yardım etmekte iyilik yapınız demektir.

(196) **«HAC ile UMRE'yi Allah için tamamlayınız.»** cümlesi, onları tam yaparak yerine getiriniz, onlardaki ibadetleri Allah rızası için yerli yerinde yapınız demek olduğu gibi, bu, iki ibadetin hayatta şartlar tamam olduktan sonra her mü'minin boynunda farz olduklarına da delildir.

«VE EKİMU» kıraâti bu manâyı desteklemektedir. Cabir (R.A.) den: **«Resûlüllah'dan, Umre Hac gibi farz mıdır, diye sorulduğunda hayır değildir. Fakat UMRE yapmanız sizin için daha hayırlıdır.»** rivayeti vardır. Bu Hadis şu gelecek Hadis ile çarpışmakta ve delil olmaktan düşmektedir.

«Bir kişi Hz. Ömer (R.A.) a, «Ben, Hac ile Umre'nin boynumda farz olduklarına inandım. İkisine birden ihram bağladım (siz ne buyurursunuz?)» Hz. Ömer (R.A.) da, «Sen Peygamberinin Sünnetine hidayet olundun. (Yani doğruyu yaptın).» buyurdu.»

Muhtemel ki, HAC ile UMRE'nin tamamlanmasından maksat, aile efradının bulunduğu yerden ihrama gir, böylece kâmil bir HAC ve UMRE ibadetini ifâ etmiş olursun. Veya **«Her birisi için ayrı bir yolculuk yap.»** veya **«yolculuğunu sadece o iki ibadet için yap; herhangi bir dünyalık bahis konusu olmasın!»** veya **«O yolculukta infak edeceğin mal helâlinden olsun»** demek olsun.

HUDEYBİYE'de Allah'ın Resûlü ÜMRE yapmaktan men olunduğu zaman, şu Âyet nâzil oldu: **«Eğer HAC ve UMRE'den alıkonursanız**

kurbandan kolayınıza gelenini boğazlayınız.» Men olmaktan gaye, İmam Malik ve İmam Şafiî'ye göre, düşmanın men etmesidir. İmam Ebu-Hanife'ye göre, ister düşman, ister hastalık, ister başka bir mani olsun fark yoktur. Çünkü: Resûlüllah (A.S.), **«Ayağı kırılan veya topallaşan kimse ihramını çözsün. Zira gelecek sene HAC ona farz olur»** buyurmuştur.

Fakat BEYZAVÎ, tefsirinde bu Hadisi zayıf bulup «Hacca ihram bağlamışsa...» şartı ile tevil etmiş ve «Resûlüllah'ın ZÜBEYİR'in kızı DİBÂYE'ye **«HAC yap ve şart koşarak de ki: Ey Allahım! İhramımdan çıkışım beni hapis ettiğin yerde olsun!»** buyurduğu Hadisi bu tevilin delilidir.» demiştir.

«Hasta veya başında bir eziyet bulunana oruçtan veya sadakadan veya kurbandan biri ile fidye lâzım gelir?» bu Âyeti Celîle fidyenin türlerini belirtmektedir. Yani fidyenin hangi nesnelerden verileceğini beyan eder. Fidyenin miktarına gelince, rivayet ediliyor ki, Resûlü Ekrem, ACRE oğlu KAÂB'dan sordu: **«Olabilir ki, başındaki kehleler sana eziyet ederler?»** KAÂB: **«Evet ya Resûlüllah»** diye, cevap verince, Resûlüllah (İhramda bulunan) KAÂB'a: **«O halde başını tıraş et ya üç gün oruç tut veya bir FARK taâmı altı fakire ver veya bir koyunu kurban et!»** buyurdu. Hadisde bahsi geçen «FARK» üç avuç dolusu taam demektir.

«Kurban bulamazsanız, HAC'da üç, döndükten sonra da yedi gün oruç tutunuz!...»

HAC'da tutulan üç gün, ihrama girdikten sonra ve ihramdan çıkmadan önceki zamanda tutulur. Ebu Hanife'ye göre, HAC aylarında ve iki ihram arasında tutulur. En iyi şekli ZİLHECCE'nin 7. 8. 9. cu günlerinde tutmaktır. Âlimlerin çoğuna göre, bayram günleri ve bayramdan sonra teşrik günlerinde oruç tutmak haramdır.

İmam Şafiî'nin bir içtihadına göre HAC'dan sonra tutulan yedi gün, ancak aile efradına döndükten sonra tutulur. Ebu Hanife'nin ikinci bir ictihadına göre, HAC ibadeti bittikten sonra MEKKE dahil her yerde keffaret orucu tutulabilir.

«Bu hüküm aile efradı Harem'de olmayan içindir» Şafiî'lere göre, Harem'den maksad, yaklaşık olarak doksan (90) km. lik mesafeye ka-

dar olan yerlerdir. Eğer bu mesafeden daha yakın bir yerde oturuyorsa Harem ehlinden sayılır veya onların hükmündedir.

TÂVUS'a göre, Harem hudutlarının dışında bulunan herkese bu hüküm tatbik edilir.

İMAM MALİK'e göre, Mekke ahalisi olmayan (Mekke'de oturmayan) herkes bu hükme tabidir. İMAM EBU-HANİFE'ye göre, Mikatların dışında oturanlar bu hükme tabidirler.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

(191) **«Onları yakaladığınız yerde öldürünüz. Onların sizi çıkardığı yerden onları çıkarınız...»**

Bu âyetin tefsirinde İbni-Ebi-Hâtim Ebul-Âliye'den şunları nakletti: **«Onlardan maksad, müşriklerdir.»**

«Fitne öldürmekten daha şiddetlidir..» Burada fitne şirktir. Yani şirk öldürmekten daha korkunçdur. Veya **«Sizin üzerinde bulunduğunuz fitne öldürmekten daha korkunçtur!..»**

İbni-Cerir Mucahid'den: «Mü'minin dininden dönüp putlara tapması haklı olduğu halde öldürülmesinden daha şiddetlidir.»

«Onlar, Mescid-i Haram yanında sizinle savaşmadıkca siz orada onlarla savaşmayınız...»

Bu âyetin tefsiri sahiheyinde geldiği gibi şöyledir: «Allah yer ile gökleri yarattığı günden beri bu beldeyi (Mekke'yi) haram kıldı. Allah'ın haram kılmasıyla bu belde tâ kıyâmete kadar haramdır. Helâl kılınmadı, ancak günün bir saatinde helâl kılındı. O da benim şu içinde bulunduğum saattir. Allah'ın hükmüyle haramdır. Ağacı kesilmez, bitkisi yolunmaz. Eğer biri Resûlüllah'ın Mekke'de açtığı savaşını kendisi için bir ruhsat kabul ederse, ona deyiniz ki, Allah Resûlüne izin verdi. Fakat size izin vermedi.»

Resûlüllah, burada Fetih gününde Mekke'lilerle olan savaşını kasdediyor. Zira Mekke şehri zorla fethedildi. El-Handeme denilen yerde bir çok Mekke'li öldürüldü.

Bazıları da; Mekke sulh ile alındı. Çünkü Resûlüllah: **«Kapısını kapatan emindir. Mescidi-Haram'a giren emindir. Ebi-Süfyan'ın evine giren dokunulmazdır»** dedi. Bir de âyetin sonunda: **«Eğer onlar sizinle savaşırsa, sizde onları öldürünüz. Kâfirlerin cezası böyledir.»** denilmiştir. Âyet, Mescid-i Haram yanında (Harem hududları dahilinde) müşrikler savaş açtıkları zaman, saldırılarını durdurmak maksadıyla onlara savaş açınız diyor.

Bir de Hudeybiye senesinde savaşmak maksadıyla Resûlullah ağacın altında ashabından biat aldı. O sene Kureyşliler Beni-Sakif ve Habeşlilerle birleşip müslümanlara karşı koydular. Allah, bu eşiğine gelinmiş savaşı durdurdu: **«Onlara karşı size zafer verdikten sonra Mekke'nin göbeğinde onların ellerini sizden, sizin de ellerinizi onlardan çeken odur.»** (Feth: 24).

Bir de Allah: **«Eğer savaştan vazgeçerlerse, şübhesiz Allah çokça af edici ve merhametlidir.»** buyurdu. Yani müşrikler Harem'deki savaşı bırakıp İslâma gelirlerse, şübhesiz ki, Allah günâhlarını bağışlayıcıdır. İsterse, haramda müslümanları öldürmüş olsunlar tevbe ettikleri takdirde Allah affeder. Hiç bir günâh Allah'ın affı önünde büyük kalmaz. Affın kapsamından dışarı kalmaz...

(193) **«Fitne kalmayıncaya ve dinin tamamı Allah'ın oluncaya dek savaşınız...»**

Bu âyetin tefsirinde İbni-Abbas **«Fitne, şirktir»** dedi. **«Dinin tamamı Allah'ın olsun»**un manâsı, Allah'ın (C.C.) gönderdiği İSLÂM dinin sair dinlere galebe çalması demektir. Nitekim Sahiheyin (Buharî ve Müslim)de Ebi-Musa el-Aşarî'den rivâyet edildi: Resûlüllah'dan: **«Kahramanlık, kan bağı ve görsünler için savaşanların hangisi Allah yolunda savaşmış sayılır?»** soruldu.

Resûlüllah: **«Kim ki Allah'ın Kelimesi (dini) yücelsin diye savaşırsa o, Allah'ın yolundadır.»** cevabını verdi.

Buharî ve Müslim de: **«Lailâhe illellah diyeceklerine kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bu kelimeyi söyledikleri zaman benden kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. Ancak hakkıyle kanlarını akıtabilir, mallarını alabilirim. Onların hesabı Allah'a aiddir.»** hadisi yer almaktadır.

«Vazgeçerlerse artık düşmanlık ancak zalimlere karşı yapılır..» âyetini Mucahid: «Eğer şirkten ve Müminlerle savaşmaktan vazgeçerlerse, sizde onlarla savaşmaktan vaz geçiniz. Tevbe etmelerine rağmen onlarla savaşan zalimdir. Öyle ise, düşmanlık ancak zalimlere karşıdır.» dedi.

Veya ayetin takdiri «Vazgeçerlerse, zulm olan şirkten kurtulurlar. Bundan sonra da onlara herhangi bir saldırı bahis konusu değildir.» demektir.

İkrime ve Ketade: **«Zalim odur ki, lâilâhe illellah demekten imtina eder»** dediler.

Buharî: **«Fitneden eser kalmayıncaya dek savaşınız...»** âyetin tefsirinde Muhammed b. Bışar bize ona da Abdulvehhab ona da Übeydullah, ona da Nafi' ona da İbni-Ömer dedi: **«İbni-Zübeyr'in zamanındaki fitnede iki kişi İbni-Ömer'e gelip «Halk zayi oldular. Sen Ömer'in oğlu ve Resûlüllah'ın arkadaşısın, niçin ortaya çıkmıyorsun?»**

İbni-Ömer: **«Allah'ın kardeşimin kanını bana haram kılması beni ortaya atılmaktan menetti!»**

O iki kişi: **«Allah buyurmamış mı ki, fitne kalmayıncaya dek onlarla savaşınız.»**

İbni-Ömer: **«Fitne gidinceye dek biz savaştık. Din tamamen Allah'ın oluncaya kadar çarpıştık. Siz ise, istiyorsunuz ki fitne oluşuncaya dek çarpışasınız. Din Allah'dan başkasının oluncaya kadar savaşasınız..»**

(194) **«Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler karşılıklıdır...»**

Bu âyetin tefsirinde İkrime İbni-Abbas'dan: «Hicretin altıncı senesinde Resûlüllah Umre'ye ihram bağlayıp gittiğinde ve müşrikler tarafından Mekke'ye girip Umre yapmasından menedildiği de Zil-Kade ayında bulunuyordu. Bu ay, haram aylardandır. Gelecek sene Mekke'ye girip ümre yapacağına dair müşriklerle anlaşma imzaladı. Ertesi sene beraberindeki müslümanlarla birlikte Mekke'ye girdi. Allah onun öcünü müşriklerden aldığını ilân etmek için bu âyeti indirdi.»

İbni-Hanbel Cabir b. Abdullah yoluyle rivâyet etti: **«Resûlüllah haram ayda gazaya gitmezdi. Ancak kendisine savaş açıldığında kar-**

şılık verirdi. Haram aya girdi mi savuşuncaya kadar dururdu.» Bu isnad sahihdir. (1)

Hudeybiyede konaklanan ve damadı Hz. Osman'ı Mekke müşriklerine elçi olarak gönderen hazreti Peygamber, Osman'ın şehid edildiğini haber alınca, ağaç altında bin dört ashabından müşriklerle savaşacağına dair biat aldı. Osman'ın öldürülmemiş haberi gelince, savaşmaktan vazgeçip sulha meyl etti.

Huneyinde **«Havazın»** kabilesiyle savaşmaktan boşalınca kaçanlarını Taif kalesinde kuşattı. Mancınıklarla taşlar ataıak onları çıkarmaya çalıştığı zaman Zil-Kade ayı gelip yetişti. Böylece kırk gün tamam oluncaya dek savaşı kesip orada durdu. Ashabından çok kimseler şehid düşmeye başlayınca Taif Kalesini bırakıp Mekke'ye dönüş yaptı. «Cu'urrane» (veya Cu'rane) adlı Mikatta Umre ihramına niyet getirdi. Orada, «Hüneyn» savaşında aldığı ganimetleri taksim etti. Bu Umresi de Hicretin sekizinci senesinde Zil-Kade ayında idi.

«Bunun için kim size saldırırsa sizde aynen ona size yaptığı saldırı gibi saldırınız...»

İbni-Abbas: «Bu âyet Mekke'de indi. O zaman ne kuvvet vardı. Ne de cihad.. Sonra Medine'de inen ve savaşa izin veren âyetle nesih edildi.» dedi.

İbni-Cerir, İbni-Abbas'dan gelen bu görüşü reddetti. Ayet Medine'de «Umret'ul-Kaza»dan sonra nazil oldu, dedi. Bunu da Mucahid'den nakleyledi.

(195) **«(Malınızı) Allah'ın yolunda infak ediniz. Sakın ellerinizle nefislerinizi tehlikeye atmayınız..»**

Bu âyetin tefsirinde Buharî şunları nakletti: «Bize İshak, ona Nadr, ona Şü'be, ona Süleyman, ona Vail, ona da Hüzeyfe haber verdi: **«Bu âyet, NAFAKA hakkında nazil oldu.»**

Leys b. Sad, Yezid b. Ebi-Habib'den o da Eslem'den rivâyet etti: «Muhacirlerden bir müslüman KUSTANTİNİYYE (İstanbul) de düşman saffına saldırıp parçalıyordu. Beraberimizde (meşhur sahabi) Ebi-

(1) Bkz. İbn-i Kesîr 1-402. Darul-Endulus bila tarih. Bevrut.

Eyyup el-Ensarî vardı. Bazı kimseler: «Bu zat, nefsini tehlikeye attı» dediler. Bunun üzerine Ebi-Eyyup: «Biz, bu âyeti daha iyi biliriz. Bizim hakkımızda indi. Resûlüllah'a arkadaşlık yaptık, O'nunla beraber savaşlara katıldık, O'na yardımcı olduk. İslâm yayılıp zahir olduğu zaman, biz Ensar sevgi yönünden bir araya geldik ve dedik: «Allah, bizi Peygamberinin arkadaşlığıyle, O'na yardım etmekle müşerref kıldı. Tâ ki İslâm yayıldı. Müslümanlar çoğaldı. Biz İslâmı aile efradımız, mallarımız ve evlâdlarımıza tercih ettik. Artık harb şiddetini bırakmıştır. Öyle ise aile efradımıza ve malımıza dönelim, biraz da onların içinde duralım» dedik. Bunun üzerine hakkımızda bu âyet indi. Böylece anladık ki, tehlike, aile, efrad ve malın yanında durup cihadı terketmektedir.» (1)

Ebu-Bekir b. Ayyaş Ebi-İshak es-Subeî'den rivâyet etti: «Birisi Berra b. Azib'ten sordu: Eğer tek başıma düşmana hucum edersem beni öldürürlerse, nefsimi tehlikeye atmış olur muyum?»

Berra: «Hayır. Nefsini tehlikeye atmış sayılmazsın. Çünkü yüce Mevlâmız Resûlüllah'a: «Allah yolunda çarpış. Sen ancak nefsinden sorumlusun..» (Nisa: 84) direktifini vermiştir. Buradaki tehlike ise nafaka meselesindedir.» Hadisi İbni Merduyeh rivâyet etmiştir. Tirmizî Kays b. Rebi'den o, İshak'tan o Berra'dan aynısını rivâyet etti. Fakat: «Ancak nefsinden sorumlusun» cümlesinden sonra: «Lâkin tehlike, kişinin günâh işleyip tevbe etmemesindedir. Böylece nefsini tehlikeye atar ve tevbe de etmez.» cümlesi de vardır.

A'ta b. Saib Said b. Cübeyir'den o da İbni-Abbas'dan rivâyet eyledi: «Bu âyette bahsedilen tehlike savaşda değildir. Ancak nafakadadır. Allah yolunda infak etmekten elini tutarsan, nefsini elinle tehlikeye atmış olursun.»

Hammad, Davud'dan Şa'bî'den, Dehhak'tan: «Ensar sadaka verirlerdi. Mallarından Allah yolunda infak ederlerdi. Bir kıtlık senesi geldi. Allah yolunda infaktan ellerini tuttular. Bunun üzerine bu âyet indi.» diye rivâyet etti.

---

(1) Ebu-Davûd, Tirmizî ve Nesei Bkz. İbn-i Kesîr 1-405 Darul-Endulus bila tarih Beyrut.

Hasanı Basri: «Tehlike cimriliktir.» dedi.

Semmak: «Tehlike, kişinin günah işleyip tevbe etsem dahi Allah beni affetmez zannıdır» dedi.

Ali b. Ebi-Talha: «Tehlike Allah'ın (C.C.) azabıdır.»

Zeyd b. Eslem, bu âyetin tefsirinde; Resûlüllah'ın gönderdiği akınların arasında nafakasız yola çıkanlar vardı. Bunlar ya yolda kalıyorlardı. Veya başkasının boynuna yük olurlardı. Allah bunlara Allah'ın rızkından nafaka edinmelerini ve nefislerini tehlikeye atmamalarını emretti. Tehlike bazı kimselerin açlıktan veya susuzluktan veya yürümekten helak olmalarıdır.

Allah, elinde fazla mal olan kullarına: **«İhsan ediniz, şüphesiz Allah, ihsan edenleri sever.»** emrini verdi. Âyetin kapsamı: Allah için her hayır yerine, her taata, hele düşman savaşına malın sarfedilmesidir. Bunu terk etmek, helak ve yok olmak olduğunu haber vermektir. İhsan yapmak, taatların en yüce makamıdır.

(196) **«Hacc ve Umreyi Allah için tam yapınız...»** Bu âyetin zahirinden anlaşılıyor ki, Hacca ve Umre'ye başlamak, onları tamamlamamızı gerekli kılar.

Şu'be, Hz. Ali (K.V.) tarikiyle rivâyet eyledi: «Hacc ve Umrenin tamamlanması aile efradının bulunduğu evlerden ihrama girmektir.»

Sufyanı Sevrî: «Hacc ve Umrenin tamamlanması, yurdundan ihrama girmen ve sadece Hacc ve Umre için yola çıkmandır. Mikatta Lebeykeyi okuyup, ticaret veya başka bir işe gitmemendir.» dedi.

Menhul: «Onların tamamlanması, Mikata vardığında onlar için ihrama girmektir.» dedi.

Hz. Ömer: «Haccı Umreden ayırman, onları tamamlamaktır. Hacc aylarının gayrısında Umre yapmandır. Zira Allah (C.C.): **«Hacc belli aylardır»** buyurdu.

Hişâm b. Avn; Kasım b. Muhammed'den dinledim: «Hacc aylarında Umre tamam değildir» dedi. Kendisinden: **«Muharrem ayındaki Umre nasıldır?»** soruldu. Onun tamam olduğunu söyledi. Ketade b. «Dea'me»den de bu rivâyet edildi. Fakat bu görüşe dikkat etmek ge-

rektir. Çünkü Resûlüllah'ın yaptığı dört Umrenin Zil-Ka'de ayında olduğu sabit olmuştur. Şöyle ki, Hudeybiye Umresi hicretin altıncı senesinde ve Zil-Ka'dede, «Umretul-Kada» yedinci senenin Zil-Ka'de ayında, Cuurrane Umresi sekizinci senenin Zil-Kade'sinde Haccı ile beraber olan Umresi onuncu senenin Zil-Ka'desinde oldu. İkisine birden ihram bağladı. Hicretten sonra bunun gayrisinde Umreye niyetlenmedi. Fakat Ummu-Hanie: **«Ramazanda bir Umre yapmak benimle beraber yapılan bir Hacca denktir»** dedi.

Ümmü-Hani Cenabı Peygamberle Hacc etmeye azmetti. Fakat teharet meselesinden ötürü katılamadı. O zaman Peygamber bu sözünü söyledi. Said bin Cübeyir: «Bu Hz. Ümmü-Hani'nin özelliklerindendir» dedi.

Katade Zurâre'den o da İbni-Abbas'dan rivâyet etti: **«Âyetteki Hacc'dan murad, Arefe vakfesidir. Umre'den maksad, Kâbe'yi tavaf etmektir.»**

Eş-Şa'bî: «Vel-umretu lillahi» tarzında ötre ile okumuştur. Bu kıraata göre Umre vacib değildir demiştir.

Bir çok Hadisde: «Resûlüllah ihramında Hacc ile Umreyi bir araya getirmiştir.» diye varid olmuştur.

Sahihde sabit oldu ki: «Resûlüllah ashabına **«Kimin beraberinde hedy (kurban) varsa, Hacc ile Umreye beraber telbiye getirsin»** dedi.»

Yine Sahihde varid oldu: **«Artık kıyâmet gününe kadar Umre Hacca girdi.»** yani ikisine birden niyet edilir.

«Eğer kuşatılırsanız artık size kolayı gelen kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyiniz..» Bu âyetin hicretin altıncı senesi olan Hudeybiye'de nâzil olduğunu söylediler. Beraberlerinde bulunan kurbanları kesmelerini, başlarını tıraş edip ihramdan çıkmalarını kolaylaştırdı. Beraberlerinde yetmiş deve vardı. Resûlüllah başlarını tıraş edip ihramdan çıkmalarını emrettiyse de Nesih hükmünü beklemek için durdular. Bu durum, Peygamber çıkıp başını tıraş edinceye kadar devam etti. Manzarayı gören sahabeler de tıraş oldular. Bazıları başlarını tıraş etmedi. Sadece makasla kısalttı. Bunun için Resûlüllah: **«Allah başlarını tıraş edenlere merhamet etsin dedi.»**

Ashap: **«Kısaltanlara da Ey Allah'ın Resûlü kısaltanlara da»** dediler. Üçüncü defada **«Kısaltanlara da»** dedi.

Ashap yedişer yedişer o yetmiş devede ortak oldular. Bin dörtyüz kişi idiler. Harem hududunun dışında ve Hudeybiye'de konaklamışlardı. Bazıları da «Tam Harem'in sınırında idiler» dedi.

Bazı âlimler; Hasr (engelleme) ancak düşman ile olur. Bazıları, hastalık, yolu şaşırmak gibi şeyler ile de olabilir dediler.

«Kurbanlardan sizin için hangisi kolaysa...»

İmamı **Mâlik Hz.** Ali (K.V.) tarikiyle rivâyet etti: «Bu koyundur.»

İbni-Abbas'dan «Hedyi sekiz çifttendir. Deve, sığır, keçi ve koyundandır. Dört mezhebe göre de kolayı olan kurban bir koyundur.»

«İçinizden hasta veya başından eziyeti olup bundan ötürü tıraş olan kimseye üç gün oruç tutmak ya da altı fakire birer fitre miktarı fidye vermek gerektir.»

Bu âyetin tefsirinde Buharî, Adem'den o Şu'be'den, o Abdurrahman'dan, o Abdullah b. Ma'kal'dan rivâyet etti: «Bu mescidde (Kufe Mescidini kasdediyor) Kâb b. Acre'nin yanında oturdum. Ondan oruçdan olan fidyeyi sordum. Dedi ki yüzüme kehleler döküldüğü halde Peygambere götürüldüm. Şunları söyledi: «Senin bu kadar sıkıntıda olduğunu sanmıyordum. Acaba bir koyunun yok mudur?» Ben «Hayır» dedim. Resûl: «Üç gün oruç tut veya her birine yarım sa' olmak üzere altı yoksula fidye ver. Başını tıraş et.» Bu âyet özel olarak benim için nazil oldu. Genel olarak hepiniz içindir.»

İmamı Ahmed Abdurrahman b. Ebi-Leylâ'dan o da Kâb b. Acre'den rivâyet etti: **«Biz Hudeybiye'de Resûlün beraberinde idik. Müşrikler Peygamberi muhasaraya almıştılar. Benim saçım vardı. Kehleler yüzüme düşer dururdu. Peygamber yanımdan geçti. Senin başındaki kehleler sana eziyet verirler mi? Evet, deyince traş et, emrini verdi. Bunun üzerine bu âyet indi.»**

Kişi burada muhayyerdir: dilerse, oruç tutar, dilerse, fidye verir, dilerse bir koyun boğazlar, tasadduk eder. Hangisi kolayına giderse, onu yapabilir.

Âyette «Nüsuk» diye geçen tâbirden maksad bir koyundur. Onu kesip tasadduk etmektir.

«Emin olduğunuz zaman da kim Umresini bitirip ondan faydalanarak Hacc yaparsa, kolayına gelen bir kurbanı kesmek vacip olur.»

İbni-Kesir: «Menasıkı haccı yerine getirme imkânına kavuştuğundan ötürü Temettu' niyetini getiren gücü yettiği kurbanı kessin. Kurbanın en azı bir koyundur. Dilerse sığır da kesebilir. Bu âyette temettun meşruiyetine dair delil vardır. Nitekim İmran b. Hasın (veya Husayn)'dan: **«Allah'ın Kitabında Temettu' âyeti indi. Resûlüllah ile beraber Temettu' yaptık. Daha sonra onu yasaklayan herhangi bir Kur'an (âyet) inmedi. Ta ki Peygamber vefat edinceye dek... Bir kişi kendi reyi ile dilediğini söyledi»** rivâyet edilmiştir. Buharî: «Bu kişiden maksadı, Hz. Ömer'dir (R.A.). Buharî'nin bu dediği sarahaten gelmiştir. Zira Ömer (R.A.) halkı Temettu' yapmaktan menederdi. Biz Allah'ın Kitabını tutarız. Allah'ın Kitabı tamamı emrediyor» derdi. Hz. Ömer (R.A.), **«Temettu' yapmak haramdır»** diye yasaklamazdı. Halk çokca KÂBE'ye gitsinler Hacc için ayrı ihram, Umre için ayrı ihram bağlasınlar için bu emrini verdi.»

«Bu hüküm, ehli, Mescid-i Haramda hazır olmayanlar içindir...»

İbni-Cerir: «Ehli-Tevil, bundan kimin kasdedildiği hususunda ihtilâfa düştüler. Fakat burada Harem ehlinin kasdedildiğini, Temettun onlara olmadığını ittifakla savunduktan sonra ihtilâfa düştüler.

Bazıları sadece Harem ehâlisi kasdedildi. Başkası, değil dedi. Bize Bışar, ona Abdurrahman, ona Sufyanı Sevrî söyledi. İbni-Abbas (R. Anhuma) **«Bunlar harem ehlidirler.»** dedi.

İbni-Mubarek Katade'den: «Bize denildi ki İbni-Abbas **«Ey Mekkeliler sizin için Temettu yoktur. Afaktan gelenlere Temettu' helâl kılındı. Size haram kılındı. Sizden herhanginiz Umre için ancak bir dereyi geçer. Bu kadarcık yolculuktan sonra Umreye telbiye getirir.»** dedi.

Abdurrazzak Mamer'den o Tavus'tan o pederinden rivâyet etti: **«Temettu sair halk için vardır. Mekke'lilere yoktur. Aile efradı Harem'den olana Temettu' yoktur. Âyetten de maksad budur.»**

Başkaları **«Bunlar, Harem ehâlisi ile Harem ve Mikatlar arasında yaşayanlardır. Zira bunlar da Mekke'liler gibi Temettu yapamazlar.»** dedi.

Abdurrazzak Zuhrî'den: **«Kimin aile efradı Haremden bir günlük mesafede bulunuyorsa, o Temettu yapabilir.»**

Başka bir rivâyetinde: **«Bir veya iki gün»** diye geçiyor. İbni-Cerir bu hususda Şafiî mezhebini ihtiyar etti. Şafiî'ye göre Mikat ile Harem arasında yaşayanlar Mekke ehâlisi gibidirler. Kasır mesafesinde olmayan herkes böyledir. Çünkü bu mesafede bulunan mukim sayılır. Misafir değil... (1)

(1) İbn-i Kesîr 1-416 Darul-Endulus bila tarih, Bayrut.

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ ۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ
فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ
التَّقْوَىٰ ۚ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ
جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ فَإِذَا أَفَضْتُم
مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ
وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ ۚ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِ لَمِنَ
الضَّالِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ
وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَإِذَا
قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ
آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ النَّاسِ مَن
يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ
خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً
وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُولَٰئِكَ
لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا ۚ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

(197) HAC bilinen (Şevval, Zilka'de ve Zilhicce'nin on gününden ibaret) aylardır. O aylarda (ihram bağlamak sureti ile) Hacc'ı kendine farz eden için kadına yaklaşmak, günâh işlemek ve kavga yapmak Hac'da (günlerinde) yoktur. Allah, işlediğiniz her hayrı bilir. Kendinize azık hazırlayınız. Şüphesiz ki, azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri! Benden (kahrımdan) çekininiz!

(198) (HAC işleri ile meşgul iken,) Rabbinizden olan fazileti istemeniz günâh değildir. O halde, Arafat'tan döndüğünüzde MEŞERİL-HARAM (Kuzah Dağı) yanında Allah'ı anınız. Sizi hidayet ettiği gibi, onu zikrediniz. Gerçi siz bu hidayetten önce sapıtanlardandınız.

(199) Sonra insanların Arafat'tan dağıldıkları yoldan dağılınız. Allah'dan af talep ediniz. Şüphesiz ki, Allah çokça af edici ve bolca merhamet edendir.

(200) HAC ibadetine ait vazifelerinizi yerine getirdiğiniz zaman babalarınızı andığınız gibi, Allah'ı (bolca) anınız veya daha fazla anınız. İnsanlardan bir gurup vardır ki, «Ey Rabbimiz dünyada bize (dilediğimizi) ver.» derler. Halbuki onun için âhirette hiçbir nasip yoktur.

(201) İnsanlardan bazıları vardır ki, «Ey Rabbimiz bize dünyada bir güzellik ve âhirette bir güzellik ver, bizi ateşin azabından koru.» der.

(202) İşte onlar için kazandıklarından bir pay vardır. Allah süratle hesap görendir.

TEFSİR

(197) Hacc'ın belli ayları Şevval ve Zilkâde ayları ile Zilhicce'nin ilk on günüdür. İmam Şafiî'ye göre, bayram gecesi dahil, fakat bayram günü dahil değildir.

Ebu Hanife'ye göre, bayram günü de dahildir. İmamı Malik'e göre, Zilhicce'nin tamamı Hac ayıdır.

Hacc'ın vaktinden maksat, ihramın vaktidir. Veya Hac menasiklerinin vaktidir veya menasiklerden başkası için de güzel olmayan vakit demektir. Zira İmam-ı Malik Zilhicce'nin tamamında Umre yapmanın mekruh olduğunu söylüyor. Ebu Hanife'ye göre, Şevval'den önce ihram bağlamak caiz ise de mekruhdur.

İki ay ile birkaç güne «AYLAR» denilmesinin sebebi, parçayı tümün yerine koymaktan ileri geliyor veya burada çoğul, birin üstündeki iki rakamından başlayan çoğuldur. Yani cemi' mentıkîdir.

«O aylarda Hacc'ı nefsine farz kılanlara...» İmam-ı Şafiî'ye göre, o aylarda ihrama girmek Hacc'ı farz kılar, Ebu Hanife'ye göre telbiye (Lebbeyke - Allahümme - Lebbeyk - Lebbeyke - lâ şerikelek Lebbeyke - İnnel hamde ven-niğmete - Lekel vel mülk'e - Lâ şerike Leke) getirmek veya HEDİYİ (kurban) göndermek sureti ile farz oluyor. (1)

«Azıklanınız, şüphesiz ki azığın en hayırlısı takvadır.» Âyeti, Yemen ahalisi hakkında nâzil olmuştur. Yemen'liler azıksız Hacc'a gelirlerdi. «Biz Allah'a tevekkül etmişiz.» derler ve halkın boynuna yük olurlardı. Bunun üzerine Cenabı Hak azıklanmayı ve halkın boynuna yük olmamayı farz buyurdu.

«Ey akıl sahipleri benden sakınınız!.»

Bu cümle, «Hevai nefisin şaibelerinden soyulmuş ve aklın gereği gibi Allah'dan korkunuz ve ancak Allah'dan korkanların aklı vardır.» manasını ifade ediyor. İşte işin özü budur. Gerisi gerçek akıl değil, yırtıcılardan sakınan canlının hissine benzer bir şeydir.

---

(1) TELBİYENİN manâsı: «Ey Allahım! Senin hizmetindeyim, senin ortağın yok. Senin hizmetindeyim. Hamd sana mahsusdur. Mulk ta senindir. Senin ortağın yoktur.» demektir.

İslâmdan önce Hac mevsiminde UKKAZ, MECENNE ve ZÜL-MECAZ panayırları kuruluyordu. O yörede yaşıyanlar geçimlerini buralardan sağlıyorlardı.

198) İslâm gelip kalplere hakim olduktan sonra bu panayırlardan sakındılar. Günahdan korkarak çekindiler. Bunun üzerine **«Rabbinizin faziletinden istemenizde sizin için herhangi bir günah yoktur.»** âyeti indi. Bu âyet aynı zamanda ticaretten gelen kârın meşrû ve Allah'ın fazlı keremi olduğunu da ifade ediyor.

ARAFAT bölgesine bu ismin verilmesi şundan geliyor: «Bu bölge Hz. İzrahim'e vasıflandırılmıştı. İbrahim (A.S.), bu bölgeyi görünce tanıdı ve bundan ötürü tanınan manâsına gelen ARAFAT adını aldı. Diğer bir rivâyete göre Cebrail (A.S.) Hz. İbrahim'i gezdirip ona MAŞAR'leri gösteriyordu. Ona bu ARAFAT denilen meşari gösterdiği zaman, **«Ben tanıdım»** dedi. Dolayısiyle bu ismi aldı. Bir başka rivâyete göre ise, ADEM ile HAVVA orada bir araya gelip tanıştılar veya insanlar orada bir araya gelip tanışırlar. «ARAFAT» kelimesi mübalağayı ifade eden bir terim olduğundan, çokça tanışmak manâsını ifade eder. Bu yüzden de o bölge bu adı almıştır.

Bu Âyeti Celîle'de ARİFE günü ARAFAT'ta VAKFE'ye durmanın farz olduğunun delili vardır. Çünkü süratle Müzdelifeye iniş ancak Arife Vakfesinden sonra olur. Oysa, **«Sonra süratle ininiz.»** emri bunu ifade ediyor.

«MAŞARİL HARAM yanında Allah'ı zikir ediniz.» Maşari Haram «KUZAH» adlı bir dağdır veya AREFE'nin iki ucu ile MUHASSER vadisinin arasında bulunan bir tepenin adıdır. Cabir Hadisi birinci şıkkı desteklemektedir: **«Resûlü Ekrem Müzdelife'de fecrin karanlık karışık alaca zamanında sabah namazını kıldıktan sonra devesine binip MAŞARİ HARAM'a geldi. Orada dua etti. TEKBİR ve TEHLİL getirdi Gün iyice aydınlanıncaya kadar vakfesine devam etti.»**

MAŞAR, nişan demektir. Burası da ibadetin nişanı olduğundan ötürü bu ismi almıştır. Hürmete lâyık manâsını ifade eden HAREM niteliğini ibadetin nişanı olmasından almıştır. **«Onun yanında»** tabir onun yakınında zikir etmenin daha faziletli olduğuna işarettir. Yoksa MUHASSAR vadisi hariç Müzdelife'nin her yeri dua yeridir.

(199) **«Sonra insanların ARAFAT'tan Müzdelife'ye indikleri yoldan ininiz!»** hitabı Kureyşlileredir. Çünkü herkes ARAFAT'ta durur. Onlar Müzdelifede dururlardı. Bunu bir gurur vesilesi yaparlardı. Gûya diğer insanlardan üstün idiler. Onlara karışmak istemiyorlardı. Allah eşitliği emretti.

Bazı âlimler, «Müzdelife'den Mina'ya halkın indiği yoldan ininiz demektir.» dediler. Bu takdirde, hitap bütün insanlardır.

Bâzı kıraatlerde «EFADEN-NASİ» tarzında gelmiştir. Bu takdirde NASİ (Unutkan) dan maksat, ADEM (A.S.) dır. Âyetin manâsı «Arafe'den Müzdelife'ye gelmek eski bir kanundur. Sakın hâ bunu bozmayınız!» demektir.

(201) **«Ey Rabbimiz! Bize dünyâda güzellik ve âhirette güzellik ver!...»** Güzellik, sıhhat, yeteri kadar geçim ve hayra muvaffak olmak demektir. **«Bizi ateşin azabından koru!..»** Bu koruma, af ve mağfiret ile olur.

Hz. Ali'nin (K.V.) «Âyetteki hasene (güzellik), dünyada saliha kadındır. Ahirette Hûrilerdir. Ateş azabı ise, kişinin kötü kadınıdır!» Hasan-ı Basrî'nin: «Dünyadaki güzellik ilim ve ibadetlerdir. Ahirette Cennettir. Ateş azabından bizi koru demek, şehvetlerden ve ateşe götürücü günâhlardan bizi koru demektir.» sözleri bu güzelliğin birer misalleridirler.

«Allah acele hesab görücüdür.» Kullarının ve yaptıklarının çokluğuna rağmen bir anda onların hesablarını görür.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

(197) **«Hacc bilinen aylardır. Kim ki o aylarda haccı (kendine ihrama girmek suretiyle) farz kılarsa, artık haccda kadına varmak, günâh işlemek ve kavga yapmak yoktur...»**

Bu âyetin tefsirinde selefden gelen eserler: Teberanî (el-Evset) inde Ebi-Umame'den rivâyet etti: «Hacc'ın belli aylar; Şevval, Zil-Kâde, ve Zil-Hicce'dir.»

Said b. Mansur, İbni-Ebi-Şeybe Abd b. Humeyd ve İbni-Cerir İbni-Ömer'den: **«Haccın belli ayları, Şevval, Zil-Kade ve Zil-Hicce'nin on günüdür.»** rivayet ettiler.

Abd b. Humeyd ve İbni-Cerir İbni-Ömer'den rivâyet ettiler: **«Kim ki o, aylarda Haccı kendine farz kılarsa..»** Yani bu aylarda hacca niyet edip telbiye getirirse demektir.»

Abd b. Humeyd, İbnul-Munzur ve el-Beyhakî İbni-Mesud'dan «Âyette bahsedilen farz, ihramdır.»

İbni-Ebi-Şeybe-Zübeyir'den: **«Âyette bahsedilen farz, ihlâl** (Lebbeykellahümme Lebbeyk) **dir.»**

İbni-Abbas «Haccın farzı, ihlâldir.»

İmamı Şafiî (el-Ümme)'de İbni-Abbas'dan rivâyet eyledi: «Hiç kimseye hacc aylarının dışında hacca ihram bağlamak uygun değildir. Çünkü Cenab-ı Allah, Hacc, belli aylardır, dedi.»

Teberanî İbni-Abbas'dan rivâyet etti: «Âyette geçen (Rafes) kelimesi, kadınları cinsel ilişkiye kışkırtan davranışlardır.. (Füsuk), bütün günahlardır. (Cidal) kişinin yandaşıyle cedelleşmesidir.»

İbni-Merduyeh (veya Merdeveyh) Ebi-Ümame'den rivâyet etti: (Refes) cinsi ilişkidir, (Fusuk,) bütün günâhlar ve yalandır.»

Beyhakî Süneninde İbni-Abbas'dan Refes'in cima' fusuk'un bütün günâhlar, Cidal'in de ağızla cedelleşmek olduğunu nakletti.

İbni-Ebi-Şeybe ve Taberanî İbni-Ömer'den, Refes'in cinsi ilişki Fusuk'un sövüp-saymak, Cidalın'da münakaşa etmek olduğunu nakletti.

Abd b. Hümeyd, Buharî, Ebi-Davud, Neseî İbni-Abbas'dan naklettiler: «Yemen'liler azıklıksız hacca gelirlerdi. Biz Allah'a tevekkül edenleriz derlerdi. Sonra Mekke'ye vardıklarında başlar huccacdan dilenirlerdi. Bunun üzerine Allah (C.C.): **«Azık edininiz. Şübhesiz ki, azığın hayırlısı Takvadır.»** âyetini indirdi.»

İbni-Cerir İbni-Ömer'den rivâyeten: «Halk başlangıcda, ihrama girdiklerinde, beraberlerinde bulunan azığı atarlar, başka bir azık ta kabul etmezlerdi. Allah (C.C.) bu âyeti onları o, hareketten nehyetmek için indirdi. Onlara azıklanmalarını beksimet, un ve kavuttan birşeyleri yanlarına almalarını emretti.

Ebi-Davud ve İbni-Cerir İbni-Abbas'dan naklen dediler: «Müslü-

manlar Hacc mevsiminde alış-verişten kaçar, bugünler Allah'ı anma günleridir. Ticaret olmaz derlerdi. Bunun cevabı olarak: **«Hacc mevsiminde Rabbinizin fazlından (ticaret) etmeniz (alış - veriş etmeniz) sizin için herhangi bir günâh değildir.»** âyetini indirdi.

Beyhakî Ebi-Umame et-Teymî'den rivâyet eyledi: «İbni-Ömer'e biz hayvanlarımızı kiraya veren kimseleriz. Bu münasebetle hacıları taşıyoruz. Acaba bizde Hacı olur muyuz? Sordum. İbni-Ömer; siz Kâbe'yi ziyaret, Safa ile Merve arasında Sa'yı etmiyor musunuz? Arafat'a çıkmıyor musunuz, taş atıp baş tıraşı olmuyor musunuz?

Ben «Evet bütün bunları yapıyoruz» cevabını verdim. Bundan sonra İbni-Ömer: **«Bir kişi Resûlüllah'a gelip benden sorduğunu sordu. Cebrail gelip: «Hacc mevsiminde Rabbinizden faziletini istemek sizin için günâh değildir...» âyetini getirinceye kadar Peygamber ona cevap vermedi. Bundan sonra Hazreti Peygamber onu çağırdı ve âyeti okudu. Siz haccı olursunuz, dedi.»**

İbni-Cerir İbni-Abbas'dan rivâyet etti: «Vakfe yerine Arafat denilmesi İbrahim Hacc vazifelerini gördükce Cebrail'in ona «Arefte» — Tanıdın mı? — demesinden ileri geliyor.»

İbni-Ebi-Şeybe ve İbni-Cerir İbni-Ömer'den rivâyet eylediler: «Meşarul-Haram»ın neresi olduğu İbni-Ömer'den soruldu. Develerin ayakları Müzdelife'ye bastıklarında «İşte Meşarul-Haram burasıdır» dedi.

Abdurrazzak, İbni-Cerir ve Hâkim İbni Ömer'den rivâyet ettiler: **«Muzdelife'nin tamamı Meşarul-Haramdır.»**

Said bin Mansur ve İbni-Cerir ve Süneninde Beyhaki İbni-Ömer'den rivâyet ettiler: **«Meşarul-Haram Muzdelife'deki dağ ile etrafıdır.»**

Abd b. Hümeyd, İbni-Cerir ve İbnul-Munzur İbni-Ömer'den «İnsanların toplandığı yerde bulunan iki dağın arasıdır Meşarul-Haram.»

(198) Taberanî İbni-Zübeyir'den: **«Allah sizi nasıl hidayet etti ise, sizde onu öylece anın...»** âyeti umuma değildir. Bu âyet, Mekke halkına hitaptır. Onlar toplama yerinden (Muzdelife'den) dönüş yaparlardı. Diğer halk Arafat'dan dönerdi. Cenabı-Allah onlara bu ruhsatı vermediğini beyan eden: **«Sonra insanların döndüğü yerden dönünüz.»** âyetini indirdi.»

Abd b. Humeyd Sufyan'dan «KABLİHİ» deki zamir Kur'an'a racidir diye rivâyet etti.»

İbni-Ebi-Hâtim Mucahid'den: «Âyetteki (Dallin) tâbiri cahiller demektir» sözünü nakletti.

(199) Buharî ve Müslim Aişe'den: «Kureyşliler ve onların dininde olanlar Arafat'ta değil Muzdelife'de vakfeye dururlardı. Buna (Hümsa) adını verirlerdi. Diğer Arablar Arafat'ta vakfeye dururdu. İslâm geldiğinde Allah Peygamberini Arafat'a varıp orada vakfe etmesini, ondan sonra Müzdelife'ye inmesini emretti. İşte: **«Sonra insanların döndüğü yerden dönünüz...»** âyeti bunu bildirmek için indi.»

İbni-Cerir Mucahid'den rivâyet etti: **«Arafe günü olduğu zaman, Allah, (Şanına yakışır bir tarzda) sema-i dünyaya (yere en yakın gök) melekleri arasına iner. Meleklere: «Kullarım va'dime îman ettiler, Peygamberlerimi doğruladılar. Acaba onların mükâfatı nedir?» der. «Onları affetmendir mükâfatları» cevabı veriliyor. İşte «Allah'dan mağfiretinizi isteyiniz.» âyeti bunu ifade eder.»**

Arafat'ta vakfeye duranların af olunup rahmete mazhar olmaları hususunda bir çok sıhhatli hadîs varid olmuştur. Onları okuman için İmamı Suyutî'nin (Ed-Durul-Mensur) adlı tefsirine müracaat etmelisin.

(200) İbni-Ebi-Hâtim A'ta'dan rivâyet etti: **«MENASİK'lerinizi bitirince, atalarınızı andığınız gibi veya daha kuvvetli bir anışla Allah'ı anınız.» âyetindeki Menasik Hacc(ın vazifeleri) demektir.»**

İbni-Cerir Mucahid'den: «Menasik Kurban kanlarının akıtılmasıdır. Ataların, anılması, demek, arabların Kurban günü boşaldığında toplanıp atalarıyla böbürlenmeleri demektir. Bunun yerinde Allah'ı anmakla emrolundular».

(201) İbni-Ebi-Şeybe İbni-Abbas'dan: «Arablardan bir Kavim Mevkife (Arafata) gelirlerdi. **Ya Rab, bu senemizi yağmurlu bir sene kıl. Bolluk senesi kıl. Güzel çocuklar senesi kıl»** diye dünya için dua eder, Ahiretten hiç bahsetmezlerdi. Onların hakkında Allah (C.C.) şu âyeti indirdi: **«İnsanların kimi: Ey Rabbimiz bize dünyada ver der. O kimsenin bir nasibi yoktur.»** Onlardan sonra Müminlerden diğer bir Ka-

vim gelip: **«Ey Rabbimiz bize dünyada hasene, ahirette (de) hasene ver ve bizi ateşin azabından koru.»** dediler. Onların hakkında da Allah (C.C.): **«Onların kazandıklarında nasibleri vardır»** âyetini indirdi. **Kazandıklarından maksat, işledikleri hayırdır.»**

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدٰتٍ ۭ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِيْ يَوْمَيْنِ
فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقٰى ۭ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٢٠٣﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ
يُّعْجِبُكَ قَوْلُهٗ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰي مَا فِيْ قَلْبِهٖ ۙ
وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْاَرْضِ
لِيُفْسِدَ فِيْهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۭ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ
﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ
بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهٗ جَهَنَّمُ ۭ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ
يَّشْرِيْ نَفْسَهُ ابْتِغَاۗءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ ۭ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ
﴿٢٠٧﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ادْخُلُوْا فِي السِّلْمِ كَاۗفَّةً ۠
وَلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۭ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ
مُّبِيْنٌ ﴿٢٠٨﴾ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَاۗءَتْكُمُ
الْبَيِّنٰتُ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٠٩﴾ هَلْ
يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ
وَالْمَلٰۗىِٕكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ ۭ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿٢١٠﴾

(203) Allah'ı sayılı günlerde anınız. Kim ki, bu zikri iki günde acele ederek yaparsa, (Mina'daki vazifeyi yaparsa) bu acelelikten herhangi bir günahı yoktur. Kim ki, üçüncü güne kadar geciktirirse, herhangi bir günâhı yoktur. Bu muhayyerlik Allah'dan korkan insan içindir. Allah'dan korkunuz. Biliniz ki, sizler onun huzurunda toplanacaksınız.

(204) İnsanlardan bâzıları vardır ki, dünya hayatında sözleri senin hoşuna gider ve kalbinde olan için Allah'ı şahit tutar. Halbuki o (sizler için) pek azılı bir düşmandır.

(205) Ne zaman ki iş başına geçince yeryüzünde bozgunculuk yapmaya, ekin ve nesli yok etmeye çabalar. Allah fesadı sevmez.

(206) Ne zaman ki ona Allah'dan kork denildiyse, izzetinefsi kabarır günaha dalar. Artık ona Cehennem yetişir. Yemin ederim ki Cehennem fena yerdir.

(207) İnsanlardan bir kısım vardır ki, Allah'ın rızasını elde etmek için nefsini feda eder. Allah kullarına karşı çok şefkatlidir.

(208) Ey îman edenler hepiniz birden barışa giriniz. Sakın şeytanın adımlarını takip etmeyiniz. Kesinlikle şeytan sizin için apaçık bir düşmandır.

(209) Size aşikâr olan açıklamalar geldikten sonra da kayarsanız biliniz ki, Allah güçlüdür ve hikmet sahibidir.

(210) Acaba onlar sık bulutlar arasında Allah'ın (azabının) ve meleklerinin gelmesini ve tepelerine inip işlerinin bitmesini mi bekliyorlar? Bütün işler Allah'a dönecektir.

TEFSİR

(203) **«Belli günlerde Allah'ı anınız!»**

Belli günler, teşrik günleridir. O günlerde Allah'ı anmak, o günlerde kılınan namazların arkasında tekbir getirmek, Cemrelere taş atmak ve kurbanları keserken tekbirler getirmektir.

Kim ki, bayramın ikinci ve üçüncü günleri Küçük Cemrèden başlamak üzere yedişer taş atar, Şafiî'ye göre güneş batmazdan önce, Hanefîlere göre dördüncü günün fecri çıkmazdan önce Mina arazisini terkederse, herhangi bir günâhı yoktur.

Teşrikin üçüncü, bayramın dördüncü gününe kalıp o günün taşlarını atarsa da herhangi bir günahı yoktur.

Teşrikin üçüncü taşı, Hanefî'ye göre, güneş çıktıktan sonra, İmamı Şafiî'ye göre, zevalden sonra atılır!. Yani acele etmekte günâh olmadığı gibi te'hirde de günâh yoktur. Kişi hangisini yapsa, muhayyerdir.

Bu hüküm cahiliyyet dönemindeki fikirleri reddetmek içindir. Zira o dönemde, kimi acele etmeyi, kimi te'hiri günâh telâkki ederdi.

«Bu muhayyerlik, Allah'dan korkan içindir.» Çünkü hakikî hacı ancak odur. Hac ibadetinden gerçekte ancak o istifade eder.

(204) **«İnsanlardan bazıları vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözü hoşuna gider.»** Yâni dünya işleri ve maişet sebebleri hakkındaki sözleri hoşuna gider. «Dünya hayatı hakkındaki sözü...»nden, muhabbet iddiasından ve imanı izhar etmesinden ibaret olan sözü kasdedilir... Veya tatlılık ve fesahat yönünden onun dünyadaki sözü hoşuna gider. Fakat âhirette kendisini saran dehşetten ötürü söz hoşuna gitmiyecektir.

Bahsi geçen bu Âyet, Sakıflı Şüreyk'in oğlu Ahnes hakkında nâzil olmuştur. Güzel çehreli, tatlı dilli Ahnes Resûlullah'a arka çıkıyor ve İslâmiyeti iddia ediyordu.

Diğer bir görüş, «Bütün münafıklar hakkında nâzil olmuştur.»

(205) **«Bu kimse yanından ayrıldığında yeryüzünde fesad çıkarmak, zi-**

raat ve soyu helâk etmek için çalışır durur.» Ahnes aynı şeyi «Benî - Sakif» kabilesinin başına getirdi. Geceleyin hücûm etti. Ziraatlarını yaktı. Hayvanlarını helâk etti. Tıpkı kötü diktatörlerin yaptıkları gibi yaptı: Öldürmek, telef etmek ve zulüm!..

«Cehennem ona kâfidir!»

Cehennem, ceza evinin adıdır. Kelimenin aslen arabça olmadığı iddia edildi.

(207) **«İnsanlardan bazıları vardır ki, Allah'ın rızasını talebetmek için nefislerini feda ederler.»**

Bu Âyet Süheyb bin Sinan er-Rumî hakkında nâzil olmuştur. Müşrikler onu tutup azabettiler. Dininden dönsün diye bunu yapıyorlardı. Müşriklere, **«Ben yaşlı bir ihtiyarım hâ yanınızda olmuşum har karşınızda!. Ne zararı var, ne de kârı! Beni îmanımla başbaşa bırakınız malımı alınız!»** dedi. Müşriklere teklifi cazib geldiği için yolunu açtılar ve Medine'ye geldi.

(208) **«Hepiniz birden SİLM'e giriniz.»** **SİLM,** istislâm (teslim olmak) ve taat etmek demektir. Manâsı, **«Allah'a teslim olunuz ve itaat ediniz!..»** demektir. Bu takdirde hitab münafıklaradır. Diğer bir manâsı, **«Bütününüzle İslâma giriniz. Başkasını İslâma karıştırmayınız!»** demektir. Bu takdirde hitab Kitab ehlinin Mü'minlerinedir. Zira Müslüman oldukları halde halâ Cumartesiyi büyütür, deve etini yemez ve sütlerini içmezlerdi. Keza bir başka manâsı, **«Peygamberler ve Semavî Kitaplara îman etmek suretiyle Allah'ın sistemine giriniz!»** demektir. Bu takdirde hitap Kitab ehlinedir. Manâsı, **«İslâmın şu'beler ve ahkâmının tamamına giriniz. Hiç bir şeyi haleldar etmeyiniz!»** olabilir. Bu takdirde hitap Müslümanlaradır.

«Şeytanların adımlarına tâbî olmayınız!..» Bu tebeiyyet, ayrılmak, cemaatı yıkmak ve sürtüşmek suretile olur. İslâmdan tamamen veya kısmen ayrılmak suretiyle olur.

(210) **«Onlar ancak beyaz bulutlardan oluşan dumanlar içinde Allah'ın ve meleklerin gelmesini beklerler...»** Allah'ın gelmesi, emrinin veya azabının gelmesi demektir. Nitekim başka Âyetlerde: **«... Veya Rabbinin emri gelinceye dek!..»**, **«... Oraya azabımız geldi!..»**, **«... Veya Al-**

lah azabiyle onlara gelinceye dek!..» denilmiştir. Gelen emir veya azabın türü, **«Şübhesiz ki, Allah her şeye gücü yetendir. Yaptıklarını yerli yerinde yapar»** cümlesiyle belirtildiği için burada sükût geçmiştir.

Âyette bahsi geçen «Zülel» gölgelikler, «Gamam» ise beyaz bulut demektir.

Azabın buluttan oluşan dumanlar içinde gelmesi korkunç ve fecidir. Zira bulutlardan yağmur ve rahmet beklenir. Şer, beklenmiyen yerden geldimi daha korkunç olur. Hele hayrın beklendiği bir yerden gelirse daha kötü olur!..

«KUDİYEL-EMRU» (Hüküm infaz edilmiştir.) yerine **«VE KADAUL-EMRİ»** okunmuştur. Bu takdirde manâ, **«onlar ancak Allah'ın emrinin veya azabının, meleklerin ve emrin (hükmün) in gelmesini bekler dururlar!»** olur. Böylece de «Ve Kadaul-Emri» kelimesi «Melaik» kelimesi üzerine atfedilmiştir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

203) **«Bir de sayılı günlerde Allah'ı (tekbirle) zikrediniz...»**

Taberanî İbni-Zübeyir (R. Anhüma)'den rivâyet etti: **«Bu sayılı günler Teşrik günleridir.»** (Bu günlere güneşte et kurutma anlamındaki Teşrik adının verilmesi, hacc mevsiminde fakirlerin kesilen kurban etini bugünlerde kuruttuğundan ileri geliyor.) Bugünlerde **«Sübhanellah», «Lâilâhe illellah» «Allahu-Ekber»** ve **«El-Hamdulillah»** demek suretiyle Tesbih, Tehlil, Tekbir ve Tahamidde bulununuz.»

İbni-Ebi-Hâtim İbni-Abbas'dan: **«O, sayılı günler, Kurban günü ile arkasında gelen üç gün»**den müteşekkil dört gündür.»

İbni-Ebi-Hâtim İbni-Ömer'den rivâyet etti: «İbni-Ömer, o günlerde Mina'da Tekbir getirirdi. Tekbir getirmek vacibdir derdi. **«Sayılı günlerde Allah'ı zikrediniz»** âyetini böyle tevil ederdi.»

İbni-Ebi-Hatim İkrime'den: «Her namazdan sonra **«Allahu-Ekber» «Allahu-Ekber» «Allahu-Ekber»** üç defa derdi.»

İbnul-Munzir İbni-Ömer'den rivâyet etti: **«Namazlardan sonra üçer, üçer tekbir alırdı. Sonunda «Lâilahe illellahu vahdehu lâ şerike**

leh. Lehul-mülkü ve lehul-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadirun.» (Allah'dan başka ma'bud yoktur. Biricik mabud odur.. Onun ortağı yoktur. Mülk sadece onundur. Hamd O'na mahsusdur. O her şeye kadirdir.» okuyordu.

El-Mervezî Zuhrî'den: «Allah'ın Resûlü bütün teşrik günlerinde tekbir alırdı.»

Yahya b. Said, kulağıma geldi ki: Hz. Ömer (R.A.) Mina'da sabah zamanında çıkıp tekbir aldı. Onun tekbiriyle beraber halk da tekbir getirdi. Sonra kuşlukta çıkıp tekbir aldı. Halk da tekbir getirdi. Sesleri tâ Beyte (Kâbe'ye) ulaştı. Üçüncü kez güneş batıya kaydığı zaman aynı günde çıkıp tekbir aldı. Halkta onunla tekbir aldı.»

Sahihde sabit oldu ki, Ömer (R.A.) CEMRE'lere attığı her taşla tekbir alırdı.

İbni-Ebi-Şeybe ve İbni-Cerir İbni-Abbas'dan: **«Kimki iki günde (Mina'dan dönmek için) acele ederse, ona günâh yoktur.»** Yani acele ettiği için günahkâr olmaz. **«Te'hir edip kalana da günâh yoktur..»** Yani gecikip üçüncü güne kalmasında da günâh yoktur.»

İbni-Cerir İbni-Ömer'den: **«İki günde Mina'dan ayrılmak ittika eden kimselerin işidir.»** rivâyet etti.

Abdurrazzak ve Abd b. Humeyl İbni-Abbas'dan rivâyet ettiler: **«Kimin üzerinde ikinci günün güneşi Mina'da batarsa o üçüncü günün taşlarını CEMRE'lere atmadıkca ayrılmasın.»**

İbnul-Munzir ve İbni-Ebi-Hâtim İbni-Abbas'dan rivâyet eyledi: **«Fakat günahın olmayışı, ittika eden (korunan) içindir.»** Yani ihram halinde iken avlamaktan sakınan için günah yoktur.»

İbni-Ebi Şeybe, Ahmet ve Sünen ehli Abdurrahman bin Ya'mür ed-Deylemî'den rivâyet ettiler: **«Resûlüllah Arafat'ta vakfeye durmuştu. Mekke'lilerden bazıları yanına gelip Ey Allah'ın Resûlü hacc nasıldır? sordular. Cevap olarak; Hacc Arafat vakfesidir. Kim ki CEM' (hacıların Arafat'ta bulundukları) gecesinde fecir doğmazdan önce Arafat'a yetişirse, o hacca yetişmiştir. Mina'nın günleri ise üç gündür. Kim ki iki günde acele edip Mina'dan dönerse, günahkâr olmaz, yani affolunmuştur. Kim ki gecikirse günahkâr olmaz, yani affolunmuştur.»**

İbni-Cerir Katade'den rivâyet etti: **«Günâh sakınan kimse için yoktur.»** Yani haccında muharremattan (haramlardan) sakınan için günâh yoktur Zira bize denildi ki; İbni-Mesud, Haccında menahi (yasaklar)den sakınanın geçmiş günâhları af olunur» dedi.

Ebul-Âliye «Eğer haccdan sonra ittika ederse, onun üzerine günâh yoktur» demektir, dedi.

(204) İbni-İshak ve İbni-Cerir İbni Abbas'dan rivâyet ettiler: **«İçinde Âsim ve Mursad bulunan askerî birlik isabet aldığı zaman, münafıklardan bazıları «Vay bunların haline böylece yok oldular. Ne aile efradının içinde oturdular ne de arkadaşlarının verdiği görevlerini ve mektubunu yerine ulaştırabildiler» dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Allah: «İnsanlardan bir kısmı vardır ki, onun dünya hayatındaki sözü hoşuna gider. Kalbinde olana Allah'ı şahid tutar. Halbuki o, düşmanların en şedididir.» âyetini indirdi. Yani diliyle İslâmı ikrar etmesi, hoşuna gider. Peygamberi ikna etmek için kalbinin diline uygun olduğuna dair Allah'ı şahid tutar. Oysa yalan söylüyor. Sana müracaat edip konuştuğunda hasımların en şiddetlisidir. Yanından çıktığında yer yüzünde fesadlık yapmak için çalışır. Ziraat ve nesli fesada götürmeye çalışır. Allah onun amelini sevmez ve ondan razı da değildir.» «İnsanlardan bir kısım vardır ki, Allah'ın rızası için nefsini satın alırlar.»** Yani Allah yolunda cihad etmek suretiyle, onun hukukunu gözetmek tarzıyla nefsini Allah'dan satın aldılar. Ta ki, bu uğurda canlarını verdiler. Hz. Allah bunlardan o, askeri birliği kasdediyor. İbni-Cerir ve İbnul-Munzir es-Suddî'den rivâyet ettiler: **«Dünya hayatındaki sözleri»** Resûlün hoşuna giden kişi, (Beni Zuhre) Kabilesinin anlaşmalısı Ahnes bin Şarik (veya Şüreyk) es-Sekafî'dir. Medine'de Resûlüllah'a gelip **«Müslüman olmak için geldim. Allah bilir ki, bu sözümde doğruyum»** dedi. Bu davranışı ve sözü Resûlün hoşuna gitti. Bundan sonra Peygamberin yanından çıkıp gitti. Bir Kavmin ziraatinin ve merkeblerinin yanından geçti. Ziraati yaktı, merkebleri boğazladı. Bunun üzerine Allah: **«O senin huzurundan ayrılıp gittiğinde, yer yüzünde fesad çıkarmaya, ekini ve nesli helâk etmeye koştu...»** âyetini indirdi.»

Abd b. Humeyd Mucahid'den: «Ziraattan maksad, yerin bitirdiğidir. Nesil'den maksad, insan ve diğer canlılardır.»

(206) **«Ona Allah'tan kork denildiği zaman izzet (gurur) onu günâh işlemeye sürükler...»**

Bu âyeti tefsir ederken İbnul-Munzir ve Teberanî İbni-Mesud'dan rivayet ettiler: «Allah Katında büyük günâhların en büyüğü kişinin nasihat yoliyle; **Allah'tan kork** dediğinde, dinliyen, **«Sen nefsine hâkim ol. Sen mi bana emir veriyorsun?»** demesidir.

İbnul-Munzir İbni-Abbas'dan rivâyet etti: Âyetteki MİHAD konak demektir.»

İbni-Merduyeh Süheyib'ten rivâyet etti: **«Mekke'den Resûlüllah'ın yanına Medine'ye hicret etmek istediğim zaman Kureyşliler bana: Ey Suheyp, sen ilk bize geldiğinde malın yoktu. Şimdi malınla beraber çıkıp gideceksin ha? Allah'a yemin ederiz ki, bu hiç bir zaman olmayacaktır, dediler. Onlara «Eğer malımı verirsem yolumdan çekilecek misiniz» dediğimde, «Evet, malı verdikten sonra karışmayız» dediler. Malımı onlara verdim yolumdan çekildiler. Çıkıp Medine'ye geldim. Bu haber Resûlüllah'ın kulağına ulaştığı zaman iki defa «Süheyip kâr etti.» dedi.»**

Enes; bu âyet Süheyb'in hicret etmesi hakkında nazil oldu dedi.

İbni-Cerir Katade'den: «Burada bütün Muhacir ve Ensar kastedildi.»

(208) **«Ey iman edenler, hepiniz birden (SİLME) giriniz...»**

Bu âyetin tefsirini İbni-Ebi-Hâtim İbni-Abbas'dan şöyle rivayet etti: «Ehli-Kitabın müminleri kasdedildi. Çünkü onlar Allah'a iman etmelerine rağmen Tevrat'ın ve daha önce inen Kitabların bazısının bir takım emirlerine bağlı kalmıştılar. Cenabı Hak onlara: **«Muhammed'in nizamına giriniz. Onlardan hiç bir şeyi terk etmeyiniz. Size Tevrat'a ve oradaki ilâhî hükümlere inanmak kâfidir.»** Yani Kur'an'ın emirlerini yerine getiriniz, ahkâmları Kur'an'dan alınız, diğer Kitablardan değil... Sadece **«Tevrat'ın aslı Allah'dan gelmiştir»** inancına sahip olunuz bu kâfidir size..

İbni-Cerir İkrime'den rivâyet etti: «Bu âyet, Yahudîlerden olup müslüman olan Sa'lebe, Abdullah b. Selâm, İbni-Yâmin, Kâbin Oğulları, Esed ve Esid, Said bin Âmr ve Kays b. Zeyd hakkında indi. Bun-

lar; **«Ey Allah'ın Resûlü, Cumartesi günü, tazim ettiğimiz bir gündür. Bize izin ver ki o günü tazim edelim. Zira Allah'ın Kitabı Tevrat bunu söyler. Günün işini geceleyin tatbik edelim»** diye Resûlüllah'a teklif getirdiler. Bunun üzerine **«Ey îman edenler, hepiniz birden SİLME giriniz»** âyeti indi.

İbni-Ebi-Hâtim: «Silm, taat ve KAFFETEN hepiniz birden demektir» dedi.

İbni-Cerir İbni-Abbas'dan Silmin İSLÂM, Kayışın İslâmı terk etmek olduğunu rivâyet etti.

(209) İbni-Cerir Suddî'den rivâyeten: **«Size beyyineler geldikten sonra kayarsanız bilin ki, Allah galibdir.»** Manası; Hz. Muhammed size geldikten sonra da Haktan inhiraf ederseniz... demek olduğunu söyledi.

(210) **«Onlar bulut gölgeleri içinde Allah'ın** (Kahrının) **ve Meleklerin onlara gelmesini ve işin bitirivermesini mi gözetliyorlar..»**

Bu âyetin tefsirini İbni-Merduyeh İbni-Mesud'dan şöyle rivâyet etti: **«Allah belli bir günün vaktinde önce gelenleri de sonra gelenleri de toplar. Hepsi ayakta gözler göklere baka durmaktadır. Hükmün bitimini beklerler. Allah** (şanına yakışır bir tarzda) **Arşdan buluttan gölgelikler arasında Kürsîsine iner.»**

İbni-Cerir, İbnul-Munzir ve Ebu-Şeyh İbni-Ömer'den bu âyet hakkında şunları rivâyet etti:

«Allah indiği zaman onunla mahlukları arasında yetmiş bin perde vardır. Nur, karanlık ve su onlardandır. Su o zulmete doğru öyle bir bağrışma yapar ki kalbleri paramparça eder..»

Ebu-Yâla, Abd b. Hümeyd, İbnul-Munzir ve İbni-Ebi-Hâtim, bu âyetin tefsirinde İbni Abbas'dan şunu rivâyet ettiler: **«Kıyâmet günü Allah bulutlardan gölgelikler içinde** (Şanına yakışır tarzda) **gelir. O bulutlar burçlar şeklinde parçalanmıştır.»**

İbni-Cerir ve Deylemi İbni-Abbas'dan: **«Bulut gölgeliklerinden Taklar (burçlar) oluşmuş. Allah (Şanına uygun bir tarzda) onların içinde gelir. O taklar Meleklerle sarılıdırlar.»**

İbni-Cerir İkrime'den rivâyet etti: **«Buluttan olan gölgelerden maksad, Meleklerle sarılı bulunan taklardır.»**

İbni-Ebi-Hâtim Katade'den: **«Allah, onlara buluttan gölgeliklerde varır..»**

Bu âyet de ve bununla ilgili bulunan hadisler de, Muteşabih (benzeşen, kapalı) dır. Allah onlardan neyi irade etmişse, öyle iman ederiz. Selef âlimleri bu tür âyet ve hadisleri tevil etmez ve olduğu gibi kabul etmişlerdir. Allah'ın irade buyurduğu gibi, iman ediyoruz demişlerdir. Bu tür âyet ve hadisleri araştırana Hz. Ömer (R.A.) sopa atmıştır. Halef bunları münasib bir tarzda tevile çalışmıştır. Bu hususda Akaid Şarihi Sadud-Dini Taftazanî «Selefin yolu daha sağlam, Halefin yolu, daha muhkemdir» dedi.

Hulasa: Kur'an ve Hadisde varid olan Muteşabihata, Allah ve Resûlünün muradı ne ise, öyle îman ederiz. Deşmeye hakkımız yoktur.

سَلْ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ بَيِّنَةٍ ۗ وَمَن يُبَدِّلْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ
مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ
لِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۘ
وَٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ فَوْقَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ وَٱللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ
﴿٢١٢﴾ كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّۦنَ مُبَشِّرِينَ
وَمُنذِرِينَ ۖ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا
ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ ۚ وَمَا ٱخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ
بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَا
ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ
مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ
ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ ٱلْبَأْسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا۟
حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصْرُ ٱللَّهِ ۗ أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ
قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلْ مَآ أَنفَقْتُم
مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ
وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

(211) İsrailoğullarından sor, kendilerine ne kadar açık âyet (Mucize) getirdik. Allah'ın nimetleri kendilerine geldikten sonra değiştiren bir kimse (bilsin ki) kesinlikle Allah'ın cezası pek fenadır.

(212) Dünya hayatı kâfir olanların gözüne pek güzel göründü. O kâfirler îman edenlerle alay ederler. Allah'ın azabından sakınanlar Kıyamet gününde kâfirlerin üstündedirler. Allah dilediğine hesapsız rızık ihsan eder.

(213) İnsanlar, (daha önce) tek bir ümmet idi (ihtilâfa düştüler). Bunun için Allah Peygamberleri müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdi. İnsanların arasında ayrılığa düştükleri konularda hüküm vermek için beraberlerinde Hakkı getiren Kitap(lar) indirdi. Ancak kendilerine açıklayıcı Âyetler geldikten sonra aralarındaki kıskançlık yüzünden o Hakta ihtilâfa düştüler. Allah îman edenleri, ihtilaf ettikleri gerçeğe kendi izniyle eriştirdi. Allah dilediğini dosdoğru olan bir yola hidayet eder.

(214) Sizden geçip gidenlerin durumu başınıza gelmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız? Onlar darlığa ve zorluğa girdiler. Öyle ki Peygamber ve onunla beraber îman edenler, «Acaba Allah'ın yardımı ne zamandır?» dediler (ve sarsıldılar). Dikkat edilsin ki, şüphesiz Allah'ın yardımı yakındır.

(215) (Ey Habibim) senden neyi (Allah yolunda) sarfedeceklerini sorarlar. Onlara de ki, «infak edeceğiniz mal, ana, baba, yakınlar, yetimler, düşkünler ve yolculara vereceğiniz maldır. Yapacağınız her hayr-u hesenatı Allah şübhesiz ki, bilicidir.»

TEFSİR

(211) **«Allah'ın nimetleri kendisine geldikten sonra onları değiştiren!...»** Nimetten maksad, Âyetlerdir. Çünkü Âyetler hidayete vesiledirler. Vesile de en yüce nimettir. Değiştirmekten maksad, yani Âyetleri hidayete değil sapıklığa vesile kılmak demektir. Veya tahrif ve bâtıl teviller demektir.

(212) **«Dünya hayatı kâfirlere süslü gösterildi...»** sevgisi, onların kalbine içirildi. Öyle ki, ondan başkasını görmez oldular!..

Gerçekte süsleyici Allah'dır. Zira her şeyin yapıcısı odur. «ZEYYENE» kıraati de bu hakikatı te'kid eder. Şeytan, ve hayvanî kuvvet, dünyadaki göz kamaştırıcı ve iştah kabartıcı özellikler ve geçici süsleyicilerdir. Hakikisi değiller. İnsan cinayetlerin en çirkini olan KÜFRÜ irtikab ettikten ve uyarıları kulak ardı ettikten sonra hakikattan yana gözünü kapatmıştır demek oluyor. Öyle isterse, Allah (C.C.) da öyle yapar. Durup dururken değil. Aksinin yapılmaması İRADE'ye ters düşmemek içindir.

«İman edenlerle alay ederler!..»

Hz. Bilâl, Hz. Ammar ve Hz. Süheyip gibi fakir müminlerle alay ederlerdi. Nasıl olur da dünyâyı terk eder, âhirete çalışırlar? Fakat Kıyamette mesele ters yüz olur. Bu sefer alay konusu imansızlardır.

(213) **«İnsanlar bir tek ümmet idi!»** Bu hâdise, Adem (A.S.) ile İdris (A.S.) arasındaki dönemde veya Adem ile Nuh (A.S.) arasında veya Tufandan sonra oldu. Âyetin manası, **«İnsanlar, İdris ve Nuh zamanında küfürde veya cehalette bir tek ümmet idi. İstisnasız hepsi kâfir veya cahil idi!..»** de olabilir.

İhtilâfa düştüler. Allah da Peygamber gönderdi. KÂB'den gelen bir rivâyete göre, Peygamberlerin adedi yüzyirmi dört bin kişidir. Üçyüz on üçü RESÛL'dür. Diğerleri NEBÎ'dirler.»

RESÛL, kendisine vahyedilmiş ve vahyi tebliğ etmekle emrolunmuş insan demektir. NEBÎ, kendisine vahyedilen ve fakat onu tebliğ etmekle mükellef kılınmayan insandır. Her Peygambere ayrı ayrı kitap inmemiştir. Bâzılarına inmiştir. Bazıları da daha önceki veya za-

manındaki Peygamberlere inen kitablarla amel etmekle mükellef kılınmıştır. Hz. Musâ'nın devrinde yaşayan Hz. Harun (A.S.) ve ondan sonra tâ Hz. İsa'ya kadar gelen Peygamberler gibi!.. Kur'an'ı Kerim'de özel isimleriyle anılan Peygamberler yirmi sekizdir. İşte bu zevat-ı kiramı kasdederek Rabbimiz, **«Allah, müjdeci ve korkutucu olarak Peygamberler gönderdi.»** buyurmaktadır. Gönderilmelerinin nedenini beyan için de **«İnsanların aralarında ihtilâf ettikleri şeyler hakkında hükmetmek için hak ile Kitap gönderdi!...»** demektedir.

Fakat ihtilâfın kalkmasına vesile olsun diye inen Kitab'ı bu sefer insanlar ihtilâfa vesile kılacak tarzda telâkki ettiler.

(214) **«Yoksa sizden öncekilerin başına gelen durumlar, başınıza gelmeden Cennet'e gideceğinizi mi sandınız?..»**

Bu hitabın muhatabları, Hz. Muhammed ile mü'minlerdir. Rabbimiz, Âyetleri gelmesinden ve Peygamberlere karşı ihtilâfa düşen ümmetleri zikrettikten sonra Resûlüllah'a ve ümmetine yukarıda geçtiği gibi hitap etti. Onları muhaliflerine rağmen davalarında sebat etmeye teşvik etti.

«Hatta Peygamber ve beraberindeki mü'minler, acaba Allah'ın yardımı ne zaman gelecektir dediler..»

Bu Âyeti Celîle'ye göre Allah'a (C.C.) varmak ve onun nezdinde zevk-ü sefaya ermek, hevayi nefsi terk etmek, bir takım mubah olan lezzetlerden dahî kaçınmak, şiddetler ve sıkıntılara göğüs germekle mümkündür. Nitekim bu durumu dile getirmek için Allah'ın Resûlü, **«Cennet zorluklarla, Cehennem de şehvetlerle kaplıdır.»** buyurmuştur.

(215) **«Senden neyi infak edeceklerini!. soracaklar»** İbn-i Abbas (R.A.) der ki; «Ensar kabilesinden AMR adlı zengin ve ihtiyar bir zat Resûlüllah'a gelip, **«Ey Allah'ın Resulü, mallarımızdan ne kadar infak edip ve nerelere verelim?»** diye sordu. Bunun üzerine bu Âyeti Celîle nâzil oldu.» Burada şayanı dikkat bir nokta vardır, şöyle ki, sualde malın ne kadarı infak edilir diye soruldu. Cevap ise, kimlere verilir şeklinde verildi. Çünkü kendilerine sadaka verilenlerin beyan edilmesi, sadaka verilen miktarın beyan edilmesinden daha mühimdir. Zira sadakanın sadaka sayılması ancak müstahaklara verilmesine bağlıdır. Bir de Amr'ın sorusunda da sadaka kimlere verilir şıkkı vardır. Her ne kadar

açıkça görülmese de **«Hayırdan sizin infak ettiğiniz»** cümlesi onu içermektedir.

«Sizin işlediğiniz hayra gelince, kesinlikle Allah onu bilicidir.» Yanî eğer hayır işlerseniz kesinlikle Allah onun gerçeğini bilir ve sevabını verir. Buradaki infak zekâttan başka olan infaktır. Zekâtın farziyetine ters düşecek bir şey yoktur ki, zekâtın farziyeti de ortadan kalksın.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(211) İsrail oğullarına sor onlara nice açık âyet verdik. Kim ki kendisine gelen nimetini değiştirirse, (Bilsin ki) şübhesiz Allah'ın cezası şiddetlidir...»

Abd b. Humeyd ve İbni-Cerir Mucahid'den rivâyet ettiler: **«İsrail oğullarından maksad, Yahudilerdir. Onlara Kur'an'da zikredilen ve edilmiyen nice açık delilleri Allah göndermiştir. Kim ki, Allah'ın nimetini inkâr ederse, bilsin ki Alla'ın azabı pek şiddetlidir.»**

İbni-Ebi Hâtim Ebul-Âliye'den rivâyet etti: «Musa'nın (A.S.) asası, (bembeyaz) eli, denizin yarılması, düşmanlarının denizde boğulması, o, manzarayı temaşa etmeleri, bulutlardan onlara gölgeliklerin ihsan edilmesi, üzerlerine Kudret helvasıyla bıldırcın kuşlarının indirilmesi gibi nice apaçık âyetleri onlara verdik. **«Kim ki Allah'ın nimetini değiştirirse»** yani küfr ile dini değiştirirse, **«şübhesiz Allah'ın azabı şiddetlidir.»**

İbni-Cerir, İbnül-Munzir ve İbni-Ebi Hâtim İbni-Cüreyiç'ten rivâyet etti: **«Dünya hayatı kâfirlere süslü göründü»** yani kâfirler dünyayı isterler. Ahireti istiyenlerle, **«Bunlar âhireti istiyorlar»**, diye alay ederler.»

İbni-Cüreyc, ancak İkrime'den geldiğini sandığım bir eserde: **«Eğer Muhammed Peygamber olsaydı ona ileri gelenlerimiz tâbi olurdu. And içeriz ki, ona ancak İbn-i Mes'ud gibi ihtiyaç sahibi yoksullar tâbi olmuştur dediler»** diye varid olmuştur dedi.

İbni-Ebi-Hâtim Katade'den rivâyet etti: **«İman edenlerle alay eder-**

ler.» yani eğlenme kabilinden, «**Bunlar bir şeyin üzerindedirler**» derler. «**Halbuki, takvaya sarılan muttekiler Kıyâmet gününde onların üstündedirler.**» Yani üstünlük orada olur.

«**Allah dilediğine hesabsız rızık verir..**» İbni-Ebi-Hâtim A'tadan; «Bu âyetin tefsirini İbni-Abbas'dan sordum. Cevab olarak dedi ki; Allah'ın üzerinde herhangi bir gözetleyici olmadığı gibi O'nu hesaba çeken de yoktur.»

«**(213) İnsanlar tek bir ümmet idi...**» âyetinin tefsirinde İbnul-Munzir, İbni-Ebi-Hâtim, Ebu-Yala ve Teberanî sahih bir senedle İbni-Abbas'dan rivâyet ettiler: «**İnsanlar İslâmın üzerinde bir tek ümmet idi. Hepsi İslâm üzerinde idi.**»

Bezzar, İbni-Cerir ve Hâkim İbni Abbas'dan rivâyet ettiler: «**Adem ile Nuh arasında on karın** (nesil) **vardır. Hepsi Haktan gelen bir şeriat** (din) **üzerinde idiler. İhtilâfa düştüklerinden ötürü onlara gönderilmek üzere Peygamberler vazifelendirildi.**»

İbni-Cerir ve İbni-Ebi-Hâtim Übeyy b. Kâb'den rivâyet ettiler: «**İnsanlar Adem'e (A.S.) arz edildikleri zaman, bir tek ümmet idiler. Allah onları İslâm üzerinde yarattı. Onlar da, Allah'ın kulları olduklarını ikrâr ettiler. Müslüman olarak bir tek ümmet idiler. Adem'den (A.S.) sonra ihtilâfa düştüler.**»

Vaki' ve İbni-Cerir Mücahid'den rivâyet yaptılar: «**İnsanlar bir tek ümmet idiler**»den maksad, Adem'dir (A.S.).»

İbni-Cerir, Übeyy'in: «**İhtilâfa düştüler**» manâsını ifade eden (**FEHTELEFU**) tâbirinin âyette olduğunu iddia ettiğini nakletti. Devamla; Allah, ancak ihtilâfa düştüklerinden sonra Peygamberler gönderdi ve Kitablar indirdi. İhtilâfa düşmelerinin sebebi dünyâlık, saltanat ve hayatın geçici süsleridir.»

İbni-Cerir İbni-Abbas'dan: «**(İnsanlar bir tek ümmet idi) yani hepsi kâfir idi. Onları hidâyet etmek için müjdeleyici ve korkutucu olarak Peyamberler Allah tarafından gönderildi.**»

Abdurrezzak ve İbni-Cerir: «**Onların hak hususunda ayrılığa düştükleri şeyde, Allah, kendi izniyle müminleri ona hidâyet etti**» âyetin tefsirinde, Allah'ın Resûlü'nden şunu rivâyet ettiler: «Kıyâmet gü-

nünde hem daha önce gelenler, hem de daha sonra gelenler biziz. İlk Cennet'e girenler bizleriz. Ancak onlara bizden önce Kitab verildi. Bize de onlardan sonra Kitab verildi. Onların ayrılığa düştükleri hakka Allah bizi hidâyet etti. İşte bugün (Cuma gününü kasdediyor) o gündür ki, onlar onun hakkında ihtilâfa düştüler. Allah (C.C.) o günü bulmaya bizi hidâyet etti. Halk bugünde bize tabidirler. Yarın (Cumartesi gününü kasdediyor) Yahudilerin, öbür gün Hıristiyanlarındır.»

Bu hadîs, âyetin zikri olmaksızın Sahih (Buharî)'de yer alıyor.

İbni-Ebi-Hâtim Zeyd b. Eslem'den rivâyet etti: «Onlar Cuma günü konusunda ihtilâfa düştüler. Yahudîler Cumartesi günüdür, Hıristiyanlar Pazar günüdür diye bugünleri kabullendiler. Allah, Ümmeti Muhammed'i Cuma gününe hidâyet etti. Kıble hakkında ihtilâfa düştüler. Hıristiyanlar doğuya, Yahudiler Beytul-Makdis'e (Kudsi Şerife) yöneldiler. Allah, Ümmeti Muhammed'i Kıble'ye hidâyet etti. Namazda ayrılığa düştüler. Kimisi rükû eder secde etmez, kimi secde yapar rükû yapmaz. Kimi namaz kıldığı halde konuşur. Bazıları da yürüdüğü halde namaz kılar. Bunun üzerine Allah, Muhammed ümmetini gerçeğe hidâyet etti. Oruçta ihtilâf ettiler. Kimisi gündüz oruç tutar. Kimisi yemekten sonra. Allah Muhammet ümmetini bu hususda da hakka hidâyet etti. (Fecirden güneş batışına kadar orucu farz kıldı).

İbrahim (A.S.) hakkında ihtilâf ettiler: Yahudiler, İbrahim (A.S.) Yahudidir, dediler. Hıristiyanlar, Hıristiyandır dediler. Allah (C.C.), İbrahim'i (A.S.) batıldan yüz çevirip hakka gelen bir müslüman kıldı. İbrahim konusunda da Allah, Muhammed ümmetini hidâyet etti. İsâ (A.S.) da ihtilâf ettiler: Yahudiler onu yalanladılar. Annesine büyük bir iftira attılar. Hıristiyanlar da onu hem ilâh hem de Allah'ın oğlu yaptılar! Allah onu Allah'dan gelen bir ruh ve Allah'ın kelimesi kıldı. Muhammed ümmetini bu konuda da hidâyet etti.»

«(214) (Ey müminler) **yoksa kendinizden önce geçmişlerin halleri hiç başınızdan geçmeden Cennet'e gireceğinizi mi sandınız?»**

Abdurrazzak ve İbni-Cerir Katade'den rivâyeten, «Bu âyet AHZAB (Handek) günü nâzil oldu. O gün Peygamber'e ve ashabına belâ ve muhasara (kuşatılmak) isabet etti» dediler.

İbni-Ebi-Hâtim İbni-Abbas'dan rivâyet kıldı: «Allah (C.C.) bu âyette mümin kullarına dünyânın belâ ve deneme yeri olduğunu haber vererek, sizi de deniyeceğim dedi. Teselli olsunlar diye Peygamberlerinin ve halis kullarının başına da aynı şeyi getirdiğini haber verdi.»

Ayetteki (BE'SA) fitne, (DARRA) hastalık demektir.

İbni-Cerir Suddî'den rivâyet eyledi: **«Ayette bahsi geçen belâ ve deneme AHZAB (Handek) günü müslümanlara isabet etti. Hatta bazı münafıklar: «Allah ve Resûlü bizi aldattılar» dediler.»**

«(215) Senden neyi nafaka olarak vereceklerini sorarlar. De ki hayır (mal)dan vereceğiniz şey, anneye, babaya, akrabalara, yetimler, yoksullara ve yolcularadır. Hayırdan her yaptığınızı Allah bilir.»

İbni-Cerir Suddî'den: «Bu âyet indiği gün, zekât daha farz kılınmamıştı. Burada bahsedilen, kişinin aile efradına vermekle mükellef bulunduğu nafaka ve verdiği sadakalardır. Zekâtın farziyetini getiren âyet bu âyeti nesih etti.»

İbni-Cerir ve İbnul-Munzir İbni Cureyic'ten: «Müminler gelip hazreti Peygamber'den mallarını nereye koyacaklarını sordular. Bunun üzerine bu âyet indi. Öyle ise, buradaki nafaka, hem nafile nafakayı hem de zekâtı kapsar.»

İbni-Kesir'in ifâde buyurduğu gibi âyetin manâsı: **«Onlar nasıl infak edeceklerini senden soruyorlar. Önlara âyette bahsi geçen sınıflara veriniz de.»** Nitekim hadîsde de: **«Annene, babana, kızkardeşine, oğlan karındaşına, sonra sana en yakın olana ver»** denilmiştir. (1)

(1) Bkz. İbn-Kesîr Cild: 1 446, Darul-Endulüs, Beyrut, Fethul-Kadir Cild: 1-191, el-Halebi, Kahire.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوْا شَيْـًٔا
وَّهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوْا شَيْـًٔا وَّهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَاللّٰهُ
يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ
قِتَالٍ فِيْهِ ۭ قُلْ قِتَالٌ فِيْهِ كَبِيْرٌ ۭ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
وَكُفْرٌۢ بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ
اللّٰهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُوْنَ يُقَاتِلُوْنَكُمْ
حَتّٰى يَرُدُّوْكُمْ عَنْ دِيْنِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوْا ۭ وَمَنْ يَّرْتَدِدْ
مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰۗىِٕكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ
هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا
وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۙ اُولٰۗىِٕكَ يَرْجُوْنَ رَحْمَتَ اللّٰهِ ۭ
وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢١٨﴾ يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۭ
قُلْ فِيْهِمَآ اِثْمٌ كَبِيْرٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ۡ وَاِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِنْ
نَّفْعِهِمَا ۭ وَيَسْـَٔلُوْنَكَ مَاذَا يُنْفِقُوْنَ ۭ قُلِ الْعَفْوَ ۭ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ۙ ﴿٢١٩﴾

(216) Sizin boynunuza hoşunuza gitmediği halde savaş farz kılındı. Hoşunuza gitmeyen birşey olabilir. Halbuki sizin için o daha hayırlıdır. Umulur ki, bir şeyi sevmiş olasınız; halbuki onu yapmak sizin için şerdir. Allah bilir. Halbuki sizler bilmiyorsunuz.

(217) (Ey habibim!) Senden haram olan ayda savaş varmıdır diye soracaklar. Onlara de ki, «Haram ayda savaşmak büyük bir günahdır. Allah'ın yolunu kapatmaktır. Onu inkâr etmektir. Mescidi Haram'ın yolunu kapatmaktır. Halbuki Mescidi Haram'ın halkını sürüp yurtlarından çıkarmak, Allah'ın katında daha da büyük günahdır. Fitne çıkarmak öldürmekten daha fenadır. Kâfirler durmadan sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşıp duruyorlar. Tabii bu da ellerinden gelirse!... Sizlerden herhangi bir kimse dininden dönüp kâfir olduğu halde ölürse, işte onlar dünya ve âhirette amelleri yanmış olanlardır. İşte onlar ateşin arkadaşlarıdır. Onlar Cehennem'de ebedi kalıcıdırlar.»

(218) Şüphesiz o kimseler ki, îman ettiler ve o kimseler ki, (Allah yolunda yurtlarını bırakıp) hicret ettiler ve Allah'ın rahmetini umarlar. Allah çokca af edici ve bolca merhamet edicidir.

(219) (Ey habibim!) Senden içki ve kumarı sorarlar. Onlra de ki, «İçki ve kumarda büyük bir günah vardır ve bir de insanlar için ((dünyalık bakımından) faideler vardır. Halbuki içki ve kumarın günahı faidelerinden kat be kat fazladır.

(Ey Habibim!) Senden neyi infak edelim diye sorarlar: Onlara de ki, «ihtiyacınızdan) fazla artanı infak ediniz.» İşte böylece Allah size düşünesiniz diye Âyetlerini beyan ediyor. Umulur ki, (bu beyan sayesinde) kendinizi düşünceye vermiş olasınız.

TEFSİR

(216) **«Size zor geldiği halde savaş size farz kılındı.»** Savaşın zor gelmesi tabiidir. Fakat savaş buna rağmen çoğu zaman tek çâre ve tek çözücü yoldur. Nice beşerî kangrenleri ortadan kaldırıcıdır. İslâm'da savaş, istenilmez, geldikten sonra da kaçınılmazdır. Daha önce beyan ettiğimiz gibi Resûlüllah'ın mübarek gazaları topraklara toprak katma, nüfuza nüfuz eklemek için değil idi. Bu savaşlarla O, mazlum ve Yaratan'ından uzaklaştırılmışların feryatlarını dindirmek, saldırganların ellerini kırmak, insanlık ve İslâmlık bayrağını dünyanın doruğuna dikmek, köleliğe ve sınıfçılığa son vermek, adalet önünde insanları insanlık sıfatları bakımından tarak dişleri gibi eşit bir hale getirmek, üstünlüğü Allah'dan korkmaya bağlamak, kadını çaput gibi kullanıp evin bir köşesine atmaktan kurtarıp toplumun bir yarısı kabul ettirmek, siyahın beyaza, beyazın da siyaha tahakküm etmesine son vermek, Kisra ve Kayser misali diktatörlükleri kaldırıp yeryüzüne yeniden adalet getirmek gibi yüce hedefler güdüyordu.

«Umulur ki bir şeyden hoşlanmıyasınız; o, sizin için hayır, bir şeyden hoşlanasınız o, sizin için şer olsun.» İnsanların hoşuna gitmeyen nesneler, ilâhî tekliflerdir. Bu teklifler nefsin kurtuluşuna vesile olduğu halde nefis onlardan hoşlanmamaktadır.

Hoşuna gidenler ise, Allah'ın yapılmasın dediğidir. Bunları seviyor, halbuki ebedi ölümü hazırlayan bunlardır. **«Umulur ki»** tâbirinin kullanılmış olması, çalışma neticesinde nefsi isteklerinden caydırıp daha önce istemediklerini kendisine cazip getirmenin mümkün olduğuna işaret içindir.

Rivâyete göre; Resûlüllah halazadesi Abdullah b. Cahş'ı Cemaziyülahir ayında ve Bedir savaşından iki ay önce bir manga askerin kumandanı yapıp, ona Kureyş'lilerin kervanını gözetleme vazifesini verdi.

(217) Bu kervanın arasında Abdullah b. Amr el-Hadramî ile üç arkadaşı da bulunuyordu. Amr'i öldürdüler, arkadaşlarından iki kişiyi esir ettiler ve kervanı ganimet ettiler. Bu kervanın içinde Taif'in ticaretinden de vardı. Bu hadise Recep ayının başlangıcında oldu. Kureyş'liler

hadisenin olduğu günü Cemaziyulahir ayından sanarak dediler ki: **«Artık Muhammed haram ayları da savaşa helâl kıldı. Halbuki haram ayda korkan insan emin olur, halk maişetini temin etmek için sağa sola dağılır.»**

Bu propaganda, o askerî birliğe katılanlara ağır geldi. **«Tevbemiz kabul oluncaya kadar kıpırdamayız.»** dediler. Resûlü-Ekrem kervanı tutsaklarla beraber geri verdi. Bunun üzerine **«Senden haram aydan sorarlar»** Âyeti nâzil oldu. İbni-Abbas'ın rivâyetine göre, Âyetin nüzûlünden sonra Resûlüllah (A.S.) kervanı geri çevirip ganimet saydı. Bu ganimet, İslâm'da ilk ganimetti. Bu suali soranlar müşriklerdi. Resûlüllah'ı ayıplamak için kendisine mektup yazdılar. Başka bir rivayete göre, suali soranlar askeri birliğe katılanlar idi.

«De ki! Haram ayda savaşmak büyük günâhdır!..» Âyeti Celîlesi **«Nerde bulursanız müşrikleri öldürünüz!»** Âyeti ile nesh edilmiştir. Fakat Atâ, bu fikre katılmamaktadır. Zira, bu umumi bir hükümle özel bir hükmü kaldırmak olur. Böyle bir kaldırışın olup olmaması usul ilminde tartışılır bir meseledir.

«Mescid-i Haram'ın ahalisini oradan sürmek Allah katında daha büyük günahtır!..» Ahaliden maksat, Allah'ın Resûlü ile mü'minlerdir. Yani o askerî birliğin yaptığı yanlışlık, sizin yaptığınız saldırganlıktan daha fena değildir. Siz «Allah birdir» diyenleri yurtlarından kovdunuz. Sizin Allah'a ortak koştuğunuz fitne, El Hadrami'yi öldürmekten daha beter ve berbattır.

RİDDET, dininden dönmek demektir. İrtidad eden bir kimsenin amelleri, dünya ve âhirette yok olur. Yani dininden cayan bir insan ne dünyadan ne âhiretten hiçbirinden istifade edemez.

Askeri birliğin efradı hakkında şu Âyeti Celîle nâzil oldu: **«Şüphesiz ki, îman edip yurtlarından hicret eden ve Allah yolunda savaşanlar. Evet onlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah çokça af edip rahmet vericidir!...»**

Âyeti Celîle onların yaptıklarının cezayı mucip bir şey olmadığını belirtiyor.

(219) «İçki ve kumarı senden sorarlar.»

Rivâyete göre Mekke'de, **«Hurma ve üzüm ağaçlarından rızık ve içki ediniyorsunuz»** (Nahl: 67) Âyeti nâzil olduğu zaman, Müslümanlar hurma ve üzümlerden yapılan içkileri içmeye başladılar!.. Bundan sonra Hz. Ömer, Muaz ve sahabelerden bir gurup Resulullah'a gelip «Ey Allah'ın Resûlü, içki hakkında bize açıklama yap. Şüphesiz ki, içki aklı giderici ve malı yok edicidir.» dediler. Bu sualin arkasından bahsi geçen Âyet nâzil oldu. Bundan sonra bir gurup içti; bir gurup da bıraktı. Bir ara Abdurrahman b. Avf (R.A.) bir cemaatı davet etti. Onların aralarından bir gurup içki içip sarhoş oldular. Sarhoşlardan birisi öne geçti. İmamlık ederken Kâfirun sûresini yanlış olarak

«Ey habibim de ki, ey kâfirler, sizin taptığınıza taparım (!)...» diye okudu. Yani Âyetteki olumsuz edatlarını kaldırdı, «Sizin taptığınıza tapmam diyeceği yerde, taparım.» dedi. Bunun üzerine, **Sakın sarhoş olduğunuz halde namaza yaklaşmayınız!»** Âyeti nâzil oldu.

Bundan sonra hurma ve üzüm içkisini içen azaldı. Sonra Utban b. Mâlik, Saad b. Ebi-Vakkas ile bir gurubu evine dâvet etti. İçip sarhoş olunca birbirlerine karşı geçmişleri ile övünmeye başlayıp şiir okudular. Saad hazretleri Ensar'a küfür etmeyi içeren bir şiir okuyunca, Ensardan birisi devenin çene kemiğini sofradan kaptığı gibi Saad'ın kafasına indirdi. Saad Resûlüllah'a gelip şikâyet etti. Orada bulunan Hz. Ömer şu duayı etti: **«Ey Allahım! İçki hakkında bizlere şek ve şüpheleri silip süpüren bir açıklama ihsan et.»** Bu olaylardan sonra **«Ancak içki, kumar, kurban taşları, fal okları oynamak, necasettir, şeytanın yaptığındandır, felah bulasınız (kurtulasınız) diye ondan sakınınız!... Acaba siz hâlâ da içki, kumar, ok ve kurban taşlarından vaz geçmeyecek misiniz»** (Maide: 90) Âyeti nâzil oldu. Resûlüllah Âyeti vahiy kâtiplerine yazdırırken Hz. Ömer: **«Ey Rabbimiz! Vaz geçtik.»** dedi ve böylece içki üç kademeli hükmün gelişinden sonra, damlasından, batmanına kadar her Müslümana haram kılındı.

Âyette **«EL-HAMR»** diye geçen kelime örtmek manâsını ifade eder. Üzüm ve hurmadan yapılan içki katılaşır, kaynar hale gelirse, ona bu ad verilir. Çünkü o aklı örter. Aynı zamanda ona «SEKİR» adı da verilmiştir. Çünkü aklı çalışmaktan alı-koyar. Âlimlerin çoğunun görüşüne göre, **«Çoğu sarhoşluk veren her içkinin azı da haramdır.»**

Âyette bahsi geçen «EL-MEYSİR», kumar demektir. Kelime kolaylıkla elde edilir manâsını ifade eder. Kumardan elde edilen hasılat da böyledir. İnsanlar için içki ve kumarda dünyalık açısından çeşitli yararlar vardır. Mal elde eder, zevklenir; o âlemlerde kulanparalık gibi hareketlere tesadüf edilir. Korkak ise, bir an için cesaretlenir; geçici olarak mürüveti bollaşır v.s. Fakat, onlardan beklenen bu yararlardan daha fazla zararlı durumlar da vardır. Acaba **«HAMR bütün kötülüklerin anasıdır.»** diyen Hz. Muhammed boşuna mı söylemiştir?.. Toplumların ahengini bozan, fertlerde malî ve bedenî olarak hesapsız yıkıntılar meydana getiren, o, illetler illeti, içkiye ve kumara kim yararlıdır diyebilir? Âdem'den Hz. Muhammed'e dek bütün Peygamberlerin sisteminde içki ve kumar yasak edilmiştir.

Kanser, siroz gibi, toplumları kemiren hastalıkların, çoğukez varlıklı kesimlerde görülmesi, içkinin ne mal olduğunu bizlere haykırmıyor mu? Şantajların, aile yıkımlarının sebebinin yüzde doksanını kumar teşkil etmiyor mu?

«Senden neyi infak edeceklerini sorarlar!...» Bu suali soran Amir b. El-Cemuh'dur. Önce ne infak edilir sualini sordu, sonra nasıl infak edilir sualini sordu. Resûlü-Ekrem'e, **«Takatinin yettiğini infak et!»** cevabını vermesi emir edildi. Rivâyet ediliyor ki: Bir ganimette elde ettiği bir altın yumurtayı bir zat Resûlüllah'a getirip, «Bunu sadaka olarak al.» dedi. Cenabı Peygamber birkaç kez yüzünü çevirdiği halde o sözünü tekrarladı. Bunun üzerine öfkeli olarak Resûlü-Ekrem **«Getir!»** dedi ve topacı aldı, parçaladı. Parçalar, başa vurulduğu takdirde başı kıracak büyüklükte idi. Sonra Resûlüllah şöyle buyurdu: **«Sizden biriniz bütün malını getirip sadaka veriyor, sonra gidip dilenmek üzere el açıyor. Oysa sadaka ancak zenginlikten verilir.»**

Bunun üzerine bahsi geçen Âyeti Celîle nâzil oldu.

İşte zenginlikten verilen sadakanın, fakirlik ve zaruretten verilen sadakadan daha elverişli olduğunu beyan ettiği gibi, Allah, size Âyetleri beyan ediyor. Tâ ki siz dünya ve âhiret günlerini de düşünüp en faydalı ve yararlı olanını alasınız, size zarardan başka birşey vermeyeni terk edesiniz diye.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(216) Hoşunuza gitmediği halde size savaş farz kılındı..»

Bu âyetle ilgili olarak İbni Ebi-Hâtim, Said b. Cübeyir'den nakletti: «Allah, Mekke döneminde Peygamber ve Müminlere Tevhidi, namaz kılmayı, zekât vermeyi ve savaştan kaçmayı emretti. Medine'ye hicret ettikleri zaman sair farzlar konuldu ve kendilerine savaşmak izni verildi: **«Sizin üzerinizde savaşmak yazıldı»** yani farz kılındı. Halbuki cihad sizin için meşekkattir. **«Umulur ki, bir şey hoşunuza gitmez»** Müşriklerle savaşmayı kasdediyor. **«Oysa o, sizin için daha hayırlıdır.»** Allah onun neticesinde bir fetih müyesser kılar, ganimet ve şehadet mertebesini verir. **«Umulur ki, cihaddan kaçmak gibi bir şeyi seversiniz o sizin için şerdir. Allah onun sonucunu şerli kılar. Böylece ne bir zafer elde edersiniz ne de bir ganimet.»**

İbni-Cerir, İbni-Cüreyç'ten rivâyet etti: A'ta'dan: **«Savaş, sizin üzerinizde yazılmıştır»** âyeti hakkında ne dersin? Bu âyetten ötürü savaşmak müminlere vacip olmuş mudur? A'ta: Hayır vacip kılınmadı. Lâkin sadece o zaman onlara farz kılındı dedi.»

İbnul-Munzir ve İbni-Ebî-Hâtim İbni-Şihab'tan bu âyet hakkında şunları rivâyet etti:

Cihad her ferdin boynuna yazıldı. İster gazaya katılsın, isterse otursun. Oturandan yardım istenildiği zaman yardım etmek mecburiyetindedir. İmdada çağrıldığında imdada koşmalıdır. Hazır ol emrini aldığında hazırlanmalıdır. Kendisine ihtiyaç olmadığında oturur.»

İbnul-Munzir İkrime'den rivâyet etti: **«Halbuki o sizin hoşunuza gitmez»** âyeti Bakara sûresinin **«İşittik ve itaat ettik...»** (Bakara: 285) âyetiyle nesih olundu.»

Sahihde sabit oldu ki: **«Gaza etmeden ve gaza etmeye niyetlenmeden ölen, cahiliyet ölüsü olarak gider.»**

Resûlüllah, Mekke fetih edildiği zaman: **«Fetihten sonra artık hicret etmek yoktur. Ancak niyet ve cihad vardır. Sizden savaşa katılmanız istendiği zaman katılınız.»** buyurdu.

İbni-Cerir de İkrime'den İbni-Abbas'dan aynı eseri rivâyet etti.

İbnul-Munzir ve Sünen'inde Beyhakî Hz. Ali'nin (K.V.) kanalıyla rivâyet ettiler: **«Kur'an'da UMULUR manâsını taşıyan A'SA kelimesi kesinlik ifade eder.»**

Mucahid ve Suddî'den de benzeri rivâyet edildi.

Cihadın fazileti ve farziyeti konusunda bir çok hadîsi şerifler varid olmuştur. Onları İmamı Suyutî'nin «Ed-Durrul-Mansur» adlı tefsirinde okuyabilirsin.

HARAM AYLAR

«(217) Senden haram olan ayı, onda savaşmayı sorarlar...»

Es-Suddî İbni-Abbas tarikiyle rivâyet etti: «Bu âyetin hadisesi şöyledir: Resûlüllah yedi kişilik bir askeri birlik cihada gönderdi. Başlarında kumandan olarak (Ebu-Übeyde bin Cerrah) tayin edildi. Bu zat veda ederken Cenabı Peygamber'e olan sevgisinden ağladı. Resûlüllah onu bırakıp yerine Abdullah b. Cahş el-Eşedî'yi gönderdi. Birliğin içinde Âmmar b. Yaser, Ebu-Hüzeyfe b. Ütbe b. Rebia, Saad b. Ebi-Vakkas, Ütbe b. Gazvân es-Sulemî, (Bu zat «Beni-Nevfel Kabîlesinin anlaşmalısı idi), Süheyil b. Beydâ, Âmir b. Fuheyre ve Hz. Ömer'in andlaşmalısı bulunan Vâkid b. Abdullah el-Ya'rbuî adlı zatlar vardı. Resûlüllah, birlik başındaki kumandana bir mektup verdi. Filân yere varmadan mektubu açmamasını emretti. Birlik belirtilen yere varınca kumandan mektubu açıp okudu. Mektubda, «Batnı-Nahl»e varınca dek yürü» yazılı idi. Kumandan bu emri görünce arkadaşlarına «Ölümü istiyen varsa, benimle gelsin ve vasiyetini de yapsın. Ben vasiyetimi yapıyor Resûlüllah'ın emrini yerine getirmeye gidiyorum.» dedi. Ve yola devam etti. Birlikten Saad b. Ebî-Vakkas ve Ütbe kaybolmuş müşterek develerini aramak için geride kaldılar. Kumandan Abdullah b. Cahş birliğiyle beraber yürüyüp «Batni-Nahl»e vardı. Orada Hakem b. Kisan ve Osman b. Abdullah b. Mugire'ye rastladı. (Onları tutsak yaptı.) Amr b. el-Hadremî'yi öldürdüler. Onu öldüren Vâkid b. Abdullah idi. Onlardan alınan ganimet, Hz. Muhammed'in ashabınca elde edilen ilk ganimetti. Medine'ye iki tutsak ve ganimet malıyle döndüklerinde Mekke'liler iki esiri fidye vermek suretiyle kurtarmaya te-

şebbüs ettiler. Müşrikler: **«Muhammed Allah'a itaat ettiğini iddia eder, oysa haram ayı ilk ihlâl eden o, oldu. Arkadaşımızı RECEB ayında öldürdü.»** diye propaganda yaptılar.

Buna cevap olarak Müslümanlar: **«Biz onu «Cemaziyil-ahır» ayında öldürdük»** dediler. Âmr nam kâfir CEMAD ayının son ve RECEB ayının ilk gecesinde öldürüldü. RECEB ayı girdiğinde müslümanlar kılıçlarını kınlarına koydular. Allah Mekke'lilerin bu kınamasına cevab olarak bu âyeti indirdi. Haram aylar Zil-Kâde, Zil-Hücce, Muharrem ve Receb aylarıdır. Üçü peşi peşine geliyor. Recebde tekdir.

Haram aylarda savaşmak helâl değildi. Fakat müşriklerin Allah'ı inkâr etmeleri, Peygamber ve ashabını Mescidi-Haram'dan menetmeleri, Mescidi-Haram ehlini oradan hicrete mecbur bıraktıkları Allah Katında haram ayda insan öldürmekten daha korkunçtur.

Ebu-Said el-Bakkal, İkrime'den o da İbni-Abbas'dan «Bu âyet, Abdullah b. Cahş'ın birliği ile Âmr bin Hadremî'nin öldürülmesi hakkında nâzil oldu.» diye rivayet ettiler.

Siyer kitablarının bazısında; Resûlüllah Abdullah bin Cahş'e: **«İki gün yürüdükten sonra mektubu aç, muhtevasını tatbik et»** dedi.

«Batnı-Nahl» denilen yer Mekke ile Taif arasında bulunuyor. Orada Mekke'li Kureyşi gözetlemeye gönderilmişlerdi. Kumandan mektubu okuduktan sonra Resûlüllah'ın emri başımın üstüne dedi. Arkadaşlarını muhayyer bıraktı. **«Şehid olmak istiyen benimle beraber gelsin. İstemiyen dönebilir. Zira Resûlüllah kimseyi zorlamamı emretti»** dedi. Arkadaşlarından kimse geri dönmedi. Onunla beraber «Batni-Nahl»e doğru gittiler. Necran denilen yere vardıklarında Sad b. Ebi-Vakkas ile Ütbe b. Gazvân'ın müşterek develeri kayboldu. Onu bulmak için geride kaldılar. Abdullah b. Cahş birliğiyle gidip Batni-Nahl'e vardı. Zeytin yağı, katık ve diğer ticarî mallar taşıyan bir Kureyş kervanı yanlarından geçti. Kervanda Âmr b. Hadremî Osman b. Abdullah bin Muğire, Kardeşi Nevfel b. Abdullah ve Hişam b. Muğire'nin azadlısı Hakem b. Kiysan vardı. Kureyşliler ashabı görünce, korktular. Yakınlarında konaklamışlardı. Ashabdan Ukkaşe bin Muhsin onlara göründü. Başını tıraş ettiği için biraz rahat edip: **«Bunlar umreye gelmişler. Size zararları dokunmaz»** dediler. Ashab, onların hakkında istişare ettiler.

Recebin son gecesinde bulunuyorlardı. (Daha önceki rivâyette Cemadın son ve Receb'in ilk gecesinde idiler diye geçti). Ashab: **«Eğer müşrikleri bu gece bırakırsak Harem hududlarına girerler. Onlara dokunulmaz oluruz. Onları öldürürsek haram ayda öldürmüş oluruz»** deyip tereddüt ettiler. Onlara hucûm etmek ağır geldi. Bilahere cesaret getirip hucûma karar verdiler. Onlardan güç yettiklerini öldürmeye mallarını ganimet almaya karar verdiler. Vâkid b. Abdullah et-Temimî Âmr b. Hadremî'ye bir ok atıp onu öldürdü. Osman ve Hakem'i esir ettiler. Nevfel kaçtı. Abdullah ve arkadaşları, ganimet ile esirleri Medine'ye getirdiler.

İbni-İshak, Resûlüllah'a vardıklarında: **«Ben size Haram ayda savaşmayı emretmedim»** dedi. Böylece, mal da esirler de durduruldu. Resûlüllah'ın bu sözlerini işiten birliğin efradı suç işlediklerinden korktular. Müslümanlar da neden öyle yaptıklarını kınadılar. Kureyşiler de **«Muhammed ve arkadaşları Haram ayı helâl kıldılar. Onda kan akıttılar. Mal aldılar. Kişileri esir tuttular»** dediler. Mekke'de bulunan Müslümanlar müdafa kabilinden **«Onlar bu işi Receb'de değil Şaban'da yaptılar.»** dediler.

Yahudîler: **«Âmr, kelimesi harbin tamiri ve kızışmasına, «Hadremî» kelimesi savaşın hazır olup yakınlaşmasına delâlet eder. «Vâkid» kelimesi ise, savaşın alevlenmesine işaret eder»** diye tefeul ettiler. Bu fal açmaları, onların lehinde değil aleyhlerinde tecelli etti. Halk bu konuyu çokca konuştuğundan ötürü Allah yüce Peygamberinin üzerine: **«Sana haram ayı, onlardaki savaşı sorarlar...»** âyetini indirdi.

İbni-İshak, Kur'an bu emri getirip ilân edince ve Allah Müslümanların sıkıntısını giderince Resûlüllah getirilen ganimet malını ve iki esiri kabul etti. Kureyşliler, Osman b. Abdullah ile Hakem bin Kiysan'ı fidye karşılığında bırakmak talebinde bulundular. Resûlüllah: **«İki arkadaşımız Sad b. Ebi-Vakkas ile Ütbe b. Gazvân gelmedikce esirler fidye karşılığı bırakılmıyacaktır. Çünkü onların hayatına zarar vermenizden endişe ederiz. Eğer onları öldürürseniz, tutsaklarınız öldürülecektir»** dedi. Bilahere Sad ve Ütban geldiklerinde Hz. Peygamber onları fidye karşılığı bıraktı. Kıysan Oğlu Hakem müslüman oldu. Müslümanlığı güzelleşti. Tâ Mâune Kuyusu günü şehid edilinceye ka-

dar Resûlüllah'ın yanında kaldı. Abdullah oğlu Osman ise Mekke'ye gitti ve orada kâfir olarak öldü.

İbni-Ebi-Davud A'ta bin Meysere'den rivayet eyledi: Allah (C.C.), haram ayında savaşmayı BERAET (TEVBE) Sûresinde helâl kıldı: **«Doğrusu, Allah, gökleri ve yeri yarattığı günde ayların sayısı, Allah Katında oniki aydır. Onlardan dördü (Zil-Kade, Zil-Hicce, Muharrem ve Receb) haram aylardır. Bu ayların haram kılınması doğru dindir. Bunun için bu aylarda nefislerinize zulmetmeyiniz. Müşrikler sizinle toptan savaştıkları gibi sizde onlarla toptan savaşınız. Biliniz ki kesinlikle Allah ittika edenlerle beraberdir.»** (Tevbe: 36)»

İbni-Ebi-Hâtim Sufyanı Sevri'den rivâyet etti: «Sufyan (K.S.); bu hüküm, nesih edilmiştir. Haram ayda savaşmakta herhangi bir beis yoktur dedi».

Nuhas, Nâsih'inde İbni-Abbas'dan rivâyet eyledi: **«Bu âyet, Tevbe'deki Kılıç âyetiyle neshedilmiştir: «Müşrikleri bulduğunuz her yerde öldürünüz.»»** (Tevbe: 5).

İbni-İshak, «Abdullah bin Cahş ile arkadaşlarının durumu açığa çıkınca, ecir elde edebilir miyiz diye umudlandılar. Bunun üzerine gelip Hazreti Peygamber'den **«Ey Allah'ın Resûlü! Acaba bize mücahidlerin ecrini yazdırtacak bir gazaya iştirak edecek miyiz?»** sordular. Bunun üzerine Allah şu âyeti gönderdi:

«(218) Şübhesiz ki, îman edip hicret yapanlar ve Allah yolunda cihad edenler (var ya), onlar, Allah'ın rahmetini umarlar. Allah, çokca af edip merhamet edendir.»

Şüa'yib b. Ebi-Hamza Zuhrî'den, Ürve'den şunu rivâyet etti: «Müslümanlarla müşrikler arasında ilk öldürülen Âmr bin Hadremî'dir. Bunun üzerine Kureyş'den bir heyet Resûlüllah'a varıp sordular: **«Haram ayda savaşmak helâl midir?»**

Buna karşılık: **«Senden haram ayı sorarlar.....»** âyeti indi.»

İbni-Hişam: **«İslâmda ilk ganimet budur. İlk öldürülen düşman da Amr b. Hadremî'dir. İlk esir edilen düşman Abdullah oğlu Osman ile Hakem b. Kiysan'dır...»**

«(219) Sana içkiyi ve kumarı sorarlar...»

Bu âyetin tefsirinde Ebu-Davud, Tirmizi, Nesei ve İbni-Cerir Hz. Ömer'den rivâyet ettiler: «Ömer, Ey Allahım! **İçki hakkında bize tatminkâr bir izahat ver. Şühhesiz ki, içki malı da aklı da gidericidir»** diye yalvardı. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Hazreti Peygamber Ömer'i çağırttı. Ona bu âyeti okudu. Ömer: **«Ey Allahım! İçki konusunda bize şifâ verici bir açıklama gönder»** diye dua etti. Bunun üzerine Nisa Sûresi'ndeki: **«Ey îman edenler! Serhoş olduğunuz halde namaza yaklaşmayınız.»** âyeti indi. Bu âyetten sonra Resûlüllah her namaz vaktinde; sakın serhoş olanlar namaza yaklaşmasınlar diye tenbihledi. Ömer çağrıldı, bu âyet kendisine okundu. Ömer (R.A.): **«Ey Allahım! İçki hakkında bize şifâ verici bir açıklık gönder»** diye dua etti. Bu sefer Maide Sûresindeki âyet indi. Ömer çağrıldı ve kendisine âyet okundu. **«Acaba sizler içkiden vazgeçecek misiniz»** cümlesine varılınca, Ömer (R.A.): **«Vazgeçtik, vazgeçtik»** dedi.

«De ki onların ikisinde büyük bir günâh vardır...» Yani içki içildiği ve kumar oynandığı zaman din eksilir.

«Onlarda insanlar için menfaatlar de vardır» yani içildiğinde insanlara geçici bir lezzet verir. Onların verdiği lezzet günâhlarından küçüktür.

Bu âyetten sonra **«Sarhoş olduğunuz halde sakın ha namaza yaklaşmayınız..»** âyeti indi. Namaz vakitlerinde içmezler. Yatsıyı kıldıktan sonra içmeye başlarlardı. Sonra bir gurup içti. Sarhoş oldu, birbirlerine girdiler. Allah'ın (C.C.) rızasına muhalif sözler sarfettiler. Bunun üzerine bu âyet geldi. **«Ey müminler, içki, kumar ve ibâdet için dikilmiş taşlar, fal okları hepsi Şeytanın işinden pis birer şeydir...»** (Maide: 90) İçkiyi haram kılarak yasakladı.

İbni-Cerir ve İbni-Ebi-Hâtim İbni-Abbas'dan rivâyet etti: «İçki ve kumarın menfaatlı oluşu haram olmazdan önceki döneme aittir. Günâh oluşu da haramlık dönemine aittir.»

«Sana hangi şeyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki ihtiyacınızdan geri kalanı harcayınız...»

İbni-İshak ve İbni-Ebi-Hâtim İbni Abbas'dan rivâyet ettiler: «Ashabtan bazıları, Allah yolunda harcamak emredilince Resûlüllah'a geldiler, **«Bize emredilen bu harcamanın malımızdan ne kadar olduğunu bilmeyiz. Acaba malımızdan ne kadarını infak edelim»** sordular. Bunun cevabı olarak Allah bu âyeti inzal buyurdu. bu âyet gelmezden önce kişi malı bitinceye dek infak eder bitirirdi. Artık infak edebileceği bir şey bulamıyordu. Hattâ yiyecek de bulamıyordu. Bu sefer başkası ona sadaka vermeye başlardı.

İbni-Cerir ve İbnul-Munzir İbni-Abbas'dan «AFUV, maldan verildiği zaman malı eksiltmeyen ve görülmeyen miktardı. Bu miktarın verilmesi, farz olan sadaka yani zekât farz kılınmazdan önce idi.»

İbni-Ebi-Hâtim, Teberanî ve Beyhakî İbni-Abbas'dan: **«AFUV, aile efradının nafakasından arta kalan kısımdır.»**

İbni-Cerir İbni-Abbas tarikiyle rivâyet etti: «Maldan belli bir miktarın verilmesi, farz kılınmadı. Sonra Cenab-ı Allah **«AFUV denilen miktarı servetten ve marufu (belli olanı) emret»** dedi. Sonra farzlardan adlandırılan miktarlar indi.

Sahih'de Ebi-Hüreyre'nin hadîsinden sabit oldu ki: **«Sadakanın en hayırlısı zenginlikten verilen sadakadır. Önce nafakası sana düşenden başla.»**

Bu hadîsin benzeri Merfu' olarak Hakim b. Hizam'dan da sabit oldu.

«Allah âyetlerini size böylece açıklıyor ki, dünya ve âhiret hakkında düşünesiniz...»

İbni-Cerir İbni Abbas'dan rivâyet etti: **«Dünya'nın zevale mahkûm ve fanî olduğu hakkında âhiretin gelici ve bakî kalacağı konusunda düşünmeniz için Allah âyetlerini böylece açıkladı.»**

Yani nasıl ki size bu hükümleri tafsilâtlı bir tarzda açıklayıp vuzuha kavuşturmuşsa öylece size vaad ve vaidle ilgili bulunan sair âyetlerini de açıklar umulur ki, dünya ve âhiret konusunda düşünesiniz...!

Abdurrezzak Ma'mer'den o da Katade'den rivâyet etti:

Ta ki, âhiretin dünya'dan üstün olduğunu bilmiş olasınız.

Bir rivâyette: **«Bu düşünce sayesinde âhireti dünyaya tercih edesiniz.»** diye varid olmuştur. (1)

(1) Bkz. İbn-Kesir Cild: 1-454, D. Endulüs-Beyrut. Fethul-Kadir Cild: 1-198, D. el-Halebî, Kahire.

فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۗ وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْيَتٰمٰى ۗ قُلْ اِصْلَاحٌ لَّهُمْ
خَيْرٌ ۗ وَاِنْ تُخَالِطُوْهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ۗ وَلَوْ
شَآءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٢٠﴾ وَلَا
تَنْكِحُوا الْمُشْرِكٰتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ۗ وَلَاَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَّلَوْ
اَعْجَبَتْكُمْ ۗ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِيْنَ حَتّٰى يُؤْمِنُوْا ۗ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ
خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَّلَوْ اَعْجَبَكُمْ ۗ اُولٰٓئِكَ يَدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۖ
وَاللّٰهُ يَدْعُوْٓا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖ ۚ وَيُبَيِّنُ
اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٢٢١﴾ وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ ۗ
قُلْ هُوَ اَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيْضِ ۙ وَلَا تَقْرَبُوْهُنَّ
حَتّٰى يَطْهُرْنَ ۚ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَاْتُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ
اللّٰهُ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَآؤُكُمْ
حَرْثٌ لَّكُمْ ۖ فَاْتُوْا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ ۖ وَقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ ۗ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ مُّلٰقُوْهُ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٢٢٣﴾ وَلَا
تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِّاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْا وَتَتَّقُوْا
وَتُصْلِحُوْا بَيْنَ النَّاسِ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٢٤﴾

(220) Dünya ve âhiret hususunda iyi düşünesiniz diye (Âyetleri böylece size beyan etti).

(Ey Habibim!) Sana yetimleri sorarlar. Onlara de ki: «Yetimlerin işlerini düzeltmek hayırdır.» Eğer onlarla bir arada yaşarsanız artık o yetimler sizin kardeşlerinizdir. Allah düzeltenden, bozanı ayırt etmesini bilir. Eğer Allah dileseydi kesinlikle sizi zora sokardı. Şüphesiz ki Allah güçlüdür ve hikmet sahibidir.

(221) Allah'a eş koşan kadınlarla — o kadınlar îmana gelinceye kadar — evlenmeyiniz. (Yemin ederim ki,) inanan bir câriye, hoşunuza gitse de putperest bir kadından daha iyidir. İman edinceye kadar puta tapan erkeklerle îmanlı kadınları evlendirmeyiniz! (Yemin olsun ki,) inanan bir köle, hoşunuza gitse bile, puta tapan bir hür erkekten daha hayırlıdır. İşte onlar ateşe çağırırlar. Allah ise, izni ile Cennet ve mağfirete çağırır. İnsanlar ibret alsın diye, onlara Âyetlerini beyan buyurur.

(222) (Ey Habibim!) Senden kadınların aybaşı hali hakkında sorarlar. Onlara de ki: «O bir eziyettir (pisliktir). Kadınlar aybaşı halinde iken onlara yaklaşmayınız; temizleninceye kadar bekleyiniz. Temizlendiklerinde Allah'ın size buyurduğu yoldan onlara varınız. Şüphesiz ki, Allah çokça tövbe edenleri sever. Şüphesiz ki, Allah temizlenenleri sever.

(223) Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. Tarlanıza istediğiniz gibi geliniz. Nefisleriniz için hazırlık yapınız. Allah'dan korkunuz. Biliniz ki, kesinlikle onun huzuruna varacaksınız. (Ey Habibim!) Müminlere müjde ver!..

(224) İyilik etmemek, insanlar arasında islah etmeye çalışmamak hususunda yeminlerinizi kendinize engel yapmayınız. Allah işiten ve bilendir.

TEFSİR

(220) **«Senden yetimleri sorarlar!...»**

«Yetimlerin mallarını yiyenler, ateşi yerler.» mealindeki Âyet nâzil olduğunda halk, yetimlerden uzaklaşıp, onlarla bir arada yaşamaktan kaçındılar. Bu hâl, yetimleri zor duruma soktuğu için, Resûlüllah'a şikâyet edildi. Bunun üzerine bahsettiğimiz Âyet nâzil oldu.

Bir insanın yetimleri eğitmek ve gelir kaynaklarını geliştirmek maksadiyle onlara yardım elini uzatması, **«Harama girerim!»** korkusuyle kaçınmasından daha hayırlıdır. **«Eğer onlarla bir araya gelirseniz sizin kardeşlerinizdirler.»** cümlesi sıkıntıda bulunan ve yardıma ihtiyacı olan bir yetime yardım imkânına sahip olanın el atmasının gerekli olduğunu beyan eder. **«Allah islah edenden ifsat edeni ayırır.»** Bu Âyette, yetimin işleri ile meşgul olanlar için, hem tehdit hem de tebşir vardır. İhanet edene ilâhî tehdit olduğu gibi, islah edene de müjde vardır. Bu sırra binaen Allah'ın Resûlü:

«Ben ve yetimi yetiştiren, Cennet'de (iki parmağını göstererek) şöyleyiz.» demiştir. Şahadet parmağı ile ortanca parmağını göstererek, aralarındaki mesafenin yakınlığını ifade etmeye çalışmıştır.

(221) **«İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyiniz!»** Bir müslüman erkek ancak müslüman kadın veya kitap ehli bulunan Hıristiyan ve Yahudi kadınlarla evlenebilir.

Putperestlik, «İsâ (A.S.) Allah'ın oğludur.» diyen Hıristiyanlar ile «Üzeyir (A.S.) Allah'ın oğludur.» diyen Yahudileri de kapsamaktadır. Çünkü Cenab-ı Hak bunu hikâye eden Âyetin sonunda: **«Allah onların ortak koştuklarından münezzehdir.»** cümlesini kullanarak onları putperest ilân ediyor. Fakat kitap ehli olan kadınları başka bir Âyetle bu genel hükümden ayırarak buyuruyor: **«Kendilerine, Kitap verilenlerin evli bulunan hanımları!...»**

Bu Âyetin sebebi nüzulü şöyledir: Allah'ın Resûlü, «MURSAD EL-GANEVÎ»yi Mekke'ye bazı müslümanları getirmek için gönderdi. Mursad'ın eski metresi olan «İNAK» adlı kadın gelip Mursad'a kötülük teklifinde bulundu. Mursad, **«İslâm, aramızda perde olmuştur.»** cevabını verince kadın, **«O halde benimle evlenir misin?»** diye sordu. Mursad,

«Evet. Resûlüllah ile istişare ettikten sonra evlenebilirim.» dedi. Bunun üzerine istişare etti ve Âyet nazil oldu.

«İmanlı bir cariye, putperest bir hanımdan hayırlıdır.» Cariye'den maksad, kadındır. İster köle olsun, ister hür. Zira bütün insanlar Allah'ın köleleridir.

(222) **«Senden hayzı soracaklar.»**

Rivayete göre, cahiliyet döneminde, erkekler hayızlı kadınlarla bir arada oturmazlar ve yemek yemezlerdi. Tıpkı Yahudi ve putperestler gibi. Bu kötü bir âdet, taa Ebu Dahdah ile bazı sahabeler gelip Resûlüllah'dan soruncaya kadar devam etti. Bunun üzerine Âyet nâzil olup hayızlı hanımlarla ancak cinsî münâsebetin haram olduğunu beyan etti. Zira Allah'ın Resûlü (S.A.V.): **«Ancak kadınlar hayızda oldukları zaman onlarla cinsî münâsebette bulunmaktan kaçınmanız emir edilmiştir. Onları acemlerin yaptığı gibi evlerden çıkarmanız emredilmedi.»** buyurmuştur. Hadîsde bahsi geçen, «Acemler» Yahudilerin ifratı ile Hıristiyanların tefriti arasında bulunan kimseler demektir. Zira onlar hayız halinde cinsî ilişki kurar, perva etmezlerdi.

(223) **«Kadınlarınız tarlanızdır.»**

Yani tohumu ekeceğiniz yerlerdir. Bu tabir, hanımlara ancak ön taraftan ilişki kurulabilir hakikatini ifade eder. Zira tohum taşlara ekilmez! Ancak tarlaya ekilir. Tohumun semere veremiyeceği bir yere ekilmesinin haram olduğunu ifade eder. Helâliyle bir insan nasıl bir araya gelir, hangi yönden birleşme hasıl olur? Bu, **«Tohumu tarlaya ekiniz!»** tâbirinden kolayca anlaşılıyor.

Bu Âyetin sebebi nüzulü şöyle rivayet ediliyor. «Yahudiler: Arkadan fakat ön ve normal yoldan eşiyle birleşenin çocuğu şaşı olur» diyerek iddia ettiler. Bu durum Resûlüllah'a bildirildi. Cenabı Hak bu durumu izah edici Âyeti indirdi: **«Allah'ın emrettiği yoldan olduktan sonra, istediğiniz biçimde eşinizle birleşebilirsiniz.»**

(224) **«İyilik etmemek, insanlar arasını islaha çalışmamak hususunda yeminlerinizi engel yapmayın.»**

Bu Âyet Ebu Bekir'i Sıddîk hakkında nazil olmuştur. Kızı Âişe validemizin hakkında uydurulan iftiraya katıldığı için «Mustah»a nafa-

ka vermemeye yemin etti. Veya Âyet Abdullah b. Revaha hakkında nazil olmuştur; eniştesi Beşir b. El-Numan ile konuşmayacağına ve onunla kız kardeşinin arasını düzeltmeyeceğine yemin etmişti.

Yani yemininize rağmen iyiliği yapın ve islaha koşunuz ve yemin keffaretini veriniz. Nitekim Allah'ın Resûlü; İbnu Semürre'ye, **«Bir şeyin üzerine and içtikten sonra başkasının daha hayırlı olduğunu görürsen, o hayırlısını yap ve o bozulan yemininin keffaretini ver!»** buyurmuştur.

Muhtemel ki, Âyetin manâsı, «Allah'ı yeminlerinize hedef edinmeyiniz, onunla çokça yemin etmeyiniz. Tâ ki iyilik edesiniz. Allah'tan korkasınız ve insanların arasını islah edesiniz!» demektir. Bunun için Rabbimiz, «El Kalem» sûresinde: **«Çok yemin eden, zelil ve hakir olanlara itimat etme!»** buyurmuştur.

Fazla yemin etmemek, doğruluğun, takvânın ve insanların arasını düzeltmenin gereğidir. Zira rasgele yemin eden, Allah'a karşı cüretkârlık etmiş olur. Cüretkâr ise, iyilik yapan değildir ki, müttaki olsun. Doğru bir insan olmadığından arabuluculukta da güvenilmez.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(220) Sana yetimlerin malından soruyorlar. De ki: Onların malını korumak ve durumlarını düzeltmek sizin için işlerine karışmamaktan daha hayırlıdır...»

İbn Cerir, Süfyan'dan Ata bin Said'den, Said bin Cübeyr'den, İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Yetimlerin malına, ancak en güzel olanıyla olursa yaklaşınız.» «Şüphesiz yetimlerin malını zulmen yiyenler ancak karınlarında ateşi yemiş olurlar» ve **«Ateşe yakıt olacaklardır.»** âyetleri nazil olduğu zaman, yanında yetim bulunan bir kimse, yemeğini yetimin yemeğinden, içmesini yetimin içmesinden ayırdı. Yetimin yemeğinden arta kalanı daha sonra yesin diye bırakıyor ve yemek bazen de ya yeniliyor veya kokuştuğu için atılıyordu. Bu durum, yetimi besleyenlere ağır geldi. Bunu Allah'ın Resûlü'ne haber verdiler. Ve Cenab-ı Hak da bu sualin cevabı olarak bu âyeti celileyi indirdi. Böylece yetimlere bakanlar ye-

meklerini yetim yemeklerine, içmelerini yetim içmelerine karıştırdılar. Ve yediklerine normal devam ettiler.

Ebu Davud, Nesei, İbn Ebi Hâtim ve Hâkim, Ata bin Said tarikıyla böyle rivâyet etmişlerdir.

Mücahid, Ata, Eş-Şa'bi, İbn Ebi Leylâ, Katade ve seleften başka alimler de âyetin sebebi nüzülünde bunu zikretmişlerdir.

Vaki' bin Cerrah der ki:

«Bize Hişam, Ona Hammad, ona İbrahim Aişe validemizden: Ben yetimin malı yanında olanın o malı ayrı tutmasını hoş görmüyorum. Onun yemeğini kendi yemeğine, içmesini kendi içeceğine katsın. Ve **«Durumlarını düzeltmek, sizin için, işlerine karışmamaktan daha hayırlıdır»** cümlesi de mallarını ayırd etmektense, normal bir şekilde karıştırmak onların durumunu düzeltmek olduğundan daha hayırlı olduğuna delâlet eder. Eğer yemeğinizi onların yemeğiyle birleştirir, içeceklerinizi onlarınkilerle bir araya getirirseniz bunda hiçbir beis yoktur. Çünkü onlar dinde sizin kardeşlerinizdir. Ve bu durumu belirtmek için de Cenab-ı Hak âyetin sonunda: **«Allah ifsad edeni ıslah edenden ayırdeder»** buyurmuştur. Yani Cenab-ı Hak kim yetimin malını ifsad etmek niyetiyle kendi malına karıştırıyor, kim islah etmek için karıştırıyor? Bunu bilir.» rivâyet etti.

İbn Ebi-Hâtim, İbni Abbas'tan rivâyet ediyor:

Âyetteki Muhalefet (Karıştırmak) senin yetime aid olan sütten onun da senin sütünden içmesi gibidir. Senin onun çanağından, onun da senin çanağından yemesi gibidir. Sen ona aid meyveden onun da sana aid meyveden yemesidir. Allah yetimin malını kasten yiyenleri ve yetim malından sakınanları bilir. Eğer Allah dileseydi yetimlerin mallarından almış olduğunuzu size helak sebebi yapabilirdi.

«(221) Ey müslümanlar! Allah'a şirk koşan kâfire kadınlarla, onlar iman etmedikçe evlenmeyiniz...»

Bu âyet hakkında seleften gelen rivâyetler: Bu âyeti celîle müminlere müşrike olan ve putlara tapan kâfire kadınlarla evlenmeyi haram kıldı. Bu âyetin umumuna ister kitabî, ister putperest olsun bütün müşrike kadınlar girmiş olur. Bak İbni-Kesire...

İbni-Ebi-Hâtim ve İbnül Munzir, Mukatil bin Hayyan'dan rivâyet ettiler: Bu âyet, Ebi Mursed el-Ğanevî hakkında nazil olmuştur. Bu zat Resûlü Ekrem'den «İnak» adlı müşrike kadınla evlenmeye izin vermesini istedi. Bu kadın, güzeldi fakat putperestti. Ebu Mursed de onunla evlenmek istediği zaman müslümandı:

— **Ey Allah'ın Resûlü! O hoşuma gidiyor. İzin ver evleneyim»** diye ricada bulundu. Bunun için Cenab-ı Hak bu âyeti inzal buyurdu.

İbn Cerir, İbnül Munzir, İbni-Ebi-Hâtim ve Beyhaki «Sünenin»de İbni-Abbas'tan rivâyet ediyorlar:

«Allah bu âyetteki hükümden kitab ehlinin kadınlarını istisna etti ve buyurdu:

«Kendilerine kitab verilenlerden olan evli kadınlar da size haram kılınmıştır.» (Maide: 5)

Bu mana, birçok yoldan İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.

İbni-Cerir ve İbni-Ebi Hâtim, Said bin Cübeyr'den rivâyet ettiler:

«(Şirk koşan kadınlarla sakın evlenmeyiniz.) âyetinden puta tapan kadınlar kastedilmiştir.»

Abd bin Humeyd ve Beyhaki, Mücahid'den bunun benzerini rivayet etmişlerdir!..

Abdurrezzak ve Abd bin Humeyd, Kattade'den bunun benzerini rivayet ettiler...

İbni-Ebi-Şeybe ve İbni-Ebi-Hâtim, rivayet ettiler:

«İbn Ömer, kitab ehli kadınlarla evlenmeyi kerih görüyordu. Ve İbn Ömer: **«Puta tapanlar, iman etmedikçe, onlarla evlenmeyiniz»** âyetini tevil ediyordu.

Buhari İbn Ömer'den rivâyet ediyor:

«Allah, puta tapan kadınlarla evlenmeyi, müslümanlara haram kılmıştır. Ben **«İsa Rabbimdir»** diyen veya herhangi bir kulu kendisine rabb edinen bir kadının şirk koşmasından daha büyük bir şirk görmüyorum» buyurdu.

El-Vahidî ve İbni-Âsakir, Es-Süddi'den, o da Ebi Malik'ten, o da İbni-Abbas'tan rivâyet ediyor: **«Muhakkak imanlı bir cariye hür ve**

putperest bir kadından daha hayırlıdır» âyeti Abdullah bin Revaha hakkında nazil oldu. Onun siyah bir cariyesi vardı. Cariyeye kızarak onu tokatladı. Sonra tokat attığı için Allah'dan korktu, Resûlüllah'a vardı ve durumu anlattı. Resûlullah:

— Ey Abdullah! O nedir? Yani nasıldır?

Abdullah:

— Oruç tutuyor, namaz kılıyor, güzel abdest alıyor, Allah'tan başka mabud olmadığına ve senin Allah'ın Resûlü olduğuna inanıyor» dedi. Resulullah:

— Ey Abdullah! Bu imanlı bir kadındır, dedi. Abdullah:

— Seni hak dinle gönderen Allah'a yemin-u-kasem ederim, onu azad edeceğim ve onunla evleneceğim» dedi ve bunu yaptı. Abdullah'ın bu hareketini müslümanlardan bir gurup kınadı. Ve **«Bir cariyeyi nikâh etti»** dediler. Onların maksadı, onu puta tapan birisiyle evlendirmekti. Onların soy soplarına rağbet ederek bunu yapmaktı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi.

İbni-Cerir ve İbnül Munzir Süddi'den bunun benzerini rivâyet etmiştir.

İbni Ebi-Hâtim, Mukatil bin Hayyan'dan bu âyet hakkında şunları nakletti:

«Bizim kulağımıza geldiğine göre, bu, Huzeyfe'nin bir cariyesi idi. Huzeyfe bin Yemen onu azad etti ve kendisiyle evlendi.»

İbn Cerir, Ebu Cafer Muhammed bin Ali'den: **«Allah'ın kitabında evlenmek veliyle olur»** deniliyor, dedikten sonra **«Sakın ortak koşan erkeklere iman etmedikçe, kızlarınızı — müslüman olan hanımları — nikâh etmeyiniz»** âyetini delil olarak okudu.

HANGİ KADINLARLA EVLENİLİR

Ali bin Ebi Talha, İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Bu âyeti celîlede, Cenabı Hak, kitab ehlinin kadınlarını istisna etmiştir. Yani onlarla evlenilebilir. Fakat puta tapan kadınlarla evlenilmez.»

Mücahid, İkrime, Said bin Cübeyr, Mekhul, Hasan Basri, Dahhak, Zeyd bin Eslem, Rebi bin Enes ve birçok alim böyle söylemiştir

Bazıları **«Bu âyeti celîleden maksad, puta tapan kadınlardır. Kitab ehli olan kadınlar hiçbir şekilde bu hükme girmez»** demişlerdir.

İbn Cerir'in rivâyetine gelince; o şöyle dedi:

«Bana Ubeyd bin Adem bin Ebi İyas el Askalani, ona babası, ona Abdulhamid bin Behram el-Fezari, ona Şehr bin Havşep rivâyet etmiştir. Abdullah bin Abbas'tan dinledim, şöyle diyordu:

«Allah'ın Resûlü, bütün kadın sınıflarıyla evlenmeyi yasaklamış, ancak iman edip hicret etmiş kadınlar bundan müstesnadır. İslâm dininden başka hangi dine mensub olursa olsun, onunla evlenmeyi haram kılmıştır. Çünkü Cenab-ı Hak: **«Kim ki imanı inkâr ederse, onun ameli yanmıştır»** buyuruyor.»

Talha bin Ubeydullah Yahudi bir kadını nikâh etti. Huzeyfe bin Yeman Hristiyan bir kadın nikâhladı. Hz. Ömer (R.A.) şiddetli bir şekilde öfkelendi. Hatta bu iki sahabiyi dövmeyi bile düşündü. Onlar:

— Ey müminlerin emiri! Sen öfkelenme. Biz onları boşarız» dediler. Hz. Ömer:

— Eğer onların boşanmaları helal ise, evlenmeleri de nikâhları da helaldir. Fakat ben onları sizi zelil ve küçük düşürücü halde sizden alıp sökeceğim.» dedi.

İbni Cerir'in bu hadisi, cidden garip bir hadistir. Hz. Ömer'den (R.A.) gelen bu eser de garibtir. Cafer bin Cerir, kitab ehli kadınlarla evlenmenin mubah olduğunun icma ile sabit olduğunu naklettikten sonra şunları ekliyor:

Hz. Ömer bu iki sahabinin bu şekilde evlenmelerini hoş karşılamamıştır. Ta ki halk müslüman kadınları bırakıp ehli kitab kadınlara rağbet etmesin.

Veya başka bir manâ vardır; yoksa ehli kitabtan olan kadınlarla evlenmek caizdir. Nitekim Ebu Kureyb bize, ona İdris, ona Es-Selk bin Behram, ona Şâkik rivâyet etti: Huzeyfe bin Yeman Yahudi dinine mensup bir kadınla evlendi. Hz. Ömer ona yazdı: **Kadının yolunu bırak!»** O da Hz. Ömer'e cevab olarak şöyle yazdı:

«Siz, Yahudi bir kadınla evlenmenin haram olduğunu mu iddia ediyorsunuz? Ki ben onun yolunu bırakayım, onu boşayayım.»

Hz. Ömer:

«Ben, onun haram olduğunu iddia etmem. Fakat korkarım ki mümin kadınlar böylece onlardan zarar görmüş olsunlar.»

Bu hadisin senedi, sıhhatli bir senettir. El Halal, Ömer bin İsmail'den, o Veki'den, o Salk'tan benzerini rivâyet etmiştir...

İbn Cerir Musa bin Abdurrahman el-Mesruki'den, o Muhammed bin Bişir'den, o Süfyan bin Said'den, o Yezid bin Ebi Ziyad'dan, o Zeyd bin Vehb'den rivâyet ettiler. Hz. Ömer:

«Müslüman bir erkek Hıristiyan bir kadınla evlenebilir. Fakat Hıristiyan bir erkek müslüman bir kadınla evlenemez.» dedi.

Ravi «Hz. Ömer'den gelen bu rivayetin senedi ilk rivayetin senedinden daha sıhhatlidir» dedikten sonra şunları ekledi: «Bize Temim bin Muntasır, ona İshak el-Ezreki ,ona Şerik, ona Eş'as bin Sivar, ona Hasan Basri, ona Cabir bin Abdullah rivayet etti. Allah'ın Resûlü:

«Biz, ehli kitabın kadınlarıyla evleniriz. Bizim kadınlarımız onlarla evlenemez.» buyurdu.

Ravi bu hadisi rivayet ettikten sonra «Hernekadar bu hadisin senedinde zaif olmuşsa da, fakat bu şekilde hükmetmek, bütün ümmetin üzerinde ittifak ettiği bir hükümdür» dedi. İbni-Cerir de böyle dedi.

İbni-Ebi-Hâtim, Muhammed bin İsmail el-Ahmusi'den, o Veki'den o Cafer bin Berkan'dan, o Meymun bir Mehran'dan, o da İbn Ömer'den rivâyet etti: İbni-Ömer, kitab ehli olan kadınlarla evlenmeyi kerih görüyordu. Ve: **«Müşrik olan kadınlar iman etmedikçe onlarla evlenmeyiniz»** âyetini tevil ediyordu.

Êbu Bekr El-Helal, Muhammed bin Harun'dan, o İshak bin İbrahim'den, o Muhammed bin Ali'den, o Salih bin Ahmed'den rivâyet etti: «Ahmed bin Hanbel'den **«Müşrik olan kadınlar iman etmedikçe onlarla evlenmeyiniz»** âyetinin ne demek olduğunu sordum:

«Bu, putlara tapan Arapların müşrik kadınlarıdır.» diye cevap verdi.

«Yemin ederim, mümine bir cariye, müşrike bir kadından daha hayırlıdır. Velev ki müşrike hoşunuza gitse de...» âyeti hakkında Süddi; daha önce naklettiğimizi söylüyor.

Abd bin Humeyd, Cafer bin Avn'dan, o da Abdurrahman bin Ziya el-İfriki'den, o Abdullah bin Yezid'den, o da Abdullah bin Ömer'den rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kadınlar güzelliklerinden ötürü nikâh edilmezler. Umulur ki onların güzellikleri onları helake götürsün. Sakın kadınları servetlerinden dolayı nikâh etmeyiniz. Umulur ki, onların malları onları tuğyana götürmüş olsun. Onları dinleri üzerinde nikâh ediniz. Yemin ederim ki, siyah bir cariye, dindar ise, diğerlerinden daha üstündür.»

Bu hadisin senedinde bulunan İfriki zaiftir.

Sahihayn'da Ebu Hureyre'den şu hadis rivâyet edildi:

«Kadın dört şey için nikâh edilir: Malından, soyundan, güzelliğinden ve dininden ötürü... Dindar kadınla evlenmeye bak. Eli toprakta olasıca... (Yani dindar kadınla evlen. Yoksa toz gibi hakir olursun. Zira dindar olmayan kadında başka durumlar da olabilir.)

Müslim, Cabir'den bu hadisin benzerini rivâyet ediyor. Ayrıca Müslim, İbn Ömer'den şu hadisi naklediyor:

«Dünya meta'dır. Dünya metaının en hayırlısı salihe bir kadındır. İman etmedikçe müşriklerle kızlarınızı evlendirmeyiniz. Yani imanlı kadınları şirk koşan erkeklerle evlendirmeyiniz! Ne o imanlı kadınlar o müşrikler için helâldir, ne de o müşrikler o imanlı kadınlar için helâldir» âyetine dikkat edilsin. İmanlı bir köle, hür bir müşrikten daha hayırlıdır. Velev ki o müşrik hoşunuza gitse dahi. Yani imanlı bir köle Habeşli bir köle olsa dahi reis ve baş olan müşrik erkekten daha hayırlıdır. Müşrikler, insanları ateşe davet ederler. Onlarla ihtilat insanı ateşe götürür. Dünya sevgisine daldırır. Dünyayı ahirete tercih etmeye sürükler. Bunun sonucu da felâkettir. Allah ise, Cennet ve mağfirete izniyle (yani Kur'anıyla) çağırır. Allah'ın emrettiği ve yasakladığıyla Allah Cennete ve mağfirete insanları çağırır!..

«(222) «Sana kadınların aybaşı halini sorarlar. De ki, o bir rahat-

sızlıktır. Aybaşı halinde kadınlardan ayrılınız. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayınız...»

Bu âyet hakkında seleften şunlar nakledilmiştir:

İmam Ahmed, Abdurrahman, o Hammed bin Seleme'den, o Sabit'ten, o da Enes'ten rivâyet ediyor: Yahudilerin hanımları aybaşı halini gördükleri zaman Yahudiler onlarla oturup yemek bile yemiyordu. Onlarla cinsi ilişki kurmadıkları gibi evde de bir araya gelmiyorlardı. Resûlüllah'ın eshabı **«Biz de böyle yapalım mı?»** Veya **«onların yaptıkları doğru mudur?»** diye sorunca Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi inzal buyurdu. Cenab-ı Peygamber: **«Nikâh yani cinsi ilişki hariç hayızda olan bir kadınla bütün şeyleri yapabilirsin, yani kendisini öpebilirsiniz, elleyebilir, onunla yemek yiyebilir, sohbet edebilirsiniz. Aynı yatakta yatabilirsiniz.»**

Resûlullah'ın bu sözü Yahudilerin kulağına gittiğinde, onlar: **«Bu kişi neyi kastediyor? Bizim emrimizden hiçbir şeyi yoktur ki, bu zat ona muhalefet etmesin.»** Yani herşeyde bize muhalefet etmeyi irade ediyor. Bunun üzerine Esid bin Hudayr ve Ubbad bin Bişr Resûlüllah'a gelip:

Ey Allah'ın Resûlü! Yahudiler şöyle şöyle dediler. Acaba biz hanımlarla bir araya gelmiyelim mi? diye sordular. Bunun üzerine Resûlullah'ın benzi attı. Hatta zannettik ki Resûlüllah o ikisine kızdı. İkisi de çıktılar. Onlar, Resûlüllah'a hediye olarak gelen bir süte rastladılar. Cenab-ı Peygamber onların arkasından bir elçi gönderdi. Geri dönüp gelmelerini istedi. Ve onlara o sütten içirdi. Onlar bildiler ki Resûlüllah, kendilerine öfkelenmemiştir.» Hadisi Müslim, Ahmed bin Ziyad bin Seleme'den rivâyet ediyor.

«Hayızda kadınlardan uzaklaşınız» dan maksat, cinsî ilişki kurmayınız demektir. Çünkü Cenab-ı Peygamber «Nikâh hariç, herşey yapabilirsiniz» buyurmuştur. Bunun için alimlerin çoğu, kocası tarafından hayızlı bir kadının tenasül organı hariç bütün bedenine dokunmak caizdir demişlerdir. Ebu Davud, bize Musa bin İsmail, ona Hammad, ona Eyyub, ona İkrime, Resulullah'ın pak zevcelerinin bazılarından nakletmiştir: **«Cenab-ı Peygamber, adet halinde bulunan bir hanımıyla oynaşmak istediği zaman, onun mahrem noktalarını bir elbise ile kapatır sonra oynaşırdı.»**

Ebu Davud; bize Şabî, ona Abdullah bin Ömer bin Ganim, ona Abdurrahman bin Ziyad, ona Ammare rivâyet etti: Ammare'nin halalarından biri ona: Bu durumu Aişe'den sordum. Buyurdular:

— Biz zevcatı tahirattan herhangi birimiz hayz gördüğümüzde kocamızla yatağımız birdi.» Bunları söyledikten sonra Aişe validemiz:

— Sana Resûlüllah'ın yaptığını söyliyeyim, dedi: Cenab-ı Peygamber mescidine gitti. (Ebu Davud — Bu mescidden gaye Aişenin evinde namaz kıldığı yerdir dedi.) O geri gelmedi. Benim gözlerime uyku girdi. Resûlüllah'a da soğuk tesir etti. Ve Cenab-ı Peygamber «Bana yaklaş» dedi. Resûlüllah'a «Ben hayz halindeyim» dedim. O halde baldırını aç buyurdu. Açtım. Mübarek yanağını benim uyluklarıma koydu. Göğsü de baldırının üzerindeydi. Ben de Resûlüllah'ın üzerine eğildim. Resûlüllah ısınınca uyudu.»

Ebu Cafer bin Cerir, İbni Bişir'den, o Abdulvahab'tan, o Eyyüb'ten, o Ebi-Kallame'nin kitabından naklediyor: Mesruk Aişe validemize gitti ve:

— Selâm peygamberin ve ehlinin üzerinde olsun» dedi. Aişe validemiz:

«Sana merhaba, sana merhaba» dedi. Mesruk'a izin verdiler ve içeriye girdi. Aişe'ye:

«Ben senden birşey sormak istiyorum, fakat utanıyorum» dedi. Aişe:

«Ey Mesruk! Ben senin annenim. Sen de benim oğlumsun.»

Bunun üzerine Mesruk:

— Kadın hayızlı olduğu zaman kocası neresine dokunabilir? diye sordu. Aişe:

— Cinsî ilişki hariç, herşey kocasına helâldir» dedi.

Bu hadisi, Humeyd bin Mes'ade'den, Yezid bin Zureh'ten o da Mesruk'tan rivâyet etmişlerdir. Bu görüş aynı zamanda İbn Abbas'ın, Mücahid, Hasan Basri ve İkrime'nin de görüşüdür. İbn Cerir, Ebi Kureyb cahid, Hasan Basri ve İkrime'nin de görüşüdür. İbn Cerir, Ebi Kureyb bin Ebi Zaiit'ten, o da Haccac'tan, o da Mümin bin Merhan'dan, o da Aişe validemizden rivâyet etti. Aişe validemiz Mesruk'a:

— **Peştemalin üstü yani göbekten yukarısı helâldir,** dedi. Ben Aişe'den sordum:

«Hayızlı kadınla aynı yatakta yatmak, ona sarılmak, onunla korkusuzca yeyecek yemek caiz midir?» Aişe:

«Resûl-ü Ekrem bana emrediyordu. Hayızlı olduğum halde onun başını yıkıyordum. O benim kucağıma yaslanıyordu, hayızlı olduğum halde yanımda Kur'an okuyordu» dedi.

Sahihte Hz. Âişe'den gelmiştir:

— **Ben hayızlı olduğum halde et yeyerken kemiği sıyırmaya çalışıyordum. Sonra aynısını Resûlüllah'a veriyordum. O mübarek ağzını, benim ağzımı koymuş olduğum yere koyuyordu. Su veya süt içiyordum. Resûlüllah'a uzatıyordum. O ağzını benim ağzımın bulunduğu yere koyar ve içerdi.»**

Ebu Davud, Museddet'ten, o Yahya'dan, o Cabir bin Sebih'ten, o Halas el-Hecevi'den rivâyet etti:

Aişe'den dinledim:

«Ben, katı bir hayz halinde iken Cenab-ı Peygamberle beraber aynı yatakta yatıyordum. Eğer benden Resûlüllah'a birşey isabet ederse, ancak onun yerini yıkardı. Başka yerleri yıkamazdı. Eğer elbisesine birşey isabet ederse, onun yerini yıkardı, isabet ettiği yerden ötesine gitmezdi. Ve o elbise ile namaz kılardı.»

İHTİYATLI DAVRANIŞ

Ebu Davud'un Said bin Cebbar, Abdulaziz bin Muhammed, Ebu'l Yeman el-Muzerre tarikıyla Hz. Âişe'den rivâyet etti:

«Ben hayıza girdiğim zaman döşekten inip hasırın üzerinde yatıyordum. Temizleninceye kadar Resûlüllah bana ben de ona yaklaşmazdım.»

Bu hadis, tenezzüh ve ihtiyat üzere hamledilir.

Bazıları kocaya hayızlı hanımının izhar altındaki yani diz ile göbek arasındaki bölge hariç diğer bedeni helâldir. Nitekim Sahihayn'de Haris Kızı Meymune el Hilaliye'den sabit olmuştur ki: **«Resûlü Ekrem**

hayzlı hanımlarından birisiyle oynaşmak istediği zaman, ona izarını bağlamasını emrederdi.» Bu lâfız Buhari'nindir. Buhari ve Müslim benzerini de Hz. Âişe'den rivâyet ettiler.

İmam Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace «El Ula» hadisinde Hizan bin Hakim'den, o da amcası Abdullah bin Saad'dan rivâyet ediyor:

Resûlullah'tan sordum:

— **Hanımım hayzlıyken bana neresi haramdır?**

— **İzarın üstü helâldir,** diye cevab verdi.

Ebu-Davud, Muaz bin Cebel'den rivâyet ediyor: Resûlullah'tan: **«Hayızlı hanımın neresi bana helaldir?»** diye sordum. **«İzarın üstü helâldir. Fakat ondan da sakınmak daha efdaldir»** buyurdular. Bu, daha önce Hz. Âişe'den, İbni-Abbas, Said bin Museyyib ve Şureyh'ten de rivâyet edilmiştir.

İşte bu ve benzeri hadisler: **«Ancak izarın üstü kocaya helaldir»** diyenlerin aleyhinde hüccettir.

«Eğer temizlenirlerse Allah'ın size emrettiği yerden onlara gidin...»

Bu âyeti celîle kadın hayzdan çıkıp, yıkandıktan sonra, onlarla cins- ilişki kurmayı teşvik ediyor.

İbn Hazm bu âyete bakarak: **«Hayzdan sonra cinsî ilişki kurulması vacibtir»** demiştir. Fakat İbn Hazm'ın bu sözünün herhangi bir mesnedi yoktur. Çünkü bu âyetteki emir HAZAR (sakındırmak) den sonradır. Usul alimlerinden bazıları «Hazerden sonraki emri mutlak emir gibi vücubu ifade eder» demişlerdir. Bazıları da «Emir burada ibaha içindir» dediler. Fakat burda da nazar vardır. (Temmül etmeye muhtaçdır). Alimler ittifak etmişlerdir ki kadının hayzı bittikten sonra yıkanmadan veya teyemmüm etmeden kocasına helal olamaz. Ancak Ebu Hanife «ekseri hayz geçtikten sonra kadının kanı kesilirse, yani on gün bittikten sonra kan kesilirse, yıkanmadan kocasına helal olur. Yıkanmaya mecburiyet yoktur» dedi.

İbni-Abbas ve Mücahid **«Allah'ın varılmasını emrettiği yer ön taraftır»** demişlerdir. Ali bin Ebi Talha İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Allah'ın emrettiği yerden onlara gidiniz» âyetinden maksat, tenasül organıdır, ön taraftır. Onu aşıp başka yerlere gitmeyiniz. Yani arka tarafa gitmek yasaktır.

«Kim ki bundan birşey yaparsa o hududu aşmıştır.» Bu âyeti celîlede, hanıma arkadan varmanın haram olduğuna delil vardır.

Ebu-Rezin, İkrime, Dahhak: **«Allah'ın emrettiği yerden onlara varınız»**dan maksat, onlar hayızlı olmadıkları (tahir oldukları) zamandır dediler. Ve bunun için Cenab-ı Hak **«Şüphesiz Allah günahtan çokça tevbe edeni ve pislikler ve eziyyetlerden kaçınanı sever.»**

«(223) Kadınlarınız sizin tarlanızdır. Tarlanıza dilediğiniz gibi geliniz.»

İbn Abbas; **«Tarladan maksat, çocuğun doğumda geldiği noktadır»** diyor. Yani o noktadan istediğiniz şekilde, ister arkadan ister önden, gelebilirsiniz.

Buharî; bize Ebu Naim, ona Süfyan, ona İbn ul-Munkedir rivâyet etti: Cabir'den dinledim. **«Yahudiler; 'Kişi, ön organa arkadan cinsî ilişkide bulunursa, çocuk şaşı olarak doğar' dediler ve bunun üzerine Cenab-ı Hak «Kadınlarınız sizin tarlanızdır. (Tarlanıza meşru yoldan geldikten sonra) istediğiniz şekilde gelebilirsiniz» âyeti nazil oldu.»** Hadisi Müslim, Ebu Davud, Süfyan-Sevri'nin tarikiyle rivâyet etmişlerdir.

İbn Ebi Hatim, Muhammed bin el Munkedir tarikıyla rivâyet ediyor: Cabir bin Abdullah bize haber verdi ki Yahudiler müslümanlara 'kim ki hanımına ön yoldan olmak üzere arkadan gelirse çocuk şaşı olur'. Cenab-ı Hak onları yalanlamak üzere bu âyeti celîleyi indirdi.

Resûlü-Ekrem: «Tenasül uzvu (yani ön noktada) olduktan sonra ister önden, ister arkadan olsun gelmek, koca için serbestir» buyurmuştur.

Bahz bin Hakim'in hadisinde Muaviye bin Hayda babasından, o da dedesinden rivâyet ediyor. Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Biz hanımlarımızın neresine gelebilir ve neresini terkederiz? diye sordular. Buyurdular:

— Hanımınız sizin tarlanızdır. Tarlanıza ne şekilde gelirseniz ge-

liniz. Ancak yüze vurmayınız, çirkin lâf söylemeyiniz, evin haricinde terketmeyiniz.»

Hadisi Ahmed ve ehli sünen de rivâyet etmişlerdir.

İbni-Ebi-Hâtim, Abdullah bin Abbas tarikıyla rivâyet ediyor:

Himyer kabilesinden bir gurup Resûlullah'a geldi, bazı şeyleri sordular. Bir kişi Resûlü-Ekrem'den:

— Ben kadınlara icabet eden veya kadınları seven bir kişiyim. Bunun hakkında ne buyurursun? diye sordular. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi..

İmam Ahmed, İbn Abbas tarikıyla rivâyet ediyor:

«Bu âyet Ensardan bazı kimseler hakkında nazil oldu. Resûlüllah'a gelerek sordular. Resûlü Ekrem onlara:

— Her durumda hanımınla cinsî ilişki kurabilirsin. Ancak ön yoldan (fercten) olmak şartıyla...»

Ebu Cafer et Tahavi «Müşkilül-Hadis» adlı kitabından Ahmed bin Davud bin Musa'dan, o da Ebi Said el Hudri'den rivâyet ediyor:

«Bir kişi arka yoldan bir hanımla cinsî ilişki kurdu. Halk onun ifşa edilen bu hareketini hor gördü. Cenab-ı Hak bunun üzerine bu âyeti celileyi indirdi.»

İbn Cerir, bunu Yunus ve Yakub'tan rivâyet etmiştir. Hafız Ebu'l Ya'lâ el Musili, El Haris bin Şureyh'ten, o da Abdullah bin Mef'a'dan bu şekilde rivâyet etmiştir.

Hammad bin ebi Hanife babasından, o da Haysem'den, o Yusuf bin Mahik'ten o Hafsa validemizden rivâyet etti: Bir kadın Hafsa validemize geldi ve:

— Benim kocam hem yüzüstü, hem sırt üstü benimle cinsî ilişki kuruyor, bu caiz midir? diye sordu. Bu haber Resûlullah'a iletildi. Cenab-ı Peygamber:

«Ön delikten olduktan sonra zarar yoktur» buyurdular.

İmam-ı Ahmed, İbn Abbas tarikıyla rivâyet ediyor. Hz. Ömer Resûlüllah'a geldi:

— **Ey Allah'ın Resûlü! Ben helâk oldum,»** dedi. Cenab-ı Peygamber:

— **Seni helâk eden nedir?** diye sordu. Ömer:

«Bu gece yükümü değiştirdim» dedi. Resûlüllah ona herhangi bir cevap vermedi. Sonra Cenab-ı Hak Resûlullah'a bu ayeti celîleyi indirdi. Resûlü Ekrem Ömer'e:

«İster sırt üstü, ister yüz üstü yatırarak ehlinle birleşebilirsin. Yalnız dübür ve hayz halinden sakın» buyurdular.

Hadisi Tirmizi, Abd bin Humey'den, o da Hasan bin Musa el Eşheb'ten rivâyet etmiştir. Ve Tirmizi «Hadis-i Hasen ve garibtir» diyor.

Kadını normal olmayan yoldan kullanmak (caizdir) reyini belirtenlerin sözlerine güvenmek caiz değildir. Çünkü onlar cevaza delâlet eden herhangi bir delil getirmemiştir. Onlardan birisi **«Ben bu âyetten bunu anlıyorum»** diyenin anlayışında yanılma vardır. Zira âyeti Resûlullah ve eshabın büyükleri bize tefsir etmişlerdir. Âyeti yanlış yorumlayan kim olursa olsun onun sözüne güvenilmez. Hanımını arkadan kullanan bir kimse hakkında bu âyet nazil olmuştur, diyenin iddiasına göre de bu âyet bu işin helâl olmasına delâlet etmez. Kim böyle bir iddiada bulunursa, yanılmıştır. Âyetin delâlet ettiği husus bu işin haram olduğudur. Onun, âyetin sebebi nüzülü olması delâlet etmez ki âyet onu helâl kılmak için nazil olmuştur. Çünkü birçok sebeblere dayanan birçok âyetler bazan o sebeblerin helâl kılınmasını, bazan da haram kılınmasını gerektirirler.

Rivayet ediliyor ki, İbn Abbas, bu âyeti daha önce naklettiğimiz manâların hilâfına tefsir ederek demiştir «Âyetin manâsı; isterseniz azl yaparsınız, isterseniz azl yapmazsınız» demektir. Bu manâyı İbn Abbas'tan İbni-Ebi Şeybe Abd bin Humeyd, İbni Cerir, İbni-Munzir ve «El Muhtara» adlı eserinde Ez-Ziya rivâyet etmişlerdir. Bunun benzeri İbn Ömer'den de rivâyet edilmiştir. İbn Ebi Şeybe, Said bin Museyyib'ten de bunu rivâyet etmiştir.

Bu konuda son olarak İbn Kesir'den nakledelim:

Nafi'in İbn Ömer'den rivâyet ettiği hadis «Cinsî ilişki önden ol-

muştur, fakat bu ilişki kurulurken koca zevcesine arkadan yaklaşmıştır. Çünkü Nesei, Ali bin Osman'dan, o Said bin İsa'dan, o Fadl bin Faddale'den, o Abdullah ibn Süleyman Tavil'den, o Kaab bin Alkame'den, o Ebi Nadr'den rivâyet ediyor. Ebu Nadr, İbn Ömer'in azadlısı Nafi'den sordu:

— Halk aleyhinde çok dedikodu yapıyor. Sen İbn Ömer'den kadınlara mutad olmayan yoldan gelmeye fetva verdiğini naklediyormuşsun?... O zat:

«Halk bana iftira ediyor. Fakat ben size durumun nasıl olduğunu söyliyeyim. İbn Ömer bir gün Kur'an'ı Kerimi manâlandırmaya devam ediyordu. Ben de yanındaydım. Ta **«Kadınlarınız sizin tarlanızdır. Dilediğiniz şekilde tarlanıza geliniz»** âyetine vardığında dedi ki:

— Ey Nafi! Sen bu âyetin sebebi nüzülünü biliyor musun?

— Hayır, bilmem, dedim. Bunun üzerine İbni-Ömer:

— Biz Kureyşliler kadınlarımızı dilediğimiz şekilde kullanıyorduk. Medine'ye vardığımızda Ensarlı kadınlarla evlendik. Daha önce kadınlarımıza vardığımız gibi onlara varmak istedik. Onlar, bundan hoşlanmadılar. Bunu çirkin saydılar. Ensar kadınları, bu durumu Yahudilerin hanımlarından öğrenmişlerdi. Onlar, yanları üzerine yatırılarak cinsî ilişki kuruyorlar. Cenab-ı Hak bunun üzerine bu âyeti indirdi.

İbni-Merduyeh, Tabarani'den, o Hüseyin bin İshak'tan, o Zekeriya bin Yahya'dan, o Mufaddal bin Fadale'den, o Abdullah bin Ayyaş'tan, o Kâab bin Alkame'den bunu rivâyet etmiştir ve bu sened, sahihtir. Biz; sarahaten İbni Ömer'den nakledilenin hilâfını da İbni-Ömer'den rivâyet ettik. İbn Ömer, katiyen dübürden cinsî ilişkiyi mubah ve helâl görmezdi. Her ne kadar bu fetva Medine fakıhlerinin bir kısmına ve başka fakihlere nisbet edilmişse de ve bazıları bunu imam Malik'in Kitab-ı Sırr'da söylediğini rivâyet etmişse de, insanların çoğu böyle bir fetvanın İmam Malik'ten çıkışının sıhhatli olmadığına kaildirler. Müteaddid tariklerden gelen hadisler kadını dübürden kullanmayı kesinlikle meneder ve böyle yapmaktan müslümanları sakındırır. Hasan bin Arefe, İsmail bin Ayyaş'tan, o Süheyl bin Ebi-Salih'ten o Muhammed bin Munkedir'den, o da Cabir'den rivâyet ediyor. Resûlüllah buyurdu:

«Şüphesiz ki Allah hakkı söylemekten çekinmez. Sizin için kadınları dübürden kullanmak helâl kılınmamıştır.»

İmam Ahmed, Huzeyme bin Sabit tarikıyla rivâyet ediyor: Resûlü-Ekrem; kişinin hanımını âdet olmayan yoldan kullanmasını yasaklamıştır.»

Yine İmam Ahmed, Huzeyme bin Sabit el-Hitmi'den rivâyet ediyor. Allah'ın Resûlü:

«Haya ediniz. Şüphesiz Allah hakkı söylemekten çekinmez. Sakın kadınları dübürlerinden kullanmayınız.»

Hadisi, Nesei, İbn Mace çeşitli tariklerden Huzeyme bin Sabit'ten rivâyet etmişlerdir. Hadisin senedinde çok ihtilâf vardır.

Ebu İsa et-Tirmizi ve Nesei, İbn Abbas tarikiyle rivâyet ediyorlar. Cenab-ı Peygamber buyurdu:

«Allah, hanımına arkadan gelen veya herhangi bir kadına arkadan gelene nazar etmez.»

Tirmizi: **«Bu hadis, hasen ve garibtir»** dedi. İbn Hibban sahihinde böyle rivâyet etti. İbn Hazm da bu hadisi tashih etti.

Abd bin Humeyd diyor ki: Bize Abdurrezzak, ona Ma'mer, ona İbni Tavus, ona babası rivâyet etti: Bir kişi İbn Abbas'tan kadını düburdan kullanmayı sordu. İbn Abbas:

«Benden küfrü soruyorsun» dedi. Hadisin isnadı sahihtir. Nesei İbn Mübarekin tarikiyle Ma'mer'den aynısını rivâyet etmiştir.

Abd tefsirinde İkrime'den rivâyet ediyor:

Bir kişi İbn Abbas'a gelip ailemle cinsi ilişkiyi arkadan (adet olmayan yoldan) kuruyorum. Zira, Cenab-ı Hakkın **«Hanımlarınız tarlanızdır»** âyetini dinledim. Bunun, bana helâl olduğunu zannediyorum, dedi. İbn Abbas ona haykırarak:

«Ey Luti! Bu âyeti celîle ister kadın ayakta, ister oturarak olsun. İster sırt üstü yatırarak, isterse yüzükoyun yatırarak olsun, ancak ön yoldan onlarla birleşebilirsiniz. Onu aşıp başka yerden gitmeyiniz demek istiyor» dedi.

İmam Ahmed, Âmr bin Şuayb'ın tarikıyla, o babasından, o da babasından rivâyet ediyor. Resûlü Ekrem buyurdu:

«Kim ki arka yoldan hanımı ile birleşirse, o, küçük lutiliği yapmış olur!...»

Katade tarikıyla da aynı hadis arkadan cinsî ilişki kurmanın küçük lutilik olduğu şeklinde gelmiştir.

Kattade, Akabe'dan, o Ebi Derda'dan rivâyet etti:

«Bunu acaba kâfirden başkası yapar mı» demek suretiyle bu işin korkunçluğuna işaret buyurmuştur. Bu hadis, Yahya bin Said el-Kattan'dan, Said'den, Kattade'den, Ebu Eyyüb'ten, Abdullah bin Âmr bin As'tan gelmiştir. Allah daha iyisini bilir.

Cafer el-Feryadi Abdullah bin Ömer tarikıyla rivâyet ediyor; Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Yedi sınıf insan vardır ki, kıyâmet günü Allah onların yüzüne bakmaz. Ve onları temize çıkarmaz. Ve ateşe girenlerle beraber ateşe giriniz der. Onların birincisi faildir (Lutilik yapan). İkincisi, kendisiyle bu iş yapılandır. Üçüncüsü eliyle nikâh eden (yani eliyle menisini getiren)dir. Dördüncüsü, hayvanlarla birleşen, beşincisi hanımını arka yoldan kullanandır. Altıncısı kadını kızıyle beraber nikâhının altına alandır. Yedincisi komşusunun zevcesiyle zina edendir. Sekizincisi komşusu kendisine lânet okuyacak derecede komşusuna eziyet edendir.»

İmam Ahmed, Abdurrezzak'tan ve Ali bin Telkın yoluyla rivâyet ediyor:

«Cenab-ı Peygamber, kadınları arka yoldan kullanmayı yasaklamıştır. Bunu söylüyorum, çünkü Allah hakkı söylemekten çekinmez» dedi.

İmam Ahmed, Ebu-Hureyre tarikıyla rivâyet ediyor. Resûlüllah buyurdu:

«Hanımını arka yoldan kullanan bir kimseye Allah nazar etmez, (yüzüne bakmaz).»

İmam Ahmed yine Ebu Hureyre tarikıyla rivâyet ediyor:

«Kim ki hanımını arkadan kullanırsa o lânetlenmiştir.»

Ebu Davud ve Nesei, Veki yoluyla bu hadisi rivâyet ettiler.

Hafız Ebu Naim Ebu-Hureyre tarikıyle rivâyet ediyor. Cenab-ı Peygamber:

«O kimse ki hanımını arkadan kullanıyor, lânetlenmiştir.» buyurdu.

Müslim bin Halidi Zenci Ebu Hureyre tarikıyla rivâyet ediyor:

«Kim ki, kadınları arkadan kullanırsa, o lânetlenmiştir.»

İmam Ahmed ve sünen ehli Ebi Temim el Huceymi yoluyla Ebu Hureyre'den rivâyet ediyorlar:

«Kim ki hayızlı bir kadına yaklaşırsa veya bir kadını arkadan kullanırsa, veya bir kâhine varıp onu tasdik ederse, o Hz. Muhammed'in üzerine ineni inkâr etmiştir.»

Tirmizi «Hadîse Buhari zaif demiştir» diyor.

En-Nesei, Ebu Seleme tarikıyla Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Allah'tan hayanın gereği nasılsa, o şekilde haya ediniz' Sakın kadınları arkalarından kullanmayınız.»

Nesei Ebu Hureyre tarikıyle rivâyet ediyor:

«Erkeklerin kadınları arkadan kullanmaları küfürdür.»

Bu hadisler mevkuf veya muhaddisler tarafından sıhhatleri hakkında çeşitli görüşler serdedilmiştir. Eğer hadis kesinlikle sabit ise, küfürden maksat büyük günahtır. Yoksa imandan çıkmak manâsındaki küfür burada kastedilmemiştir. Ancak **«Haram da olsa ben bunu yaparım ve helâl bilirim»** diyerek ilâhi emre karşı çıkarsa, imandan olur.

Muhammed bin Ebanul Belhi Hz. Ömer tarikıyla rivâyet ediyor:

«Allah hakkı haykırmaktan çekinmez. Sakın kadınları dübürlerinden kullanmayınız.»

Bunlara benzer daha nice hadisler İbn Kesir'de, Suyuti'nin Ed-Durrul-Mensur'unda, İbn Cerir Taberi'de, Şevkani'nin Fethul-Kadir'-

inde yer almaktadır. Bu hususu daha fazla öğrenmek isteyen bu kitablara müracaat etsin. Kesinkes ehli sünnet vel cemaatin katında sabit olmuştur ki kadını arkadan kullanmak günahı kebairdir, haramdır. (1)

«(224) Bir de iyilik yapmanız, sakınmanız ve insanların arasını düzeltmeniz için Allah'ı yeminlerinize siper kılmayınız...»

Bu âyeti celîle hakkında selef şunları söylemiştir:

Buhari: «Yemininde ısrar etmek, o yemini bozup keffaretini vermekten daha fazla günah getirir kişiye» diyor. İbaresi şöyledir:

Bize İshak bin İbrahim, ona Abdurrezzak, ona Ma'mer, onaHemmam bin Munebbih haber vermiştir. Ona da Ebu Hüreyre, ona da Allah'ın Resûlü:

«Biz kıyâmet gününde, son gelenler ve önde olanlarız. Yemin ederim ki, herhangi biriniz aile efradı hakkında (aleyhinde) yapmış olduğu yeminde ısrar ederse, Allah katında bu ısrarı, yemini bozup Allah'ın farz kılmış olduğu keffareti vermekten daha fazla ona günah getirir.» Müslim de, bu şekilde Muhammed bin Rafi'den, Abdurrezzak'tan rivâyet etmiştir. İmam Ahmed de, bu şekilde rivâyet etmiştir. Sonra Buhari devamla:

Bize İshak bin Mansur, ona Yahya bin Salih, ona Muaviye bin Selâm, ona Yahya ibn Ebi-Kesir, ona İkrime, ona Ebu Hüreyre söyledi. Allah'ın Resûlü:

«Kim ki, bir yemininden dolayı aile efradına karşı olmakta ısrar ederse, onun günahı keffaret vermek suretiyle yeminini bozmasından daha büyük olur.»

Ali bin Ebi Talha, İbn Abbas'tan bu âyet hakkında şunları rivâyet etti:

«Sen, hayrı yapmamaya yemin etmiş isen yeminin bunu yapmaya mani olmasın. Yemininin keffaretini ver ve hayrı işle.»

Mesruk Eş Şa'bi, İbrahim en Nehai, Mücahid, Tavus, Said bin Cubeyr, Ata, İkrime, Mekhul, Zuhri, Hasan Basri, Katade, Mukatil bin

(1) Bkz. İbn-Kesîr, Cild : 4, 466-470, Darul-Endülüs, Bilâtarih, Beyrut.

Hayyan, Rebi bin Enes, Dahhak, Ata el-Hurasani ve Süddi de böyle demişlerdir. Cumhurun bu sözlerini, Müslim ve Buhari'nin Sahiheyn adlı eserlerinde sabit olan hadisle teyid edilmektedir. Hadis, Ebu Musa el Eş'ari'den geliyor. Allah'ın Resûlü:

«Ben Allah'a yemin ederim ki, (Allah'ın izniyle) herhangi bir şeyi yapmamaya veya yapmaya yemin ettikten sonra gayrisinin ondan daha hayırlı olduğunu görürsem o daha hayırlıyı yapar, ve yeminimi keffaretlendirmek suretiyle bozarım.»

Yine Sahihayn'da sabit olmuştur ki, Resûlü-Ekrem, Abdurrahman bin Semurre'ye:

«Ey Abdurrahman bin Semurre! Sakın emir olmayı, baş olmayı isteme. Eğer istemeden Allah onu sana verirse Allah onun hususunda sana yardım edecektir. Eğer istemenin sonunda Allah onu sana verirse, sen onunla başbaşa kalmış olursun. Herhangi bir şey yapmamaya dair yemin ettikten sonra yapmayı yapmamaktan daha hayırlı görürsen daha hayırlıyı yap ve yemininin keffaretini ver.»

Müslim, Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor: Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Herhangi bir şeyi yapmaya veya yapmamaya yemin eden bir kimse o şeyin gayrisini ondan daha hayırlı görürse, yemininin keffaretini versin, daha hayırlı hangisi ise onu işlesin.»

İmam Ahmed, Ebu Said'den, o da Halife bin Hayat'tan, o da Ämr bin Şuayb'tan, o da babasından, o da babasından rivâyet ediyor: Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Herhangi bir şeye dair yemin eden bir kimse, gayrisini ondan daha hayırlı görürse, onu terkedip, keffaretini verir. Veya onu terketmek onun keffaretidir.»

Ebu Davud, Ebi Ubeydullah bin Ahnes, o Amr ibn Şua'yb, o da babasından, o da babasından rivâyet etti:

«Ademoğlunun mülkünde olmayan bir şey için nezir yapmak ve yemin etmek yoktur. Allah'a isyan olan bir konuda nezr ve yemin yapmak yoktur. Sılayı rahmi kesmek hususunda nezr ve yemin yapmak yoktur. Kim ki herhangi bir şeyi yapmak veya yapmamak hususunda

yemin eder, sonra onun gayrisini ondan daha hayırlı görürse, o şeyi bıraksın, daha hayırlı olanı yapsın. Onu bırakması onun keffaretidir.»

Ebu Davud; Resûlüllah'tan gelen bütün Hadisler, yemininin keffaretini versin şeklindedir ve sıhhatlisi de bunlardır» dedi.

İbn Cerir, Âişe validemiz tarikıyla rivâyet ediyor. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kim ki sılayı rahmi kesmeye veya, bir masiyeti yapmaya dair yemin ederse, onun o yeminden kurtuluşu, onu bozup keffaret vermesidir.»

İbn Kesir «Bu hadis zayıftır. Çünkü hadisin ravisi Haris bin Ebi Rical Muhammed bin Abdurrahman'dır. Bu zatın hadisi terkedilmiştir ve bütün Muhaddisler katında hadisi zayıftır» diyor.

İbn Cerir, İbn Abbas, Said bin Museyyib, Mesruk ve Şabi'den rivâyet etti ki, hepsi «Masiyet yapmak için yapılan bir yemin, yemin olmaz ve onun keffareti de yoktur.» demişlerdir.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيْٓ اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ
قُلُوْبُكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذِيْنَ يُؤْلُوْنَ مِنْ نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ
اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ ۚ فَاِنْ فَآءُوْ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَاِنْ عَزَمُوا
الطَّلَاقَ فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٢٧﴾ وَالْمُطَلَّقٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ
قُرُوْٓءٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَّكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِيْٓ اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۗ وَبُعُوْلَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِيْ ذٰلِكَ اِنْ
اَرَادُوْٓا اِصْلَاحًا ۗ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِيْ عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ۠ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ
دَرَجَةٌ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٢٨﴾ اَلطَّلَاقُ مَرَّتٰنِ ۪ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوْفٍ
اَوْ تَسْرِيْحٌ بِاِحْسَانٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوْا مِمَّآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ شَيْـًٔا
اِلَّآ اَنْ يَّخَافَآ اَلَّا يُقِيْمَا حُدُوْدَ اللّٰهِ ۗ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيْمَا حُدُوْدَ
اللّٰهِ ۙ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيْمَا افْتَدَتْ بِهٖ ۗ تِلْكَ حُدُوْدُ
اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوْهَا ۚ وَمَنْ يَّتَعَدَّ حُدُوْدَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٢٢٩﴾
فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهٗ مِنْۢ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهٗ ۗ
فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يَّتَرَاجَعَآ اِنْ ظَنَّآ اَنْ يُّقِيْمَا حُدُوْدَ
اللّٰهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿٢٣٠﴾

(225) Allah sizi rasgele yeminlerinizden ötürü sorumlu tutmaz. Fakat kalplerinizin kesbettiği (dilinizle beraber kastettiği) yeminlerden dolayı sorumlu tutar. Allah çokça bağışlayıcı ve Halîm'dir. (Bol hilim sahibidir).

(226) Hanımlarına yanaşmamaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer yeminlerinden dönerler ise (bilsinler ki), Allah çokça bağışlayıcı ve merhamet edicidir.

(227) Şayet boşanmaya kararlı iseler (bilsinler ki), Allah şüphesiz işitir ve bilir.

(228) Boşanmış kadınlar, kendi kendilerine üç hayız müddeti beklesinler. Eğer Allah ve Âhiret gününe inanmışlar ise rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemek onlar için helâl değildir. İddet müddeti zarfında kocaları anlaşmak isterse, onları geri almaya kocaları daha çok uygundur. Eğer ıslah etmeyi kast ediyorlarsa!... Erkeklerin meşru şekilde kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da onlar üzerinde hakları vardır. Erkeklerin onlardan bir üstün derecesi vardır. Allah her şeye gücü yeten Azîz ve yerli yerinde herşeyi yapan Hakîm'dir.

(229) Boşanma iki defadır. (Bundan sonrası) ya iyilikle tutmak veya iyilikle bırakmaktır. İkisi Allah'ın sınırlarını koruyamamaktan korkmadıkça, kadınlara verdiklerinizden bir şey geri almanız sizin için helâl değildir. Eğer Allah'ın hudutlarını koruyamayacaklar diye korkarsanız, o zaman kadının fidye verip talakını verdirmesinde, eşlerin ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın hudutlarıdır. O hudutları çiğnemeyiniz. Allah'ın hudutlarını çiğneyenler zalimlerin ta kendileridir.

(230) Eğer (üçüncü defa) yine boşarsa ondan sonra kadın başka

birisi ile (normal yoldan) evlenmedikçe (ve normal yoldan boşanıp ikinci kocanın iddetini çekmedikçe) bir daha birinci kocaya helâl olmaz. Eğer bu yeni koca onu boşarsa Allah'ın sınırlarını gözeteceklerini de sanıyorlarsa, tekrar birbirlerine dönmelerinde herhangi bir günâh yoktur. Bunlar bilen kimseler için Allah'ın açıklamış olduğu sınırlarıdır.

TEFSİR

(226) Âyette «EL-LAĞV» tabiri, gelişigüzel yapılan konuşma ve yemin demektir. Bu yemin de kalp dil ile birleşmiyor. Meselâ, **«Halil gel çorba iç! — Hayır vallahi içmem.»** sözündeki yemin gibi... Bu yeminlerde kalbin kastı ve niyeti yok, fakat bir dil sürçmesi ve kayması vardır. **«Fakat Allah sizi kalblerinizin kesb ettiğinden ötürü cezalandırır.»** Cümlesi, cezanın ve keffaretin ancak kalp ile dilin birleştiği yeminleri bozmakta olduğunu bildirir. Ebu-Hanife, **«Lağv yemini kişinin yalancı zannına binaen yaptığı yemindir.»** dedi. Bu yoruma binaen âyetin tefsiri şöyledir:

«Sizi, yanlışlıkla yaptığınız yeminlerden ötürü değil, fakat, ancak kasten yaptığınız yeminlerden ötürü, Allah muaheze eder.»

İLÂ MESELESİ

(225) **İLÂ**, kişinin hanımı ile cinsi münâsebette bulunmayacağına dair yapmış olduğu yemindir. İşte bu meseleyi, **«Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır.»** Âyeti izah etmektedir. Yani bu tür yemin edenler, dört aya kadar yeminlerini bozmayabilir, hanımları ile bir araya gelmeyebilirler. İmam-ı Şafiî'ye göre, bu müddet bittikten sonra bir talakla boş olunur.

İmam-ı Hanefî'ye göre, eğer İLÂ müddetinde hanımla birleşir veya birleşeceğine dair söz verirse dönüşü doğru olur. Cinsi münâsebette bulunduğu taktirde keffaret gerekir. Aksi takdirde bir talakla boşanmış olur. Şafiîler, **«Dört ay müddet bittikten sonra, ya bir araya gelip keffaret vermek, veya boşanmak teklifi ile karşı karşıya bırakılır. Hiç-**

birisini yapmadığı takdirde kadı (hâkim) hanımın boşanmasına karar verir.» derler.

(228) **Boşanmış kadınlar, kendi kendine üç ay başı halini geçirecek kadar iddet çekerler.»** Burada geçen boşanmışlardan maksat, kendileri ile cinsi ilişki kurulan ve hayız görecek yaşta olan kadınlardır. Çünkü başka Âyetler ve Hadisler sadece nikâhı kıyılmış fakat kendisi ile cinsi ilişki kurulmamış kadınların iddet çekmeyeceğine delâlet ederler. Âyette, bahsi geçen KURU kelimesi, çoğuldur. Hayız haline de temizlik haline de söylenir. Esasında temizlikten hayıza geçmek demektir. Âyette de bu manâ kasdedilmiştir. Zira, rahmin boşluğuna hayz değil, temizlik delâlet eder. Hanefîler ise, bu fikirin tam tersini savunmuşlardır. Çünkü Cenabı Hak bir Âyette: **«Hanımları iddetleri zamanında boşayınız»** buyurmuştur. Meşru olan boşanma ise, hayz halinde olmaz. Resûlü-Ekrem'in, **«Cariyenin talakı ikidir, iddet çekmesi de iki defa hayız görmesidir.»** Hadisi ise, Müslim ve Buhari'nin rivâyet ettikleri İbnü Ömer'in kıssasında varid olan Hadisle mukavemet edemez. O Hadis şöyledir: **«Ey Ömer! Oğluna emret ki, hayız halinde boşadığı hanımını yeniden nikâhının altına alsın! Sonra temizleninceye kadar, sonra hayza girince, sonra temizleninceye kadar tutsun! Bu durumlardan sonra, cinsî ilişki kurmadan önce isterse tutar, isterse boşar. İşte kadınların vaktinde boşanması emredilen iddet budur.»**

«Kadınlar, eğer Allah'a ve Ahiret gününe imanları varsa, rahimlerinde Allah tarafından yaratılmışı gizlemesinler.»

Allah'ın rahimlerde yaratmış olduklarından maksat, çocuk veya hayzdır. Kadın onları iddetin tezce bitmesi veya kocanın dönüş hakkını iptal etmesini sağlamak için gizlememelidir. Bu Âyeti Celîle'de «İddette kadının sözü makbuldür.» hükmünün delili vardır.

«Kadınlar için, meşru olarak boyunlarında bulunan hak gibi bir hak vardır.» Yani kocaların boynunda tıpkı kocalarının onların boynunda olduğu gibi, hakları vardır. Ancak erkeklerin kadınlara karşı daha fazla hakları vardır. Zira kocaların hakları kadınların nefsindedir. Kadınların hakları ise, mehirleri, yetecek kadar nafakaları ve zarara uğratılmamaları gibi haklardır. Veya Âyetin manâsı: **«Erkekler şeref ve fazilet yönünden kadınlardan üstündürler. Çünkü kadınları**

sevk ve idare eden ve nöbetçiliklerini yapan erkeklerdir. Evlenmenin gayesinde eşit olmalarına rağmen, erkek kadının hukukunu gözlemek ve nafakasını vermek özelliğine sahiptir.»

(229) **«Talâk iki defadır!...»** Yani ric'i talâk ikidir. Çünkü Resûlü Ekrem'den soruldu: **«Üçüncüsü nerde?»** Cevap olarak buyurdu: **«Veya iyilik ile bırakmaktır.»** Yani Âyetin son cümlesini okudu.

Bâzı tefsir âlimlerine göre, Âyetin manâsı şudur: **«Şerî' boşama, ayrı ayrı olmak sureti ile birer talak ile boşamaktır.»** Bu sırra binaen Hanefîler, «İki veya üç talakla boşamak bidattır. Önce hanıma **«seni boşadım.»** denecek, iddet bitinceye kadar beklenecek, durumunda herhangi bir değişiklik görülmez ise, ikinci kez **«seni boşadım.»** denecek ve yine iddet bitinceye kadar beklenecek. Pişmanlık gibi bir durum meydana gelmez ise, üçüncü talak ile boşayacak. Bu takdirde bir daha bu çift şer'î nikâh ile bir araya gelemez. Ancak normal olarak kadın evlenir, boşanır ve iddet çekerse yeniden eski kocası ile evlenebilir.

HULU' MESELESİ

«Kadınlara mehir olarak verdiklerinizden herhangi bir şeyi geri almanız sizin için helâl değildir.»

Rivayete göre, münafık başı Abdullah b. Übey b. Selûl'ün kızı Cemile, kocası Sabit b. Kays'den hoşlanmazdı. Resûlüllah'a gelip, «Ne ben ne Sabit!.. Hiç bir şey artık Sabit ile başımı bir araya getiremez. Allah'a yemin ederim, Sabit'in dîninde ve ahlâkında bir ayıp göremiyorum. Fakat İslâm dîninde (olduğum halde) kâfirlikten (münafıklık) tiksiniyorum. Nefret ettiğimden ötürü Sabit ile artık geçinemiyorum. Çadırın eteğini kaldırdım, Sabit'in bir gurup erkekle beraber geldiğini gördüm. Baktım ki, hepsinden daha siyah, hepsinden daha kısa ve hepsinden daha çirkin idi» dedi. Bunun üzerine bahsi geçen Âyet nâzil oldu. Cemile daha önce Sabit'ten mehir olarak aldığı bahçeyi geri verdi ve hulu yaptı, yani boşanmasını para ile sağladı.

Âyetteki hitap idarecileredir. **«Siz almayınız»** isnadı ise, o malın verilmesi kararı onlardan geldiğinden dolayıdır.

Ancak karı-koca Allah'ın sınırlarını çiğneyeceklerinden korkarlar-

sa ve sizde bunların bu korkularının yerinde olduğunu görürseniz o zaman kadının para verip boşanmasını sağlamakta herhangi bir beis yoktur. (İki taraf içinde...)

Bilinsin ki, bahsi geçen Âyetin zahiri, delâlet eder ki, karı ile koca arasında nefret ve geçimsizlik olmaz ise, hulu' caiz değildir. Ve yine delâlet eder ki, hulu' meselesinde kadın erkekten almış olduğu mehrin tamamını verip boşanmayı temin eder ise, caiz değildir. Bu manâyı Resûlüllah'ın şu Hadisi de desteklemektedir: **«Hangi kadın ki, kocasiyle aralarında herhangi bir geçimsizlik olmadığı halde kocasından boşanmayı talep eder ise, o kadına Cennet kokusu haram olur.»** Bir de şu hadis teyid eder: «Resûlüllah Cemile'den sordu: **«Sen Sabit'in mehir olarak sana vermiş olduğu bahçesini geri verebilecek misin?»** Cemile, **«Evet fazlası ile beraber veririm.»** Resûlüllah: **«Fazlasına gelince, hayır!»** dedi.

Cumhuru ulemaya göre, fazlasının verilmesi mekruh olmakla beraber caizdir. Ve geçimsizlik olmaksızın da HULU' caizdir. Zira bir akidin men edilmesi, olduktan sonra fasit olmasına delâlet etmez. Hulu' meselesinde verilen para, **fidye olarak verilmiş** gibi yorumlanabilir. Çünkü Cenabı Hak, buna fidye ismini vermiştir. Hulu' talak tabiri ile icra edilmedikten sonra nikâhın feshi midir, boşanma mıdır hususunda ihtilâf edilmiştir.

(230) **«Üç talakla hanımı boşadıktan sonra hanım ikinci bir koca ile evlenip boşanmadıktan sonra birinci kocaya helâl olmaz.»**

İbnül Müseyyep, bu Âyetin zahirine bakarak «Üç talakla boşanmış bir hanım, ikinci bir insan ile akdi nikâh ederse, aralarında cinsi mukarenet olmazsa da boşanırsa, birinci koca ile yeniden evlenebilir.» demiştir.

Cumhuru ulemaya göre, kesinlikle ikinci kocanın cinsi münâsebette bulunması şarttır. Zira Rivayet ediliyor ki, Rifae'nin hanımı Resûlüllah'a, «Rifae beni boşadı ve talakımı üçledi, Zübeyr'in oğlu Abdurrahman ile evlendim. Kesinlikle Abdurrahman'ın yanındaki (Nesnesi) elbisenin eteği gibidir. Yani cinsi mukarenet yapamaz haldedir. Resûlüllah sordu: **«Sen Rifae'ye dönmek istiyor musun?»** Kadın: **«Evet!»** Resûlüllah: **«Hayır dönemezsin. Tâ ki sen Abdurrahman'ın ba-**

lını, o da senin balını tatmadıkça!...» dedi. Böylece mutlak hükmü getiren Âyeti, Hadis kayıtlandırmış oluyor.

Bu hükmün nedeni, acelece boşanmaya başvurmamak, üç talakla boşanmışa dönüş yapmamak ve ondan vazgeçmektir.

Tahlil niyetiyle (yani eski kocasına helâl olsun şartı ile) ikinci kocaya nikâhı kıymak ve nikâhtan sonra boşanmayı şart koşmak, ekseri ülemaya göre fâsittir. Ebu Hanife ise, kerahat ile beraber caiz görmüştür. Allah'ın Resûlü, tahlil yapmaya kalkışan ilk kocaya da tahlil için nikâhı kabul eden ikinci kocaya da lânet etmiştir. Ekseri ülemaya göre, bu lânetlenme, nikâhın fasit olduğundan ileri geliyor. Ebu Hanîfe'ye göre; nikâhın fâsit değil fakat, çirkin oluşundan ileri geliyor.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(225) Allah sizi yeminlerinizdeki rastgele söylemelerinizden, (boş sözlerden) dolayı sorumlu tutmaz...»

Bu âyeti celîle hakkında seleften gelen tefsirler:

İbn Abbas, Aişe validemiz ve ulema cumhuru **«Boş söz» manasına gelen «lağv», kişinin rastgele «Hayır, vallahi», «Evet, vallahi» demesidir. Fakat bunu söylerken yemine inanarak söylemiyor ve yemin kasdı da yoktur.»** dediler.

Ebu Hureyre ve seleften bir cemaat «Lağvın manası; kişinin zannettiği bir şeyi essah imiş gibi göstermesine dair yemin etmesidir. Oysa o şey kişinin zannettiğinin hilâfınadır, dediler... Bu görüş, aynı zamanda Hanefîlerin ve Zeydiyelerin de görüşüdür. İmam Malik «El Muvatta» adlı kitabında bu görüşü savunmuştur. İbn Abbas'tan rivâyet ediliyor:

«Yemini-lağv, öfke halinde yapmış olduğuna yemindir.»

Tavus ve Mekhul, bu görüştedirler. Bu görüş, aynı zamanda İmam Malik'ten de rivâyet edilmiştir.

Bazı selef alimlerine göre, **«Yemini lağv, günaha ait olan yemindir»**. Yani bir günah işlemeye yemin etmektir. Bunu Said bin Musey-

yib, Ebu Bekr bin Abdurrahman, Abdullah bin Zübeyr ve Urve bin Zubeyr rivâyet ettiler. Meselâ: Adam yemin ediyor ki içki içeceğim veya silaı rahmi keseceğim, işte bu, haramları işlemeye dair olan yemin, yemini lağvdır.

Bazıları da «**yemini lağv, kişinin aleyhinde beddua etmesidir**» diyor. Meselâ «**Allah onun gözlerini kör etsin.**» «**Allah onun malını götürsün.**» «**O yahudidir**», «**o müşriktir**» sözleri gibi. Bunu Zeyd bin Eslem söyledi.

Mücahid «**yemini lağv, iki kişi alışveriş yapıyor. Birisi 'vallahi şu kadara sana bunu satmam' der. Diğeri de 'vallahi ben şu kadarla satınalmam' der. İşte bu, yemini lağvdır.**» diyor.

Dahhak «Yemini lağv o yemindir ki, keffareti verilmiştir. Yani keffareti «**verildiğinde manasız ve lağv kalır**» demiştir.

Ebu Davud ve İbn Cübeyr, Ata bin Ebi Ribah tarikıyla rivâyet etmişlerdir:

«Ata'dan 'yemini lağıv ne demektir?» diye soruldu. Dedi ki; Aişe validemiz: Allah'ın Resûlü; **evinde kişi 'hayır vallahi', 'evet vallahi' derse, o yemini lağvdır**» dedi diye rivâyet etti.

Abdurrezzak, Abn bin Humeyd ve İbn Cerir bu âyetin tefsirinde Aişe validemiz tarikıyla şunları rivâyet ediyorlar:

«**Yemini lağıv, cidal eden bir kavmin sözüdür. Birisi 'Hayır vallahi' diyor. Öbürüsü 'Hayır vallahi' diyor. Ve böylece aralarında yemin cereyan edip duruyor. Fakat kalbleri yüzdeyüz yemin üzerinde durmamıştır.**»

İbni Cerir, İbni-Ebi Hâtim'den, o da Âişe validemizden naklediyor:

«Yemini lağıv, kişinin hayır, vallahi, evet vallahi demesi gibi şaka veya fuzuli konuşmalarda olan yemindir. Bunun herhangi bir keffareti yoktur. Keffaret, ancak kalbten gelerek yapılan yeminde vardır. Meselâ: Yapacağım diye yemin eder, sonra yapmaz. İşte bu tür yeminin keffareti verilmelidir.»

İbn Cerir Hasan Basri tarikıyla rivâyet ediyor:

Resûlü-Ekrem, bir kavmin yanından geçti. Onlar da ok atarlardı.

Resûlüllah ile beraber eshabtan bir zat da vardı. O ok atanlardan birisi oku attı, **«Vallahi hedefe isabet ettirdim»** dedi. Bazı kerreler **«Vallahi yanıldım»** diyorlardı. Resûlüllah ile beraber bulunan sahabe Cenab-ı Peygamberden:

— Ey Allah'ın Resûlü! Kişi keffarete mahkûm oldu mu? diye sordu. Cenab-ı Peygamber:

— Hayır! Ok atanların yeminleri lağıvdır, onda herhangi bir keffaret, herhangi bir ceza yoktur, buyurdu.

İbni-Ebi-Hâtim, Said bin Cübeyr tarikıyla rivâyet ediyor:

«Yemini lağv, kişinin masiyet üzerine (yani masiyet işlemeye dair) yemin etmesidir.»

Abdurrezzak ve Abd ibn Humeyd, Nehai'den rivâyet ediyorlar:

«Kişi herhangi bir şeyi yapmaya veya yapmamaya dair yemin ettikden sonra unutur yapmazsa, işte o, yemini lağıvdır.»

«Allah gafur ve halimdir» cümlesinin tefsirinde İbn Ebi Hatim, Said bin Cübeyr'den rivâyet ediyor:

Yani Cenab-ı Hak yapılan yeminin cezasını tatbik etmemek suretiyle gafur, yemini lağıvda keffareti kılmamak suretiyle halimdir.

İLÂ BAHSİ

«(226) Hanımlarına yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer bu müddet içerisinde erkek yemininden dönerek hanımı ile birleşir keffaret verirlerse şüphesiz ki Allah bu şekilde yeminlerini bağışlayıcıdır, esirgeyicidir...»

«İLÂ», yemin demektir. Kişi bir müddet hanımı ile cinsî ilişkide bulunmayacağına dair yemin ettiğinde ya bu yeminle belirttiği müddet dört aydan az veya daha fazla olacaktır. Eğer dört aydan az ise, o zamanın bitmesini bekleyebilir. Sonra hanımı ile cinsî ilişki kurar. Kadın da sabretmelidir. Bu müddet zarfında onu cinsî ilişkiye zorlama yetkisi de yoktur. Bu, «Sahihayn'da Âişe validemizden sabit olan hadiste böyle gelmiştir:

«Allah'ın Resûlü hanımlarından bir ay uzak duracağına dair ye-

min etti. Ayın yirmi dokuzuncu günü hanımlarına dönüş yaptı ve «Bazen ay yirmi dokuz gün sürer» buyurdu.»

Yine Müslim ve Buhari, Ömer bin Hattab'tan benzerini rivayet etmişlerdir. Eğer müddet, dört aydan fazla ise, dört ay bitiminde kadın kocasından yatağına gelmesini taleb edebilir. Koca ya dönüş yapacak, cinsel ilişki kuracak veya kadını boşayacaktır. Hakim onu böyle yapmaya cebreder, zorlar. Ta ki kadına zarar dokunmasın. Bu âyeti celîle delâlet eder ki İLÂ yani böyle yemin, sadece hür kadınlar hakkındadır, cariyeler hakkında yoktur. Cumhurun mezhebi de budur.

«Eğer dönüş yaparlarsa şüphesiz Allah gafur ve rahimdir» cümlesi delâlet eder ki dört aydan sonra dönüş yapanın üzerinde herhangi bir keffaret yoktur. Bu, bir görüştür. İmam Şafii'nin kadim içtihadı da böyledir. Ve bu görüş, daha önce Âmr ibn Şuayb'den, babasından, dedesinden gelen şu hadisle de tekid edilmektedir. «Resûlüllah; herhangi bir şeyi yapmamaya yemin eden bir insan, o şeyden daha hayırlısını gördüğünde, yeminini terkedip o, hayırlıyı işlerse, bu yaptığı, o yeminin keffareti olur.»

Hadisi İmam Ahmed, Ebu Davud ve Tirmizi rivâyet etmişlerdir.

Cumhurun bu meselede üzerinde bulunduğu görüş şöyledir: Dört aydan sonra dönüş yapan bir insan keffaret verecektir. Çünkü keffaretin her yemin edene vacib olduğu, bu hususta gelen naslardan anlaşılıyor.»

«(227) Bu tür yemin edenler, eğer kadınlarını boşamaya karar verirse, onu yerine getirirler...»

Bu âyeti celîle, delâlet eder ki, boşanma, sadece dört ayın geçmesiyle vaki olmaz. Bu görüş cumhurun mutaahhirlerinin görüşüdür. Başkaları **«Dört ay geçmesiyle bir talak düşer»** demişlerdir. Bu da, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mesud, İbn Abbas, İbn Ömer, Zeyd bin Sabit'ten sıhhatlı senedlerden rivâyet edilen hadislerden anlaşılıyor. İbn Sirin, Mesruk, Kasım, Salih, Hasan Basri, Ebu Seleme, Katade, Kadı Şureyh, Kubeyse bin Zueyb, Ata, Ebu Seleme bin Abdurrahman, Süleyman bin Terhan et-Teymi, İbrahim en-Nehai, Rebi bin Enes ve Süddi de bu görüştedirler.

Başka bir görüş, **«Dört ayın geçmesiyle kadın ric'i olarak bir ta-**

lakla boşanır.» Bunu da, Said bin Museyyib, Ebu Bekr bin Abdurrahman bin Haris bin Hişam, Mekhul, Rebia, Zühri, Mervan bin Hakem söylemişlerdir. Başka bir görüş **«Bain bir talakla boşanır»** şeklindedir. Hz. Ali, İbn Mesud, Hz. Osman, İbn Abbas, İbn Ömer, Zeyd bin Sabit'ten böyle rivayet edilmiştir. Hatta Cabir bin Zeyd, Mesruk, İkrime, Hasan Basri, İbn Sirin, Muhammed bin Hanefiyye, İbrahim, Kubeyse bin Züeyb, Ebu Hanife, Sevri, Hasan bin Musaleh böyle dediler.

«Dört ayın geçmesiyle kadın boşanır» diyenler, kadının üzerine iddeti çekmeyi vacib kılmışlardır. Ancak İbn Abbas ve Ebu Şa'sâ'dan gelen rivayete göre; bu müddet zarfında kadın üç hayız görmüş ise, onun üzerinde herhangi bir iddet olmadığı şeklindedir. Yani yemin anından dört ayın bitimine kadar üç hayız geçirmiş ise, ikinci bir iddet çekmesi yoktur. Bu, İmam Şafii'nin de sözüdür. Fakat sonradan gelen cumhurun görüşü ise, «Dört ayın geçmesiyle talak düşmez. Mesele durdurulur. Kocadan ya dönüş yaparak hanımıyla cinsî ilişki kurmaya veya boşanmaya razı olması istenir. Malik, Nafi'den, o da Abdullah bin Ömer'den rivâyet etti:

«Kişi ilâ ederse (yani hanımıyla cinsî ilişki kurmayacağına dair yemin ederse) dört ay geçse dahi talakı düşmez. Durdurulur. Ya dönüş yapar veya boşar.»

Hadisi Buhari rivayet etmiştir.

İmam Şafii Süfyan bin Uyeyne'den, o Yahya bin Said'den, o Süleyman bin Yesar'dan rivâyet etti:

«Ben, Resûlü-Ekrem'in eshabından on küsür kişiye yetiştim. Hepsi bu meselede yemin eden koca durdurulup ya boşanmaya razı olur ya dönüşe diyorlardı.»

Bunu aynı zamanda İmam Şafii Hz. Ali'den de rivâyet ediyor. Ve bu, Hz. Ömer, oğlu Abdullah, Ayşe, Osman, Zeyd bin Sabit'ten rivâyet ettiğimize de uygundur.

İbn Cerir, İbn Ebi Meryem'den, Yahya bin Eyyüp'ten, Ubeydullah bin Ömer'den, Suheyl bin Ebi Salih'ten, o da babasından rivâyet ediyor:

«Resûlü-Ekrem'in eshabından on iki kişiye, hanımıyla cinsî ilişki kurmayacağına dair yemin edenin durumunu sordum. Hepsi; onun üzerinden dört ay geçinceye kadar herhangi bir şey yok. Dört ayın hitamında ya dönüş yapar veyahut ta boşar dediler!»

Darekutni de bu hadisi Süheyl tarikıyla rivâyet etmiştir.

Ben de derim ki; bu, Ömer, Osman, Ali, Ebu Derda, Aişe, İbni-Ömer, İbni-Abbas'tan rivâyet edilmiştir. Said bin Museyyib, Ömer bin Abdulaziz, Mücahid, Tavus, Muhammed bin Kâab ve Kasım da böyle dediler ve aynı zamanda bu görüş, Malik, Şafii ve Ahmed bin Hanbel'in de mezhebidir. İbn Cerir'in de ihtiyarıdır. Leysin, İshak bin Rehavi, Ebu Ubeyd, Ebi Sevr ve Davud'un da görüşüdür. Bütün bunlar **«Eğer dört ay sonunda hanımına dönüş yapmazsa, boşanmaya mecbur edilir. Eğer boşanmazsa hâkim ona vekâleten hanımı boşar. Ve talakta ric'i olur. İddet zamanında da dönüş yapabilir»** dediler. İmam Malik **«İddet zamanında hanımla cinsî ilişki kurmadan dönüş yapamaz»** fikrini tek başına belirtmiştir. Fakat bu, cidden gariptir. (1)

Fâkihler, yemin eden bir insanın dört aya kadar bekletilmesi münasebetiyle İmam Malik bin Enes'in «Muvatta»da rivâyet ettiği eseri nakletmişlerdir. Eser, Abdullah bin Dinar'dan geliyor. Hz. Ömer bir gece Medine sokaklarında gezerken bir kadının şu şiirleri okuduğunu dinledi:

«Dikkat!.. Bu gece uzadı.
Onun kenarları simsiyah kesildi.
Uykumu kaçırdı.
Çünkü yanımda kendisiyle oynaşacağım bir dostum yok.
Allah'a yeminim olsun, eğer Allah'ı (onun azabını) murakabe etmeseydim, bu seririn (yatağın) kenarları sarsılacaktı.»

Bunun üzerine Hz. Ömer kızı Hafsa validemizden sordu:
— Kadının kocasız sabredeceği müddet ne kadardır?

Hafsa:
— Altı veya dört aydır.»

---

(1) Bkz. İbn-Kesîr, Cild: 1, 475-476, Darul-Endülüs, Tarihsiz, Beyrut.

Hz. Ömer:

— Ben artık askerlerden herhangi bir kimseyi altı veya dört aydan fazla hududlarda bekletmem» dedi.

«(228) Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme süresi beklerler...»

Bu ilâhî emir, hayz görecek çağda bulunan ve kendisi ile cinsî ilişki kurulduktan sonra boşanan kadınlaradır. Bu kadınlar kendi kendilerine boşandıktan sonra üç defa hayz görüp temizleninceye kadar beklerler. Dört mezhebin ittifakıyla bu bekleme hürre kadınlar içindir. Cariyeler bunun dışındadır. Cariye ise iki defa hayz görüp temizleninceye (yani hürrenin yarısı) kadar bekler. Esasında cariyenin bir buçuk defa beklemesi gerekirken iki defa hayız görüp temizleninceye dek beklemeli denildi. Çünkü hayz parçalanmaz.

İbni-Cerir, Muzahir bin Eslem el-Mahzumi'den o da Kasım'dan, o da Aişe'den (R.A.) rivayet ediyor.

«Allah'ın Resûlü (S.A.V.); cariyenin talakı, iki talaktır. Onun iddet çekmesi iki hayızdır.» buyurdu.

Hadisi Ebu Davud, Tirmizi ve İbn Mace rivâyet etmişlerdir.

Seleften bazıları **«Cariyenin iddeti hürre kadının iddeti gibidir. Çünkü âyet geneldir. İddet de tabiî bir emirdir. Hürler ve cariyeler burada eşittirler»** diyor. Bu görüş, Ebu-Ömer bin Abdulber'den, o da Muhammed bin Sirin'den ve zahir ehlinin bazılarından rivayet edilmiştir. Bu görüşü rivayet eden, zaif olduğunu da kaydetmiştir.

İbni Ebi-Hâtim, Esma binti Yezid bin Seken el Ensari'ye tarikiyle rivayet ediyor:

«Resûlüllah'ın (S.A.V.) döneminde boşandım. O zaman boşanan kadınların herhangi bir iddeti yoktu. Ben boşandığım zaman Cenab-ı Hakk iddet âyetini — yani bu âyeti — nazil etti, diyor.»

Öyleyse hakkında iddet âyeti nazil olan ilk kadın Esma binti Zeyd'dir.

Selef, halef ve mezheb imamları âyette bahsedilen KUR'UN mânâsında ve ne demek olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bazıları

KURU'dan maksat, hayizden temizlenmektir, diyor. Malik El Muvatta'da İbni Şahab'tan, Urve'den, Âişe'den rivâyet ediyor:

«Ebu Bekr Sıddik'ın oğlu Abdurrahman'ın kızı Hafsa boşanmıştı. Üçüncü hayza girdiğinde iddet çekmekte olduğu yerden babasının evine intikal etti.»

Urve'nin bu hadisi Hafsa'nın kız kardeşi Umrete binti Abdurrahman'dan soruldu. Umrete: **«Urve doğru söylüyor»** dedi.

Aişe validemizle bu hususu müzakere eden birçok kimseler oldu. Onlar**«Şüphesiz Allah, Kur'an'ında üç kur'u diyor. Sen de, üçüncü hayza girmekle iddet bitiyor diyorsun. Bu nasıl olur?».**

Âişe validemiz:

«Siz doğru söylüyorsunuz. Fakat kur'u'ların ne demek olduğunu biliyor musunuz? Kuru'lar temizliktir» buyurdu.

Malik, Nafi'den, o Abdullah bin Ömer'den rivayet ediyor:

«Kişi hanımını boşadığı zaman, hanım üçüncü hayza girdiğinde kocasından, kocası da ondan ayrılmış olur. Alaka kesilmiş ve iddet bitmiş olur.»

İmam Malik **«Bizim katımızda emir budur»** diyor. Bunun benzerini İbn Abbas, Zeyd bin Sabit, Sabit, Salim, Kasım, Urve, Süleyman bin Yesar, Ebubekr bin Abdurrahman, Eban bin Osman, Ata bin ebi-Rebah ve Katade, Zühri'den de rivayet etmiştir.

Malik'in, Şafii'nin, Davudi Zahiri'nin, Ebu Sevr'in mezhebi de budur. Bu görüş Ahmed'den de rivayet edilmiştir. Çünkü Cenab-ı Hak: **«Onları iddetlerinde boşayınız. Yani temiz oldukları zaman boşayınız»** buyurmuştur. Onların boşanmış oldukları zaman temizlik sayıldığına göre, bu temizlik üç temizlikten birisi olduğuna delâlet eder. Öyle ise ikinci temizlikten sonra, üçüncü hayza girdi mi iddet tamam olmuş demektir. Bunun için de bahsi geçen zatlar **«İddet çeken kadın üçüncü hayza girdi mi kocasından tamamen boşanmış ve ayrılmış oluyor»** diyorlar.

Kadının «iddetim bitmişdir» sözünü tasdik edecek en az zaman, otuz iki gün iki saatlik bir zamandır.

İkinci görüş, kuru'dan maksat hayızdır. Kadın üçüncü hayızdan

temizlenmedikçe iddeti bitmez. Bazıları üçüncü hayızdan temizlenip yıkandıktan sonra iddeti biter dediler. Kadın **«Benim iddetim bitmiştir»** dediğinde eğer otuz üç gün bir lahza üzerinden geçmişse bu görüşe göre tasdik edilir.

Sevri, Mansur'dan, o İbrahim'den, o Alkame'den rivayet ediyor:

Biz Hz. Ömer'in (R.A.) yanında oturuyorduk. Bir kadın gelip:

«Ey müminlerin emiri! Kocam benden bir (veya iki) talakla ayrıldı. Sonra bana geldiğinde elbisemi çıkarmış, kapımı kilitlemiştim, ne buyuruyorsun?..» dedi. Hz. Ömer, Abdullah ibn Mesud'a hitaben:

«Onun karısı olduğu kanaatini taşıyorum» dedi. Abdullah bin Mesud:

«Ben de bu görüşteyim» dedi. Böylece Ebu Bekr Sıddik'tan, Ömer'den, Osman'dan, Ali'den, Ebi Derda'dan, Ubade bin Samit'ten, Enes bin Malik'ten, İbn Mesud'dan, Ubey bin Kaab, Ebu Musa el Eş'ari, İbn Abbas, Said bin Museyyib, Alkame, Esved, İbrahim, Mücahid, Ata, Tavus, Said bin Cubeyr, İkrime, Muhammed bin Sirin, Hasan Basri, Kattade, Şa'bi, Rebi, Mukatil bin Hayyan, Süddi, Mahan, Dehak ve Ata'dan rivayet edilmiştir. Hepsi Kuru, hayızdır demişlerdir. Ebu Hanife ve arkadaşlarının mezhebi de budur. İmam Ahmed'den gelen iki rivayetin en sıhhatlisi de budur.

El Eslem, İmam Hanbel'den rivayet ediyor:

Eshabı Resûl'den büyükler; **«Kur'u, hayızdır»** dediler. Sevri'nin, Evzai'nin, İbn Ebi Leylâ ve İbn Şubreme'nin, Hasan bin Salih'in, İbn Huyey, Ebu Ubeyde, İshak bin Rehavey'in de mezhebi budur.

Ebu Davud ve Nesei'nin el Munzir bin Muğire'den, onun da Urve bin Zubeyr'den, onun da Fatıma binti Ubeyş'ten rivayet ettiği hadis bu görüşü takviye eder. Hadis şöyledir:

«Allah'ın Resûlü (S.A.V.); Fatıma binti Ebu Ubeyş'e: **«Kur'u günlerinde namazı terket dedi.»** Eğer bu sened sahih ise, bu hadisi şerif kur'unun hayz manâsında olduğunu açıkça belirtiyor. Fakat hadisin senedindeki el-Munzir, Ebu Hatım'ın görüşüne göre meçhuldur, meşhur değildir. Fakat İbn Hibban onu itimad edilecek muhaddisler arasında zikretmiştir.

İbni-Cerir **«Kur'un esası, arap kelâmında adet olan bir şeyin vakti yani belli bir vakitte gelmesi veya belli bir vakitte gitmesi, adet olan bir şeyin gitmesi demektir»** diyor. İbni-Cerir'in naklettiğimiz bu ibaresi iktiza eder ki, kur'u hayız ile temizlik arasında müşterek olsun. Çünkü hayz gider temizlik gelir. Temizlik gider, hayz gelir. Usul alimlerinin bazıları da bu manayı kabullenmişlerdir. Bu, el Esmai'nin de sözüdür. Çünkü **«Kur'u vakit demektir»** dedi.

Ebu Amr bin El-Ulâ dedi ki: «Araplar hayza kur'u derler. İki hayz arasındaki temizliğe de kur'u derler. Hayz ve temizliğe beraber de kur'u derler.»

Şeyh Ebu-Ömer bin Ebdulberr dedi ki:

«İlim ehlinden ve arap lisanını bilen fakihlerden hiç kimse ihtilâf etmez ki, kur'udan maksad hayzdır. Fakat kuru'dan temizlik de irade olunur. Ancak onlar da bu âyetteki kur'u hangi manâda kullanıldığı hususunda ihtilâf etmişlerdir.»

«Onların lehine de aleyhlerindeki bilinen meşru hakka denk bir hak vardır. Yalnız erkekler için onlar üzerinde bir derece vardır...»

Bu âyeti celîle hakkında selefin görüşü:

Erkekler için kadınların boynunda olan haklarına denk bir hak da kadınlar için erkeklerin boynunda vardır. Herkes arkadaşının hakkını edâ etsin. Bilinen ve meşru olan yoldan herkes boynuna vacib olanı yerine getirsin. Sahihi Müslim'de Cabir tarikıyla gelen hadis:

Resûlü-Ekrem Veda Hutbesinde buyurdular:

«Kadınlar hususunda Allah'tan korkunuz. Şüphesiz ki sizler kadınları Allah'ın emanetiyle almış bulunuyorsunuz. Onların nefislerini Allah'ın kelimesiyle, (nikâhla) helâl kılmışsınız. Sizin için onların boynunda hak olarak şu vardır:

Onlar sizin istemediğiniz bir kimseye yatağınızı çiğnetmeyeceklerdir. Eğer bunu yaparlarsa, öldürücü olmayan bir vuruşla onları dövünüz. Onlar için sizin boynunuzda onların nafakası vardır. Giyimleri vardır. Bu da bilinen ve meşru bir dairede olacaktır.»

Behz bin Hakim, Muaviye bin Hayde'den, o da babasından, o da babasından rivayet ediyor; sordum:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bizim hanımlarımızın boynumuzdaki hakları nelerdir?...»

— Yemek yediğin zaman ona da yedirmen, elbise iydiğin zaman ona da giydirmen ve onun yüzüne vurmaman, ve ona çirkin sözler söylememendir. Ancak evde onu terkedebilirsin diye cevab verdi...

Veki' Beşir bin Süleyman'dan, o İkrime'den, o İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Ben, kadının benim için süslenmesini sevdiğim gibi, kadın için o şekilde süslenmeyi severim. Çünkü Cenab-ı Hak: **«Kadınların boynunda bulunan hakkın dengi kadınlar için vardır»** buyuruyor.

Bu hadisi, İbni Cerir ve İbni Ebi-Hâtim rivayet etmişlerdir.

Sünen ehli, Âmr bin Ahves'ten rivayet ediyorlar:

Allah'ın Resûlü buyurdu: **«Dikkat ediniz! Şüphesiz ki sizin kadınlarınızın boynunda hakkınız vardır. Kadınlarınızın da sizin boynunuzda hakları vardır. Sizin kadınların boynundaki hakkınız sizin hoşunuza gitmeyen kimseye yataklarınızı çiğnetmemeleri ve sizin hoşunuza gitmeyen bir kimseye evinize girmeye izin vermemeleridir. Dikkat ediniz! Onların sizin boynunuzdaki hakları da onlara giyimlerinde ve yemelerinde iyilik yapmanızdır.»**

Hadisi, Tirmizi rivayet etmiştir. Ahmed, Ebu Davud, Nesei, İbn Mace, İbn Cerir, Hakim ve Beyhaki Muaviye bin Hayde'den daha önce bahsettiğimiz hadisi rivayet etmişlerdir.

«Erkeklerin kadınlar üzerinde dereceleri vardır...»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Bu, bir fazilettir. Cenab-ı Hak erkeği bu fazilette kadından üstün kılmıştır. Bu fazilet, cihaddır. Bir de erkeğin terekeden payı kadının payından fazladır. Bir de erkeklerin kadınlardan fazla oldukları yaradılış, ev sahibi olmak, emrine itaat edilmek, kadına infak etmekte, kadının ihtiyaçlarını yerine getirmek yönündendir. Evet bu yönlerden erkek üstün bir dereceye sahibdir.

«(229) Boşanma iki defadır. Ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle bırakmaktır...»

Bu âyeti celîle, İslâm'ın başlangıcında bulunan durumu kaldırıcıdır. O durum şöyle idi: Kişi hanımını yüz defa boşasa dahi onu nikâhının altına almak istediğinde herkesten daha fazla hak sahibi sayılırdı ve geri alabilirdi. Yeter ki iddet bitmezden önce olsun. Fakat bu durum, kadınlar hakkında zararlı olduğundan Cenab-ı Hak talakı (boşanmayı) üçe irca buyurdu. Bir talakta, iki talakta ricat yani kadının kocası tarafından tekrar nikâhına döndürülmesini mubah kıldı. Üçüncü talak etti mi tamamen etmesine Cenab-ı Hak hüküm buyurdu. «Boşamak iki türlüdür. Ya iyilikte tutmak veya güzellikle bırakmaktır.»

Ahmed bin Muhammed el Mervezi, Ali bin Hüseyin bin Vakıd'dan o da babasından, o da Yezid ul Nahvi'den, o da İkrime'den, o da İbni Abbas'tan rivayet ediyor:

«Boşanmış kadınlar, kendi kendilerine üç kur'u (hayız veya temizlenme) süresi beklerler. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını saklamaları onlara helâl olmaz.» âyeti indiğinde kişi hanımını üç talakla dahi boşarsa onu yeniden nikâhının altına (ricat yapmak suretiyle) almaya daha müstahak sayılırdı. Fakat **«Boşanma iki defadır, ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle bırakmaktır»** âyeti, yukarıda bahsi geçen âyeti neshetti.

Nesei, Hişam Bin Urve'den, o da babasından rivayet ediyor:

«Bir kişi hanımına; «Hiç bir zaman seni boşamayacağım ve hiç bir zaman da seni nikâhımın altına almayacağım» dedi. Kadın:

— **Bu nasıl olur?** dedi. Kişi:

— Seni boşarım. Senin iddetinin bitimine yakın bir zamanda tekraren **«Seni nikâhımın altına aldım»** diye ricat ederim. Böylece devam eder gider» dedi. Bunun üzerine kadın Resûlüllah'a geldi ve bu durumu Cenab-ı Peygambere arzetti. Allah (C.C.) da buna cevab olarak:

«Boşanma iki defadır: Ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle bırakmaktır» âyetini gönderdi. İbn Cerir Tefsirinde Cerir bin Abdulhamid'in tarikıyla Urve'den gelen şu hadisi rivayet etti:

İslâmın başlangıcında kişi karısını kaç talakla boşamış olursa olsun iddet bitmezden önce ricat etmek suretiyle onu nikâhının altına almaya daha müstahaktı. Ensardan bir kişi hanımından öfkelendi. Ve ona hitaben:

«Yemin ederim, ne seni nikâhımın altına alır, ne de senden ayrılırım...» dedi. Kadın:

— Bu nasıl olur?

Kişi:

— Seni boşayacağım. İddetinin bitimi yaklaştı mı seni almaya tekraren müracaat edeceğim. Bu müracaattan sonra tekrar boşayacağım. Ve ikinci iddetinin bitimi yaklaştı mı tekraren seni nikâhımın altına alacağım» dedi. Bunun üzerine kadın Resûlüllah'a gelip bu durumu arzetti. Cenab-ı Hak **«Boşanma iki defadır: Ya iyilikle tutmak ya da güzellikle bırakmaktır»** âyetini gönderdi.

Yani hanımı bir veya iki talakla boşadığın zaman sen muhayyersin. Hanımın iddeti bitmeden önce istersen yeniden ıslah ve ihsanı niyet ederek kadını nikâhının altına alabilirsin. İstersen iddeti bitinceye kadar terkeder, iddet bitti mi senden boşanmış olur. Onun dizginini bırakmış olur ve ona iyilik etmiş olursun. Sakın onun hakkında herhangi bir zulme kayma. Ona herhangi bir zarar verme niyetini taşıma.

İbni-Ebi Talha, İbn Abbas'tan rivayet eder:

«Kişi, hanımını iki talakla boşadığı zaman, bu hususta (yani üçüncünün hususunda) Allah'tan korksun. Ya iyilikle ve ıslah niyetiyle onu alsın nikâhının altına. Aldıktan sonra da onunla güzel arkadaşlık yapsın. Veya iyilikle onun dizginini bıraksın, ona herhangi bir zulüm yapmasın.»

İbni-Ebi-Hâtim, Süfyan Sevri tarikıyla İsmail bin Semi'den rivayet etti. O da Ebu-Racim'den:

«Bir kişi Resûlüllah'a geldi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Siz **«Boşanma iki defadır, ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle bırakmaktır»** âyetine dikkat ediyor musunuz? Acaba üçüncü talak nerdedir?»

Cenab-ı Peygamber (S.A.V.):

«Veya iyilikle bırakmak kelimesi, üçüncü talaktır» buyurdu.

Abd bin Humeyd tefsirinde Yezid bin Ebi'l-Hakim'den, o Süfyan'dan, o İsmail bin Semiğ'den rivayet etti. Ebu-Razi el-Esedi der ki:

Bir kişi Allah'ın Resûlü'ne geldi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Allah «Talak ikidir» diyor. Acaba üçüncüsü nerede?»

Cenab-ı Peygamber:

«Üçüncüsü ya iyilikle tutmak veya güzellikle bırakmak'dır kelimesidir» dedi.

İmam Ahmed, Said bin Mansur da Halit bin Abdullah'tan, o İsmail bin Zekeriya'dan, o Ebi Muaviye'den, o İsmail bin Semi'den o da Ebi Razi'den aynı hadisi rivayet ettiler.

«Kadınlara verdiğiniz bir şeyi geri almanız sizin için helâl olmaz...»

Ebu Davud «Nasih»inde ve İbni-Ebi-Hâtim, İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Kişi, gerek mehir olarak hanımına verdiği malından gerekse hanımın diğer mallarından yerdi. Ve hanımının malından yemek, herhangi bir günahı gerektirmez kanaatini taşıyordu. Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi ve böylece bu âyetten sonra hanımların mallarından ancak onların rızalarıyla birşey alabiliyorlar. Yoksa haramdır.

İmam Malik, Şafii, Ahmed, Ebu Davud, Nesei, Beyhaki, Abdurrahman'ın kızı Ümre'nin tarikıyla rivayet ettiler. O da Sehl'in kızı Habibe'den rivayet etti. Habibe Sabit bin Kays'ı seviyordu. Cenab-ı Peygamber sabah namazına çıktı. Habibe'yi karanlıkta kocası Sabit'in kapısında gördü ve **«Sen kimsin?»** diye sordu. **«Ben Sehl'in kızı Habibe'yim»** dedi. **«Niçin orada duruyorsun?»** Habibe:

«Ey Allah'ın Resûlü! Ne ben ne de Sabit (geçinemiyoruz)» dedi. Bunun üzerine Resûlüllah geçip gitti. Sabit bin Kays namaza geldiğinde Allah'ın Resûlü ona:

«İşte Sehl'in kızı Habibe, Allah dilediği kadarını söyledi.» dedi. Bu esnada orada bulunan Habibe:

«Ey Allah'ın Resûlü! Sabit'in bana mihr olarak verdiği bütün malları katımdadır» dedi. Bunun üzerine Resûlullah, Sabit'e:

— Habibe'den mallarını al ve boşa, dedi. Sabit de Habibe'den malını aldı ve boşadı. Habibe, babasının yanında iddet çekti...

İbn Cerir, İbn Cüreyç'ten rivayet etti:

Bu âyet, Sabit bin Kays ve zevcesi Habibe hakkında nazil oldu. Habibe kocası Sabit'i Resûlüllah'a şikâyet etti. Cenab-ı Peygamber Habibe'ye:

— **Sen kocana, mihr olarak almış olduğun bostanı geri verir misin?** diye sordu. Habibe:

— **Evet,** dedi. Resûlüllah Sabit'i davet etti ve onları Sabit'e söyledi. Sabit:

— **Ya Resûlellah! Ben onu alırsam bana helâl olur mu?**

Resûlullah:

— **Evet, olur.** Sabit:

— **Öyleyse ben kabul ettim,** dedi. Ve bunun üzerine bu âyet indi.

Abdurrezzak, Ebu Davud, İbn Cerir ve Beyhaki, Umre tarikıyla o da Âişe validemizden bunun benzerini rivayet etmişlerdir.

Buhari, Nesei, İbn Mace, İbn Abbas tarikıyla rivayet ettile:

«Selül'ün oğlu münafık başı Abdullah'ın kızı Cemile, Sabit bin Kays bin Şemmas'ın karısı idi. Peygamber'e (S.A.V.) gelip:

— Ey Allah'ın Resûlü! Ben Sabit'in ahlâkında ve dininde her hangi bir ayıp görmüyorum ve onu kınamıyorum. Fakat buğz olarak ona tahammül etmeye de gücüm yok. Ben İslâm dininde küfrü yaşamayı da hoş görmüyorum» dedi.

Resûlüllah:

— **Sen Sabit'e, ondan almış olduğun bostanı geri verir misin?** diye sordu. Cemile:

«**Evet ya Resûlellah**» dedi. Resûlüllah:

«**Ey Sabit! Bostanı al ve onu boşa**» buyurdu.

Beyhaki Ata tarikıyla rivâyet etti:

Bir kadın Resûlüllah'a gelip:

«**Ey Allah'ın Resûlü! Ben kocamdan buğzediyor ve ondan ayrılmayı istiyorum**» dedi. Resûlü Ekrem:

«Sana sıdak ve mihr olarak verdiği bostanı geri verir misin?» diye sordu. Kadın:

«Evet, veririm. Fazlasını da veririm» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Fazlası ise, o, senin malındır, verme» buyurdu!...

İbn Cerir, Hz. Ömer'den rivayet ediyor:

Muhale'a (Hulu' yapmak) yoluyla kocalarından ayrılmak isteyen bazı kadınlar için **«Hanımından bir küpe almak suretiyle dahi olsa onunla muhalea muamelesini yap»** diye kocalarına emir verirdi..

Abdurrezzak'ın Hz. Ömer'den rivayet ettiği bir lafzıda:

«Hulu' yoluyla kocasından ayrılmak isteyen kadının kocasına onun saç bağı (saça vurulan tokası) karşısında dahi olsa Muhalea' yap ve onu bırak» diye gelmiştir.

Buhari; Hz. Osman, saç bağından az olan bir şeye karşılık da hulu' caiz görüyordu diyor.

Abd bin Humeyd ve Beyhaki, Ata'dan rivayet ettiler:

Cenab-ı Peygamber kadına verilen mehirden fazlasını hulu' muamelesinden ötürü almayı kerih görüp hoşlanmazdı. Hulu' yoluyla (yani mal vermek suretiyle) kocasından ayrılmak isteyen kadınların aleyhinde birçok hadisler varid olmuştur. Onlardan birisi Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mece, İbn Cerir, Hakim ve Beyhaki'nin rivayet ettikleri şu hadistir:

«Aralarında herhangi bir geçimsizlik olmaksızın kocasından boşanmak istiyen kadına Allah Cennet kokusunu almayı dahi haram kılar.»

Seleften büyük bir gurup ve halefin de imamları, «Hulu, ancak kadınlar tarafından ayrılık, söz dinlememe, baş gösterirse, caiz olur. Koca o zaman para karşılığında kadını boşayabilir. Çünkü Cenab-ı Hak **«Onlara vermiş olduğunuz herhangi bir şeyi almak size helâl değildir. Ancak eşler Allah'ın hududlarını ikame etmekten korkarlarsa mesele değişir»** buyuruyor. Yani Hulu' ancak bu durumda olabilir. Bu durumun gayrisinde ancak bir delille olabilir. Asıl Hul'un yok olmasıdır.» dediler. Bunu, İbn Abbas, Tavus, İbrahim, Ata, Hasan Basri,

cumhur savunmuştur. Hatta Malik ve Evzai «Eğer talak ric'i ise hanıma zarar verici olduğu halde kocanın ondan aldığı birşeyi geri vermesi vacibtir.» İmam Malik «Halkı (Medine'lileri) üzerinde bulduğum durum bu idi» diyor. Şafii **«Hulu' ihtilâf halinde caizdir. İttifak halinde tarikı evlâ ile caiz olur»** diyor. Bu görüş, Şafii'nin bütün arkadaşlarının görüşüdür. Ancak Şeyh Ebu-Ömer bin Abdulberr «El İztizkâr» adlı kitabında Bekr bin Abdullah el Muzeni'den rivayet etti: «Hulu', **«Eğer onların birisine bir kantar verirseniz onlardan hiçbir şey almayınız»** âyetiyle nesholunmuştur. İbni-Cerir de Müzeni'den bunu rivayet etmiştir. Fakat bu, zaif bir sözdür, söyleyene reddedilecek bir mehazdır.»

İbni Cerir: «Bu âyetin Sabit bin Kays bin Şemmas ve Habibe binti Abdullah bin Ubey bin Selül'ün hakkında nazil olmuştur» diyor.

İmam Malik «Muvatta»da Yahya bin Said tarikıyla Umrete binti Abdurrahman bin Said bin Zürare'den rivayet etti. Bu hanım da, Ümmü-Habibe binti Sehl Ensari'den rivayet etti:

«Habibe, Sabit bin Kays bin Şemmas'ın hanımı idi. Resûlüllah sabah namazına çıktı. Habibe'yi Sabit'in kapısında, karanlıkta gördü. Ve **«Sen kimsin?»** dedi. Habibe:

«Ben Habibe binti Sehl'im» dedi.

«Niçin duruyorsun?»

«Ne ben ne de Kays'ın oğlu Sabit» diye cevab verdi. Sabit geldiğinde Resûlüllah ona:

«Bu, Sehl'in kızı Habibe'dir. Allah'ın dilediğini söyledi» dedi. Habibe:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bana verdiklerinin hepsi benim yanımdadır. (Hemen iade etmeye hazırım)» dedi.

Resûlüllah; Sabit'e:

«O verdiklerini Habibe'den al!» dedi. Sabit onları aldı. Ve Habibe babasının evine gidip oturdu(orada iddetini çekti.) İmam Ahmed, Abdurrahman bin Malik'ten böyle rivayet etmiştir.

İbni-Cerir, Abdullah bin Ribah tarikıyla rivâyet etti:

Abdullah bin Ubey bin Selül'ün kızı Cemile, Sabit bin Kays'ın hanımı idi. Araları açıldı. Resûlüllah gönderip Cemile'den sordu:

«Ey Cemile! Sabit'in nesine razı olmuyorsun?»

Cemile:

«Vallahi onun din ve ahlâkının hiçbirini kerih görmedim. Ancak ben onun kısa boylu oluşundan hoşlanmıyorum» dedi. Resûlüllah:

«O halde onun bostanını kendisine ver» dedi. Habibe:

«Veririm ya Resûlellah!» dedi. Bostanı geri verdi ve Resûlüllah onların aralarını ayırdı.

İbni Cerir, İkrime'den sordu: **«HUL'un aslı var mıdır?»** Cevap olarak dedi ki:

«İbn Abbas diyordu ki; İslâm'da ilk oluşan hulu' hadisesi Abdullah bin Ubey bin Selül'ün kız kardeşinin hadisesidir. Bu hatun Resûlüllah'a geldi ve:

«Ey Allah'ın Resûlü! Benim başımla kocamın başı hiçbir şeyi hiçbir zaman bir araya getirmez. Ben perdenin bir tarafını kaldırdım. Kocamın bir kaç kişinin arasında geldiğini gördüm. Baktım hepsinden daha siyah ve hepsinden daha kısa boyludur ve fizyonumu bakımından hepsinden daha çirkindir.» dedi.

Kocası:

«Ey Allah'ın Resûlü! Ben malımın en faziletlisini, bostanımı ona mihir olarak vermiştim. Eğer bostanımı bana geri verirse, boşarım» dedi.

Resûlüllah ona:

«Ey kadın? Sen ne dersin?» diye sordu. Kadın:

«Evet, onun bostanını geri veririm. İsterse fazlasını da veririm» dedi. Böylece Resûlüllah onları ayırdı.

Kişinin mihir olarak verdiği maldan fazlasını hanımından alıp onu bırakması caiz midir, değil midir konusunda ihtilâf edilmiştir. Cumhura göre; fazla alması, caizdir. Çünkü Cenab-ı Hak **«Kadının verip nefsini kurtardığı şeyde ikisinin üzerine de herhangi bir hareç, (günah) yoktur»** diyor.

İbni Cerir, bize Yakub bin İbrahim, ona İbn Aliyye, ona Eyyup, ona İbn Semurre azadlısı Kuseyr rivayet etti:

Hz. Ömer'e (R.A.) naşize bir kadın getirildi. Onu köhne ve mezbelelik olan bir eve kapattı. Ertesi gün onu çağırdı. **«O, evi nasıl buldun?»** diye sordu. Kadın:

«Ben, kocamın evinde herhangi bir rahat görmedim. Ancak beni hapsettiğin bu gecede rahat gördüm.» dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, (R.A.) kocasına:

«Onunla hulu' muamelesini yap. Sana sadece küpesini verse dahi, muhaleha muamelesinde bulun.» diye emir verdi. Zira kadın mezbeleliği evinden daha rahat görecek derecede bıkmış görünüyordu. Bu durumda onun muaşereti hiçbir faide getiremezdir.

Abdurrezzak İbn Samurre'nin azadlısı Kuseyr'den rivayet ediyor. O da bunun benzerini söyledi. Fakat onun rivayetinde «Hz. Ömer, (R.A.) kadını orada üç gün hapsetti» diye geçiyor.

Said bin Ebul-Urube, Kattade'den, Humeyd'den rivayet ediyor:

«Bir kadın Hz. Ömer'e gelerek kocasını şikâyet etti. Hz. Ömer o kadını o gece mezbelelik evinde bıraktırdı. Sabahleyin ona sordu:

«Sen, yerini nasıl buldun?»

Kadın:

«Ben bu geceden daha hoş bir geceyi kocamın katında geçirmedim» deyince Hz. Ömer (R.A.), kadının kocasına:

«Onun saç bağının bahasına olsa dahi al ve onu boşa» dedi.

Abd bin Humeyd ve Beyhaki, Ata'dan rivayet ettiler:

Muhalea' yapan kocanın nikâhın başlangıcında hanımına vermiş olduğu mihrden fazlasını almasını Cenab-ı Peygamber kerih görüyordu.

HULLE MESELESİ

«(230) Eğer koca karısını ikinci talaktan sonra bir kere daha boşarsa, bundan sonra kadın başka bir erkekle nikâhlanmadıkça ilk kocasına helâl olmaz...»

Cenab-ı Hak bu âyeti celîlesinde: **«Eğer koca karısını üç talakla boşarsa başka bir erkekle evlenip, ondan da boşanıp iddet çekmeden birinci kocasına helâl olmaz»** buyuruyor. Bu, boşanmaya sürat edilmemesi, ulu orta boşanmaya gidilmemesi bakımından ilâhî bir zecrdir.

İmam Şafii, Abdurrezzak, bin Ebi Şeybe, İmam Ahmed, İmam Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesei, İbn Mace ve Beyhaki Âişe validemizden rivâyet ettiler:

Rifa'el Kurezi'nin hanımı Resûlüllah'a geldi:

— Ey Allah'ın Resûlü! Ben Rifa'nın nikâhi altında idim. Beni boşadı ve talaki bitte yaptı. Yani üç talakla beni boşadı. Ben Zübeyr'in oğlu Abdurrahman'la evlendim. Abdurrahman'ın katında ancak elbisemin kenarı gibisi vardır. (Durumum ne olacaktır?..)

Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber tebessüm etti ve buyurdu:

«Rifa'ya yeniden dönmek istiyor musun? Fakat dönemezsin. Ta ki sen Abdurrahman'ın balcığını, o da senin balcığını tatmazsan.»

(Yani ikinci koca cinsî ilişkide bulunmadıkça, seni boşayıp iddetini çekmedikçe birinci kocana varamazsın demektir.)

Abdurrezzak, bin Ebi Şeybe, Ahmed, Nesei, İbni Mace, İbni-Cerir, Beyhaki Hz. Ömer'den (R.A.) bunun benzerini merfu olarak rivayet etmişlerdir.

Fâkihlerin birçoğunun arasında Said bin Museyyib **«üç talakla boşanmış bir hanımın ilk kocasına helâl olması için, ikinci bir akdin yapılması kâfidir»** dediği meşhur olmuştur. Fakat bu rivayetin Said bin Museyyib'ten gelmesinde nazar vardır. Bununla beraber Şeyh Ebu-Ömer bin Abdulberr «El-İztizkâr» adlı eserinde Said bin Museyyib'ten bunu rivayet etmektedir. Allah daha iyisini bilir.

Ebu Cafer bin Cerir buyurdu. Ona İbn Bişar, ona Muhammed bin Cafer, ona Şube, ona Alkame bin Mersed, ona Salim bin Rezin, ona Salim bin Abdullah, ona Said bin Museyyib İbn Ömer'den rivayet etti:

Allah'ın Resûlü'nden; evlenen bir insan hanımıyla cinsî ilişki kurmazdan evvel üç talakla boşarsa, ikinci bir koca onu nikâh eder, o

da onunla cinsi ilişki kurmazdan önce boşarsa, acaba birinci kocasına dönüş yapabilir mi? diye sordu. **«Hayır, kadın ikinci kocanın balcığını, ikinci koca da kadının balcığını tatmadan birinci kocaya helâl olmaz».**

İmam Ahmed, Nesei ve İbn Mace Süfyanı Sevri'den, o da Alkame bin Mursed'den, o da Rezin bin Süleyman el-Ahmeri'den, o da İbn Ömer'den rivayet ediyor: Allah'ın Resûlü'nden soruldu:

— Kişi hanımını üç talakla boşuyor. Başka birisi onunla evleniyor. Kapıyı kilitliyor, perdeleri sarkıtıyor. Sonra onu cinsî ilişki olmadan boşuyor. Acaba bu kadın birinci kocasına helâl olur mu?

Cevab:

— Hayır! Kadın ikinci kocasının balını tatmadıkca birinciye yeniden evlenmesi helâl olmaz.

İkinci kocadan maksat, ikinci kez bir kişi kadını istekli olarak nikâhlayacak ve nikâhlama anında da onunla daima bir şekilde yaşamayı kastedecektir. Nitekim evlenmenin hedefi de budur. Yapmacık bir evlenme veya bir saat, iki saat veya bir gece sonra boşanmak maksadıyla olan bir evlenme devamlılık sıfatını taşımadığından dolayı batıldır. İmam Malik «Bununla beraber ikinci koca hanımla helâl bir şekilde cinsî ilişki kurmalıdır. Eğer kadın ihramda veya oruçlu veya itikâfta veya hayızlı veya nifas kanını görmek üzereyken veya kocası oruçlu veya ihramlı veya itikâflı iken cinsî ilişki aralarında bu haram durumda kurulursa, bundan sonra kadın boşanıp, iddeti çekerse, birinci kocasına helâl olmaz. Eğer ikinci koca zimmi ise, o zimminin nikâh etmesiyle kadın birinci kocasına helâl olmaz. Çünkü kâfirlerin nikâhları bizim katımızda batıldır.

Hasan Basri'den Ebu Ömer bin Abdulberr'in rivayet ettiğine göre, cinsî ilişki kurmakla beraber meninin akkmasını da şart koşmuştur. Çünkü Resûlü Ekrem «Hayır, birinci kocanla evlenemezsin. Ancak sen ikinci kocanın balını, o da senin balını tatarsa evlenebilirsin» buyurmuştur. Bundan anlaşılıyor ki, ikinci kocanın cinsî ilişki kurmasıyla beraber menisinin aksaması da şarttır.

Muhallilin (yani üç talakla boşanmış kadını birinci kocasına helâl kılmak maksadıyla kadınla ikinci evlenen kişinin) zammedilmesi

ve lânetlenmesi hakkında birçok hadisler varid olmuştur. İkinci koca nikâh aktedilirken **«Benim maksadım, onu birinci kocasına helâl kılmaktır»** derse, cumhura göre nikâh batıldır.

1) İbn Mes'ud'dan:

Allah'ın Resûlü «Dak yapana, dak yaptırana, saça saç ekleyene ve saçına saç ekletene, ilk kocasına helâl olsun diye boşanmış kadını nikâh edene, ve buna rıza gösteren ilk kocasına, Riba yiyene ve yedirene lânet etmiştir.»

2) Hz. Ali'den: Allah'ın Resûlü:

Riba yiyene ve yedirene, ve Riba muamelesinin iki şahidine ve bu muamelenin kâtibine, güzellik için olursa, dak yaptırana ve yaptırtana, sadakayı menedene, boşanmış kadını kocasına helâl kılmak maksadıyla o, kadınla evlenen (Muhallil)e ve buna rıza gösteren birinci kocaya lânet okumuştur. Cenab-ı Peygamber, cenazelerde sesli ağlamaktan da nehyetmiştir.

3) Cabir'den: Allah'ın Resûlü üç talakla boşanmış kadını kocasına helâl kılmak maksadıyla nikâh edene ve buna rıza gösteren ilk kocasına lânet etmiştir.»

4) Akabe bin Amr'dan geliyor: Allah'ın Resûlü: **«Size, mustear tekeden haber vereyim mi?»** diye sordu. Eshab-ı Güzîn: **«Evet, ey Allah'ın Resûlü! Haber ver»** dediler. Resûlü Ekrem:

«Mustear — yani emaneten sahibinden alınmış — teke, üç talakla boşanan kadını kocasına helâl etmek maksadıyla kadınla evlenen kişidir. Allah, hem bu maksatla evlenene, hem de kadını boşayıp buna rıza gösterene lânet etmiştir.»

5) İbn Abbas'tan geliyor: Allah'ın Resûlü, Muhallile — hulle yapan kişiye — hulle yapmaya göz yuman ilk kocaya lânet etti.»

6) Yine İbn Abbas'tan gelen altıncı hadis: Allah'ın Resdûlü'nden hulle nikâhı hakkında sordum:

«Bu, olmaz. Ancak rağbet ve istek nikâhıyle olur. Herhangi bir şeyi gizlemek maksadıyla yapılan nikâhla olmaz. Allah'ın kitabıyla istihza edilemez. Sonra nikâh eden kişi kadının balını tadacaktır.»

7) Ebu Hureyre'den geliyor: Allah'ın Resûlü hulle yapana ve kendisi için hulle yapılmasına razı olana lânet etmiştir.»

8) İbni-Ömer'den geliyor: Bir kişi İbni-Ömer'e gelip hanımını üç talakla boşayan, onun emri olmaksızın onunla bir din kardeşi evlenir, ta ki ona hanımı helâl kılsın. Acaba bu evlenme ile o hanım birinci kocasına helâl olur mu? İbn Ömer, hayır, ancak rağbet nikâhı vardır. Biz bu tür nikâhı Allah Resûlü'nün zamanında zina sayardık!» dedi.

Ebu Bekr bin Ebi Şeybe, Museyyib bin Rafi'den, o Kubeyse bin Cabir'den o da Hz. Ömer'den rivayet ediyor: Bana Muhallil ile Muhalleluleh yani tahlil yapan ve kendisi için tahlil yapılan, (hulle yapılan) kişiler getirirlerse onları recmederim.»

Beyhaki, İbn Lehi'a'dan, o da Bükeyir bin Eşed'den, o da Süleyman bin Yesar'dan rivayet etti: Hz. Osman'a (R.A.) üç talakla boşanan kadın kocasına helâl olsun diye nikâh eden bir kişi getirildi. Hz. Osman o kadınla ikinci kocasının arasını derhal tefrik etti. Bu durum, Hz. Ali'den (K.V.), İbn Abbas'tan ve birçok sahabeden böylece rivayet edilmiştir. Eğer ikinci koca rağbetli olarak evlenirse, ve kadınla cinsî ilişki kurduktan sonra onu boşarsa, o vakit kadın ikinci iddetini çektikten sonra birinci kocasıyla evlenebilir. Eğer Allah'ın hududlarını yerine getirmeyi sanıyorlarsa (Yani normal bir şekilde geçim sağlayacaklarını ümid ediyorlarsa) evlenebilirler...

Kişi karısını bir talak veya iki talakla boşarsa iddeti bitinceye kadar da «Ben seni yeniden nikâhımın altına aldım» demezse veyahut ta cinsî ilişki kurmazsa (yani ricat yapmazsa), kadını gidip başka bir erkekle evlenirse, ikinci koca kadınla cinsî ilişki kurduktan sonra onu boşarsa, ikinci boşanmadan gelen iddeti biterse, sonra birinci koca ile evlenirse, acaba bu evlenme üç talaktan geri kalmış üçüncü talakla mıdır? — Ki Şafii, Maliki, Hanbel bunu söylüyorlar ve sahabeden bir gurup da bunu söylemişler — veyahut ta ikinci koca daha önceki talakı tamamen yıkmış, birinci koca ile yeniden evlendiği zaman, üç talakla mı birinci kocanın nikâhına girer? Bu ikinci görüşü, Ebu Hanife ve arkadaşları savunmuşlardır. Onların delilleri, ikinci koca birinci kocanın üç talakını tamamen yıkıyor. Öyleyse üçün altındaki talakları yıkması daha kolaydır.

وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ
بِمَعْرُوْفٍ اَوْ سَرِّحُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ وَّلَا تُمْسِكُوْهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوْا ۚ وَمَنْ
يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ ۭ وَلَا تَتَّخِذُوْٓا اٰيٰتِ اللّٰهِ هُزُوًا ۠ وَّاذْكُرُوْا نِعْمَتَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنَ الْكِتٰبِ وَالْحِكْمَةِ
يَعِظُكُمْ بِهٖ ۭ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٢٣١﴾
وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوْهُنَّ اَنْ يَّنْكِحْنَ
اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوْفِ ۭ ذٰلِكَ يُوْعَظُ بِهٖ مَنْ
كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۭ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ ۭ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٢٣٢﴾ وَالْوَالِدٰتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ
حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ۭ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُّتِمَّ الرَّضَاعَةَ ۭ وَعَلَى الْمَوْلُوْدِ لَهٗ رِزْقُهُنَّ
وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ۭ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَاۗرَّ وَالِدَةٌ
بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُوْدٌ لَّهٗ بِوَلَدِهٖ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ ۚ فَاِنْ اَرَادَا
فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۭ وَاِنْ اَرَدْتُّمْ
اَنْ تَسْتَرْضِعُوْٓا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَّآ اٰتَيْتُمْ
بِالْمَعْرُوْفِ ۭ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿٢٣٣﴾

(231) Kadınları boşayıp onlar da, iddetlerini çekip bitirince ya onları örf ve âdet üzere nikâhınızın altında tutunuz veya iyilikle boşayınız. Onlara zarar vermek maksadı ile onları nikâhınızın altında tutmayınız. Bunu yaptığınız taktirde Allah'ın hududunu çiğnemiş olursunuz. Bu işi yapan bir kimse kendisine zulüm etmiş olur. Sakın hâ Allah'ın Âyetlerini eğlence yapmayınız. Allah'ın size vermiş olduğu nimetlerini hatırlayınız. Allah'ın size indirmiş olduğu Kitap ve hikmeti anınız. Size indirilenle Allah, size öğüt veriyor. Allah'dan korkunuz. Biliniz ki, Allah şüphesiz herşeyi bilicidir.

(232) Kadınları boşadığınızda onlar da iddetlerini tamamladıklarında, sakın âdet gereğince aralarında barışıp muvafakat meydana gelen kocalarına varmalarında zorluk çıkarıp engel olmayınız. Bu bir hükümdür; bununla sizden Allah'a ve «Son Gün»e îman eden bir kimseye nasihat verilir. Bu şekilde hareket etmek sizin için daha uygun ve daha temizdir. Zira Allah bilir, siz ise bilmezsiniz.

(233) Anneler çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen baba için tam iki sene emzirirler. Bu müddet zarfında emziren annenin örf ve âdet gereğince yiyeceği ve giyeceği, çocuğun babasına aittir. Hiçbir kimse gücünün yetmediğinden fazlasıyla yükümlü tutulmaz. Ne bir anne çocuğu yüzünden, ne de bir baba çocuğundan ötürü zarara sokulmasın. Mirasçıya da aynı şeyleri yapmak gerektir. Eğer anne ile baba aralarında istişare ederek ve anlaşarak çocuklarını sütten kesmek isterler ise, ikisine de sorumluluk yoktur. (Ey müminler!) Eğer çocuklarınızı süt anneye vermek isterseniz, takdir ettiğiniz ücreti iyilikle verdiğiniz takdirde size sorumluluk yoktur. Allah'tan korkunuz. Biliniz ki, şüphesiz Allah sizin yaptıklarınızı görücüdür.

TEFSİR

(231) **«Kadınları boşadığınız zaman, onlar iddetlerini çekerlerse!..»** iddetinin sonuna yaklaşırsa demektir. Zira fiilen iddetin tamamını çekerse, artık müracaat yoktur. Ve **«O zaman ya onları iyilikle nikâhlarınızın altına alınız veya iyilikle yakalarını bırakınız!»** hükmünü iddete bağlamak, sıhhatli olmaz. Çünkü kuca iddetinin müddeti bitmiş kadını eski nikâhının altına alamaz. Ancak yeni bir nikâhla olur. **«Müddeti uzatmak suretiyle zarar vermek için onları yeniden nikâhınızın altına almayınız.»** Bu şekilde onları fidye verip kendilerini kurtarmaya mecbur bırakmayınız. Bunu yapan koca, nefsine zulmetmiş olur.

«Sakın Allah'ın Âyetlerini alaya almayınız!..» İslâmın başlangıcında kişi, evlenir, köle azad eder ve nikâh kıyar, boşardı. **«Ben oynuyorum!»** diye öğünürdü. Bunun üzerine bu Âyet nâzil oldu.

Bu konuda ayrıca Allah'ın Resûlü'nden **«Üç şey var. Onların ciddiyeti de ciddiyettir. Şakası da ciddiyettir. Onlar; BOŞANMA, EVLENME ve AZADETMEKTİR!..»** hadîsi gelmiştir. Yâni bir insan şakayla kölesine **«Seni azad ettim»** dese, köle azad olur. Matrak olarak hanımına **«Seni boşadım!»** dese dinen kadın boş olmuş sayılır.

«Allah'ın size olan nimetini anınız!» Hidayet ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği o nimetlerdendir. **«Size inen Kitab ve hikmeti hatırlayınız!..»** Kitab, Kur'an, hikmet ise, Resûlüllah'ın sünnetidir. Nimetlerin cümlesinden olan Kitab ve Sünneti, özel olarak zikretmek, onların şerefini izhar etmek içindir.

232) **«Kadınları boşadığınız ve iddet müddetlerini doldurdukları zaman kocalarıyle yeniden evlenmelerine mâni olmayınız!...»** Bu Âyeti celîlenin Muhatabları kadınların velileridir. Çünkü rivayet edilir ki, bu âyet «Ma'kıl bin Yesar» hakkında nâzil olmuştur. Mâkıl, kız kardeşi «Cümeylâ»nın eski kocasına dönmesine mâni oldu. Yeni nikâhla evlenmelerine karşı çıktı.

Bu Âyet «Kadın kendi kendini evlendiremez» hükmünün delilidir. Zira eğer kadın kendini evlendirebilseydi, o zaman velîsinin mâni olmasının hiç bir manâsı kalmazdı.

Aynı zamanda Âyetin muhatabları, iddetin bitimine rağmen eski hanımlarının evlenmesine mâni olmak istiyen zorba kocalardır. Boşadığınız kadınların evlenmesine düşmanlık yapıp mâni olmayınız, demektir. Üçüncü bir görüşe göre, Âyetin muhatabları bütün insanlardır. Yâni «Ey Müslümanlar! Aralarınızda bu işi yapan olmasın!» demektir. Zira böyle yapan aranızda olur siz de razı olursanız, hepiniz günahkâr olursunuz.

ÇOCUKLARIN EMZİRİLMESİ

(233) **«Anneler tam iki sene çocuklarını emzirirler!...»** Bu, esasında bir emirdir. Rabbimiz, **«Emzirsinler»** veya **«Emziriniz»** yerinde **«Emzirirler!»** tabirini, mubalağayı ifade etsin diye kullanmıştır. Bu emrin manâsı nedip veya vücubdur. Yâni anneye **«emzir»** demesi, **«emzirirsen daha iyidir.»** Veya **«ille emzir»** demektir. Çocuk, annesinin sütünden başka süt içmezse, veya annesinden başka süt verecek kadın bulunmazsa, bu takdirde annenin emzirmesi vâcib olur. Baba, ücretle çocuğu emzirmeye güç yetirmezse yine anneye emzirmek vâcib olur. Buradaki anneler, ister boşanmış anneler olsun ister başkaları olsun. Kocaları çocuklarına iki sene süt vermek isteğinde bulunursa, anneler çocuklarına süt vermek hususunda önceliğe sahibdirler. İstekli değilseler, o zaman çocuk başka bir kadına verilir. Bu hükmünün muhatabı babalardır. Zira çocuğun nafakası gibi emzirilmesi de babaya aid ve onun boynuna vâcibdir.

Emzirmenin en uzun müddeti, iki senedir. İki seneden sonraki emzirmeler nazarı itibare alınmaz. İki seneden az bir zamanda çocuğu sütten kesmek caizdir. Bütün bu hükümler, bahsi geçen Âyetten anlaşılmaktadır.

Âyette «BİL-MARUF» tabiri hâkimin takdir ettiği ve nafaka verenin de gücü yettiği kadar demektir. Nitekim **«Hiçbir nefis gücünün yetmediğiyle mükellef tutulmaz»** Âyeti de bu hükmü pekiştirmektedir.

«Ne anne, ne de baba evlâdından ötürü zarara uğratılsın!.» yâni eşler çocuk hususunda birbirlerine zorluklar çıkarmasın, zarar vermesin. Güç yetmez tekliflerle karşı karşıya bırakmasınlar birbirlerini!..

«Vârisin boynunda da onun benzeri vardır!..»

Nasıl ki çocuğun babasına onu emzirenin nafakası, giyeceği ve sair hakları vacibse, vârisine de aynı şeyleri emzirene vermesi vâcibdir. Baba öldüğünde vârisi olan çocuğunun malından masrafları çıkarır. Bazı tefsirlere göre ana ve babadan hangisi hayatta kalırsa ona nafakanın verilmesi intikal eder. İbnu-Ebi Leylâ'ya göre; Âyetye bahsi geçen vâris, çocuğun vârisi demektir. Ebu-Hanife'ye göre; vârisi demek, onun mahremi demektir. Ebu-Zeyd'e göre, vârisi demek akrabaları demektir. Bütün bu görüşler mu'teber birer içtihaddırlar.

«Eğer çocuklarınıza süt veren dâyeler tutmak istiyorsanız, sizin herhangi bir günâhınız olmaz!..»

Bu Âyeti celîle, baba çocuğunu emzirmek için başka kadına verebilir; annesini çocuğu emzirmekten menedebilir hükmünü getiriyor. Ayrıca Âyet, çocuğun terbiye ve taliminin babaya ait olması gibi, büyütmesinin de onun ödevi olduğunu hatırlatıyor. Fakat **«Allah'dan korkunuz!»** cümlesi, bu işin hissi tarafına kaçmamayı ve sadece anne mutazarrır olsun diye ondan çocuğu esirgemek yönüne kaçmamayı emreder. Eğer babanın kanaatı, çocuğun yararı annesine değil başka bir bakıcı kadına vermeyi gerektiriyor radde de ise, o zaman verebilir!

Kocanın çocuğuna bakmak, ev hizmetlerini yapmak, çamaşırını yıkamak, yemeğini pişirmek ve sair hizmetleri kadının boynuna farz değildir. Yaparsa, iyilik yapar Allah'ı razı eder. Böylece çocuğunu emzirmek, annenin aslî vazifesi değildir. Dilerse yapar. Beri tarafda koca da kadına her istediğini vermek mecburiyetinde değildir. Normal nafakasını, kışlık ve yazlık elbiselerini, yatacağı yeri ve zarurî geçimini temin eder. Milyonluk mobilya, yüzbinlerle altın ve mücevherat, yüzlerce elbiseler, onlarca ayakkabılar ve saireyi almak kocanın aslî ve zorunlu vazifesi değildir. Amma taraflar birbirlerine fedakârlık yapıyorsa, o da güzel ve sevaptır. Bugünkü toplumumuzda bu örf ve âdet câridir, bu türü takib ediliyor. Evin içinden kadın, dışından erkek mesuldür, kanaatı cemiyetimizde hâkim bir görüştür.

TEFSİR-İ BİL ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(231) Siz kadınları boşadığınız zaman iddetlerini bitirmeye yakın onları ya iyilikle tutun veya iyilikle boşayınız...»

Bu âyeti celîle hakkında gelen eserler:

Cenab-ı Hak bu âyetle kocalara emrediyor: Hanginiz hanımını boşarsa, boşamasından sonra ricat hakkı vardır. İddeti bitmek üzere olduğu ve ancak ricat edecek kadar zaman kaldığında, ya ricat ederek, onu yeniden nikâhının altına alıp tutar veya ricat etmeksizin iddetinin bitmesini güzelce bekler. Herhangi bir mücadele yapmadan ve çirkin sözler sarfetmeksizin evinden çıkarır.

«Yoksa haklarına tecavüz etmek için zararlarına onları tutmayınız...»

Bu âyetin tefsirinde İbn Abbas, Mücahid, Mesruk, Hasan Basri, Katade, Dahhak Rebi, Mukatil bin Hayyan dediler:

İslâm'ın başlangıcında kişi hanımını boşuyordu. İddeti bitmek üzere iken müracaat ediyor, tekrar nikâhının altına alıyordu. Bunu ıslah için değilde, kadını zarara sokmak için yapıyorlardı. Kadın gidip başka bir erkekle evlenmesin diye yapıyordu. Sonra tekraren onu boşuyor. Kadın ikinci iddet çekiyor. İddetin bitimine yaklaşınca tekraren ricat yapmak suretiyle tutuyordu. Ta ki iddet uzasın. İşte Cenab-ı Hak bu âyetle bu durumu yasakladı. Ve bu durumla iştigal eden bir kimse hakkında **«Kim ki Allah'ın emrine muhalefet eder, bunu böyle yaparsa, o, nefsine zulmetmiştir»** buyurdu.

«Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve size öğüt vermek için indirdiği Kur'an'ı ve ondaki hikmeti düşünün. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah herşeyi kemaliyle bilicidir...»

İbn Cerir, Ebu Küreyb'ten, o İsak bin Mansur'dan, o da Ebu Musa el-Eş'ari'nin tarikıyla rivayet ediyor:

Cenab-ı Peygamber Eş'arilere kızdı. Ebu Musa Resûlüllah'a geldi:

— Ey Allah'ın Resûlü! Sen benim kabilem olan Eş'arilerden kızmış mısın?» diye sordu. Cenab-ı Peygamber:

— Sizden birisi, ben boşadım, (sonra iddet bitimine yakın), ricat

ettim dedi. Böyle yapmak, müslümanların boşanması değildir. Kadını iddetinden önce boşayınız.» dedi.

Mesruk: **«Allah'ın âyetlerini sakın istihza konusu etmeyiniz»** âyetinin muhatabı olan kişi, gerçek manâda hanımını boşamamıştır. Fakat boşamak ve geri dönmek suretiyle ona zarar vermek isteyen kişidir.

Hasan Basrî, Katade, Ata el-Hurasanî, Rebi, Mukatil bin Hayyan, **«Bu, o kişidir ki boşuyor sonra ben şaka ettim»** diyor. Veya azad eden veya evlenen, sonra **«Ben hata ettim diyen»** kişiler hakkında nazil olmuştur. Cenab-ı Hak, şakadan boşanmayı ve şakadan nikâh kıymayı terketmeyi kişinin boynuna farzetmiş oluyor.

İbn Merduyeh, mücahid yoluyla o da İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

Kişinin birisi oynaşmak maksadıyla hanımını boşadı. Gayesi boşamak değildi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi. Resûl-i Ekrem de onun hanımının boşanmış olduğunu ona lâzım kıldı.

İbni Ebi-Hâtim, Hasan Basri'den rivayet ediyor:

Kişi hanımı boşuyordu. Sonra: **«Ben şaka ettim»** diyordu. Kölesini azad ediyordu. Sonra: **«Şaka ettim»** diyordu. Bir kadının nikâhını kabul ediyor, **«Ben şaka ettim»** diyordu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi.

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kim ki karısını boşarsa veya kölesini azad ederse veya herhangi bir kadının nikâhını kabul ederse veya herhangi bir kadını başkasına nikâh ederse — ister ciddi olsun ister şakacı — onun yaptığı geçerlidir.»

Yine Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Üç şey vardır, kim ki şaka veya ciddiyet yoluyla onları söylerse, geçerli olmuş olurlar. Onlar, boşanmak, azad etmek ve evlenmek.»

İbn Maceh, Abdurrahman bin Habib'in yoluyla Ebu Hüreyre'den rivâyet ediyor:

Allah'ın Resûlü **«Üç şey vardır. Onların ciddisi de ciddiyettir, şakası da ciddiyettir: Nikâh, Talak ve Ricat»** buyurdu.

Tirmizi «bu hadis, hasen ve gariptir» dedi.

«Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayınız...»

Bu âyeti celîlenin tefsirinde selef şunları söyledi: Allah'ın hidayetle size peygamber, açıklayıcı belgeler ve mucizeler göndermesini hatırlayınız. Sizin üzerinize kitab ve hikmetle indirdiğini de hatırlayınız.

Buradaki «Hikmet» sünnettir, yani hadisi şeriflerdir. Cenab-ı Hak, o, indirdiği ile size emreder, yasaklar. Haramları işlemekten ötürü sizi te'dib eder.

ALLAH'IN HOŞUNA GİTMİYEN HELÂL

Talak, İslâm dininde helâldir. Fakat «Allah'ın (C.C.) katında en buğzedilen helâl talaktır» hadisiyle talakın mebğuz olduğunu Allah'ın Resûlü tesbit etmiş oluyor.

«(232) Kadınları boşadığınızda iddetlerini bitirdiler mi aralarında meşru bir şekilde anlaştıkları takdirde, (Ey veliler) artık kocalarına varmalarında zorluk çıkarıp engel olmayınız.»

Ali bin Ebi-Talha, İbn Abbas'tan rivayet etti: Bu âyet, hanımını bir veya iki talakla boşayan, iddeti bittikten sonra onunla yeniden evlenmek isteyen veya yeniden müracaat etmek isteyen koca ile aynı istekte olan kadın ve bu müracaata veya yeniden evlenmeye mani olmaya kalkışan velileri hakkında nazil olmuştur. Cenab-ı Hak, kadının velilerini böyle yapmaktan menetti.

Mesruk, İbrahim en-Nehai, Zühri, Dahhak da **«Bu âyet, bu konuda nazil olmuştur»** demişlerdir. Bu âyeti celîlede, kadının nefsini direkt olarak evlendirmeye yetkili olmadığı delili vardır. Nikâhta bir velinin olmasının şart olduğuna dair delil vardır. Nitekim Tirmizi ve İbn Cerir böyle demişlerdir. Ve nitekim hadisde de **«kadın kadını evlendiremez. Kadın kendi nefsini de evlendiremez. Şüphesiz zina eden kadın nefsini evlendiremeyen kadındır»** buyurulmuştur.

Başka bir eserde **«Nikâh, ancak irşad edici bir veli ve adil olan iki şahitle aktedilir.»**

Rivayete göre; bu ayeti celile, Ma'kal bin Yesar el-Müzeni ve kızkardeşi hakkında nazil olmuştur. Buhari, Sahih'inde bu âyeti tefsir ederken şunları söylüyor:

Bize Ubeydullah bin Said, ona Ebu-Âmr el-Ukbi, ona Übbad bin Raşid, ona Hasan, ona Ma'kıl bin Yesar haber verdi:

Ma'kıl bin Yesar'ın kızkardeşini kocası boşadı. İddeti bittikten sonra kocası yeniden onu istedi. Makıl ona kızkardeşini vermekten imtina etti ve bu âyet o zaman nazil oldu. Ebu Davud, Tirmizi, İbni-Mace bu şekilde rivayet etmişlerdir. Tirmizi «Hadisi sahihtir» dedi. Tirmizi'nin lafzı şöyledir: Makel bin Yesar Resûlüllah'ın zamanında kızkardeşini müslümanlardan birisiyle evlendirdi. Kocasının yanında uzun bir zaman durdu. Sonra kocası onu bir talakla boşadı. İddeti bitinceye kadar ricat da yapmadı. Fakat kalbi hanımıyla idi, kadının kalbi de kocasıyla idi. Sonra gidip Makıl'dan kızkardeşini istedi. Makıl ona:

«Ey lekâ oğlu lekâ!» (namerd oğlu namerd)

«Ben onu sana ikram olarak verdim. Onu seninle evlendirdim. Fakat sen onu boşadın. Allah'a yemin ederim artık hiçbir zaman o, sana dönmeyecektir.» Fakat Allah kocanın kadına ihtiyacını, kadının da kocasına ihtiyacının olduğunu bildiği için bu âyeti indirdi. Makel, âyeti dinledikten sonra **«Benim Rabbimin emri başgöz üzerindedir** dedi. Sonra eniştesini çağırdı. **«Ben kızkardeşimi seninle evlendiririm ve sana ikram ederim»** dedi.

İbni-Mace, İbni-Merduyeh **«yeminimin de keffaretini vereceğim»** fazlalığını da ekledîler.

İbni-Cerir, İbn Cüreyç'ten rivayet ediyor:

«Kadın Yesar'ın kızı Cemil (veya Cümeyle)dir. Ebul Bedah'ın nikâhında idi.»

Süfyan İshak el-Subeyhi'den rivayet ediyor: «Hakkında âyet gelen Yesar'ın kızı Fatime'dir.»

Es-Süddi «Bu âyet, Cabir bin Abdullah ve amcasının kızı hakkında nazil olmuştur» dedi. Fakat en sıhhatli görüş, Makıl bin Yesar'ın ve kızkardeşinin hakkında inmiş olmasıdır.

«(233) Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler...»

Bu âyeti celîlenin tefsirinde Abdurrezzak ve İbn Cerir Mücahid'den şunları rivayet ettiler:

Boşanmış kadınlar çocuklarını tam iki sene emzirirler. Babasına zorluk olsun diye anne çocuğunu emzirmekten imtina etmemelidir!.

Ebu Davud «Nasih»inde ve İbni-Ebi-Hâtim Zeyd bin Eslem'den rivayet ettiler: Çocuğu emzirecek bir kimseyi bulamadığı takdirde, anne çocuğunu babasına atamaz. Anne de çocuğunu emzirmek istediği halde baba çocuğunu ondan alıp emzirmek için başkasına veremez. Şayet verirlerse veya anne çocuğu babasına bu durumda atarsa birbirlerine zarar vermiş oluyorlar.

Âyette bahsedilen «varis» de ölünün velisidir.

Abdurrezzak ve Abd bin Humeyd, İbn Sirin'den rivayet ediyorlar:

Bir kadın çocuğunun nafakasını çocuğun varisinden almak üzere Abdullah bin Ukbe bin Mesud'e müracaat etti. Abdullah **«Nafaka çocuğun malında vacibtir»** dedi ve varise dönerek: **«Sen Cenab'ı Hakkın «varisin üzerinde onun misli vardır» âyetine bakmaz mısın?»** dedi. Ve **«Eğer çocuğun malı olmasaydı senin üzerine nafakayı yüklerdim»** diye ilâve etti.

İbn Cerir ve Nuhhas, Kubeyse bin Züheyp'ten rivayet ettiler:

Âyette bahsedilen varisten maksat, çocuktur. Çünkü o ölenin varisidir. Yani eğer malı varsa, çocuğun nafakası çocuğun boynundadır.

Veki', Abdullah bin Muğaffil'den rivayet ediyor:

«Çocuğun emzirme ücreti, onun mirastan düşen payından çıkarılır.»

İbni-Cerir, İbni-Munzir, Ata el-Hürasani'nin tarikıyla İbni Abbas'tan rivayet ediyorlar:

«Varisin üzerinde onun misli vardır» âyetin manâsı; çocuğun babası çocuğa herhangi bir mal bırakmamış ise, sütten kesilinceye kadar nafakası vardır...»

İbni Cerir, Dahhak'tan rivayet ediyor:

«Bu âyetteki «fisal» çocuğu sütten ayırmak demektir.»

Veki', Süfyan, Abdurrezzak ve İbni-Cerir Mücahid'den rivayet ediyorlar:

«Âyetteki istişare çocuğu iki seneden önce sütten kesmek hususundaki istişaredir. Kadın (çocuğun annesi) kendi başına çocuğu sütten kesemez. Ancak babası razı olursa keser. Babası da çocuğu iki yaştan önce sütten kestiremez. Ancak annesi razı olursa kestirir.»

Abdurrezzak, Abd bin Humeyd ve İbni-Cerir Ata'dan rivayet ettiler:

«Eğer çocuklarınızı emzirmek isterseniz örfe uygun vereceğinizi ödedikten sonra size bir sorumluluk yoktur» âyetin manâsı; çocuğun annesi veya başka bir kadın böyle bir emzirme talebinde bulunursa, o, emzirene de ücreti verilmiş ise, o vakit herhangi bir beis yoktur.

İbni-Ebi-Hâtim, İbn Şehab'tan rivayet ediyor:

«Bu âyetin manası, anne ve baba isteyerek böyle bir karara varırlarsa, zarar yoktur.»

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ
أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا
فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾
وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ
أَوْ أَكْنَنتُمْ فِي أَنفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ
وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَن تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۚ
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ ۚ وَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ ۖ وَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَّلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَّا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ
النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۖ وَمَتِّعُوهُنَّ
عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ ۖ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۖ
حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾ وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ
وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ
الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ
وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

(234) Sizden vefat edip geride eşler bırakanların eşleri kendi kendilerine dört ay on gün beklerler (iddet çekerler). Müddetlerinin sonuna vardıklarında, o kadınların kendi haklarında uygun şekilde yaptıklarından dolayı sizlere her hangi bir sorumluluk yoktur. Allah sizin yaptıklarınızdan haberdardır.

(235) İddet çekmekte olan kadınlara kapalı bir tarzda evlenme teklif etmenizde veya kalbinizden onlarla evlenmeyi geçirmenizde sizin için günâh yoktur. Allah bilir ki, siz onları anacaksınız, sakın onlarla gizli vaatleşmelerde bulunmayınız. Ancak onlara normal söz söylemeniz müstesnadır. Müddeti sona erinceye kadar nikâh aktini yapmaya kalkışmayınız. Biliniz ki, Allah şüphesiz içinizde olanı bilir. O halde Allah'dan sakınınız. Biliniz ki, Allah şüphesiz çokça bağışlayandır ve çokça Halîmdir.

(236) Kadınlara yaklaşmadan ve mehirlerini tayin etmeden onları boşarsanız, size her hangi bir sorumluluk yüklenmez. Böyle kadınları faydalandırınız. Zengin olanınız kudretince, fakir olan da kudretince, uygun bir şekilde faydalandırsın. (Boşanmış hanıma birşeyler versin.) Bu şekil, iyi davrananların boynuna bir haktır.

(237) Eğer kadınları, el sürmeden önce, fakat mehirlerini tayin etmiş olduğunuz halde boşarsanız, onlara mehrin yarısı vardır. Ancak onlar haklarından vaz geçerlerse, veya nikâhın düğümü elinde bulunan onu af ederse, o zaman birşey lâzım gelmez. Af etmeniz takvaya daha yakındır. Aranızdaki iyiliği unutmayınız. Şüphesiz ki, Allah işlediklerinizi görücüdür.

TEFSİR

(234) Ölen bir insanın hanımı hamile değil ise, dört ay on gün iddet çeker; ondan sonra başka bir kocaya gidebilir. Bu müddetin takdir edilmesinde hikmet şudur: Rahimdeki çocuk erkek ise üç ayda kız ise dört ayda çoğu kez kıpırdama yapar. Bunun için dört ay iddet kabul edilmiş ve on günde ihtiyaten eklenmiştir.

İmam-ı Şafii'ye göre, Müslüman kadın ile Kitap ehli olan kadın bu hükümde eşittirler.

El-Esam'e göre, hür kadın ile cariye, hamile, ile hamile olmayan bu hükümde eşittirler. Fakat kıyas, cariyenin iddetinin hürün iddetinin yarısı kadar olmasını ister. İcma ise, hamile olan kadının iddetini çocuğunu doğurmasına bağlar. Çünkü Cenab-ı Hak başka bir Âyette: **«Hamile bulunan kadınların iddetleri doğum yapmalarıdır.»** (Talak: 1) buyuruyor.

Hz. Ali ve İbnu Abbas'dan gelen bir rivayete göre, kadın, iki iddetten (yani dört ay on gün ile, doğumdan) hangisi daha yakın ise, onu çeker.»

«Kadınlar iddetlerini bitirdikleri zaman onların kendi kendileri hakkında yaptıklarından size bir mesuliyet düşmez.»

Bu hitap, ya sadece Müslüman idarecilere veya bütün Müslümanlaradır. Yani hanımlar iddet çekerken kendilerine haram olan evlenmeyi, başkası ile evlenme sözünü vermek gibi durumları, iddetten sonra yaparlar ise, mesul olmadıkları gibi siz de mesul olmazsınız. Tabiî ki, şer'an caiz olduğu şekilde olmak şartı vardır. Aksi takdirde yaptıklarından idareciler veya bütün ümmet sorumlu olur.

İDDET ÇEKMEKTE OLAN KADINA EVLENME TEKLİFİ YAPILABİLİR Mİ?

Açık bir şekilde söylemek yasaktır. Fakat dolaylı yollardan ve kapalı bir şekilde söylemeye Kur'ân yol vermektedir.

(235) **«İddet çeken kadınlara kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde veya böyle bir şeyi içinizden geçirmenizde size bir sorumluluk yoktur.»**

Âyette bahsi geçen «HITBE» kadına talip olmak ve Allah'ın emri ile dolaylı yollardan istemek demektir. Meselâ: **«Sen güzelsin!»** veya **«Ben evlenmek istiyorum.»** gibi lâfızlarla kendisine talip olduğunu bildirmek.

Ayette bahsi geçen gizlilikten maksat, nikâh veya cinsî mukarenettir. Çünkü gizli söylenen bunlardır. Yani iddet çeken hanıma böyle bir vaat verilemez. İddet zarfında nikâh kıymayı yasaklayan Âyet, **«Farz olan iddet son bulmadıkça nikâh akdine azmetmeyiniz. Biliniz ki, Allah sizin kalbinizde olanı bilir. O halde Allah'dan sakınınız!»** dır. Eğer kadın bir veya iki talak ile ric'î şekilde boşanmış ise, iddet çekerken ona ne açık ve ne de kapalı evlenme teklifi yapılamaz. Zira kocası her an dönüş yapabilir.

(236) Nikâh kıyılmış fakat cinsi mükarenet olmamış ve nikâh kıyılırken de mehir tayin edilmemiş bir kadın boşanırsa, bu kadının iddet çekmesi lâzım değildir. Ve kocası ona mehir vermek mecburiyetinde değildir. Ancak bu mesele de «MİTA'» veya «TEMETTÜ» tâbir edilen ve hakim tarafından takdir yapılan bir mal verilir. Bu «Mita»yı zengin haline göre, fakir de haline göre verir. Bu hususa Resulüllah'ın şu hadîsi delâlet eder.

Ensarlı bir kişiye: **«Evine getirdiğin ve cinsi ilişki kurmazdan önce boşamış olduğun hanımına başındaki kalensüve dahî olsa Mita' olarak ver!»**

İmam-ı Ebu-Hanife'ye göre MİTA' kişinin sosyal durumuna göre, bir entari, bir yorgan ve bir baş örtüsü olabilir. Kadının mehrül-misli bunlardan az ise, o zaman mehrül-müslin yarısı kadar verilir. Âyetin mefhumuna göre, Mita' ancak evine getirip temas etmezden önce bıraktığı kadına verilir.

Eğer mehrini tayin etmiş fakat temas etmezden önce boşamış ise, kadına mihrin yarısı verilir. Artık bu suretle MİTA' verilmez. Boşanmış hanımlar haklarından vaz geçerlerse veya nikâh düğümünü elinde tutan koca mihrin tamamını verirse, o zaman mesele kendiliğinden halledilmiş olur.

Bâzı tefsircilere göre nikâhın düğümü elinde olandan maksat, kadın küçük olduğu takdirde kadını evlendirebilecek velîsi demektir. Müta'm oğlu Cübeyir'den gelen bir habere göre:

«Bir kadınla evlendim. Vermiş olduğum mehirin yarısını geri vermek istedi. Ben, mehri almamak bana daha uygundur dedim.» demiştir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(234) İçinizden ölenlerin geride bıraktığı eşleri kendi kendilerine dört ay on gün beklerler...»

Bu âyetin tefsirinde İbni Cerir, İbni Munzir ve İbni Ebi-Hâtim, İbn Abbas tarikıyla şunu rivayet ederler:

Bu âyet, inmezden önce kişi öldüğünde terkettiği hanımı bir sene kişinin evinde iddet bekler idi. Ve o hanıma iddet müddetince kişinin bırakmış olduğu maldan nafaka verilirdi. Sonra Cenab-ı Hak **«dört ay ongün bekleyecektir»** dedi. Tabii eğer kocası ölen kadın gebe değilse, bu kadar bekler. Eğer gebeyse, onun iddeti karnındaki çocuğu doğuruncaya kadardır. Çocuğu doğurduktan sonra iddet bitmiştir. Cenab-ı Hak kadının mirasında **«Onlar için sizin terkettiğinizin dörtte biri vardır»** buyurdu ve kadının mirasını açıkladı. Vasiyet ve nafakayı açıklamadı.

«Bu bekleme süresi dolduğunda artık onların kendi haklarında bilinen bir şekilde yaptıklarından dolayı size herhangi bir sorumluluk yoktur.» Yani kadın boşandığı veya kocası öldüğü zaman iddetini çekip bitirdikten sonra evlenmek için süslenebilir ve evlenmek için bir kadının hangi hududlara kadar süslenmesi ve ne gibi hareketlerde bulunma ruhsatı var ise, onu yapabilir. Ve onu yapmakta da hiçbir beis yoktur.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Ebu'l Aliye'den rivayet ettiler:

«Dört aya on gün eklendi. Çünkü anne rahminde çocuk var ise, o, on günde ona ruh verilir, ruh üfürülür ve canlanır.»

İbn Cerir, Kattade'den rivayet ediyor: Said bin Museyyib'ten sor-

dum. Bu dört aya eklenen on gün niçindir? Dedi ki, o on günde çocuğa ruh üfürülür, yani canlılık gelir.»

İbni-Ebi-Hâtim, Rebia'dan, Yahya bin Said'den rivayet etti. Bu iki zat on tabirinden on gecenin kastedildiğini söylediler.

El-Feryadi, Abd bin Humeyd, Buhari, Ebu Davud, Nesei, İbn Cerir, İbn Ebi Hatım, Hakim ve Beyhaki, İbn Ebi Nuceyr tarikıyla Mücahid'den rivayet ettiler: Bu âyette belirtilen iddet, daha önce kadının kocasının yakınları yanında çekmekte olduğu iddettir ve bu vacibti. Bunun üzerine Cenab-ı Hak şu âyeti indirdi:

«İçinizden ölüp de geriye eşler bırakmakta olanlar evlerinden çıkarılmaksızın senesine kadar yararlanmaları için eşlerine vasiyyet bıraksınlar. Amma onlar kendiliklerinden çıkarlarsa, artık onların meşru ve bilinen olarak kendileri için yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur.» (El Bakara: 240)

Böylece Allah (C.C.) kadın için senenin tamamını yedi ay yirmi gün kıldı. Bu da, vasiyyet yönündedir. Kadın dilerse vasiyetinde durur, dilerse çıkar. Bu da Cenab-ı Hakkın «çıkartılmaksızın» buyurduğu tabiri ilahisidir. Ata İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

Bu âyeti celîle, kadının kocasının ailesi yanında oturup iddet çekmesini neshetti. Kadın dilediği yerde iddetini çeker. Çünkü Cenab-ı Hak **«kadın çıkartılmıyorsa»** buyurmuştur.

Ata «isterse kadın ölen kocasının ailesi yanında oturur, iddetini çeker. Kendisi için yapılan vasiyete dikkat eder. İsterse çıkar. Çünkü Cenab-ı Hak **«Eğer çıkarlarsa, sizin üzerinizde onların kendi nefisleri için yaptıklarından herhangi bir mesuliyet, (sorumluluk) yoktur.»** buyuruyor.

Ata **«sonra miras âyeti geldi, meskeni neshetti. Binaenaleyh kadın dilediği yerde iddetini çeker, onun için zorunlu mesken yoktur»** dedi.

Abdurrezzak ve İbni Cerir, İbni Abbas'tan rivayet ediyor:

İbn Abbas «kocası ölen bir kadına koku sürünmesi, süs takınması mekruhtur» diyordu. Cenab-ı Hak **«kocası ölen bir kadın dört ay on gün kendi kendine iddeti bekler»** buyurdu. «Kendi evlernide (yani kocasına ait olan evlerinde) iddetini bekler» demedi. Binaenaleyh kadın istediği yerde iddetini çekebilir.

Abdurrezzak, İbni-Saad, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbn Mace, Hakim, Sinan oğlu Malik'in kızı el Fureyya'dan rivayet ettiler. Bu hatun Ebu Said el Hudri'nin kızkardeşiydi. Bu hatun Resûlullah'a geldi:

— Ey Allah'ın Resûlü! Ben ailemin «Beni Hudre» kabilesinde bulunan evine dönebilir miyim? Benim kocam kaçan kölelerini geri getirmek için gitti. Onların geri dönmelerinin zorlaştığı bir yerde onlara yetişti. Onlar kocamı öldürdüler. Ben aile efradıma dönebilir miyim? Çünkü kocam bana mülkünde olan bir ev bırakmadığı gibi herhangi bir nafaka da bırakmamıştır.

Allah'ın Resûlü **«Dönebilirsin»** dedi. Bunun üzerine ben Resûlüllah'ın huzurundan çıktım. Daha hücrede veya mescidde iken Resûlüllah beni geri çağırdı veya beni çağıran birisine emretti. Çağrıldım. Buyurdular:

— Sen ne dedin?

Ben yeniden Resûlüllah'a kıssayı anlattım, kocamın durumunu söyledim. Cenab-ı Peygamber:

«Git evinde dur. Ta ki iddet tamamlanıncaya kadar» buyurdu. Böylece evimde dört ay ongün durdum.

Hazreti Osman (R.A.) halife olduğu zaman bana haber gönderdi ve bu meseleyi benden sordu ve ben de bu meseleyi kendisine söyledim. O bu meseleyi benim başımdan geçtiği gibi taklit etmeye hükmetti.

İbni Kesir «Bu âyeti celîledeki hüküm, kendisiyle kocası cinsî ilişki kurduğu kadına da, nikâh edip de cinsî ilişki kurmadan evvel dul bıraktığı kadına da şamil gelmektedir» diyor. Çünkü âyet geneldir. Bir de İmam Ahmed'in ve Sünen ehlinin rivayet ettikleri ve Tirmizi tarafından tasrih edilen hadis vardır. Hadis şöyledir: İbn Mesud'dan, bir hanımla evlenip onunla daha cinsî ilişki kurmadan ölen bir kimsenin meselesi soruldu. Bu kimse hanıma herhangi bir mehr de vermemişti. Bu meselede birkaç defa İbn Mesud'a gelip gittiler. İbn Mes'ud sonunda **«Ben bu mesele hakkında kendi reyimi söyleyeyim. Eğer sevab ise Allah'tan geldi. Eğer yanılmış isem, bu benden ve şeytandandır. Allah ile peygamber ondan uzaktırlar. Benim kanaatım şudur: Bu kadına mihir kâmil bir şekilde, tam olarak verilecektir.»**

Başka bir lafızda **«Bu kadının hakkı mihri misildir. Ne eksiltilir ve ne de artırılır. Ve bu kadın iddet çekecektir ve bu kadın kocasının malından mirasını alacaktır.»** İbn Mes'ud bu hükmü verdikten sonra Makıl bin Yesar el-Aşcaî ayağa kalktı:

«Ben Allah'ın Resûlü'nden dinledim. Vaşık kızı Büreyde hakkında böyle hüküm verdi» dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Mesud tarif edilmeyecek şekilde sevindi.

Başka bir rivayette Eşca kabilesinden bazı kimseler ayağa kalktılar ve dediler ki:

«Biz şehadet ederiz ki, Allah'ın Resûlü Büreyde binti Vaşık hakkında böyle hüküm verdi» dediler. Bu hükümden kocası ölüp de hamile olan kadınlar ancak çıkabilir. Çünkü hamile kadının iddeti hamlini vazetmektedir. Velev ki kocasının ölümünden birkaç dakika sonra doğum yapsa dahi... Çünkü Cenab-ı Hak **«Haml sahibi — yani gebe — kadınların iddeti, hamlerini vazedinceye kadardır»** buyuruyor.

İbni Abbas «yüklü bir kadının iddeti, dört ay on günle yükünü bırakmasından hangisi daha uzun ise, onunladır. Yani en uzunuyladır» diyor. Ta ki bu iki âyetin hükmünü bir araya getirelim. Eğer Müslim ve Buhari'de yer alan Sübeyha el Eslemiye'nin hakkında gelen hadis olmasaydı İbn Abbas'ın bu mehazı güzel ve meseleki kuvvetliydi. O hadis şöyledir:

Sübeyha'nın kocası Saad bin Havle vefat etti. Sübeyha hamile idi. Kocasının vefatından az bir zaman sonra doğum yaptı. Nifası bitirdikten sonra evlenmek için süslendi. Ebu-Senabil bin Bahkeke onu almak üzere talib çıkıp evine gitti. Ona:

— Ne oluyor? Seni süslenmiş görüyorum. Umarım ki, sen evlenmek istiyorsun. Allah'a yemin ederim, senin üzerinden dört ay ongün geçmedikten sonra sen kimse ile evlenemezsin.

Sübeyha, Ebu-Senabil bunları bana söyledikten sonra elbisemi sırtıma aldım, akşamladığım zaman Resûlüllah'a vardım ve bu durumu sordum. Cenab-ı Peygamber benim evlenmek hususunda, doğum yaptığımdan itibaren helâl olduğumu bana fetva verip **«Eğer evlenmeye ihtiyacın var ise evlen»** diye emretti.

Ebu Ömer bin Abdulberr der ki, rivayete göre, İbn Abbas, Sübey-

ha'nın hadisine dönüş yapmıştır. Yani Sübeyha hadisiyle İbn Abbas'a karşı çıkıldığında hükümden dönüş yapmıştır. İbn Abbas'ın dönüş yaptığının emareleri talebelerinin Sübeyha'nın hadisiyle fetva vermeleridir. Bütün ehli ilmin de görüşü budur.

«Kocası ölen kadının meselesinde» cariye de, istisna ediliyor. Cariyenin iddeti cumhura göre hürrenin iddetinin yarısıdır. Yani iki ay beş gündür. Çünkü had ve ceza meselesinde hürrenin yarısını ona tatbik ediyoruz. İddet de öyledir.

Bazı alimler, Muhammed bin Sirin ve zahirilerin bazıları «Hürre kadınlar ile cariye kadınlar iddette eşittirler. Çünkü âyet **«Kocası ölen kadınlar dört ay on gün beklerler»** diye genel olarak gelmiştir. Bir de, iddet tabii emirler kabilindendir. Orada yaradılmış bütün kadınlar eşittirler» diyorlar.

Said bin Museyyib ve Ebu'l Aliye söylediler:

«İddetin dört ay on gün kılınmasının hikmeti, kocası ölmüş kadının rahminde çocuk olabilir. Bu müddet te çocuk belirsin diyedir. Kadın bu müddeti bekledikten sonra çocuk varsa, belirecektir.

Nitekim İbn Mesud'un Müslim ve Buhari'de yer alan hadisinde **«Şüphesiz herhangi birinizin yaradılışı annesinin karnında kırk gün durur. Sonra et parçası olarak kırk gün durur. Sonra ona bir melek gönderilir ve melek ona ruhu üfürür»** denmektedir. İşte bu üç tane kırk günler dört ay ederler. On gün de o dört aydan sonra ihtiyat olarak eklenmiştir. Çünkü bazı aylar eksik olurlar. Bir de ruhun üfürülmesinden sonra hareket belirsin diye on gün eklenmiştir derler. Allah daha iyisini bilir. (1)

Evet, bu nedenden dolayı İmam Ahmed «ummul veledin iddeti hür kadınların iddeti gibidir. Çünkü onlar da hürler gibi kocalarına yatak olmuşlardır» der. Bir de İmam Ahmed, Yezid bin Harun'dan, o da Said bin Ebil-Ğurube'den, o Kattade'den, o da Cabir bin Hayat'tan, o Kubeyse bin Zueyb'ten o da Âmr bin As'tan rivayet etmiştir **«Peygamberimizin sünnetini bizim üzerimizde karıştırmayınız (Kapatmayınız) Ümmül veledin kocası öldüğünde iddeti dört ay on gündür.»** Bu

(1) Bkz. İbn-Kesîr, Cid: 1, 505-506, Darul-Endülüs, Beyrut.

hadisi Ebu Davud Kuteybe'den, Ğunder'den, İbnul Musemma'dan ve Abdul-Alâ'dan rivayet etmiştir. İbni-Mace de Ali bin Muhammed'den, o da Rebi'den, bunların üçü de Said bin Ebi Ğurube'den, o da Nakar ul Errak'tan, o da Reca bin Hayat'tan, o da Kubeys'ten, o da Amr bin As'tan rivayet etmiştir. Yine rivayete göre İmam Ahmed **«Bu hadis, münkerdir. Zira Kubeyse, Amr'ı dinlememiştir»** dedi.

Bu hadislerle seleften bir gurub hükmetmiştir. Bunların başında Said bin Museyyib, Mücahid, Said bin Cübeyr, Hasan Basri, İbn Sirin, Ebu İyad, Zühri, Ömer bin Abdulaziz geliyor. Yezid bin Abdulmelik de Emiril müminîn iken bu hadîsle fetva verirdi. Evzai, İshak bin Rahaviye ve Ahmed bin Hanbel de bu hadîsle fetva verirlerdi. Tavus, Katade ise **«ümmül veledin iddeti, efendisi öldüğü zaman hür bir kadının iddetinin yarısıdır, iki ay beş gündür»** dedi. Ebu Hanife ve talebeleri Sevri, Hasan bin Salih bin Uyeyn **«Ümmül veled üç hayızla iddet çeker»** diyor. Yani üç defa hayza girip çıkmakla iddeti biter. Bu, Hz. Ali'nin, İbn Mesud'un, Ata'nın, İbrahim en Nehai'nin içtihadıdır. Malik, Şafii, Ahmed **«Ümmül veledin iddeti bir hayz beklemektir»** dediler. Bunu, İbni Ömer, Şabi, Mekhul, Leys, Ebu Ubeyde, Ebu Sevr ve cumhur da söylüyor. Leys **«efendisi öldüğü zaman ümmül veled hayz halinde ise hayzı bittikten sonra iddeti bitmiştir» dedi.** İmam Malik **«eğer kadın hayz gören kadınlardan ise, üç ay iddet bekleyecektir»** diyor. Şafii ve cumhur **«Bir ay üç gün bizim katımızda daha sevimlidir»** dediler.

«235) İddeti bekleyen kadınları nikâhlamak istediğinizi, onlara sezdirmenizde ya da böyle bir isteğin gönlünüzde saklamanızda sizin için bir sakınca yoktur...»

Bu âyeti celîlede «sızdırmak» ile tefsir ettiğimiz arzın açıklamasını İbn Kesir şöyle yapıyor:

«Ben evlenmek istiyorum. Burnu şöyle şöyle olan bir kadını seviyorum. İsterim ki Cenab-ı Hak bana o hanımı nasib etsin.» gibi laflardır. Kadın iddet içerisinde iken onu istemeye kalkışmamalıdır. Bir rivayette **«Eğer Allah dilerse senden başka bir hanımla evlenmem» «İsterdim ki, salih bir hanımı Allah nasib etsin»** demesidir.

Buhari Talk bin Ğanam'dan o da Zahid'den, o da Mansur'dan, o da Mücahid'den, o da İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

Tariz'in manâsı **«Ben evlenmek istiyorum», «kadınlara ihtiyacım var», «isterdim ki Allah bana salih bir kadın nasib etsin»** gibi sözlerdir.

Mücahid, Tavus, İkrime, Said bin Cübeyr, İbrahim en Nehai, Eş Şa'bi, Hasan, Katade, Zühri, Yezid bin Kusayr, Mukatil bin Hayyan, Kasım bin Muhammed de böyle demişlerdir.

Bütün bunlara göre, kocası ölmüş bir kadına açıkça **«Ben sana talibim»** demeksizin sızdırmak, tariz etmek caizdir. Talakı butte ile yani üç talakla boşanmış bir kadının hükmü de böyledir. Ona da tariz yapılabilir. Nitekim Allah'ın Resûlü, Kays kızı Fatıma'ya kocası Ebu Âmr bin Hafs onu üçüncü talakla boşadıktan sonra emretti ki, İbn Ümmi Mektum'un evinde iddetini çeksin. Ve ona **«sen helâl olduktan sonra bana haber ver»** dedi. Kadın iddetini çekip helâl olduktan sonra Resûlü-Ekrem, mevlası (azadlısı) Zeyd'in oğlu Usame'ye kadını istedi. Ve Usame ile onu evlendirdi. Boşanmış bir kadın ise iddet çektiği zaman kocasından başka kimse, ne sarahaten ne de tariz yoluyla ona evlenme teklifinde bulunamaz.

«Ancak onlarla gizlice anlaşıp nikâh ve münasebet kurmayınız...»

İbni Cerir, İbn Abbas'tan gelen bir tarikla onlara **«Sana aşıkım, bana söz ver ki benden başkasıyla evlenmeyeceksin»** gibi laflar söylemeyiniz diya rivayet etmiştir.

Said bin Cübeyr, Şa'bi, İkrime, Ebudduha, Dahhak, Zühri, Mücahid ve Sevri'den de bu rivayet gelmiştir. Yani kendisinden başkasıyla evlenmemek sözünü iddet çeken kadından almasın.

Mücahid **«Bu vaad, kişinin kadına; 'Sen nefsini elimden kurtaramazsın. Şüphesiz seni nikâh edeceğim' demesidir»** diyor.

Katade «Bu vaad, kadın iddet içerisinde iken ondan kendisinden başkasıyla evlenmeme sözünü almaktır. Cenab-ı Hak bunu yasaklıyor» dedi.

İbn Zeyd «Bu vaad, kadın daha iddet içerisinde iken gizlice onunla evlenmesidir. Kadının iddeti bitirdikten sonra «Ben onunla evlendim» diye açığa vurulmasıdır» diyor.

Muhtemel ki, âyeti celîle bütün bu manâları derleyici olsun...

«Ancak meşru olan sözler söyleyebilirsiniz.»

Bu âyetin tefsirinde: Muhammed bin Sirin «Ben Ebu-Hüreyre'den bu âyetin manâsını sordum. Bana cevab olarak: Talib olanın kadının velisine; kadını bana haber vermeden evlendirme, sözüdür.» Bunu, İbn Ebi-Hâtim de rivayet etmiştir.

«Takdir edilen iddet sona ermedikçe nikâh akdine azmetmeyiniz...»

Bu âyet hakkında gelen tefsir:

Alimler iddeti çekme müddetinde nikâh akdetmenin doğru olmadığını ittifakla söylemişlerdir. Fakat iddeti çeken bir kadınla evlenip de onunla cinsî ilişki kuran hakkında ihtilâf vardır. Zira böyle bir evlilikle bir araya gelenler ayrılır. Fakat bu kadın ebediyyen bu adama haram olur mu? şeklinde ihtilâf vardır: Cumhur **«Bu kadın, ebediyyen buna haram olmaz»** demişlerdir. İddet bittikten sonra onu yeniden isteyebilir. İmam Malik ise **«Bu kadın, ebediyyen artık ona haramdır»** demiştir. Delil olarak İbni Şuab Süleyman bin Yesar'ın rivayet ettiği hadisi ileri sürmüştür. Hadis şudur:

«Hz. Ömer, hangi kadın iddet müddetinde nikâh edilirse, eğer onunla iddet müddetinde evlenen kocası cinsî ilişki kurmamışsa, birbirlerinden tefrik ediliyor. Sonra o iddetinin geri kalan kısmını tamamlar. Ve onunla iddet arasında nikâh kıyan bir insan da isteklilerinden birisi olur. Eğer iddet arasında nikâh kıyan adam kadınla ilişki kurmuş ise aralarını ayırırız. Kadın geri kalan iddetini çeker. Sonra ikinci kocanın iddetini çekmeye başlar. Sonra ikinci koca ebediyyen onu nikâh edemez...»

Ulema, bu fetvanın mehazı şudur diyor: İkinci koca Cenab-ı Hakkın tecil ettiğini acelece yerine getirmek istediği için tam kastının tersiyle cezalandırıldı ve bu kadın ona ebediyyen haram kılındı. Nitekim katil maktulun mirasından ebediyyen mahrum kılındığı gibi...

İmam Şafii, bu eseri İmam Malik'ten rivayet etmiştir. Beyhaki «İmam Şafii kavli kadiminde bunu savunmuştur» diyor. Fakat kavli cedidde bundan dönüş yapmış. Çünkü Hz. Ali (K.V.): **«Bu kadın ikinci kocaya helaldir»** demiş.

Beyhaki dedi ki: Hz. Ömer'den gelen rivayet munkati bir rivayettir».

Sevri Eş'as'tan, Şabi'den, Mesruk'tan rivayet ediyor ki, Hz. Ömer bu fetvasından dönüş yapmıştır.

«236) «Kadınlara el sürmeden ve mihrelerini biçmeden onları boşarsanız size sorumluluk yoktur...»

Bu âyeti celîlenin yorumu şöyle gelmiştir:

İbn Cerir, İbn Abbas tarikıyla şunu rivayet ediyor: Ayetteki «Mess» kelimesi evlenmek ve temas etmektir. «Faride» kelimesi sıdak ve mehr demektir. Kişi bir hanımla evlenir, onun sıdakını belirtmeden ve onunla ilişki kurmadan kadını boşayana, Cenab-ı Hak zenginliği nispetinde ona bir mal versin emrediyor. Eğer zengin ise, ona bir hizmetkâr veya benzerini versin. Fakir ise, üç elbise ve benzerini versin.

Abdurrezzak ve Abd bin Humeyd, İbn Ömer'den rivayet ettiler: **«Temettu' yoluyle verilen malın en azı otuz dirhemdir.»**

İbn Cerir, İbn Abbas'tan rivayet etti:

Kişi kadının mihrini belirtmezden ve cinsî ilişki kurmazdan önce kadını boşarsa, ona mut'a vermesinden başka bir hakkı yoktur.

«237) Eğer onlara mihr biçer de el sürmeden onları boşarsanız kendileri veya nikâh akdi elinde olan erkeğin bağışlaması hali müstesna biçtiğinizin yarısını verin. Bağışlamanız Allah'tan sakınmaya daha uygundur...»

Bu âyeti celîlenin yorumunda İbn Ebi Davud «El Mesahif»te A'meş'ten rivayet ediyor:

«Entemessuhunne» yerine **«Entücamihunne»** okunmuştur. Böylece messin cima manasında olduğu ortaya çıkmış oluyor.

Bu durumda mehrin yarısını vermek âlimler arasında ittifak edilen bir konudur. Burada herhangi bir ihtilâf yoktur. Çünkü kişi kadına bir mihr tayin ederse, sonra cinsî ilişki kurmadan ondan boşanırsa, (ayrılırsa), onun tayin ettiği mehrin yarısını vermesi gerekiyor. Ancak eimmei selase (üç imam) ye göre; kişi mehri tayin ettikten sonra kadınla başbaşa kalırsa, onunla cinsî ilişki kurmasa dahi bütün sıdakı yani bütün mehri vermek mecburiyetindedir. İmam Şafii kavli

kadiminde bunu söylemiştir. Hulefai Raşidin de böyle hükmetmişlerdir. Fakat İmam Şafii sonradan bize Müslim bin Halid, ona İbn-Cüreyc, ona Leys bin Ebi Süleym (veya Selim) ona Tavus, ona İbn Abbas haber verdi ki; bir kadını nikâh edip kendisiyle başbaşa kaldıktan sonra cinsî ilişki kurmadan o kadını boşayan bir insana ancak mehrin yarısı düşer. Çünkü Cenab-ı Hak **«onlarla cinsî ilişki kurmazdan önce, onlara herhangi bir mehri de tayin etmiş iseniz bu tayin edilenin yarısını veriniz»** buyuruyor. İmam Şafii **«Ben böyle diyorum, Kur'an'ın zahiri de budur»** dedi.

Beyhaki ve Leys bin Ebi Selim «Hernekadar hüccet sayılmıyorsa da, biz bunun rivayet ettiği hadisi İbn Ebi Talha rivayetiyle İbn Abbas'tan rivayet etmişizdir» dedi.

«Veya nikâh bağı elinde olan veli affederse...»

Bu cümlenin yorumunda İbni-Ebi-Hâtim, İbn Lehia'dan, o da Amr bin Şuayb'tan, o babasından, o da dedesinden, o da Resûlullah'tan rivayet etti:

«Nikâh bağının velisi kocadır.»

İbn Merduyeh, Abdullah bin Lehia'nın hadisinden böyle rivayet etmiştir. İbn Cerir, İbn Lehia'dan, Amr bin Şuayb'tan Cenab-ı Peygamberin böyle söylediğini nakletti. Fakat İbn Cureyc'in rivayetinde «o, babasından, o da dedesinden» ibaresi yoktur. Allah daha iyisini bilir.

Sonra İbn Ebi Hatim «bize Yunus bin Habib, ona Ebi Davud, ona Davud, İbn Ebi Hazım, ona İsa bin Âsım rivayet etti:

Kadı Şureyh'ten dinledim. Şöyle diyordu:

Ali bin Ebi Talib benden **«Nikâh bağı elinde olanın kim» olduğunu sordu. Ona: O kadının velisidir, dedim.**

Hz. Ali (K.V.):

Hayır, o değildir. Belki o kocasıdır, dedi.

Hadisin ravisi sonra şöyle devam etti:

İbn Abbas'tan gelen rivayetlerin birisinde **«o kocasıdır»** denilmektedir. Ben derim ki, bu İmam Şafii'nin kavli cedidi'dir. Ebu Hanife'nin,

eshabının, ve Sevri'nin, İbn Şübreme'nin ve Evzai'nin de görüşüdür. Bu görüşün alış noktası elinde nikâh bağı bulunan gerçekten kocadır. Çünkü nikâhın bağı, nikâhın kesinleştirilmesi, nikâhın bozulması hep kocanın elindedir. Nasıl ki veli için, velisi bulunduğu kadının herhangi bir malını hibe etmesi caiz değil ise, mehr meselesinde de böyledir. (1)

(1) Bkz. İbn-Kesîr, Cild : 1, 512-513, Darul-Endülüs, Bilâ tarih, Beyrut.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ
قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا
أَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ
﴿٢٣٩﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً
لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ
وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ
حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ آيَاتِهِ
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا
مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ
اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى
النَّاسِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ
قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً
وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

(238) Namazlara ve ortanca namaza dikkat ediniz (daima kılınız). Can-u gönülden boyun bükerek Allah için namaza durunuz.

(239) Eğer korkarsanız, piyade veya binici olarak namazı edâ ediniz. Emniyete kavuştuğunuz zaman size bilmediğinizi öğrettiği gibi Allah'ı anınız!

(240) Sizlerden ölüp geride işler bırakacak olan kimseler, eşleri için evlerinden çıkarılmıyarak bir sene faydalandırılmasını vasiyet etsinler. Eğer çıkarırlarsa bizzat kendisinin yaptığı meşru işlerinden dolayı size günâh yoktur. Allah her şeye gücü yeter. Aziz ve Hakimdir.

(241) Boşanmış kadınlar için uygun bir tarzda faydalandırmak vardır. Bu, Allah'dan sakınanların boynunda bir haktır.

(242) Böylece Allah size Âyetlerini açıklar umulur ki, düşünesiniz.

(243) Ölüm korkusundan binlerce kişi oldukları halde memleketlerinden çıktıklarını görmedin mi? Allah, onlara «Ölünüz» dedi. Sonra onları diriltti. Allah şüphesiz ki, insanlar için fazl-u kerem sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmez.

(244) Allah'ın yolunda savaşınız. Ve biliniz ki, Allah şüphesiz işitici ve bilicidir.

(245) Kimdir Allah'a güzel bir ödünç takdim eden? Allah, buna karşılık, ona kat kat artırsın. Allah daraltır ve genişletir. Sadece ona dönüş yapacaksınız.

TEFSİR

(238) **«Namazlara ve ortanca namaza dikkat ediniz.»**

Namazlara vakitlerinde ve daimi kılmak suretiyle dikkat edilir. Yavrular ile hanımlardan bahseden hükümlerin yanında namazlardan bahsetmenin nedeni şudur. O meseleler ile meşguliyet namazı ihmal ettirmesin. Zira namaz dinin direğidir. Ortanca namaz, namazların arasında bulunan veya namazların en üstünü olan, namaz demektir.

Bu namaz, ikindi namazıdır. Zira Allah'ın Resûlü (S.A.V.) Ahzab (Hendek Savaşı) günü **«Bizi ortanca namaz olan ikindi namazından alıkoydular. Allah onların evlerine ateş doldursun!»** buyurdu. Fazileti, o anda halkın çok meşgul olmasından veya meleklerin o anda bir araya gelmesinden ileri geliyor.

Başka bir tefsire göre; ortanca namaz, öğle namazıdır. Zira öğle namazı tam günün ortasındadır. Böylece öğle namazı halka en ağır gelen namaz olur. Bundan dolayı da en üstündür. Zira Allah'ın Resûlü (S.A.V.) **«ibadetlerin en üstünü en meşakkatli olanıdır!»** buyurdu.

Diğer bir tefsire göre ortanca namaz, sabah namazıdır. Zira ikisi gündüzün ikisi de gecenin namazları bulunan dört namazın tam ortasıdır. Gece ile gündüzün müşterek hududuna girmiştir. Bir de meleklerin gece nöbetini terkedip gündüz nöbetine başladığı zamandır.

Yine bir tefsire göre ortanca namaz, akşam namazıdır. Zira akşam namazı sayıca ortadadır ve gündüzün arkasından gelen ve tek rek'atlı namazın manâsını taşıyan bir gündüz VİTRİ'dir. Başka bir tefsire göre ortanca namaz, yatsı namazıdır. Zira bu namaz, gecenin başı ile sonunda kılınan akşam ile sabah namazlarının arasında bulunuyor.

Âişe validemiz (R.A.) «Allah'ın Resûlü «Ves-salatil-Vustâ ve Salatil Asrı» (ortanca namazı ve ikindi namazını koruyunuz) diye okuyordu» dedi. Halbuki Ma'tuf (atfedilen) Mâ'tufun âleyh (üzerine atıf yapılan)in gayrısı bir şey olduğuna göre, burada ikindi namazı ayrı bir namaz, ortanca namaz ayrı bir namazdır. İkisi de faziletli olduğundan ikindi namazıyle beraber zikredilmiştir.

Bir kıraat da «Ves salatel-Vustâ» diye üstün harekesiyle okunmuştur. Bu takdirde manâsı «ortanca namazı överim!» demek oluyor.

KORKU NAMAZI

(239) Bu Âyette korku halinde kılınan namazın hükmü olduğu gibi, namazın en dar zamanda bile terk edilemez bir ibâdet olduğunun hakikatı da vardır. **«Eğer (düşmandan veya başka bir felâketten) korkarsanız, yaya veya binici olarak namazı kılınız!...»** Bu Âyet, kılıç kılıça savaşırken bile namazın farz olduğuna delâlet eder. İmamı Şafiî bu görüştedir. İmam Ebu-Hanife ise, **«Yürüdüğü ve kılıç çaldığı durumda değil, durduğunda farz olur.»** dedi.

«Emin olduğunuz zaman Allah'ı anınız, nitekim size bilmediklerinizi bildirdiği gibi.»

Bu Âyeti Celîle ya emniyet namazını emir ediyor veya emniyetten ötürü Allah'a şükür ediniz diyor.

(240) **«Sizden vefat edip geride eşlerini bırakanlar!...»** Bu Âyeti Celîle iddetini çektikten sonra kocaya gitmek niyetinde olmayan bir hanıma, vefat eden kocasının bir senelik geçimi ve konutu için vasiyet etmesini emreder. Fakat bu durum, İslâmın başlangıcında idi. Sonra bir senelik müddet, **«dört ay on gün iddet çeker?»** mealindeki Âyetle neshedildi. Bu nesh edici Âyet, her ne kadar neshedilen Âyetten Kur'an'da daha önce görünüyorsa da, inişde bundan sonradır. Bir senelik nafaka ise, kadının eğer kocası zürriyetsiz ölmüşse servetinin dörtte birini, zürriyyetli ölmüşse sekizde birini almasıyle kalktı. Konut ise, Şafiîlere göre lâzım, Hanefîlere göre gereksizdir.

Eğer iddetini çeken kadın kendi isteğiyle ve şerî yoldan evden çıkarsa, idarecileri onu ille de orada oturmaya zorlıyamadıkları gibi, mesul de değillerdir. Âyet, yas tutmanın da mecburî olmadığını bildiriyor.

(241) **«Boşanmış kadınlar için normal bir geçim sağlanması muttakilerin vazifesidir»** meâlindeki Âyet, geçimi sağlıyacak kadar yardım etmenin her boşanmış kadına lâzım olduğunu beyan eder. İbnü Cübeyr:

«Böyle bir şeyin her boşanmısa verilmesi vaciptir.» demiştir. Başka âlimler, vacip olan miktar ile müstehap olan kısımları kapsıyacak şekilde yorumladı. Diğer bir gurup, «Buradaki MİTA'dan gaye iddet müddetinde verilen nafakadır.» dedi.

243) **«Ölüm korkusundan binlerce kişi olarak yurtlarından çıkanları görmedin mi?...»**

Bu kişilerden maksat «VASİT» ilinin yakınlarında bulunan «DEVERDAN» kasabasının ahalisidir. Bu kasabada, «KOLERA» hastalığı görüldü. Bu dehşet verici hastalığın korkusundan yurtlarını bırakıp kaçtılar. Bu kaçış esnasında Allah onları önce öldürdü, sonra diriltti. Ta ki, ibret alıp Allah'ın kaza ve kaderinden kurtuluşun olmadığına kesinlikle inansınlar.

Tefsir âlimlerinin bâzıları «Âyette bahsi geçenler, İsrailoğullarından bir guruptur. Başlarındaki hükümdarları kendilerini savaşa davet ettiği için ölüm korkusundan kaçtılar. Allah onları sekiz gün ölü tuttu. Sonra diriltti!» dediler.

Başka bir tefsire göre, «HAZKİL» (A.S.) DEVERDAN ahalisinin yanından geçerken etlerinin çürüyüp kemik yığınlarının kaldığını, mafsallarının biribirinden ayrıldığını gördü. Hayret etti. Cenabı Hak kendisine vahy göndererek:

«Onlara Allah'ın izni ile kalkınız diye çağır!» dedi. Bu çağrı üzerine dirilip, **«Ey Allah'ımız sen ortaktan münezzehsin senin hamdin ile senden başka ilâh yoktur deriz»** dediler.

Bu kıssanın faydası müslümanları cihada teşvik etmek ve şehit olmaya talip çıkartmaktır. Allah'ın kader ve kazasına teslim olmaya teşvik etmektir.

245) **«Kim var ki, güzel bir ödüncü Allah'a takdim edip birçok katını Allah'dan alsın?..»**

Allah'a verilen güzel ödünçten maksat, ihlasla, isteyerek ve helâlden ihtiyaç sahibine verilen borçtur.

Allah tarafından kat, kat verilmesinden gaye, ancak Allah tarafından sevabının çokluğu takdir edilecek kadar bol olduğudur. Zira bir

Hadisi Şerifte **«Borç olarak verilen paranın yarısı sadaka verilmiş gibidir.»** denilmektedir.

«Allah sıkar ve genişletir.» Âyeti Celîlesi bâzı kimselere az, bâzı kimselere bolca rızkın verilmesini beyan eder. Yani bu işin Cenabı Hakka ait olduğunu bildirmekle bizim cimriliğe kaçmamızın kapısını kapatır, fakir fukaraya yardım elimizi uzatmamızı tembih eder!.

TEFSİR-İ BİL ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(238) Namazları ve özellikle orta namazını koruyun ve Allah'a gönülden boyun eğiciler olarak durun...»

Bu âyeti celîlenin tefsirinde İbni-Ebi-Hâtim, İbn Abbas'tan rivayet etti: Bu namazlardan maksat farz namazlardır.»

İbn Ebi Şeybe ve İbn Cerir, Mesruk'tan rivayet ettiler:

«Namazları korumak, onların vakitlerine dikkat etmek demektir. Namazlardan gafil olmak vakitlerinden gafil olmak demektir.»

Malik, Şafii, Buhari, Müslim Ebu Davud, Nesei, Talha bin Ubeydullah'tan rivâyet ediyorlar:

«Necidli bir kişi Resûlüllah'a geldi. Saçı karmakarışıktı. Sesinin gürültüsünü dinliyorduk, fakat ne dediğini anlamıyorduk. Resûlüllah'a yaklaştı. Baktık ki, Resûlüllah'tan İslâmı soruyor. Cenab-ı Peygamber:

«İslâm bir gün bir gecede beş vakit namaz kılmaktır» deyince:

— Bu beş vakitten başka namaz var mıdır benim boynumda?

Resûlüllah:

— Yoktur, ancak sen tatavvu edebilirsin (yani nafile namaz kılabilirsin) ve İslâm Ramazan ayında oruç tutmaktır, deyince o:

— Bir aydan fazla boynumda farz olarak oruç var mıdır?

Resûlüllah:

— Yoktur, ancak nafile oruç tutabilirsin» buyurdu. Ve Resûlüllah ona zekâtı zikretti:

— Bundan başka benim boynumda bir hak var mı?» Resûlüllah:

— Hayır, ancak nafile sadaka verebilirsin, dedi.

Bunlardan sonra kişi sırtını çevirip Resûlüllah'ın huzurundan gitti ve giderken:

«Allah'a yemin ederim, ne bundan fazlasını yaparım, ne de bundan eksiltirim» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Eğer doğru söylüyorsa, felah bulmuştur» buyurdular.

Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesei, Enes'ten rivayet ediyorlar:

Biz Resûlüllah'tan herhangi bir şeyi sormaktan nehyedilmiş idik. Göçebelerden birisi gelip, akıllıca Resûlüllah'tan sorması hoşumuza giderdi ve dinlerdik. Bu esnada göçebelerden birisi geldi ve sordu:

— Ey Muhammed! Bize elçin geldi. İddia ediyor ki, sen «Allah beni göndermiştir» demişsin. Acaba doğru mu söyledi?

Resûlü-Ekrem:

— Evet, doğru söylemiştir.

Göçebe:

— O halde gökleri yaratan kim?

Resûlüllah:

— Allah!

Göçebe:

— Yeri yaratan kimdir?

Peygamber:

— Allah!

— Bu dağları yerin üzerine diken ve dağlarda kıldıklarını kılan kimdir?

Peygamber:

— Allah!

Göçebe:

— Gökleri yaratan, yeri yaratan, dağları üzerine kazık olarak çakan Allah ile sana yemin verdiriyorum, Allah mı seni göndermiştir?

Peygamber:

— Evet!

Göçebe:

— Elçin bizim üzerimizde bir gün bir gecede beş vakit namazın olduğunu söyledi.

Peygamber:

— **Doğru söylemiştir.**

Göçebe:

— **Seni peygamber olarak gönderen Allah ile sana yemin verdiriyorum, Allah mı sana beş vakit namaz kılmamızı emretti?**

Peygamber:

— **Evet!**

Göçebe:

— **Elçin diyor ki, bizim mallarımızda zekât boynumuza farz kılınmıştır.**

Peygamber:

— **Doğru söylemiştir.**

Göçebe:

— **Seni peygamber olarak gönderen Allah ile yemin verdiriyorum, Allah mı sana bu zekât meselesini emretti?**

Peygamber:

— **Evet!**

Göçebe:

— **Elçin iddia eder ki, bizim bir senenin içinde bir ay oruç, (Ramazan ayının orucu) vardır boynumuzda.**

Peygamber:

— **Doğru söylemiştir.**

Göçebe:

— **Seni peygamber olarak gönderen Allah adıyle yemin verdiriyorum, Allah mı bu oruç tutmayı sana emretti?**

Peygamber:

— **Evet.**

Göçebe:

— **Elçin iddia eder ki, gücü yetenlerimizin boynunda hac, (Kâ'be'yi ziyaret) etmek vardır.**

Peygamber:

— **Doğru söylemiştir.**

Göçebe:

— **Seni hak ile peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki bunların üzerine ne fazlalık yaparım, ne de bunlardan herhangi bir şeyi eksiltirim»** dedi. Hz. Peygamber:

«Eğer doğru söylemiş ise, kesinlikle Cennet'e girecektir» buyurdu.

Buhari, Müslim, Nesei Ehi Eyyüp'ten rivayet ediyorlar:

Bir kişi Hz. Peygamber'e geldi:

— **Beni öyle bir amele muttali kıl ki o ameli işleyeyim, beni Cennet'e yaklaştırıp, Cehennem'den uzaklaştırsın.**

Resûlü Ekrem:

«Allah'a ortak koşmaksızın kulluk yapacaksın. Namaz kılacaksın, zekât vereceksin, silayı rahm yapacaksın» dedi. Kişi Resûlüllah'ın huzuru peygamberisinden ayrıldıktan sonra peygamber buyurdu:

«Eğer kendisine emrolunana yapışırsa, Cennet'e girecektir.»

Buhari, Müslim Ebu Hureyre'den rivayet ediyorlar: Bir göçebe Allah'ın Resûlü'ne geldi:

«Ey Allah'ın Resûlü! İşlediğim zaman beni Cennet'e götüren bir ameli bana söyler misiniz?..»

Cenab-ı Peygamber:

«Hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmaksızın Allah'a kulluk yapacaksın. Farz namazı edâ edeceksin. Farz olan zekâtı vereceksin, Ramazan orucunu tutacaksın.»

Göçebe:

«Nefsimi yed-i kudretinde bulunduran Allah'a yemin ederim, ne bunun üzerine bir şey artırır, ne de bundan herhangi bir şey eksiltirim» dedi. Resûlüllah'ın huzurundan ayrıldıktan sonra Peygamber buyurdu:

«Kim ki, Cennet ehlinden bir kişiye bakmak istiyorsa işte bu kişiye baksın.»

Müslim, Cabir'den rivayet ediyor. Bir kişi Resûlüllah'tan sordu:

«Ben farz olan beş vakit namazı kıldığım, ramazan orucunu tuttuğum, helali helal, haramı da haram bildiğim halde bundan fazlasını yapmazsam Cennet'e girebilir miyim?»

Resûlüllah:

«Evet» dedi. Kişi:

«Bunlara herhangi bir şey eklemeyeceğime yemin ederim» dedi.

İbni-Ebi Şeybe, Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesei ve İbn Mace İbn Abbas'tan rivayet ederler:

Cenab-ı Peygamber, Muaz'ı Yemen'e gönderdi ve buyurdu:

«Ey Muaz! Sen kitab ehlinden bir kavme gideceksin. Onlara vardığında onları Allah'tan başka mabud olmadığına, benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şahidlik etmeye davet et. Eğer buna itaat ederlerse, onlara bildir ki, Çenab-ı Hak onların boynuna beş vakit namazı bir gün bir gecede farz kılmıştır. Eğer buna itaat ederlerse, onlara bildir ki, Cenabı Hak onların boynuna bir sadakayı, (zekâtı) farz kılmıştır. Zenginlerinden alınıp fakirlerine verilir. Eğer buna itaat ederlerse, sakın onların mallarının en güzellerini zekât olarak alma. Mazlumun bedduasından sakın. Çünkü mazlumun bedduası ile Allah arasında herhangi bir perde yoktur.»

Ebu Davud, ve İbn Mace Ebu-Katade bin Rebii'den rivayet ettiler.

Allah'ın Resûlü:

«Allah bana hitaben, senin ümmetine beş vakit namazı farz kıldım. Katımda bir ahid yaptım, söz verdim ki, bu beş vakit namaza dikkat edip vaktinde onları edâ eden bir kimseyi Cennet'e sokacağım ve o kimse benim ahdimdedir. Kim ki, bu namazlar üzerinde dikkatli olmazsa, onun için benim katımda herhangi bir ahid, (söz) yoktur, buyurdu.» dedi.

Ebu-Davud Leysi'den rivayet ediyor. Resûlüllah'a vardım, bana dini öğretti. Bana öğretilenlerin içinde şu vardı:

«Beş vakit namazın vakitlerinde kılınmalarına dikkatli ol.»

Malik bin Ebi Şeybe, Ahmed, Ebu Davud, Nesei, İbn Mace, İbni-Hibban ve Beyhaki Ubbade bin Samit'ten rivayet ettiler:

Resûlüllah'tan dinledim: Beş vakit namaz Allah tarafından kullara farz kılınmıştır. Kim ki beş vakit namazı edâ eder, onlardan herhangi birisini zayi etmezse, onların hukukunu hafife almadan onları yerine getirirse, (hadisin başka bir lafzında: kim ki, onların abdestini

güzel tutar ve o namazları vaktinde edâ ederse, ruku ve huşu'larını tamamlarsa) o kişi için Allah katında bir ahid vardır ki onu affedecektir. Bunu yapmayan insana gelince, onun Allah katında herhangi bir ahdi yoktur. Allah dilerse affeder, dilerse azabeder.»

Malik, Ahmed, Nesei, İbn Huzeyme ve Hakim, Amr bin Sad'dan rivayet ettiler:

Babam Saad'dan ve eshabı kiramın bazılarından dinledim: Resûlüllah'ın zamanında iki kardeş vardı. Birisi diğerinden üstündü. Üstün olanı vefat etti. Diğer kardeşi de ondan kırk gün sonra vefat etti. Eshab, Resûlüllah'a birincisinin faziletini anlattılar. Cenab-ı Peygamber sordu:

— Öbürüsü de namaz kılmıyor muydu?

— Evet, kılıyordu. Zarar yoktu. (Yani normal ibâdete devam ederdi).

Resûlüllah:

«Siz ne bilirsiniz ki onun namazı onu nasıl bir mertebeye götürmüştür?.. (Yani belki namazı onu büyük mertebelere götürmüştür). Namazın meselesi, ancak bir akan nehir meselesine benzer. Kirli ve sıkıntılı bir kişinin kapısından akan nehir gibi. Kişi günde beş vakit o nehre girer, yıkanır. Acaba o kişinin kirinden ne kaldığını görüyorsunuz? Ne bilirsiniz ki onun namazı onu hangi dereceye yetiştirmiştir?»

Tabarani «Evset»inde Hz. Âişe'den rivayet etti:

Resûlüllah'tan dinledim «Cenab-ı Hak, kulları üzerine bir gün bir gecede beş vakit namazı farz kılmıştır dedi.»

Ebu Ya'le, Enes bin Malik'ten rivayet etti. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Dinlerinden ilk insanlara farz kılınan namazdır. En son kalan da namazdır. İnsanlardan ilk sorulan namazdır. Cenabı Hak:

— Kulumun namazına bakınız. Tamam mıdır? Eğer tam ise, tam yazılır. Eğer eksik ise, «Acaba kulumun nafile namazları var mıdır?» sorar. Eğer nafile namazları var ise, onunla farzını tamamlıyorlar. Sonra Cenab-ı Hak buyuruyor:

«Kulumun zekâtına bakınız, tamam mıdır?

Eğer zekât tam ise, tamam olarak yazılır. Eğer eksik ise Cenab-ı Hak:

«Kulumun sadakasına bakınız» der. Eğer sadakası var ise zekâtı sadakasıyla tamamlanır.»

Ahmed ve Tabarani, Hanzele el-Kâtib'ten rivayet ettiler:

«Resûlüllah'tan dinledim: Kim ki beş vakit namazına dikkat eder, rüku ve secdelerini ve vakitlerini dikkate alırsa, onların Allah katından gelen hak bir ibâdet olduğunu bilirse Cennet'e dahil olur.»

Tabaran i«Evset»inde Enes'ten rivayet ediyor:

«Kıyâmet gününde kulun ilk hesaba alınan ibâdeti namazdır. Eğer namazı elverişli ve tam ise, diğer ibadetleri de tamdır. Eğer namazı fasid ise, diğer ibâdetleri de fesada gider!..»

Ahmed, İbni-Hibban, Tabarani, Abdullah bin Âmr'dan, o da Resûlüllah'tan rivayet etmiştir:

Cenab-ı Peygamber bir gün namazdan bahsederek şunları söyledi:

«Kim ki, namazlara dikkat ederse, namaz onun için nur ve delil olur. Ve kıyâmet gününde kurtarıcı kesilir. Kim ki namazları zayi ederse, onun kıyamet gününde nuru, delili ve kurtarıcısı yoktur. Kıyamet gününde bu kimse Firavn, Haman ve Ubey bin Halef'le beraber olur.»

Bezzar Ebu Hureyre'den rivayet etti:

«Namazı olmayan bir kimsenin İslâmda payı yoktur. Abdesti olmayanın da namazı yoktur!..»

Tabarani «Evset»inde İbn Ömer'den rivayet etmiştir:

«Eminliği olmayan bir kimsenin imanı yoktur. Abdesti olmayan bir kimsenin namazı yoktur. Namazı olmayan bir kimsenin dini yoktur. (Yani kâmil dini yok) Namazın dindeki yeri başın vücuddaki yeri gibidir.»

Tabarani «Evset»inde Âişe'den rivayet etti:

«Kim ki beş vakit namaz ile kıyamet gününde Allah'ın huzuruna gelirse, bakılır: Eğer o namazların abdestlerine dikkat etmişse, vakitlerine, rükülarına, secdelerine dikkat etmiş ise ondan herhangi birşey eksiltmez. Ve bu kişi bu haliyle gelirse; Allah'ın katında onun bir âh-

di vardır. Allah onu azaba düçar etmeyecektir. Kim ki namazdan herhangi bir şey eksilterek gelirse onun Allah katında ahdi yok. Dilerse rahmet eder, dilerse azab eder.»

Tabarani «Evset»inde Enes'ten rivayet eder. Allah'ın Resûlü buyurmuştur:

«Üç şey vardır. Kim onları korursa o gerçekten benim dostumdur. Kim onları zayi ederse, gerçekte düşmanımdır: Namaz, oruç ve cenabetten yıkanmak.»

Tabarani «Evset»te Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor. Allah'ın Resûlü etrafında bulunan ümmetlerine:

«Bana altı şeye kefil olun, ben de size Cennet'te kefil olayım, dedi. Biz:

«Ey Allah'ın Resûlü onlar nedir?» diye sorduk. Buyurdular:

«Namaz, zekât, emanet, tenasül uzvu korumak, karnı haramlardan sakındırmak, dili haramlardan tutmaktır.»

Ahmed ve İbni-Hibban Abdullah bin Âmr'den rivayet ediyor:

Bir kişi Resûlüllah'a gelip **«Amellerin en üstünü hangisidir?»** sordu. Cenab-ı Peygamber **«Namazdır»** dedi. Kişi **«sonra?»** Resûlüllah **«yine namazdır.»** Kişi: **«Sonra nedir?»** Resûlüllah: **«Yine namazdır.** Bunu üç defa tekrar etti. Kişi:

«Sonra nedir?»

«Sonra Allah yolunda cihad etmektir.»

Kişi:

«Benim hayatta annem ve babam vardır.»

Resûlü-Ekrem:

«Anne ve babaya hayırlı davranmayı emrediyorum» buyurdular.

Tabarani, Tarık bin Şahab'tan rivayet ediyor. Tarık, Selmani Farisi'nin ibadetleri nasıldır. Bunu öğrenmek için Selman'ın yanında geceledi. Selman gecenin sonunda kalktı, namazını kıldı. Tarık hayal ettiği durumu Selman'dan görmedi. Ve bunu Selman'a söyledi. Selman, cevab olarak:

— Beş vakit namaza dikkat ediniz. Onlar bu yaraların keffaretle-

ridir. Ama yaranın öldürücü noktalara isabet etmemesi şarttır. Kişi yatsı namazını kıldığı zaman, onun için üç mertebe oluşuyor:

1 — Lehinde de aleyhinde olmayan mertebedir.

2 — O mertebelerden biri vardır ki lehindedir, aleyhinde değildir.

3 — Onlardan biride vardır ki aleyhindedir, lehinde değildir.

Binaenaleyh gece karanlığından istifade ederek ve halkın uykulu halinden yararlanarak atına binip mea'silere giden bir kişi için o gece aleyhdedir, lehde değildir. Lehinde olup aleyhinde olmayan kişi de bir kişidir ki gecenin karanlığından ve halkın gafletinden istifade ederek kalkıp namaz kılar. İşte bu kişi için bu gece lehtedir, aleyhinde değildir. Onların bir kısmı vardır ki ne lehinde, ne aleyhindedir. O da bir kişidir ki, namazı kıldıktan sonra uyudu. Bunun için gece ne lehindedir, ne de aleyhinde!... Sakın aşırılıktan uzaklaş, normal hareket etmeye ve daima yapmaya yapış» dedi.

Deylemi, Hz. Ali'den, o da Resûlüllah'tan rivayet ediyor:

«Namaz dinin direğidir.»

Beyhaki «Şuab»ta Hz. Ömer'den rivayet ediyor:

Bir kişi Resûlüllah'a (S.A.V.) geldi ve:

«Ey Allah'ın Resûlü! Allah katında İslâm dininde en sevimli şey nedir?» diye sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Vaktinde eda edilen namazdır. Kim ki namazı terkederse, onun dini yoktur. (Tam değildir) Namaz dinin direğidir.» buyurdu.

Hakim, Ebu Hureyre'den rivayet ve tasrih ediyor. Allah'ın Resûlü:

«Kim ki bu beş vakit namaza devam ederse, o gafillerden yazılmaz. Kim ki bir gecede yüz âyet okursa, o Allah'a itaat edenlerden yazılır» dedi.

Müslim, Ebu Davud, Nesei ve İbn Mace, İbn Mesut'tan rivayet ettiler:

«Kim ki müslüman olarak yarın kıyâmette Allah ile mülaki olmayı istiyorsa, namazlara dikkatli olsun. Nerede namazlara çağrılırsa, orada namazları eda etsin.»

Ebu Davud da: **«Beş vakit namaza dikkatli olsun. Nerede çağrılırsa, orada edâ etsin. Çünkü bu beş vakit namaz (Hüdâ) sünnetlerindendir. Cenab-ı Hak, Peygamberimiz için (Hüda) sünnetlerini şeriat kılmıştır. Ben sahabeleri gördüm. Namazdan ancak apaçık münafık olan bir kimse geride kalırdı. Bizi gördüm, bizden herhangi bir kişi safta yerini alıncaya kadar iki kişinin arasına sokulurdu. Bizden herhangi bir kimse yoktu ki onun evinde bir secde yeri olsun. Eğer siz evlerinizde namazı kılıp mescidlerimizi terkederseniz peygamberimizin sünnetini terketmiş olursunuz. Eğer peygamberinizin sünnetini terketmiş olursanız şüphesiz ki nankörlük etmiş olursunuz.»** ilâvesi vardır.

Ahmed ve Tabarani, Ebu-Tufeyil Âmr bin Vâile'den rivayet ettiler: «Bir kişi bir kavmin yanından geçti ve onlara selâm verdi. Selâmının cevabını verdiler. Onları geçtikten sonra o kavmin arasından birisi **«Allah'a yeminim olsun ki, ben Allah için bu adamdan buğzedeyim»** dedi. Mecliste oturanlar:

«Yeminlerimiz olsun, sen kötü bir şey söyledin.»

«Yemin olsun ki biz onu bundan haberdar edeceğiz» dediler. Aralarından birisine:

«Kalk, ona bu haberi ver» diye emir verdiler. Elçi kalktı. Ve ona hakkında söyleneni haber verdi. Kişi varıp Resûlüllah'a dedi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Müslümanların bir meclisinin yanından geçtim. Onların içerisinde falan da var idi. Onlara selâm verdim, selâmımın cevabını verdiler. Onları geçtikten sonra onlardan bir kişi arkadan bana yetişti. Bana haber verdi ki onların aralarında bulunan filân adam «Allah'a yemin ederim, Allah için bu kişiden buğzediyorum» demiş. Ey Allah'ın Resûlü! Onu çağır, niçin benden buğzettiğini sor.»

Resûlüllah bu kişiyi çağırdı. Arkadaşının söylediğini ona sordu. O da **«Evet, ben bunu söyledim»** diye itirafta bulundu. Resûlüllah

«Niçin ondan buğzediyorsun?» buyurdu. Kişi:

«Ben onun komşusuyum. Onun halini bilenim. Allah'a yeminim olsun, şu doğru ve facirler tarafından kılınan beş vakit namazdan başka namaz kıldığını görmedim.

Kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Sor. Acaba bu namazı vaktinde tehir ettiği-

mi hiç gördü mü? Veya abdestinde kusur ettiğimi hiç gördü mü? Rükü ve secdesinde kusur ettiğimi gördü mü?

Cenabı Peygamber sordu. Kişi:

«Hayır, görmedim» dedi ve devamla:

«Allah'a yemin ederim, onun şu doğru ve yalancılar tarafından tutulan bir ay ramazandan başka oruç tuttuğunu görmedim.

Kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Sor. Acaba ramazanda ifrat ettiğimi hiç gördü mü? Veya ramazanın hakkından eksilttiğimi hiç gördü mü?»

Resûlüllah ondan sordu. **«Hayır görmedim»** dedi ve sonra devam etti:

«Yemin ederim, şu doğru ve facir tarafından edâ edilen zekâttan başka Allah yolunda herhangi bir şeyi infak ettiğini görmedim» dedi. Kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Sor, acaba zekâtın herhangi bir şeyini ketmetmiş miyim? Veya zekât isteyenlerin herhangi birisine hile yapmaya kalkmışmıyım?..»

Resûlü-Ekrem sordu. Kişi «Hayır» dedi. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü ona:

«Kalk! Bilmem, umarım ki o senden daha hayırlıdır» dedi.

Bezzar ve Tabarani, Malik bin Eşçai'den, o da babasından rivayet etmiştir:

«Bir kişi müslüman olduğu zaman, Cenab-ı Peygamber ilk olarak ona namazı öğretirdi.»

Muhammed bin Nasr el-Mervezi «Kitab ü Sala»da, Tabarani de Ubbade bin Samit'ten rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü ve benim dostum bana yedi hasleti tavsiye buyurdular:

«Sakın! Paramparça edilirseniz veya yakılırsanız veya asılırsanız dahi Allah'a hiçbir şeyi şerik koşmayınız. Sakın kasten namazı terketmeyiniz. Kim ki kasten namazı terkederse, o milletten (İslâm camiasından) çıkmış oluyor. Sakın günahlara dalmayınız. Çünkü günahlar,

Cenab-ı Hakkı kızdırır. Sakın içki içmeyiniz. Çünkü o bütün günahların başıdır.»

Ahmed ve Tabarani, Muaz bin Cebel'den rivayet ettiler. Resûlüllah bana on kelimeyi vasiyyet ederek, buyurdu:

«Öldürülürsen ve yakılırsan dahi Allah'a bir şeyi şerik koşma. Anan ve baban sana ehlinden ve malından çıkmayı dahi emrederlerse onlara isyan etme. Sakın kasten farz bir namazı terketme. Çünkü farz bir namazı terkeden bir kimse Allah'ın zimmetinden uzaklaşır. Sakın içki içme. Çünkü o her fahişeliğin başıdır. Masiyetten uzak dur. Çünkü masiyettedir Allah'ı öfkelendiren. Bütün arkadaşların helâk olsa dahi bütün insanlara ölüm isabet etse dahi sakın harp safından kaçma. Sen orada sebat kıl. Kendi malından aile efradına infak et. Edeb yönünden onlardan sapanı kaldırma (eksiltme). Onları Allah yolunda (onun için) korkut.

İbn Ebi Şeybe, Buhari, Müslim ve İbn Mace Ebu Hureyre'den rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü:

«Münafıkların üzerinde en ağır namaz yatsı ile sabah namazlarıdır. Eğer münafıklar yatsı ile sabahın ne olduğ,unu bilmiş olsaydılar yüz üstü sürünseler dahi onların ikisine katılırlardı.

Ben niyetlendim ki namazı emredeyim, o kılınsın. Namazı kıldıran bir kimseye emredeyim, halka imam olsun. Sonra beraberlerinde kucaklarla odun bulunan bazı kimseleri alayım. Namaza varmayanlara varayım. Onların üzerinde evlerini ateşle yakayım.» buyurdu!..

Bezzar ve Ebu Ya'la ve Tabarani «Evset»te Enes'ten rivayet etti. Resûlüllah'tan dinledim:

«Kim ki sabah namazını kılarsa, o Allah'ın zimmetindedir. Sakın ha, sizden bir şeyi taleb ettiğinden kaçınmasın.»

Malik ibn Ebi Şeybe, Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbn Mace, İbn Huzeyme ve Beyhaki Sünen'inde İbn Ömer'den, o da Resûlüllah'tan rivayet etti:

«O kimse ki ikindi namazını kaçırırsa sanki o aile efradını ve malını helâk etmiştir.»

Ahmed, Ebu Derda'dan:

«Kim ki ikindi namazını kasten terkederse onun ameli yanmıştır.»

Müslim, Nesei ve Beyhaki, Ebu Basrat Rifal'den rivayet ettiler. Resûlüllah (El-Mahmes) denilen yerde ikindi namazını bize kıldırdıktan sonra: **«Bu namaz, sizden önceki ümmetlere arzedildi. Onlar bu namazı zayi ettiler. Kim ki, bu namaza devam ederse, onun ecri iki defa verilir. Bu namazdan sonra şahid çıkıncaya kadar namaz yoktur. Şahit de yıldızdır.»**

İbn Mace ve Hakim ve Beyhaki Sünen'inde Abbas bin Abdulmuttalib'ten rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Ümmetim akşam namazı yıldızlar birbirine geçirilinceye kadar tehir edilmedikçe fıtrat üzre olurlar.»

Ahmed, Tabarani ve Beyhaki, Said bin Yezid'den rivayet ettiler. Resûlüllah buyurdular:

«Ümmetim yıldız çıkmazdan önce akşam namazını kıldıkları müddetçe fıtrat üzerindedirler.»

Tabarani «Evset»te Âişe'den rivayet ediyor. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Namazın en efdali akşam namazıdır. Ondan sonra iki rekât kılan bir kimseye Cenab-ı Hak Cennet'te bir ev bina eder.»

İbn Saad, Buhari, Müslim, Ebu Musa'dan rivayet ettiler. Bir gece Resûlüllah yatsı namazına çıktı ve buyurdular:

«Müjdeleniniz. Mutlaka Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetindendir ki sizden başka hiç kimse bu namazı kılmamıştır.» Veya şöyle buyurdu:

«Hiç kimse sizden başka bu saatte namaz kılmadı.»

İbni-Ebi Şeybe, Ebu Davud ve Beyhaki süneninde Muaz'dan rivayet ederler: Resûlüllah ile beraber bir gece yatsı namazı için durduk. Cenab-ı Peygamber yatsıyı tehir etti. Hatta bazıları sandı ki, Resûlüllah yatsıyı kılmıştır. Veya çıkıp da önümüzde kılmayacaktır. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü:

«Bu namazı siz ganimet biliniz. Şüphesiz ki, siz bu namazla diğer ümmetler üstünde faziletli kılındınız. Ve sizden önce hiçbir ümmet bu namazı kılmamıştır.»

Ahmed, Hasanı Basri'den, o da Ebu Hüreyre'den rivayet ediyor. O da, Resûlü Ekrem'den:

«Köle olan bir kul getiriliyor. Namazından ötürü hesaba çekiliyor. O namazda herhangi bir eksikliği var ise, ona niçin onu eksik yaptın diye soruluyor.

«Ey Allah'ım! Sen benim üzerime bir efendiyi musallat kılmıştın. O beni namazımdan meşgul etti» der. Cenab-ı Hak ona:

«Onun malından kendi nefsin için çaldığını gördüm. Niçin onun çalışmasından nefsin için çalmadın?»

Böylece Cenab-ı Hak o kulunu susturmuş oluyor.»

İbni Ebi Şeybe, Ebu Davud ve Tirmizi, Abdulmelik bin Rebi'den o da babasından, o da dedesinden rivayet etti:

«Çocuk yedi yaşına geldi mi ona namaz kılmayı emrediniz. On yaş oldu mu namazdan ötürü dövünüz.»

Ebu Davud bir sahabiden rivayet ediyor. Resûlüllah'tan (S.A.V.) sordular:

«Çocuk ne zaman namaz kılar?»

«Sağını solundan ayırd ettiği zaman ona namaz kılmayı emrediniz.»

İbn Ebi Şeybe ve Tabarani, İbn Mesud'dan rivayet ettiler:

«Namaz hususunda çocuklarınızı koruyunuz. Onları hayra alıştırınız. Çünkü hayr alıştırmaktır.»

ORTANCA NAMAZ HAKKINDA GELEN RİVAYETLER

İbn Cerir, Said bin Museyyib'ten: «Allah Resûlü'nün eshabı birbirlerine geçirilmiş parmaklar gibi ortanca namaz hususunda ihtilaf ettiler.»

İbni Cerir ve İbni Ebi-Hâtim. İbni Ömer'den rivayet ettiler:

Birisi İbn Ömer'den ortanca namazın hangisi olduğunu sordu. Cevab:

«O beş vaktin içindedir. Beş vaktin hepsini koru (ve kıl) onu da kılmış olursun» dedi.

İmam Malik «Muvatta»da Hz. Ali (K.V.) ile İbn Abbas'tan rivayet ediyor. Bu iki zat **«ortanca namaz sabah namazıdır»** diyorlardı. Beyhaki de süneninde bunu rivayet etmiştir.

İbn Cerir Ebul-Âliye tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet etti:

İbni-Abbas sabah namazını Basra camiinde kıldı. Rükudan önce kunût okudu. Ve «Bu namaz ortanca namazdır. O namazdır ki, Allah (C.C.) **«Namazlarınızın vakit ve erkânlarını gözeterek edâsına devam edin. Bilhassa orta namaza dikkat edin»** demiştir.

Said bin Mansur ve Abd bin Humeyd, İkrime tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Ortanca namaz, sabah namazıdır. Gecenin siyahlığında kılınır.»

İbni-Abdulberr «Temhid»inde İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Ortanca namaz, sabah namazıdır. Gecenin siyahı ile gündüzün beyazı arasında kılınır ve insanların elinden en fazla fevtolunan namaz odur.»

Tabarani «Evset»te sikka (güvenir) olan kişilerden, İbn Ömer'den rivayet etti. İbn Ömer'den ortanca namazın hangisi olduğu soruldu. Cevab olarak dedi ki:

«Biz; ortanca namaz o, namazdır ki Resûlüllah onun içinde kıbleye dönmüştür. O da öğle namazıdır diye konuşuyorduk.»

Abd bin Humeyd Mekhul'dan rivayet etti: Bir kişi Resûlüllah'a geldi ve orta namazı sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Ortanca namaz o namazdır ki sabah namazından sonra gelir.» Böylece öğle namazı olmuş oluyor.

Ahmed, Buhari, tarihinde Ebu Davud, İbn Cerir, Tahavi, Rüyani, Ebu Ya'la, Tabarani, Beyhaki, Zeberkan'ın tarikıyla Urve bin Zübeyr'-

den Zeyd bin Sabit'ten rivayet etti: Cenab-ı Peygamber öğle namazını Hacira (öğlenin tam sıcağında) vaktinde edâ ediyordu ve eshabına en ağır gelen namaz o olurdu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak **«Namazları ve orta namazı koruyunuz»** âyetini indirdi. Çünkü ondan önce iki namaz, ondan sonra da iki namaz vardır.»

Nesei ve Tabarani, Zühri'nin tarikıyla Said bin Müseyyib'ten rivayet ediyor. Ben bir kavmin yanında idim. Ortanca namaz hakkında ihtilâfa düştüler. Onların en küçüğü bendim. Beni Zeyd bin Sabit'in yanına gönderdiler ki, ortanca namazı ondan sorayım. Ona geldim ve sordum. Buyurdular:

Resûlü Ekem öğleyi tam günün ortasında kılıyordu. O zaman halkın bir kısmı günün ortasındaki uykularında bulunuyordu. Bir kısmı ticaretlerinde olurdu. Cenab-ı Peygamberin arkasında ancak bir veya iki saf namaza dururdu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: **«Namazları ve ortanca namazı gözetiniz ve itaat edici olarak Allah'a kulluk yapınız»** âyetini indirdi. Allah'ın Resûlü **«Ya halk bu yaptıklarından vazgeçerler veya evlerini yakarım»** tehdidinde bulundu.

Abdurrezzak, Nafi'den rivayet ediyor: Hafsa validemiz bir kölesine kendisine mushafı yazmak için verdi. Ve **«Namazları ve ortanca namazı gözetiniz»** âyetine vardığında bana haber ver dedi. Köle mushafı yazıp bu âyete gelince Hz. Hafsa'ya haber vermek için geldi. Hafsa kendi eliyle **«Namazları, ortanca ve ikindi namazını gözetiniz»** yazdı.

Bu rivayetten anlaşılıyor ki Hafsa validemiz yazı yazardı ve Hafsa validemiz ortanca namazı öğle namazı diye tefsir etmiştir.

El-Ebari «Mesahif»te Süleyman bir Erkam tarikıyla Hasan'dan, İbn Sirin ve İbn Şehabuz-Zühri'den rivayet etti. (Zühri bunların hepsinden hadis bakımından daha doyurucu idi). Bunlar dediler ki, Yemame savaşında Kur'an'ın okuyucuları (kurralar) çokça öldürüldüklerinde, o günde onlarla beraber dörtyüz (400) kişi öldürüldü. Bundan dolayı Zeyd bin Sabit, Ömer bin Hattab'a giderek ona:

«Bu Kur'an, bizim dinimizin derleyicisi tek kitabtır. Eğer Kur'an giderse, dinimiz gider. Ben Kur'an'ı bir kitabta derlemek istiyorum.» dedi.

Ömer:

«Bekle! Ta ki Halife Ebubekr'den soralım» dedikten sonra ikisi beraber Ebubekr'e gittiler ve sordular. Ebubekr:

«Acele etme! Ta ki, Müslümanlarla istişare ediyor» dedi. Sonra hutbeye (konuşmaya) çıkıp halka bunu haber verdi. Halk **«isabet ettin»** dediler. Böylece Kur'an'ı cemettiler. Ebu Bekr tellal bağırttı: **«Kimin katında Kur'an'dan birşey varsa, getirsin.»** Hafsa:

«Siz, namazlara, hassaten orta namaza dikkat ediniz» âyetine vardığınızda bana haber veriniz, dedi. Bu âyete vardıklarında Hafsa'ya haber verdiler. O da onlara:

«Yazınız. Ortanca namaz ikindi namazıdır» dedi. Ömer, Hafsa'ya:

«Senin buna dair bir delilin var mıdır?» Hafsa:

«Hayır.» Ömer:

«Allah'a yemin ederim, biz Kur'an'a bir kadının delilsiz olarak şahitlik ettiği bir kelimeyi sokmayız» dedi.

Abd bin Humeyd, Müslim, Ebu Davud (Nasih'inde) İbn Cerir ve Beyhaki, Berra bin Azip'ten rivayet ettiler:

«Kur'an namazların üzerine, hele ikindinin üzerine gözetleyici olunuz diye indi. Biz bunu Resûlüllah'ın devrinde Allah'ın dilediği kadar okuduk. Sonra Cenab-ı Hak bunu neshederek **«namazlara ve ortanca namaza dikkat ediniz»** şeklinde gönderdi.»

Berra'ya denildi:

— O halde ortanca namaz ikindi namazı mıdır?»

Berra:

«Ben size Kur'an'ın nasıl indiğini haber verdim ve Allah'ın onu nasıl neshetmiş olduğunu beyan ettim» dedi.

Beyhaki, Berra'dan rivayet ediyor:

«Resûlüllah ile beraber bir zaman **«namazlara ve ikindi namazına dikkat ediniz»** diye okuduk. Sonra **«namazlara ve ortanca namaza dikkat ediniz»** diye indi. Bilmem acaba bu ortanca namaz ikindi namazı mıdır değil midir?»

Abdurrezak, İbni Ebi Şeybe, Ahmed, Abd bin Humeyd, Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbni Mace, İbni Cerir, İbni Munzir, İbni Ebi-Hâtim, Beyhaki, Zürkani yoluyla rivayet ettiler:

Ben Ubeyde'ye dedim ki:

«Hz. Ali'den (K.V.) ortanca namazı sor! Ubeyde de sordu. Hz. Ali (K.V.) cevab olarak dedi ki:

«Biz bunu sabah namazı olarak görüyorduk. Ta ki Resûlullah'tan Hendek gününde «Onlar bizi ortanca namazdan, ikindi namazından meşgul ettiler. Allah onların kabirlerini ve içlerini ateşle doldursun» dediğini işitinceye kadar.»

İbn Cerir başka bir yoldan Zürkani'den rivayet ediyor:

Ben ile Ubeyde es-Selmani Hz. Ali'ye gittik. Ubeyde'ye Hz. Ali'den (K.V.) ortanca namazı sormasını söyledim. O da sordu. Hz. Ali: (K.V.):

«Biz onun sabah namazı olduğunu zannediyorduk. Hayber'de savaşırken eshab namazı kılamıyacak derecede yoruluncaya kadar savaştılar. Vakit tam güneşin batmasından az önce idi. Allah'ın Resûlü:

«Ey Allah'ım! Bu kavmin kalblerini doldur. Bu kavim ki bizi ortanca namazdan meşgul ettiler. Onların kalblerini ve içlerini ateş doldur», buyurdu. Ve o gün biz ortanca namazın ikindi namazı olduğunu bildik.»

İbn Ebi Şeybe, Tirmizi, İbn Hibbat'ın, İbn Mesud'dan rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü:

«Ortanca namaz ikindi namazıdır» buyurdu.

İbni-Cerir, İbrahim bin Yezid Dimeşki tarikıyla rivayet etti:

«Abdulaziz bin Mervan'ın yanında oturmuştuk:

— Ey filan! Falan sahabiye git. Ondan: Ortanca namaz hakkında Resûlüllah'tan neyi dinledin, diye sor? dedi.

Bunun üzerine orada oturan bir kişi dedi ki:

— Ebubekr ve Ömer (R.A.) Resûlüllah'tan (S.A.V.) ortanca namazı sormam için beni gönderdiler. Ben küçücük bir çocuktum. Peygamber benim küçük parmağımı tuttu, **«Bu, sabah namazıdır»** dedi. Sonra küçük parmağımı takib eden parmağımı tuttu, **«Bu, öğle nama-**

zdır» dedi. Sonra baş parmağımı tuttu: **«Bu akşam namazıdır.»** dedi. Sonra baş parmağımı takib eden şehadet parmağımı tuttu, **«Bu, yatsı namazıdır»** dedi. Sonra buyurdu:

«Senin hangi parmağın kaldı?»

«Ortanca parmağım kaldı» dedim.

«Namazların hangisi kaldı?»

«İkindi namazı kaldı» dedim. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber:

«İşte o ikindi namazıdır.» dedi.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivayet ettiler:

Biz ortanca namazın ikindi namazı olduğunu zannederdik. Zira ondan önce gündüzün iki namazı var, ondan sonra da gecenin iki namazı vardır.»

İbn Ebi Hâtim, (Hasen bir senedle) İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Ortanca namaz, akşam namazıdır.

İbn Cerir, Kubeyse bin Züeyb'ten rivayet etti:

Ortanca namaz akşam namazıdır. Görmez misin, o ne namazların en azı gibi, ne de namazların en çoğu gibidir. (Yani ne iki, ne de dört rekâttır. Sefer halinde de kasrolunmaz. Allah'ın Resûlü onu vaktinden tehir etmemiştir ve acele de yapmamıştır.)

Abd bin Humeyd, Muhammed bin Sirin'den rivayet etti:

Bir kişi Zeyd bin Sabit'ten ortanca namazın hangisi olduğunu sordu:

«Bütün namazları kıl. Onu elde etmiş olursun» dedi. (1)

İbn Ebi Şeybe, Abd bin Humeyd, Rebi bin Hayseme'den rivayet ettiler. Bir kişi Rebi'den sordu:

«Ortanca namaz hangi namazdır?»

«Bütün namazları koru. Bunu yaptığın takdirde ortanca namazı elde etmiş olursun. Çünkü o onlardan birisidir» dedi.

---

(1) Bu ve benzeri rivâyetler, orta namazın beş namaz arasında gizlenmesinin hikmetini sergiliyorlar. Onu bulmak için bütün namazlara dikkat etmek lâzım.

İbn Ebi Şeybe, İbn Sirin'den rivayet etti:

Şureyh'ten ortanca namazın hangisi olduğu soruldu:

«Bütün namazları koru. Onu elde etmiş olursun.» diye cevab verdi.

İSLÂM'IN BAŞINDA, NAMAZDA KONUŞULURDU

Veki', Ahmed, Said bin Mansur, Abd bin Humeyd, Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbni Cerir, İbni Huzeyme, Tahavi, İbn ul Munzir, İbni Ebi Hatım, İbn Hibban, Tabarani ve Beyhaki, Zeyd bin Eslem'den rivayet ettiler:

«Resûlüllah'ın zamanında namaz içinde konuşuluyordu. Kişi namaz içinde olduğu halde, yanındaki arkadaşıyla konuşuyordu. Ta ki: **«Allah'a gönülden boyun eğiciler olarak namaza durun»** cümlesi nazil oldu. O zaman bize süküt emredildi ve namazda iken konuşmaktan menedildik.»

İbni Cerir ve İbnul Munzir, İkrime'den bunun benzerini rivayet etmişlerdir.

Said bin Mansur ve Abd bin Humeyd, Muhammed bin Kâab'tan rivayet ettiler:

Resûlüllah Medine'ye geldiğinde halk namazda ihtiyaçlarını konuşurlardı. Tıpkı ehli kitab ihtiyaçlarını namazın içinde konuştukları gibi. Bu âyet nazil olunca o zaman konuşmayı terkettiler.

İbn Ebi Hatım, İbn Mesud'tan rivayet etti:

«Kânit Allah ve Resûlü'ne itaat eden kimsedir.»

İbn Abbas «kanitîn tâbiri namaz kılıcılar demektir» dedi. Bundan sonra da İbni Abbas: **«Her dinin etbai o dinde âsi olarak kaim olurlar. Siz Allah'a itaat ediciler olarak kaim olunuz»** mânâsını taşıyor, dedi.

İbni Ebi Şeybe «El Musennef»te Dahhak'tan rivayet etti:

«Kânitîn» mutiin, (itaat ediciler) manasınadır.

İbni-Cerir, İbn Cüreyç'den rivayet etti:

«Namaza kalktığınız zaman sükût ediniz. Hiç kimseyle konuşma-

yınız. Ta ki namazdan fariğ oluncaya kadar. Çünkü KÂNİT o musalli (namaz kılan) dir ki, fariğ oluncaya kadar konuşmaz.»

NAMAZDA KUNUT

Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesei, İbn Mace ve Beyhaki süneninde Muhammed bin Sirin'den rivayet etti.

Enes bin Malik'ten soruldu:

«Resûlüllah sabah namazında kunut okudu mu?

«Evet, okudu» diye cevab verdi. Soruldu:

«Rüküden önce mi okudu?»

Cevab:

«Az olarak rüküden sonra okudu» Ravi der ki: Bilmiyorum acaba bu azlık zamanın azlığı mıdır veya kunutun azlığı mıdır.

Yani rüküden az zaman sonra mı okudu veya rüküdan sonra az bir kunut mu okudu? Ravi bunu bilmemektedir.

İbni Ebi Şeybe İbn Ömer'den rivayet ediyor:

İbn Ömer ne sabah namazında ne de vitre'de kunut okurdu. Kunut kendisinden sorulduğunda:

«Biz, kunutun namazda uzun kıyam ve kıraat olduğunu biliyoruz. Yani bu manâya geldiğini biliyoruz» derdi.

Buhari ve Beyhaki, Ebu Kulabe'den, o da Enes'ten rivayet etti:

«Kunut sabah ile akşam namazındadır.»

İbni Ebi-Şeybe, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, Darekutni ve Beyhaki, Berra bin Azip'ten rivayet ettiler:

«Allah'ın Resûlü sabah ve akşam namazında kunut okuyordu.»

Tabarani «Esvet»inde Darekutni ve Beyhaki Berra bin Azip'ten rivayet ettiler:

«Resûlü-Ekrem sabah ve akşam namazlarında kunut okudu.»

Bazı rivayetlerde «Tüm farz namazlarda kunut okurdu» diye gelmiştir. Bu durum, belâların umumî bir tarzda yayıldığı zamana mahsus olsa gerek. Zira Şafiî mezhebinde böyle bir zamanda her namazda kunut okunur.

Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesei, Darekutni ve Beyhaki, Ebu Seleme'den rivayet ettiler. Bu zat, Ebu Hüreyre'den dinledim.

— Allah'a yemin ederim, size Resûlullah'ın namazını yaklaştıracağım. (Yani onun namazının biçiminde namaz kılacağım. Siz göreceksiniz) dedi. Bunun üzerine Ebu-Hüreyre öğle, yatsı ve ikindi namazının son rekâtında kunut okudu. Bunu da, rüküdan kalkıp «Semiâllahulimen hamideh» dedikten sonra yapıyordu. Ve Müslümanlara dua eder, kâfirlere lânet okurdu.»

Ebu Davud, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor:

«Allah'ın Resûlü bir ara peşi peşine öğle, ikindi, akşam yatsı ve sabah namazlarında kunut okudu. Her namazın arkasında (semiâllahu limen hamidehu) dediği son rekâtta Süleym, Rail, Zekvan ve Huseyye kabilelerinden bazılarına beddua ediyordu. Arkasında namaza duran sahabiler de «Amin» diyorlardı.»

Ebu Davud ve Darekutni, Muhammed bin Sirin'den rivayet ettiler:

«Resûlüllah ile beraber sabah namazını kıldım. Cenab-ı Peygamber ikinci rekâtın rükûundan başını kaldırınca azıcık durdu. (Kunut okudu)».

Ahmed, Bezzar ve Darekutni, Enes'ten rivayet ettiler:

«Resûlü-Ekrem dünyadan ayrılıp gidinceye kadar sabah namazında kunut okurdu.»

İmamı Şafii'nin delilini teşkil ediyor bu rivayet...

Darekutni ve Beyhaki, Enes'ten rivayet ettiler:

«Cenab-ı Peygamber bir ay kunut okudu. Kâfirlere beddua ediyordu. Sonra kunutu terketti. Sabah namazında ise Cenab-ı Peygamber dünyadan ayrılıncaya kadar kunuta devam etti.»

Darekutni, Enes'ten rivayet etti:

«Resûlüllah bir ay müddetle onların aleyhinde kunut okudu, sonra terketti. Sabah namazında ise, dünyadan ayrılıncaya kadar kunuta devam etti.»

Darekutni, Enes'ten rivayet ediyor:

«Ben Resûlullah ile namaza durdum. Dünyadan ayrılıncaya kadar sabah namazının ikinci rükü'undan sonra kunut okuduğunu gördüm. Sonra onların (Halifelerin) arkasında namaz kıldım. Onların da sabah namazının son rekâtının rükü'undan sonra dünyadan ayrılıncaya kadar kunut okuduklarını gördüm.»

Resûlüllah ölünceye kadar kunutu okudu, Ebu-Bekr, ölünceye kadar, Ömer ölünceye kadar, kunut okuduklarını Bezzar ve Beyhaki, Enes'ten rivayet ederler.

Tabarani «Esvet»inde İbn Mesud'dan rivayet etti:

«Resûlü Ekrem hiçbir namazda kunut okumadı. Ancak vitr namazında kunut okudu. Fakat Cenab-ı Peygamber harbe gittiğinde bütün namazlarda kunutu okuyordu. Ve müşriklerin aleyhinde bedduada bulunuyordu.» (1)

VİTİRDE KUNUT OKUMAK

Ebu Davud, Nesei ve İbn Mace, Übey bin Kâab'tan rivayet ettiler:

«Allah'ın Resûlü, vitirde rükûden önce kunut okudu.»

İbn Ebi Şeybe, Ebu Davud ve Tirmizi Hasan bin Ali'den rivayet etti:

«Benim dedem bana birkaç kelime öğretti. Onları vitir kunutun da söylüyorum: Ey Allah'ım! Hidayet ettiklerin içerisinde beni hidayet et. Afiyet verdiklerinin içerisinde bana afiyet ver. Emirlerini eline aldıklarının içinde benim emrimi de eline al. Bana verdiğinde bereket kıl. Beni takdir ettiğinin şerrinden koru. Şüphesiz ki sen hükmedersin ve senin üzerinde hüküm yapılmaz. Şüphesiz ki sen kime yardımcı olursan o, zelil olmaz.»

---

(1) Sabah namazının ikinci rükünden sonra her gün Kunut duâsı vardır, diyen İmamı Şafiî ve arkadaşlarının katında bu hadîs sabit olmadığı için o, içtihadda bulunmuşlardır.

Tabarani ve Beyhaki:

«Kime düşmanlık yaparsan o aziz olmaz. Sen ortaktan münezzeh ve yücesin» kelimelerini de eklemişlerdir.

KORKU NAMAZI

«(239) Eğer korkarsanız, yaya veya binekli olarak namazınızı kılınız. Bu korkulardan emin olarak bilmediğinizi size öğrettiği gibi Allah'ı zikrediniz...»

Bu âyeti celîle hakkında gelen eserler:

Bu âyet, korku namazının meşruiyetini getiren âyettir. Malik, Şafii, Abdurrezzak, Buhari, İbni Cerir ve Beyhaki, Nafi tarikıyla rivayet ettiler:

İbn Ömer, korku namazından sorulduğu zaman, imam öne geçer. Halktan bir taife imamın arkasında saf tutar. İmam onların bir rek'ât namazını kıldırır. Onların bir gurubu da onlar ile düşman arasında nöbetçi olarak duracaklardır ve namaza girmiyeceklerdir. İmamla beraber olanlar, bir rekâtı kıldıklarında gider nöbet yerinde dururlar, fakat selâm vermezler. Bu sefer nöbette olanlar gelir, imamla beraber bir rekâtı kılarlar. İmam selâm verir. Böylece her taife imamla beraber bir rekâtı kılmış olur. İmamdan ayrıldıktan sonra her taife ikinci rekâtı tek kılacaktır. Eğer korku daha şiddetli ise yaya olarak, ayaklar üzerinde yürüyerek namazlarını kılarlar. Veya binici olarak kıbleye yönelerek namazlarını kılarlar. Başka yönlere de yüzleri düşerse yine kılarlar.

Nafi; «Zannediyorum ki, İbn Ömer korku namazının bu şeklini Resûlüllah'tan rivayet etti» dedi.

BAŞKA BİR RİVAYET

İbn Ebi Şeybe, Müslim ve Nesei, Nafi'den, o da İbn Ömer'den rivayet etti:

Allah'ın Resûlü bazı günlerinde korku namazını kıldı. Onunla beraber bir taife namaza durdu. Bir taife düşmanın önünde idi. Berabe-

rindekilerin önünde bir rekât kıldırdı. Sonra onlar gittiler. Diğerleri geldiler. Onlara da bir rekât kıldırdı. Sonra iki taife de tek başına birer rekât namazlarını kıldılar.»

İbn Ömer: Eğer korku bundan daha dehşetli ise, ister binici olarak, ister yaya olarak namazı kıl ve işaretle de kılabilirsin» dedi.

İbn ul Munzir, İbni Ebi-Hâtim, Cabir bin Abdullah'tan rivayet ettiler:

«Kılıç ve süngü harbi olduğunda kişi başıyla yönü hangi tarafa olursa olsun işaret etsin. Bu da yaya veya binici olarak namazınızı edâ ediniz âyetinin mânâsıdır.»

Abd b. Humeyd Kattade'den rivayet etti:

«Cenab-ı Hak, korkulu olduğun halde sana yaya olarak da binici olarak da namaz kılmayı helâl kılmıştır. Hem yürüyeceksin, hem de namaz için işaret edeceksin. Bu durumda yönün hangi taraf olursa olsun.»

İbn Ebi Şeybe ve Abd bin Humeyd, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Kişi, savaşta iki rekâtı kılacaktır. Eğer buna gücü yetmiyorsa, bir rekat kılacaktır. Buna da gücü yetmiyorsa, yüzü hangi tarafta olursa olsun, bir tekbir alacaktır.»

Veki' ve İbn Cerir, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Emin olduğunuz zaman» yani seferden çıkıp ikame evine vardığınız zaman demektir.

İbn Cerir, İbn Zeyd'den rivayet etti:

Emin olduğunuz zaman, Cenab-ı Hakkın size farz kıldığı gibi namazı kılınız. Korku geldiğinde Allah size fırsat vermiştir. Dilediğiniz şekilde kılarsınız.

«240) İçinizden ölüp de geride eşler bırakmakta olanlar evlerinden çıkarılmaksızın senesine kadar yararlanmaları için eşlerine vasiyet etsinler. Amma onlar kendiliklerinden çıkarlarsa, artık onların meşru olarak kendileri için yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur...»

İbn Ebi Hatım, Ata yoluyla İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Daha önce kocası ölen bir kadına bir seneye kadar nafakası ve

süknası verilirdi. Bu âyeti, miras âyeti neshetti. Miras âyeti kadına kocasının çocuğu varsa terekesinden sekizde bir, yoksa dörtte bir verdi.»

Buhari ve Beyhaki süneninde İbn Zübeyr'den rivayet etti:

«Ben Hz. Osman'dan sordum. Bu âyeti miras âyeti neshetti. Niçin bu âyeti yazdırıyorsun? Onu bırakmıyalım mı?

Hz. Osman (R.A.):

«Ey yeğenim! Kur'an'dan hiçbir şeyi yerinden bozmaya hakkım yoktur» dedi.

İbn Cerir bu âyetin tefsirinde Ata'dan rivayet etti:

«Kadının kocasından mirası ölüm gününden sene sonuna kadar dilerse, onun evinde durmaktı. Dilemezse kocalara herhangi bir mesuliyet düşmez. Sonra bu âyeti, miras âyeti neshetti.»

Ebu Davud, Nesei ve Beyhaki, İkrime'den, İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«(240) İçinizden ölüp de geride eşler bırakmakta olanlar» âyeti **«içinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi kendilerine dört ay ongün beklerler»** âyetiyle neshedildi. Cenab-ı Hak ikinci âyetle onlara ya malın dörtte biri veya sekizde birini farz kıldı. Bir seneye kadar beklemeyi de dört ay on güne çevirdi.»

İmam Şafii ve Abdurrezzak, Cabir bin Abdullah'tan rivayet ettiler:
«Kocası ölen kadına mirasından başka bir nafaka verilmez.»

İbn Rehaviye tefsirinde Mukatil bin Hayyan'dan rivayet etti:

Taif ehlinden bir kişi Medine'ye geldi. Beraberinde erkek ve kız olarak çocukları vardı. Anne ve babası ve hanımı vardı. Medine'de bu za t vefat etti. Durum Resûlüllah'a arzedildi. Cenab-ı Peygamber anne ve babaya ve evlâtlara bilinen şekilde verdi. Hanımına birşey vermedi, fakat bir seneye kadar onun malından kendisine nafaka verilmesini emretti. Bunun üzerine Cenab-ı Hak **«İçinizden ölenlerin geride bıraktığı eşleri kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. Bu bekleme süresi dolduğunda artık onların kendi haklarında...»** âyeti sonuna kadar indirdi.

«(241) Boşanmış kadınların maruf bir tarzda ve miktarda yararlanmaları vardır...»

İbni Cerir, İbn Zeyd'den rivayet etti:

«Bu ihsan edenler üzerinde borç bir haktır» âyeti nazil olduğunda bir kişi **«Eğer ihsan edersem veririm, istemezsem vermem»** dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti inzal buyurdu.

İbn-ul Munzir, Ali bin Ebi Talib'ten rivayet etti:

İster hür olsun ister cariye boşanmış her müslüman kadının, bir mut'ası vardır» sözünü dedikten sonra **«Boşanmışların maruf bir tarzda yararlanmaları vardır»** âyetini okudu.

Beyhaki, Kattade'den rivayet ediyor:

Bir kişi hanımını kadı Şureyh'in yanında boşadı. Kadı Şureyh kişiye:

«Sen ona meta verdin mi?»

Kadın:

«Benim onun üzerinde herhangi bir metaım yok. Çünkü Cenab-ı Hak «Boşanmışların maruf bir tarzda yararlanmaları vardır ki korkup sakınanlar üzerinde bir haktır», ve yine «bu ihsan edenler üzerine borç bir haktır» dedi. Kocam ise, bu iki sınıfa da girmemektedir.» dedi.

«243) Binlerce kişinin ölüm korkusuyla yurtlarından çıktıklarını görmedin mi? Allah onlara 'ölün' dedi, sonra da onları diriltti...»

Bu âyetin tefsirinde selef şunları söylemiştir:

Veki' ve İbni Cerir, Said bin Cübeyr tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

Bunlar dört bin kişi idi. Taundan (yani koleradan) kaçarak çıktılar **«öyle bir yere gideceğiz ki orada ölüm olmasın»** dediler. Sonunda şöyle bir yere vardılar. Allah onlara **«ölünüz»** dedi. Hepsi ölüverdiler. Peygamberlerden birisi onların yanından geçti. Onları ölü görünce, Rabbinden onları diriltmesini istedi, ta ki Allah'a ibadet etsinler. Cenab-ı Hak onları diriltti.»

Abd bin Humeyd ve İbni Ebi-Hâtim, İkrime tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet etmiştir:

«Bunlar dört bin kişi idi. Daverden adlı bir köyün ahalisi idiler. Koleradan kaçarak memleketlerinden çıktılar.»

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, Esbat tarikıyla Süddi'den, Ebi Malik'ten rivayet ettiler:

«Daverden isimli bir köy vardı. «Vasıt» şehrine yakındı. Onlara kolera isabet etti. Bir gurup memleketinde durdu, diğer bir gurup kaçtı. Duranların çoğu yok oldular. Gidenler, veba hastalığı kalktıktan sonra döndüler. Kalanlar **«Bizim arkadaşlarımız bizden daha tedbirli idiler. Eğer onlar gibi yapsaydık sağlam kalırdık. Eğer ikinci bir kolera hastalığı geldiğinde hayatta kalırsak onların yaptığı gibi yaparız.»** dediler. Ertesi sene kolera hastalığı yine başgösterdi. Bu sefer hepsi çıkıp memleketi terkettiler. Otuz bin kişiydiler. Geniş bir vadiye gelinceye kadar yürüdüler. Orada konakladılar. Vadi iki dağ arasında idi. Cenab-ı Hak onların üzerine iki melek gönderdi. Meleğin birisi vadinin en üst, ikincisi de en alt noktasında durdu. Melekler **«ölünüz»** diye onlara seslendiler. Hepsi öldü. Allah'ın dilediği kadar cesedleri yerde kaldı. Sonra **«Hazkil»** isimli bir peygamber yanlarından geçti. O kemikleri gördü. Hayretle o kemik yığınlarına baktı. Cenab-ı Hak ona vahyetti:

— Ey Hazkil! Onlara, ey kemikler, Allah, sizin bir araya gelmenizi istiyor» diye çağırmasını emretti. Çağırması üzerine kemikler vadinin başlangıcından son noktasına kadar birbirlerine doğru gelip birbirlerine yaklaştılar. Hangi cesetten olan kemik ise, o cesede yaklaştı. Ve böylece kemiklerden cesedler oluverdiler ki ne kan var, ne et. Sonra Cenab-ı Hak, Peygamberine:

— Onlara, ey kemikler! Allah emreder ki siz sırtınıza et giydiresiniz.

Bunun üzerine kemikler et giydiler. Sonra Allah ona vahyetti: Onları çağır: **Ey cesedler! Allah kalkmanızı emretti..»**

Böyle çağırdıktan sonra hepsi diri olarak kalktılar ve memleketlerine dönüş yaptılar. Ve memleketlerinde hiçbir şey giymeksizin durdular. Ancak sırtlarında yağlı bir keten vardı. O zamanın ehli onların öldüğünü biliyordu. Böylece durdular ecelleri gelince gittiler.»

Esbat diyor ki, Mansur, Mücahid'den rivayet etti:

Onlar dirildikten sonra konuşmaları **«Subhanekeallahümme, Rabbena vebihamdik. Lailaheilla ente.»** (Ey Rabbim! Ey Allahım. Sen or-

taktan münezzehsin. Senin hamdinle bunu söylüyorum. Senden başka mabud yok.)

İbn Ebi Hatım, Said bin Abdulaziz'den rivayet etti:

«Bunlar Ezruât denilen memleketin ahalisi idiler.»

Ebi Salih; âyetin tefsirinde:

«Bunlar, dokuz bin kişi idi» diyor.

Abd bin Humeyd, Katade'den rivayet ediyor:

Allah, ölümden kaçtıkları için onlardan buğzetti. Hepsini ceza olarak öldürdü. Sonra diğer ecellerini yaşasınlar diye diriltti. O ecelleri geride kalmasaydı onları Cenab-ı Hak tekrar diriltmezdi.»

Abd bin Humeyd, Dahhak'tan rivayet ediyor:

İsrailoğullarından bir halka belâ isabet etti. Şiddete maruz kaldılar. Beladan şikâyet ettiler ve **«keşke biz ölseydik de bu belâdan rahat olsaydık»** dediler. Bunun üzerine Allah, Hazkil (a.s.) peygambere vahy gönderdi:

«Senin kavmin belâdan çağrışıyorlar ve iddia ediyorlar ki ölürlerse istirahate kavuşacaklardır. Acaba ölümde onlar için hangi istirahat vardır? Onlar benim onları ölümden sonra diriltmeğe kadir olmadığımı mı sanıyorlar? Sen şöyle şöyle mezarlığa git. Orada dört bin kişi vardır. İşte onlar, hakkında bu âyet nazil olan kimselerdir. Orada dur ve onları çağır. Onların kemikleri dağılmıştır. Kuşlar ve yırtıcı hayvanlar onları parçalamıştır.

Hazkil (a.s.):

— **Ey kemikler! Allah sizin bir araya gelmenizi emrediyor,** diye çağırdı. Her insanın kemiği bir araya geldi. Sonra:

— **Ey kemikler! Allah damarlar ve damarımsı yapışkan maddelerin sizde bitmesini emrediyor,** dedi. Böylece kemikler birbirlerine yapıştılar, damarlarla muhkemleştiler. Ve ikinci bir kez Hazkil onlara:

— **Ey kemikler! Allah size et giymenizi emrediyor,** dedi. Böylece kemiklere et giydirildi, etten sonra da deri. Onlar cesedler haline geldiler. Sonra Hazkil üçüncü kez onlara:

— **Ey ruhlar! Cenab-ı Hak size bu cesedlere geri gelmenizi emrediyor,** dedi. Böylece Allah'ın izniyle ayağa kalktılar, hepsi bir kişinin Tekbiri gibi Tekbir aldılar.

İbn-i Cüreyc, Ata'dan rivayet ediyor:

Bu, bir darbı meseldir. Yani vaki olan bir kıssa değildir.

Amr bin As:

Bunlar Zaver dağının ehli idiler. Zaver de Vasıt'a bir fersah mesafededir, diyor.

«Allah insanlara karşı fazl ve ihsan sahibidir. Ancak insanların çoğunluğu şükretmez...»

Yani Cenab-ıHakkın vermiş olduğu nimetin şükrünü gereği gibi yerine getiremezler. Bu kıssada ibret ve delil vardır ki, sakınmak kaçmak insanı kaderin pençesinden kurtaramaz. Ve yine delil vardır ki, Allah'tan kaçmak ancak Allah'a sığınmakla mümkün olabilir. Çünkü bu kişiler veba hastalığından kaçarak memleketlerini terkettiler. Uzun yaşamak talebinde bulundular. Ve Cenab-ı Hak onların tam kastının tersini onlara verdi. Bir anda hepsi ölüverdiler.

İmam Ahmed'in rivayet ettiği şu sahih hadis de, bu kabildendir:

Hz. Ömer Şam'a gitti. «SARG» denilen yere varıncaya kadar yola devam etti. Sarg'de Şam'daki ordu kumandanları Ebu Übeyde bin Cerrah ve arkadaşları onu karşıladılar. Hz. Ömer'e, Şam'da kolera olduğunu haber verdiler. Hz. Ömer Şam'a gidip gitmemekte tereddüt içerisinde idi. Kimisi git, kimisi Medine'ye dön diyordu. Ta ki Abdurrahman bin Avf geldi. O bir takım ihtiyaçları için daha önceden gelmemişti. Abdurrahman bin Avf:

— Benim katımda bu hususta bilgi vardır. Allah'ın Resûlü'nden dinledim: **«Bir memlekette veba varsa ve siz de orada iseniz sakın ondan kaçarak çıkmayınız. Herhangi bir memlekette vebanın olduğunu işitirseniz sakın oraya gitmeyiniz.»** Bunun üzerine Hz. Ömer Allah'a hamdetti ve Medine'ye döndü.

İmameyn (yani Buhari ve Müslim) bu hadisi Sahihayn'da Zühri tarikıyla rivayet etmişlerdir.

«Allah yolunda savaşınız ve biliniz ki şüphesiz Allah işitendir, bilendir...»

Bu âyetin yorumunda seleften şunlar gelmiştir.

Nasıl ki sakınmak kaderin önüne geçmiyorsa cihaddan kaçmak

böyledir. Zira cihad eceli yaklaştırmaz, ondan kaçmak da eceli uzaklaştırmaz. Belki ecel mahtumdur (gelmesi yüzde yüzdür), rızık da maksumdur (taksimlidir). Herşey nizamla takdir edilmiştir, ne fazlalık vardır ne eksiklik.

«(245) Allah'a karşılığını çok artırma ile kat kat artıracağı güzel bir borcu verecek olan kimdir? Allah daraltır ve genişletir ve siz ona döndürüleceksiniz...»

Bu âyetin yorumunda şunlar söylenmiştir:

Cenab-ı Hak bu âyetle kullarını Allah yolunda infak etmeye teşvik ediyor. Bu âyet Kur'an'ın birçok yerlerinde tekrar edilmektedir. Nüzul Hadisinde Cenab-ı Hak şunları söylüyor:

«Kim yoksul olmayana ve zulme uğramayana karz (borç) **verecektir?»**

İbni-Ebi Hatım - Hasan bin Arefe'den, o da Hallad bin Halife'den, o da Humeydi-Araç'tan, o da Abdullah bin Haris'ten, o da Abdullah bin Mesud'dan rivayet ediyor:

Bu âyet indiği zaman Ebu Dahdah el-Ensari:

— Ey Allah'ın Resûlü! Cenab-ı Hak bizden borç mu istiyor?

Allah'ın Resûlü:

— Evet ya Ebu-Dahdah, dedi. Ebu Dahdah:

— Ey Allah'ın Resûlü! Elini bana göster.

Ravi diyor ki Resûlullah elini Ebu Dahdah'a verdi. Ebu Dahdah:

— Şüphesiz ben Rabbime bostanımı borç verdim. O, bostan ki orada 600 hurma ağacı vardır. Ve orada Ümmü Dahdah ile çocukları vardır.

Ebu Dahdah gelip **«Ey Ümmü Dahdah»** diye hanımını çağırdı. Hanımı, **«Buyurun»**, dedi. O da **«Çık, ben bu bostanı Allah'a borç verdim»** dedi. Hadisi İbn Merduyeh, Abdurrahman bin Zeyd bin Eslem'den, o da babasından, o da Hz. Ömer'den merfu olarak bu şekilde rivayet etmiştir.

Hz. Ömer ve selefden bazıları, **«Borçtan maksat, Allah yolundaki infaktır»** dediler. Bazıları **«Bu güzel borçtan maksat, çoluk çocuğuna verdiğin nafakadır»**, bazıları **«Tesbih ve takdistir»** dediler.

«Çok artırma ile kat kat artıracağı güzel bir borcu verecek olan kimdir?» cümlesine karşılık ve ona benzeri **«O, kimseler ki Allah yolunda mallarını infak ederler, onların meselesi yedi başak bitiren, her başakta yüz dâne olan bir dânenin meselesine benzer. Allah dilediğine daha kat kat yapar»** âyeti gelir.

İmam Ahmed, Yezid'den, o Mubarek bin Fadale'den, o Ali bin Zeyd'den, o Ebu Osman bin Nebi'den:

— Ben Ebu Hureyre'ye vardım. Ve ona; benim kulağıma geldiğine göre sen diyorsun ki bir hasene bin defa bine katlanır. Yani bir milyon hasene olur.

— Bunda hayret edilecek ne var? Ben Resûlüllah'tan dinledim. Diyordu ki «Bir hasene iki milyona varacak kadar katlanır.»

İbn Kesir, **«Bu, garip bir hadistir»** diyor. Bu hadisin ravileri arasında yer alan Ali bin Zeyd bin Cebeha çok münker hadis nakleden kişidir. Fakat bu hadisi İbni Ebi-Hâtim başka bir tarikla rivayet etmiştir.

Ebu Hallad, Süleyman bin Hallad bin Mueddib bize, Yunus bin Muhammed el-Mueddib ona, Muhammed bin Rifai ona, Ziyad el Cessas da ona, Ebu Osman el-Nebi ona, dedi:

Benden daha fazla Ebu Hureyre'nin yanında oturan birisi yoktu. Ebu Hureyre, benden önce hacca gitmişti. Ben de onun arkasında idim. Baktım ki Basralılar Ebu-Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet ediyorlar:

— Cenab-ı Hak bir haseneyi bir milyon hasene yapar.

Ben onlara:

— Rahmet olasıca. Benden daha fazla Ebu Hureyre'nin yanında oturan birisi yok. Ben bu hadisi ondan işitmedim, dedim.

Ben acele ettim ki yolda Ebu-Hüreyre'ye yetişeyim. Baktım ki, hacca gitmiş. Mekke'ye doğru gittim. Bu hadis için onunla mülaki olmak istiyordum. Mülaki oldum ve sordum:

«Ey Eba Hureyre! Basralıların senden dinledikleri hadis nedir?»

«Hangi hadis?» dedi.

«Onların ifadesine göre sen demişsin ki Allah tek haseneyi bir milyon haseneye katlar (yapar.)»

Ebu Hureyre:

— Ey Eba Osman! Niçin bunda hayret ediyorsun? Cenab-ı Hak demiyor mu ki **«Allah'a, karşılığını çok artırma ile kat kat artıracağı güzel bir borcu verecek olan kimdir?»** Ve yine Cenab-ı Hak demiyor mu ki **«Dünya hayatının metaı âhirette ancaz az bir şeydir»**. Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim, Allah'ın Resûlü'nden dinledim. Diyordu:

«Şüphesiz Cenab-ı Hak bir tek haseneyi iki milyon haseneye katlar. (yapar)»

Bu hadisin manasını, Tirmizi'nin ve başka muhaddislerin Amr bin Dinar, Salim'den, Abdullah bin Ömer'den rivayet ettikleri hadis de takviye etmektedir. O, hadis şöyledir:

«Kim ki, herhangi bir çarşıya gidip **Lailaheillallahu vahdehu la şerike leh lehul mülkü ve lehul hamd ve hüve âlâ küllî şey'in kadir** (Allah'tan başka ilâh yok. Biriciktir. Onun ortağı yok. Mülk onundur, hamd onundur. O herşeye kadirdir) derse Allah ona bir milyon hasene verir ve onun defterinden bir milyon seyyieyi de siler.»

İbni Ebi-Hâtim, Ebu Zer'a'dan, o İsmail bin İbrahim bin Bişar'dan, o Ebu İsmail el Mueddib'ten, o İsâ bin Musayyib'ten, o Nafi'den, o İbn Ömer'den rivayet etti:

«Allah yolunda mallarını infak edenlerin meselesi bir dane meselesidir ki o dane yedi başak bitiriyor» âyeti celîlesi nazil olduğunda Allah'ın Resûlü:

«Ey Rabbim! Ümmetime daha fazlasını ver» dilekte bulundu. İşte onun üzerine bu âyeti celîle nazil oldu. Resûlü-Ekrem, **«Ey Rabbim! Ümmetime daha fazlasını ver»** dedi ve onun üzerine **«Ancak sabredenler hesabsız ecirlerini alırlar»** âyeti indi. (1)

(1) Bkz. İbn-Kesîr Cild: 1-5: 532-533, Darül-Endülüs, Beyrut, Bilatarih.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ
إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا
تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا فَلَمَّا كُتِبَ
عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ
اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ
عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ
الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي
الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ
وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ
مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ
رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

MEAL

(246) Görmedin mi ki, İsrailoğullarından bir gurup Musâ'dan sonra kendilerine gönderilmiş Peygambere «Bize bir kumandan tayin et ki; (onun kumandasında) Allah yolunda savaşalım.» dediler. O Peygamber «Acaba ya size savaş farz kılındığı takdirde savaşmazsanız?» dedi. Onlar «Neden Allah yolunda savaşmıyacakmışız? Memleketimizden çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmışız» dediler. Ne zaman ki, savaş onlara farz kılındı, onlardan çok azı hariç, hepsi yüz çevirdiler. Allah zalimleri bilicidir.

(247) Ve Peygamberleri onlara «Şüphesiz ki, Allah size kumandan olarak TÂLUT'u gönderdi.» dedi. Onlar «O nerden bize kumandan oluyor? Biz kumandanlığa ondan daha lâyıkız. Üstelik o geniş bir zenginliğe de sahib değildir.» dediler. Peygamber «Şübhesiz ki, Allah onu sizden üstün kıldı. İlim ve geniş cisim yönünden onu artırdı. Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah(ın rahmeti) genişdir. (Allah) bilicidir.» dedi.

(248) (Onlar Tâlut'un kumandanlığının delilini istedikleri zaman) Peygamberleri onlara «Onun kumandanlığına nişan, size, içinde Rabbinizden gelen sükûnet, Musa ve Harun ailesinin terekesi bulunan «Tabut»un gelmesidir. Onu melekler yüklenip getiriyor. Şübhesiz ki, eğer mümin iseniz sizin için Tabut'un getirilmesinde bir Âyet (Mu'cize) vardır.

TEFSİR

(246) **«Görmedin mi ki İsrailoğullarından bir gurup Musâ'dan sonra kendilerine gönderilmiş peygambere...»**

Yahudilerden olan bu cemaat, müşavere için bir araya gelmişlerdi. Peygamberleri Hz. Yûşa' veya Hz. Şemûn veya Hz. Şemûl'e (A.S.)

«Bize içimizden bir kumandan tayin et ki, emri altında savaşalım. Bize gösterdiğini yapalım.» dediler. Peygamberleri, **«Korkarım ki, savaş farz olduktan sonra savaşdan kaçarsınız!»** dedi. Onlar, memleketimizden Câlût tarafından sürüldük, Akdenizin kıyılarında bulunan Âmâlika (Fenike) liler yurdumuzu istilâ ettiler, çoluk çocuklarımızı tutsak yaptılar. Hatta prens ve prenseslerimizden dörtyüz kırk kişiyi bile esir ettiler, deyip harbdan kaçamıyacaklarını ileri sürdüler. Fakat savaş farz kılındıktan sonra ancak az bir kısmı hariç diğerleri kaçtı. Rivayetlere göre kalanları, üçyüz onüç kişi idi. Resûllerin adedi kadar!..

Allah'ın emriyle kendilerine kumandan tayin edilen TÂLUT'a itiraz ettiler. Rivâyete göre, Peygamberleri onların başında kumandan olacak birisinin tayini için Allah'a yalvardığında Allah tarafından kendisine bir ASA (baston) verildi. Onunla kumandan olabileceklerin boylarını ölçerdi. Bu ölçüye ancak Tâlut'un boyu denk geldi. Tâlut'un fakirliği, sıradan bir çoban veya sakâ veya tabakçı olması ve Hz. Yakub'un oğlu Bünyamin'in soyundan geldiği onları bu itirazları yapmaya zorladı. Çünkü Bünyamin'in zürriyetinde ne Peygamberlik ne de hükümdarlık vardı. Peygamberlik «LAVÎ»nin çocuklarında, hükümdarlık «Yahuza»nın çocuklarında idi. Bu iki boydan bir çok kimse de hâlâ hayatta vardı. Neden onlara değil de Tâlut'a hükümdarlık verilsin? Cenabı Peygamber (A.S.) onlara, bu işin tertipcisinin Allah (C.C.) olduğunu, bir de Tâlut'ta hem güç hem de ilim bulunduğunu ifade etti. Böylece hükümdârlarda bulunması gereken faktörlerden mühim olan ikisini de belirtmiş oldu. Tâlut'un öncülüğünü gerektiren nedenler:

1) Allah'ın (C.C.) onu seçmesidir.

2) Siyaseti bilmek için lâzım olan bolca ilimdir.

3) Düşmanların gözünü dolduran ve savaşa dayanan fizikî gelişmesidir. Zira Tâlut o kadar bedenen gelişmişti ki, oturduğu halde, ayakta duran normal insanın eli ancak onun başına yetişirdi.

4) Mülkün sahibi Allah'dır. Dilediğine verir.

5) Allah'ın fazlu keremi geniştir. Dilediği fakir kulunu zengin kılar. İlim sonsuzdur. Kimin hükümdârlığa daha lâyık olduğunu bizden iyi bilir.

TABUT, sandık demektir. «TEVB» kökünden geliyor. Manâsı, dön-

mek demektir. Çünkü bu sandıkta bulunan emanetler tekrar buraya dönüp geliyor. Bu sandıkta Tevrat vardı. Şimşad ağacından yapılmıştı. (3x2 = 6 Zira' büyüklüğünde idi. Altın ile işlenmişti.

Allah'dan gelen bir SEKİNE Tabut'ta bulunuyordu. «SEKİNE» den maksat, sükûnettir. Musâ (A.S.) savaşa çıktığında Tabut'u önde taşıtırdı. Ona bakan İsrailoğulları sükûnete kavuşurlardı. Bâzı tefsirciler Tevrat'ın şarihlerinden devşirerek «Sekine'den maksat, sandığın içinde bulunan Zeberced veya Yakuttan yapılmış olan heykeldir. O heykelin başı kedi başı gibi, kuyruğu kedi kuyruğu gibiydi. İki de kanadı vardı. İnlerdi. Tabut düşmana doğru yürürdü (!) Onlar da peşinden giderlerdi. Tabut durduğunda dururlar ve o zaman Allah'dan yardım inerdi.» dediler. Ne derece doğruluk taşıyor bu rivayet Allah bilir!..

Tefsircilerden bâzıları da «Tabutun içinde Hz. Adem'den Hz. Muhammed Mustafa'ya kadar olan Peygamberlerin resimleri bulunurdu.» dedi.

Bâzıları, «Tabut kalbdir. Sekine ise, kalbde bulunan ilim ve ihlasdır. Onun gelmesi demek, kalbinde bulunmayan ilim ve vakarı oluşturmaktır.» demişlerdir.

Musa ve Harun (A.S.) âlinin terekesi, Tevrat'ın yazılı bulunduğu tahtaların parçaları, Hz. Musa'nın asası, elbisesi ve Harun (A.S.) sarığı idi. Musa ile Harûn'un âlinden maksad, çocukları veya nefisleridir. Ya da İsrailoğullarının diğer Peygamberleridir. Çünkü hepsi Hz. Musa ile Hz. Harun'un amcazadeleridir. Bazı görüşlere göre, Allah (C.C.) Hz. Musa'dan sonra Tabut'u kaldırdı. Onların gözleri önünde melekler Tabut'u indirdi. Diğer bir rivayete göre, Tabut Hz. Musa'dan sonra diğer Peygamberlerin yanında idi. İsrailoğulları fesada kayınca kâfirlerin eline düştü. Câlut'un yurduna götürüldü. Tâ ki, Allah Tâlut'u hükümdâr tayin edinceye dek orada kaldı. O zamandan sonra onlar büyük bir belâya çattılar. Beş şehirleri silme gitti. **«Tabut bize uğur getirmedi»** dediler! Tabut'u iki öküze bindirdiler ve saldılar. Melekler, öküzleri Talut'un yurduna sürdüler!..

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(246) Ey Habibim! Musa'dan sonra İsrailoğullarından ileri gelen bir topluluğun müşaveresine vakıf olmadın mı?...»

Bu âyeti celîle, hakkında selefden gelen tefsir:

Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Katade'den rivayet etti: Bu âyette bahsedilen Peygamber Yuşa bin Nun'dur. İbn Cerir «Efraim bin Yusuf bin Yakub'tur» dedi. Fakat İbni Cerir'in bu tevili uzaktır. Çünkü bu hadise, Musa'dan uzun bir zaman sonra ve Davud (A.S.) zamanında olmuştur. Nitekim kıssada açıkça bu söylenilmektedir. Davud ile Musa (A.S.) arasında bin küsür seneden fazla bir zaman vardır.

Es Süddi «Bu Peygamber Şem'un'dur» dedi. Mücahid «Şemvil'-dir» dedi. Muhammed bin İshak Vehb bin Münebbih'ten Şem'il bin Bali bin Alkame bin Tırham bin Elvehd bin Bahre bin Alkame bin Macid bin Ömer Sa'bin, Azraya bin Safiyye bin Alkame bin Ebu Yaşik bin Karun bin Yes'eb bin Kaiz bin Lai bin Yakub bin İshak bin İbrahim'dir. Vehb bin Münebbih ve başkaları İsrail oğulları Mûsâ'dan sonra müstakim yolun üzerinde bir müddet devam etti. Sonra bidatları ihdas etmeye başladılar. Bazıları putlara taptı. Aralarında Peygamberler vardı. «Emri-bil-maruf» yapan âlimler vardı. «Nehyi-anilmünker» yapan vaizler vardı. Onlar yaptıklarını yapıncaya dek onları Tevrat'ın yoluna davet edenler eksilmezdi. Böylece Allah onların düşmanlarını onlara musallat kıldı. Düşmanlar onlardan büyük bir kitleyi katlettiği gibi birçok kimseleri de esir ettiler. Onlardan birçok beldelerini aldılar. Onlarla kim savaşırsa, onları mağlub eder hale geldi. Çünkü onlar Tevrat'ın ve eski zamanlardan kalan Tabutun (Sandığın) sahibleri idiler. Tabut seleflerinden haleflerine miras olarak kalmıştı. Hz. Mûsa'ya miras olarak geçmişti. Buna rağmen onları sapıklığa götüren durumları devam etti. Bir harpde bazı krallar Tabutu onlardan aldı. Tevrat'ı ellerinden çıkardı. Tevrat'ı hıfzeden kimseler de aralarında pek azdı. Peygamberlik artık onların torunlarından kesildi. Lavi'nin torunlarından kimse kalmadı. Zaten İsrailoğullarının Peygamberi Lavi'nin zürriyetinden geliyordu. Ancak hamile bir kadın kalmıştı. Onun kocası da öldürülmüştü. Kadını tutup bir evde hapsederek gözettiler. Belki Cenab-ı Hak ona bir çocuk verir de, o çocuk onlara peygamber olur. Kadın böyle bir çocuk vermesini yalvararak Allah'dan istedi. Cenab-ı Hak da onun duasını kabul etti. Ona bir çocuk ihsan etti. O, da o, çocuğa «Şemvil» ismini verdi. Şemvil'in manası **«Allah benim duamı dinledi»** demektir. Bazıları, «Şem'un'u verdi, o da aynı manaya geliyordu» dedi. Ve Ce-

nab-ı Hak onun güzel bir şekilde yetişmesini takdir etti. Peygamberliğin yaşına geldiği zaman, Cenab-ı Allah kendisine vahy gönderdi. İnsanları Allah'a davet etmeyi ona emretti. Allah'ın birliğine insanları çağırmayı ona direktif verdi. O da İsrailoğullarını Allah'ın hidayetine davet etti. Onlar **«Bize bir padişah gönder de onun yardımı ile Allah yolunda düşmanlarımızla savaşalım»** diye dilekte bulundular.

Peygamber:

«Ya üzerinizde bir savaş farz edilmiş bulunur da muharebe etmezseniz? demişti» Onlar:

«Niçin Allah yolunda savaşmayalım? Yurtlarımızdan çıkarıldık. Çocuklarımızdan uzak bırakıldık, dediler.»

Ne zaman ki üzerlerine savaş farz kılındı, içlerinden pek az kimseler hariç diğerleri savaştan yüz çevirdiler.

«Allah cihaddan geri kalan zalimleri pek alâ bilicidir.»

Yani Allah'a vermiş oldukları vaadi yerine getirmediler. Belki çoğu cihattan kaçtı. Allah onları bilicidir.

«247) Onlara Peygamberleri:

«Allah size Talut'u melik olarak gönderdi», dedi. Onlar:

«Biz hükümdarlığa ona göre daha çok hak sahibi iken, ona mal bolluğu verilmemiş iken nasıl bizi yönetmek üzere hükümdarlık onun olabilir? demişlerdi...»

Bu âyetin yorumu şöyledir:

Onlar peygamberlerinden kendilerine bir padişahın tayinini istediler. Peygamberleri onlara Talut'u padişah olarak tayin etti. Talut askerden bir kişi idi. Fakat kıral ailesinden değildi. Çünkü kraliyet Yehuda'nın torunlarında idi. Talut ise, Yehuda'nın torunlarından değildi. Bunun için **«O nasıl bize hükümdar olur?»** dediler. «Biz hükümdarlıkta ondan daha hak sahibiyiz. Üstelik ona geniş bir servet de verilmemiştir. Yani fakirdir, malı yoktur» diye ilâve ettiler.

Bazıları, «Talut bir saka idi» dediler. Bazıları «debbağ» idi dediler. Onlar böylece peygamberlerine itiraz ettiler, karşı koydular. Oysa onların peygamberlerine itaat etmeleri lâzımdı. Güzel söz söylemeleri gerekirdi. Peygamber onlara cevab olarak dedi:

«Allah onu sizin üzerinize seçti. (Yani sizi yönetmek üzere onu seçti.) **Allah onu sizden daha iyi tanır. Ben onu kendi nefsimden tayin etmedim. Cenab-ı Hak bana emretti, onu tayin ettim. Cenab-ı Hak onun vücut ve bilgi gelişimini artırdı. Bununla beraber o sizden daha bilgindir, daha zekidir. Şekli sizin şeklinizden daha güzeldir. Kuvveti sizin kuvvetinizden daha fazla, harpte sizden daha sabırlı ve harbi sizden daha iyi biliyor. Yani hem ilim yönünden, hem şekil yönünden sizden daha mükemmeldir»** dedi.

Peygamberin bu sözünden anlaşılıyor ki, yönetici, padişah, kral, ilim sahibi, ve fizyonomisi güzel olacak, bedeninde ve nefsinde fazla bir kuvveti olacaktır. Sonra peygamber şöyle devam etti:

«Allah o hakimdir ki dilediğini yapar. Yaptığından sorumlu değildir. Kullar ancak yaptığından sorumludurlar. Çünkü Cenab-ı Hak kullarına şefkat ve merhamet edendir. Allah'ın fazileti geniştir, istediği kulunu rahmetine mazhar eder. Kim yönetmeye, kıral olmaya, padişah olmaya müstahaktır, onu herkesten daha iyi bilir.»

«(248) Peygamberleri onlara şöyle de dedi:

— Onun hükümdarlığının nişanesi size Tabut'un gelmesi olacaktır. Ki onda Rabbinizden bir güven duygusu ve huzur ile Musa ve Harun ailesinin arta kalanları var. Onu melekler taşır. Eğer inanmışsanız bunda şüphesiz sizin için bir delil vardır...»

Bu âyetin yorumu şöyle gelmiştir:

İbni Cerir ve İbnul-Munzir, İbn Cüreyc'ten, o da İbni Abbas'tan rivayet etti:

Bu hadise Tevrat'ın refolunduğu (kaldırıldığı) ve iman ehlinin memleketlerinden çıkarıldığı zamanda oldu. Diktatörler onları memleketlerinden çıkarmışlar, aile efradından uzaklaştırmışlardı. Tabut onlara getirildiği zaman cihad onların boynuna farz kılındı. İsrailoğullarında iki boy vardı. Birisi peygamberlik boyu, birisi de hükümdarlık boyu idi. Hükümdarlık boyu ancak hükümdarların sülâlesinden, peygamberlik boyu da ancak peygamberlerin sülâlesinden oluyordu. Peygamberleri onlara **«Cenab-ı Hak Talut'u size idareci olarak gönderdi»** dediğinde «O nasıl bize idareci olur? Biz idareciliğe ondan daha müstahakız. O iki soydan hiçbirisinden değildir. Ne peygamberlik soyundandır, ne de hükümdarlık soyundandır.»

Peygamber onlara.

«Cenab-ı Hak, onu size seçip vermiştir, ihtiyar etmiştir» dediyse de, onlar ona riyaseti teslim etmekten imtina ettiler. Peygamber onlara **«Onun hükümdarlığının belgesi size Tabut'u getirmektir, Tabut'ta sükûn, Rabbinizden gelen huzur vardır. Musa ve Harun ailesinden kalanlar vardır.»**

Hz. Musa, Turi Sinadan döndüğü zaman, buzağıya tapanları gördüğünde Tevrat'ın levhalarını attı ve levhalar kırıldı. Bir kısmı refolundu. Yani kayboldu. Hz. Musa, bir kısmının parçalarını topladı. Tabuta (sandığa) koydu. Amalika Tabut'u ganimet olarak İsrailoğullarından almış götürmüştü. Amalika, Âd kavminden kalan bir kavimdi. Eriha denilen yerde yaşıyorlardı. Melekler, Tabut'u gök ile yer arasında taşımak suretiyle getirdiler. İsrailoğulları da buna bakıyorlardı. Ta ki Tabut'u Talut'un yanına koydular. Bunu gördükleri zaman Talut'a teslim oldular, kıral olarak onu ilân ettiler.

Peygamberler, savaşa hazır olduklarında Tabut önlerinde gidiyordu. Rivayete göre:

— Adem (A.S.) bu Tabut'u ve Hacer ul esvedi (Kâbe duvarında bulunan siyah taşı), ve Mûsâ'nın asasını Cennet'ten beraberinde getirmiştir. Kulağıma geldi ki Tabut ile Musa'nın Asası Taberiye gölündedir. Ve onlar kıyâmet gününden önce çıkarılacaktır. (1)

İbn İshak ve İbn Cüreyc, Vehb bin Münebbih'ten rivayet ettiler:

Mûsâ'dan (A.S.) sonra İsrailoğulları arasında halife olarak Yuşa bin Nun kaldı. Onlara Tevrat'ı öğretir, Allah'ın emrini söylerdi. Allah (C.C.) onun canını kabzedinceye kadar devam etti. Sonra onlara onun yerine Kâlib bin Yukana geçti. O da Tevrat'ı onlara yayar, Allah'ın emrini ikame ederdi. Sonra Allah onun ruhunu kabzetti. Onun yerine Hazkil bin Buzi geçti. Hazkil ihtiyar kadının oğluydu. Sonra Cenab-ı Hak, Hazikil'in canını aldı. İsrailoğullarının arasında bid'atler başgösterdi. Allah'a vermiş oldukları sözü unuttular. Putları diktiler, onlara tapmaya başladılar. Allah onlara İlyas bin Nesi bin Fenhas bin Ayzar bin Harun bin İmranı peygamber olarak gönderdi. İsrailoğulla-

(1) Bkz. Ed-Durrul-Mansur, Cild: 1-5: 310-314, M. el-Helebî, Kahire.

rının peygamberleri, Mûsa'dan sonra Tevrat'tan ne kadarını unutmuş ise onu tecdid etmek için gönderirlerdi. İlyas (A.S.), İsrailoğullarının krallarından birisinin yanında idi, kralla beraberdi. Kralın ismi Ecan idi. Ecan İlyas'ı dinler, tasdik ederdi. İlyas da onun durumunu tanzim ederdi. İsrailoğullarının diğer kıralları putlar edinmişler ve onlara taparlardı. İlyas, durmadan onları Allah'a davet ediyordu. Onlar da İlyas'ın hiçbir sözünü dinlemiyorlardı. Ancak o kraldan dinlerlerdi. Kralların site devletleri Şam diyarında dağınıktı. Her kralın özel bir arazisi vardı. Ondan yer-içerdi. O kral bir gün İlyas'a:

«Senin çağırmakta olduğun dini batıl olarak görüyorum. Zira İsrailoğullarının filan, filan kralı putlara taptılar. Oysa buna rağmen yer, içer ve nimetlenirler. Onların dünyasından hiçbir şey de eksilmez» dedi. Bunun üzerine İlyas:

«İnnalillahi ve inna ileyhi raciûn» (Biz Allâh'tanız ve ancak ona döneceğiz) dedi ve bedenindeki tüyleri diken diken oldu. Sonra kralı terkedip yanından çıktı. Kral da diğer kralların yaptıkları gibi, putlara taptı. İlyas'tan sonra Elyesa' peygamber olarak geldi. Bu da Allah'ın dilediği kadar İsrailoğullarının yanında kaldı. Sonra Cenab-ı Hak onun ruhunu kabzetti. Onların Elyesa'dan sonra çeşitli kimseleri baş çektiler. Hatalar büyüdükçe büyüdü. Büyüğün büyükten miras olarak almış olduğu Tabut da onların yanında idi. Tabut'un içinde sekinet vardı. Al-i Musa ve Al-i Harun'dan arta kalan şeyler vardı. Savaş açtıkları her düşmanı onunla karşılıyorlardı. Tabut'u önlerine koyarlar ve onunla dönerlerdi. Onun yüzü suyu hürmetine Cenab-ı Hak düşmanlarını mağlub kılardı. Fakat hadisat büyüdüğü ve Allah'ın ahdini terkettikleri zaman bir düşman onlara musallat kılındı. Onu karşılamaya çıktıkları zaman beraberlerinde Tabut da vardı. Nitekim daha önce de beraberlerinde Tabut'u götürürlerdi... Tabut'un etrafında idiler. Hepsi mağlûp oldular. Tabut ellerinden alındı. Durumları karmakarışık bir hale geldi. Düşman, çoluk-çocuklarını, hanımlarını esir edecek kadar onlra güç yetirdi. Onların bir peygamberi vardı. Ona Şem'il denilirdi. İşte bu âyette Cenab-ı Hakkın zikrettiği peygamber oydu. Şem'il'le konuştular:

— Bize bir idareci seç. Allah'ın yolunda harbedelim. İsrail oğul-

larının varlığı kralların üzerinde toplanıp itaat etmek ve peygamberlere iman etmektedir.

Kral toplulukları alıp düşmanı karşılıyor, peygamber de onun durumunu düzeltiyor, ona haber getiriyordu. Böyle yaptıkları zaman işleri yolunda giderdi. Ne zaman ki krallar tuğyan edip peygamberlerin emirlerini terkettiler, durumları kötüye doğru gitmeye başladı. Cemaat idarecilere, sapıklıkta uydu. Peygamberlerin emrini terketmeye başladılar. Bir gurup peygamberleri yalanlıyor, onların hiç bir şeyini kabul etmiyordu. Bir gurup peygamberleri öldürüyordu. Bu belâ, İsrailoğulları arasında devam etti. Ta ki Şemule:

«Bize bir kral tayin et. Onun riyasetinde Allah yolunda savaşalım, dediler» Şemul onlara:

«Sizde vefa, doğruluk, cihada rağbet yoktur, dedi» Onlar:

«Biz cihattan korkuyorduk. Cihad istemiyorduk. Biz memleketimize hiç kimsenin ayağını bastırmıyorduk. Hiçbir düşman bize galip gelmiyordu. Durum bu noktaya geldikten sonra mutlaka cihad etmemiz lâzımdır, Rabbımıza düşmanlarımızın cihadında itaat edeceğiz. Çoluk çocuğumuz ve karılarımızı esaretten koruyacağız. Hürriyetlerimizi sağlıyacağız.»

Onlar bunu dedikleri zaman Şemul Cenab-ı Hakk'dan onlara bir idareci göndermesini diledi. Cenab-ı Hak:

«Senin yanında bulunan yağ dolu boynuza bak. Bir kişi yanına girecektir. Boynuzdaki o yağ kaynayıp üste çıkacaktır. İşte o İsrailoğullarının idarecisidir. O yağ ile onun başını yağla ve onlara onu kral olarak tayin et.»

Şem'il o kişinin gelmesini bekliyordu. Ne zaman gelecektir diye intizardaydı. Talut debbağ bir kişi idi. Derileri debbağ ederdi. Bünyamin bin Yakub'un torunlarındandı. Bünyamin'in torunlarında ne peygamberlik, ne de krallık vardı. Talut kaybetmiş olduğu bir hayvanını aramak üzere, beraberinde bir hizmetkâr olduğu halde çıktı. Peygamberin evinin yanından geçerken çocuk Talut'a:

«Şu peygamberin yanına gitsek, hayvanımızın durumunu ondan sorsak. O bizi irşad eder, o hayvan hususunda bize hayır dua ederse iyi olmaz mı? dedi» Talut:

— Vallahi dediğinde herhangi bir beis yoktur, dedi. Ve böylece Talut ve hizmetkârı Şemul'in yanına girdiler. Onlar Şemul'in yanında kaybolan hayvanın durumunu söylerken boynuzda bulunan yağ kaynadı. Şemul kalktı ve boynuzu aldı. Sonra Talut'a **«Başını yaklaştır»** dedi. O da başını uzattı. Başını yağladı. Sonra **«Sen İsraillilerin idarecisisin, padişahısın. O idareci ki Allah'ın bana tayin etmesini emretmiştir».**

Talut'un ismi süryanice Şavud bin Kays'tı. Talut hz. Şemul'in yanında oturdu. Halk **«Şemul, Talut'u kral tayin etmiştir»** dedi. İsrail-oğullarının ileri gelenleri Şem'ul'e geldiler **«Talut'un durumu nedir ki, onu bize kral tayin ediyorsun? O peygamberlik ve krallık ailesinden değildir. Bilirsin ki peygamberlik ile krallık Lavi ile Yehude ailesindedir»** dediler. Şem'ul onlara:

«Cenab-ı Hak onu sizin üzerinize seçti. Onu ilim ve cisimde sizden daha kuvvetli kıldı» dedi.

Bu kıssayı daha mufassal bir şekilde okumak istiyorsan İmam Suyuti'nin «Eddur ul Mensur» adlı tefsirine bak. (1)

(248) İbn ul Munzir, İbn Ebi Hâtim, İbn Abbas'tan **«Sekine rahmet manasındadır»** diye rivayet ettiler.

İbni Ebi Hatım, ve Ebu Şeyh, İbni Abbas'tan **«Sekine, itminane ve kalbin süküna kavuşmasıdır»** diye rivayet ettiler.

İbn ul Munzir, İbni Ebi Hatim, İbn Abbas'tan:

«Sekine, kedi kadar bir canlı hayvandır. İki gözü vardı. Gözleri parlardı. İki gurup düşman savaş meydanında bir araya geldiklerinde, sekine ellerini çıkarır, düşmana gösterirdi. Böylece onun korkusundan düşman orduları kaçardı» şeklinde rivayetler naklettiler. Allah gerçeği daha iyi biliyor. Fakat mümkin ki böyle bir silâhı o devirde icad etmişlerdi. Veya o devrin peygamberine böyle bir mu'cize verilmiştir.

İbn Ebi Hatım ve İbn Asakir, Said bin Mesud'dan rivayet ettiler:

Allah'ın peygamberi bir meclisteydi. Başını kaldırıp göklere baktı. Sonra başını eğdi. Sonra tekraren başını kaldırıp baktı. Niçin böyle yaptığı sorulduğunda buyurdular:

(1) Bkz. Ed-Durrul-Mansur, Cild : 1-5 : 314-316, M. el-Halebî, Kahire.

«Bu önümüzdeki meclis ehli Allah'ı zikrederlerdi. Onların üzerine sekine nazil oldu. Melekler onu yüklenmekteydiler. Kubbe gibi idi. Onlara yaklaşıldığında içlerinden birisi batıl bir konuşma yaptı. Sekine yeniden göklere kaldırılıp götürüldü.»

Said bin Mansur, Abd bin Humeyd ve İbni Cüreyc, Ebi Malik tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ederler:

«Sekine altından yapılmış bir tastır. Cennet'ten gelmiştir. Onun içinde peygamberlerin kalbleri yıkanıyordu. Musa (A.S.), Tevrat'ın levhalarını onun içerisine attı.»

Abdurrezzak, Abd bin Humeyd ve İbni Cerir ve İbn Ebi Hatim, Vehb bin Münebbih'ten rivayet ettiler. Yahudilikten İslâm'a gelen bu zattan sekinenin ne olduğu soruldu:

— O, Cenab-ı Hak'tan gelen bir ruhtur, kavm bir şey hususunda ihtilâf ettikleri zaman, o, ruh konuşur. Onlara irade ettiklerinin açıklamasını yapardı, dedi. Bu rivayetlerin çoğu Tevrat'ın şerhlerinden nakledilen rivayetlerdir. Hakikatı Allah bilir deyip geç...

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ ۙ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ
بِنَهَرٍ ۚ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّيْ ۚ وَمَنْ لَّمْ يَطْعَمْهُ
فَاِنَّهٗ مِنِّيْٓ اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهٖ ۚ فَشَرِبُوْا مِنْهُ
اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْهُمْ ۗ فَلَمَّا جَاوَزَهٗ هُوَ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
مَعَهٗ ۙ قَالُوْا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوْتَ وَجُنُوْدِهٖ ۗ قَالَ
الَّذِيْنَ يَظُنُّوْنَ اَنَّهُمْ مُّلٰقُوا اللّٰهِ ۙ كَمْ مِّنْ
فِئَةٍ قَلِيْلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيْرَةًۢ بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ
مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوْا لِجَالُوْتَ وَجُنُوْدِهٖ قَالُوْا
رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَّثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا
عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ۗ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوْهُمْ بِاِذْنِ
اللّٰهِ ۙ وَقَتَلَ دَاوٗدُ جَالُوْتَ وَاٰتٰىهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ
وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهٗ مِمَّا يَشَآءُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ
النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ
اللّٰهَ ذُوْ فَضْلٍ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ
نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۗ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢٥٢﴾

MEAL

(249) Tâlut askerleri ile birlikte ayrıldıktan sonra «Şüphesiz ki, Allah sizi bir ırmak ile deneyecektir. O ırmaktan içen benden değildir. Ancak onu tatmayan ve sadece eli ile bir avuç avuçlayan bu hükmün dışındadır.» dedi. Ordudan pek azı müstesna o sudan içtiler. Tâlut'un kendisi ile beraberinde iman edenler o ırmağı geçince «Bugün Calut ve ordusuna karşı gelecek kuvvetimiz yoktur.» dediler. Allah'a kavuşacaklarını zannedenler ise, «Nice az topluluk, kalabalık topluluğa Allah'ın yardımı ile üstün gelmiştir. Allah sabır edenler ile beraberdir.» dediler.

(250) Câlut ve askerlerine karşı çıktıklarında, «Ey Rabbimiz! Bizim üzerimize sabır yağdır. Ayaklarımızı sarsılmaz kıl. Kâfir kavime karşı bize yardım et.» diye yalvardılar.

(251) Tâlut ve ordusu Allah'ın izni ile Câlut ve ordusunu perişan etti. Dâvut Câlut'u öldürdü. Allah Dâvut'a hükümdarlık ve hikmet verdi. Ona dilediğinden öğretti. Eğer Allah'ın insanları birbiri ile defetmesi olmasaydı yeryüzü fesada uğrardı. Lâkin Allah âlemlere karşı fazilet sahibidir. (Lütfeder onlara).

(252) (Ey Habibim!) İşte bunlar varya Allah'ın Âyetleridir. Biz onları sana Hak olarak okuyoruz. Şüphesiz ki, sen gönderilmiş peygamberlerdensin.

TEFSİR

(249) **Tâlut**, orduları ile AMÂLİKA (Fenike) lılara karşı savaşmak üzere yola çıktı. Yola çıkmazdan önce **«Benimle beraber evli olmayan, delikanlı ve güçlü kimseler yola çıksın!»** dedi. Böylece yanında seksen

bin kişi toplandı. Zaman sıcaktı. Bir çölü geçmeye başladılar. Bir ırmağı akıtması için Allah'dan dilekte bulunulmasını istediler. Peygamberleri kendilerine, **«oluşmasını istediğiniz ırmağı Allah sizi denemek için verecektir. O nehirden içen benim etbaımdan değildir. O nehirden tatmayan bendendir.»** dedi. Bunun böyle olacağını vahy yoluyla bildi. Eğer yukarıdaki konuşma Peygambere ait değilse, o zaman Peygamberin haber vermesinden kaynaklanır. Azların dışında hepsi nehirden kana kana içtiler. Bu azlar bir rivayete göre, «üç yüz onüç kişi» idi. Başka bir görüş, «onlar üçbin kişi», diğer bir görüşe göre, «bin kişi» idiler. Rivayet ediliyor ki, bir avuç avuçlayan kandı. Fazla içenler ise, gittikçe daha fazla susadılar. Dudakları karardı. Yürümeye güçleri kalmadı. Ahireti kasdedenler için dünyâ da böyledir.

Tâlut ve beraberindeki ordu nehiri geçtiklerinde, mü'minlerden bir kısmı «Bizim Câlut ve ordusuna gücümüz yetmez! Çokturlar! Kuvvetlidirler.» dediler. Onların hâlis olanları ve kesinlikle Allah'ın mükâfatına inanıp sevabını bekliyenleri, **«Nice az kitleler vardır ki, Allah'ın izniyle daha çok olan kitleleri mağlûp etmiştir.»** dediler.

(250) Bir tefsire göre, **«Câlut ve ordusuna gücümüz yetmez!»** diyenler, Tâlut'u dinlemeyip nehirden içenlerdir. «Nice azlar çokları Allah'ın izniyle mağlup etti!» diyenler o azlardır. «Allah sabredenlerle beraberdir.» Âyeti Celîlesi **SABRIN** bir çok müşkülâtın anahtarı olduğunu ve onsuz zaferin elde edilmesinin bir tesadüf eseri olacağını kaydeder. Câlut ve ordusuna yaklaşınca, Tâlut'un ordusu şu duayı yaptı: **«Ey Rabbimiz! Kalblerimize SABRI boşalt. Harb sahasında ayaklarımızı sarsılmaz ve kaymaz kıl. Kâfir kavme karşı bizi galib getir!»**

Böyle dua ile Allah'a iltica ettiler. Önce savaşın temelini teşkil eden sabırla kalblerini doldurdular. Sonra sabrın neticesi olan cesareti ve daha sonra bu ikisinin tatlı meyvesi olan ZAFERİ istediler. Duaları kabul olundu. Calût'un ordusu mağlûp ve perişan oldu.

Talût'un ordusunda «İŞA» yedi oğlu ile beraber bulunuyordu. Yedinci oğlu Dâvud (A.S.) küçük yaşlı ve koyun çobanı idi. Allah, İsrailoğullarının Peygamberlerine, «Dâvud (A.S.) Câlut'u öldürecektir.» diye vahy etti. Bundan haberdâr olan Peygamber (A.S.) Dâvud'un savaşa katılmasını pederi İŞÂ'dan istedi. Dâvud harbe katıldı. Yolda Al-

lah'ın emriyle üç taş onunla konuştu: «Bizimle Câlut'u öldüreceksin.» dediler. Davud, taşları torbasına koydu. Savaş meydanına gelince onları Câlut'a fırlattı. Câlut'u öldürdü. Sonra Tâlut kızını armağan olarak Dâvud'a verdi. Böylece Allah İsrailoğullarının hâkimiyetini Dâvud'a verdi. Dâvud'dan önce hiç bir hükümdarda ittifak etmemişlerdi. Üstelik hükümdarlıkla beraber hikmetin tâ kendisi olan Peygamberliği de Allah Dâvud kuluna verdi. Bütün bunlarla beraber dört bacaklı hayvanların, kuşların ve öten rüzgârların dilini de Dâvud'a ihsan etti!

Eğer Allah bir kısım insanları diğerlerine musallat kılıp zalimi tepeletmeseydi, kâfiri Müslümana mağlûp düşürmeseydi, kâfirler merhametsizlikle diğer insanlara saldırıp yeryüzünü fesada vereceklerdi. Nizam-ı âlem bozulacaktı. Bu manâyı getiren Âyet-i Celîle, nizam-ı âlem için devletin varlığının gerekli olduğunu söyler.

Bâzı kıraatlarda, «Dıfaullahı» gelmiştir. (Yani Allah'ın defetmesi demektir. Müşareket mücerredin mânâsınadır.)

İşte bu binlerce kişinin yurdundan çıkmaları, Tâlut'un kumandanlığı, Tabut'un getirtilmesi, zalimlerin kaçmaları ve Dâvud'un Câlut'u tepelemesi, Allahın Âyetleridir. «Kitap ehlinin ve tarihcilerin bildiklerine uygun bir tarzda sana bunları okuduk. Şüphe götürmez hakikat şudur ki, sen Peygamberlerdensin! Söylediğin VAHY'e dayandığından şeksiz ve şübhesizdir.»

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(249) Talut ordu ile birlikte ayrıldığında dedi ki:

«Doğrusu Allah sizi bir ırmak ile imtihan edicidir. Kim bundan içerse, o, artık benden değildir. Ve eliyle bir avuç avuçlayanlar hariç, kim ki onu tatmazsa o bendendir...»

Bu âyeti celîle hakkında seleften gelen rivayetler.

İbni Cerir ve İbni Ebi-Hâtim, Süddi'den rivayet ettiler:

Talut'la beraber çıkan ordu seksenbin kişiydi. Talut insanların en cesimi ve en kuvvetlisi idi. Kendisi daima ordunun önünde yürürdü.

Arkadaşları arkasını takib ederlerdi. Önüne çıkanı asker gelinceye kadar kaçırırdı. Ordu sefere çıktığında Talut onlara:

«Cenab-ı Hak sizi bir nehir ile deneyecektir. Kim ki o nehirden içerse benden değildir. Kim ki ondan tatmazsa, o, bendedir, dedi.»

İşte böylece Calut'un heybetinden ötürü ondan içtiler. Onlardan dörtbin (4.000) kişi nehri geçti, seksen altı bin (86.000) kişi geri döndü. Nehirden içen susadı. Nehirden içmeyüp, ancak bir avuç alan kana kana içmiş gibi oldu. Talut ve beraberindekiler nehri geçtikten sonra Calut'a baktılar, korktular ve **«Bugün Calut ve askerine karşı bizim takatımız yoktur»** dediler ve üç bin seksen (3080) küsür kişi geri döndü, Talut'la beraber Bedir savaşçılarının miktarı kadar üç yüz (300) küsür kişi kaldı.

İbni-Ebi-Hâtim, İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Allah sizi bir nehirle deneyecektir» Yani susamakla deneyecektir. Onlar Ürdün nehrine vardıklarında başlarını nehre sokup kana kana içtiler. İçen daha da susamaya başladı. Bir avuç almakla iktifa edenlerin ise susamaları geçti.»

İbni Cerir İbni Abbas'tan rivayet eder:

«Talut, ordusuyla beraber Calut'a karşı savaşçı olarak çıktığı zaman, İsrail oğullarına «Filistin ile Ürdün arasında bir nehirle Allah sizi deneyecektir. Suyu tatlı bir nehir» dedi. Böylece her insan kalbinde olanın miktarını içti. Kim ki ondan bir avuç avuçlarsa ve Talut'a itaat ederse, o itaati sayesinde kana kana su içmiş gibi olur. Kim ki bir avuçtan fazla içdiyse o isyan etti ve susuzluğu da gitmedi.

Talut ve beraberinde iman edenler nehri geçtikten sonra içenler **«Bugün Calut ve askerlerine karşı bizim takatımız yoktur»** dediler. O zaman kuşkusuz Allah'a kavuşacaklarını umanlar şöyle dediler:

«Nice az bir topluluk daha çok olan bir topluluğa Allah'ın izniyle galip gelmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir.»

Bu sözü söyleyenler bir avucu avuçlayanlardır.

İbni-Cerir, İbni Ebi-Hâtim **«Bu nehir, Filistin nehridir»** dediler.

Abdurrezzak, Katade'den «Kâfirler nehirden ne kadar içtilerse

kanmazlardı. Müslümanlar bir avucu avuçlamak suretiyle onlara kâfi gelirdi» rivayet etti.

İbni Cerir, Katade'den rivayet etti: Resûlü Ekrem Bedir günü arkadaşlarına:

«Siz Talut'un Calut'la mülaki olduğu gündeki arkadaşlarının sayısı kadarsınız» buyurdu. Sahabe o gün (310) üçyüz on küsür kişi idi.

İbni Ebi Şeybe, Ubeye'den rivayet etti:

«Resûlullah ile Bedre varanlar Talut ile beraber nehri geçenler kadar idiler (313) üçyüz onüç kişi idiler.»

İsâ bin Bişr «El Mübteda»sında ve İbni-Asakir Cüveybir'den o da Dahhak'tan o da İbni Abbas'tan rivayet etti:

«Onlar üçyüz bin veya üçyüz üç bin ve üçyüz küsür kişi idiler. Nehirden içtiler. Ancak (311) üçyüz onbir kişi içmedi. Tıpkı Resûlü-Ekrem'in Bedir'deki eshabı kadardılar. Talut, içenleri geri çevirdi. (313) üçyüz onüç kişi ile gitti. Şemul Talut'a bir zırh vermiş idi. **«Bu zırh kimin bedenine gelirse işte o Allah'ın izniyle Calut'u öldürecektir demişti»** Talut'un dellalı çağırarak, Talut'un:

«Kim ki Calut'u öldürürse, ona kızımı, padişahlığımın ve malımın da yarısını veririm» dediğini ilân etti.

Allah (C.C.) bu emri Davud bin İşa eliyle yerine getirdi. Davud, Hasrun bin Farid bin Yehuda bin Yakub'un torunlarındandır.

«(250) Onlar Calut ve askerlerine karşı meydana çıktıklarında dediler ki:

Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Adımlarımızı sabit kıl ve kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et...»

Feryadi, Abd bin Humeyd, İbni Munzir ve İbni Ebi-Hâtim mücahid'den rivayet ettiler:

«Talut, ordusunun emiri idi. Davud'un babası, Davud'la beraber savaşta olan kardeşlerine birşey gönderdi. Davud, Talut'a:

«Eğer ben Calut'u öldürürsem bana ne vardır?» dedi. Talut:

«Mülkümün üçte birini sana vereceğim, kızımı da sana nikâh edeceğim.»

Bunun üzerine Davud bir torba aldı. Ona üç taş koydu. İbrahim, İshak ve Yakub'un isimlerini üzerlerine yazdıktan sonra elini torbaya sokup **«Mabudum olan Allah'ın ismiyle! Ecdadım İbrahim, İshak ve Yakub'un mabudu olan Allah'ın ismiyle»** dedi ve üzerinde İbrahim yazılı taşı çıkardı. Onu sapana koydu. Onunla Calut'a attı. Ve onun başından otuzüç kemiği kırdı. Ve Calut'un arkasında bulunan ordudan da otuz bin kişi öldürüldü.

Abdurrezzak, İbn Cüreyc, Cerir, İbn ul Munzir ve İbni-Ebi Hâtim, Vehb bin Münebbih'ten rivayet ettiler:

Talut, Calut'un meydanına çıktığında Calut:

«Benimle savaşan birisini meydana çıkarınız. Eğer o beni öldürürse, benim mülküm sizin olur. Ben onu öldürürsem sizin mülkünüz benim olur.» dedi.

Böylece Davud'u, Talut'un yanına getirdiler:

«Eğer Calut'u öldürürsen kızımı sana veririm. Malımda seni hakim kılarım» dedi. Talut ona bir zırh giydirdi. Davud, zırh ile savaşmayı hoş görmedi.

«Eğer Allah ona karşı bana zaferi vermişse, silâh hiçbir şey yapamaz» dedi ve taş torbasını alıp, sapanla meydana çıktı. Torbada taşlar vardı. Calut sordu:

«Sen mi evvelâ atarsın, yoksa ben mi?»

Davud:

«Evvelâ ben atarım» dedi. Calut:

«Azab olasıca! İnsanın köpeği kovalamaya çıkması gibi benim meydanıma sapanınla, taşlarla çıktın. Senin etlerini parçalar, seni bugün kuşlar ve yırtıcı hayvanlara yem yaparım» dedi. Davud:

«Sen Allah'ın düşmanısın. Köpekten daha berbatsın».

Bunun üzerine Davud bir taş aldı, sapan ile ona taşı fırlattı. Taş Caludun iki gözünün arasına isabet etti. Taş onun dimağına yerleşinceye kadar gitti. Bu vuruştan Calut bir feryat kopartt. Beraberinde bulunanlar kaçmaya başladılar ve Calut'un başı kesildi.

İbni Cerir ve İbni Ebi Hâtim, Essüddi'den rivayet ettiler:

«Nehirden içme günü Talut'la beraber geçen (313) üçyüz onüç kişiden birisi Davud'un babası idi. Davud onun en küçük çocuklarından birisiydi. Böylece babasına gelerek:

«Ey Babam! Ben sapanımla neye atarsam onu vururum» dedi. Babası:

«Müjdelen! Cenab-ı Hak senin rızkını sapanında kılmıştır» dedi. İkinci bir gün geldi:

«Ey Babam! Ben dağlar arasına girdim. Kükremiş bir aslan gördüm. Ona bindim, onun kulaklarından tuttum. Hiç te beni heyecana sokmadı» dedi. Babası:

«Ey oğlum! Müjdelen, bu bir hayırdır, Allah sana verecektir.»

Sonra üçüncü günü geldi ve:

«Ben dağlar arasında yürüyorum, yüzüyorum, tesbih ediyorum. Benimle beraber tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur» dedi. Babası:

«Ey oğlum! Müjdelen. Bu bir hayırdır, Allah sana vermiştir» dedi.

Başka bir rivayet: Davud çoban idi. Babası onu evde bırakmıştı. Babasına ve kardeşlerine yemek getirirdi. Bu esnada Peygambere içinde yağ bulunan bir boynuz ve demirden bir elbise getirilmişti. Onu Talut'a gönderdi:

«Calut'u öldüren arkadaşınız bu boynuzu başının üzerine takacaktır. Boynuz yağ ile kaynayacaktır ve yağ onun yüzünün üzerinde akmayacaktır. Tıpkı padişahların başındaki taç gibi onun başında kalacaktır ve bu elbiseyi giyecek, onu dolduracaktır» dedi.

Bunun üzerine Talut, İsrailoğullarını çağırdı. Tecrübe etti. Hiçbirisi bu vasfa uygun değildi. Hepsi bunu giydikten sonra Talut, Davud'un babasına:

«Senin geride kalmış bir çocuğun var mıdır?» diye sordu. Babası:

«Evet. Bir oğlum var. İsmi Davud'dur. O bize yemek getiriyor» dedi.

Davud babasına geldiğinde yoldan üç taş aldı. Taşlar onunla:

«Ey Davud! Bizi al, bizimle Calut'u öldür.» diye konuştular.

Onları aldı ve bir torbaya koydu. Talut da **«Kim Calud'u öldürürse kızımı ona zevce olarak verir, onu mülkümde kendime naib kılarım»** demişti. Davud geldiğinde boynuzu onun başına koydular. Boynuz fıkır fıkır kaynadı. Yağı çıktı. Elbiseyi ona giydirdiler. Elbiseyi doldurdu. Bu elbiseyi ondan önce giyen içerisinde küçük kalırdı. Davud giydiğinde elbise daraldı ve eksilmeye başladı. Sonra Calut'un meydanına çıktı. Calut insanların en cesuru idi, iskelet bakımından korkunçtu. Fil gibi kuvvetli idi. Davud'a baktığında kalbine korku girdi. Davud'a:

«Ey genç! Sen geri dön. Ben sana merhamet ediyorum. Seni öldürmek bana ağır geliyor» dedi. Davud:

«Hayır, dönmem, ben seni öldüreceğim» dedi. Ve taşı çıkardı. Sapanına koydu. Her çıkardığı taşla bismillah diyordu. «Bu, babam İsmail'in ismine» dedi. İkincisine, «Bu, babam İshak'ın ismine» dedi. Üçüncüsüne «Babam İsrail'in ismine» dedi. Sonra sapanını çevirdi. Taşlar bir taş haline geldiler. Sonra taşı fırlattı. Taş Calut'un tam iki gözünün arasına değdi. Başını deldi. Ve onu öldürdü. O taş hangi insana isabet etti ise onu da öldürürdü. Taşın karşısında hiç kimse kalmadı ve hepsi kaçtılar. Davud, Calut'u öldürdü ve Talut'a döndü. Talut kızını Davud'a verdi ve onu mülkünde naib kıldı. Halk Davud'a meyletti. Onu sevdiler. Talut bunu görünce nefsinde kırıldı ve Davud'a haset etti. Onu öldürmek istedi. Davud, Talut'un bu fikrine vakıf oldu. Yatak odasında örtülü bir içki dağarcığı vardı. Onu yatağına koydu. Talut Davud'un yatak odasına girdiğinde Davud oradan kaçmıştı. Yatakta olan dağarcığa vurdu. Onu deldi ve ondan içki aktı. **«Allah Davud'a rahmet eylesin. Amma da çok içmiştir»** (1) dedi. Sonra Davud onun evine geldi. O uykuda idi. Onun başının ucuna iki, ayaklarına, yanına, sağına ve soluna ikişer ok koydu ve çıktı. Talut uyanınca okları gördü ve tanıdı.

«Allah Davud'a rahmet eylesin! O benden daha hayırlıdır. Ben onu elde ettim, öldürdüm. O beni elde etti, fakat öldürmedi» dedi. Sonra Talut bir gün binip çöle çıktı. Davud'un çölde gezdiğini gördü. Talut bir atın sırtında idi. **«İşte bugün Davud'u öldüreceğim»** dedi. Da-

(1) İçi o devirde meşrudur. Aynı zamanda bu durum da, Davut (A.S.) un pey gamberlik döneminden öncesine aittir.

vud korktuğu zaman hiçbir at ona kavuşamazdı. Talut onun arkasında atı koşturdu. Fakat Davud kaçıp bir mağaraya sığındı. Cenab-ı Hak, ankebuta, (örümceğe) ağını örmesini emretti. Örümcek mağaranın kapısını ağ ile ördü. Talut mağaranın kapısına gelince örümcek ağına baktı. **«Eğer Davud buraya girseydi örümcek ağını yırtardı»** deyip orayı terketti. Talut öldürüldükten sonra Davud onun yerine geçti. Allah Davud'u peygamber kıldı. Evet, **«işte ona nur ve hikmeti verdik»** âyetinin manası budur. Hikmet peygamberliktir. Allah, Şem'undan sonra peygamberliğini Davud'a vermiştir. Mülk de Talut'un mülküdür. Allah (C.C.) Talut'un saltanatını Davud kuluna vermiştir.

«(251) Eğer Allah insanların bir kısmı ile bir kısmını defetmeseydi yeryüzü mutlaka fesada uğrardı...»

İbni-Cerir ve İbn Adiyy (zaif bir senedle) İbn Ömer'den rivayet ettiler **«Allah'ın Resûlü; salih bir müslümandan ötürü Cenab-ı Hak, komşularından yüz hane halkından belâyı uzaklaştırır»** buyurdu ve sonra bu âyeti okudu.

İbn Cerir (zaif bir senedle) Cabir bin Abdullah'tan rivayet etti: **«Allah'ın Resûlü «salih müminin salihliği sayesinden çocuğu, çocuğunun çocuğu ve etrafındaki insanlar salih olur? O onların içinde kaldıkça onlar Allah'ın himayesinde olurlar.» buyurdu.»**

İbni-Ebi-Hâtım ve Beyhaki «Şuab ul İman»da İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Allah namaz kılanın yüzü suyu hürmetine kılmayandan belâyı uzaklaştırır. Haccedenin yüzü suyu hürmetine haccetmeyenden, zekât verenin yüzü suyu hürmetine zekât vermeyenden belâyı defeder.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Eğer Allah doğru kulunun yüzü suyu hürmetine facir kulundan belâyı defetmeseydi yeryüzü onların helak olmasıyla fesada gidecekti.»

Abd bin Humeyd, Katade'den rivayet etti:

«Allah, mümini kâfir ile belâlandırır. Kâfire müminin yüzü suyu hürmetine afiyet verir.»

«Yer fesadata gidecekti» yani yerdekiler helâk olacaktı, diye İbn Cerir, Rebi'den rivayet etti.

İbn Cerir, Ebi Müslim'den rivayet ediyor:

Hz. Ali'den (K.V.) dinledim. Şöyle diyordu:

«Eğer müslümanların kalıntıları içinizde olmasaydı helâk olacaktınız.»

EBDALLAR KONUSU

Ahmed, Hakim-i Tirmizi ve İbn Asakir, Hz. Ali'den rivayet ettiler:

Resûlüllah'ı (S.A.V.) dinledim. «EBDALLAR Şam'dadırlar. Dört kişidirler. Onlardan birisi vefat edince Allah onun yerine başka bir kişiyi seçer. Yağmurlar onların yüzü suyu hürmetine verilir. Düşmana karşı galebe onların yüzü suyu hürmetine olur. Onların yüzü suyu hürmetine Şam ahalisinden azab uzaklaştırılır.»

İbn-i Asakirin rivayetinde **«Onların yüzü suyu hürmetine yeryüzü ahalisinden belâ ve Tufan-ı Nuh gibi bir tufanın gelmesi uzaklaştırılır»** şeklindedir.

El Halâl «Keramet ul Evliya» adlı kitabında Hz. Ali'den rivayet ediyor:

«Cenab-ı Hak, bir köyde bulunan yedi mümin kişinin yüzü suyu hürmetine o köyden belâyı defeder.»

KIRKLAR

Tabarani «Evset»te (Hasen bir senedle) Enes'ten rivayet etti:

«Yeryüzü kırk kişiden hali değildir. Onlar Halilurrahmanın benzeridirler. Onların yüzü suyu hürmetine size yağmur verilir. Onların yüzü suyu hürmetine siz düşmana galib gelirsiniz. Onlardan birisi öldü mü onun yerine Cenab-ı Hak başkasını tayin eder.»

Tabarani «Kebir»inde Ubbade bin Samit'ten rivayet etti:

«Allah'ın Resûlü «ümmetimden Ebdal otuz kişidir. Onların adaleti ile yeryüzü kaim olur. Onların yüzü suyu hürmetine yağmur yağar ve onların yüzü suyu hürmetine düşmana galebe çalarsınız.» buyurdu.»

YEDİLER

Ahmed «Zühüd»de, Halâl «Keramet Evliya» kitabında (sahih bir senedle) İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Nuh'tan sonra yeryüzü yedi kişiden hali olmamıştır. Allah onların yüzü suyu hürmetine yeryüzünün ehlinden belâyı defeder.»

Halal (zaif bir senedle) İbn Ömer'den rivayet etti:

«Allah'ın Resûlü «Daima kırk kişi vardır. Allah onların yüzü suyu hürmetine yeryüzünü korur. Onlardan bir kişi ölürse, Cenab-ı Hak onun yerine başkasını tayin eder. Onlar yeryüzünün tümüne yayılmışlardır» buyurdu.»

Tabarani, İbn Mesud'dan rivayet etti:

«Benim ümmetimde daima kırk kişi vardır. Kalbleri Hz. İbrahim'in kalbi üzerindedir. Allah onların yüzü suyu hürmetine yeryüzünün ehlinden belâyı defeder. Onlara Ebdal deniliyor. Onlar bu makama ne namazla, ne oruçla ne sadaka ile varmışlar.» Eshap:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bu makama ne ile varılır?» diye sordular.

«Onlar cömertlikleriyle müslümanlara yapmış oldukları nasihat ve irşadlarıyla bu makama ererler, buyurmuştur.»

Ebu Naim «El Hilye»de ve İbn Asakir, İbn Mesud'dan rivayet etti:

Allah'ın Resûlü buyurdu «Halk arasında üçyüz kişi var. Kalbleri Adem (A.S.) kalbi üzerindedir. Halk arasında Allah'ın kırk kulu vardır ki kalbleri Musa (A.S.) kalbi üzerindedir. Halk arasında Allah'ın yedi kulu vardır ki kalbleri İbrahim'in (A.S.) kalbi üzerindedir. Halk arasında Allah'ın beş kulu vardır ki kalbleri Cebrail'in (A.S.) kalbi üzerindedir Halk arasında Allah'ın üç kulu vardır ki kalpleri Mikâil'in (A.S.) üzerindedir. Halk arasında bir kulu vardır ki kalbi İsrafil'in (A.S.) kalbi üzerindedir. O bir kişi öldü mü üçten birisi onun yerine geçer. Üçten birisi öldü mü beşten birisi onun yerine geçer. Beşten birisi öldü mü yediden birisi onun yerine geçer. Kırktan birisi öldü mü üçyüzden birisi onun yerine geçer. Üçyüzden birisi öldü mü avamı halk arasından birisi onun yerine seçilir. Onların hürmetine Allah diriltir - öldürür, yağmur verir, bitki bitirir, belâyı defeder.»

Abdullah bin Mesud'an soruldu:

«Nasıl Allah onlarla diriltir-öldürür?»

Abdullah ibn Mesud:

«Çünkü onlar Cenab-ı Haktan ümmetlerin çoğalmasını isterler ve ümmetler çoğalır. Onlar diktatörlerin aleyhinde bedduada bulunurlar. Allah zalimlerin belini kırar. Onlar yağmur isterler, Allah yağmuru gönderir. Onlar dilekte bulunurlar, yeryüzü bitki bitirir. Onlar dua ederler, onların hatırı için belânın çeşitlerini Allah defer» dedi.

İbni-Asakir, Avf bin Malik'ten:

«Sakın Şam ahalisine küfretmeyiniz. Ben Resûlullah'tan dinledim. Derdi ki:

Onların içinde Ebdallar vardır. Bu Ebdalların hatırı için Allah sizi muzaffer kılar ve onların hatırı için Allah size rızık verir.»

İbn-i Hibban «Tarih»inde, Ebu Hureyre'den, Resulullah'tan rivayet etti:

«Yeryüzü İbrahim (A.S.) benzeri olan otuz kişiden hali olmaz. Onların hürmetine Cenab-ı Hak size yardım eder. Onların hatırı için size rızık verir ve onların yüzü suyu hürmetine yağmur yağdırır.»

İbn Asakir, Katade'den rivayet etti:

«Yeryüzü kırk kişiden boşalmaz. Onların hürmetine halkın yardımına koşulur. Onların hürmetine halk muzaffer olur. Onların hürmetine Cenab-ı Hak halka rızık verir. Onlardan bir kişi öldü mü halktan birisi onların yerine geçer.»

Katade **«Allah'a yemin ederim, umarım ki Hasan (Basrî) onlardan birisidir»** dedi.

Abdurrezzak «El Musannef»te ve İbn ul Munzir, Ali bin Ebi Talib'ten (K.V.) rivayet etti:

Senenin bütününde yeryüzünde yedi tane müslüman ve daha fazlası vardır ki onlar olmasaydı yeryüzü üzerinde bulunan mahlûklarla beraber helâk olurdu.»

İbn Cerir, Şehr bin Havşab'tan rivayet etti:

«Yeryüzü ile yeryüzünde bulunanlar ondört kişi olmasaydı kalmaz-

dı. Allah onların yüzü suyu hürmetine yeryüzünden def-i belâ eder. Yeryüzünün bereketleri çıkar. Ancak İbrahim (A.S.) zamanında sadece o vardı.»

Ahmed bin Hanbel «Zühd»de, «Halâl'da «keramet-ul Evliya» adlı eserinde İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Yeryüzü Nuh'tan sonra yedi kişiden boşalmaz. Allah onların yüzü suyu hürmetine yeryüzünden belâyı defeder.»

Ahmed «Zühd»de Kâab'tan rivayet etti:

«Nuh'tan (A.S.) sonra yeryüzünde daima ondört kişi bulunur ki, Allah onların yüzü suyu hürmetine daima azabı defeder.»

El Halal «Keramat ul Evliya» adlı eserinde Zazan'dan rivayet ediyor:

«Nuh'tan sonra yeryüzü on iki veya daha fazla müslümandan hali olmaz. Allah onların yüzü suyu hürmetine ehli arzdan belâyı defeder.»

El Cündi «Fezayi li Mekke» adlı eserinde Mücahid'den rivayeten:

«Yeryüzünde yedi veya daha fazla müslüman vardır. Eğer onlar olmasaydı yeryüzü üzerindekilerle beraber helâk olurdu.»

El Ezraki «Tarihi Mekke»de Züheyr bin Muhammed'den rivayet ediyor:

«Daima yeryüzünde yedi veya daha fazla müslüman vardır ki, eğer onlar olmasaydı yeryüzü ve ehli helâk olurdu.»

İbn Asakir ve Ebu-Zehra Zahiriye'den rivayet etti:

Ebdal otuz kişidir. Şam'dadırlar. Onların yüzü suyu hürmetine siz korunur, rızıklanırsınız. Onlardan birisi öldü mü Cenab-ı Hak onun yerine başka birisini getirir.»

El Halal «Keramat ul Evliya» adlı eserinde İbrahim'i Nehai'den rivayet ediyor:

«Hiçbir köy ve hiçbir belde yoktur ki, orada yüzü suyu hürmetine Allah o beldenin ahalisinden belâyı defettiği bir zat bulunmasın...»

İbn Ebidünya «Kitab ul Evliya»da Ebi Zennet'tan rivayet etti:

«Peygamberler yeryüzünün direkleri idiler. Peygamberlik sona er-

dikten sonra Cenab-ı Hak onların yerine ümmeti Muhammed'den kırk kişiyi geçirmiştir. Onlara EBDAL deniliyor. Onlardan birisi öldüğü zaman Cenab-ı Hak onun yerine başkasını halef kılar. Onlar yeryüzünün direkleridir. Onlardan otuzunun kalbi Hz. İbrahim'in kalbindeki yakinin misli üzerindedir. Onlar çok namaz kılmak veya çok oruç tutmakla halktan üstün olmamışlardır. Ancak takvanın doğruluğuyla, niyetin güzelliğiyle, kalblerin selâmetiyle bütün müslümanlara yapılan nasihatın yüzü suyu hürmetine bu mertebeye varmışlardır.»

Buhari, Müslim, İbn Mace, Muaviye bin Ebu Süfyan'dan rivayet ettiler. Resûlüllah'tan dinledim, buyuruyordu:

«Benim ümmetimden bir gurup kıyamete kadar Allah'ın emriyle kaim olacaklardır. Onları mahrum edenler onlara hiçbir zarar, (veya onlara muhalefet edenler onlara hiçbir zarar) veremez. Allah'ın emri gelinceye dek onlar halkın üzerinde galib olacaklardır.»

Müslim, Tirmizi, İbn Mace, Sevban'dan rivayet ettiler:

Allah Resûlü buyurdu:

Ümmetimden bir taife hak üzerinde zahir olacaklar. Onları mahrum edenin onlara bir zararı dokunmayacaktır. Allah'ın emri gelinceye dek onlar bu durumda kalacaklar.»

Buhari, Müslim, Muğire bin Şube'den rivayet ettiler. Resûlüllah'tan dinledim:

«Ümmetimden bir kavm kıyamete kadar halka galib gelecekler. Onların galib oldukları hal Allah'ın emri gelinceye kadar devam edecektir.»

İbn Mace, Ebu Hureyre'den rivayet etti:

«Allah'ın Resûlü «Ümmetimden bir gurup daima Allah'ın emri üzerinde olacaklar. Onlara muhalefet edenin muhalefeti onlara bir zarar vermez» dedi.

Hakim, Ömer bin Hattab'tan rivayet (ve tasrih) etti. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Benim ümmetimden bir taife halkın üzerinde galib olacaklar. Kıyamet kopuncaya kadar da böyle devam ederler.»

Müslim, Hakim, Cabir bin Semurre'den rivayet (ve tasrih) etti:

«Bu din kıyamet kopuncaya kadar daima ayakta olacaktır. Müslümanlar bu din üzerinde savaşacaklardır.»

Ebu Davud ve Hakim, İmran bin Huseyin'den (veya Hasın'dan) rivayet (ve tasrih) etti:

«Benim ümmetimden bir taife hak için savaşacaklar. Düşmanlarına galib gelecekler. Hatta onların sonuncusu Mesihu Deccal'la savaşacaktır.»

Tirmizi rivayet (ve tasrih) etti:

İbn Mace de Muaviye bin Kurre'den, o da Babasından rivayet etti. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Benim ümmetimden kıyamet kopuncaya kadar bir gurup, muzaffer olarak yaşayacaklar. Onları terkedenlerin terki, onlara bir zarar vermez.»

İbn Cerir, Hakimi Tirmizi «Nevadir ul-Usul» adlı kitabında Ebi Münebbih'den rivayet etti. Resûlüllah'tan dinledim, buyuruyordu:

«Allah, durmadan bu dinde fidanlar diker (yetiştirir) onları taatında kullanır.»

Müslim, Akabe bin Âmr'den rivayet etti. Resûlullah'tan:

«Ümmetimden bir gurup daima olacaklar, Allah'ın emrine karşı düşmanlarıyla çarpışacaklar. Ve düşmanları kahredici olacaklar. Bunlara muhalefet edenin muhalefeti, onlara bir zarar vermeyecektir. Bu durum onlar bu durumda oldukları halde kıyamet kopuncaya kadar devam edecektir, dediğini dinledim.»

Müslim, Saad bin Ebi Vakkas'tan rivayet etti:

«Mağrib (yani Fas veya İslâm âleminin batısın)da bulunanlar daima kıyamet kopuncaya kadar hak üzerinde olacaklar.»

MÜCEDDİD

Ebu Davud, Hakim, Ebu Hureyre'den rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Cenab-ı Hak her yüz senede bir müceddidi bu ümmete gönderir. O bu ümmetin dinini (hurafadan) tazeler, tecdid eder (arındırır).»

Hakim «Menakıb ı Şafii»de Zühri'den rivayet etti:

«Cenab-ı Hak hicretin yüz yılı başında Ömer bin Abdulaziz'i bu ümmet için gönderdi. O tecdid vazifesini yaptı.»

Beyhaki «EL Methal»de, Hatib Ebibekir Mervezi'nin tarikıyla rivayet etti: Ahmed bin Hanbel buyurdu:

Benden bir mesele sorulduğunda onun hakkında bir haber bilmediğim zaman onun hakkında Şafii'nin görüşünü söylerim. Çünkü haberde Resûlüllah'tan varid olmuştur ki, **«Allah her yüz senenin başında halka sünneti öğreten, peygamberden yalanları uzaklaştıran bir kimseyi gönderiyor»**. Biz dikkat ettik, yüz senenin hitamında Ömer bin Abdulaziz, iki yüzüncü senenin başında da Şafii gelmiş, bu vazifeyi icra etmiştir.

Muaz, Süfyan bin Uyeyne'den rivayet etti:

«Kulağıma geldi, Resûlüllah'ın ölümünden sonra her yüz senede, âlimlerden bir kişi gelir. Cenab-ı Hak onunla dini kuvvetleştirir. Benim katımda Yahya bin Adem o âlimlerden birisidir.»

Hakim «Şafii'nin Menakıbı»nda Ebil Velid, Hasan bin Muhammed El Fakih'ten rivayet etti:

İlim ehli olan bir âlimden dinledim:

«Ebul Abbas bin Süreyya diyordu: Ey kadı! Müjdelen. Şüphesiz ki Cenab-ı Hak Ömer bin Abdulaziz'le yüz senenin hitamında müslümanlara minnet etti. Her sünneti o açığa çıkardı ve her bidatı öldürdü. İkiyüzüncü senenin başında ise Cenab-ı Hak Şafii ile insanlara minnet etti. O da sünneti ortaya çıkardı, bidatı kapattı ve sildi. Üçyüzüncü senenin başında Cenab-ı Hak, seni gönderdi. Sen her sünneti kuvvetleştirdin ve her bidatı zaif düşürdün.»

Değerli okuyucu!

Bütün bu rivayetleri nakletmekteki hedefim şudur: Bu rivayetler tarih boyunca İslâm âleminde istismar edilmiştir. Meselâ her gurup bu rivayette zikredilen üçler, yediler, kırklar, üçyüzler, birler, beşler biziz, bizim arkadaşlarımızdır demişlerdir. Oysa Cenab-ı Peygamber

eğer sıhhatli iseler, bu rivayetlerle, bütün ümmeti Muhammed'i kastetmektedir. ve bu rivayetlerde belirtilen birler, üçler, beşler, yediler, onikiler, ondörtler, kırklar, otuzlar, üçyüzler ve sairesi hep ehli ilimden Kur'an ve sünneti bilenlerden hadisi tatbik edenlerden olmuşlardır. Meselâ bu sınıflarda isimleri âlimler tarafından belirtilen Hasan Basri büyük bir muhaddis ve büyük bir Kurradır. İmam Şafii. Ömer bin Abdulaziz ve Yahya büyük insanlar ve büyük alimlerdir. Esasen bu müjdeler âlimlere, hem de ilimleriyle âmil olan âlimlere, ilimlerde derinleşen âlimlere gelmiştir. Bunu ilimsizlerin alıp istismar etmeleri önlensin diye hepsini İmam Suyuti'nin Ed Durrul Mensur (Cl, S 321-322'den) naklettim.

İbn Kesir «Bu hadislerin bazılarına garip ve zaiftir diyor. Bu hadislerin bazıları için meselâ «Şam'lılara küfretmeyiniz» diye başlayan hadis gibi bazıları için Beni Umeyye taraftarlarının uydurmuş olduğunu söyleyen âlimler de vardır. Abbasilerin methu senasını tazammun edenlerinin de Abbasilerin tarafdarlarınca uydurulmuş olduklarını söyleyenler vardır. Hakikati Allah bilir.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۘ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ
اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ ۚ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ
وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۗ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ
مِن بَعْدِهِم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُم
مَّنْ آمَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَٰكِنَّ
اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُم
مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ ۗ
وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ۚ
لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۚ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ مَن ذَا الَّذِي
يَشْفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا
خَلْفَهُمْ ۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۖ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾ لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۖ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ
فَمَن يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ
بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

(253) İşte bu (Sûrede bahsi geçen) Peygamberlerden bâzılarını diğerlerinden üstün kılmışızdır. Onlardan bâzıları vardır ki, Allah onunla konuştu. Bâzılarını Allah dereceler yönünden yüceltmiştir. Meryemoğlu İsâ'ya BEYYİNE'ler verdik. Onu «RÛHÜL - KUDÜS»le destekledik. Eğer Allah dileseydi, kendilerine BEYYİNE'ler geldikten sonra Peygamberlerin arkasında kalanlar birbirini öldürmezlerdi. Fakat onlar ihtilâfa düştüler. Onlardan bâzıları îman etti. Bâzıları inkâr etti. Eğer Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat Allah irade ettiğini yapar.

(254) Ey îman edenler! Alış verişin, dostluğun ve şefaatin kendisinde bulunmayan bir günün gelip çatmasından önce, size rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) veriniz. Kâfirler zalimlerin tâ kendileridir.

(255) Allah (O zattır ki,) O'ndan başka ilâh yoktur. Diridir. (Halkın tedbirini yürüten) Daimdir. Kendisini uyuklama ve uyku tutmaz. Yerde ve göklerde ne varsa onun (mülkü)dür. O'nun izni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? Mahlûkatın önünde ve arkasında bulunanı bilir. Onlar, — O'nun dilediği hariç — O'nun ilminden hiç bir şey kavrayamazlar. Kürsüsü gökleri ve yeri kapsamıştır. Yer ile göğün korunması ona ağır gelmez. O'dur (benzerlerden) yüce ve O'dur (her şeyi büyüklük yönünden alçakta bırakan tek) büyük.

(256) Dinde zorlama yoktur. Artık küfür ile îman apaçık ortaya çıkmıştır. Putları bırakıp Allah'ın birliğine inanan kimse sağlam ve kopmak bilmeyen bir kulpa sarılmıştır. O kulpta ekleme ve kopukluk yoktur. Allah işitici ve bilicidir.

TEFSİR

(253) **«İşte bu Peygamberler...»** «El-Bakara» Sûresinde bahsi geçen veya Hz. Muhammed'e malûm olan ya da gelmiş geçmiş bütün Peygamberler kasdediliyor. Kendilerine inanmak bakımından bütün Peygamberler eşittir. Fakat bâzılarına bir takım hasletler verilmiş ki, diğerlerine verilmemiştir. Allah'ın kendisi ile konuşan Peygamber ise, Hz. Musa'dır. Sina'da şaşkınlık içinde bulundukları gecede ve TÛr dağında kendisi ile konuştu. Ayni zamanda Hz. Muhammed (A.S.) de kasdedilebilinir. Çünkü Allah MİRAÇ gecesinde onunla da konuştu.

«KELLEME ALLAHE» yerine «KÂLEMELLAHE» okunmuştur. Yani Peygamber Allah ile Allah da Peygamber ile konuşmuştur.

Peygamberlerin bâzılarına, diğerlerinde olmayan birçok derece verilmiştir. Meselâ: Hz. Muhammed'e insanlar ve cinlerin hepsi dâhil umumi bir Peygamberlik, bol deliller, daimi olan mûcizeler, biri biri ardınca gelen Âyetler, ilmî ve amelî faziletler verilmiştir ki, bunlar toptan bir çok Peygamberlere verilmemiştir. Bâzıları bundan İbrahim (A. S.) kastedilmiştir. Çünkü mertebelerin en yücesi olan «HİLLET» (Dostluk) mertebesi ona verilmiştir dediler. Bâzıları, bahsi geçen Peygamberden maksat İDRİS (A.S.) dir, çünkü Cenab-ı Hak başka bir Âyette İDRİS hakkında şöyle buyuruyor: **«Onu yüce bir makama yükselttik.»** Bâzıları da maksat, azim sahibi Peygamberlerdir, demişlerdir.

İsâ (A.S.)'ya verilen «BEYYİNAT»tan maksat, mûcizeleridir. Onu destekleyen «RUHUL-KUDÜS»den maksat CEBRAİL (A.S.) dir.

Peygamberlerden sonra Din hususunda ihtilâfa ve ayrılıklara düşüp döğüşenleri eğer Allah dileseydi, barış içinde yaşatırdı. Fakat o zaman «EBU-BEKİR»ler ile «Ebu-Cehil»lerin îmanı arasında fark kalmazdı. Kahramanlıklarla şeytanlıkların ayrılması mümkün olmazdı. Dünya darül imtihan olmaktan çıkardı. Niçinler ve nedenlerin kökünü kazıtan Âyetin son cümlesi **«Fakat Allah dilediğini yapar.»**, Peygamberlerin derece bakımından bir olmadıklarını ve delile dayanarak bâzılarının diğerlerinden üstün olduklarını dile getiriyor. Keza aynı Âyet olayların Allah'ın yedi kudretinde olduğunu, hayır olsun, şer olsun, kü-

für olsun, îman olsun, O'nun dileğine bağlı bulunduğunu beyan ediyor.

(254) **«Ey îman edenler! Rızık olarak size verilenlerden Allah yolunda harcayınız!...»**

Bu Âyet, zekât müessesesini getiren Âyetlerden birisidir. Bununla beraber haşirin olacağını da haber veriyor. Haşirde çarelere başvurmanın mümkün olmadığını gösteriyor. Orada ne bir alış-veriş ne yardım eden bir dost, ne de Allah'ın izni olmadan şefaat eden bir şefaatçı vardır ki eksikler telâfi edilip azaptan kurtulsun.

(255) **«Allah kendisinden başka ilâh olmayandır!..»**

Bu Âyete, «Âyetül kürsi» deniliyor. Çünkü burada yer ve gökleri içine alan İlâhî Kürsî'den bahis ediliyor. Bu Âyet aynı zamanda tevhidin bayrağını dalgalandıran bütün varlıkların perçeminin Allah'ın yed-i kudretinde olduğunu bildiren bir Âyettir. «EL-HAY» sıfatı, bilmesi ve güç yetirmesi doğru olan diri zat demektir. Bu sıfat, daimîdir. «EL-KAYYUM» halkın bütün ihtiyaçlarını gören ve daim olan ve koruyucu bulunan ZAT demektir. «Uyuklama» uykudan önceki gevşeklik ve esneklik halidir. Uyku ise, beyne doğru yükselen buharlardan oluşup dimağ damarlarında gevşemeyi meydana getiren rutubetin bir halidir. Bu haller, Allah için memnudur. Zira bu hal olduktan sonra görünürdeki duyular başlı başına hissetmekten uzaklaşır. Oysa Allah hem diri hem Kayyumdur. **«Yerde ve göklerde olan herşey onundur.»** Cümlesi ile kayyumiyetini isbatlar. **«Onun izni olmadan onun katında kim şefaat edebilir?»** cümlesi, şefaatin rastgele değil, Allah'ın iznine bağlı olduğunu bildirir, «Her büyüğün büyüklüğü Allah'ın büyüklüğüne göre, hiçtir.» hakikatini dile getirir. Allah, insanların dünya ve Ahiretteki işlerini onların hissettiklerini ve etmediklerini bilir. Allah bildirmedikten sonra Peygamberler dahil ne melekler, ne de insanlar O'nun bildirmediklerini bilemezler. İlim sıfatı mutlak manâda O'nundur.

«O'nun Kürsüsü yerleri ve gökleri kaplar.»

Bu Âyet, Azametin tasviri ve mücerret temsilidir. Hakikatte beşerin kürsüsüne benzemez o kürsü. Ve Allah onun üzerinde oturmuştur düşünülmez! Zira Allah mekândan ve zamandan münezzehdir. Tefsir-

cilerden bâzıları «Kürsî, Allah'ın ilminden ve mülkünden kinayedir.» dedi. Bazıları da «Kürsî, Arşın önüne bırakılan bir cisimdir. Bunun için de Kürsî adını alır. Yedi göğü kaplamaktadır. Çünkü Allah'ın Resûlü:

«Yedi gök ile yedi arz Kürsîye nisbet edildiklerinde, kocaman bir sahraya atılmış bir halka gibidir. Arşın Kürsî'den büyüklüğü ise, o sahranın o halkadan büyüklüğü gibidir.» buyurmuştur.» demişlerdir.

Belki de Kürsî «FELEKİL-BURUÇ» (Burçların Feleği) diye bilinen meşhur felektir. Fakat Kürsî lügatte üzerinde oturulan ve ancak oturana kâfi gelen sandalye anlamındadır.

«Yer ve göklerin korunması Allah'a ağır gelmez. Odur (her şeyi büyüklük yönünden alçakta bırakan tek) **büyük..»**

Bu Âyeti Celîle ilâhî meselelerin kökenlerini kapsamaktadır. Allah'ın var olduğunu ve Allah'ın sıfatında Bir olduğunu, Zatından dolayı «Vacibü'l Vücud» olduğunu başkasının yaradanı bulunduğunu, nefsi ile var, mekân ve zamandan münezzeh, mülkün sahibi, ruhlara arız olan hastalıklardan uzak, asılların ve dalların mucidi, şiddetli kahrın sahibi ve izni olmadan ne bir Peygamber, ne de bir melek şefaat etme cesaretinde bulunmaz derecede kahrından korkulur bir mabûd olduğunu ilân eder. O, eşyanın gizlisini, açığını, küllîsini ve cüzisini bilen âlim, mülk ve kudreti geniş, hiç bir ağırlık, hiç bir meşakkat kendisine ağır gelmeyen, hiç bir durum kendisini başka şeyler yapmaktan alıkoymayan, hiçbir vehmin kapsamına girmeyen ve azameti hiçbir anlayış ile gerçek manâda kavranılamayan bir zatı kibriyadır. Bu sırra binâen Allah'ın Resûlü, **«Kur'an'da en büyük Âyet AYETEL KÜRSİdir. Onu okuyan için Cenab-ı Hak bir melek gönderir. Okuduğu andan ertesi gün o zamana kadar melek onun iyiliklerini yazar ve kötülüklerini siler.»** buyurmuştur. Başka bir Hadîs, **«Kim ki, her farz namazı narkasında Ayetel Kürsî'yi okursa, onun Cennete girmesine ancak ölüm manîdir.»** (Yani ölse hemen Cennet'e gider.) **«Ayetel-Kürsi»nin okunmasına ancak Allah'ın dostu ve Âbid bir kimse devam eder. Kim ki yatağına girerken Ayetel-Kürsiyi okursa, Allah o kimseyi onun nefsinden ötürü emin kıldığı gibi, komşusunu da ve komşusunun komşusunu da ve etrafındaki evleri de emin kılar!»** şeklindedir.

(256) **«Dinde zorlama yoktur»** Tehdit ile ve zor kullanarak hiç kimseyi dine getirme usulü İslâm'da yoktur. Ancak İslâm kâfirliği îmandan, açık Âyetler indirmek sureti ile ayırdetmiştir. Getirdiği deliller îmanın ebedi saadete götürücü bir yol, küfürün de ebedi felâkete sürükleyici bir yol olduğunu ortaya koymuştur. Aklı eren, düşünce neticesinde ebedî saadet ve kurtuluşu elde etmek için kendiliğinden îmanı kabul eder. Zorlamaya ihtiyaç kalmaz.

Bu hüküm genel bir hükümdür; sonradan inen şu Âyet ile kaldırılmıştır.

«Ey Peygamber! Kâfirler ve münafıklar ile cihat et. Onlara karşı taviz verme!...»

Veya bu hüküm kitap ehli hakkında gelen özel bir hükümdür. Bütün insanlara tatbik edilmez. Her fikire karşı hoşgörürlüğü gerektirmez. Zira rivayete göre, Ensardan bir zatın iki oğlu Peygamber gelmezden önce Hıristiyan dinini kabul etmişlerdi. Bilahâre Medine'ye gelen bu çocukların babaları yakalarına yapışıp **«Sizler Müslüman olmadıkça yakanızı bırakmam!»** diye ısrar etti. Onlar da kabul etmeyince Resûlüllah'a baş vurdular. Ensarlı zat: **«Ey Allah'ın Resûlü! Nasıl olur da benim bir parçamın Cehenneme girmesine razı olurum?»** deyince, bu bahsi geçen Âyet nazil oldu. O baba, da onların yakasını bıraktı.

«TAĞUT», Şeytan, put, Allah'dan başka tapılan her şey veya Allah'a ibadete engel teşkil eden her gedik demektir. Âyette bahsi geçen «URVETÜL VİSKÂ», kopmaz ve en muhkem kulp demektir. İmândan doğan düşünce ve kuvvetli fikirden ibarettir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(253) İşte bu Peygamberlerin bir kısmını kendilerine verilen özelliklerle diğerlerinden üstün kıldık. O Peygamberlerden Allah'ın sözleştiği Peygamberler var. Ve bazılarını da derece bakımından Allah yükseklere çıkarmıştır...»

Cenab-ı Hak bu âyette bize bazı peygamberleri diğerlerinden üstün kıldığını haber veriyor. Nitekim başka bir âyette **«peygamberlerin bazısını diğerine üstün kıldık, Davud'a Zebur verdik»** buyuruyor. «Bu

peygamberlerin bazılarıyla Allah konuştu» âyetinden maksat, Mûsâ (A.S.) ve Hz. Muhammed'dir (S.A.V.). Adem (A.S.) de İbn Hibban'ın sahihinde rivayet edilen hadise göre bu peygamberlerdendir. Hadisi İsrada da peygamberlerin bazıları dereceler bakımından daha üstün kılınmıştır keyfiyeti sabit olmuştur. Şöyle ki, Cenab-ı Peygamber peygamberleri üstünlükleri nispetinde göklerde görmüştür. Eğer bu âyet ile sahihayn'de sabit olan ve Ebu Hureyre tarafından rivayet edilen «Müslümanlardan biriyle bir yahudi küfürleştiler. Yahudi etmek istediği bir yeminde:

Hayır! Musa'yı (A.S.) âlemler üstüne ihtiyar eden, (seçen) Allah'a yemin ederim, dedi. Müslüman elini kaldırıp yahudinin yüzüne bir sille indirdi ve:

«Ey habis! Muhammed'den de mi üstün kılmıştır onu?» dedi. Bunun üzerine Yahudi Resûlüllah'a gelip Müslümanı şikâyet etti. Allah'ın Resûlü:

«Sakın beni peygamberlerden üstün kılmayınız. Çünkü bütün insanlar kıyamet gününde kriz geçirirler. İlk uyanan ben olurum. Mûsâ'yı arşın ayağına yapışmış olarak görürüm. Bilmem benden önce mi uyandı veya Tur dağındaki krize karşılık olarak kıyamet krizinden Allah onu muaf mı tuttu? Sakın beni peygamberlerin üstüne tafdil etmeyiniz (çıkarmayınız)».

Başka bir rivayette:

«Sakın peygamberler arasında tafdil getirmeyiniz.» hadis arasında çelişki görülmüyor mu diye sorulursa, bu sualin cevabı birkaç vecihte verilmiştir:

1 — Bu hadise peygamberlerin bir kısmının diğerinden üstündür keyfiyeti Resûlüllah'a bildirilmezden önce olmuştur. Fakat bu cevabta nazar var. Zira böyle olduğu muhtemel olduğu gibi olmaması da muhtemeldir.

2 — Cenab-ı Peygamber bunu hedmi nefis (tevazu)dan ötürü söylemiştir.

3 — Tafdil şikâyet konusu olan bu gibi hallerde olmamalıdır.

4 — Mücerred rey ve asabiyetten ötürü tafdil yapmayınız demektir.

5 — Peygamberlerin birinin diğerinden üstün olma makamı sizin vazifeniz değildir. O Allah'a havale edilmiş bir vazifedir. Siz Allah'a itaat etmek ve teslim olmak ve iman etmekle mükellefsiniz.

İbn-Ebi-Hâtim, Katade'den rivayet etti:

«Allah, İbrahim'i dost, Mûsa'yı muhatab kıldı. İsâ'nın meselesini Adem meselesi gibi kıldı. Onu topraktan yarattı. Sonra ona ol dedi ve o da oldu. Adem Allah'ın kulu ve kelimesidir. Ve Allah'tan gelen bir ruhtur. Davud'a Zebur'u verdi. Süleyman'a saltanatı verdi. Öyle saltanat ki, Süleyman'dan sonra hiç kimseye nasib olmamıştır. Muhammed için geçmiş ve gelecek zellerin (kaymaların) hepsini affetti.»

Adem bin Ebi İyas, Abd bin Humeyd, İbn Cerir, İbn Ebi Hâtim ve Beyhaki «Esma ve Sıfat»ta Mücahit'ten rivayet ettiler:

Allah Mûsâ ile konuştu. Muhammed'i bütün insanlara peygamber olarak gönderdi.»

İbn Ebi Hatım ve Âmr Şabi'den rivayet ettiler:

«Onların bazılarını diğerine dereceler bakımından yükseltti» âyetinde Muhammed (A.S.) kastedilmiştir.»

İbnul-Munzir ve Hakim, İbn Abbas'tan rivayet ettiler ve aynı zamanda Hakim tasrih de etti:

«Halilliğin İbrahim'e, konuşmanın Musa'ya, Cemalullah'ı görmenin de Muhammed'e olmasından hayret mi ediyorsunuz?»

İbn ul Munzir, Rebi bin Haysem'den rivayet etti:

«Ben peygamberimizin üzerine hiç kimseyi üstün kılmıyorum. İbrahim Halillurrahmanın üzerine hiç kimseyi üstün kılmıyorum.»

«(254) Ey iman edenler! Bir alışverişin, bir dostluğun ve de bir şefaatın bulunmadığı bir gün gelmeden önce size verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcayınız. Kâfirler, (e gelince) işte onlar zalimdirler...»

Bu âyeti celîle, Allah yolunda infak etmeyi kullarına emrediyor. Hayr yolunda, infak etsinler ki, sevabını Allah'ın katında görsünler. Bu dünya hayatında Kıyâmet günü gelip çatmazdan önce bunu yapsınlar. Zira Kıyâmet gününde hiç kimse ne nefsini satın alabilir, ne de

mal verip nefsini kurtarabilir. Yeryüzü dolusu altın verse yine de olmaz.

O kıyâmet gününde hiç kimsenin dostluğu da, hatta hiç kimsenin nesebi de hiç kimseye hiç bir faide sağlamaz. Çünkü Cenab-ı Hak başka bir âyette **«sura üfürüldüğü zaman insanlar arasında artık soylar yoktur. Onlar o gün biri diğerinden birşey de soramazlar. Ve şefaat edenlerin şefaatları da onlara hiçbir fayda sağlamaz. Kâfirlere gelince zalimlerin ta kendileridir.»** Yani kâfir olarak Allah huzuruna gelen bir kimsenin zulmünden daha büyük bir zulüm olmaz.

İbn Ebi Hatım, Ata bin Dinar'dan rivayet etti:

«Hamd o Allah'a olsun ki; **«Kâfirlere gelince, onlar zalimlerin ta kendileridir.»** demiş **«Zalimlere gelince, onlar, kâfirlerin ta kendileridir»** dememiştir.

AYETEL - KÜRSİ KUR'AN'IN EN BÜYÜK ÂYETİ

«(255) Allah o Allah'tır ki kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. O ezeli ve ebedî hayat ile bizatihi diridir. Zat ve kemal sıfatlarıyla yaratıkların bütün işlerinde hakim ve kaimdir. Herşey onunladır. Onu ne bir dalgınlık, ne de bir uyku tutmaz. Göklerde ve yerde ne var ise hepsi onundur. Onun izni olmadıkça katında kim şefaat edebilir. Bütün varlıkların önlerinde ve arkalarında, gizli ve aşikâr herşeyi bilir. Onlar ise Allah'ın dilediği kadarından başka ilahî ilimden hiçbir şeyi kavrayamazlar. Onun kürsüsü gökler ve yeri çevrelemiş, kaplamıştır. Gökler ve yeri korumak, gözetmek ona zorluk ve ağırlık vermez. O çok yüce, çok büyüktür...»

Bu âyet hakkında seleften gelen rivâyetler:

Bu âyet «El Kürsî» âyetidir. Bunun büyük bir şanı vardır. Allah Resûlü'nden sıhhatlı hadisle sabit olmuştur ki bu âyet, Kur'an'ın en büyük âyetidir. İmam Ahmed bize Abdurrezzak'tan, ona Süfyan, ona Şahidel-Ceriri, ona Ebusselim, ona Abdullah bin Ribah, ona Ubey bin Kâab rivayet etti.

Resûlüllah Ubey'den sordu:

«Allah'ın kitabında hangi âyet daha büyüktür?»

Ubeyy:

«Allah ve Resûlü daha iyi bilir» dedi.

Cenab-ı Peygamber suali birkaç defa tekrar etti. Sonra Ubey, **«Ayetel kürsi en büyük âyettir»** dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Ey Ebel Munzir! İlim senin için mutlu olsun. Nefsimi yed-i kudretinde bulunduran Allah'a yemin ederim, ayetel-kürsinin lisanı ve iki dudağı vardır. Arşın, saki (ayağı) yanında durur padişahlar padişahını takdis etmektedir.»

Müslim bu hadisi Ebibekr bin Ebi Şeybe'den, o da Abdilâlâ bin Abdila'lâ'dan, o da Ceriri'den rivayet etmiştir. Fakat Müslim'in rivayetinde **«nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim»** cümlesi yoktur.

AYETEL - KÜRSİ'NİN FAZİLETİ HAKKINDA GELEN HADİSLER

Hafız Ebu Ya'la el Mu'sili, Abdullah bin Ubey bin Kâab yoluyla rivayet etti:

«Ubeyy oğlu Abdullah haber verdi ki: Bizim içinde hurma dolu bir anbarımız vardı. Babam onu daima kontrol ederdi. Onun eksildiğini gördü. Bir gece onu beklerken baktı ki erginlik çağına gelmiş erkek çocuğa benzer bir hayvan geldi. Ona selâm verdi ve bende selâmın cevabını verdim dedikten sonra devamla şunları söyledi:

«Sen nesin? Cinnî misin insî misin?» sordum.

«Ben cinniyim» dedi. Ben:

«O halde elini bana uzat» dedim. Elini bana verdi. Baktım ki eli köpek elidir. Tüyleri köpek tüyü. Ben:

«Cinlerin yaradılışı böyle midir?» diye sordum. O:

«Cinler biliyor ki, onların içinde benden daha kuvvetlisi yoktur.»

Ben:

«Seni bu işe zorlayan nedir?» dedim. O:

«Benim kulağıma geldi ki, sen sadakayı seven bir kişisin. Senin tamından biz de nasibdar olmayı istedik.»

Ubeyy ona:

«Bizi sizden koruyacak ne vardır?» diye sordu. O:

«Bu âyet (âyetel-kürsi) vardır» dedi. Sonra Ubeyy ertesi gün Resûlullah'a gelip haber verdi. Cenab-ı Peygamber **«o habis doğru söylemiştir»** buyurdular. Hadisi Hakim «Müstedrek»inde Ebu Davud et-Tayalisi'nin, o da Harb bin Şeddad'ın, o da Yahya bin Ebi Kesir'in, o da Hadrami bin Laik'in, o da Muhammed bin Amr bin Ubeyy bin Kâb'ın hadisinden rivayet etmiştir. Fakat Müslim ve Buhari hadisi rivayet etmemişlerdir.

Eske' el Bakri, Hafız Ebul Kasımi Tabarani'den ve Buharî tarihinde rivayet etti:

— Allah'ın Resûlü muhacirlerin sofasında (meclisinde) bize vardı. Bir kişi sordu:

— Ey Allah'ın Resûlü! Kur'an'ın hangi âyeti daha büyüktür?

Cenab-ı Peygamber:

Ayetelkürsiyi okudu ve **«Bu en büyük âyettir»** dedi.

Enes'ten, İmam Ahmed rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü eshabından bir kişiye sordu:

«Sen evlendin mi?» O:

«Hayır! Benim katımda evlenmekte sarfedilecek birşey yok» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Senin katında İhlâs sûresi yok mudur? (Onu ezbere bilmiyor musun?» Kişi:

«Evet, o sûreyi ezbere biliyorum.»

Cenab-ı Peygamber:

«O, Kur'an'ın dörtte biridir.»

Yine devam etti:

«Senin katında 'kul ya eyyuhel kâfirun' sûresi yok mudur? (Ezberden okumaz mısın?..»

Kişi:

«Evet, o sûreyi de ezbere okurum.»

Cenab-ı Peygamber:

«O, Kur'an'ın dörtte biridir.» Ve devamla sordu:

«Senin katında 'iza zülzilet' sûresi yok mudur?»

«Evet, vardır» dedi. Peygamber:

«O, Kur'an'ın dörtte biridir» dedi ve sordu:

«Senin yanında 'izacae nasrullah' sûresi yok mudur?»

Kişi: «Vardır Ya Resûlüllah!...» dedi.

Peygamber:

«O Kur'an'ın dörtte biridir» dedi ve devam etti:

«Senin yanında (Allah o Allah'tır ki kendinden başka hiçbir ilâh yoktur) diye başlayan Ayetel-Kürsî yok mudur?»

O:

«Evet, vardır. (Ayetel-Kürsi)yi ezbere bilirim!»

Resûlüllah: «O, Kur'an'ın dörtte biridir» buyurdu.»

İmam Ahmed, Ebuzer, (Cündeb bin Cenade) tarikıyla (yoluyla) rivayet etti:

«Resûlüllah'a vardım. Mesciddeydi. Oturdum.

«Ey Ebazer! Namazı kıldın mı?»

«Hayır, kılmadım.»

«Kalk, namazı kıl» diye emretti. Kalktım, namazı kıldım, sonra oturdum.

«Ey Ebazer! İnsan ve cinlerden olan şeytanların şerrinden Allah'a sığınıyor musun?»

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlardan şeytanlar var mıdır?»

Allah'ın Resûlü:

«Evet, vardır.»

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Ya namaz kılmaları ne olacaktır?»

Cenab-ı Peygamber:

«O konulmuşun en hayırlısıdır. Diliyen az yapar, dileyen çok yapar.»

«Ey Allah'ın Resûlü! Ya oruç?»

«O mükâfatlı bir farzdır. Allah'ın katında fazladır.»

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Ya sadaka?»

«O çok katlara katlanandır. (Bire karşı on, bazan da yedi yüz) verilir.

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bunların hangisi en üstündür?»

«Yoksulun en son tahammül edebileceği kadar veya bir fakire yetişeni sadaka vermesi en üstündür.» dedi.

«Ey Allah'ın Resûlü! Peygamberlerin hangisi önce idi?»

«Adem, (ilk insan ve ilk Peygamberdir).

«Ey Allah'ın Resûlü! O peygamber midir?»

«Evet o peygamberdir ve Allah onunla yüzyüze konuşmuştur.»

«Ey Allah'ın Resûlü! Mürseller kaç tanedir?»

«Üçyüz on (310) küsür kişidir. Büyük bir cemaattırlar. (Başka bir defa da (315) kişidir)

«Ey Allah'ın Resûlü! Senin üzerine inen ayetlerin hangisi daha üstündür?»

«Ayetel-kürsi. (Allah o Allahtır ki ondan başka mabud yok.» diye başlayan âyet...»

Hadisi Nesei rivayet etti.

Ebu Eyyub Halid bin Zeyd el Ensari'den İmam Ahmed rivayet ediyor.

Ebu Eyyub, bana ait bir sofada yatarken ğûl gelip beni yakalıyordu. Ğulu Allah'ın Resûlü'ne şikâyet ettim. Cenab-ı Peygamber:

«Onu gördüğün zaman bismillah de. Ey ğûl Allah'ın Resûlü'ne icabet et» diye söyle» dedi.

Ebu Eyyüb diyor:

«Ğul geldi. Bismillah dedikten sonra Allah'ın Resûlü'ne icabet et dedim ve ğulu tuttum. Ğul **«Bir daha bunu yapmam»** dedi. Ebu Eyyub bunun üzerine onu bıraktım ve huzûra geldiğimde Resûlullah sordu:

«Senin esirin ne yaptı?»

Ebu Eyyub:

«Onu tuttum. «Ben bir daha böyle birşey yapmayacağım» diye söz verdiği için bıraktım.»

Cenab-ı Peygamber:

«O, bir daha geri gelecektir» dedi. Bunun üzerine iki veya üç defa daha yakaladım. O her defasında **«Ben bir daha gelmeyeceğim»** diyordu. Ben de Resûlüllah gelip **«O senin esirin ne yapıyor?»** diye soruyordu. Ben:

«Onu tuttum. O geri gelmem dediği için bıraktım» derdim. Cenab-ı Peygamber: **«O gelecektir»** buyururdu. Ve onu tekraren tuttum.

«Beni bırak. Buna karşılık sana birşey öğreteceğim ki onu söylersen artık hiçbir şey sana yaklaşmayacaktır. O, ayetel-kürsidir.» dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Peygambere gelip hadiseyi anlattım. Cenab-ı Peygamber:

«Ğul yalancı olduğu halde bunu doğru söylemiştir» buyurdu. Hadisi Tirmizi «Fedail ul Kur'an'da» Bendar'dan, o, Ebi Ahmedi Zübeyri'den rivayet etmiştir. Ve Tirmizi **«Hadis hasen ve gariptir»** diyor. Ğûl, arap lüğatinde geceleyin görülen cin demektir.

Buhari Kur'an'ın Fezaili kitabında, vekâlet konusunda, İblisin sıfatı bahsindeki bu kıssayı Ebu Hureyre'den rivayet etmiştir.

Osman bin Heyseme Ebu Amr bize Avf'den Muhammed bin Sirin'den, ve Ebu Hureyre'den rivayet etti:

«Allah'ın Resûlü, Ramazanda zekâtı koruma vazifesini bana verdi. Zekât yiğini durmadan eksiliyordu. Bu esnada bir hırsız geldi. Onu tuttum: Ve ona:

«Seni Allah'ın Resûlüne götüreceğim, dedim.» O yalvararak:

«Beni bırak. Ben muhtacım. Benim çoluk çocuğum var. Şiddetli bir ihtiyacım var. Onun için geliyorum» dedi. Ben onun yolunu, (yakasını) bıraktım. Sabahladım. Cenab-ı Peygamber:

«Ey Eba Hureyre! Akşamki esiri ne yaptı?» diye sordu. Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Şiddetli bir ihtiyaç ve çoluk çocuktan şikâyet etti. Ben de merhamet ettim, yakasını bıraktım.

Allah'ın Resûlü:

«Dikkat et! O sana yalan söyledi. İkinci kez yine gelecektir» dedi. Ben onun ikinci kez geleceğini Resulullah'ın sözünden anladım. Ve onu bekledim. Geldi. Yine yığından (çalarken) onu yakaladım.

«Seni Allah'ın Resûlüne götüreceğim,» dedim. O:

«Beni bırak. Ben muhtacım. Çoluk çocuğum vardır. Bir daha gelmeyeceğim» dedi. Ona merhamet ettim, yakasını bıraktım. Sabahladığımda Allah'ın Resûlü bana:

«Ey Eba Hureyre! Dün akşamki esiri ne yaptın?»

«İhtiyaç ve çocuktan, aile efradından şikâyet etti. Ona merhamet ettim, yakasını bıraktım» dediğimde:

Cenab-ı Peygamber:

«O yalan söyledi. Geri dönecektir» buyurup dikkatimi çekti...

Üçüncü kez onu bekledim. Yine geldi. Zekât taamından çalmaya başladı. Onu yakaladım:

— Seni Allah Resûlüne götüreceğim ve bu, üç defadır. Sen gelmeyeceğim diyorsun, tekraren geliyorsun, dedim. O:

«Ey Eba Hureyre! Beni bırakırsan sana yararlı olan birkaç kelimeyi öğreteceğim» dedi. Ben:

«O kelimeler nelerdir? Söyle.» dedim!.. O:

«Sen yatağına girdiğinde ayetül kürsiyi sonuna kadar oku. Onu okuduğun takdirde Cenab-ı Hakta seni koruyucu olacaktır. Sabahlayıncaya kadar hiçbir şeytan sana yaklaşmayacaktır.»

Böylece onun yakasını bıraktım ve sabahleyin Allah'ın Resûlü bana:

«Dün akşamki esiri ne yaptı?»

«Ey Allah'ın Resûlü! Bana yararlı olacak bir kaç kelime öğrettiğini söyledi. Bun karşılık ben de yakasını bıraktım.

Cenab-ı Peygamber:

«O kelimeler nelerdir?»

Dedim ki; bana:

«Yatağına girdiğin zaman, ayetel kürsiyi başından sonuna kadar oku. Bunu okuduğun zaman, Cenab-ı Hak'tan gelen bir koruyucu seni koruyacaktır. Sabahlayıncaya kadar hiçbir şeytan sana yaklaşmayacaktır.» dedi.

Eshab hayrı elde etmek hususunda çok titiz idiler. Cenab-ı Peygamber:

«Dikkat et! O yalancı olduğu halde sana doğruyu söylemiştir. Ey Eba Hureyre! Üç geceden beri kiminle konuştuğunu biliyor musun?»

«Hayır ya Resûlellah, bilmiyorum.»

Cenab-ı Peygamber: **«İşte o, şeytandır»** dedi. Hadisi Buharî de böyle rivayet etti. Nesei «El Yevm vel'leyle»sinde İbrahim bin Yakub'tan rivayet etti.

Ebu Ubeyd «Kitab ul Garib»te Ebu Muaviye'den, o Ebu Âsım Sakafi'den, o Şa'bi'den o da Abdullah bin Mesud'dan rivayet etti:

«İnsanlardan birisi yola çıktı. Cinlerden birisi ona rastladı: (Ey insan oğlu!) Benimle güreşir misin? Beni yıkarsan sana bir âyet öğreteceğim. Evine girdiğinde onu okuduğun zaman o eve hiçbir şeytan girmeyecektir.»

İnsanoğlu cinni yendi. Ve cinniye:

«Şahsiyet yönünden seni zaif görüyorum. Sanki senin ellerin köpek eli gibidir. Siz cinlerin hepsi böyle midir yoksa sen mi böylesin?»

O cinnî:

«Ben onların aralarında en kaburgalısıyım. İkinci bir kez benimle güreşir misin?»

İkinci kez de Ademoğlu onu yıktı. Cinnî:

«Ayetelkürsiyi oku. Onu herhangi bir kimse evine girerken okursa şeytan onun evinden çıkar. Ve merkebin yellendiği gibi yellenerek kaçar.»

İbn Mesûd'tan:

«O cinnî ile güreşen Hz. Ömer miydi?» diye soruldu. O:

«Ömer'den başka kimin olabileceğini ümid edersiniz?»

Ebu Ubeyde diyor ki:

Hadisteki «DEİL» zaif cisimli demektir. «HİH» ise yellenmek demektir.

Ebu Hureyre tarikıyla Hakim, Ebu Abdullah «Müstedrek»inde rivayet etti. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«El-Bakara sûresinde bir âyet vardır. Kur'an âyetlerinin efendisidir. O herhangi bir evde okunursa, orada bir şeytan varsa, mutlaka o evden çıkar. O, ayetelkürsidir.»

Hakim bunu Zaid tarikıyla da rivayet etmiştir. Sonra isnadı sahihtir, demiştir.

Tirmizi Zaid'in hadisinde **«Her şeyin hörgücü vardır. Kur'an'ın hörgücü el Bakara sûresidir. El Bakara sûresinde Kur'an âyetlerinin efendisi olan bir âyet vardır. O da ayetelkürsi'dir»** dedi. Sonra Tirmizi:

— Hadis garibtir. Ancak Hakim bin Cübeyr'in hadisinden bunu tanıyoruz. Hadisin ravisi Ebu Hakim'in hakkında Şu'be konuşmuş ve onu zaif saymıştır.

İbn Kesir «Ahmed ve Yahya bin Muin'de onu zaif saymışlardır» diyor. İbnu Mehdi onun hadisleri terketmiş, Es-Sadi onu yalancı olarak ilân etmiştir.

İbn Merduyeh Hz. Ömer'in oğlu Abdullah tarikıyla Hz. Ömer'den rivayet ediyor:

«Bir gün eshap, halka halka oturdukları halde Hz. Ömer çıkarak onların yanına geldi. Ve sordu:

«Sizden hanginiz bana Kur'an'ın en büyük âyetini haber verebilir?» İbn Mesud Ömer'e cevab olarak:

«Tam bilenin üzerine bastın. Resûlü Ekrem'den dinledim, buyuruyordu:

«Kur'an'ın en büyük âyeti, ayetelkürsidir.» Ve devamla:
Ayetelkürside Allah'ın en büyük ismi vardır.»

İmam Ahmed, Esma binti Yezid bin Seken'den rivayet ediyor:

«Allah'ın Resûlü'nden dinledim. «Allah o Allah'tır ki ondan başka ilâh yok. Hayy ve kayyımdır.»

Elif, lâm, mim. Allah o Allah'tır ki, ondan başka ilâh yok. O hay ve kayyumdur» âyetlerinde Allah'ın en büyük ismi vardır.»

Ebu Davud, Museddet'ten ve Tirmizi Ali bin Haşrem'den, ve İbn Mace Ebibekr bin Ebi Şeybe'den, bunların üçü de İsa bin Yunus'tan, Abdullah bin Ebi Ziyad'dan böyle rivayet ettiler. Tirmizi «Hadisi hasen ve sahihtir» dedi.

Ebi-Ümame (R.A.) dan İbn Merduyeh rivayet ediyor:
«Allah'ın en büyük ismi o isimdir ki, onunla Cenab-ı Hak çağrıl-

dığı zaman, icabet eder. O üç yerdedir: El Bakara, Ali İmran ve Taha sûrelerindedir.»

Dimeşk Hatibi olan Hişam bin Âmmar bahsi edilen üç yeri şöyle izah etti: «El Bakara sûresindeki âyet «Allah o Allah'tır ki ondan başka mabud yoktur. Hayy ve kayyumdur». Ali İmran'daki âyet «Elif, lam, mim. Allah o Allah'tır ki ondan başka ilâh yoktur. O hayy ve kayyumdur». Tahâ sûresindeki âyet «Bütün yüzler hayy ve kayyum olan, ölmeyen ve ezelden beri mevcud olan Allah'a baş eğmiştir (Taha 11)» âyetleridir.»

Ebi Ümame'den farz namazdan sonra ayetelkürsiyi okumanın fazileti hakkında Ebu Bekr bin Merduyeh rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kim ki her farz namazının arkasında ayetelkürsiyi okursa, onun Cennet'e gitmesine ancak ölmemesi mani olur. (Yani ölürse hemen Cennet'e gider).»

Nesei «El Yevm velleyle» de Hasan bin Bişr'den bu şekilde rivayet etti. İbn Hibban'da «sahih»inde Muhammed bin Himyer'den rivayet etti.

Muhammed bin Hasan bin Ziya bin Mukri', Katade'den, o da Hasan Basri'den, o da Ebu Mus'el Eş'ari'den, o da Resûl-ü Ekrem'den rivayet ettiler:

«Allah, İmran oğlu Musa'ya vahy gönderdi. Ayetelkürsiyi her farz namazın akabinde oku. Çünkü onu her farzın akabinde okuyana şükredenlerin kalbini ihsan edeceğim. Zikredenlerin dilini vereceğim. Peygamberlerin sevabını, sıddîklerin amelini vereceğim. Çünkü buna ancak bir peygamber veya sıddîk veya kalbi iman için imtihan edilen veya Allah yolunda öldürülmesini isteyen devam eder.»

İbn Kesir «bu hadis, cidden münkerdir» diyor.

MANEVÎ SİGORTA

«Kim ki ayetelkürsiyi günün evvelinde veya gecenin evvelinde okursa o onu korur» konusundan gelen hadisler:

Tirmizi hadisi Ebi Seleme'den, o da Ebu Hureyre'den rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kim ki sabahladığı zaman «Hâ, mim» (El Mümin) sûresinin üçüncü (dönüş Allah'ındır) âyetine kadar ve ayetelkürsiyi okursa onların ikisinin yüzü suyu hürmetine akşamlayıncaya kadar korunur. Akşamlandığında onların ikisini okursa, onların yüzü suyu hürmetine sabahlanıncaya kadar korunur.»

Tirmizi «Bu hadis, hadisi gariptir» diyor. Ehli ilimden bazıları, hadisin ravilerinden olan Abdurrahman bin Ebibekr bin Ebi Muleyke hakkında hadis hıfzı yönünden konuşmuşlardır.

Ayetelkürsinin fazileti hakkında birçok hadisler varid olmuştur. Kısa olsun diye onları nakletmedik. Çünkü kan aldırma anında ayetelkürsi okunursa iki kan aldırma yerine geçer hadisi gibi bazılarının sıhatı yok. Ebu Hureyre'nin **«Sol elle onu zaferanla yedi defa yazmak ve hafızlık için o yazıyı dille yalamak»** hadisi gibi senedlerinde zaaf olan hadisler vardır. Bunların ikisini de İbn Merduyeh nakletmiştir. Onun için biz bunları bıraktık. (1)

«Allah o haydır» Yani nefsinde diridir, ebediyyen ölmez. «Kayyumdır» yani başkasını vareder. Hz. Ömer «El-Kayyum»u «el kıyam» diye okuyordu. Binaenaleyh bütün mahlûkat, bütün varlıklar Allah'a muhtaçtır ve o varlıklardan zengindir. Varlıkların varlığı onun emiriyledir başkasıyla değildir. Nitekim öbür âyetinde **«Onun âyetlerindendir ki, gök ve yer onun emriyle kaim olur.»**

«Onu uyuklama ve uyku tutmaz.» Yani herhangi bir gaflet, herhangi bir nakıslık ve mahlûklardan habersizlik onun için yoktur. **«O her nefsin üzerinde kaimdir»** onun kazancını görmektedir. Herşeyin üzerinde murakıptır. Ondan hiçbir şey gizlenmez. Onun kayyumiyetinin tamamındandır ki, onu uyuklama ve uyku tutmaz.

Sahih'te Ebu Mûsâ'dan rivayet ediliyor:

Allah'ın Resûlü bizim aramızda dört kelime ile kalkıp konuştu: «Allah uyumaz. Ve Allah'a uyumak uygun değildir. Teraziyi alçaltır ve

(1) Bkz. İbn-Kesir C: 1, S: 547, Darûl-Endülüs, Kahire, tarihsiz.

yükseltir. Gündüzün ameli gecenin amelinden önce Allah'ın huzuruna getirilir. Gecenin ameli gündüzün amelinden önce getirilir. Onun perdesi nurdur. Eğer o perdeyi kaldırırsa, onun yüzünün tesbihleri, yetiştiği her mahlukunu yakacaktır.»

İshak bin Ebi İsrail'den, o Hişam bin Yusuf'tan, o Umeyye bin Şibli'den, o Hakem bin Eban'dan, o İkrime'den, o Ebu Hureyre'den rivayet etmişdir:

Resûlüllah'ı dinledim. Minberi üzerinde Musa (A.S.) den haber veriyordu: Musa'nın nefsine; acaba Allah (C.C.) uyur mu diye geldi. Bunun üzerine Allah bir meleği Musa'ya gönderdi. Üç gün üç gece onun uyumamasını sağladı. Sonra ona iki şişe verdi. Her birisi bir elindeydi. Onları korumasını emretti. Zaman zaman Musa uyuyor, elleri birbirlerine vurulacak şekle yaklaşınca uyanıp onları birbirinden uzaklaştırıyordu. Sonunda şişeleri birbirine değdirecek tarzda uyudu ve şişeleri kırdı. Allah (C.C.) bununla Musâ'ya bir darbımesel veriyor ve «Eğer Allah uyusaydı yer ile göğü nasıl tutardı?» demek istiyor.» Bu hadis, cidden gariptir. Bu, ve benzeri için verilen en açık cevap şudur: «Bu tür hadisler, İsrailoğullarının hadislerindendir ve merfu değildirler.

İbn Ebi-Hâtim Said bin Cübeyr tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«İsrailoğulları: **Ey Musa! Senin rabbin uyuyor mu?»**

Musa:

«Allah'tan sakınınız.» deyip onları böyle sorulardan menetmeye çalıştı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, Musa'ya seslenerek:

«Ey Musa! Onlar, senden Rabbin uyuyor mu? diye sordular. Sen iki eline iki cam al ve bu gece ibadete devam et» dedi. Bunun üzerine camları alan Mûsa ibadete devam etti. Gecenin üçte biri geçtiği zaman Musa uyukladı. Dizlerinin üzerine düştü. Sonra uyandı ve onları tuttu. Gecenin sonuna kadar bu hal devam etti, sonunda uyudu. Ve şişeler onun elinden düşüp kırıldılar. Neticede Cenab-ı Hak Musa'ya:

«Eğer ben uyusaydım elinden düşen iki camın helâk oluşu gibi, gökler ve yerler böylece düşer, helâk olurlardı.»

Ve bunun üzerine Cenab-ı Hak peygamberine (1) ayetelkürsiyi indirdi.

«Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır.»

Bu âyet, tüm varlıkların Allah'ın kulu ve mülkünde olduğunu bize haber veriyor. Her şeyin onun mülkünde ve saltanatının altında olduğunu bize bildiriyor. Nitekim Cenab-ı Hak:

«Şân şudur ki; Göklerde ve yerde her ne ki, var ise, hepsi kul olarak Rahmana gelecektir. Cenab-ı Hak sayı ile onları saymıştır. Hepsi kıyamet gününde ferden ona geleceklerdir» (Meryem 94) buyurmuştur.

«Onun izni olmadan onun katında kim şefaat edebilir?» âyeti celilesi, **«Göklerde nice melek vardır ki onların şefaatleri hiçbir şey sağlamaz, ancak Allah dilediğine izin verir ve razı olursa»** (Enbiya: 28) âyetiyle **«Allah'ın ancak razı olduğu kimseye şefaat eder»** (Sebe: 23) âyeti gibidir. Bu âyet Allah'ın azamet, celâl ve kibriyasını bildiren âyetlerdendir. Hiç kimse Allah'ın izni olmadan Allah katında şefaat etmeye cesaret edemez. Nitekim şefaat hadisinde Allah'ın Resûlü:

«Ben arşın altına gelir, secdeye kapanırım. Allah'ın dilediği kadar secdede kalırım. Sonra bana denilir ki, başını kaldır. Söyle, dinlenirsin. Şefaat et. Şefaatın kabul edilecektir. Cenab-ı Hak bana bir hudud çiziyor. Ve onları Cennet'e götürüyor.» demektedir.

«Onların önünde ve arkasında olanı bilir» âyeti, Allah'ın ilmi ilâhisinin bütün kâinatı kapladığının delilidir. Kâinatın geçmişini, hazırını ve müstakbelini kaplıyor. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir âyette meleklerden haber vererek buyurmuştur:

«Biz ancak senin Rabbinin emriyle iniyoruz. Bizim önümüzdeki olan da, arkamızdaki olan da, onların arasında olan da O'nundur. Senin Rabbin unutkan değildir.» (Meryem: 64).

«Onun dilediği hariç, onun ilminden herhangi bir şeyi mahlûkat kapsıyamıyor, (ihata edemiyor)» Allah'ın bildirdiği, ve halkı muttali

(1) Burada peygamberden maksad, Musa (A.S.) dır. Öyle ise bu rivâyete göre, Aytetel Kürsi Hz. Musa'ya da inmiştir. Bkz. İbn-Kesîr C: 1, 548, Darül-Endülüs, Kahire, bilâtarih.

kıldığı ilminden başka hiçbir kimse Allah'ın ilminden herhangi bir şeye muttali olmaz. Muhtemel ki, âyetin manası; onun zat ve sıfatlarının ilmine, onun halkı muttali ettiğinden başka halk muttali olamaz. Nitekim başka bir âyette **«İlim yönünden onu ihata edemezler»** (Taha: 111) buyurmuştur.

«Onun kürsüsü gökler ve yeri kapsamıştır, (çevrelemiştir).»

İbn-Ebi-Hâtim, Ebu Said'den, o İbn İdris'ten, o Mutarrıf bin Kureyf'ten, o Cafer bin Ebi Muğire'den, o said bin Cübeyr'den, o İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Kürsiden maksat Allah'ın ilmidir.»

İbn Cerir, Abdullah bin İdris'in hadisinden, Hüşeym'in hadisinden, onların ikisi de Mutarrıf bin Tarif'in hadisinden böyle rivayet ettiler. İbn-Ebi-Hâtim, Said bin Cübeyr'den benzerini rivayet etti. Sonra İbn Cerir **«Başkaları da; kürsi, onun iki ayağının yeridir dediler»** dedi. Şuca' bin Muhallid tefsirinde:

«Bize Ebu Asım, ona Süfyan, ona Ammar Zehebi, ona Müslim bin Baki, ona Said bin Cübeyr, ona İbn Abbas haber verdi:

Allah'ın Resûlü'nden **«Onun kürsüsü gökler ve yeri kapsamaktadır (kapsadı)»** âyetin manâsı soruldu. Buyurdular:

«Onun kürsüsü ayaklarının yeridir. Arşın hududunu Allah'tan başkası çizemez.»

Ebubekr bin Merduyeh, Şüca' bin Muhallid, el-Fellas'ın yolundan hadisi bu şekilde rivayet etmiştir. Fakat bu ğalattır.

Veki' de tefsirinde Süfyan'dan, Ammar'ı Zehebi'den, Müslim'i den, Said bin Cübeyr'den İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Onun kürsüsü, iki ayağının yeridir. Arşın hududunu hiç kimse takdir edemez.»

Hakim «Müstedrek»inde Ebu-Abbas Muhammed bin Ahmed el-Mahbubi'den, o Muhammed bin Muaz'dan, o Ebi Âsım'dan, o Süfyan'dan, o İbni Abbas'tan mevkuf olarak benzerini rivayet etmiştir. Şeyheynin şartına göre sahihtir. Fakat Şeyheyn bunu rivayet etmemişlerdir, diyor.

İbn Merduyeh, El Hakim bin Züheyri'nin yoluyla rivayet etmiştir; o da Süddi'den o da babasından ve Ebu Hureyre'den (merfu olarak) rivayet etmiştir. Fakat İbn Kesir **«Bu sıhhatli değildir»** diyor.

Süddi, Ebil Malik'ten rivayet etti:

«Kürsi arşın altındadır.»

Süddi **«Gökler ve yer kürsinin içindedir, kürsi de arşın önündedir»** dedi.

Dahhak, İbn Abbas'tan:

«Eğer yedi gök ve yedi yer yayıldıktan sonra birbirine yapıştırılırsa ve onlar kürsinin genişliğine nisbet edilirlerse, ancak bir çöle atılmış bir halkanın bir ucu kadar yer teşkil ederler.»

İbn Cerir, İbn Zeyd'in tarikıyla rivayet ediyor: Allah'ın Resûlü:

«Yedi kat göğün, kürsiye nisbeten büyüklükleri, yedi tane dirhemi bir miğfere atmak gibidir.»

Ebu Zer; Allah'ın Resûlü'nden dinledim diyor:

«Kürsi, arşın yanında ancak bir çöle atılmış demir bir halka gibidir. (Yani halkanın çöle olan nisbeti ne kadarsa onun da nisbeti o kadardır.)

Ebubekr bin Merduyeh, Ebu Zer Gifari tarikıyla rivayet etti:

«Ebu-Zer Allah'ın Resûlü'nden kürsiyi sordu. Allah'ın Resûlü:

Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim, yedi kat gök ve yedi kat yer kürsinin yanında çöl olan bir araziye atılan bir halka kadardırlar. Arşın kürsi üzerindeki fazlalığı ise, çölün o halka üzerindeki fazlalığı kadardır.»

Hafız Ebu Ya'la el Musili, Hz. Ömer tarikıyla rivayet ediyor:

Bir kadın Resûlullah'a geldi ve:

«Ey Allah'ın Resûlü! Allah'tan iste ki, beni Cennet'e göndersin.»

Cenab-ı Peygamber onu dinlediği zaman, Allah'ı tazim etti ve buyurdu:

«Allah'ın kürsisi gökler ve yeri kapsar kadar büyüktür. Onun Allah'ın ağırlığından ötürü devenin sırtındaki eğerin ağırlıktan gıcırda-

nıp seslendiği gibi çatırdayıp ses veriyor!...» (Dikkat! Hadisi muteşabihdir. Mânâsı kapalıdır.)

Hafız el-Bezzar Müsned'inde Abd bin Humeyd ve İbn Cerir tefsirlerinde, Tabarani ve Ebi Asım sünen kitablarında, Hafız Ziya «El Muhtar» adlı kitabında, Ebu İshak es-Subeyhi'nin hadisinden, Abdullah bin Halifenin hadisinden bunu rivayet ediyorlar. Fakat bu, meşhur değildir. Hz. Ömer'den bu hadisin dinlenmesinde nazar vardır. Bazıları da Hz. Ömer'den mevkuf olarak rivayet ediyorlar. Bazıları mürsel olarak rivayet ediyorlar. Bazıları metnine garib bir fazlalık ekleyerek rivayet ediyorlar. Bazıları hazfediyorlar. Bundan daha garibi Cübeyr bin Mut'imin Arş sıfatı hakkındaki hadisidir. Ebu Davud, süneninde, (Kitab ussünne) de bunu rivayet ediyor.

İbn Merduyeh ve başka muhaddisler Bureyde'den, Cabir'den ve başka sahabelerden rivayet ettiler.

«Kıyamet gününde insanların arasında hüküm vermek için kürsinin konulduğu hakkında bir takım hadisler rivayet ediyorlar. Fakat zahir şudur ki onlar bu ayetin tefsirinde zikredilmiş değildirler.»

«Heyet-ilmi» (Astronomi) konusunda konuşan bazı İslâm alimleri iddia ederler ki, kürsi onların katında sekizinci felektir. Bu felek sabitlerin felekidir. Onun üstünde dokuzuncu felek vardır, o esirin feleğidir. Ona «El-Atlas» deniliyor. Başkaları da onların bu iddialarını çürütmüştür. Hakikati Allah bilir.

İbn Cerir, Cüveybir'den, o da Hasan Basri'den rivayet ediyor:

«Kürsi, arşın ta kendisidir.» Fakat sıhhatlı şudur ki kürsi arştan başkasıdır. Arş kürsiden daha büyüktür. Nitekim eserler ve haberler buna delalet ettiler. İbn Cerir, Abdullah bin Halife'nin Hz. Ömer'den bu hususta naklettiği hadise dayanmıştır. Fakat benim katımda bu hadisin sıhhatında nazar vardır. Allah daha iyisini bilir. (1)

«Onları korumak Allah'a ağır gelmez.»

Yani gökler ve yerleri, gökler ve yerlerin arasında bulunanlarla beraber onları korumak, Allah'a ağır gelmez. Belki kolaydır. Onun ka-

(1) Bkz. İbn-Kesîr, 1 - 550, 551 Darül-Endülüs. Kahire. tarihsiz.

tında azdır. Çünkü her nefsin ve kazancının murakıbı odur. Bütün eşyanın murakıbı odur. Hiçbir şey ondan gaib değildir. Bütün eşya hakir ve onun ellerinin önünde durmakta, tevazu etmekte, ona nisbeten küçülmektedirler. Ona muhtaçtırlar. Gâni ve sevilen ve övülen odur. Dilediğini dilediği anda yapan odur. Yaptığından sorulmayan ve insanları sorguya çeken odur. Her şeyi kahredici odur. Herşeyin hesabını gören odur. Yüce ve yüksek murakıb odur. Ondan başka mabud yok, ondan başka Rab yoktur.

«O yüce ve büyüktür» mealindeki cümle **«o büyük ve yücedir»** cümlesi gibidir. Bu âyetler ve bunların manasıyla ilgili sahih hadisler hususunda en kuvvetli görüş selefi salihinin görüşüdür. Onları keyfiyetsiz, teşbihsiz ve Allah Katında olduğu gibi geçirmektedirler. Yani tevil etmeksizin, Allah'ı tenzih ile beraber, Allah'ı herhangi bir şeye benzetmeksizin onlara geldiği gibi iman ederler. (1)

«(256) Dinde zorlama yoktur. Gerçek şu ki doğruluk sapıklıktan apaçık ayrılmıştır. Artık kim Tağutu tanımayıp Allah'a inanırsa, o sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Bunun kopması yoktur. Allah işitendir, bilendir...»

Bu ayeti celile, hakkında gelen eserler:

Bu ayeti celile, İslâm'ın büyük kurallarından birisini getiriyor. O da hiç kimsenin İslâma girmek hususunda zorlanamayacağıdır. Çünkü İslâmın buna ihtiyacı yoktur. Zira İslâm apaçık ve aşikârdır. Delilleri ve burhanları apaçıktır. Hiç kimsenin zorla ona girmeye ve zorlanmaya ihtiyacı yoktur. Belki Allah kime hidayet ederse, kimin göğsünü açarsa, basiretini nurlandırırsa o bir delile dayanarak İslâma girer. Allah kimin kalbini köreltirse, kulağına ve gözüne mühür basarsa ona zorla ve kahredici bir şekilde dine sokmak hiçbir faide vermez. Selefi salihin **«Bu âyet, Ensardan olan bir kavim hakkında nazil oldu. Fakat hükmü âmdır»** diyor.

İbn Cerir, Said bin Cübeyr tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Kadının evlâdı yaşamadığı zaman nefsine; 'Eğer herhangi bir çocuğu yaşarsa onu yahudi yapmayı' nezrederdi. (Beni-Nadr) kabilesi

(1) Bkz. İbn-Kesîr, 1 - 551, Darül-Endülüs, Kahire, tarihsiz.

Medine'den sürüldüğü zaman onların aralarında Ensarın bu tür çocukları vardı. Ensar **«Biz çocuklarımızın gitmesine mani oluruz»** dediler ve bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi.

Ebu Davud ve Nesei de Bender'den bunu rivayet etmişlerdir. Mücahid, Said bin Cübeyr, Şabi, Hasan Basri ve başkası da **«Bu âyet, bu hususta nazil olmuştur»** demişlerdir. Muhammed bin İshak İkrime tarikıyla Said'den, o da İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Bu âyeti celile, Ensardan (Beni-Salim bin Avf) kabilesinden olan Husayin isminde bir kişi hakkında nazil olmuştur. Onun iki oğlu Hristiyan olmuştu. Annesi müslüman bir kadındı. Allah'ın Resûlüne:

«Ben onları müslüman olmaya zorlayayım mı? Çünkü onlar Hristiyanlıktan başka bir şey kabul etmez» diye sormuştu.

Cenab-ı Hak onun hakkında bu âyeti nazil etti. Bu durumu aynen İbn Cerir de rivayet etmiştir. Fakat İbn Cerir'in Es-Süddi'den rivayet ettiği hadiste **«onlar Şam'dan Medine'ye gelen bazı tüccarların eliyle Hristiyan olmuşlardır. Kuru üzüm satan tüccarlar Şam'a dönünce onlar da onlarla beraber gitmeye azmettiler. Babaları onları zorla müslüman yapmaya kalkıştı. Cenab-ı Peygamberden onların arkasına gidip onları geri getirmesine izin vermesini istedi. Bu âyet nazil oldu.»**

İbn Ebi-Hâtim, Ebu Hilâl Tarikıyla Esbat'tan rivayet ediyor:

«Ben Hristiyan bir köle idim. Ömer bin Hattab'ın yanında bulunuyordum. Ömer daima bana İslâmı arzediyor ve ben de kabul etmiyordum. Ve o **«Dinde zorlama yoktur»** diyor ve **«Ey Esbat! Eğer müslüman olsaydın seninle müslüman emirlerinin bazılarına hizmet ederdik»** ilâve ederdi. (Bazı rivayetlerde bu kölenin adı Vask Er-Rumî diye geçer. Biline).

Alımlerden bir gurup **«Bu âyet ehli kitab üzerine hamledilir»** demiştir. Ve ehli kitabın nesh ve tebdilden önce dinine girenler üzerine hamlediliyor. Onlar cizyeyi verdikleri takdirde dinde zorlanamazlar. Başkaları **«Bu âyet, kital âyetiyle yani savaşa izin veren âyetle neshedildi»** dediler. Bütün ümmetleri İslâma girmeye davet etmek farzdır. Eğer onlardan birisi İslâma girmekten imtina edip itaat etmezse, veya cizye vermezse onunla savaşılır. İşte ikrahın manası budur. Cenab ı Hak başka bir âyette **«Şiddetli kuvvete sahib olan bir kavme çağrılacak-**

sınız. Onlarla savaşacaksınız veya onlar müslüman olacaklardır» (Feth: 16) dedi. Diğer bir âyette **«Ey Peygamber! Kâfir ve münafıklarla cihad et. Onların üzerinde katı ol.»** (Tevbe: 73) buyurulmuştur.

Sahihte **«Senin Rabbin Cennet'e doğru zincirlerde çekilen bir kavimden hayret eder.»** denildi. Yani o esirler ki bağlanarak, bukağılar ve kayıtlar ellerine veya ayaklarına takılarak İslâm memleketine doğru çekilip getirilirler. Sonra müslüman olurlar. Amelleri elverişli olur. İçleri, sırları iyi olur ve Cennet ehlinden olurlar.

İmam Ahmed'in Enes'ten rivayet ettiği:

«Allah'ın Resûlü bir kişiye **«Müslüman ol»** dedi. Köle:

— Ben İslâm'dan ikrah ettiğimi görüyorum ya Resûlellah!

Resul: «Kerih görürsen dahi müslüman ol» bu hadise gelince, sülasi (üçlü) ve sahih bir hadistir. Fakat zorlama kabilden değildir. Çünkü peygamber onu müslüman olmaya zorlamadı. Belki onu İslâma çağırdı. O da **«Nefsim İslâmı kabul etmiyor»** diye peygambere haber verdi. Ve Cenab-ı Peygamber **«Müslüman ol, velev ki nefsin istemese dahi. Çünkü Cenab-ı Hak sana niyet ve ihlası rızık olarak verecektir.»** dedi.

Tağuttan maksat, Allah'a eş tutulan putlardır. Şeytanın ibadetine davet ettiği herşey ve Allah'tan başka ibadeti yapılan herşey Tağuttur. **«Kim ki tağutu inkâr eder, Allah'ı birlerse, sadece Allah'a kulluk yaparsa, Allah'tan başka mabud olmadığına şahitlik yaparsa o kopmaz bir kulpa sarılmıştır»**. Yani emrinde sabit olmuştur. Dosdoğru yolun üzerinde mustakim kalmıştır.

Ebul Kasım el-Bağavi, Ebu Ruh el Beledi'den, o da Ebul Ahvas Selâm bin Selim'den, o da Ebi İshak'tan, o da Hasan'dan, o da İbnu Kaid el-Abbasi'den rivayet etti:

Hz. Ömer **«Âyetteki «CİBT» sihirdir, Tağut şeytandır. Şecaat ve korkuluk insanlarda olan tabiatlardır. Şeci tanımadığı için çarpışır. Korkak annesinden bile kaçar. Kişinin keremi ve namusu dinidir. Soyu-sopu ahlâkıdır. Farisi veya Nepti olsa dahi.»**

İbni Cerir ve İbn Ebi-Hâtim, Es-Sevri'nin hadisinden Ebi İshak'tan, Hasan bin Kaid el-Abbasi'den, Hz. Ömer'den benzerini rivayet etmişlerdir. Hz. Ömer'in Tağut hakkında **«o cidden kuvvetli bir şeytan**

dır» demesinin manası; onun bütün şerri kapsamasından ileri geliyor. Zira cahiliye ehlinin putlara tapmasında, putlara hakemlik götürmelerinde ve putlara yardım etmelerinde olduğu gibi bütün şerleri kapsamaktadır.

Es-Süddi **«kopmaz kulptan maksat, İslâmdır»** diyor.

Mücahid **«kopmaz kulptan maksat, imandır»** dedi.

Said bin Cübeyr ve Dahhak **«kopmaz kulptan maksat, lailahe illallahtır»** dedi.

Enes bin Malik **«kopmaz kulptan maksat, Kur'an'dır».**

Salim bin Ebi Cud **«o Allah için insanları sevmektir, Allah için insanlardan buğzetmektir»** diyorlar. Bütün bu yorumlar sıhhatlidir ve aralarında çelişki yoktur.

Muaz bin Cebel **«(ona kopmak yoktur) âyetinde, Cennet'e girmekten başka»** dedi.

Mücahid, Said bin Cübeyr **«kopması olmayan en kuvvetli kulpa yapışmıştır»** âyetini okuduktan sonra **«Bir kavim nefislerinde olanı bozmadıkça Allah onlarda olanı bozmaz»** (Rad: 11) âyetini okudu.

İmam Ahmed İshak bin Yusuf'tan, o İbn Avf'tan, o Muhammed bin Kays'tan rivayet etti:

«Ben mesciddeydim. Bir kişi geldi. Yüzünde huşu eseri vardı. İki rekât namaz kıldı. Onları da kısa kesti. Kavim **«Bu kişi Cennet ehlinden bir kimsedir»** dedi. Bu kişi çıktığında onun peşini takib ettim, evine girinceye kadar gittim. Ben de onunla birlikte eve girdim ve kendisiyle konuştum. Aramızda ünsiyet peydah olduktan sonra ona:

«Sen camiye girdikten sonra kavim şöyle şöyle dediler» dedim. O da:

«Subhanallah! Hiç kimseye bilmediğini söylemek caiz değildir. Bunun nedenini ben sana haber vereyim. Ben Resûlüllah zamanında bir rüya gördüm. Onu Resûlüllah'a arzettim. Gördüm ki, sanki ben yemyeşil bir bahçenin içindeydim. O bahçenin ortasında demirden yapılmış bir direk vardı. Onun altı yerde idi, ucu gökte. En yüksek yerinde bir kulp vardı. Bana **«Bunun üzerine çık»** dediler. Ben **«gücüm buna yetmez»** dedim. İnsaflı birisi bana geldi. Elbisemi arkadan kal-

dırdı. **«Çık»** dedi. Ben de çıktım. O kulpa yapıştım. Bana **«Sen kulpa yapıştın»** dedi. Ben uyandım ve (sanki) kulp hâlâ elimdeydi. Allah'ın Resûlüne geldim ve ona rüyamı hikâye ettim. Cenab-ı Peygamber:

«O, bahçeye gelince o İslâmdır. Direğe gelince o da İslâm'ın direğidir. Kulpa gelince o kuvvetli kulptur. Sen İslâmın üzerinde ölünceye kadar kalacaksın» dedi.

Ravi **«Bu zat, Abdullah bin Selâmdır»** diyor. Müslim ve Buhari sahihlerinde Abdullah bin Avn'ın hadisinden bunu rivayet etmişlerdir. Buhari başka bir yoldan Muhammed bin Sirin'den rivayet etmiştir.

İmam Ahmed, Harşete ibn ul Har'dan rivayet ediyor:

«Medine'ye vardım. Allah Resûlünün mescidinde Medine'nin ileri gelenlerinin yanında oturdum. Bir piri-fâni geldi. Asasına dayanıyordu. Kavm:

«Kim ki Cennet ehlinden bir kimseye bakmak istiyorsa ona baksın» dediler. O zat, bir direğin arkasında durdu, iki rekât namaz kıldı. Ona sordum, **«kavimden bazıları şöyle şöyle söylediler»**. O, «Cennet Allah'ındır, dilediğini oraya gönderir. Ben Resûlüllah'ın zamanında bir rüya gördüm. Sanki bana birisi geldi, **«gel gidelim dedi»**. Onunla beraber gittim. Beni büyük bir yola götürdü. Benim solumda bir yol gördüm, ona girmek istedim. **«Sen onun ehlinden değilsin»** dedi. Sonra sağımda bir yol belirdi. O yolda devam ettim. Kaygan bir dağa vardım. O benim elimden tuttu ve beni yukarıya çıkardı. Dağın tam doruğunda idim. Ne durabilir ne de tutunabilirdim. Baktım demirden bir direk. Onun başında altından bir halka vardı. O kişi elimden tuttu, o halkaya yapışıncaya kadar beni çıkardı. Kişi bana **«Yapıştın mı?»** diye sordu. Ben de **«Evet, yapıştım»** dedim. Böylece ayağıyla direğe vurdu. **«Kulpa yapış»** dedi. Ben rüyamı Resûlüllah'a söyledim. O da **«Hayrı görmüşsün. O, büyük yola gelince o, mahşerdir. Solunda beliren yola gelince o, Cehennem ehlinin yoludur. Sen onlardan değilsin. Sağında beliren yola gelince o, Cennet ehlinin yoludur. O, kaygan dağa gelince o, şehitlerin konağıdır. Senin yapışmış olduğun kulpa gelince o, İslâmdır. Sen ölünceye kadar İslâma yapışacaksın.»**

Kişi bunları söyledikten sonra **«Ancak ben Cennet ehlinden olmaklığımı umarım»** dedi.

Ravi diyor ki; onun Abdullah bin Selâm olduğu bana söylenildi!.

Nesei de Ahmed bin Süleyman'dan, Affan'dan, İbn Mace'den, Ebibekr bin Ebi Şeybe'den, Hasan bin Musa el Eşhed'den böyle rivayet etmiştir. Bunların ikisi de Hammad bin Seleme'den benzerini rivayet etmişlerdir. Müslim «Sahih»inde A'meş'in hadisinden, Süleyman Musvir'den, Harşete bin Harrul-Fezzari'den böyle rivayet etmişlerdir. (1)

(1) Bkz. İbn-Kesîr, 1 554, Darül-Endülüs, Kahire, tarihsiz.

اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۙ يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۭ وَالَّذِيْنَ
كَفَرُوْٓا اَوْلِيٰٓـــُٔهُمُ الطَّاغُوْتُ ۙ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ
النُّوْرِ اِلَى الظُّلُمٰتِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا
خٰلِدُوْنَ ۝٢٥٧ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْ حَاۗجَّ اِبْرٰهٖمَ فِيْ رَبِّهٖٓ
اَنْ اٰتٰىهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ ۘ اِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّيَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۙ
قَالَ اَنَا اُحْيٖ وَاُمِيْتُ ۭ قَالَ اِبْرٰهٖمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْتِيْ بِالشَّمْسِ مِنَ
الْمَشْرِقِ فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِيْ كَفَرَ ۭ وَاللّٰهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝٢٥٨ اَوْ كَالَّذِيْ
مَرَّ عَلٰي قَرْيَةٍ وَّهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰي عُرُوْشِهَا ۚ قَالَ اَنّٰى يُحْيٖ هٰذِهِ
اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهٗ ۭ
قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۭ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۭ قَالَ بَلْ
لَّبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۚ
وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِّلنَّاسِ ۚ وَانْظُرْ
اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوْهَا لَحْمًا ۭ
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝٢٥٩

MEÂL

(257) Allah, îman edenlerin velîsidir. Onları karanlıklardan nura çıkarır. Küfüre kaçanlara gelince, onların velîleri TAĞUT'tur. O tağut onları nurdan karanlıklara düşürür. İşte onlar, ateşin arkadaşlarıdırlar. Onlar ateşte kalıcıdırlar.

(258) (Ey Habibim!) Allah kendisine hükümdarlık verdi diye, İbrahim ile Rabbisi hakkında tartışanı (Nemrut'u) görmedin mi? Hatırla o zamanı ki, İbrahim, «Benim Rabbim, O dirilten ve öldürendir.» dedi. (Nemrut) «Ben de diriltir ve öldürürüm.» dedi. İbrahim «Allah şüphesiz ki, güneşi doğudan getirir. Haydi sen de Batı'dan getirsen'e» dedi. Böylece kâfir olan şaşa kaldı. Zira Allah zalim bir kavmi doğru yola hidayet etmez.

(259) Yahut şu kimse gibi ki, bir kasabadan geçti. O kasaba altı üstüne gelmiş bomboştu. O kimse «Acaba Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecektir.» dedi. Bunun üzerine Allah onu yüz yıl ölü bıraktı. Ve sonra tekrar diriltti. Ve «Ne kadar kaldın?» diye sordu. O «Bir gün veya bir günden az kaldım.» dedi. Allah «Hayır yüz yıl kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak! Bozulup kokmamıştır. Eşeğine bak (ki, onu nasıl çürütmüşüzdür, kemikler nasıl parçalanmıştır) ve seni insanlara bir ibret kılalım diye (bunu yaptık). Kemiklere bak onları nasıl birleştirip ve sonra üzerlerine nasıl et giydiriyoruz?» dedi. Bu, ona, apaçık bir şekilde açıklanınca, «Artık bilirim ki, Allah her şeye kadirdir.» dedi.

TEFSİR

(257) «İman edenlerin velisi Allah'dır!..» Velî, dost ve işlerini gören demektir. Allah îman edenlerin dostudur. Onların işini ayarlar. Îman

edenlerden maksat, Allah'ca îman edilmesi istenmiş ve Allah'ın ilminde îman edeceği sabit olmuş kimselerdir. Her «Lâilâhe illallah» diyendir. Son nefesde îmanla gitmek şartıyla..

Karanlıklardan maksat, cahillik, hevanın peşine takılmak, vesveseleri kabul etmek ve küfre götüren şüphelerdir. Nurdan maksat, îmana götüren hidayettir.

Tağut, şeytanlar veya sapıtan istekler demektir. **«Onları nurdan karanlıklara düşürüyorlar.»** demekten maksat, insanoğlunun fıtratında bulunan nur ve kabiliyettir veya onları açık delillerin nurundan şüphelerin karanlıklarına götürür. **«Tağut onları çıkarır»** deyip çıkarmayı tağut'a nisbet etmek, sebep oluşundan ileri geliyor. Yoksa gerçekte Allah'ın kudret ve iradesi rol oynuyor.

(258) **«Kendisine hükümdarlık verildiğinden şımarıp, İbrahim ile Rabbi hususunda cedelleşeni görmedin mi?»** Bu Âyet, Nemrut'un Allah'ı inkâr hususunda delil getirişinden ve ahmaklığından bahseder, şımarmasının sebebi dünyalık olduğunu beyan eder. Aynı zamanda Âyeti Celîle, **«Allah saltanatı kâfire vermez.»** diyen muhtelizeleye karşı da delildir.

Nemrut'un **«Ben de diriltir ve öldürürüm.»** demesinden, öldürmekten affettiği ve müstehak olmadan öldürdüğü kimseleri kasdediyor.

«Allah güneşi doğudan getirir, sen de batıdan getir.» Bu söz, insanların çıplak gözle gördüklerine göredir. Güneşin sabitliği ile ters düşmez. Üstelik güneş kendi ekseni etrafında durmadan döner. Ve belki de **«Allah doğudan getirir.»** Cümlesi ile bunu kasdetmiştir. Herhalde Nemrut, «Allah'ın her yaptığını ben de yaparım (!)» iddiasında bulunmuştur ki, Hz. İbrahim onu böylece susturmuştur. Nemrut'u bu korkunç iddiaya sevk eden faktörler saltanat, hamakât veya «HULUL» inancıdır.

(259) Tefsircilerden bâzısı, «İbrahim putları kırdığında, Nemrut tarafından bir zaman hapis edildi, sonra ateşe atılmak üzere çıkartılıp huzura getirildi, Nemrut, **«İnsanları kendisine çağırdığın Rabbin kimdir?»** diye sorunca, bu mücadele aralarında devam etti. Ve Nemrut'un mağlûbiyeti ile sonuçlandı. **«Veya o kimse gibi ki, bir kasabadan geçti!...»** Bu kimse Şerhiya oğlu ÜZEYR veya HAZIR veya haşri inkâr

eden bir kâfirdir. Ayette bahsi geçen kasaba Kudsi Şerif'tir. Hadise Babil hükümdarı BUHTANNASAR'ın Kudüs'ü yıkmasından sonra meydana gelmiştir. Fakat kaynakların çoğu, Hz. Üzeyir'de ısrar ederler. Şehirin duvarları yıkılmış tavanlar o yıkıntılar üzerine yığılmıştı. Hz. Üzeyir bu manzara karşısında diriltmenin yolunu bilmekten kusurlu olduğunu ikrar etmekle beraber diriltenin kudretini tâzim etmek için **«ölümünden sonra şu kasabayı Allah ne zaman diriltecektir?»** diye haykırdı. Eğer kâfir bu sözü söylemişse, «Böyle bir diriltme mümkün değildir.» demek istiyor. Allah onu yüz sene ölü bıraktıktan sonra diriltti ve **«Ne kadar zamandan beri burdasın?»** diye sorunca kuşluk zamanı ölüm uykusuna dalan o zat, ikindi zamanından sonra uyandığı için **«Bir veya yarım gün»** diye cevap verdi. Cenab-ı Hak ona, **«Bilakis yüz sene yattın.»** Bunca zamana rağmen bozulmamış yemeğine ve içkine bak!» buyurdu. Yemeği incir ve üzümden ibaret olduğu gibi, içkisi de üzüm şırası veya süt idi ve tazeliğini koruyordu. Cenab-ı Hak devamla **«Eşeğine bak!»** Kemikleri nasıl dağılmıştır, veya eşeğine bak ki, yerinde duruyor, susuz ve yemeksiz yüz senedir nasıl dayanıyor? Biz seni insanlar içni ibret verici bir delil yapmak için bunu yaptık.» demek istemiştir.

Rivayete göre, Uzeyr eşeğinin sırtında kavmine gelip **«Ben üzeyirim»** dedi. Kavmi, **«Üzeyr yüz senedir kayıptır.»** deyip onu yalanladı. Tevrat'ı ezberden okuyan yoktu. Böylece onu tanıdılar ve **«Allah'ın oğlu (!)»** dediler. Bir rivayete göre, evine döndüğünde kendisi genç, çocukları ihtiyardı. Onlara bir şey konuştuğu zaman **«Bu yüz sene öncesinin konuşmasıdır.»** derlerdi.

«Kemiklere bak onları nasıl diriltiriz?» Buradaki kemiklerden maksat, ya merkebin kemiği veya o kasabada ölen insanların kemiğidir. Diriltilmelerinden maksat, terkip edilmeleridir. **«Sonra onlara et giydiririz, kendisine belli olduğu zaman...»**

Belirmenin faili, Allah'ın her şeye kâdir olmasıdır. Yani Allah'ın her şeye kadir olması kendisine görüldüğü zaman, şunları haykırdı, **«Biliyorum ki, Allah herşeye kadirdir.»**

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(257) Allah iman edenlerin yardımcısıdır. Onları dalalet karanlıklarından hidayet nuruna çıkarır. Kâfirlerin dostları ise Tağutlardır. Kendilerini nurdan karanlıklara sokarlar...»

İbnul Munzir ve Tabarani İbn Abbas'tan rivayet ederler:

«Allah tarafından karanlıklardan, (zulmetlerden) nura çıkartılmış kimseler, bir kavimdir ki Hz. İsa'ya inanmadılar. Fakat Hz. Muhammed Mustafa geldiğinde iman ettiler. Tağutlar tarafından nurdan karanlıklara sokulan kâfirler ise, bir kavimdir, Hz. İsa'ya iman ettiler. Fakat Hz. Muhammed Peygamber olarak gönderildiği zaman onu inkâra kalkıştılar.»

Abd bin Humeyd, İbn Cerir, Katade'den rivayet ederler:

«Zulmetler»den maksat, dalalet ve sapıklıklardır. Nurdan maksat, hidayettir. Yani Allah onları sapıklıklardan hidayete çıkarmıştı. Berikilerini, Tağutları hidayetten delâlete götürmüştür.»

İbn Cerir Dahhak'tan rivayet etti:

«Karanlıklar küfür, nûr imandır.»

Ebu Şeyh, Süddi'den rivayet etti:

«Kur'an'da ne kadar karanlıklarla nur tabirleri geçerse o küfür ile imandan ibarettir.»

İbn Ebi-Hâtim Musa bin Ubeyde'den, o, Eyyub bin Halid'den rivayet etti:

«Hevalarına tâbi olanlar haşra fitneleriyle beraber gönderilirler. Kimin hevası iman ise, onun fitnesi bembeyaz, pırıl pırıl parlar. Kimin hevası küfür ise, onun fitnesi de simsiyah ve karanlıktır.

Bunları söyledikten sonra bu âyeti celîleyi okudu. Allah herşeyi daha iyi bilir dedi.»

«(258) Allah kendisine saltanat ve mülk verdi diye İbrahim ile Rabbisi hakkında mücadele edeni görmedin mi?...»

İbrahim (A.S.) ile Rabbi hususunda mücadele eden Babil Kralı

Nemrud bin Ken'an bin Kuş bin Sambin Nuh'tur. Bazıları rivayetlerde Nemrud bin Falih bin Abir bin Şalih bin Fehşad bin Sambin Nuh diye gelmiştir. Fakat ilk rivayet daha kuvvetlidir. Zira o hem Mücahidin hem de başka tefsir rivayet eden âlimlerin sözüdür (tefsiridir).

Mücahid diyor ki «Nemrud dünyayı şarktan garba kadar saltanatının altına almıştı. Dünyaya şarktan garba kadar dört kişi hükümdarlık yapmıştı. İkisi mümin, ikisi kâfirdi. Müminler Süleyman bin Davud ile Zülkarneyn, kâfirler de Nemrud ile Buhtanassardır. Allah gerçeği daha iyi bilir.»

Abdurrezzak ve İbn Cerir, İbn Ebi-Hâtim ve Ebu Şeyh Ceyd bin Eslem'den rivayet ettiler:

Nemrud yeryüzünün ilk diktatörüdür. Halk onun katına gidip yiyecek maddeleri alıyordu. İbrahim de halkla beraber gidip yiyecek maddesini getirmek istedi. Halk onun yanından geçerken:

«Sizin Rabbiniz kimdir?» diye soruyordu. Onlar da ona:

«Sensin» derlerdi. İbrahim (A.S.) geçerken:

«Senin Rabbin kimdir?» diye sordu. İbrahim:

«Benim Rabbim odur ki diriltir ve öldürür.»

Nemrud:

«Ben de diriltir ve öldürürüm» dedi. İbrahim:

«Allah güneşi doğudan batıya getirir. Haydi sen de güneşi batıdan doğuya getir bakalım» dedi. Böylece kâfir susturuldu. Ve kızarak İbrahim'i, gıda maddelerini vermeksizin geri gönderdi. İbrahim aile efradına geri giderken kum yığınlarından birisinin yanından geçti ve o yığından çocuklarını bari ilk vehlede (gördüklerinde) sevindireyim diye biraz kum aldı. Aile efradına gelince yükünü indirdi. Sonra yorgunluktan ötürü uykuya daldı. Hanımı onun yüküne varıp açtı. Birde yükün içinde ne görsün, yemekler ve yiyecek maddelerinin en güzeli vardı. O yiyecek maddesiyle İbrahim'e birşeyler pişirdi ve İbrahim uyandı. İbrahim ailesinden ayrılırken evinde pek yiyecek yoktu. Sordu:

«Bu nereden gelmiştir?»

«İşte senin getirmiş olduğun nimettendir bu...»

Bu durum karşısında İbrahim anladı ki, Allah ona rızık vermiştir. Allah'a hamdetti. Sonra Cenab-ı Hak o diktatör Nemrud'a bir melek gönderdi ve ona:

«Gel Allah'a iman et. Allah'a iman ettiğin takdirde Allah seni mülkünün üzerinde bırakacaktır» dedi. Diktatör Nemrud:

«Benden başka Allah varmıdır ki iman edeyim?» deyip iman etmekten kaçındı. Melek ikinci kez aynı teklifi tekrar etmek üzere geldi. O da yine karşılık olarak birinci kezde söylediklerini söyledi. Melek üçüncü kez geldi. O yine kabul etmedi. Melek ona:

«O vakit üç güne kadar bütün topluluklarını toparla. Seninle harb edilecektir,» dedi. Diktatör bütün topluluklarını toplattı.

Cenab-ı Hak meleğe emretti. Melek sivrisineklerden bir kapıyı Nemrud'un üzerine açtı. Güneş doğdu. Onlar sivrisineklerin çokluğundan güneşi görmez oldular. Sivrisineği Allah onların üzerine musallat kıldı. Onların kanlarını içtiler. Kemiklerindeki ilikleri emdiler. Onlarda kupkuru kemikten başka birşey kalmadı. Diktatör Nemrud ise olduğu gibi duruyordu. Ona hiçbir şey isabet etmemişti. Cenab-ı Hak bir sivrisineği gönderdi. O Nemrud'un burnuna girdi. Ve onun beyninde Allah'ın dilediği kadar kaldı. Rahat etmesi için kafasına tokmaklarla vurdurtuyordu. Onun katında onun hakkında insanların en merhametlisi iki elini bir araya getirip onun başına vuran kimse idi. Nemrud diktatörü (400) dörtyüz senelik bir zaman yeryüzünde hükümdarlık yapmıştı. Cenab-ı Hak o kadar da ona azab verdirdikten sonra onu öldürdü. O göklere uzanan gökdeleni yapan idi. Allah (C.C.) emrini gönderip onun gökdelenini temellerinden yıktırdı.

«259) Ya da altı üstüne gelmiş bomboş bir şehre uğrayan gibisini görmedin mi? demişti bunun burasını ölümünden sonra nasıl diriltecekmiş? Bunun üzerine Allah onu yüz yıl ölü bıraktı da sonra onu diriltti. Ve ona demişti ki:

— Ne kadar kaldın?

— Bir gün veya bir günden az kaldım, demişti. Allah ona:

— Hayır! Yüzyıl kaldın. Böyleyken yiyeceğine ve içeceğine bak. Henüz bozulmamış. Eşeğine de bir bak. Seni insanlara ibret belgesi

kılacağız... Kemiklere de bir bak nasıl bir araya getiriyoruz. Sonra da onlara et giydiriyoruz, demişti...»

Selef, bu kasabanın yanından geçenin kim olduğunda ihtilâf etmişlerdir. İbn Ebi-Hâtim, İsan bin Davud'dan rivayet, o da Adem bin Eyas'tan rivayet, o da İsrail'den, o da Ebi İshak'tan, o da Naciye bin Kâab'tan, o da Ali bin Ebi Talib'ten rivayet ediyor ki bu kişi Hz. Uzeyr idi. İbn Cerir de Naciye'den aynı şeyi hikâye ediyor. İbn Cerir İbn Ebi Hatım, İbn Abbas'tan, Hasan'dan, Katade'den, Süddi'den, Süleyman bin Bureyde'den aynı şeyi hikâye etmişler ve bu görüş, en (kuvvetli ve) meşhur görüştür.

Vehb bin Münebbih, Abdullah bin Ubeyd:

— Bu kişi Ermiya bin Halkiya idi, dediler.

Muhammed bin İshak, Veheb bin Münebbih'in tarikıyla:

— Bu Hızır isimli kişiydi, diyor.

İbn Ebi Hâtim, Süleyman bin Muhammed el Yesari'den rivayet ediyor:

«Şam ahalisinden olup bu kasabanın yanından geçenin ismi Hazkil bin Beyar'dır» dedi.

Mücahid bin Cebr: **«O İsrailoğullarından bir kişi idi. Kasaba ise Beytil Makdis'tir. Buhtunnassar Beytulmakdis'i yıktıktan sonra o kişi Beytulmakdis'ten geçti ve bunu söyledi.»** dedi.

«Hâvîye» demek, boş ve içinde hiç kimse yoktur, demektir. Tavanlar ve duvarlar arsaların üzerine düşmüş, altı üstüne getirilmiştir. Geçen zat, o, büyük tamirden sonra bu hale gelen Beytulmakdis'in durumunu düşündü. Onun yıkıntılarının şiddetli bir şekilde darmadağın olduğunu görünce **«Allah bunu ölümünden sonra ne zaman diriltecektir»** dedi. Cenab-ı Hak onu (100) yüz yıl öldürdü. Yetmiş sene geçtikten sonra kasaba yeniden tamir edildi. Sakinleri tamamlandı. İsrailoğulları oraya döndüler. Cenab-ı Hak onu dirilttiği zaman ilk olarak iki gözünü diriltti. Ta ki onlarla Allah'ın yaptığına baksın. Allah onun bedenini nasıl diriltecektir? Görsün. Tamamen dirilttikten sonra Allah melekler vasıtasıyla kendisinden sordu:

«Ne kadar durdun?»

«Bir veya yarım gün.» Cevabını verdi. Böyle cevap vermesinin nedeni şudur: Bu zat, günün evvelinde ölmüştü. Cenab-ı Hak onu günün sonunda diriltti. Güneşin daha batmadığını görünce zannetti ki o, uykuya daldığı günün güneşidir. Ve bunun için **«veya günün bir kısmı»** dedi. Cenab-ı Hak melek vasıtasıyla ona:

«Sen yüz sene kaldın. Yiyecek ve içeceğine bak, bozulmamıştır.»

Rivayetlere göre beraberinde incir, üzüm ve üzüm şırası vardı. Onları bozulmamış olarak gördü.

«Merkebine bak! Senin gözünün önünde Allah onu nasıl diriltecektir? Seni haşrın kopması hususunda insanlar için bir delil kılacağız. Kemiklere bak, onları nasıl yükseltiyoruz. Bir kısmı nasıl gidip diğerine yapışıyor?»

İshak bin Bişr ve İnb Asakir, birçok yoldan, Kâab, Hasan ve, Vehb'ten rivayet ederler. Bazıları diğerinden fazla ve eksik rivayetler yaparlar. Fakat hülâsası şudur:

«Üzeyr salih bir kul idi. Hekim idi. Bir gün bahçesine çıktı. Onu ıslah etmeye gitti. Bahçeden dönerken bir harabeye vardı. Vakit tam öğle vakti idi. Sıcak kendisini zorladı. Harabeye girdi. Merkebin sırtından indi. Beraberinde bir selek vardı. Onun içinde incirler bulunuyordu. İkinci bir selekte de üzümleri tolamıştı. O harabenin gölgesine indi. Beraberinde getirdiği bir çanak çıkardı. Üzümlerden ona sıktı. Sonra kuru bir ekmek çıkardı. Onu üzüm şırasının içerisine attı. Yumuşasın ki yesin. Sonra sırt üstü uzandı. Ayaklarını duvara dayadı. Evin tavanına baktı. Orada olanları gördü. Ev yıkılmıştı, yerler üzerinde bulunuyordu. Sâkinleri tamamen helâk olmuştu. Kupkuru ve çürümeye yüz tutan kemikleri gördü. **«Allah bunların ölümünden sonra bunları nasıl diriltecektir?»** dedi. Esasında Allah'ın onları dirilteceğinden şüphe etmiyordu. Fakat bunu hayret yönünden söyledi. Cenab-ı Hak melekul mevti (ölüm meleğini) gönderdi. Onun ruhunu kabzetti. Yüz sene onu ölü olarak bıraktırdı. Bu yüz sene zarfında İsrailoğullarının arasında birçok hadiseler, olaylar meydana geldi. Yüz senenin neticesinde Allah Uzeyr kuluna bir melek gönderdi. Evvelâ onun kalbini yarattı. Ta ki onunla düşünebilsin. Gözlerini yarattı, ta ki onlarla bakabilsin. Ve Allah ölüleri nasıl diriltir ki, teakkul edib (düşünsün).

Sonra onun yaradılışını gözlerinin önünde yapıp meydana getirdi. Onun kemiklerine et giydirdi. Kıllar ve deri giydirdi. Sonra ona ruh üfürdü. Bütün bunları o gözleriyle görüp aklıyla anladı. Kalktı ve oturdu. Melek ondan sordu:

«Bu uykuda ne kadar kaldın?»

«Bir gün kaldım. Veya bir günün bir parçası kadar uyudum» dedi. Bunun sebebi o günün tam başında yani öğle vaktine yakın bir zamanda uyumuş olmasıydı. Günün sonunda, güneş daha batmazdan önce de diriltti. Daha bir gün tamam olmamıştı. Melek ona:

«Sen yüz sene uyudun. Yemeğine ve içeceğine bak, yani o kuru ekmek ile üzüm şırasına bak ki, onlar aynen duruyorlar. Şıra bozulmamıştır, kuru ekmek de çürümemiştir. İncir ve üzümlere bak. Onlar taptazedirler.»

Uzeyr kalbinde bunun nasıl olduğunu pek kavrayamıyordu. Melek ona:

«Sana söylediklerimi kalbin kavramıyor mu?» diye sordu. Ve **«Öyleyse merkebine bak!»** diye ilâve etti.

Merkebine baktı ki merkeb tamamen çürümüştü. Kemikler bozulmaya başlamıştı. Melek merkebin kemiklerini çağırdı. Onlar icabet ettiler. Her taraftan toplaştılar. Melek onları bir araya getirdi. Üzeyr de bakıyordu. Sonra onlara damar ve ilik giydirdi. Sonra onların üzerine et, etin üzerine deri giydirdi. Ve deride de kılları meydana getirdi. Sonra melek merkebe ruhu üfürdü. Merkeb kalktı. Başını kaldırdı. Kulakları da göklere doğru idi ve bağırdı. Üzeyr bunları tamamiyle gördükten sonra: **«Ben Allah'ın he rşeye kadir olduğunu biliyorum. Ölüleri diriltmeye ve başka hadiselere de kadirdir»** dedi. Böylece Üzeyr merkebine bindi ve mahallesine geldi. Halk onu, o da halkı tanımıyordu. Halkın evlerini tanımaz olmuştu. Tahminen bir eve vardı. O ev onundu. Baktı ki iki gözü kör ve kötürüm bir ihtiyar kadın oturuyor. Tam (120) yüz yirmi sene yaşamıştı. Kadın onların bir cariyesi idi. Üzeyr onlardan ayrıldığı zaman, yirmi yaşında idi. O Üzeyri tanımıştı ve aklı eriyordu. Üzeyr ona:

«Ey kadıncağız! Bu Üzeyr'in evi midir?»

Kadın:

«Evet, Üzeyr'in evidir» dedikten sonra ağladı ve dedi ki:

«Şu kadar seneden beri hiç kimsenin Üzeyr'in ismini andığını işitmedim ve görmedim. Halk Üzeyr'i unutmuştur.»

Üzeyr:

«Ben Üzeyr'im.» dedi. Kadın:

«Sübhanallah! Sen nasıl Üzeyr olabilirsin? Biz yüz seneden beri Üzeyr'i kaybetmişiz. İsmini bile işitmedim, dedi. Üzeyr (A.S.):

«Ben Üzeyr'im. Allah beni yüz sene öldürdü. Sonra diriltti.»

Kadın:

«Üzeyr duası makbul bir kişi idi. Hastalara ve belâ sahiblerine dua eder, Allah afiyet eder, şifa verirdi. O halde, Allah'a dua et ki Cenab-ı Hak gözlerimi geri versin. Ta ki göreyim. Eğer sen Üzeyr isen seni tanıyacağım» dedi.

Uzeyr Rabbine yalvardı. Eliyle cariyesinin iki gözünü elledi. İki gözü de sıhhat buldular. Onun elinden tutup **«Allah'ın izniyle kalk»** dedi. Cenab-ı Hak kadının ayaklarını da şifaya kavuşturdu. Sıhhatli bir şekilde ayağa kalktı. Sanki bir bağdan bırakılmış gibi idi. Baktı ve:

«Ben şahitlik ederim ki sen Üzeyr'sin» dedi. İsrailoğullarının bulunduğu mahalleye gitti. Onlar kahvelerinde, meclislerinde oturmuşlardı. Üzeyr'in (118) yüzon sekiz yaşında bir ihtiyar oğlu vardı: Çocuklarının çocukları ihtiyarlamış ve mecliste bulunuyorlardı. Kadın onlara seslendi:

«İşte Üzeyr size geldi» dedi. Onlar kadını yalanladılar. Kadın:

«Ben sizin falanca cariyenizim. O Rabbine dua etti, Rabbisi bana gözlerimi ve ayaklarımı verdi. O diyor ki «Cenab-ı Hak beni yüz sene öldürdü, sonra diriltti.»

Böylece halk kalktı, Üzeyr'e doğru yürüdüler. Üzeyr'e baktılar.

Üzeyr'in oğlu:

«Benim babamın omuzları arasında siyah bir beni vardı» dedi ve Üzeyr'in omuzlarının arasını açtılar. Baktılar ki o Üzeyr'dir. İsrailoğulları dediler ki:

«Bizim içimizde Üzeyr'den başka Tevrat-ı ezbere bilen yoktu, Buhtunnassar Tevrat'ı yaktı. Tevrat'tan hiçbir şey kalmadı. Ancak bazı kimselerin ezberlediği bazı âyetler kaldı. O halde onu bize yaz» dediler.

Üzeyr'in babası Buhtunnassar zamanında Tevrat'ı bir yere gömmüştü. Üzeyr'den başka hiç kimse o yeri bilmezdi. Üzeyr onlarla oraya gitti. Toprağı eştiler. Tevrat-ı çıkardılar. Yaprakları kopmaktaydı. Yazı tamamiyle silinmişti. Bir ağacın gölgesinde oturdu. Etrafında bulunan İsrailoğullarına Tevrat'ı yeniledi. Gökten iki yıldız indi. Onun karnına girdiler. Tevrat'ı hatırladı. İsrailoğullarına yeniledi. İşte bundan dolayı yahudiler bilahere **«Uzeyr Allah'ın oğludur»** dediler. Çünkü gözleriyle gökten inen iki yıldızın Üzeyr'in ağzından girdiğini gördüler. Çünkü onlara o Tevrat'ı yenilemiş ve onların emirlerini ihya etmişti. Onlara Hazkil kilisesinde, Sevad arazisinde Tevrat'ı indirdi.

İbn Abbas «Üzeyr Allah'ın buyurduğu gibi oldu. İnsanlar (İsrailoğulları) için bir mucize oldu. Şöyle ki, o çocuklarının çocuklarıyla, torunlarıyla oturuyordu. Torunları ihtiyar, o gençti. Çünkü o öldüğü zaman kırk yaşında idi. Dirildiği zaman da öldüğü gün gibi kırk yaşında oldu.»

İshak bin Bişr ve İbn Asakir Hasan'dan rivayet ediyorlar:

«Uzeyr ile Buhtunnassar olayları fetret zamanında (yani Hz. İsa ile Resûlü Ekrem arasında, peygamberlerden boş kalan zamanda) oldu.

İshak ve İbn Asakir - Ata bin Ebi Rebah'tan rivayet ettiler:

«Üzeyr'in hadisesi Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında bulunan fetret devrinde cereyan etti...»

İshak bin Bişr ve İbn Asakir, Vehb bin Münebbihden rivayet ettiler:

«Üzeyr ile Buhtunassar hadisesi İsa ile Süleyman (A.S.) arasında bulunan zamanda oldu.»

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى ۖ قَالَ اَوَلَمْ
تُؤْمِنْ ۖ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ۖ قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً
مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ
مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَاْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَاعْلَمْ اَنَّ
اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾ مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْۢبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ ۗ
وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَّشَاءُ ۗ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ
اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا اَنْفَقُوا مَنًّا
وَّلَآ اَذًى ۙ لَّهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾
قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَّمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَّتْبَعُهَآ اَذًى ۗ
وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ
وَالْاَذٰى ۙ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۖ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ
فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۗ لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى
شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

(260) Hatırla o zamanı ki, İbrahim, «Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster.» dedi. Allah, «Buna inanmıyor musun?» dedi. İbrahim, «(İnanmaz değilim) fakat kalbim mütmain olsun (iyice kansın) diye istiyorum.» dedi. Allah, «Öyle ise, kuşlardan dört tane al! Onları iyice kendine yaklaştır. Sonra onları parçala her dağın üzerine birer parçalarını koyduktan sonra o kuşları çağır! Sana koşarak gelirler. Bilmiş ol ki, şüphesiz Allah her şeye galip ve hikmet sahibidir.

(261) Mallarını Allah'ın yolunda sarfedenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat arttırır. Allah'ın lutfu geniştir ve her şeyi bilicidir.

(262) Mallarını Allah yolunda sarf edip sonra sarf ettiklerinin peşinden başa kakmayan ve eziyet etmeyenlerin Rableri katında ecirleri vardır. Onların üzerinde korku yoktur ve onlar üzülmezler.

(263) Uygun bir söz ve bağışlama, ardında eziyet gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah zengindir ve halîmdir.

(264) Ey îman edenler! Sakın sadakalarınızı başa kakmak ve ardında eziyet etmek ile bozmayınız; tıpkı malını insanlara gösteriş için sarf eden Allah'a ve Ahiret gününe inanmayan kimse gibi. Bu kimsenin durumu üzerinde toprak bulunan kayanın durumuna benzer. O kayanın üzerine bol yağmur yağdığında onu cascavlak bırakır. Onlar kazandıklarından hiçbirşey elde edemezler. Allah kâfir bir kavme hidayet etmez.

TEFSİR

(260) **«Hatırla o zamanı ki İbrahim, «Ey Rabbim ölüleri nasıl diriltiyorsun bana göster.» dedi.»**

İbrahim gözü ile diriltmeyi görsün diye sordu. Bâzı görüşlere göre, Nemrut İbrahim'e **«Ben de diriltirim ve öldürürüm.»** dediğinde ona cevap olarak İbrahim, **«Allah'ın diriltmesi ruhu bedene çevirtmekle olur.»** dedi. Nemrut, **«Sen bunu gözünle gördün mü?»** diye sorunca, İbrahim: **«Evet»** demeye muktedir olamadı. Rabbine, **«Senin ölüleri diriltmene inanırım, fakat ikinci bir defa benden sorulursa kalbim mutmain olsun diye soruyorum.»** dedi.

«Allah ona dört kuş al!» dedi.

Bu kuşların tavus, horoz, karga ve güvercin olduğunu söylediler. Bâzıları güvercin yerine nesir kuşu vardı dediler. Burada ebedi hayatla nefsin diriltilmesi ancak, şehvetlerin, süslerin, saldırganlığın, uzun emelin ve süratla hevayi nefse hücûm etmenin öldürülmesi ile mümkün olduğu ifade ediliyor. Zira tavus süs ve şehvetin, horoz hücumkârlığın, karga uzun emel beslemenin, güvercin acelece isteğine hücûm etmenin sembolleridir.

Bütün varlıkların içinden kuşları bu işlere tahsis etmenin hikmeti, insanlara en yakın ve hayvani özellikleri en derleyici olduklarındandır.

İbrahim (A.S.) o kuşları bir zaman için tetkik ettikten sonra kesip parçalarını oradaki dağların üzerine koydu. Sonra **«Allah'ın izni ile geliniz!»** diye çağırdı. Onlar uçarak ve koşarak geldiler.

Rivayette gelmiştir ki, İbrahim onları kesmek ve tüylerini yolmak, bedenlerini parçalamak, başlarını yanında bırakıp diğer parçalarını karıştırarak her parçayı bir dağın üzerine koyup sonra onları **«Geliniz!»** diye çağırmakla emir olundu. Emir olunduklarını aynen yaptı. Her parça diğerine üşüştü. Başsız beden oluştu. Tüyler yerlerine konuldu. İskeletler Hz. İbrahim'e gelip başları ile birleştiler.

Burada işaret vardır ki, nefsini ebedî hayatla diriltmek isteyene, bedensel kuvvetlere yönelip onları söndürmek, biribirine karıştırıp hid-

detlerini kırmak, aklın ve şer'in çağrısı ile çağırdığı zaman kendisine itâat edeceklerini sağlamak gerekiyor.

Hz. İbrahim'in üstünlüğüne, duada yalvarmanın bereketine, istekte ebed'i gözetmenin iyi neticesine, delil olarak sana yeterdir ki, Cenab-ı Hak İbrahim'in derhal kendisine gösterilmesini istediği şeyi en kolay tarzda göstermiştir. Ve aynı istekte bulunan Üzeyir'e yüz sene sonra isteğini vermiştir.

ALLAH YOLUNDA HARCAMAK

(261)**«Allah yolunda da mallarını infak edenlerin durumu!...»** Bu Âyeti Celîle, Allah yolunda verilen bir kuruşa karşı yediyüz kuruş sevap olduğunu kayıt eder. **«Allah dilediğine kat kat arttırır.»** cümlesi ise, bire karşı yediyüzün taban olduğunu, tavanın ise beşerin durumuna uygun sayılmayacak kadar sonsuza gittiğini tesbit eder. Bu kârın temelinde sadaka verenin ihlâsı yatmaktadır. Bu Âyet, Tebuk savaşının iki kahramanı olan Hz. Osman ile Hz. Abdurrahman b. Avf hakkında nazil olmuştur. Hz. Osman, askerlere bin deveyi üzerindeki çulları ve boynundaki yularları ile bağışladı. Abdurrahman b. Avf ise Resûlüllah'a dört bin dirhem sadaka getirip teslim etti.

(264)**«Ey îman edenler! Sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet etmek ile bozmayınız!...»** Âyeti Celîlesi ne denli sadakaların Allah katında geçerli olduğunu beyan etmekle beraber, sadakanın ve iyiliğin temelini sarsan faktörleri de ortaya koymuş oluyor. Riyakârların Allah'ın huzurunda gösteriş için yaptıklarının hiçbir karşılığını görmemeleri ve telâfisi mümkün olmayan bir üzüntüye gark olmalarını belirten cümle ne acı bir hakikati sergiliyor.

«Onlar yaptıklarının hiçbir şeyinden fayda görmez» Âyetin son cümlesi olan **«Allah, kâfir bir kavmi hidayet etmez.»** işaret eder ki, gösteriş için çabalar başa kakmalar ve eziyet vermeler kâfirin sıfatlarındandır. Mü'minler kesinlikle bunlaıdan kaçınmalıdır.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(260) Bir vakit İbrahim şöyle demişti:
«Ey Rabbim! Ölüleri nasıl diriltirsin? Bana göster.»

Allah:

«Ölüyü dirilttiğime inanmadın mı?» buyurdu. İbrahim:

«Evet, inandım. Fakat kalbim tam yatışsın diye sordum» dedi...

Bu âyetin tefsirinde selef: İbrahim (A.S.)'in sorusuna birkaç sebeb zikretmişlerdir. Birisi İbrahim, Nemrud'a **«Rabbim diriltir ve öldürür»** dediği zaman istedi ki ilmel yakinden, aynel yakına geçsin. Yani buna ilmen inandığı gibi gözüyle de görsün. Ve bunun için:

«Ey Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster» dedi. Buharinin bu ayetin tefsirinde rivayet ettiği hadis:

Ahmed bin Salih, İbn Vehb, Yunus'dan, İbn Şihab'tan, İbn Ebi Seleme'den, Said'den, Ebu Hureyre'den geliyor:

«Biz şek hususunda İbrahim'den daha müstahakız. Zira İbrahim:

«Ey Rabbim! Ölüleri nasıl diriltirsin? Bana göster, dedi. Allah'ta **«Sen iman etmedin mi?»** diye sordu. İbrahim, **«Evet iman ettim. Fakat kalbim mutmain olsun diye istiyorum» dedi.»**

Müslim de bu hadisi Harmele bin Yahya'dan, Vehb'ten rivayet etmiştir. Buradaki şekten maksat, ilimsizlerin anladığı şek değildir. Bu hadisi çeşitli şekillerde ilim erbabı yorumlamışlardır.

Muhammed bin İshak bin Huzeyme, Ebi İbrahim İsmail bin Yahya el Muzeni'den bu hadisin yorumunda şunu söylediğini rivayet etti:

«Ne Resûlüllah, ne de İbrahim şüphe etmediler ki Allah ölüleri diriltmeğe kadirdir. Onlar ancak Cenab-ı Hak dileklerini kendilerine gösterecek midir? Orada şüpheli idiler. Onu kesinkes bilmiyorlardı.

Ebu Süleyman El Hitabi :

«Biz İbrahim'den şüphe etmeye daha mustahakız» sözü, Resûlü Ekremin kendi nefsinde ve İbrahim (A.S.) de şüphenin olduğunu ikrar etmek değildir. Ancak burada hem şüpheyi kendi nefsinden, hem de İbrahim'den defetmesi bahis konusudur. Ve Resûlü Ekrem diyor ki, «Madem ben Allah'ın kudretinde yani ölüleri diriltmeye kadir olduğunda şüphe etmiyorum, İbrahim benden daha müstahaktır ki burada şüphe etmesin.» Ve peygamber bunu tevazu yoluyla, nefsini küçültmek kabilinden konuşmuştur. Resûlüllah'ın **«Eğer Yusuf'un hapiste**

kaldığı uzun müddet ben kalsaydım ona yapılan çağırıya icabet ederdim» hadisi de böyledir. Yani tevazu yoluyla söylenmiştir.

Bu âyeti celîlede İbrahim'in (A.S.) sorusunu şek cihetinden sormasının ilân vardır. Zira ilmi, gözle görmek suretiyle artsın diye istemiştir. Çünkü gözle görmek, istidlal yoluyla kalbte oluşmayan marifet ve sükûneti ifade eder.

Denildi ki, bu âyeti celîle nazil olduğu zaman bir kavm **«İbrahim şüpheye düştü. Fakat bizim peygamberimiz şüpheye düşmedi.»** dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber bu sözü tevazu yoluyla söyledi ve İbrahim'i kendi nefsine takdim eyledi. (1)

Alimler, İbrahim'in kesmiş olduğu kuşların hangi kuşlar olduğunda ihtilâf etmişlerdir. Onları tayin etmekte herhangi bir faide yoktur. Eğer olsaydı Kur'an onu nassen söyleyecekti. Fakat rivayetleri zikredelim:

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Turna, Tavus, Horoz ve Güvercin idi.

Yine İbn Abbas'tan ikinci bir rivayet geliyor: Kaz, Rey (nuâmenin yavrusudur), Horoz ve Tavustur.

Mücahid ve İkrime «güvercin, horoz, tavus ve kartal idi» diyor.

İbn Abbas, İkrime, Said bin Cübeyr, Ebu Maluk, Ebul Esvedi Deuli, Vehb bin Munebbih, Hasan ve Süddi: «İbrahim onları parçaladı.»

El Hufi, İbn Abbas'tan:

«İbrahim onları bağladıktan sonra kesti. Sonra her dağın üzerine onlardan bir parça koydu.»

Müfessirlerin zikrine göre «İbrahim, dört tane kuşu tuttu ve onları kesti. Sonra parçaladı. Tüylerini yolup parçaladı. Etlerini birbirine karıştırdı. Sonra onları dört (veya yedi) dağ üzerine koydu. Başları İbrahim'in elindeydi. Sonra Cenab-ı Hak, İbrahim'e onları çağırmasını emretti. Onları Allah'ın emrettiği şekilde çağırdı ve bakıyordu tüylere, bir tüy diğer tüyün yanına, kan diğer kanın yanına ve et diğer etin

(1) Bkz. İbn-Kesîr 1/559-560 Darül-Endülüs, Beyrut, tarihsiz.

yanına uçuyordu. Her kuşun parçası diğer parçanın yanına uçuşuyor, birbirine yapışıyordu. Böylece her kuşun iskeleti oluştu. Sonra İbrahim onları daha güzel seyretsin diye yürüyerek İbrahim'e geldiler. Her kuş gelip İbrahim'de bulunan başını almak için hazırlandı. İbrahim her kuşun başını başkasına uzattığı zaman kabul etmezdi. Başını uzattığı zaman Allah'ın havl ve kuvvetiyle baş cesedle birleşirdi. Bunun için Kur'an-ı Kerim **«Bil ki Allah galibtir ve hâkimdir»** buyuruyor. Yani dilediği olur. hiçbir şey ona mani olamaz. Çünkü herşeyi kahredici odur. Sözlerinde, fiillerinde, şeriatında ve kudretinde hikmet sahibidir.

Abdürrezzak, Ma'mer'den, o Eyyüp'ten rivayet ettiler:

«Lâkin kalbim mutmain olsun diye» âyeti Kur'an'da en ümit verici âyettir.

İbn Cerir, Muhammed bin Mûsanna'dan, o Muhammed bin Cafer'den, o Şu'be'den rivayet etti. O da Zeyd bin Ali'den dinledim diyor. O da Said bin Müseyyib yoluyla rivayet etmiştir:

«Abdullah bin Abbas ile Abdullah bin Âmr bir araya geldiler. Biz de o zaman gencecik kimselerdik. Birisi diğerine:

«Allah'ın kitabında bu ümmet için en ümit verici âyet hangisidir?» diye sordu. Abdullah bin Âmr (R.) Anhuma:

— Cenab-ı Hakkın **«Ey Habibim** (benden taraf) **söyle ki: Ey nefisleri üzerinde israf etmiş kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Şüphesiz ki, Allah bütün günahları affedicidir»** (Zümer: 53) âyetidir dedi.

İbn Abbas:

— **Sen bunu böyle diyorsun. Fakat ben derim ki, bu ümmet için en ümit verici âyet, İbrahim'in «Ey Rabbim! Bana ölüleri nasıl diriltiyorsun, göster? Allah: Sen inanmamış mısın? İbrahim: Evet, inandım. Fakat kalbim mutmain olsun diye istiyorum» dedi»** âyetidir.

İbn Ebi-Hâtim, Ubeyy'den o da Zinnûn kebir tarikıyla rivayet ediyor:

Abdullah bin Abbas ile Abdullah bin Âmr bin As bir araya geldiler. İbn Abbas, İbn Amr'dan:

«Kur'an'ın hangi âyeti senin katında daha ümit vericidir?»

Abdullah bin Âmr:

— Cenab-ı Hakkın **«De ki: Ey nefisleri hakkında israf eden kullarım! Ümitsiz olmayınız»** âyetidir.

İbn Abbas:

— Fakat ben derim ki, Kur'an'ın en ümit verici âyeti, İbrahim'in «Ey Rabbim! Ölüleri nasıl diriltirsin? Bana göster.»

Allah:

«Ölüyü dirilttiğime inanmadın mı?» buyurdu. İbrahim:

«Evet, inandım. Fakat kalbim tam yatışsın diye sordum dedi.» âyetidir.

İbn Abbas'ın böyle demesinin sebebi, nefislerde şeytanî vesveselerin arız olmasındandır. Bu hadisi Hakim de «Müstedrek»inde Ebi Abdullah Muhammed bin Yakub bin Hazrem'den, İbrahim bin Abdullahi Sadi, Bişr bin Ömeri Zehrani, Abdullah bin Ebi Seleme'den rivayet etmiş ve «Sahihul isnattır» buyurmuştur.

«261) Mallarını Allah yolunda infak edenlerin örneği yedi başak bitiren, her bir başakta yüz tane bulunan bir tek tanenin örneği gibidir. Allah dilediğine kat kat artırır. Allah ihsanı bol olandır ve bilendir...»

Bu âyet hakkında gelen tefsirler:

Bu, bir Darbımeseldir. Cenab-ı Hak Allah yolunda infak edenin sevabının kat kat verilmesine dair bu misali getirir. Bir hasene on misli olur, yediyüz misline kadar yükselir.

Said bin Cübeyr, **«Allah'ın yolunda» demek Allah'ın taatinde sarfetmek demektir diyor.»**

Mekhul, **«Allah'ın yolunda demek, atları bağlamak, silâhları hazırlamak gibi cihad yolunda sarfetmek demektir.»**

Şehid bin Bişr, İkrime'den, İbn Abbas'tan:

«Allah yolunda demek, cihad yolunda, hac yolunda demektir. Bu yolda sarfedilen bir dirhem yediyüz dirheme kadar sevab getirir. Çünkü Cenab-ı Hak «Bunun meselesi, bir tek danenin meselesi gibidir ki, yedi başak bitiriyor. Her başakta yüz tane vardır» buyurdu.

Hadisi şeriflerde, bir hasenenin yedi yüz kata kadar çıktığı tesbit edilmiştir. Bu hususta İmam Ahmed'den gelen bir hadis:

İyad bin Latif der ki:

«Biz Ebu Ubeyde'nin evine, ona isabet eden bir hastalıktan dolayı, ziyaret maksadıyla gittik. Hanımı Tuhayfe yanıbaşında oturmuştu. Biz sorduk:

«Ebu Ubeyde nasıl geceledi?» Hanımı:

«Vallahi bir ecirle geceledi» dedi. Ebu Ubeyde Âmir b. Cerrah (R.A.):

«Hayır, bir ecirle gecelemedim» dedi. Duvara dönük olan yüzüyle bize döndü ve:

«Niçin benden böyle söylediğimin sebebini sormuyorsunuz?» dedi. Kavim:

«Senin söylediğin bizi hayrete düşürmedi ki senden nedenini soralım.» dediler. Ebu Ubeyde:

— Resûlüllah'dan dinledim: «Kim ki, katında faz la bulunan bir nafakayı Allah yolunda sarfederse Cenab-ı Hak yediyüz mislini ona verir. Kim ki, nefsine ve ehline infak ederse, veya bir hastayı ziyaret ederse veya bir eziyeti yoldan kaldırırsa, bir hasenesine karşılık on mislini alır. Oruç, sahibi onu yırtmazsa ateşten korumak için kalkandır. Allah kimi bir belâ ile musallat kılarsa, cesedinde o belâ onun için günahın silicisidir.»

Nesei, oruç bahsinde bunun bir kısmını hadis olarak, bir kısmını da mevkuf olarak nakletmiştir.

İmam Ahmed, İbn Mesud tarikıyla rivayet ediyor:

Bir kişi bir deveyi yularıyla Allah yolunda tasadduk etti. Allah'ın Resûlü:

«Kesinlikle bu deve bu kişiye kıyamet gününde yediyüz deve olarak ikram edilecektir, hepsi yularlı olacaktır» dedi.

Müslim ve Nesei bu hadisi Süleyman bin Mihran'dan, o da A'meş'ten rivayet etmiştir. Müslim'in lafzı şöyledir:

«Bir kişi yularlı bir deveyi getirdi:

— Ey Allah'ın Resûlü! Bu, Allah yolundadır dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Bundan ötürü senin için kıyamet gününde yediyüz deve vardır» buyurdu.

Yine İmam Ahmed, Abdullah bin Mesud tarikıyla rivayet ediyor:

«Allah, Ademoğlunun bir hasenesini on misline, yediyüz misline kadar artırır. Ancak oruç müstesnadır. «Oruç benimdir. Onun mükâfatını ben takdir ederim. Oruçlununiki sevinci vardır. Birisi iftar zamanında, birisi de kıyamet günündedir. Yemin ederim, oruçlunun ağzından gelen koku Allah katında misk kokusundan daha güzeldir.» diyor Cenab-ı Hak...»

İmam Ahmed Ebu Hureyre tarikıyla rivayet etti:

«Ademoğlunun her iyi ameli katlanır. Bir hasene on misli olur. Yediyüz misline kadar çıkar. Allah'ın dilediğine kadar çıkar. Cenab-ı Hak «Ancak oruç müstesnadır. O benim içindir. Onu ancak ben mükâfatlandırırım. Kulum yemesini, içmesini benim için bırakmıştır. Oruçlunun iki sevinci vardır. Bir sevinci iftar zamanındadır, diğeri de Rabbi ile mülâki olduğu zamandır. Yemin ederim, oruçlunun ağzından gelen koku, Allah katında misk kokusundan daha hoştur. Oruç kalkandır, oruç kalkandır.» buyurdu

Yine İmam Ahmed, Bişr bin Amile'den, o da ibn Vail'den rivayet etti. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kim ki Allah yolunda bir nafaka verirse, ona nafakası yediyüz kata kadar çıkar.»

Ebu Davud, Sehl bin Muaz'dan, o da babasından rivayet ediyor:

«Şüphesiz namaz, oruç ve zikr, Allah yolundaki sadakadan yediyüz kat daha fazla olurlar. (Yani sadaka on misline, yediyüz misline çıkıyor. Bunlar da sadakadan yediyüz kat daha üstündürler gibi bir durum anlaşılıyor hadisten.. Fakat farz namaz, ve farz oruca yorumlamak gerektir.)

İbn-Ebi-Hâtim, İmran bin Hasinin (veya Husayın) tarikıyla Resûlüllah'tan rivayet ediyor:

«Kim ki bir nafakayı Allah yolunda gönderirse kendisi evinde kalırsa, Cenab-ı Hak onun gönderdiği her dirheme karşılık kıyamet gününde yediyüz dirhemin sevabını ona verir. Kim ki, Allah yolunda gazaya gidip o cihette infak ederse, her dirheme karşılık (Kıyamette) yediyüzbin dirhem ona verilir.»

Resûlüllah bunu söyledikten sonra:

«Allah dilediğine kat kat yapar» âyetini okudu. İbn Kesir «Bu hadis, gariptir» dedi. Fakat daha önce Ebu Osman en Nehdi'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği **«Bir hasene, iki milyon hasene olur»** hadisi geçti. Onu hatırla» diyor.

Başka bir hadis İbni Merduyeh (veya Merdevih)'in İbn Ömer tarikıyla rivayet ettiği hadistir:

«Bu âyeti celîle nazil olduğu zaman Allah'ın Resûlü:

«Ey Rabbim! Ümmetime fazlasını ver» dileğinde bulundu. Cenab-ı Hak:

«Kim vardır ki Allah'a güzel bir borç ile borç versin» âyetini indirdi. Resûlü-Ekrem:

«Ey Rabbim! Ümmetime daha fazlasını ver» diledi. Cenab-ı Hak:

«Ancak sabredenler, ecirlerini hisabsız alırlar» âyetini indirdi.

«(262) Mallarını cihad ve hayr işlerinde Allah için harcayanlar ve sonra harcadıklarının arkasından başa kakmayı, gönül incitmeyi uygun görmeyenler var ya. İşte onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve mahzun da olmayacaklardır.»

Sadakada başa kakmayı yasaklayan birçok hadis varid olmuştur. Sahihi Müslim'de Şu'be, A'meş'ten, o Süleyman bin Mıshir'den, o Harşe bin Har'den, o Ebi-Zer'den rivayet ediyor: Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Üç sınıf vardır, kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz ve onların yüzüne bakmaz ve onları temiz yapmaz Onlar için elem verici azab vardır. Birinci sınıf, Allah yolunda vereni başa kakanlar. İkinci sınıf, eteklerini uzun yapıp kibirden ötürü yerde sürtenler. Üçüncü sınıf yalan yeminle malını satanlardır.»

İbn Merduyeh Ebu Derda tarikıyla rivâyet ediyor:

«Cennete ana ile babaya karşı gelen, sadakasını başa kakan, içkiye devam eden ve kaderi yalanlayanlar girmezler.»

İmam Ahmed, İbn Mace, İbn Hibban, Hakim, Nesei, Abdullah bin Yesar el Arec'ten, o Salim bin Abdullah bin Ömer'den, o da babasından rivayet ediyor:

«Üç sınıf vardır ki kıyamet gününde Allah onların yüzüne bakmaz: Birincisi, anne ile babaya karşı gelendir. İkincisi içkiye devam edendir. Üçüncüsü verdiğini başa kakandır.»

Nesei Malik bin Saad'dan, o Mücahid yoluyla İbn Abbas'tan rivayet etti:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«İçkiye devam edip ölen, ana-babaya isyan edip ölen, Allah yolunda vermiş olduğunu başa kakan Cennete giremezler.»

İbn Ebi Hâtim bu Hadisi Hasan bin Minhal'den rivayet etmiştir.

Mücahid'den, Ebu Said'den ve Ebu Hureyre'den benzeri rivayet edilmiştir.

Bunun için Cenab-ı Hak:

«(264) Ey iman edenler! Sadakalarınızı, insanlara gösteriş için malını harcayan, Allah'a ve âhiret gününe inanmayan kimse gibi başa kakmak ve eziyet etmek suretiyle boşa çıkarmayınız» buyurmuştur. Ve böylece haber veriliyor ki, sadaka başa kakmak ve eziyet vermekle iptal olunur. Onun sevabından hiçbir şey kalmaz ve onun sevabı bu hataları karşılayamaz. Sonra Cenab-ı Hak şöyle devam etti:

«Çünkü onun bu gösterişinin hali, üzerinde az bir toprak bulunan bir kayanın haline benzer ki, ona şiddetli bir yağmur isabet edince üzerindeki toprağı temizleyip kendisini katı bir taş halinde bırakır...»

Yani sadakayı insanlar kendisini öğsün veya güzel sıfatlarla kendisini nitelendirip, insanların teşekkürüne mazhar olsun diye veren, dünyevî maksatlardan herhangi birisi için harcayan bir kimse, tıpkı üzerinde toprak bulunan ve şiddetli bir yağmurun isabetiyle üstünde topraktan zerre dahi kalmayan bir taşın meselesine benzer.

Dahhak «Bu âyet nafakasının arkasında başa kakan veya eziyet veren bir kimsenin darbımeselidir» diyor. Ayetteki «SAFVA» ya safve'ninin çoğulu (cemi)dür veya (müfred) tekildir. Lüğat manâsı kaygan taş kayalık demektir. VABİL ise, şiddetli yağmur demektir. Onu SALD olarak bırakmanın manâsı onu kaygan ve kupkuru taş olarak bırakmak demektir. Yani topraktan zerreyi dahi taşın üzerinde bırakmıyor, hepsi gidiyor. Mürai ve şöhretperestlerin de amelleri böyledir. Hepsi gider, Allah katında yok olur.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ
وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا
وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾ أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُ
جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا
مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ
فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم
مِّنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم
بِآخِذِيهِ إِلَّا أَن تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ
﴿٢٦٧﴾ الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ
يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ
﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَن يَشَاءُ وَمَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ
فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

MEAL

(265) Mallarını Allah'ın rızasını elde etmek ve nefislerinde olan îmanı kökleştirmek niyeti ile harcayanların durumu, münbit bir yerde bulunan bir bostanın durumu gibidir. O, bostana bol yağmur yağarsa mahsülünü iki kat verir. Eğer yağmur isabet etmez ise, bir çiğin düşmesi de kâfidir. Allah işlediğinizi görücüdür.

(266) Acaba sizden biriniz ister mi ki, kendisinin hurma ve üzüm bahçesi bulunsun, o bahçenin altından ırmaklar aksın, onun için o bahçesinde her türlü meyveler bulunsun, o da ihtiyarlanmış olup küçücük çocukları olsun, o durumda iken içinde ateş bulunan sam rüzgârı o bahçeye isabet edip yansın. İşte böylece Allah size Âyetleri açıklıyor. Ta ki, iyice düşünesiniz.

(267) Ey îmân edenler! Kazandıklarınızdan ve sizin için yerden bitirdiğimizin iyilerinden harcayınız. Sakın o malların bayağısını kasdedip ondan infak etmeye kalkışmayınız. Halbuki sizler gözlerinizi yummadan o mallar size verildiği takdirde alamayacaksınız. Biliniz ki, Allah zengindir, çokça övendir.

(268) Şeytan size fakirliği vaat ediyor; fena şeyleri yapmayı emrediyor. Allah ise, size kendisinden gelen mağfiret ve bolluk vâdeder. Allah ihsanı geniş olan ve bilici bulunandır.

(269) (Allah) dilediğine hikmeti verir. Kendisine hikmet verilene birçok şeyler verilmiştir. (Bu Âyetlerden) akıl sahipleri öğüt alırlar.

TEFSİR

(267) «Ey îman edenler kazancınızın helâlinden, yerden size bitirmiş olduğumuz rızıkdan infak ediniz.»

Bu Âyeti Celîle'deki «TEYYİBAT» helâl ve güzel nesneler demektir. Haramdan verilen sadakalar mesuliyeti mucip olduğu gibi, malın özürlü olanından vermek de tam sadaka sayılmaz.

«Yerden sizin için çıkardığımız...» dan maksat taneler, meyveler, ve madenlerdir. Âyet-i Celîle genel bir kaideyi getirmiştir: **«Size verildiğinde canı gönülden değil, gözünüzü kapayıp da kendinizi zorlayarak kabul edebileceğiniz şeyi sadaka vermeyiniz.»**

İbni Abbas'tan gelen bir rivayette: **«Sahabeler hurmanın çürük ve kötüsünden sadaka veriyorlardı. Böylece bu işi yapmaktan men olundular»** diye varid olmuştur.

«Biliniz ki, Allah zengindir.» Sizin sadakalarınıza muhtaç değildir. Sadaka vermenizi ancak yararlanmanız için emreder. Üstelik sadakayı veren bir kısmınız olduğu halde, o sizin sadakanızı kabul eder ve sizi över.

(268) **«Şeytan sizi fakirlikle korkutuyor.»** Farz veya sünnet olan sadakayı insanoğluna verdirtmeyen. **«Verirsen servetin tükenir.»** diye vesvese veren şeytandır. **«Size fahişeliği emreder.»** (Yani cimriliği). Cimrilik pek kötü olduğundan Kur'ân'da fahişelik tabiri ile zikr edilmiştir. **«Allah size katından gelen bir affı vadeder!»**

Gerek farz, gerekse sünnet olan sadakaların çıkarılması günâhın affına vasıta (vesile) olduğunu, ona karşılık hem dünyada hem âhirette lûtfu keremde bulunacağını bildirir.

(269) **«Allah hikmeti dilediğine verir.»**

Hikmetten maksad kesin ilim ve yerli yerinde yapılan çalışma demektir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(265) Allah'ın rızasını istemek ve kendilerindeki imanı kökleştirip kuvvetlendirmek için mallarını harcayanların hali de bir tepe üzerinde bulunan bir bahçenin haline benzer...»

Bu âyetin tefsirinde seleften gelenler:

Bu âyeti celîle, Allah'ın rızası için mallarını infak eden müminlere

bir darbemeseldir. Müminler nefislerinde muhakkak bir şekilde Allah onları buna karşı mükâfatlandıracağına inanırlar. Allah buna karşı onlara mükâfatın en büyüğünü verecektir diye bunu yaparlar. Zira âyeti clile'deki **«Tesbiten»** kelimesi tahkik mânâsını ifade eder. Nitekim bu mânâ Allah Resûlünden, Müslim ve Buharî tarafından ittifakla rivayet edilen hadisde de gelmiştir:

«Kim ki Allah'a inanarak ve tahkiken Allah o mükâfatı verecektir diye güvenerek ramazan orucunu tutarsa, onun geçmiş ve gelecek (yani bütün) günahları affolunur.»

Şa'bi, «Tesbit, tahkik ve yakin mânâsınadır» dedi. Katade, Ebu Salih, İbn Zeyd de böyle söylediler. İbn Cerir de bu tefsiri seçti. Mücahid ve Hasan, **«Onlar sadakalarını nerelere koyacaklarını tesbit ederler demektir»** diyorlar.

RABVE, cumhurun katında yerin yüksek tepeleri demektir. İbn Abbas ve Dahhak «içinde nehirler akan tepeler» diyorlar. İbn Cerir RABVE kelimesinde üç lûgat vardır diyor. Medine'liler, Hicaz'lılar ve Iraklılar RUBVE diye R'nin ötresiyle okumuşlardır. Şamlılardan bazıları ve Kûfe'liler Ra kelimesinin fethiyle RABVE okumuşlardır. Bir de Temim kabilesinin kıraatı vardır. Re'nin kesriyle (esresiyle) RİBVE okuyorlar. Onlara göre «Bu kıraatları İbn Abbas'ın kıraatıdır.»

Yani bu bostan daima su bulmaktadır. Su olmazsa yağmur yağmaktadır. Çünkü ona şiddetli bir yağmur isabet etmezse mutlaka çiğ gibi nem veren maddeleri Cenab-ı Hak onun üzerine gönderir. Müminin ameli de böyledir. Hiçbir zaman kurumaz. Allah onu kabul eder, çoğaltır ve geliştirir. Cenab-ı Hak her çalışana ameline göre mükâfat verir. Bunun için de:

«Allah sizin işlediklerinizi görücüdür. Yani amellerinizden hiçbir şey ona gizli değildir» buyurmuştur.

«(266) Sizden biriniz arzu eder mi ki hurmalardan ve üzümlerden bir bahçesi olsun, ağaçları altından ırmaklar aksın ve kendisinin her türlü meyveleri orada bulunsun. Böylece ona ihtiyarlık çöksün de elleri ve güçleri yetmez, yavruları olsun derken o geçim vasıtaları olan bahçeye ateşli bir bora isabet ediversin de o yanıversin...»

Buhari bu âyetin tefsirini yaparken şöyle diyor:

Bize İbrahim bin Musa, ona Hişam bin Yusuf, ona İbn Cüreyc, ona Abdullah bin Ebi Muleyke, ona İbn Abbas rivayet etti:

Hz. Ömer bir gün eshab-ı kirama:

«Sizin kanaatinize göre bu âyet kimin hakkında nazil oldu?» diye sordu. Dediler ki:

— Allah daha iyisini bilir.

Bunun üzerine Hz. Ömer öfkelendi ve buyurdu:

— Siz biz biliyoruz veya bilmiyoruz deyiniz.

İbn Abbas:

«Ey müminlerin emîri, benim nefsimde bunun hakkında birşey vardır» dedi. Ömer:

«Ey yeğenim! (Kardeşimin oğlu,) söyle! Nefsini tahkir etme.

İbn Abbas:

«Bu bir amel hususnda verilen örnek ve meseldir.»

Hz. Ömer:

— Hangi amel?

İbn Abbas:

«Zengin bir kişinin ameli için. Evvelâ Allah'ın taatiyle amel ediyor, sonra şeytan ona musallat oluyor ve amellerinin tamamı silininceya kadar günahlar yapmaya başlıyor.»

Nitekim darbımeselden anlaşılıyor ki evvelâ kişi en güzel amelleri işlemiş, sonra tamamen mesleğini değiştirmiş hasenatın yerine seyyiatlar gelmiştir. Ve böylece ikinci ameliyle daha önceki amelini iptal etmiştir. En sıkıntılı anlarda birinci amelinin bazı şeylerine muhtaç olmuş, fakat hiçbir şey eline geçmemiş ve kendi nefsine en şiddetli anda ihanet etmiş oluvermiştir.»

Âyeti celîldeki «İ'SAR» kelimesi şiddetli rüzgâr, bora demektir. Yani şiddetli ve içinde ateş bulunan bir bora bostana isabet etti. Meyvelerini yaktı, o ağaçlarını kül haline getirdi.

İbn Ebi Hâtim El-Ufi'den, o da İbn Abbas'tan rivayet ediyor.

«Cenab-ı Hak güzel bir darbımeselle açıkladı. Onun bütün darbı meselleri güzeldir.» Yani Cenabı Hak, burada kişinin gençliğinde yapmış olduğu güzel amellerini ihtiyarladığı, çocuk ve zürriyet sahibi bulunduğu bir zamanda içinde ateş bulunan bir bora gelmiş yakmıştır. İkinci kez o bostan gibi bir şey meydana getirmeğe de gücü yoktur. Zürriyetinin katında da ona yarıyacak bir hayr bulunmamaktadır. Kâfir de böyledir. Kıyamet gününde Cenab-ı Hak onu haşre getirdiğinde hayrı yoktur; kınanıyor, bakıyor ki nefsine herhangi bir hayr yapmamıştır. Arkasından gelen zürriyeti de kendisini zengin edecek birşey yapmamıştır. İşte sevaba en muhtaç olduğu bir dönemde sevabından mahrum kalmıştır.

Hakim «Müstedrek»inde Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ediyor:

Cenab-ı Peygamber duasında şöyle yakarıyordu:

«Ey Allah'ım! Yaşlandığım zaman rızkının en genişini benim üzerimde ihsan et. Ömrümün sonuna vardığı devrede onu nasib kıl.»

«(267) Ey iman edenler! Kazandıklarınızın temizlerinden ve size yerden çıkardıklarımızdan sarfediniz. İğrenmeden alamayacağınız pis şeyleri vermeye kalkmayınız. Allah'ın mustağni ve övülmeye lâyık olduğunu biliniz...»

Bu âyeti celîle, hakkında seleften şunlar rivâyet edilmiştir.

İbn Abbas, «Allah burada mümin kullarını harcamaya (yani sadaka vermeye) davet ediyor. Rızıklarının en temizlerinden, elde etmiş oldukları malların en temizlerinden vermeye davet ediyor.» diyor.

Mücahid: «Burad aticaret kastedilmektedir. Cenab-ı Hak size kolaylaştırmış olduğum ticaretinizden kazandığınızdan veriniz» diyor. Süddi «Sizin kazançlarınızın en temizlerinden veriniz demek, altın ve gümüşten veriniz demektir. Meyvelerden ve zirai ürünlerden veriniz demektir» diyor.

İbn Abbas «Cenab-ı Hak, kullarına malın en güzelinden, en temizinden, en nefisinden infak etmeyi emretti. Onları malın döküntülerinden, geçersizlerinden, habislerinden tasadduk etmekten de yasakladı.» diyor ve ilâve ediyor: **«Çünkü Allah temizdir ve ancak temizi kabul eder. Güzeldir, ancak güzeli kabul eder.»**

«Helâl malı bırakıp haram maldan vermeyiniz, harcamayınız.» Yani nafakanızı haramdan kılmayınız.

İmam Ahmed, Abdullah bin Mesud tarikıyla rivayet ediyor. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Cenab-ı Hak sizin aranızda rızıklarınızı taksim ettiği gibi ahlâklarınızı da taksim etmiştir. Cenab-ı Hak sevdiğine de sevmediğine de dünyayı verir. Fakat dini ancak sevdiğine verir. Allah kime din vermişse onu sevmiştir. Nefsimi yed-i kudretinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, kalbi ve dili selim kalmayan bir kul selim kalamaz. Komşusu bevaikinden (şerrinden ve hile ve zulümden) emin olmadıkça hiçbir kul iman etmiş sayılmaz.»

Bu hadîsi şerifte gelen, «Bevâik»ın mânâsı nedir ey Allah'ın Resûlü» diye sordular:

«Hile, zulüm demektir» buyurdu.

Herhangi bir kul haramdan bir malı elde eder ondan infak ederse, Allah onda bereket kılmaz. Onu sadaka verirse, Allah kabul etmez. Onu miras olarak bırakırsa, o kul için o ateşe götürücü bir azık olur. Şüphesiz Cenab-ı Hak günahı günah ile silmez. Lâkin günahı hasene ile, sevabla siler. Şüphesiz ki pisi silmez.

İbni Cerir, Hüseyin bin Ömer el Akkari'den, o da Ubeyd'den, o da Esbat'tan, o da Süddi'den, o da Adiy bin Sabit'ten, o da Berra bin Azip'ten rivayet etti:

Bu âyeti celîle, Ensarı kiram hakkında nazil oldu. Ensar hurma toplama zamanında hurmaların BUSR denilen sınıfını iplere takar, Resûlüllah'ın mescidinde iki direğin arasına asarlardı. Muhacirlerin fakirleri ondan yerlerdi. Bazıları da hurmaların en düşük kalitelilerini getirip bunların arasına takardı. Ve zannederlerdi ki, bu yaptığı caizdir. Böylece Cenab-ı Hak bu hususu yapanlar hakkında **«Sakın pise kastedip de ondan infak etmeyiniz»** âyetini inzal buyurdu.

İbn Cerir, İbn Mace ve İbn Merduyeh ve Hakim «Müstedrek»inde Süddi tarikıyla, İbn Sabit'ten, Berra'dan aynısını nakletmişlerdir.

İbn Ebi Hâtim yine Berra tarikıyla rivayet ediyor:
Bu âyeti celîle, bizim hakkımızda nazil oldu. Biz hurma sahibleriy-

dik. Kişi zenginliği ve fakirliği miktarınca hurmalığından getirirdi. Bir kişi bir hurma salkımını getirir, câmie asardı. Suffe eshabının, (yani muhacir ve Ensarın fakirlerinin) yemekleri yoktur. Onlardan biri acıktığı zaman gelip bastonuyla o salkıma vurur, ondan BUSR ve diğer hurma çeşitleri düşer, onu yerdi. Hayırda rağbeti olmayan bazı kimseler hurmanın kalitesizlerini getirip asardı. Bunun üzerine bu âyeti celîle indi. Ve buyurdu:

«Eğer herhangi birinize sizin getirmiş olduğunuz hurmaların benzeri verilirse, onu ancak gözünü kapatarak ve utanarak alabilirsiniz.»

İşte bu âyet indikten sonra herkes katında makbul olan malından getirmeye başladı.

Tirmizi de Abdullah bin Abdurrahman ed Darimi'den bu şekilde rivayet etmiştir ve «bu hadisi hasen ve gariptir» buyurmuştur.

İbn Ebi Hatim, Ubey'den, Yahya bin Muğire'den, Cerir'den, Ata bin Said'den, Abdullah bin Muğeffel'den rivayet ediyor:

«Müslümanın kazancı haram olmaz. Fakat müslüman düşük kaliteli mal ve kalp paralarla sadaka vermez. İçinde hayr olmayanı sadaka vermez.»

İmam Ahmed, Hammad bin Seleme'den, o da Hammad bin Süleyman'dan, o da İbrahim'den, o da Esved'ten, o da Hz. Âişe'den rivayet etti:

Allah'ın Resûlüne KELER denilen hayvan getirildi. Onun etini yemedi, fakat **«yemeyiniz»** de demedi. Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Biz onu fakirlere yedirelim mi?» diye sordum. Cenab-ı Peygamber:

«Sizin yemediğinizden onlara sakın yedirmeyiniz» buyurdu.

Affan, Hammad bin Seleme'den aynı hadisi rivayet ediyor. Fakat bu rivayette Hz. Âişe **«Ey Allah'ın Resûlü! Biz onu fakirlere yedirmeyelim mi?»** diye soruyor. **«Sakın yemediğiniz şeyleri onlara yedirmeyiniz»** buyurdu diyor.

«Biliniz ki Allah gânîdir.» Selef bu âyetin yorumunu şöyle yapmıştır:

Allah her ne kadar size sadakaları malın en güzelinden vermeyi emretmişse de **«Cenab-ı Hak onlardan müstağnidir»** Onu nefsi için değil, ancak fakir ile zenginin eşitlenmesi için emretmiştir. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir âyette:

«Ne kurbanların etleri, ne de kanları Allah'a varmaz. Ancak Allah'a varan sizden olan takvadır» buyurmuştur.

Allah bütün yarattıklarından zengindir. Bütün mahlûklu ona muhtaçtır. Onun fazileti geniştir. Onun katındaki hazine bitmez. Güzel bir kazancından bir sadaka veren bir kul bilsin ki Cenab-ı Hak, vergisi bol ve ganidir, kerimdir, cevaddır. Onun karşılığını mutlaka kat be kat ona verecektir.

«Allah hamiddir.» Yani bütün fiillerinde ve bütün sözlerinde övülmektedir. Nizamından ve kaderinden ötürü övülmektedir. Ondan başka mabud yok, ondan başka bir Rab yoktur..

«(268) Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği ve sadaka vermemeyi emreder. Allah ise, lütfundan bir mağfiret, bir fazileti vaadediyor. Allah'ın kudreti geniştir. Herşeyi kemaliyle bilendir...»

Bu âyetle ilgili olarak seleften gelen tefsir:

İbn Ebi Hâtim, Ebu Zer'a'dan, En-Nedip bin Serri'den, Ebul Ahves'ten, Ata bin Said'den, Murretül Hemedani'den, Abdullah bin Mesud'dan rivayet etti: Allah'ın Resûlü buyurdu:

«İnsanoğlunda şeytana ait bir parça (vesvese merkezi) olduğu gibi meleğe aid de bir parça vardır. Şeytanın parçası şerri savunup, hakkı yalanlıyor. Meleğin parçası ise, hayrı va'd ve hakkı tesbit etmeyi emrediyor. Kim ki, bu ikinciden nefsinde birşey bulursa, onun Allah'dan olduğunu bilsin ve Allah'a hamdetsin. Şeytan tarafından olanı görürse, şeytandan Allah'a sığınsın.»

İbn Mesud bunları söyledikten sonra **«Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur»** âyetini sonuna kadar okudu.

Tirmizi ve Nesei de kitablarında, tefsir bölümünde bunu böyle rivayet etmişlerdir. Tirmizi **«garib ve hasendir»** dedi.

Yani şeytan sizi fakirlikle korkutuyor, ta ki elinizdeki serveti, Allah yolunda ve Allah rızası için infak etmeyesiniz (dağıtmayasınız). Bununla beraber günahlar ve haramlara ve ahlâka aykırı düşenlere bolca sarfetmenizi emrediyor. Şeytanın bu emrine karşılık Allah ta kendisinden gelen bir mağfireti size vaadediyor. Ve korku karşılığında da bir fazileti size vermeye söz veriyor.

«(269) Allah dilediğine hikmeti ihsan eder. Kime ki hikmet verilmiş ise muhakkak ona çok hayır verilmiştir.

Bu âyeti ancak olgun ve akıl sahibleri düşünürler...»

Ali bin Ebi Talha, İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

HİKMET, Kur'an bilgisidir. Kur'an'ın Nasihini, Mensuhunu, Muhkem âyetlerini, Muteşabih âyetlerini, hangi âyetlerinin daha önce, hangilerinin daha sonra geldiğini, Kur'an'ın helâlini ve haramını ve Kur'an'daki darbımeselleri bilmektir.»

Cüveybir Dahhak'tan o da İbn Abbas'tan (merfu olarak) rivayet etti:

«HİKMET, Kur'an'dır. (Yani Kur'an'ın tefsiridir) Allah Kur'an'ı tefsir etmek ve açıklamak yetkisini dilediği kuluna verir demektir.»

İbn Abbas «Kur'an'ın tefsiri dedik. Çünkü Kur'an'ın metnini doğru insanlar da, facir insanlar da okur. Fakat onun gerçek mânâlarına, ve sünnete uygun olan tefsirine ancak doğru olanlar vakıf olur.» diyor.. İbn Merduveyh, bunu, böylece rivayet etmiştir.

İbn Ebi Nuceyh, Mücahit'ten rivayet etti:
«Hikmetten maksat, kavilde, (sözde) isabet etmektir.»

Veys bin Ebi Süleyman Mücahit'ten rivayet etti:

«Hikmet, peygamberlik değildir. Fakat ilim, fıkıh ve Kur'andır.»

Ebu'l-Âliye:

«Hikmet, Allah korkusudur. Çünkü Cenab-ı Haktan korkmak her hikmetin başıdır.

İbn Merduveyh, Bakiyye'den, Osman bin Züfer el-Cüheni'den, Ebu-Ammar el-Esedi'den, İbn Mesut'tan (merfu olarak) rivayet ettiler:

«Hikmetin başı, Allah korkusudur.»

Ebu'l Âliye, İbn Mesut'tan gelen bir rivayette:
«Hikmet, kitab ve kitabı anlamaktır» diyor.

İbrahim en Nehâi:
«Hikmet, kitabı anlamaktır,» dedi.

Ebu Malik:

«Hikmet, Resûlü-Ekrem'in sünneti seniyyesidir. Yani Hadislerdir.»

İbn Vehb, Malik'ten o da Zeyd bin Eslem'den:

«Hikmet, akıldır.» diye rivayet etti.

Malik diyor ki:

«Benim kalbime geldiğine göre, hikmet, Allah'ın dininde fâkih olmaktır. Hikmet Allah'ın rahmetinden ve faziletinden kalblere sokulan bir emirdir.»

Bunu açıklayan şudur:

Bir kişiyi dünya emrinde akıllı görüyoruz. Dünya emirlerine baktığında kılı kırk yararcasına kavrıyor. Fakat başkasını dünya emrinde çok zaif olarak görüyoruz. Ama dininde, dininin emrinde âlim ve onun inceliklerini görüyor. Allah bu mânâyı dilediği kuluna verir ve bu mânâdan dilediği kulunu mahrum eder. Binaenaleyh hikmet, Allah'ın dinindeki fıkh ve anlayıştır.

Essüddi:

«Hikmet peygamberliktir, diyor.»

Fakat sıhhatlisi şudur:

Hikmet, cumhurun dediği gibi, sadece peygamberliğe tahsis edilmez. Belki peygamberlikten daha geniştir. Yani peygamberlik de hikmettir, diğer ilimler de hikmettir. Fakat hikmetin en yüce dalı peygamberliktir. Resûllük de peygamberliğin en yüce dalıdır. Fakat peygamberlerin etbalarına, peygamberlere tâbi olmak ve yoları üzerinde bulunmak nedeniyle hayrdan bir nasip verilmiştir. Nitekim bazı Hadislerde vârid olmuştur:

«Kim ki Kur'an'ı hıfzederse, o peygamberliği omuzlarının arasına sokmuştur. Ancak ona vahyi gelmiyor.»

Hadisi, Veki' bin Cerrah tefsirinde rivayet etti.

İmam Ahmed, Abdullah bin Mesud tarikıyla rivayet ediyor: Resûlüllah'tan dinledim, şöyle buyuruyordu:

«Kıskanma (gıbta etmek), ancak iki haslette vardır: Bir kişi ki, Allah ona mal vermiş ve o malı hak yolda harcamaya muvaffak kılmıştır. Bir kişi ki Allah ona hikmet vermiş ve o hikmet ile hükmeder ve onu başkasına öğretir.»

Buhari, Müslim, Nesei ve İbn Mace de çeşitli senedlerle bu hadisi rivayet etmişlerdir.

Âyetin son cümlesinden anlaşılıyor ki, mev'ize - hatırlatma - ancak akıl sahiblerine faide verir. Akıldan noksan olanlara hiçbir faidesi yoktur. Biline..

وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ نَّفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِّنْ نَّذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ
يَعْلَمُهٗ ؕ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿۲۷۰﴾ اِنْ تُبْدُوا
الصَّدَقٰتِ فَنِعِمَّا هِيَ ۚ وَاِنْ تُخْفُوْهَا وَتُؤْتُوْهَا الْفُقَرَآءَ
فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ؕ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِّنْ سَيِّاٰتِكُمْ ؕ وَاللّٰهُ
بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۲۷۱﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰىهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ
فَلِاَنْفُسِكُمْ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْنَ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللّٰهِ ؕ
وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ يُّوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ
لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۲۷۲﴾ لِلْفُقَرَآءِ الَّذِيْنَ اُحْصِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ ۫ يَحْسَبُهُمُ
الْجَاهِلُ اَغْنِيَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ ۚ تَعْرِفُهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ۚ
لَا يَسْـَٔلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ
بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿۲۷۳﴾ اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ
وَالنَّهَارِ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ
وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۲۷۴﴾

MEAL

(270) Harcadığınız nafakayı ve adadığınız adağı şüphesiz ki, Allah bilir. Zulmedenlerin hiç yardımcıları yoktur.

(271) Eğer sadakalarınızı açıkça verirseniz o, ne güzeldir. Eğer onları gizler ve fakirlere verirseniz o sizin için daha hayırlıdır. Ve Allah o sadakaları kötülüklerinizden bir kısmına keffaret yapar. Allah sizin yaptığınızdan haberdardır.

(272) (Ey habibim!) Onların hidayeti sana düşmez. Fakat Allah dilediğine hidayet eder. Sarf ettiğiniz hayır kendinize aittir. Zaten ancak Allah'ın rızasını elde etmek için sarf ediyorsunuz. Sarf ettiğiniz hayır tastamam size verilecektir.

(273) (Sadakalarınızı) kendilerini Allah'ın yoluna adayıp yeryüzünde dolaşmaya güçleri yetmiyenlere utançlarından dolayı kendilerini tanımayanların zengin saydıkları yoksullara harcayınız. Onları yüzlerindeki secde eserinden tanırsın. Onlar yüzsüzlük ederek insanlardan birşey istemezler. Sarf ettiğiniz hayırlı bir şeyi şüphesiz ki, Allah bilicidir.

(274) Gece-gündüz açıkta ve gizlide mallarını (Allah yolunda) sarf edenlerin mükâfatı Rablerinin katında mevcuttur. Onlara korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir.

TEFSİR

(270) «Sizin verdiğiniz herhangi bir nafakayı veya adadığınız bir adağı Allah bilir!...»

İster az, ister çok, ister gizli, ister açıkta, ister hak, ister batılda verilen nafakaları, verilen sadakaları Allah bilir. Adaklar da ister şart-

lı olsun, ister şartsız, ister taat, ister isyanda olsun yine Allah'ça bilinir. Onun mükâfatı ona göre verilir. Ona göre her insan kendisini ayarlamalı. **«Zalimler için yardım edenler yoktur.»** Zalimlerden maksat, servetlerini günâha harcayan veya günâh hususunda adak adayan bedbaht insanlardır.

(271) **«Eğer sadakaları açıktan verirseniz o, ne güzel bir iştir!...»**

Bu tatbikat, farz olan zekâttadır. Bir de zenginlikle şöhret bulmamış kimseler içindir. Sünnet olan sadakada gizlilik daha hayırlı ve daha iyidir. İbni Abbas'dan gelen bir rivâyet: **«Sünnet sadakada gizlilik, açıkça verilenden yetmiş derece daha üstündür. Farz olan zekâtın açıkta verileni, gizliden verilenden yirmibeş derece daha üstündür.»**

«Allah sadakalarınızı günahlarınıza keffaret eder.» cümlesi, sadakanın sevaptan başka getirdiği yararı belirtir.

(272) **«Onların hidayeti sana düşmez.»**

Bu Âyeti Celîle, Resûlüekrem'in vazifesini tayin eden Âyetlerden birisidir. Yani ille insanları hidayete getirmek, sana vacip değildir. Senin vazifen ifşaat, güzellikleri teşvik ve çirkinliklerden sakındırmaktır. **«Fakat Allah dilediğine hidayet eder.»** cümlesi açıkça hidayetin Allah'tan ve onun meşiyeti ile olduğunu, bir kavime verildiğini ve başka bir kavme verilmediğini bildirir.

«Allah yolunda harcadığınız hayır sizin içindir.» Yani siz ondan yararlanacaksınız. Başkasının başına kakmaya veya malınızın en kötüsünü vermeye kalkışmayınız. **«Hayırdan vermiş olduğunuzun karşılığı size tastamam verilecektir.»** Yani sevabı kat kat verilecek veya onun yerine Allah dolduracaktır. Çünkü Allah'ın Resûlü: **«Ey Allahım! Senin yolunda infak edenin boşalmış yerini doldur! Senin yolunda infak etmekten kaçınanın malını telef et!...»** diye dua etmiştir.

Rivayet ediliyor ki, Müslümanlardan bâzılarının kayınlar ve kaynataları süt akrabaları Yahudiler arasında bulunuyordu. İslâm gelmezden önce bu akrabalarına infak ederlerdi. İslâm geldikten sonra Yahudileri faydalandırmaktan hoşlanmadılar. Bunun üzerine bu Âyet nazil oldu. Tabii ki, gayrimüslimlere farz olmayan sadaka verilir. Farz olan sadaka (zekât) ise, kâfirlere verilmez.

(273) **«Yeryüzünde dolaşarak ticaret etmeye gücü yetmeyen ve Allah yolunda kendilerini vakfetmiş fakirlere infak hayırlıdır.»**

Bu kimselerden maksat, savaşan askerler veya hudutlarda nöbet bekleşen kimseler veya Ashabı «SUFFE» dir. Ashabı Suffe dörtyüz kişiye yakın ve muhacirlerin fakirlerinden müteşekkil hazır bir kuvvet idi. Caminin avlusunda yatıp kalkıyorlardı.

Bütün vakitlerini öğrenmeye ve ibadete hasretmişlerdi. Resûlüllah'ın her gönderdiği akınlarda onlar vardı. Bu fakirler, halktan bir şey istemiyorlar ve istedikleri zaman da israr etmezlerdi.

İslâm dininde dilenmek haramdır. Ancak zaruret halinde mübah hayat tehlikesi bahis konusu oldu mu vaciptir. Resûlüekrem'in:

«Dilenmek kulun kazancının en sonuncusudur.» Hadisi bu keyfiyeti bildirmektedir.

«O kimseler ki, mallarını gece gündüz gizli ve açık infak ederler!..» Bu Âyet Ebu Bekir Sıddik (R.A.) hakkında nâzil olmuştur.

Kırk bin dinar sadaka verdi, on bin dinarını gece, on bin dinarını gündüz, on bin dinarını gizli ve on bin dinarını da açıkta tasadduk etmiştir. Bâzı tefsircilere göre, Mü'minlerin emiri Hz. Ali hakkında nazil olmuştur. Şöyle ki, Hz. Ali'nin (K.V.) sadece dört dirhemi vardı. Bir dirhemini gece, bir dirhemini gündüz, bir dirhemini gizli, bir dirhemini de açıkta infak etmiştir. Bâzılarına göre; Allah yolunda at bağlayıp beslemek hususunda inmiştir. Maksat bütün vakitlerdir. Gece, gündüz, gizli, açık, tabirleri bunu ifade ediyor.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(270) Nafakadan her ne harcadınızsa, Allah onu bilir...»

Bu âyet, hakkında seleften gelen rivayetler:

Rabbınız haber veriyor ki, çalışanların hayırlardan, nafakalardan ve adaklardan neyi işlemişlerse, hepsini Allah bilicidir. Bu bilgisi aynı zamanda Allah'a, buna karşılık, mükâfat vermeyi de tazammun etmekte (içermekte)dir. Ayeti celîle, aynı zamanda Allah'ın taatiyle amel etmeyenlere bir tehdittir. Allah'ın emrine muhalefet etmiş, habe-

rini yalanlamış, Allah'la beraber başkasına tapmış bir kimseyi tehdid etmektedir. **«Kıyamet gününde zalimleri Allah'ın azabından kurtaracak hiç yardımcıları yoktur.»**

«(271) Eğer sadakaları aşikâre verirseniz o ne güzel şeydir.»

Yani sadakalarınızı göz göre göre verirseniz o güzel bir şeydir. Belki başkasına da örnek olursunuz. **«Eğer sadakaları gizler de onları öylece fakirlere verirseniz bu sizin için daha hayırlıdır»** cümlesinde sadakayı gizli vermenin açıkça vermekten daha üstün olduğu keyfiyeti vardır. Çünkü gizli veren riyadan daha uzaktır. Ancak açıkça vermenin üzerinde bir faide terettüp ederse, yani halka numune olsun, halk ona bakarak sadaka versin diye olursa, bu takdirde açıkca vermek gizli vermekten daha üstün olur. Nitekim Allah'ın Resûlü:

«Kur'an'ı açıkça okuyan bir kimse sadakayı açıkça veren bir kimse gibidir. Kur'an'ı gizli okuyan bir kimse de sadakayı gizli veren bir kimsedir.» buyurmuştur.

Bu meselenin aslı ve temeli şudur:

Gizlilik bu âyetten ötürü açık vermekten daha üstündür. Bir de, Sahihayn'de, Ebu Hureyre tarikıyla rivayet olunmuş:

«Yedi sınıf vardır. Allah onları gölgelerin bittiği bir günde gölgesinde (arşının gölgesinde) gölgelendirir. 1)Adaletli olan imam, (yani idareci), 2) Allah'ın ibadetinde yetişmiş bir genç, 3) Allah için sevişen iki kişi, ki Allah sevgisi üzerinde bir araya gelirler ve Allah sevgisi üzerinde ayrılırlar. 4) Bir kişi ki, camiden çıktıktan sonra dönünceye kadar kalbi camiye bağlı olmaktadır. 5) Bir kişi ki, tenhada olduğu halde Allah'ı zikredip gözlerinden yaşlar akar, 6) Bir kişi ki, mansıp ve güzellik sahibi bir kadın onu nefsine davet ediyor, o da **«Ben Alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkuyorum»** diyerek zinadan kaçar, 7) Bir kişi ki, bir sadaka çıkardığında öyle gizli verir ki, sol eli sağ elinin verdiğinden (infakından) haberi olmaz.»

İşte bu hadisi şerifde gizlice vermenin açıkça vermekten daha üstün olduğu tesbit ediliyor.

Imam Ahmed, Enes bin Malik tarikıyla rivayet ediyor: Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Allah yeri yarattığı zaman yer uzanmaya başladı. Bunun üzerine dağları yarattı yerin üzerine attı ve yer istikrar buldu. Melekleri dağların yaradılışından hayret ederek dediler:

«Ey Rabbimiz! Mahlûkların arasında dağlardan daha kuvvetlisi ve güçlüsü var mıdır?»

Allah:

«Evet, demir vardır.»

Melekler:

«Acaba demirden daha güçlüsü var mıdır yâ Rab?»

Cenab-ı Hak:

«Evet, ateş vardır.»

Melekler:

«Ey Rabbimiz! Acaba ateşten daha güçlüsü var mıdır?»

Cenab-ı Hak:

«Evet, su vardır.»

Melekler:

«Ey Rabbimiz! Acaba sudan daha güçlü birşey yaratılmış mıdır?»

Cenab-ı Hak:

«Evet, rüzgâr vardır.»

Melekler:

«Ey Rabbimiz! Acaba mahlûkların arasında rüzgârdan daha şedidi var mıdır?»

Cenab-ı Hak:

«Evet, Ademoğlu vardır. Sağ eliyle sadaka veriyor ve onu sol elinden gizliyor.»

Daha önce naklettiğimiz Ebu Zer hadisinde Ebu Zer soruyor:

«Ey Allah'ın Resûlü! Sadakanın hangisi daha üstündür, daha efdaldir?»

Cenab-ı Peygamber:

«Gizlice bir fakire verilen veya bir yoksulun verebileceğini vermesidir.» Hadisi İmam Ahmed rivayet etti. İbn Ebi-Hâtim da Ali bin Yezid'den, o da Kasım'dan, o da Ebu Umame'den, o da Ebu Zer'den rivayet etmiştir.

Yine bir hadiste:

«Gizlice verilen sadaka Rabbin gazabını söndürür» buyurulmuştur.

İbn Ebi-Hâtim, Âmr eş-Şa'bi tarikıyla rivayet ediyor:

Bu âyeti celîle, Ebu Bekr ve Ömer hakkında nazil olmuştur.

Ömer'e gelince o malının yarısını getirip Resûlüllah'a verdi. Cenab-ı Peygamber:

«Ey Ömer! Aile efradına geride ne bıraktın?» diye sordu.

Ömer:

«Onlara malımın yarısını bıraktım» dedi. Ebubekre gelince o malının tamamını getirdi. Fakat onu nefsinden bile gizlemeye çalışıyordu. Onu getirip Resûlüllah'a teslim etti. Cenab-ı Peygamber:

«Ey Ebabekr! Aile efradına geride ne bıraktın?»

«Allah'ın ve peygamberin sözünü bıraktım» dedi. Bunun üzerine Ömer ağladı ve:

Ey Ebabekr! Annem ve babam sana feda olsun. Allah'a yemin ederim, herhangi bir hayır kapısına doğru yarışırsak mutlaka sen öndesin.» dedi.

Bu hadis başka bir yolla Hz. Ömer'den rivayet edilmiştir. Fakat bu âyeti celîle amm'dır. Genellikle gizli sadakanın açıkça verilen sadakadan üstün olduğunu savunuyor. İsterse, farz sadaka olsun isterse nafile. Fakat İbn Cerir, Ali bin Ebu Talha tarikıyla İbn Abbas'tan bu âyetin tefsirinde şunu rivayet ediyor:

«Allah, nafile olan sadaka gizliliği, açıkça vermekten üstün kıldı. Bazı rivayetlerde «yetmiş derece üstün»dür. Fakat farz sadakayı (zekâtı) açıkça vermeyi gizlice vermekten yirmibeş derece daha üstün kıldı.»

Böylece İbni-Abbas'ın bu yorumu nafile sadakayı gizlice vermeyi, farz sadakayı da açıkça vermeyi üstün olarak tesbit etti..

«(272) İnsanların yola gelmesi senin üzerine borç değildir. Şu kadar var ki Allah dilediğini yola getirir. Malınızdan hayr namına her ne harcarsanız hep kendi menfaatiniz içindir...»

Bu âyeti celîle hakkında seleften şunlar gelmiştir:

Ebu-Abdurrahman, En Nesei, Said bin Cübeyr tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Müslümanlar müşrik akrabalarına sadaka vermeyi hoş görmüyorlardı. Bu durumu sordular ve bu âyet onlara ruhsat getirdi.»

Cafer bin Ebi Muğire, Said bin Cübeyr'den, o da İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Allah'ın Resûlü **«ancak sadakayı müslümanlara veriniz»** diye emrediyordu. Ta ki bu âyet nazil oldu. Bundan sonra Cenab-ı Peygamber **«Hangi dinden olursa olsun, dilenen her dilenciye sadaka ver»** diye ruhsat verdi.

«Zaten siz ancak Allah rızasını gözeterek verirsiniz» cümlesi hakkında Hasan Basri'den şöyle bir rivayet gelmiştir.

«Müminin nefsine olan sadakası burada kastedilmiştir. Mümin Allah rızasını gözetmeden birşey verirse, o, infak etti denilmez.»

Ata el-Hurasani «Ayetin mânâsı 'sen Allah rızası için verdikten sonra karşındakinin ameli ne olursa olsun seni enterese etmez' demektir» demiştir. Ata'nın bu tevili güzel bir manadır. Onun hülâsası şudur: Sadaka veren bir kimse **«Allah rızası için sadaka verdikten sonra onun ecrini Allah verecektir. İsterse sadakasını doğru, isterse facire versin, isterse müstahaka, isterse müstahak olmayana versin, mutlaka niyetinden ötürü ecri verilecektir.»** Bu mânâyı destekleyen âyetin şu son cümlesidir:

«Hayrdan ne infak ederseniz size zulüm etmeksizin size karşılığı verilecektir.»

Bir de sahihayn'da Ebu Zenne tarikıyla A'reçten, Ebu-Hüreyre'den gelen şu hadis bunu desteklemektedir:

«Bir kişi, 'and içerim ki, bu gece bir sadaka vereceğim' dedi. Sadakasını çıkardı. (Bilmeden) zina eden bir kadının eline verdi. Halk sabahladılar. Bu, zinacı bir kadına sadaka verdi diye konuşuyorlardı. O da 'Ey Allah'ım! Zâniyeye verdiğim sadaka için de sana hamd ederim,' dedikten sonra yine; and olsun bir sadaka vereceğim diye yemin

etti. Bu sefer sadakasını götürdü, (bilmeden) zenginin eline verdi. Yine halk sabahladılar. «Bu adam bu gece bir zengine sadakasını verdi» diye konuşuyorlardı. O:

«Ey Allah'ım! Zengine verdiğim sadakadan ötürü de sana hamdolsun» dedi. Ve:

«And içerim, bu gece bir sadaka vereceğim» diye ilâve etti. Sadakayı çıkardı (bilmeden) bir hırsızın eline verdi. Sabahladılar. 'Bu gece sadakayı hırsıza verdi' dediler. O da:

«Ey Allah'ım! Zaniye, zengine, ve hırsıza verdiğim sadaka üzerinde sana hamdediyorum.» dedi.

Ona Allah tarafından gelindi ve denildi ki:

«Senin sadakan kabul edilmiştir. Zani kadın ise, belki o sadakanın yüzünden az zina yaptı. Zengine gelince, umulur ki, ibret alır, o da Allah'ın verdiğinden infak eder. Hırsıza gelince umulur ki, onunla afifleşir, hırsızlığı bırakır.»

«273) Sadakalarınızı o fakirlere veriniz ki, onlar Allah yolunda çalışmaya koyulmuşlardır. Yeryüzüne koşup kazanamazlar.

Dilenmekten çekindikleri için tanımıyanlar, onları zengin zannederler...»

Bu âyeti celîlenin tefsirinde gelen yorumlar:

Bu âyeti celile, muhacirler hakkında nazil oldu. Allah'a ve onun Resûlü'ne itaat ederek memleketlerini terkedip Medine'ye gelip yerleşen muhacirler.. Nefislerine, aile efradlarına, kendilerini zengin edecek çalışma imkânları yoktu. Dört taraftan kuşatıldıkları için sefere çıkıp ticaret yapma imkânları da yoktu. Onları tanımayan bir kimse de onları zengin zannediyordu. Çünkü elbiselerinde olsun, hallerinde olsun, sözlerinde olsun zengin ve afif davranıyorlardı.

Bu mânâyı Müslim ve Buhari'nin itifakla Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri hadisde değinilmiştir:

«Şu gezip bir veya iki lokma, bir veya iki hurma, bir karın doyması veya iki karın doyması ile ikna olunup kapılardan uzaklaşan fakir değildir. Lâkin, fakir o kimsedir ki, kendisini zengin edecek bir serve-

ti yoktur. Ve hiç kimseye de sezdirmediği için hiç kimse onun haline vakıf olup da ona sadaka da vermemektedir. Ve hiç kimseden de birşey istememektedir.»

İmam Ahmed hadisi İbn Mesud'dan rivayet etti..

Yine Buhari, Ebu Hureyre tarikıyla rivayet ediyor:

«Miskin (yani fakir) o kimse değildir ki, bir veya iki hurma, bir veya iki lokma onu kapılardan uzaklaştırır. Ancak miskin o kimsedir ki afifleşerek gururunu korur. Müptezellik yapmaz. İsterseniz:

«Onlar iffetlerinden ötürü insanları rahatsız edip birşey istemezler»
âyetini okuyunuz.»

Hadisi, Müslim de İsmail bin Cafer el-Medini'den Ebu Hureyre tarikıyla rivayet etmiştir...

İbn-Abdurahman en Nesei, Ebu Hureyre tarikıyla rivayet ediyor:

«Miskin o değildir ki bir veya iki hurma, bir veya iki lokma onu kapılardan uzaklaştırır. Miskin afif insandır. İsterseniz **«Onlar iffetlerinden ötürü insanları rahatsız edip birşey istemezler»** âyeti celîlesini okuyunuz.»

İbn ul Munzir, Kelbi tarikıyla Ebu Salih'ten, İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Sadakalarınızı o fakirlere veriniz ki onlar Allah yolunda çalışmaya koyulmuşlardır» âyetinde maksat, Suffe eshabıdır. Yani camiin avlusunda ve yanında oturup evsiz barksız, çoluksuz-çocuksuz, peygamberle ibadet edip hazır bir kıta gibi peygamberin emrini bekleyen sahabelerdir.

Buhari ve Müslim, Abdurrahman bin Ebibekr'den rivayet ederler:

«Eshabı Suffe, fakir bir gurup idi. Allah'ın Resûlü kimin yanında iki kişilik yemek var ise üçüncüyü yani ehli suffeden birini beraberlerinde götürsünler» buyururdu.

Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre'den rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü bana:

«Ey Eba Hureyre! Ehli suffeye katıl ve onları çağır! Ehli suffe İslâmın misafirleridir. Onların ne malı, ne aile efradı vardır.»

Resûlüllah'a bir sadaka geldi mi onlara gönderiyordu. Ondan birşey almıyordu. Bir hediye geldi mi onlara gönderiyordu. Hediyeden birşeyler kendisine de bırakıyordu.

Ebu Naim «Hilye»de Fuddale bin Ubey'den rivayet ediyor:

Resûlü-Ekrem halka namaz kıldırdığı zaman, bazı kimseler kıyamdan yani ayaktan düşerlerdi. Çünkü aç idiler. Onlar ehli suffe idiler. Hatta göçebeler **«Bunlar çıldırmışlardır»** veya **«Delirmişlerdir»** diye kanaat yürütüyorlardı.

İbn Saad, Ebu Naim ve Abdullah bin İmam Ahmed, Ebu Hureyre'-tarikıyla rivayet ettiler:

«Ehli suffeden yetmiş kişi vardır ki, onların hiçbirisinin ridası, (abası) yoktu.»

Ebu Naim, Hasan'dan rivayet ediyor:

Bir suffe (eyvan) müslümanların zaifleri için bina edilmişti. Müslümanlar ellerinden gelen hayırları onlara götürüyorlardı. Allah'ın Resûlü onlara gelir:

«Ey ehli suffe! Size selâm olsun» derdi. Onlar da:

«Ey Allah'ın Resûlü! Senin de üzerinde selâm olsun!» diye cevab verirlerdi. Resûlüllah:

«Siz nasıl sabahladınız?»

Onlar:

«Ey Allah'ın Resûlü! Hayırla sabahladık.»

Resûlüllah:

«Siz bugün mü hayırlısınız, yoksa herhangi birinize bir cüfne (yemek kabı) dolusu sabah, akşam yemek getirildiği, sabahlayınca yeni bir elbise giydiği, akşam başka bir elbise ile gezdiği gün mü?»

Onlar:

«Biz bugün daha hayırlıyız. Allah bize verir, Allah'a şükrederiz.»

Resûlüllah (S.A.V.):

«Evet, siz bugün daha hayırlısınız» buyurdu.

İbn Saad, Muhammed bin Kâb Kurezi'den rivayet ediyor:

«Bu âyet, eshabı suffe hakkında nazil olmuştur. Onların Medine'de evleri yoktu. Soylarından olanlar da yoktu ki kabilelerinden istifade etsinler. Cenab-ı Hak bu âyetle insanları onlara sadaka vermeye davet etti.»

Süfyan, Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Bu âyet, muhacir ve Kureyşlilerin Medine'de olan kısımları hakkında nazil olmuştur. Allah bu âyette o muhacirlere sadaka verilmesini emrediyor.»

İbn Cerir ve İbn ul Münzir, Katade'den rivayet ettiler: Bize denildi ki, Allah'ın Resûlü buyurmuştur:

«Allah, halim, utangaç, kalbi zengin ve iffetli kullarını sever. Fahiş konuşan, dili bozuk, dilencilik yapan ve insanlardan dilendiği zaman ısrar eden kimseden de Allah buğzeder.»

Malik ve Ahmed, Beni Esed kabilesine mensub bir kişiden rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kimin yanında bir Vakıyye (yani kırk dirhemlik bir para), veya onun kadar bir serveti olursa, buna rağmen dilenirse o ilhah eden bir kimse sayılır. Zaten ilhah eden bir kimsenin de haram işlemiş olduğunu Kur'an-ı Kerim beyan ediyor.»

İbn Ebi Şeybe, Ata'dan rivayet ediyor:

«Bir kimse, Allah'ın zatı için veya Kur'an için bana veriniz diye dilenirse bu hoş bir şey değildir.»

İbn Ebi Şeybe, Abdullah bin Amr'dan rivayet etti:

«Herhangi bir müslümandan Allah'ın zat ve sıfatları ile bir şey istenilirse, o da bunun için verirse onun yetmiş ecri vardır.»

İbn Ebi Şeybe, Buhari, Müslim ve Nesei, İbn Ömer'den rivayet ettiler: Allah'ın Resûlü:

«Dilenmek herhangi birinizi öyle bir hale getirir ki, kıyamette Allah'ın huzuruna vardığında yüzünde bir parça et dahi kalmamıştır!...»

İbn Ebi Şeybe, Ebu Davud ve Tirmizi, Nesei, İbn Hibban Semurre bin Cündeb'ten rivayet ettiler:

«Dilenmeler, yaralamalardır. Kişi onlarla yüzünü yaralıyor. İstiyen dilenmeyi bırakmak suretiyle yüzünü sağlam bırakır, istiyen dilenmek suretiyle yüzünü yaralı kılar. Ancak yöneticilerden veyahut ta zaruri olan bir emirden ötürü insan dilekte bulunabilir.»

Beyhaki İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Fakir olmadığı halde halktan dilenen bir kimse fakir olur. Bir kimse kendisini güç yetirmez bir çoluk çocuğa sahib veya maişetlerinden aciz olduğu aile efradının bulunduğunu insanlara imâ ederek dilenirse, böyle bir kimse kıyamet gününde yüzünde bir parça et olmadığı halde haşrolunur. Çünkü Allah'ın Resûlü **«Nefsinin üzerine dilencilik kapısını açan bir kimse, fakir değil ise, fakir olur. Güç yetirmez çoluk çocuk sahibi değilse, Cenab-ı Hak onun üzerine bir fakirlik kapısını bilmediği yerden açar ve sıkıntıya sokar»** buyurmuştur.

Ahmed ve Tirmizi Ebi Kebşe el-Enmari'den rivayet ettiler. Bu zat; Allah'ın Resûlü'nden dinledim. «Üç şey vardır, ben onlara dair yemin ederim, dedikten sonra ilâve ederdi: size bir hadis söyleyeyim onu ezberleyiniz:

«Hiçbir kulun malı sadaka verdiğinden dolayı eksilmez. Herhangi bir kula bir zulüm edildiğinde sabrederse, Cenab-ı Hak onu izzet bakımından artırır. Herhangi bir kul, kendisine, dilencilik kapısını açarsa Allah da onun üzerine bir fakirlik kapısını açar.»

Size bir hadis söyleyeyim, onu ezberleyiniz:

«Dünya, dört kişinindir:

1) Bir kişi ki, Allah ona mal ve ilim vermiştir. O bu hususta Rabbinin emirlerini gözetir, silayı rahm yapar. Allah rızası için okutur ve bilir ki, Allah'ın burada hakkı vardır. İşte bu, konakların en yücesindedir.

2) Bir kişi ki Allah ona ilim vermiş, mal vermemiştir. Onun niyeti doğrudur. Der ki:

«Eğer Allah bana mal verseydi, malımı Allah yolunda harcayan filan adam gibi ben de harcardım.» İşte bu kişi niyetiyle başbaşadır. Onunla o harcayanın ecri eşittir.

3) Bir kişi ki, Allah ona malı rızık olarak vermiş, ilim vermemiştir. O malında ilimsiz davranmaktadır. Rabbının emrini gözetmemektedir. Sılayı rahm yapmamaktır. Bilmez ki, Allah'ın o malda bir hakkı vardır. İşte bu konakların en pisinde ve derecelerin en kötüsündedir.

4) Dördüncüsü bir kuldur ki, Allah ona ne mal ne de ilim vermiştir. O der ki: Eğer Allah bana mal verseydi, filan adamın malını harcaması gibi harcardım.

Bu kişi de niyetiyle başbaşadır. Bununla o yerinde olmak temennisinde bulunduğu günahkârın günahları eşittir.»

Ahmed Bezzar, ve Tabarani, İmran bin Hasin'den rivayet ettiler:

«Zengin bir insanın dilenmesi, kıyamet gününde onun yüzünde çirkin bir yara olur. Zengin bir insanın dilenmesi, ateştir. Eğer ona az verilirse, az ateş, çok verilirse çok ateş olur.»

Müslim ve Tirmizi, Kavk bin Malik el Eşyai'den rivayet ettiler:

Biz dokuz kişi idik. Bize:

«Siz Allah'ın Resûlü'ne biat etmiyor musunuz?» diye sordular. Biz:

«Neyin üzerine biat edelim?» dedik.

«Allah'a kulluk yapacağınıza, ona herhangi bir şeyi ortak koşmayacağınıza, beş vakit namazı edâ edeceğinize, Resulüllah'a ve onun halifelerine itaat edeceğinize ve halktan hiçbir şey istemeyeceğinize dair biat edeceksiniz.» dediler.

Yemin ederim, ben bu biat edenlerden bazılarını görüyordum. Elinden kamçısı düşüyor, devesinden inip kamçısını kendisi alıyordu. Halka **«kamçımı bana verin»** bile demiyor ve istemiyordu.

Ahmed, Ebu Zer tarikıyla rivâyet eder.

Allah'ın Resûlü beni çağırdı:

«Sen biat edip karşılığında cennet almaya var mısın?»

«Evet, ey Allah'ın Resûlü, varım» dedim. Ve Resûlüllah bu biatta, bana şart koştu ki ben hiç kimseden birşey istemeyeceğim.

«Evet, ben bu hususta söz veriyorum» dedim. Resûlüllah:

«Senin elinden düşen bir çırpıyı, bir kamçıyı dahi istemeyeceksin, kendin ineceksin ve alacaksın, buyurdu.»

İmam Ahmed, İbn Ebi Müleyke'den rivayet eder:

Bazı kerre halife Ebubekr Sıddikin elinden devesinin yuları düşüyordu. Yuları almak için devenin kollarına vuruyor, deveyi oturtuyor, inip yularını alıyordu. Eshab-ı kiram ona:

«Niçin bize emretmiyorsun ki biz sana verelim?» diye soruyordu.

Ebubekr Sıddik:

«Benim dostum ve Allah'ın Resûlü bana emretti ki hiç kimseden birşey istemeyeyim.»

İbn Ebi Şeybe, Müslim, Ebu Davud ve Nesei, Kubeyse bin Meharik'ten rivayet ettiler:

Ben bir borcun altına girdim. (Veya bir yükün altına girdim). Allah Resûlü'ne geldim. Bunu omuzumdan atmak için diledim:

«Yanımızda dur. Sadaka gelince sana bu yük kadar mal vermeyi emrederiz» buyurdular. Sonra:

«Ey Kubeyse! Dilenmek ancak üç kişiden birisine helâldir. 1 — Bir kişi ki bir yükün altına girmiş, ona o yükü omuzundan atıncaya kadar dilenmek helâldir. Sonra dilenmekten vazgeçer. 2 — Bir kişi ki ona bir felâket isabet etmiş, malını götürmüş. O maişetini temin edinceye kadar dilenebilir. 3 — Bir kişi ki ona bir fakirlik isabet etmiş, ona da dilenmek helâldir. Öyle fakir olmuş ki, kavminden akıl sahiblerinden üç kişi «filân adama bir fakirlik isabet etti» diyorlar. Ey Kubeyse! Bu üç kişiden başkasının dilenmesi haramdır. Bu üç sınıfa girmeden dilenen bir insanın dilenmiş olduğu malı haramdır, yiyeceği haramdır.»

Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Nesei, İbn Ömer'den rivayet ediyorlar:

Resûlü Ekrem minberin üzerinde olduğu halde sadakayı ve iffeti zikrederek, buyurdu:

«En yüksek el en alçak elden daha hayırlıdır. En yüksek el Allah rızası için veren eldir. En alçak el de dilenen eldir.»

İbn Hibban, Ebu Zer'den rivayet etti.

Allah'ın Resûlü bana:

«Ey Eba Zer! Malın çokluğunu zenginlik olarak mı görüyorsun?» diye sordu.

«Evet, ya Resûlellah, öyle görüyorum» dedim.

Buyurdu:

«Malın azlığını fakirlik olarak mı görüyorsun?»

Ben:

«Evet, ey Allah'ın Resûlü, öyle görüyorum.»

Buyurdu:

«Zenginlik ancak kalbin zenginliğidir, fakirlik de ancak kalbin fakirliğidir.»

İmam Ahmed - Ebu Davud ve Tirmizi, Nesei ve Beyhaki, Enes'-ten rivayet ettiler.

«Ensardan bir kişi Allah'ın Resûlü'ne geldi ve diledi. Allah'ın Resûlü:

«Senin evinde hiçbir şey yok mudur?»

«Evet bir palas vardır. Onu giyiyoruz. Öbür yarısını da yayıp üzerinde oturuyoruz. Bir de su içmek için bir maşrabamız vardır. Başka birşey yoktur.» dedi.

Cenab-ı Peygamber:

«Git onların ikisini bana getir» dedi. Ensarî onları Resûlüllah'a getirdi. Peygamber onları eline aldı:

«Kim bunları satın almak istiyor?»

Bir kişi:

«İkisini bir dirheme satın almak istiyorum Ya Resûlellah» dedi.

Allah'ın Resûlü:

«Kim daha fazla verir? Bir dirhemden fazla kim verir?»

İki veya üç defa bu sözü tekrar etti. Bir kişi:

«Ben onları iki dirhemle kabul ederim» dedi. Resûlullah onları o kişiye verdi. İki dirhemi alıp Ensarlı zata uzattı. Ve:

«Bunların birisiyle yemek al. Çocuklarına götür. Birisiyle de bir keser al, bana getir.» dedi.

Ensarlı zat, keseri Resûlüllah'a getirdi. Cenab-ı Peygamber eliyle kesere bir sap vurdu. Sonra:

«Git, odun getir, sat ve onbeş gün seni görmeyeyim» dedi.

Ensarlı gitti, Resûlüllah'ın dediğini yaptı. Onbeş gün sonra Peygambere geldi. On dirhem kazanmıştı. Onların bir kısmıyla elbise, bir kısmıyla da yemek almıştı. Allah'ın Resûlü:

«Bu durum senin için kıyâmet gününde gelip dilenmenin senin yüzünde siyah benler teşkil etmesi.den daha hayırlıdır. Dilenmek ancak üç sınıf için elverişli olur: Fakru-zaruretin altında inim inim inlemiş kişi veya dehşetli bir borca dalmış kişi veya acıtıcı bir kanın altına girmiş kişi» buyurdu.

Ebu Ya'la Ebu Hureyre'den rivayet ediyor:

«Sakın dilenmekte ilhah etmeyiniz. Çünkü ilhah suretiyle bizden birşey alan bir kimse için o şeyde bereket olmaz.»

Malik, Ata bin Yesar'dan rivayet etti:

Resûlü Ekrem Hz. Ömer'e bir hediye gönderdi. Ömer hediyeyi geri çevirdi. Cenab-ı Peygamber Ömer'den sordu:

«Niçin bunu geri çevirmişsin?»

Ömer:

«Ey Allah'ın Resûlü! Sen bize haber vermedin mi ki herhangi birimizin en hayırlısı hiç bir kimseden bir şey almayanımızdır.»

Resûlüllah:

«Ben bunu söyledim. Fakat bu dilenmek suretiyle olursa böyledir. Dilenmeksizin sana gönderilen ise, o bir rızıktır, Allah onu sana göndermiştir.»

Ömer:

«Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim, bundan sonra hiçbir kimseden birşey istemeyeceğim, fakat istemeksizin bana gelen bir şeyi de geri çevirmeyeceğim.»

Bu hadisi şerif hediye yoluyla gelenin helâl olduğunu bize haber veriyor.

İmam Ahmed ve Beyhakı, Aişe validemizden rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü bana:

«Ey Aişe! Dilenmeksizin bir kimse sana birşey verirse, onu kabul et. O ancak bir rızıktır, Allah onu sana arzetmiştir.»

Ebu Ya'la, Vasıl bin Hattab'dan rivayet ediyor:

Sordum:

«Ey Allah'ın Resûlü! Siz, en hayırlısı senin için hiçbir kimseden birşey istememendir» buyurdun.

Cenab-ı Peygamber:

«O istemek suretiyle gelirse öyledir. Fakat istemeksizin gelen ancak bir rızıktır. Allah sana o rızkı vermiştir» buyurdu.

İmam Ahmed, Halid bin Adiyy el-Cüheni'den rivayet ettiler:

Resûlüllah'tan dinledim:

«Dilenmeksizin kardeşinden bir iyilik bir kimseye gelirse, (nefsinde beklemeksizin böyle bir şey gelirse) onu kabul etsin, reddetmesin. Bu bir rızıktır, Allah onu sevketmiştir.»

İbn Ebi Hâtim, Ebu Said Hudri tarikıyla rivayet etti:

«Kimin bir evkiye (yani kırk dirhem) lik serveti olduğu halde dilenirse, o, dilencilikte ilhah eden zümreye dahil olduğu gibi haram işlemiş oluyor.»

İmam Ahmed, Ata bin Yesar'dan rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Bir evkiye serveti olduğu halde dilenen bir kimse dilencilikte ilhah etmiş oluyor.»

İmam Ahmed, Abdullah bin Mesud tarikıyla rivâyet ediyor.

«Kim ki kendisini zengin edecek kadar malı olduğu halde, dilenirse onun zenginliği kıyamet gününde onun yüzünde yaralar ve bereler şeklinde olduğu halde haşre gelir.»

Eshab-ı Kiram:

«Ey Allah'ın Resûlü! Onun zenginliği ne kadardır?»

Cenab-ı Peygamber:

«Elli dirhem veya elli dirhem karşılığı altındır.»

Hafız Ebul Kasım Tabarani, Muhammed bin Sirin tarikıyla rivayet ediyor:

«El Haris, Şam'da Kureyşten olan bir kişiye Ebu Zer'in ihtiyacı olduğunu söyledi. O kişi Medine'de bulunan Ebu Zer'e (300) üçyüz dinar gönderdi. Ebu Zer, bu dinarlar geldiğinde:

«Acaba Abdullah benden daha kıymetsiz bir kimseyi yanında bulamadı mı?» dedi ve devamla:

«Ben Resûlüllah'tan dinledim; kimin kırk dirhemi olduğu halde dilenirse o ilhah etmiş oluyor. Ebuzer'in ailesinde (kendi ailesini kastediyor) kırk dirhem vardır. Kırk koyunu vardır, iki tane de hizmetçisi vardır» dedi.

İbn Merduyeh, Amr ibn Şuayb'tan Resûlüllah'tan rivayet etti:

«Kimin kırk dirhemi olduğu halde dilenirse, o mulhih (yani ilhah etmiş) oluyor ve o aldığı da kızgın kum gibidir.»

«(274) Mallarını gece ve gündüz gizli ve aşikâra hayra harcayan kimseler var ya! İşte onların Rableri katında ecirleri vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır...»

Bu âyeti celîle hakkında seleften gelen rivâyetler:

Bu âyet, Allah rızası için bütün vakitlerde, (gecede, gündüzde) bütün durumlarda mallarını infak edenler hakkında gelmiştir. Hatta kişinin aile efradına verdiği nafaka da buna dahildir. Nitekim Sahihayn'da sabit olmuştur: Feth senesi hasta düşen Saad bin Ebi Vakkas'ı Resûlüllah (S.A.V.) ziyaret etti. Bazı rivayetlerde bu olay Haccet-ul Veda senesinde olmuştur. Ve Saad'a hitaben şunu söyledi:

«Allah rızasını taleb etmek maksadıyla herhangi bir nafakayı verirken onunla derecen yükselir ve bir yüce makamı elde edersin. Hatta hanımının ağzına verdiğin lokma da böyledir.»

İmam Ahmed, İbn Mesud tarikıyla, o da Allah'ın Resûlü'nden rivayet etti:

«Müslüman bir kimse aile efradına bir nafaka verirse, ve bunu da hasbeten lillah yaparsa, o, nafaka onun için sadakadır.»

Said bin Yesar, Yezid bin Abdullah'tan rivayet ediyor. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Bu âyeti celîle, Hayl eshabı (at sahibleri) hakkında nazil olmuştur.»

Habeş es-Senânî İbn Şihab'tan, o da İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Hayl eshabı, o kimselerdir ki, Allah yolunda cihad etmek için at beslerler.»

Ebu Ümame'den Said bin Müseyyüb'ten, Mekhul'den rivayet ediliyor:

Hz. Ali'nin dört dirhemlik malı vardır. Allah rızası için bir dirhemi gece verdi. Bir dirhemi gündüz, bir dirhemi gizli, bir dirhemi de açıkda verdi. Onun üzerine bu âyeti celîle nazil oldu.

İbn Cerir de Abdulvahab bin Mücahid yoluyla böyle rivayet ediyor. Fakat bu zat zaiftir.

İbn Merduyeh başka bir yoldan İbn Abbas'tan rivayet ediyor. «Bu âyet, Hz. Ali hakkında nazil olmuştur.»

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي
يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطٰنُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوٓا اِنَّمَا
الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَآءَهٗ
مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهٗ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهٗٓ اِلَى
اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ
اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقٰتِ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ
اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يٰٓاَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰٓوا اِنْ
كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ
اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ اَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا
تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى
مَيْسَرَةٍ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى
اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

(275) Ribayı (Faizi) yiyenler (kabirlerinden, şeytanın çarpmış olduğu kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu da, onların «Alım - satım da ancak faiz gibidir!» demelerindendir. Halbuki Allah, alış - veriş; helâl, faizi haram kılmıştır. Kime Rabbisinden bir öğüt gelir de (faizden) vaz geçerse, geçmişi kendisinedir. Onun emri Allah'a aiddir. Kim (faizciliğe) dönerse işte onlar ateşin arkadaşlarıdır. Onlar ateşte kalıcıdırlar.

(276) Allah faizin bereketini kaldırır, sadakaları artırır. Allah pek nankörlük yapan ve çok günâhkâr olan hiç bir kimseyi sevmez.

(277) Şübhesiz ki, îman eden, iyi amellerde bulunan, namaz kılan, ve zekât verenler için Rableri katında ecirler vardır. Onların üzerinde korku yoktur. Ve onlar üzülmezler de.

(278) Ey îman edenler! Allah'dan korkunuz! Eğer mü'minler iseniz faizden arta kalanı bırakınız.

(279) Eğer (bunu) yapmazsanız, Allah ve Resûlü'ne karşı açılmış bir savaşta olduğunuzu biliniz. Eğer tevbe ederseniz mallarınızın başları (sermayeniz) sizindir. Böylece ne zulmeder ne de zulme uğrarsınız.

(280) Eğer borçlu darda ise, zengin oluncaya kadar mühlet veriniz. Eğer biliyorsanız alacağınızı sadaka edip bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır.

(281) Öyle bir günden korkunuz ki, o günde Allah'a döndürüleceksiniz. Sonra haksızlığa uğramadan herkesin kazancı kendisine eksiksiz verilecektir!

TEFSİR

(275) Faizcilik İslâm'dan önce bulunan bir usuldür. Hangi zamanda ihdas edildiğine dair elimizde kesin bir delil yoktur. Yalnız Yahudilerin protokollarından nakledildiğine göre «Yahudî Yahudîden faiz almaz, fakat diğer insanlardan faiz alır!» yazılıdır. Demek ki kökü tâ o zamana dayanıyor faizin!..

İslâm kesinlikle faizi haram olarak ilân eder. **«Faizi yiyenler, (kabirlerinden ancak şeytanın çarpmış olduğu kimsenin kalktığı gibi kalkar!...»**

«YİYENLER» tâbirinden, yemenin malın en büyük yararı olduğuna ve faizin daha fazla yiyeceklerde yaygın olduğuna işaret vardır. Faiz, zamandaki veya bedeldeki fazlalıktır. Meselâ, bir yiyecek maddesini diğer bir maddeye karşı satar veya bir parayı diğer bir para ile değiş tokuş yapar. Fakat birisini bilâhere teslim edeceğini şart koşar! Ya da yüz gıram altını yüz bir gıram ile değiştirir. Bu iki muamele de caiz değildir. **«Faizciler, kabirlerinden saralının kalktığı gibi kalkarlar.»** Âyeti Celîlesi muhatablarının **«Şeytan insana çarpar»** kanaatına göre varid olmuştur. Faizcilerin, deliler gibi kalkış ve düşüşleri akıllarında bulunan bir eksiklikten ötürü değildir. Aksine Alah, onların midelerindeki, faizi artırır, onlara ağırlık yaparak düşürür! Bu cezanın sebebi, alış - veriş ile faizi aynı gözle görmeleri ve ikisini bir ipe takmalarıdır. Zira ikisi de kâr getirir. Nasıl alış - verişten gelen kâr helâl ise, faizden gelen kâr da helâldir, dediler. Faiz ile alış - verişin arasındaki fark apaçıktır. Zira bir dirheme karşılık olarak iki dirhem vermek, yüzde yüz bir dirhemi kayıp etmek demektir. Amma bir dirhem eden bir malı, iki dirhemle satın alan ya ihtiyaçtan veya bir kârı beklemekten dolayı böyle aldığı için zararı telâfi edilmiş demektir.

«Allah alış verişi helâl, faizi haram kılmıştır.» Bu Âyet, faizin her zaman ve her yerde ister Müslümandan alınsın, ister gayri müslimden alınsın, haram olduğunu ilân eder. Allah (C.C.), **«Şu zamanda, şu memlekette faiz haramdır. Filan memlekette, fişmekân zamanda helâldir»** demedi. Mutlaka haram olduğunu ilân etti. Hanefî mezhebinin metinlerinde **«Darül-harbde kâfir ile Müslüman arasında faiz yok-**

tur!» diye yer alan ibarenin tahlili çeşitli şekillerde yapılmıştır. Meselâ Fethul-Kadir'in hâşiyesi «El-İnaye»de «Darül-harbde dahî, kâfir ile Müslüman arasında faiz alıp vermek yasaktır» denmektedir.

Yine aynı kitabın hâşiyelerinde **«Bu metin, Makhul tarafından gelen bir Hadîsi Mürseldir. Delil olup olmaması tartışılmıştır.»** denilmiştir.

«Bu hadise herhangi bir müsnedde rastlanmamıştır. Üstelik Ebu-Hanifeden rivayet edilen sadece «Darül-harbde faiz yoktur!» kadarıdır. **«Müslüman ile Harbî Kâfirin arasında!»** ki bölüm bazı meşayihin ders esnasındaki takrirleridir» denilmektedir.

Bir de Hanefîlerden Ebu-Hanife ile talebesi İmamı Muhammed bu durumu savunmuşlardır. Ebu-Yusuf ise diğer üç mezhebin imamları gibi **«Her zaman ve her yerde faiz haramdır!»** demiştir. Üstelik Ebu-Hanîfe ile İmamı Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî **«Müslüman Darülharbde faiz ile parasını kâfire verebilir. Fakat kâfirden faizli para alamaz.»** demişlerdir.

Faizin bereketini Allah gidermiştir. Sadakaların sevabını ise, kat kat artırmıştır. Bu sırra binaen Alah'ın Resûlü, **«Şübhesiz ki, Allah sadakanızı alıp herhangi birinizin tayını ve buzağısını büyüttüğü gibi büyütür!»** demiştir.

Başka bir hadisde de **«Hiç bir mal yoktur ki, zekâttan ötürü eksilsin!..»** demiştir.

276) **«Allah, kâfirlikte pek ileri gideni ve günâha dalanı sevmez!.»**

Kâfirlikte pek ileri gidenden maksat, haramları helâl telâkki edenlerdir. Günâha dalandan maksat, helâl ve haramı ayırdetmiyenlerdir.

«Benî - Sâkif» kabîlesinin Kureyşden faiz alacağı vardı. O, faizin zamanı geldiğinde **«Haydi malımızı veriniz!»** diye Kureyşlileri sıkıştırdılar. Bunun üzerine **«Ey îman edenler! Allah'dan korkunuz ve faizden arta kalanı bırakınız!...»** Âyeti nâzil oldu. Halktan sermayeden fazla alacağız diye şart koştuğunuz faizi almayınız, dendi.

(279) **«Eğer faizi almaktan vazgeçmezseniz Allah ve Resûlü'nden gelen bir savaşta olduğunuzu biliniz!»**

«Bir savaş» tâbiri, gelecek savaşın büyüklüğünü ilân eder.

Âyeti Celîle, murabînin hükmü, bağînin hükmü gibi olduğunu bildirir. Rivayete göre bu Âyetin nüzûlü (inişi) anında Benî-Sâkif'liler: **«Allah ve Rasûlü'nün harbine gücümüz yetmez!»** dediler ve faizden vazgeçtiler.

«Eğer tevbe ederseniz, sermayeniz sizindir. Ne zulmeder ne de zulm edilirsiniz!» Bu Âyeti Celîle, İslâmın **«Ne kimseye zarar verilir ne de zarar kabul edilir!»** kaidesini getirmiştir. Ve yine bu Âyeti Celîle delâlet eder ki, **«Faizcilikten tevbe etmedikleri takdirde sermayeleri faizcilere geri verilmez. Zira haramı helâl telâkki etmek irtidattır!»**

(280) **«Eğer borçlu fakirse, zengin oluncaya dek ona mühlet veriniz. Bağışlamanız size daha hayırlıdır!...»** Yani geciktirmeden daha hayırlıdır veya aldığınızdan daha hayırlı olur. Çünkü sevab, kat kattır.

Allah'ın Resûlü (S.A.V.) **«Müslüman bir kimsenin alacağını tahsil etme zamanı geldiği halde (Ödeyenin takatsızlığına bakar ve tehir ederse, her gün için bir sadaka, defterine yazılır!)»** buyurmuştur.

(281) **«Öyle bir günden sakınınız ki o günde Allah'a döndürüleceksiniz!»** Bu gün, ya Kıyâmet günü veya ölüm günüdür. **«Sonra her nefse kazandığı verilir ve onlara zulmedilmez!»** Bu Âyet İbnu-Abbas (R.A.)'a göre Cebrail'in en son getirdiği ve Resûlüllah'a **«Bu Âyeti, el-Bakara'nın iki yüz sekseninci Âyetinin başına koy!»** dediği Âyettir. Bu olaydan sonra Allah'ın Resûlü **«yirmi bir gün»** yaşadı. Bâzıları **seksen bir gün, bâzıları yedi gün,** bâzıları da **üç saat** yaşadı demişlerdir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(275) Riba yiyenler, ancak kendisini şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi çarpılmış bir tarzda kalkarlar. Bu, onların «Alış veriş de ancak Riba gibidir» demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helâl, Ribayı ise haram kılmıştır...»

Bu âyeti celîle hakkında varid olan eserler:

İbn Cerir, Mücahid'den rivayet eder:

«Cenab-ı Hakkın yasakladığı Riba, o Ribadır ki, cahiliyet ehli bir kimseye borç verirlerdi. Borcun alma zamanı geldiğinde verecekli

(borçlu) alacaklıya «şu kadar borcuma ekler, şu kadar zaman sonra verirsem olur mu» derdi. O da, olur diye kabul ederdi. İşte bu âyetteki Riba budur.»

İbn Cerir, Katade'den rivayet etti:

Cahiliyet ehlinin Ribası, kişi belli bi zamana kadar bir mal satın alırdı. O zaman geldiğinde borçlu borcunu edâ etmekten aciz ise, borca birşeyler eklemek suretiyle yeni bir zaman ve yeni bir mühlet isterdi.»

Ahmed, Bezzar, Rabi bin Hubeys'ten rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü'nden soruldu:

«Kazancın hangisi daha helâl, daha güzeldir?»

«Kişinin kendi eliyle kazandığı daha helâl ve daha güzeldir. Bir de dinen geçerli olan alış-verişle elde ettiği daha güzel, daha helâldir.»

Müslim ve Beyhaki, Ebu Said'den rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü'ne bir hurma getirildi. Cenab-ı Peygamber:

«Bu bizim hurmalarımızdan değildir. (Yani Medine hurması değildir) buyurdu.» Getiren kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Biz kendi hurmalarımızdan iki avuç verdik, bundan bir avuç aldık.» dedi.

Cenab-ı Peygamber:

«İşte bu, Ribadır. Onu geri veriniz. Sonra bizim hurmamızı onlara satınız. Sonra bizim için bu hurmadan satın alınız» buyurdu.

Abdurrezzak, İbn Ebi Hâtim, Aişe validemizden rivayet ettiler:

Bir kadın Âişe validemizden sordu:

«Siz Zeyd bin Erkam'ı tanıyor musunuz?»

Aişe validemiz: **«Evet, tanıyorum»** dedi.

«İşte ben Zeyd bin Erkam'a bir köle sattım, falan zamana kadar, (800) sekiz yüz dirheme. Sonra para bakımından sıkıştı. Köleyi bana zamanı gelmezden önce (600) altı yüz dirheme sattı. (Buna ne buyuruyorsun?)

Aişe validemiz:

«Senin sattığın da satın aldığın da çok kötü birşeydir. Git Zeyd'e söyle! O Alah Resûlü ile beraber olan cihadını iptal etmiştir. Eğer bu işten tevbe etmezse, cihadı iptal edilmiş olur.»

Kadın:

«Ey Aişe! Acaba ben bu arada kalan (200) ikiyüz dirhemi affedersem, (almazsam), sadece (600) altı yüzü alırsam Zeyd ve ben bu işten kurtulur muyuz?»

Âişe validemiz:

«Evet, kurtulursunuz» dedi ve şu âyeti okudu:

«Kime Rabbinden bir öğüt gelir de Ribaya son verirse artık geçmişi kendisine, işi de Allah'a aittir...»

Ebu Naim «El-Hilye»de Cafer bin Muhammed'den rivâyet etti. Bu zattan **«Niçin Allah Ribayı haram kılmıştır?»** soruldu. Buyurdu:

«Ta ki, insanlar birbirlerine iyilik yapmaktan menolunmasınlar. Ribadan ötürü birbirlerine borç vermekten imtina etmesinler.»

İbn Cerir ve İbnul-Munzir, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyorlar:

«Riba yiyen bir kimse kıyamet gününde mecnun olarak, (zaman zaman sar'aya tutularak) haşrolunur.»

Abd bin Humeyd, İbn Cerir ve İbnul Munzir başka bir yoldan İbn Abbas'tan rivayet ederler:

«Bu âyetteki manzara, Ribacının kabrinden haşre gönderildiği çağdaki manzaradır.»

Abdürrezzak, Ahmed ve Beyhaki Kâab'tan rivayet ettiler:

«Ribadan yediğin bir dirhem — ki Allah onu riba olarak yediğini biliyor — benim katımda otuzüç zinadan daha korkunçtur.»

Tabarani «Evset»te ve Beyhaki, İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Ribanın bir dirhemi Allah katında otuz altı zinadan daha şiddetlidir. Kimin eti haramdan biterse, o ete ateş daha uygundur.»

İbn Ebi Dünya «gıybet» konusunda ve Beyhaki, Enes'ten rivayet ettiler:

«Allah'ın Resûlü bir gün hutbe okudu. Ribadan bahsetti. Ribanın korkunçluğunu gözler önüne serdi ve buyurdu:

«Kişinin almış olduğu bir dirhemlik Riba Allah katında, hata yönünden kişinin işlemiş olduğu otuzaltı zinadan daha korkunçtur. Ribanın en korkuncu müslüman bir kişinin aleyhinde bulunup onun haysiyetini payimal etmektir.»

Tabarani, Avf bin Malik'ten rivayet etti. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Af olunmayacak (korkunçluğundan kinayedir) günahlaıdan sakınınız. Onlar: ğulûl ile Riba'dır. Ğulûl, ganimet malından, (devlet hazinesinden) çalmaktır. Kim ki, bu maldan herhangi birşey çalarsa, kıyamet gününde onunla beraber haşre gelir. Kim ki Ribayı yerse, Allah onu mecnun olarak haşreder. O haşre gelirken düşüp kalkıyor» dedikten sonra şu âyeti okudu:

«Riba yiyenler, ancak kendisini şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi çarpılmış olarak mezarlarından kalkarlar.»

Abdurrezzak, Ahmed, Buhari, Müslim ve İbn ul Munzir, Aişe validemizden rivayet ettiler:

«El Bakara sûresinin son âyetleri Riba hakkında nazil olduğunda Cenab-ı Peygamber mescide çıktı. Onları halka okudu. Sonra içki ticaretini haram kıldı.»

Ebu Davud ve Hakim, Cabir'den rivayet ettiler:

«Vakta ki «Riba yiyenler ancak kendisini şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi çarpılmış olmaktan başka bir tarzda kalkmazlar» âyeti indi, Allah'ın Resûlü:

— Kim ki, muhabere muamelesini terketmezse, o Allah'a ve Resûlüne karşı harp ilân etsin.» dedi.

Hadisin metninde bahsi geçen Muhabere, müzarea muamelesidir. Yani kişi arazisini o araziden çıkan mahsulün bir kısmını almak karşılığında kiraya veriyor.

Muhabere haram olduğu gibi Müzabene ve muhakele de haramdır. Müzabene; ağacın üzerindeki yaş ve toplanmamış meyveyi aynı meyvenin cinsinden kurutulmuşlarla değiştirmektir. Muhakele; daha

harman edilmemiş buğdayı (yani sapında bulunan buğdayı) başakta bulunan buğdayı tasviye edilmiş buğday ile değiştirmektir. Bu eşya ve bunlara benzer şeylerin haram olması, Riba kökünü kesmek ve kaldırmak içindir! Çünkü iki şeyin arasındaki eşitlik bilinmiyor. Kurumazdan önce onu takdir etmek zordur. Bunun için fâkihler, eşitliği bilmemek gerçekten fazla bir şekilde değiştirmek gibi hüküm oluyor diye bu noktadan hareket ederek Ribaya vardıran yolları daraltmak, Ribaya götüren vesileleri ortadan kaldırmak için içtihadlarına göre birçok şeyleri haram ilân etmişlerdir.

İmam Ahmed, İbn Mace ve İbn-Cerir, Hz. Ömer'den rivayet ediyorlar:

«Kur'an'ın en son inen (ahkâm) âyeti Riba âyetidir. Allah'ın Resûlü o âyeti bize tefsir etmeden, (açıklamadan) önce vefat etti. Binaenaleyh Riba ve şüpheli şeyleri bırakınız.»

Buhari, Ebu Abd ve İbn Cerir ve Beyhaki «Delail»inde Eş Şa'bi tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Cenab-ı Hakkın peygamberi üzerine en son indirdiği (ahkâm) âyet Riba âyetidir.»

El Beyhaki «Delail»inde Said bin Müseyyeb tarikıyla da Hz. Ömer'in **«Allah tarafından en son indirilen âyet Riba âyetidir»** dediğini naklediyor.

Sahihayn'da Numan bin Beşir'in tarikıyla gelen bir hadiste Allah'ın Resûlü buyuruyor:

«Şüphesiz helâl apaçıktır. (Yani Kur'an helâlin ne olduğunu açık bir şekilde bildirmiştir.) Haram da açıktır. (Kur'an onu da bildirmiş). Helâl ile haram arasında şüpheli bir takım emirler vardır. Kim ki şüphelilerden sakınırsa, o hem dinini, hem namusunu korumuş olur. Kim ki şüphelilere girerse harama girmiş olur. Tıpkı korunun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi. Yaklaşır ki sürü koruya girsin!»

Sünende Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'dan rivayet ediliyor:

«Ceddim Resûlülah'tan dinledim! Seni şüpheye sokanı bırak, şüpheye sokmayana yapış, buyuruyordu.»

Başka bir hadiste **«Günah, o şeydir ki kalbi gıdıklıyor, nefis onun hakkında tereddüd ediyor. Halkın onu görmesini istemiyor.»**

Başka bir rivâyette **«Halk sana fetva verse dahi, halk sana fetva verse dahi kalbinden fetvayı iste»** buyurulmaktadır.

İmam-ı Gazali, **«Bu, özel olarak bir sahabi için söylenilmiş bir hadisi şeriftir. Genel bir hüküm olmaz»** diyor.

İbn Mace, Heyyaç bin Bostan'ın tarikıyla Ebu Said el Hudri'den şu hadisi rivayet ediyor:

Hz. Ömer bize hutbe okudu:

«Şüphesiz ki, umulur ben size elverişli olan birtakım şeylerden sizi menetmeye kalkışayım. Veya size elverişli olmayan bir takım şeyleri size emretmiş olayım. Şüphesiz ki, Kur'an'ın iniş yönünden en son âyeti Riba âyetidir. Şüphesiz ki, Resûl-ü Ekrem onu bize açıklamadan önce vefat etti. Binaenaleyh sizi şüpheye düşüreni bırakınız. Kesinlikle sizi şüpheye düşürmiyeni yapınız.» (1)

İmam Ahmed, Huşeym'den o da Hasan Basri tarikıyla rivayet ediyor. Ebu Hureyre'den dinledik. Allah'ın Resûlü:

«İnsanlar üzerine bir zaman gelecektir ki, onda Riba yiyeceklerdir.» buyurdu. Ravi «Allah'ın Resûlü'nden» soruldu:

— Bütün insanlar mı yiyeceklerdir?

Cevab:

— Riba yemiyenlere de Ribanın tozu dokunacaktır.» dedi.

Bu hadisi, Ebu Davud, Nesei ve İbn Mace de başka yollardan rivayet etmişlerdir. İşte haramlara götüren vesileler de bu kabildendirler. İbn Kesir, bu konuda şunları da kaydediyor:

Riba konusu birçok ehli ilme bütün konulardan daha girift, daha müşkil, daha zor gelmiş bir konudur. Emiril Müminin Ömer İbn Hattab:

«Üç konu vardır. İsterdim ki, Allah'ın Resûlü onların hakkında bi-

(1) Bkz. İbn-Kesîr, 1 572, Darül-Endülüs, Beyrut, Ed-Durul-Mensur Suyutî, 1 - 364 - 365, Mat. el-Halebi, Kahire.

ze bir açıklama yapsaydı. Ta ki biz onun çizmiş olduğu hududda durmuş olsaydık. O konular: Dedenin miras meselesi, kelâle meselesi ve Ribânın bablarından bazı bablar (Ribâ meselelerinden bazı meseleler) ve kendisinde Riba şaibesi (kokusu) olan bir takım meselelerdir» buyurdu.

Allah'ın sistemi şahittir ki, her haram gibi, haramın vesilesi de haramdır. Çünkü harama götüren haramdır. Nitekim vacibin tamamlanmasına vesile olan da vacibdir.

İmam Ahmed, Ebu Muaviye'den, A'meş'ten, Müslim bin Subeyh'ten, Mesruk'tan, Aişe'den rivayet etti:

«El-Bakarâ'nın son âyetleri Riba hakkında nazil olduğunda Allah'ın Resûlü mescide gelip o âyetleri okudu. İçki ticaretini haram ilân etti.»

Bu hadisi, Tirmizi hariç diğer cemaat, (sünen sahibleri) rivayet etmişlerdir. Buhari bu âyetin tefsirini yaparken **«Cenab-ı Hak bunların ticaretini de haram kılmıştır»** dedi. Buhari'nin Aişe validemizden gelen diğer bir lafzında **«El Bakara sûresinin son âyetleri riba hakkında nazil olunca Resûlullah halka okudu. Sonra içki ticaretini haram kıldı»** şeklindedir.

Bu hadis üzerinde konuşma yapan bazı hadis imamları şöyle diyorlar:

Riba ve vesileleri haram kılındığında içki ve ona götüren ticaretler ve benzerleri de haram kılındı. Nitekim Müslim ve Buhari'nin ittifakla rivayet ettiği hadiste Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:

«Allah, yahudilere lânet etsin. Onlara iç yağları haram kılındı. Onlar o iç yağlarını eriterek, satıp parasını yediler.» Yani hileye kaçtılar. Daha önce muhallil bahsinde ge;en hadiste, Cenab-ı Hak Ribayı yiyene, yedirene ve iki şahidine ve kâtibine lânet ettiği geçti. Hadis imamları Ribanın üzerinde şahitlik ve akdini yazmak ancak şer'i bir akid suretinde belirtilirse, olur dediler. Şer'i bir akid suretinde belirtiliyor, fakat içi fasidtir. Öyleyse burada itibar mânâyadır, surete değildir. Çünkü ameller niyete göredir. Meselâ: Ribayı kişi yemek istiyor. Fakat direkt yemiyor. Birtakım hileli yollara başvuruyor. Ve böylece zahir-

de, (surette) şer'i bir hüküm haline getiriyor. Fakat gerçekte Ribadır. Böyle bir muamele dinen memnu'dur.

Sahih'te **«Allah, sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Ancak Allah sizin kalblerinize ve amellerinize bakar»** denilmektedir.

İbn Kesir bunları söyledikten sonra şunu da ekliyor:

İmam ve allame İbn Teymiye İBTALİTAHYİL (Hileli muameleleri ibtal) hususunda bir kitab telif etmiştir. Bu kitabda batıla götüren vesilelerin tamamını yasaklayan hadisler ve hükümler yer almaktadır. Ve orada kifayetli bir şekilde izahat vermiş ve hastalıklara şifa getirmiştir. Allah ona rahmet etsin ve ondan razı olsun. (1)

«(276) Allah Ribayı yokeder. Sadakaları artırır. Allah oldukça günahkâr olan kâfirlerin hiçbirini sevmez...»

İbn Cerir «Bu âyet, tıpkı Abdullah bin Mes'ud'dan gelen hadisin naziridir. O hadis şudur: **«Riba, nekadar çoğalırsa çoğalsın, onun neticesi azlığa dönüşür.»** Bu hadisi, İmam, Ahmed «Müsned»inde rivayet etmiştir.» Riba hernekadar çoğalırsa neticesi azlığa dönüşür» den maksad, neticede hüsran yokluk ve iflas vardır demektir. İbn Mace bu hadisi Abbas bin Cafer'den rivayet etmiştir. Bu, maksudun tam aksine veren muamele kabilindendir. Nitekim İmam Ahmed, Emirilmüminin Hz. Ömer'den gelen şu rivayeti kaydetmektedir:

«Hz. Ömer mescidden çıktı. Yayılmış bir taamı gördü. **«Bu taam nedir?»** diye sordu. Dediler ki bize celbedilmiş bir taamdır.» Hz. Ömer:

«Alah sizin için, bu taamda ve onu celbedende bereket kılsın.» dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer'den soruldu:

«Ey müminlerin emiri! O adam ihtikâr yapmıştır.»

Hz. Ömer:

«Kim bu taamı ihtikâr etmiştir? O adam kimdir?»

Dediler ki:

«Hz. Osman'ın azadlısı Ferruh, ve senin kölen filan zat.»

Hz. Ömer onların ikisini de huzuruna çağırdı:

---

(1) Bkz. İbn-Kesîr, 2-582-583, Darül-Endülüs, Beyrut, Bilâtarih.

«Müslümanların yemeğini ihtikâr etmeğe (yani karaborsa yapmağa) sizi iten nedir?»

Dediler:

«Ey Müminlerin Emîri! Biz malarımızla (yani paramızla) satın alıyor ve satıyoruz.»

Hz. Ömer:

«Ben Resûlüllah'tan dinledim. Buyurdu:

«Kim ki, müslümanların üzerinde taamlarını ihtikâr ederse, Allah (C.C.) onunla ona vurur. (Yani neticesi iflâstır) Veya cüzzamla vurur.» »

Hz. Ömer bunları söylediği zaman Ferruh:

«Ben Allah'a da, sana da söz veriyorum ki, hiçbir taam hususunda hiçbir zaman böyle bir şey artık yapmayacağım!»

Hz. Ömer'in azadlısı ise:

«Biz ancak malımızla alır ve satarız deyip böyle yapacağında ısrar etti.» Hadisenin ravisi olan Ebu Yahya diyor ki:

«Ben, ömrümün sonunda bu azadlı köleyi, cüzzam hastalığına tutulmuş olarak gördüm.»

İbn Mace, El Heysem bin Rafi'den rivayet ediyor:

«Kim ki, müslümanlar üzerinde taamlarını (yani gıdalarını) karaborsa yaparsa, (ihtikâr ederse) Allah ona iflas ve cüzzamı isabet ettirir.» Bu hadisde hem iflâs var, hem de cüzzam.. Bunlar, maddi de olabilir, manevî de olabilir. Dikkat edilsin.

Sadakaların çoğalması hususunda Buhari, Abdullah bin Kesir (veya Kuseyr)den, o Ebu Nadr'dan ve Abdurrahman bin Abdullah bin Dinar'dan, o babasından, o Ebi Salih'ten, o Ebu Hureyre'den rivayet ediyor:

«Kim ki, bir hurma kadar helâldan ve kazancından sadaka verirse, sadece helâl kesbten verilen sadakayı kabul eden Cenab-ı Hak, onun o sadakasını sağ eliyle kabul ediyor. Sonra o sadakayı sahibi için artırıyor. Tıpkı birinizin küriğini (at yavrusunu) besleyip onun dağ kadar olmasını sağlaması gibi.»

Buhari zekât kitabında böyle rivayet etmiştir. Tevhid kitabında

Halid bin Muhalled bin Süleyman bin Bilal'dan, Abdullah bin Dinar'dan benzerini rivayet etmiştir. Müslim de zekât bahsinde bunun benzerini rivâyet etmiştir.

İbn Hibban, Ebu Hureyre tarikıyla rivayet ediyor. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Allah sadakayı sağıyla kabul eder. Sizin için onu besleyip artırır. Tıpkı sizden birisinin at yavrusunu besleyip büyüttüğü gibi.. Hatta bir lokmanız (bazen) Uhud dağı kadar olur. Bunun tasdiki Cenab-ı Hakkın kitabındadır. **«Allah Ribayı yok eder, sadakaları artırır'.»**

İbn Cerir'in Ebu Hureyre tarikıyla rivayet ettiği hadiset:

«Kul, helâlinden sadaka verirse Allah onu Sağıyla (eliyle) alır. Kabul eder. Birinizin küriğini beslediği gibi besler. Şüphesiz ki kişi bir lokmayı sadaka verir. O Allah'ın elinde veyahut Allah'ın keffinde çoğalup Uyud dağı kadar olur. Binaenaleyh sadaka veriniz.»

«Ey iman edenler! Allah'tan korkunuz ve Riba hesabından arta kalanı bırakınız. Eğer gerçek müminler iseniz...»

Bu âyet, «Beni Sakif» boyundan olan «Beni Âmr bin Umeyre» kabilesi ile Kureyş boyundan olan «Beni Muğire» kabilesi hakkında nazil oldu. Cahiliyet döneminde bu iki kabile arasında Riba muamelesi vardı. İslâm geldi ve İslâma girdiklerinde Beni Sakif o Ribalarını Beni Muğire'den almak istediler. İstişare ettiler. Beni Muğire:

— Biz İslâmdaki kazancımızla İslâmda Ribayı ödemeyeceğiz, dediler. Mekke valisi İtab bin Esid (R.A.), Allah'ın Resûlü'ne bu hadiseyi yazdı ve o zaman bu âyeti celîle indi. Cenab-ı Peygamber bu âyeti İtab'a yazdı:

«(278) Ey müminler! Allah'tan korkunuz ve Riba hesabından arta kalanı bırakınız. Eğer gerçek mümin iseniz böyle yapınız. Yok, eğer bu Ribayı terketmezseniz bilin ki, Allah'a ve peygamberine karşı harbe girmişsiniz.»

Bu âyeti dinleyen bu kabileler:

«Biz Allah'a tevbe ettik. Ribanın geri kalan kısmını da bıraktık» dediler. Ve hepsini bıraktılar.

İbn Cerir, İbn ul Munzir ve İbn Ebi-Hâtim, Süddi'den rivayet ettiler:

«Bu âyet, Resûlullah'ın amcası Abdulmuttalib oğlu Abbas ile Beni Muğire'den olan bir arkadaşı hakkında nazil oldu. Bunların ikisi cahiliyyet döneminde ortak idiler. Paralarını Riba ile Sakıf boyundan «Beni-Zümre» kabilesine veriyorlardı. Bunlar da Beni Âmr bin Umeyr-dirler. İslâm geldiğinde onların daha büyük bir Riba alacakları vardı. Cenab-ı Hak **«Cahiliyet Ribasından artakalanı bırakınız»** âyetini indirdiği zaman, onu da bıraktılar.»

Abd bin Humeyd, İbn Cerir, İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hâtim, İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Kıyamet gününde Riba yiyene denilir ki, harp için silâhına sarıl.»

Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbn Mace, İbn Ebi Hâtim ve Beyhaki Âmr bin Ahves'ten rivayet ettiler:

Veda haccında Resûlüllah ile beraberdim. Buyurdular:

«Dikkat edilsin! Cahiliyet döneminden kalan her Riba mülgadir. (Kaldırılmıştır). Siz ancak sermayenizi (öz paranızı) alırsınız. Ne kimseye zulmedersiniz, ne de size zulmedilecektir. İlk mülga olan Riba Abdülmuttalib oğlu Abbas'ın Ribasıdır.»

İbn Mendeh, İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Bu âyeti celîle, Rabia' bin Âmr ve arkadaşları hakkınd anazil olduğu zaman, Cenab-ı Peygamber onlara:

«Eğer tevbe ederseniz size öz paranız geri verilecektir.» dedi.

Müslim, Beyhaki, Cabir bin Abdulah'tan rivayet ettiler:

«Allah'ın Resûlü Riba yiyene, yedirene, şahitlerine, kâtibine lânet etmiştir.»

Abdurrezzak ve Beyhaki Hz. Ali'den rivayet ettiler:

«Resûlüllah, on sınıfa lânet okumuştur: Riba yiyen, yediren, iki şahide, kâtibe, dak yapana, dak yaptırana, sadaka vermeyen, hulle yapan ve kendisi için hulle yaptırılana...»

Hakim Ebu Hureyre'den rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Dört sınıf insan vardır ki, Allah'a onları cennete sokmamak, ve onlara cennetin nimetlerinden tattırmamak haktır:

1 — İçkiye devam eden (alkolik olan)

2 — Riba yiyen

3 — Yetimin malını haksız olarak yiyen

4 — Ana ve babaya karşı koyan (Akil-Vâlideyn)**»**

Ebu Ya'la İbn Mes'ud'dan, o da Resûlüllah'tan rivayet ediyor:

«Herhangi bir kavimde ZİNA ile RİBA açıkça işlendiği zaman onlar Allah'ın cezasını kendi nefislerine celbetmişlerdir!...»

Ahmed, Amr bin As'tan, o da Resûlüllah'tan rivayet ettiler:

«Hangi kavm ki, onlarda Riba açıkca alınıp verilirse, onlara mutlaka kıtlık isabet eder. Hangi kavm ki, onlarda rüşvet açıkca alınıp verilirse, mutlaka onlara korku isabet edecektir.»

Tabarani, Kasım bin Abdulvahid el-Verrak'tan rivayet ediyor:

Abdullah bin Ebi Evfa'yı çarşıda gördüm. Şöyle bağırıyordu:

«Ey sarraflar! Müjdeleniniz.»

Sarraflar:

«Allah sana cennet müjdesini versin. Neyle bizi müjdeliyorsun?»

Abdullah bin Ebi Evfa:

«Allah'ın Resûlü «Sarrafları cehennemle müjdeleyiniz dediğini dinledim» dedi.

Buradaki sarraf, helâl haram demeden, Ribalı muameleyi - Ribasız muameleden ayırd etmeden muamele yapan sarraflardır. Yoksa ahkâmı gözeten, Riba muamelesini Ribasız muameleden ayırd eden bir sarraf diğer tacirler gibidir. Cenab-ı Hak rızkın onda dokuzunu ticarette kılmıştır. Ve doğru olan tacirleri Cenab-ı Hak peygamberler ve şehitlerle haşredecektir.

İmam Malik, İmam Şafii, Abdurrezzak, Abd bin Humeyd, Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbn Mace ve Beyhaki, Malik bin Evs'den rivayet ettiler:

Ben Talha bin Ubeydullah'a (R.A.) gümüşü altınla değştirmek üzere verdim. Talha bana hitaben:

«Bana mühlet ver, bizim muhasib ormandan dönünce malını sana teslim edeceğim.» dedi.

Onun bu sözünü Hz. Ömer dinledi ve:

«Hayır, Allah'a yemin ederim, sana mühlet vermeyecek ve senden hakkını alıncaya kadar senden o ayrılmayacak. Çünkü Resûlüllah'tan dinledim: Altın gümüşle değiştirilirse, Ribadır. Meğer ki, aynı meclis-te o verilir öbürüsü karşısında teslim edilirse. Buğday buğday ile değiştirilirse Ribadır. Meğer ki aynı mecliste teslim edilirse. Arpa arpa ile değiştirilirse Ribadır. Meğer ki aynı mecliste değiştirilirse. Hurma hurma ile değiştirilirse Ribadır. Ancak aynı mecliste karşılıklı alınıp verilirse, Riba olmaktan çıkar...»

Abd bin Humeyd, Müslim, Nesei, Beyhaki, Ebu Said el-Hudre'den rivayet ettiler:

«Altın altınla değiştirildiği zaman eşit olacaklar ve aynı mecliste alınıp verileceklerdir. Gümüş gümüşle değiştirildiği zaman eşit olacaklar ve aynı mecliste alınıp verileceklerdir. Hurma hurma ile değiştirildiği zaman eşit olacaktır. Ve aynı mecliste verilip alınacaktır. Buğday buğday ile değiştirildiği zaman eşit olacak ve aynı mecliste verilip alınacaktır. Arpa arpa ile değiştirildiği zaman eşit olacak ve aynı mecliste alınıp verilecektir. Tuz tuz ile değiştirildiği zaman eşit olacak, aynı mecliste alınıp verilecektir. Kim ki, fazla alırsa ve «Bana fazla ver» diye talebte bulunursa, hem alan hem de veren eşit olarak Ribaya girmiş oluyorlar.»

Malik, Şafii, Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesei ve Beyhaki Ebu Said el Hudri'den rivayet ettiler.

Allah'ın Resûlü:

«Sakın altını altınla takas etmeyiniz. Ancak eşit olurlarsa. Bir kısmını diğerinden fazla yapmayınız. Gümüşü gümüşle satmayınız, an-

cak eşit olurlarsa. Bir kısmını diğerinden artırmayınız. Sakın mevcut olmayan bir malı hazır olan bir mal ile takas etmeyiniz.»

Şafii, Müslim, Nesei, Ebu Davud, İbn Mace, ve Beyhaki Ubade bin Samit'ten rivayet ettiler: Allah'ın Resûlü:

«Sakın altını altınla, gümüşü gümüşle, buğdayı buğdayla, arpayı arpa ile, hurmayı hurma ile, tuzu tuz ile takas etmeyiniz. Ancak eşit ve hepsi mevcut olurlarsa... Aynı elden verilip aynı elden alınırlarsa. Ancak altını gümüşle, gümüşü altınla, buğdayı arpa ile arpayı buğday ile, hurmayı tuz ile, tuzu hurma ile hazır almak şartıyla istediğiniz şekilde değiştirebilirsiniz. Kim ki fazla verirse veya fazla vermek talebinde bulunursa, o Ribaya girmiştir.»

Malik, Müslim, Beyhaki, Osman ibn Affan'dan rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Sakın bir dinarı verip iki dinar almayınız. Bir dirhem verip iki dirhem almayınız.»

Malik, Müslim, Nesei ve Beyhaki, Ebu Hureyre'den rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü:

«Bir dinar bir dinarla takas edilir. Aralarında fazlalık yok. Bir dirhem bir dirhemle takas edilir, aralarında fazlalık yok» buyurdu.

Müslim ve Beyhaki, Ebu Said el Huderi'den rivâyet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Dinar dinarla, dirhem dirhemle, tartı ile değiştirilir. Aralarında fazlalık yok. Hazır olan gaip olanla takas edilemez.»

Buhari, Müslim, Nesei ve Beyhaki, Ebul Munhal'den rivayet ettiler:

«Ben, ashabdan olan Berra bin Azip'ten ve Zeyd bin Erkam'dan sarraflık hususunda sordum. Buyurdular:

Biz Resûlüllah'ın zamanında tüccar idik. Resûlüllah'tan sarraflığı sorduk. Buyurdular:

«El elle yani hazır olarak) değiştirme olursa, zararı yoktur. Fakat biri hazır birisi borç olursa o olamaz (yani o Ribadır).»

Malik, Şafii, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbn Mace ve Beyhaki Saad bin Ebi Vakkas'tan rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü'nden yaş hurmayı kuru hurma ile değiştirmek meselesi soruldu.

«Yaş hurma kuruduğu zaman azalır mı?»

«Evet, azalır ya Resûlellah» dediler.

«İşte bunun için bu çeşit alış - veriş yasaktır» dedi.

Bezzar, Ebubekr Sıddik'ten rivayet ediyor. Resûlüllah'tan dinledim:

«Altın altınla, gümüş gümüşle ancak eşit olarak değiştirilebilir. Fazla veren de fazla vermeyi isteyen de ateştedir.»

Bezzar, Ebubekre'den rivayet etti:

Allah'ın Resûlü vefat etmezden iki ay önce sarraflık yapmayı nehyetti.

«(280) Eğer borçlu darlık içinde ise o halde ona genişlik vaktine kadar mühlet vermek var. Bununla beraber alacağınızı sadaka olarak bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır, eğer bilirseniz...»

Bu âyeti celîle hakkında gelen eserler:

Saad bin Mansur, İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtim, Mücahid'den ve İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Bu âyet, Riba hususunda nazil olmuştur.»

İbn Cerir ve İbn Ebi-Hâtim, El Hufi tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

Cenab-ı Hak Riba hususunda darlık içinde olana mühlet vermeyi emretti. Fakat emanet hususunda bu mühlet vermek demek değildir. Zira emanet sahiblerine derhal ödenir.

Yani borçlu sıkıntıda ise, feraha çıkıncaya kadar ona mühlet verilir. Cahiliyet ehlinin borçlularına **«Ya borcunu ver veya borcuna birşeyler eklerim»** demesi gibi yapmamalıdır. Fakat sıkıntılı bir borçlunun borcunu affetmek büyük sevaba vesiledir. Bu hususta birçok yoldan Resûlü Ekrem'den hadisler varid olmuştur:

1 — Ebi-Ümame (Esad bin Zürare) tarikıyla gelen hadis:

«Kim ki, istiyorsa, gölgelerin bulunmadığı, ancak Allah'ın gölgesinin bulunduğu bir günde Allah onu gölgelendirsin. O sıkıntılı bir borçlusuna kolaylaştırsın veya borcun tamamını bağışlasın.»

2 — Büreyde tarikıyla İmam Ahmed rivayet etmiştir:

«Kim ki, bir sıkıntılı insana mühlet verirse, her güne karşılık borç miktarı sadaka onun için yazılır.»

Başka bir rivayette:

«Sıkıntılı bir borçluya mühlet veren alacaklı için her gün o alacağının iki miktarı sadaka vermiş gibi sevab yazılır» denmektedir.

Bunu söyleyen Cenab-ı Peygamberden sordum:

«Ey Allah'ın Resûlü! Daha önce senden dinledim. 'Kim ki sıkıntılı bir insana mühlet verirse, her güne karşılık o alacağının bir misli kadar sadaka vermiş sayılıyor' buyurmuştun. Bugün de dinliyorum ki, sen iki misli diyorsun?»

Cenab-ı Peygamber:

«Borç vakti gelmezden önce her güne karşılık bir misli sadaka var. Borç vakti geldiğinde borçluya mühlet verirse, bu sefer her güne karşılık iki misli sadaka vardır.» buyurdu.

3 — Ebi Katade, El Haris bin Rib'i el-Ensari'den gelen bir hadisi İmam Ahmed rivayet ediyor:

Ebu Katade'nin bir kişi üzerinde alacağı vardı. Ebu Katade o kişiye gidip alacağını istiyordu. O kişi de gizleniyordu. Bir gün Ebu Katade geldi. Evden bir çocuk çıktı. Adamın evde olup olmadığını çocuktan sordu. Çocuk **«Evet, o evdedir, yemek yiyor»** dedi. Bunun üzerine Ebu Katade onu çağırdı:

«Ey filan! Dışarı çık. Ben haber aldım ki sen buradasın» dedi Kişi çıktı. Ebu Katade:

«Niçin benden gizleniyorsun?» diye sordu. Kişi:

«Ben yoksulum. Yanımda birşey yok.»

Ebu Katade:

«Allah'ın adıyle sana yemin verdiriyorum. Doğru söyle, gerçekten yoksul musun?»

Kişi:

«Evet, ben yoksulum» dedi. Bunun üzerine Ebu Katade ağladı ve dedi ki:

— Ben Resûlüllah'tan dinledim:

«Borçlusunu ferahlatan veya defterinden o borcu silen kimse kıyamet gününde arşın gölgesinde olur.»

Hadisi Müslim de sahihinde rivayet etmiştir!..

4 — Huzeyfe bin Yeman'dan gelen bir hadistir.

Hafiz Ebu Ya'la el-Musilî rivayet etti. Alah'ın Resûlü:

— Kıyamet gününde, bir kul Allah'ın huzuruna getiriliyor. Allah ondan soruyor:

— Dünyada benim için ne gibi bir amelde bulundun?

Kul, üç defa:

«Ey Rabbim! Dünyada bir zerre kadar dahi senin için yapmış olduğum bir amelim yoktur ki onunla ümitleneyim.» dedikten sonra şöyle der:

«Ey Rabbim! Şüphesiz bana fazla bir mal vermiştin. Ben de halkla alış-veriş yapan bir kimse idim. Benim ahlâkımda alacaklarımdan vazgeçmek var idi. Zengin borçluma mühlet veriyor, ödemesini kolaylaştırıyordum. Fakir borçluma da mühlet veriyordum.»

Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«Ben kolaylaştırmaya herkesten daha fazla yakınım. (Yani herkesten daha çok bana yakışır). O halde cennete gir» der.

Buhari, Müslim, İbn Mace, Ribi' bin Harraş'ın tarikıyla Huzeyfe'den bunu böyle rivayet etmişlerdir.

Buhari başka bir lâfzında Ebu Hureyre tarikıyla rivayet ediyor:

«Bir tüccar vardı. Halka borç veriyordu. Sıkıntılı bir borçluyu gördüğünde hizmetkârlarına:

«Onun borcunu siliniz. Umulur ki Allah da bizim borcumuzu siler» diyordu. Ve böylece Allah onun borcunu sildi, onu affetti.»

5 — Sehl bin Hanif'ten gelen bir hadistir. Hakim «Müstedrek»inde rivayet etmiştir:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Allah yolunda cihad eden bir kimseye veya bir gaziye veya sıkıntıda olan bir borçluya veya boynunu kölelikten kurtarmak için KİTABET akdini yapan bir mükâtebe yardım edeni, gölgelerin stop ettiği bir günde Alah gölgesinde, (arşının gölgesinde) gölgelendirir.»

6 — Abdulah bin Ömer'den gelen bir hadisi İmam Ahmed naklediyor. Alah'ın Resûlü buyurdu:

«Duasının Allah'ça kabul edilmesini ve sıkıntısının giderilmesini Allah'dan dileyen bir insan, sıkıntılı olan borçlusunu sıkıntıdan kurtarsın!»

Ebu Mes'ud, (Akabe bin Âmr)den İmamı Ahmed rivayet ediyor:

«Allah'ın huzuruna bir kişi getiriliyor:

— Dünyada ne gibi bir amel yaptın?» diye soruluyor. Kişi üç defa **«Zerre miktarı hayr amel işlemedim»** diye tekrarlıyor. Fakat bilâhere:

«Dünyada bana fazla bir mal vermişdin. Halkla alış-veriş yapıyordum. Zengine kolaylık gösteriyor, fakire mühlet veriyordum.» der.

Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«Bunu yapmak senden daha fazla şanımıza yakışır» der ve meleklerine:

«Kulumdan vazgeçiniz. Onun günahları affolunmuştur» emrini verir.

Ebu Mes'ud: «Bunları Allah'ın Resûlü'nden dinledim» dedi.

Müslim, Ebi Malik, Saad bin Tarık'tan da böylece rivayet etmiştir..

7 — İmran bin Hüseyin'den İmam Ahmed rivayet ediyor:

«Kim, bir insanın boynunda bir hakkı var ise, onu tehir ederse, onun için her güne karşılık sadaka yazılır.»

8 — Ebu Yusr Kâab bin Amr'dan İmam Ahmed rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü: «Kim ki, sıkıntılı bir insana mühlet verir veya

onun borcunu affederse, gölgelerin bulunmadığı bir günde Allah, onu gölgesinde (yani Arşının gölgesinde) gölgelendirir.»

9 — İbn Abbas'tan İmam Ahmed rivayet ediyor. Allah'ın Resûlü elleriyle işaret ederek mescide çıktı. Abdurrahman bunu söylerken elleriyle yeri işaret etti ve «Resûlüllah da böyle işaret ediyordu» dedi:

«Kim ki, yoksul bir borçluya mühlet verir veya onun borcunu tamamen affederse, Allah o kimseyi cehennem nefesinden muhafaza eder. Dikkat ediniz! Şüphesiz cennetin ameli tepede bulunan sert bir yer gibidir. Yani işlenmesi zordur. (Bunu üç defa söyledi). Dikkat edilsin! Şüphesiz ateşin ameli sahrada bulunan yumuşak bir yer gibidir. (Yani kolaydır). Said, o, kimsedir ki fitnelerden korunmuştur. Allah katında öfkenin yutulmasından daha sevimli bir yutma yoktur. Kul öfkesini yutuyor ve o öfkesini yutmaya ancak Allah'ın rızası onu sevkediyorsa onun içini Allah iman ile doldurur.»

10 — Tabarani, Ata'dan, İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Borçlusuna zengin oluncaya kadar mühlet verenin günahlarını tevbe edinceye kadar Allah bekletir ve defterine yazdırmaz.»

«281) Öyle bir günden korkup sakınınız ki, o gün hepiniz Alah'a döndürülüp götürüleceksiniz. Sonra herkese dünyada kazandığı amellerin karşılığı tamamen verilecektir. Ve onlara asla haksızlık yapılmayacaktır...»

Rivayete göre bu âyet, Kur'an'ın en son inen âyetidir. İbn Meyia, Ata bin Dinar'dan, o Said bin Cübeyr'den rivayet etti:

«Kur'an'ın en son inen âyeti bu âyettir.»

Resûl-ü Ekrem, bu âyetin inişinden dokuz gece sonra vefat etti. Resûlullah'ın vefat ettiği gün pazartesi ve Rebiulevvel ayının ikinci günü idi.

İbn Merduyeh, El Mesudi'nin hadisinden Habib Bin Ebi Sabit'ten, Said bin Cübeyr'den ve İbn Abbas'tan rivayet etti:

«En son inen âyet, bu âyettir.»

Nesei, Yezid-in Nahvi'nin hadisinden, İkrime'den, Abdullah bin Abbas'tan rivayet etti:

«Kur'an'ın en son inen âyeti bu âyettir.»

Dahhak, El Ufi'den, Es Sevri'den, el Kelbi'den, o Ebi Salih'ten, o İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Son inen âyet, bu âyettir. Bu âyetin inişiyle Resûlüllah'ın vefatı arasında otuzbir gün vardır.»

İbn Cerir İbn Abbas'tan:

«Son inen âyet, budur.»

İbn Cerir:

«Dediler ki, Allah'ın Resûlü bu âyetten dokuz gün sonra vefat etti. Hastalığı cumartesi başladı ve pazartesi vefat etti.» diye rivayet etti.

İbn Atiyye Ebu Said'den rivayet etmiş:

«Son inen âyet, bu âyettir.»

El Feryadi, Abd bin Humeyd ve Beyhaki, El Kelbi tarikıyla, o Ebi Salih'ten, o İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Son inen âyet bu âyettir. Minada indi. Bu âyetin inişi ile Resûlüllah'ın vefatı arasında 81 günlük zaman vardır.»

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى
فَاكْتُبُوهُ ۚ وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۚ وَلَا يَأْبَ
كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ ۚ
وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا ۚ فَإِنْ
كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ
يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ ۚ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ
مِنْ رِجَالِكُمْ ۖ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ
مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا
الْأُخْرَىٰ ۚ وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا ۚ وَلَا تَسْأَمُوا أَنْ
تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ
وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ
تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا
تَكْتُبُوهَا ۗ وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۖ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ
وَلَا شَهِيدٌ ۚ وَإِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۗ
وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾

MEAL

(282) Ey îman edenler! Birbirinize belirli bir zaman için borç verdiğinizde onu yazınız. Aranızda bir kâtip doğrulukla yazsın. Kâtip onu Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçmasın. Kâtip yazsın. Borçlu olan da yazdırsın. Rabbisi olan Allah[ın Kahrın]dan sakınsın. Borcundan birşey eksik yazdırmasın. Erkeklerinizden iki kişiyi şahid tutunuz. Eğer iki erkek bulunmazsa, şahidliklerine razi olacağınızdan bir erkek ile iki kadın şahid olabilir.

Kadınların birisi unutursa diğeri hatırlatır. Şahidler çağrıldıkları zaman çekinmesinler. Borç büyük olsun küçük olsun onu süresiyle beraber yazmaktan üşenmeyiniz. Bu, sizin için Allah katında adalete daha uygundur. Şahidlik için daha kuvvetlidir. Şüpheye düşmemeniz için en yakın durumdur. Meğerki, o, aranızda peşin dolaşan bir ticaret olursa, onu yazmamanızda size herhangi bir sorumluluk yoktur. Alış veriş yaptığınızda şahid tutunuz. Ne kâtibe ne de şahide sakın zarar verilmesin. Eğer zarar verirseniz o, doğru yoldan sizin çıkmanızdır. Allah'dan korkunuz. Allah size öğretir. Allah her şeyi bilicidir.

TEFSİR

(282) Bu Âyet, Kur'anı Kerîm'in en uzun Âyetidir. Borç vermek, alış veriş yapmak, ve vadeli mua'melelerde bulunmanın genel hatlarını, vazetmiş bir Âyeti celîledir. Bu Âyet'ten şu sonuçlar çıkmaktadır:

1) Borç vermek veya almak belirsiz bir süre için olmaz. Süre belirtilir. O sürede ödenmediği takdirde ikinci bir süreye kadar mühlet verilir.

2) Borcun miktarı ve süresi yazılır. Cumhûr-u Ülemaya göre bu yazmak farz değil müstehapdır.

İbn-u Abbas (R.A.), «Bu borçlaşmadan maksat, SELEM [veya SELEF] muamelesidir. Allah faizi haram kıldığında SELEMİ helâl kıldı!» dedi.

3) Adil, dindar ve güvenilir bir kâtibi bulmaları emrediliyor. Dolayısıyle «KATİBİ - ADİL» diye isimlendirilen «NOTER» sistemine benzer bir sistem getirilmiştir.

4) Kendisinden başka kâtip bulunmazsa okur - yazar kişiye teklifedildiğinde yazmaktan kaçınmaması gerekir. Nasıl ki, Allah ona vesikaları yazmayı öğretmiş ise, veya nasıl ki, Allah ona bilmediği yazıyı öğretmiş ise oda insanlara yazmak suretiyle yararlı olmaya çalışsın.

5) Borçlu borcun miktarını ve vâdesini dikte ettirir. Çünkü ikrar eden ve ikrarına dair şahid tutan odur.

6) Dikte ettiren borçlu veya kâtip Allah'dan korksun, gerçek borçdan bir şeyi eksik yazdırmasın veya yazmasın.

7) Borçlu abdal veya acizse velîsi adil bir tarzda borcunu dikte ettirsin. Eğer borçlu çocuk ve aklı noksan biri ise, velisi onun işini yürütmeye memur edilen KAYYİM'dir. Güçsüz ise, velisi vekili ve mütercimidir.

Bu Âyet, İKRAR'da da vekilin olmasının sıhhatına delâlet eder. Umulur ki, bu vekalet, kayyim veya vekilin normal olarak yürüttükleri konulardadır; umumi değildir.

8) BORÇ hususunda iki erkek veya bir erkek iki kadın şahid tutulur. **«Sizin erkeklerinizden»** tabiri şahidin Müslüman olmasının şart olduğunu bildirir. Bütün âlimler burada müttefiktirler. Ebu - Hanîfe **«Kâfirin şahidliği ancak kâfir için caizdir!»** dedi.

Şafiîlere göre, bir erkek ile iki kadının şahidliği, malî muamelelere mahsus bir durumdur. Hanefîye göre, cezalar ve kısaslar hâriç diğer yerlerde böyledir.

İki kadının şahitlikte bir erkeğe eşit olmasının nedenini, **«Biri unutursa diğeri hatırlatır.»** Âyeti Celîlesi belirtiyor. Bu Âyette kadınların, erkeklere nisbeten eksik akıllı, hadiseleri az hatırlayan oldukları keyfiyeti vardır. Tabi bu hüküm geneldir. İstisnalar kâideyi bozmaz.

«Şahidler çağrıldıkları zaman şahidlik etmekten kaçmasınlar.»

Bu hüküm, borç meselesinde olduğu gibi, her yerde böyledir. Yalancı şahitlik korkunç olduğu gibi, şahitliği inkâr etmekte o derecededir. Küçük, büyük olsun farketmeksizin her borç yazılmalıdır; süresi yazı ile belirtilmelidir. Zira yazmak Allah katında daha adil ve şahitliğe daha yardımcı ve şüpheye düşmemeye daha yaklaştırıcıdr. Çünkü senette borcun cinsi, süresi, ve miktarı v.s. si yazılıdır.

Ancak peşin alış verişlerde yazışmayı bırakırsak, mesuliyet yoktur, yani elden verip almakta. Ancak gerek bir ticarette olsun, gerekse ticaretin başka şekillerinde olsun şahid tutmak daha itiyatlıdır.

Kur'ân'ın en uzun Âyeti bulunan bu Âyetteki emirler, müctehidlerin çoğuna göre istihbab içindir. Bâzı âlimlere göre, bu emirler vaciplik ifade eder. Ayrıca bu Âyetin muhkem olup olmadığın da, neshedilip edilemediğinde de ihtilaf vardır.

«Sakın ne kâtibe, ne de şahide zarar verilsin!» Yani onları «EVET» demekten âlıkoymak, tahrife zorlamak, bozmaya mecbur etmek gibi durumlar olmasın. Kâtibe ücretini şahide de şahitlik için gelip gitme bedelini vermemezlik yapılmasın! Eğer kâtibe veya şahide zarar verirseniz bu durum Allah'ın emrinden çıkmaktır. Allah'ın emrine muhalefet etmekten sakınınız. Allah size maslahatlarınızın ahkâmını öğretir. Çünkü Allah her şeyi bilicidir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(282) Ey iman edenler! Belli bir vade ile birbirinize borçlandığınız zaman onu yazınız. Aranızda bir yazıcı da doğrulukla onu yazsın. Kâtib Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın. Yazsın. Üzerinde hak olan kimse borcunu ikrar ederek yazdırsın. Rabbi olan Allah'tan korksun. O haktan hiçbir şeyi eksik etmesin...»

Bu ayeti celile hakkında gelen eserler:

Bu ayet, Kur'ân'ın en uzun ayetidir. İmam Ebu Cafer bin Cerir, Yunus'tan, o İbn Vehb'ten, o Yunus'tan, o İbn Şihap'tan. o Said bin Müseyyib'ten rivayet etti:

Kulağıma geldi ki, Kur'ân'ın Arş ile ilişkisi en taze olan ayeti borç ayetidir.

İmam Ahmed, Yusuf bin Mehran tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Borç ayeti indiği zaman, Allah'ın Resûlü:

— İlk inkâra kalkışan Adem (AS) dir. Cenab-ı Hak, Adem'i yarattığı zaman, şânına yakışır bir şekilde sırtını sıvazladı. Ona kıyamete kadar gelen neslini çıkarttı. Zürriyetini ona arzetti, o onların arasında gururlu davranan birisini gördü:

— Ey Rabbim! Bu kimdir?

Allah:

— O senin oğlun Davut'tur, dedi.

— Ey Rabbim! Onun ömrü ne kadardır?

Cenab-ı Hak:

— Altmış senedir.

— Ey Rabbim! Onun ömrünü artır.

Cenab-ı Hak:

— Hayır, ancak senin ömründen alıp onun ömrüne ekleyebilirim.

Adem'in ömrü bin sene idi. Onun ömründen kırk seneyi Davud'un ömrüne ekledi. Ve bunun hakkında bir ahidname yazdı. Melekleri de şahit kıldı. Adem sekerata girdiğinde melekler ona geldiler. Adem meleklere:

— Benim ömrümden daha kırk sene vardır.

Denildi ki:

— Sen onu oğlun Davuda hibe ettin.

Adem:

— Ben bunu yapmadım, dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak o yazılan senedi gösterdi ve melekler de şahid oldular.»

Bize Esved bin Amr, ona Hammad bin Seleme hadisin benzerini rivayet ettiler ve şu ibareyi de eklediler:

«Allah, o, ömrü Davud için yüz seneye, Adem için de bin seneye tamamladı.»

Bu Hadisi İbn Ebi Hâtim de Yusuf bin Ebi Habib'ten, Ebu Davud et - Tayalisidir. Hammad bin Selemden rivayet etti. **«Bu hadis cidden garip bir hadistir»** dedi. İbn Kesir: Hadisin metninde, (senedinde) olan Ali bin Zeyd bin Ceda hadisinde nekaret vardır. Hz. Adem gibi bir peygamberin şanına bu tarz davranmak uygun düşmemektedir. Ancak bir temsil olabilir. Dikkat edile..

Ebu-Ubeyde (Deldil')inde İbn Şihab'tan nakletti:

«Kur'an'ın arş ile en taze (en genç) ilişkisi olan ayetleri Riba ile borç ayetidir.»

İmam Şafii, Abdurrezzak, Abd bin Humeyd, Buhari, İbn Cerir İbn ul Munzir, İbn Ebi Hâtim, Tabarani, Hakim ve Beyhaki, İbn Abbas'-tan rivayet ettiler:

«Şahitlik ederim ki, belli bir vakte kadar yapılan Selef veya Selem muamelesini, Cenab-ı Hak bu şekilde tehir etmiştir (yani bu cevazı vermiştir) ve buna izin vermiştir.»

Bunları söyledikten sonra İbn Abbas bu ayeti okudu.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İbn Ebi Hâtim, ve Beyhaki İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Bu ayeti celile, Selem (yani Selef) muamelesi hakkında nazil oldu. Buğdayda yapılan Selef, belli bir ölçek, belli bir zamana kadar, [Yani kişi para vererek **«üç ay sonra on kilo buğday bana verirsin»** şeklinde dediği] Selem (Selef) muamelesidir.

Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbn Mace, ve Bayhaki İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Resûlûllah Medine'ye geldiğinde, Medine'liler meyvelerde iki seneye kadar selef muamelesi yaparlardı. Üç seneye kadar yaparlardı. Yani iki sene sonra gelen hurmasını, veya üç sene sonra gelecek hurmasının şu kadar kilosunu, şu kadar okkasını şu kadar parayla satıyorum, ve parasını alıyorum diyordu. İki sene veya üç sene sonra hurmayı teslim ederdi. Cenab-ı Peygamber bu muameleyi gördükten sonra :

«Kim ki, selef muamelesini yaparsa, belli bir ölçek ile, belli bir tartı ile ve belli bir zamana kadar yapsın» buyurdu.

Bayhaki İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Selef, ancak verilebilecek zamana kadar olabilir. Ziraat hasadına (Biçimine) veya en enderi ziraat bulununcaya dek veya şira yapılıncaya kadar selef muamelesi yapılamaz. Selef için belli bir zamanı tayin ediniz.»

İbn Cerir ve İbnul-Munzir İbn Abbas'tan bu ayetin tefsirinde şunları rivayet etti:

«Cenab-ı Hak, borç yapıldığı zaman şahit tutmayı emretti. Ta ki, buaraya bir inkâr veya unutkanlık girmesin. Kim ki bunun üzerine şahit tutmazsa o inkâr etmiştir. Şahitler de çekinmesinler. [Yani şehadetine ihtiyaç vaki olan müslümanlar da şehadetten imtina etmesinler] Veya katında bir şâhidlik olan müslüman, şâhidliğe çağrıldığı zaman, onu ketmetmesi helâl değildir.»

Sonra İbn Abbas şöyle devam etti:

«Yazana da şahitlik edene de zarar verilmesin.»

Bu zarar, kişi o şahidin şehadetine ihtiyacı olmadığı halde **«Allah sana şahitlik etmeyi emretmiştir. Ona çağrıldığın zaman onu ketmetmemen lâzımdır»** deyip de ona zarar vermesin. Çünkü bu işi, başkası görmüştür. Cenab-ı Hak, başkasıyla mesele görüldükten sonra bir müslümanı kınamak suretiyle ona zarar vermesin. Ve Cenab-ı Hak **«Eğer zarar verirseniz o mutlaka kendinize dokunacak bir fisk olur»** buyurmuştur. Fısk, günâh demektir.

İbn Abbas, **«Şahitliği terketmek büyük günahlardandır. Çünkü Cenab-ı Hak «kim ki şahitliği katmedip, inkâr ederse, şüphesiz o kimsenin kalbi günahkârdır» buyurmuştur.»** dedi.

İbn Ebi Hâtim, Said bin Cübeyr'den:

«Kâtib, adeletle yazsın.»

Yani ikisinin arasında yazarken adaletten ayrılmasın. Ne borçlunun boynuna fazla yazsın, ne de alacaklının hakkını eksik etsin.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İbn Ebi Hâtim, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Kâtibe yazmaya davet edildiği zaman, yazmak vacib olur.»

İbn Cerir, İbnul-Munzir ve İbn Ebi Hâtim Essüddi'den rivayet ettiler:

«Eğer kâtib boş ve vakti var ise, yazmaktan imtina etmemelidir.»

İbn Cerir, Dahhak'tan rivayet etti:

«Kâtib imtina etmesin» ayetiyle yazmak azimet oldu. Sonra **bu azimeti «yazana da, şahitlik edene de zarar verilmesin»** cümlesiyle neshedildi.

İbn Cerir, El Ufi'den, İbn Abbas'tan:

«Onun velisi, dosdoğru söyleyip yazdırsın» ayetinde borç sahibin velisi demektir dedi.

Abd bin Humeyd, İbn Ebi Hâtim'dan ve Hasan'dan:

Yetimin velisi yazdırsın demektir dedi.

İbn Cerir, Dahhak'tan:

«Onun velisi, yani sefih insanın veya zaif insanın velisi yazdırsın demektir» diyor.

Abd bin Humeyd ve İbnul-Munzir, Mücahid'den ve İbn Ömer'den rivayet ediyor:

«İki şahit tutunuz» cümlesi, eğer nakten alışveriş yaparlarsa yazılmaz, sadece şahit getirilir i ifade eder.

Mücahid **«Borçla alışveriş yapılırsa, hem yazılır, hem şahit getirilir»** dedi.

Süfyan ve Said bin Mansur, Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Mücahid'den rivayet etmişler:

«Erkeklerinizden iki şahit tutunuz» yani hürlerden.

İbn ul Munzir, Zühri'den rivayet ediyor:

Zühri'den kadınların şahitliği soruldu:

«Onların şahitliği Cenab-ı Hakkın zikretmiş olduğu borç meselesinde caizdir. Başka meselelerde değildir, dedi.» Bu, kadınlar için bir nakise değildir. Zira İslâm onlara erkekler gibi kazanıp kocasını ve çocuklarını geçinme derdini yükletmemiştir. Ancak zaruri durumlar müstesnadır. Biline...

İbn ul Munzir, Mekhul'dan:

— Kadınların şahitliği ancak borç meselesinde caizdir, rivayet ediyor..

İbn Ebi Hâtim, Yezid bin Abdurrahman bin Ebi Malik'ten rivayet etti:

«Haklar hususunda iki erkeğin yerine dört kadının şehadeti kaimolamaz. Kadınların şehadeti ancak onlarla beraber bir erkek bulunursa caizdir. Bir erkek ile bir kadının şehadeti caiz değildir. Çünkü Cenab-ı Hak **«Eğer iki erkek yoksa bir erkek ile iki kadını şahit tutunuz»** buyuruyor.

İbn ul-Munzir, İbn Ömer'den rivayet ediyor:

Kadınların tek başına şahitlikleri ancak kadınların muttali olduğu konularda caizdir. Kadınların avret yerleriyle ilgili meselelerde, onların gebeliği ve hayz halleri hususunda onların tek başına şâhidlikleri caiz, diğer yerlerde değildir.»

Müslim Ebu Hureyre'den, o da Allah'ın Resûlünden:

«Ey hanımlar, akıl ve dinleri eksik olanlar arasında akıl sahiblerine sizden daha fazla gâlib gelip tesellut edeni görmedim.»

Bunun üzerine bir kadın:

— Ey Allah'ın Resûlü! Aklın ve dinin noksanı ne demektir?

Resûlüllah: Aklın noksanı, iki kadının şahidliği, bir erkeğin şehadetine denk olmasıdır. Din noksanlıklarına gelince, birçok zaman kadın durur, ne namaz kılar, ne de orucu tutar. (Yani hayz veya nifas halinde iken namaz kılmaz, oruç tutmazlar) Bu da dinlerinin eksikliğidir.» dedi.

«Sizin razı olduklarınızdan iki erkeği veya bir erkek iki kadını şahit tutunuz.» Yani adil olması şarttır. Zira müslümanlar ancak adil olandan razı olurlar.

Said bin Mensur İbn Ebi Hâtim ve Hakim, İbn Ebi Muleyke'den rivayet ediyorlar:

İbn Abbas'a yazıp çocukların şahitliği konusunu sordum. Bana, «Cenab-ı Hak şahitlerden razı olduklarınızı tutunuz.» buyuruyor. Çocuklar ise bizim razı olduklarımızdan değildirler. Öyleyse onların şahitlikleri caiz değildir.» diye yazdı..

İmam Şafii Mücahid tarikıyla rivayet ediyor:

«Bu iki şahid adil, hürr ve müslüman olacaklardır.»

İbn Ebi Hâtim, İkrime tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Şahitler, şahitlik yapmak için çağrıldıkları zaman kaçınmasınlar.» ayetin manası: Eğer şahidliğe çağrılanların katında şahitlik var ise kaçınmasınlar.

İbn Cerir, İbn Ebi Hâtim, Rebi'den rivayet ettiler:

Kişi kocaman bir gurubun içerisinde dolaşıyordu. Şahit olsunlar diye onları çağırıyordu. Fakat hiç kimse onun arkasından şahitlik için gelmiyordu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu ayeti indirdi.

Süfyan ve Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Mücahid'den rivayet ettiler:

«Senin katında şahitlik varsa, onu edâ et. Şahitlik edesin diye davet edildiğin zaman, istersen git, istersen gitme.»

Abd bin Humeyd, Said bin Cübeyr'den rivayet ediyor:

«Şahitler şahitlik yapmak için çağrıldıkları zaman, kaçınmasınlar.» ayetindeki şahitlerden maksat, yanında şahitlik olan kimselerdir.»

«Yazana da şahitlik edene de zarar verilmesin» ayeti hakkında İbn Cerir, Rebi'den şunu rivayet ediyor:

«Bu ayet, nazil olduğu zaman birisi kâtibe gelir, **«gel bana şunu yaz»** diyordu. Kâtib **«Ben meşgulum veya ihtiyacım vardır. Başkasına git, o, yazsın»** diyordu. Gelen kişi kâtibin yakasına yapışıyordu:

— **Sen Kur'an ile emrolundun ki bana yazasın. Mutlaka gelip yazacaksın»** der, onu zorlar, ve zarar verirdi. Halbuki başkası da yazabilirdi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak **Yazana da şahitlik edene de zarar verilmesin»** ayetini indirdi.

«Allah'tan korkunuz. Allah size öğretiyor. Allah herşeyi bilendir.»

Bu ayetin tefsirinde Ebu Yakub el-Bağdadî «Rivayet ul kibar anıssiğar» adlı kitabında Süfyan'dan rivayet ediyor:

«Kim ki, bildiğiyle amel ederse, Allah onu bilmediklerine de muvaffak kılar.»

Eu Naim «El-Hilyede Enes'ten rivayet etti:

«Kim ki, bildiğiyle amel ederse, Cenab-ı Hak, ona bilmediklerinin ilmini de miras olarak verir.»

Tirimizi, Yezid bin Seleme el-Ca'fiden rivayet etti. Bu zat:

— Ey Allah'ın Resûlü! Ben senden çok zaman bir hadis dinliyorum. Korkarım ki, o hadisin evveli bana ahirini unuttursun. Bana derleyici bir kelime söyle ki unutmayayım. Bu arzum üzerine Cenab-ı Peygamber:

— Bildiğinde Allah'tan kork ve sakın» buyurdu.

Beyhaki «Eş Şuab»da Cabir bin Abdullah'tan rivayet etti:

— Sükutu öğreniniz. Sonra hilm sıfatını, sonra da ilmi öğreniniz. Sonra ilimle amel etmeyi öğreniniz. Sonra yer yüzüne dağılınız.»

İbn Ebi Dünya «Kitab üt Takva»da Ziyad bin Hudeyr'den rivayet etti:

«Takvaya baliğ olmayan bir kavim fâkîh olmamıştır.»

İbn Ebi Dünya, Hasan'dan rivayet etti: Allahu Azimüşşan bir hadisi kudside:

«Kulumun üzerine taatime yapışmanın gâlip olduğunu bildiğim zaman, ona benimle meşgul olmayı minnet ederim. Bana herşeyden kesilip kendisini vermeyi ona bahşederim.»

Ebu-Şeyh, Cüveybirden, Dahhak'tan, İbn Abbas'tan rivayet etti. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«İlim İslâmın hayatıdır. İmanın direğidir. Kim ki, bir ilmi öğrenirse, Allah kıyamete kadar onun ecrini artırır. Kim ki, bir ilim öğrenir, onunla amel ederse, Allah'ın üzerine haktır ki onun bilmediklerini ona öğretsin.»

Hemmad, Dahhak'tan rivayet ediyor:

Üç defa **«Allah onların herhangi bir duasını kabul etmez»** dedi ve devam etti:

1 — Kişi ki beraberinde zinâ eden kadın vardır. Onunla şehvetini yerine getirdikçe **«Yarab! Beni affet»** diyor. Cenab-ı Hak:

— Ondan vazgeç, seni affedeyim. Aksi takdirde affetmem. der.

2 — Kişidir ki muayyen bir zamana kadar alış veriş yapıyor. Şahit tutmuyor, senet yazmıyor. Ya borçlu onun malını inkâr ediyor. O da **yarabbi, filan adam benim malımı inkâr etti»** diyor. Cenab-ı Hak, **«sana ücret vermem, senin duanı da kabul etmem. Ben sana yazmayı ve şahit tutmayı emrettim. Sen ise bana isyan ettin»** der.

3 — Bir kişi ki bir kavmin malını yer. Onlar da ona bakıyorlar. Ve o **«Ey Rabbim! Onların malından yediğimi bana affet»** diyor. Cenab-ı Hak **«onlara mallarını geri ver ki affedeyim. Aksi takdirde affetmem»** diyor.

وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَّلَمْ تَجِدُوْا كَاتِبًا فَرِهٰنٌ مَّقْبُوْضَةٌ ؕ
فَاِنْ اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهٗ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ
رَبَّهٗ ؕ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ؕ وَمَنْ يَّكْتُمْهَا فَاِنَّهٗۤ اٰثِمٌ قَلْبُهٗ ؕ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿۲۸۳﴾ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ
وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِىْۤ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ
اللّٰهُ ؕ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ
عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۸۴﴾ اٰمَنَ الرَّسُوْلُ بِمَاۤ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ
رَّبِّهٖ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ؕ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ
وَرُسُلِهٖ ۫ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ۫ وَقَالُوْا
سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ۫ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ﴿۲۸۵﴾ لَا يُكَلِّفُ
اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ؕ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ؕ
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَاۤ اِنْ نَّسِيْنَاۤ اَوْ اَخْطَاْنَا ۚ رَبَّنَا
وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَاۤ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا
وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ ۚ وَاعْفُ عَنَّا ۟ وَاغْفِرْ لَنَا ۟ وَارْحَمْنَا ۟
اَنْتَ مَوْلٰىنَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۲۸۶﴾

MEAL

(283) Eğer sefer üzerinde bulunup kâtip bulamazsanız, alınmış bir rehine ile geçiştiriniz. Şayet biri birinize güvenirseniz, güvenilen kimse emaneti yerine versin ve Rabbisi olan Allah'tan korksun, sakın şahitliği gizlemeyiniz. Kim ki, şahitliği gizlerse şüphesiz onun kalbi günahkârdır. Allah sizin yaptıklarınızı bilicidir.

(284) Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır. İçinizdekini açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi ondan ötürü hesaba çeker. Ondan sonra dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah herşeye kadirdir.

(285) Allah'ın Resûlü kendisine Rabbi tarafından indirilen (Kur'ân'a) Îman etti. Mü'minler de Îman ettiler. Hepsi Allah'a, Allah'ın meleklerine, kitaplarına, ve Peygamberlerine inandı. «Biz Peygamberlerden hiçbirinin arasında fark gözetmeyiz. İşittik ve itaaf ettik. Ey Rabbimiz mağfiretini isteriz ve nihayet gideceğimiz yer sensin.» (dediler.)

(286) Allah bir kişiye ancak gücünün yettiği kadarını yükler. Kazandığı iyilik kendisine, ettiği kötülük de aleyhinedir. Ey Rabbimiz, eğer unutursak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden önceki ümmetlere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmeyeceği şeyi taşıtma. Bizi affet. Bizi bağışla. Bize merhamet et. Sen bizim mevlamızsın, kâfirlere karşı bize yardım et.

TEFSİR

(283) «Eğer sefer halinde olup kâtip bulamazsanız rehin alınız.» Âyeti Celîlesi, «Rehin» müessesesini getiriyor. Yani senedin yazılamadığı za-

man, rehin alınır; ister hazarda olsun ister seferde. Fakat seferde daha fazla bulunmadığı için misafirin durumuna değinilmiştir. Binanaleyh rehinenin alınması için misafir olmak şart değildir.

Tefsircilerden MÜCAHİT ve DEHHAK Âyet'in zahirine bakarak böyle zannetmişlerdir. Fakat şu hadis zanlarının yersiz olduğunu ispatlar: **«Allah'ın Resûlü yirmi âvuç arpayı aile efradına bir Yahudiden borç alırken kaftanını rehin bıraktı.»**

Eğer borç verip alanlar birbirlerine güvenirlerse rehin vermeyebilirler.

«Eğer nefsinde olanı açığa vurur veya gizlerseniz ondan ötürü Allah sizi hesaba çekecektir.»

Bu Âyeti Celîle, Kıyamet gününde hesabın olduğunun delilidir. Kıyamet gününde hesap yoktur diyen Mu'tezile ve Rafizi'leri yalanlar.

Allah bütün insanları hesaba çektikten sonra kâfir olarak ölmemiş şartı ile **«...dilediğini af eder, dilediğine azap eder.»** Bu cümle açıkça günâhkârlar için azabın, illede olacaktır diye, birşey olmadığını ifade eder. Kâfirlerin azabı ille de olacaktır hakikatı ise, **«Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşmayı af etmez.»** Âyeti ile sabittir.

«Resul, Rabbinden kendisine indirilene iman etti.» cûmlesiyle Allah, Peygamberinin îmanı hakkında şahitlik etmektedir.

«Vel Mü'minûn'e» kelimesi muhtemeldir ki, «ERRESULU» kelimesi üzerine atıfdır. O zaman genel olarak Mü'minlerin îmanlarının doğruluğuna da Allah şahitlik eder. «EL MU'MİNÛNE» nin mübteda olup, «Küllün» kelimesinin onun te'kidi olması muhtemeldi. «AMENE» cümlesi de bu takdirde haberi olur. Manâsı **«Mü'minlerin tamamı Allah'a, Meleklerine kitaplarına ve Peygamberlerine îman ettiler.»** demektir.

«Biz Peygamberlerden herhangi birisinin arasında ayrılık etmeyiz.»

Bu söz, Mü'minlerindir. Yani bir kısmını tasdik edip diğer bir kısmını yalanlamayız; hepsini tasdik ederiz demektir.

Mü'minler şunu da derler: **«Emrini dinledik ve emrine ita'at ettik.»** Bu cümle kayıtsız ve şartsız Allah'a teslim olmak prensibini ge-

tirir. Şunu da derler: **«Ey Rabbimiz affını dileriz, dönüş ancak sanadır.»** Bu cümle bir insanın amelleri ne kadar düzgün olursa olsun amellerine güvenip Allah azabından emin olmamayı gerektirir. **«Ümit ile korku arasında bulun.»** Hadisi Şerifi de bu ruhu ifade etmeye çalışır.

«Dönüş ancak sanadır.» cümlesi, haşrin olduğunu isbatlayan cümlelerden birisidir. **«Allah bir insana gücü yettiğini yükler.»** cümlesi, tıpkı **«Allah size kolaylığı irade eder, zorluğu irade etmez.»** cümlesi gibidir. Bu İslâmın getirdiği ibadet ve yüklediği vazifelerin hiç birisnin taşınmaz bir mahiyette olmadığını ispatlar; hal ile teklifin olmadığını bildirir. Fakat memnu olduğuna delâlet etmez. **«Nefsin, yararlılıkları lehine kötülükleri aleyhinedir.»** cümlesi, «Bir insanın yaptığından ancak kendisi faydalanır, günahlarından da kendisi zarar görür» kaidesini getirir. Fakat ehli Sünnet, «Bir insan malını başkasına vermeye yetkili olduğu kadar, sevap da vermeye yetkilidir.» diye hüküm yürütür. Kur'ân-ı Kerîm «KESB»i hayırda «İKTİSAB»ı şerde kullanmıştır çünkü «İKTİSAB»da fazla çabalama vardır. Şer nefsin isteği olduğundan, onu elde etmek için nefis hayrı yapmaktan daha fazla çaba sarf eder.

(286) **«Ey Rabbimiz eğer unutur veya yanlışlık yaparsak bizi sorumlu tutma.»**

Yani bizi unutkanlık veya hata işlemeye götüren Tefrit ve önemsememekten ötürü sorumlu tutma. Zira unutkanlığın ve yanlışlıkla yapılanın sorumluluk gerektirmediği bir gerçektir. Öyle ise sorumluluğu gerektiren onların yollarıdır.

Aklen unutkanlık ve yanlışlıkla yapmak cezayı mucip olabilir. Zira günahlar, zehirler gibidir. Nasıl ki, zehirler yanlışlıkla yutulduğunda öldürüyorsa, günahlar da öyledir. Fakat Cenab-ı Hak, lütuf olarak yanlışlıktan ve unutkanlıktan vazgeçtiğini vaadetmiştir. Böylece mümkündür ki, insan bu duayı **«lütuf devam etsin ve nîmet bulunsun»** diye yapmış olsun.

«Benim ümmetimden, yanlışlık ve unutkanlık (cezası) kaldırılmıştır!» Hadisi Şerifinin manâsı bunu teyid etmektedir.

Âyetteki «İSRAN» kelimesi, ağır yük manâsınadır. Ondan maksat, İsrailoğullarının üzerine yüklenen ağır yüklerdir. Zira onlardan

tövbe etmek isteyen birisinin kendisini öldürmesi gerekiyordu; pis olan bir yeri kurtarmak için kesip atmak gerektiği gibi.

Gece ve gündüz elli vakit namaz kılmaları mallarının dörtte birini zekât vermeleri ile emir olunmuşlardı. «İSRAN» dan maksat, onların başına gelen şiddetler ve felâketler de olabilir.

«Ey Rabbimiz gücümüzün yetmediğini bize yükletme!» belâ ve felâketlerden bizi koru veya beşer gücünün kaldıramadığı şeyleri bize yükletme demektir.

Âyetteki «MEVLA» kelimesi efendi ve yardımcı demektir. Ehli Sünnete göre, bu vasıf gerçek manada Allah'a verilir. Âyetteki kâfir kavimden maksat, Müslümanların bütün düşmanları veya bütün kâfirlerdir.

Rivayete göre Resûlü-Ekrem bu kelimelerle dua ettiği zaman, her kelimenin arkasında Allah tarafından «YAPTIM - VERDİM» deniliyordu.

Allah'ın Resûlü'ne gelen bir Hadiste, **«Allah Cennet hazinelerinden iki Âyet indirdi ki, halkı yaratmazdan ikibin sene önce Rahman eli ile onları yazmıştı. Kim ki, yatsı namazından sonra o iki Âyeti okursa bütün o gece ibadet yapmanın yerine geçer.»** denilmektedir.

Yine Resûlüllah'tan, **«El-Bakara Sûresinin** son iki Âyetini okuyan bir kimseye, o ibadet **kâfi gelir.»** Hadîsi rivayet edilmiştir.

Bazı kimseler **«Bu Sûreye EL-BAKARA adını vermek mekruhtur.»** Zira Resûlüllah **«O Sûre ki, ora da inekten bahs ediliyor. O Kur'ânın çadırıdır. Onu öğreniniz. Çünkü onun öğrenilmesi berekettir. Terk edilmesi pişmanlıktır. Tembeller onu öğrenemezler.»** dediğinde soruldu: **«Ey Allah'ın Resûlü! Tembeller kimlerdir?» «Onlar sihirbazlardır.»** diye cevab verdi.

Fakat yukardaki Hadis bu kanaatın aleyhinde delildir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

(283) «Eğer seferde olup yazıcı bulamazsanız, o, takdirde borçludan alınmış rehinler kâfidir. Birbirinizi emin bulursanız, kendisine

güvenilen kimse, üzerindeki emanet borcu sahibine ödesin ve Rabbi olan Allah'tan korksun...»

Bu ayetin tefsirnde İbn Abbas şöyle buyuruyor:

«Eğer sefer halinde kâtibi bulupta kalem, divit, kâğıt bulamasalar dahi hak sahibi kabzedilen bir rehine alacaktır.»

İmam Şafii ve Cumhur bu ayeti celile ile **«Rehin ancak kazbetmek suretiyle lâzım gelir»** diye istidlal etmişlerdir.

İmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre:

«Rehnin mürtehinin elinde kabzedilmiş olarak bulunması lâzımdır.»

Bir gurub âlim de İmam Ahmed gibi söylemiştir.

Seleften başkaları «Bu ayet delalet ederki, rehin almak ancak sefer halinde meşrudur.» Bunu, Mücahid söyledi.

Sahihhayn'de Enes'ten gelen bir hadisde sabit olmuştur ki, Allah'ın Resûlü vefat ettiği zaman onun abası bir Yahudinin yanında otuz Rısk (ölçek) arpa karşılığında rehinde idi. O arpayı almış, aile efradına yedirmiş idi. Başka bir rivayette «Medine'li bir Yahudiden aile efradı için almış olduğu otuz Rısk arpa karşılığında abası, rehinde bulunuyordu.»

İmam Şafii'nin rivayeitnde Ebu Şahmil adlı Yahudinin yanında abası rehinde bulunuyordu.

İbn Ebi Hâtim, Eu Said el Huderi'den (güzel bir senedle) rivayet ediyor:

«Birbirinizden emin bulunuyorsanız kendisine güvenilen kimse üzerindeki emanet borcu sahibine ödesin» ayeti nazil olunca kendisinden öncekini neshetti.

Şabi **«Birbirinize güvendikten sonra yazmazsanız ve şahit tutmazsanız bir beis yoktur»** demektir dedi.

«Şahitliği gizlemeyiniz. Kim onu gizlerse, muhakkak onun kalbi günah içindedir...»

Yani hakimler katında şahiltiği gizlemeyiniz. Kim ki bir hak üzerinde şahit gösterilirse, o şahitliği olduğu gibi yerine getirsin. İster

lehde olsun, isterse aleyhte. Kim ki şahitliği gizler ve onu edâ etmezse onun kalbi günahkârdır. Allah sizin yaptıklarınızı bilicidir. Yani şahitliği gizlemenizi veya şahitliği yerine getirmenizi bilendir.

İbn Ebi Hatim, Rabia'dan:

Hiçbir kimsenin şahitliği gizlemesi helâl değildir. Aleyhinde dahi olursa gizlemesin. Annesinin babasının veya akrabalarının aleyhinde olsa dahi, şahitlik etmek mecburiyetindedir.

İbn - Abbas ve başka müfessirler **«yalancı şahitlik günahların en büyüklerinden olduğu gibi, şahitliği katetmek te böyledir»** dediler.

Süddi **«Şahitliği terkedenin kalbi facirdir»** dedi.

«(284) Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır...»

Bu ayet hakkında gelen rivayetler:

Bu ayeti celile nazil olduğu zaman eshabı güzine gayet ağır geldi. Ve bu ayetten dehşetli bir şekilde korktular. Allah'ın az ve çok amellerden ötürü kendilerini hesaba çekmesinden dehşete düştüler. Bu durum, imanlarının ve yakınlarının kuvvetliliğinden ileri geliyordu. İmam Ahmed, Affan'dan, o Abdurrahman bin İbrahim'den, o Ebi Abdurrahman'dan, o da babasından, o da Ebu-Hureyre'den rivayet etti:

Allah'ın Resûlünün üzerine **«göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır, siz içinizde olan şeyi açıklasanız da, saklasanız da Allah sizi onunla hesaba çeker...»** ayeti indiğinde bu durum eshabı güzüne gayet ağır geldi. Resûlüllah'a geldiler. Diz çöküp:

— Ey Allah'ın Resûlü! Namaz, oruç, cihad, sadaka gibi amellerden gücümüzün yetmekte olanları bize teklif edildi. Biz bunları yaptık. Fakat şimdi de bu ayet senin üzerine indi. Bu ayetin içerdiğine bizim gücümüz yetmez. Ne buyurursun?..

Cenab-ı Peygamber eshabı güzine:

«Acaba iki kitab (Tevrat ve İncil) ehlinin sizden önce **«Dinledik, isyan ettik»** dedikleri gibi demek mi istiyorsunuz. Hayır bunu demeyiniz. Deyiniz ki, biz dinledik, itaat ettik.

Ey Rabbimiz! Senin affını istiyoruz ve dönüş sanadır.»

Eshabı güzin, Resûlüllah'ın bu dediklerini ikrar edip dilleriyle Onu tekrar ettiklerinde Cenab-ı Hak bunun arkasında:

«(285) **Peygamber ve müminler Rabbisinden kendine indirilen (Kur'ân'a) iman ettiler. Hepsi Allah'a, meleklerine, kitablarına ve peygamberlerine iman eylediler. Allah'ın peygamberlerinden hiçbirinin arasını ayırd etmeyiz. Duyduk ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Mağfiretini isteriz. Dönüşümüz ancak sanadır diye söylediler»** ayetini indirdi. Onlar bunu işledikleri zaman Cenab-ı Hak daha önceki ayeti neshetti ve şu ayeti indirdi:

«(286) **Allah bir kimseye gücü yettiği kadar teklif eder. Herkesin kazandığı hayrın sevabı kendisne, ve yapıtğı fenalığın zararı da yine kendisine aittir.»**

İmam Ahmed, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor:

«Siz içinizde olan şeyi açıklasanız da saklasanız da Allah Teala sizi onunla hesaba çeker» ayeti indiği zaman, eshabın kalbine daha önce girmeyen bir korku girdi: Cenab-ı Peygamber onlara **«Deyiniz, dinledik, itaat ettik, (teslim olduk)»** onlar da bunu söylediler. Cenab-ı Hak onların kalbine imanı ilka etti ve Cenab-ı Hak **«Peygamber ve müminler Rabbisinden kendine indirilen Kur'an'a iman ettiler»** ayetini gönderdi. Bu hadisi Müslim, Ebubekr bin Ebi Şeybe'den, Ebu Kureyş'etn, İshak bin İbrahim'den, rivayet ettiler.

«Ey Rabbimiz! Eğer unuttuk yahut ta katkımız olmayarak hata ettikse bizi hesaba çekme.» Cenab-ı Hak **«Bunu size verdim»** dedi. **«Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin musibetler gibi bize ağır yük yükleme»** dediklerinde Cenab-ı Hak **«Bunu da size verdim»** dedi. **«Ey Rabbimiz! Güç yetiremeyeceğim şeyi bize yükletme»** dediğinde Allah **«Bunu da size verdim.»** dedi.

«Bizden çıkanları affet. Bizi bağışla. Bize merhamet buyur. Sen mevlamız, yardımcımızsın» dediklerinde Cenab-ı Hak **«Bunu da size verdim»** buyurdu.

İbn Cerir Yunus'tan, o İbn Vehb'ten, o Yunus bin Yezid'den o İbn Şihab'tan, o Said bin Mercane'den rivayet etti:

«Biz, Abdullah bin Ömer'in yanında oturuyorduk. **Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır»** ayetini okudu.

«Allah'a yemin ederim, Allah bununla bizi muaheze ederse, helâk oluruz, dedikten sonra İbn Ömer'in sesli inlemesini ve ağlamasını dinledik.»

İbn Mercane «Kalkıp da İbn Abbas'a vardım, hadiseyi ona naklettim. İbn Abbas:

— Allah, Ebu Abdurrahman'ı (İbn Ömer'i) affeylesin. Hayatıma yemin ederim, bu ayet nazil olduğu zaman şu anda hissettiğini sahabeler, müslümanlar hissettiler. Cenab-ı Hak ondan sonra **«Allah ancak bir nefse gücü yettiğini yükler»** ayetini nazil etti. Bu gerçek de müslümanların güç yetiremiyeceği birşeydi. Emir Allah'ın hükmüne havale edildi. Nefis neyi kasbederse, o onun için vardır ve neyi terkederse o onun üzerinde vardır.» dedi.

İbn Cerir, Zühri tarikıyla Salim'den rivayet etti:

Babam **«göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır»** ayetini okuduğu zaman gözlerinden yaşlar aktı. İbn Abbas'a bu durum arzedilince «Allah Ebu Abdurrahman'dan razı olsun. Bu ayet nazil olduğu zaman Resûlüllah'ın eshabının yaptığını yaptı. Fakat Allah bu ayeti **«Allah herhangi bir nefse gücü yetmediğini yükletmez»** ayetiyle neshetti.

Sahihayn'da Süfyan bin Uyeyn'e tarikıyla Ebu-Hureryre'den geldik, Cenab-ı Hak [Bir hadisi Kudsîde] buyurdu:

«Kulum herhangi bir günahı kastettiğinde onu o kulumun üzerine yazmayınız. Ancak işlerse onu bir günah olarak yazın. Kulum herhangi bir sevabı kastederse ve işlemezse ona bir hasene olarak yazınız. Eğer işlerse, on hasene olarak yazınız.» buyurdu.

Abdurrezzak Ma'mer'den, Hemman bin Munebbih'ten, o da Ebu Hureyre'den rivayet etti:

Cenab-ı Hak: Kulumun kalbinden herhangi bir hasene işlemek geçerse, onu bir hasene olarak ona yazarım, işlediği zaman on mislini ona yazarım. Bir kötülük kalbinden geçerse, işlemediği zaman onu onun için affederim, işlerse ona bir kötülük yazarım.» buyurdu.

Allah'ın Resûlü bir hadîsinde:

Melekler soruyorlar:

— Ey Rabbimiz! Senin kulun o kalbinden geçirdiği kötülüğü işlemek istiyor.

Cenab-ı Hak, onlara cevab olarak buyuruyor:

— **Onu murakabe ediniz. Eğer işlerse onun bir mislini defterine yazınız. Eğer terkederse, onu onun için bir hasene olarak yazınız. Çünkü onu terketmesi benden ötürüdür. Benim rızam içindir.**» dedi.

Cenab-ı Peygamber «**Bir kimse güzel bir manada** müslüman olursa, onun her hasenesine karşı on hasene yazılır. Bu yediyüz **kata kadar çıkar. Her seyyieşi bir seyyie yazılır.** Allah'a **mülaki oluncaya kadar durum böyledir.**»

Müslim, Ebu Kureyip'ten, Halid el-Ahmer'den, Hişam'dan, İbn Sirin'den, Ebu Hureyre'den rivayet ettiler:

«**Bir haseneyi işlemeyi kasteden bir kimse işlemezse dahi ona bir hasene yazılır. Bir haseneyi işlemek kastıyla yola çıkıp onu işlerse on haseneden başlayarak yediyüz haseneye kadar ona yazılır. Bir kötülüğü kasteder işlemezse, defterine bir şey yazılmaz. Bir kötülüğü kastedip işlerse sadece defterine bir kötülük yazılır.**»

Müslim, Şeyban bin Tarık senediyle Abdulvaris'ten, Cahd bin Ebi Osman'dan, Ebu Rebi el Ataridi'den, İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

Cenab-ı Peygamber Rabbinden rivayet ettiği bir (Kudsî) hadiste: Allah haseneler ve seyyieleri yazdı. Sonra onu açıkladı: Binaenaleyh kimki bir haseneyi kasteder, işlemezse, Allah, katında bir haseneyi ona yazar. Fakat kastedip, işlerse, Cenab-ı Hak katında on haseneden başlamak üzere yediyüz kata veya daha fazla katlara kadar onun defterine yazar. Bir seyyieyi kasteder işlemezse, Cenab-ı Hak ona bir hasene yazar. Bir seyyieyi kasteder işlerse, Cenab-ı Hak, katında ona bir seyyie yazar.»

Süheyl'in babasından, onun da Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadis şudur:

Eshab-ı güzinden bazı kimseler, Cenab-ı Peygambere gelip sordular:

— **Biz nefsimizde öyle şeyleri buluyoruz ki onu konuşmak herhangi birimize pek ağır geliyor.**

Cenab-ı Peygamber:

— **Siz, işlediğinizde böyle olacağını biliyor musunuz?**

Eshab:

— **Evet, biliyoruz.**

Cenab-ı Peygamber:

— **İşte o, imanın sarihi** (Kamili) dir buyurdu.

Müslim, Ameş'ten, Ebu Salih'ten, Ebu Hureyre'den benzerini rivayet etti.

Birde Müslim, Muğire'den, İbrahim'den, Alkame'den, Abdullah'tan rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlünden vesvesenin hükmü soruldu. Cenab-ı Peygamber:

— **O imanın açığı, (sarihi) dir, buyurdu.»**

Ali bin Ebi Talha, İbn Abbas taikıyla:

«Siz, içinizde olan şeyi açıklasanız da saklasanız da Allahu Teala sizi onunla hesaba çeker» ayeti hakkında **«Nesh olunmamıştır. Ancak Cenab-ı Hak mahlukları kıyamet gününde bir araya getirdiğinde «Sizin nefislerinizde gizlediğinizi size haber vereceğim. Oysa onlara meleklerim de muttali olmamışdır. Böylece Müminlere haber verir, ve nefislerinde tasavvur ettiklerini onlar için affeder.»** diye rivayet etti.

İşte bu **«Onunla Allah sizi hesaba çeker»** cümlesinin manasıdır. Yani size haber verir. Şek ehline gelince onların kalblerinde gizledikleri yalanlamayı onlara haber verir. Bu da **«Allah dilediğini affeder, dilediğine azab eder»** ayetiyle

«Lâkin Allah sizi kalblerinizin kesbiyle (tasavvurla) muaheze eder, yani şek ve nifakla muaheze eder» ayetinin manasıdır.

El-Ulfi ve Dahhak buna yakın rivayetler yapmışlardır.

İbn Cerir, Mücahid'den ve Dahhak'tan benzerini rivayet etmiştir. İbn Cerir, Hasan Basri'den bu ayetin neshedilmemiş olduğunu, ve mühkem ayetlerden bulunduğunu rivayet etti. Ve devamla «Her hesaba çekmekte ceza vermek gerekmez. Zira Cenab-ı Hak bazan hesaba çeker, fakat affeder. Bazan hesaba çeker, ceza verir deyip zikrettiğimiz hadisle istidlal etti ve:

Yine İbn Cerir, Bize Bişar, Saffan b. Muhariz tarikıyle haber verdi:

«Abdullah bin Ömer'le beraber Kâbe'yi tavaf ettiğimiz bir zamanda kişinin biri İbn Ömer'in yanına gelip sordu:

— Ey İbn Ömer; Necve (gizli konuşma) hakkında Resûlüllah'tan ne dinledin?

İbn Ömer:

— Mümin Rabbına öyle yaklaşır ki, Rabbi onun üzerine (rahmet) kanadını geriyor. Ona bütün günahlarını ikrar ettirtikten sonra sorar:

— Sen şunu yaptığını biliyor musun?

— İki defa **evet biliyorum Yarab!** der. Böylece Rabbi onu dilediği noktaya kadar götürdükten sonra:

«Ben onları dünyada senin için gizledim. Kimseye göstermedim. Bugün de senin için affediyorum.» der.

Böylece o kişiye hasenatının sahifesi veya kitabı sağ eline verilir. Kâfir ve münafıklara gelince, Rabbler şahitler huzurunda onları çağırır. «İşte bunlar Rablerinin kesesinden yalan uyduranlardır. **Dikkat edilsin, Allah'ın lâneti zalimler üzerindedir.»**

Bu hadis, Sahihayn'de ve başka sünen kitablarında muteaddit senedlerle Katade'den rivayet edilmiştir.

İbn Ebi Hâtim, Ali bin Zeyd'in tarikıyla rivayet etti:

«Aişe validemizden **«Eğer siz içinizde olan şeyi açıklasanız da saklasanız da Allah Teala onunla sizi hesaba çeker»** ayetinin manasını sordum. Aişe validemiz:

Bunu Resûlüllah'tan sorduğumdan şu ana kadar hiç kimse benden sormadı. Bu, Cenab-ı Hakkın kul ile olan mubayesidir (Biyatetmesidir.) Kula isabet eden sıtma, musibetler, eline alıp ta kaybettim zannıyle önce ürküp korktuğu sonra cebinde bulduğu maldan dolayı çektiği sıkıntı, bütün bunlar günahlarına keffarettirler. Bu sayede mümin günahlarından kırmızı maden pasdan çıktığı gibi çıkıp tertemiz olur.»

Hadisi Tirmizi, İbn Cerir, Hammad bin Seleme tarikıyla da rivayet ettiler.

SURENİN BU SON İKİ AYETİ HAKKINDA VARİD OLAN HADİSLER

Buhari Muhammed bin Kesir'den, o Şu'be'den, o Süleyman'dan, o İbrahim'den, o Abdurrahman'dan, o İbn Mesut'tan, o Peygamberden rivayet ediyor:

«Kim ki bu iki ayeti (yani el-Bakara suresinin son iki ayetini bir gecede) okursa bu iki ayet, ona kâfi gelirler.»

İmam Ahmed Ebu Zer tarikıyla rivayet ediyor:

«Bana El-Bakara suresinin son ayetleri, Arşın altında bulunan bir hazineden verildi. Halbuki benden önce hiçbir peygambere onlar verilmemiştir.»

İbn Merduyeh Rib'idan Zeyd bin Ziyan'dan, Ebu Zer'den rivayet ediyor:

«Bana arşın altındaki hazineden El-Bakara suresinin sonuncuları verildi.»

Müslim Mürre tarikıyle Abdullah'tan rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü İsra'ya gittiğinde Sidret ul Münteha'ya vardı. Sidret ul Münteha yedinci göktedir. Yerden yükselip gelen bütün ameller oraya varır ve ordan alınır. Ve oraya yukardan gelen amller varır ve ordan alınır. Allah'ın Resûlüne üç şey verildi: Beş vakit namaz, El-Bakara suresinin son ayetleri ve ümmetinden Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmayanın affedilmesi.»

İmam Ahmed, Akabe bin Âmir el Cehemi tarikıyla Allah'ın Resûlünden rivayet etti:

«El Bakara suresinin son iki ayetini oku. Şüphesiz onlar arşın altındaki hazineden bana verildiler.»

İbn Merduyeh Huzeyfe tarikıyla rivayet ediyor:

«Biz insanlara üç şeyle üstün kılındık: El Bakara sûresinin sonundaki ayetler, arşın altındaki bir hazineden bana verildi. Benden önce hiç kimseye verilmediği gibi, benden sonra da hiç kimseye verilmeyecektir.»

İbn Merduyeh Hz. Ali tarikıyla rivayet ediyor:

«İslâmı anlamış bir kimse Ayetelkürsi ile El Bakara sonundaki

ayetleri okumadan öleceğini zannetmiyorum. Çünkü bu arşın altındaki bir hazineden bizim peygamberimize verilmiştir.»

Ebu-İsa et Tirmizi Numan bin Beşir tarikıyle Resûlüllah'tan rivayet etti:

«Cenab-ı Hak, yer ve gökleri yaratmazdan iki bin sene önce bir kitab yazdı. O kitabtan iki ayet indirdi. Onlarla el Bakara suresini tamamladı. Üç gece onlar bir evde okunurlarsa, şeytan o eve yaklaşmaz.»

Tirmizi **«Bu garib bir hadistir»** dedi.

El Hakim «Müstedrek»inde hadisi Hammad bin Seleme'den rivayet etti. **«Müslim'in şartı üzerine sahihtir. Fakat Müslim ve Buhari rivayet etmemişlerdir.»** dedi.

İbn Merduyeh, İbn Abbas tarikıyle rivayet ediyor:

Resûlü Ekrem El Bakara suresinin son ayetini ve ayetelkürsiyi okuduğu zaman güler. «Onlar arşın altındaki bir hazinedendirler diyordu. Resûlü Ekrem **«Kim ki bir kötülük işlerse, onunla cezalandırılır.»** ayetiyle **«İnsanoğlunun ancak çalışması insanoğlu için vardır»** ayetini okuduğu zaman **«innalillah ve inna ileyhi raciun» (Biz Allah içiniz ve biz ona dönüş yapıcıları)** der ve sakinleşirdi.

İbn Merduyeh Ma'kil bin Yasar tarikıyla rivayet ediyor:

Bana Fatihat-ul Kitab ve El Bakara'nın sonuncu ayetleri Arşın altından verildi. Mufassal sureleri de fazladan verildi...»

Fatihanın faziletleri hakkında Abdullah bin İsâ bin Abdurrahman bin Ebi Leyla'dan, Said bin Cübeyr'den İbn Abbas'tan geldi:

Cenab-ı Peygamber yanında Cebrail olduğu bir devrede üstünde bir gıcırtı işitti. Cebrail başını göklere kaldırdı:

— Bu, bir kapıdır, gökte açıldı. Şu ana kadar hiçbir zaman açılmamıştı dedi.

Bu kapıdan bir melek indi, Resûlüllah'a geldi. Ve Resûlüllah'a:

— İki nurla sana müjde veriyorum. Onları Allah özel olarak sana vermiştir. Senden önce hiçbir peygambere verilmemiştir. Birisi Fatihat ul Kitab suresi, öbürü de El Bakara suresinin son ayetleridir.

Onlardan herhangi bir harfi okursan, Allah onun manasını sana verecektir.» Müslim ve Nesei böyle rivayet ettiler. Binaenaleyh **«peygamber kendisine Rabbisinden indirilene iman etti»** cümlesi Resulü Ekrem'in bundan haberdar edilmesidir.

İbn Cerir Bişr'den, o Yezid'den, o Said'den, o Katale'den rivayet etti: Allah'ın Resûlü üzerine **«Peygamber Rabbisinden kendisine indirilene iman etti»** ayeti nazil olduğu zaman **«peygambere böyle iman etmek de gereklidir»** dedi.

Hakim «Müstedrek'inde Ebu Nadr'den, Muaz bin Necdetul Karaşi'den, Hallab bin Yahya'dan, Ebu Ukayl'dan, Yahya bin Ebu Kuseyr'den, Enes bin Malik'ten rivayet etti:

«Peygamber kendisine Rabbisinden indirilene iman etti» ayeti nazil olduğu zaman, Cenab-ı Peygamber **«Peygambere böyle iman etmek de haktır, yani farzdır»** buyurdu.

«Müminler de ona iman ettiler» cümlesi bütün müminlerin Cenab-ı Hakkın bir olduğuna, fard olduğuna, Samed olduğuna, ondan başka mabud olmadığına inanıyorlar ve bütün peygamberler ve Resulleri tasdik ediyorlar. Gökten kullar (peygamberler ve mürseller) üzerine inen kitablara da iman ederler. Peygamberlerin arasında ayırdetmezler. Yani bazılarına iman edip bazılarına iman etmemek yoktur. Belki bütün peygamberler müminlerin katında doğrudurlar. Halkı hakka irşad etmişlerdir. Hayr yoluna hidayet etmişlerdir. Bazıları diğerinin şeriatını Allah'ın izniyle neshederse, hepsinin şeriatı yine Allahı'n izniyle onların en sonuncusu Hz. Muhammed'in şeriatı ile neshedilmiş olduğuna da inanırlar.

İbn Cerir, İbn Humeyd, Cüreyr, Sinan, Hakim ve Cabir'den rivayet ettiler:

«Bu ayetler, peygamber üzerine nazil olduğunda Cebrail, Peygambere **«Allah, seni ve senin ümmetini medh etmiştir. Allah'tan iste, Allah istediğini verecektir»** dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber **«Yarab! Herhangi bir nefse gücü yetmediğini yükseltme»** dedi ve ayetin sonuna kadar istekte bulundu. Cenab-ı Hak da bunu kabul etmek suretiyle indirdi. Bu ilhî lütuftur. Cenab-ı Hak kullarına lütfetmiştir. Eshab-ı Kiramın korktuğu noktayı bu ayeti celile neshetmiştir. (Ortadan kaldırmıştır.)

Tabarani ve İbni Hibban Ata'dan, o da Ubeyd bin Umeyr'den o da İbn Abbas'tan rivayet etti. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Cenab-ı Hak yanlışlıkla, unutkanlıkla yapılan ve zorla yaptırılan fiillerin günahını ümmetinden kaldırmıştır.»

İbn Ebi Hâtim, Ummu Derda'dan, Resûlüllah'tan rivayet etti:

«Şüphesiz Cenab-ı Hak benim ümmetim için üç şeyden vazgeçmiştir: Hatadan, unutkanlıktan ve cebren yaptırılandan.»

İbn Cerir Ebu İshak tarikıyla rivayet eder. Muaz (RA) el Bakara suresini bitirdikten sonra «ÂMİN» derdi.

Veki' Süfyan'dan, Ebu İshak'tan, o da bir kişiden, o da Muaz ibn Cebel'den rivayet ediyor:

El Bakarayı sonuçlandırdığı zaman Amin kelimesini derdi.

İbn Cerir [Tezhib ul Asar] da Eyyüp'ten rivayet ediyor:

Ebu Kallab, Eyyüb'e yazdı ki, kerb (üzüntü) duasını hem kendisine hem de çocuğuna öğretsin:

«Lâilâheillellahul aziymul haliymu. Lailâheillallahu Rabbul Arşil aziymi. Lailâheilellalahu. Rabbu semevatısseb'i ve rabbul ardi ve Rabbul arşil keriymi. Subhaneke ya Rahmanu ma şi'te enyekûne kâne vemâ lemteş'e lemyekun. Lehavle vela kukvvete illa billahi. Euzu billezî yumsiku ssemavati seb'ı ve menfihinne enyeka'ne alelardi min şerri ma halaka ve min şerri ma beree. Euzu bikelimatillahi ettamâtı. Elleti latucavizuhunne berrun velâ facirun min şerri tammeti vel hammeti ve minşeerri kullihi fiddünya velahire.»

Meali [Yüce Allah, Halimdir. Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah arşı azimin rabbidir. Allah'tan başka ilah yok. Allah yedi göğün ve yerin ve kerim olan arşın rabbidir. Sen ortaktan münezzehsin ey Rahman... Senin dilediğin olur. Senin dilemediğin olmaz. Günahtan dönüş, ibadete yöneliş ancak Allah'ın kuvveti ile olur. Öyle bir Allah'a sığınıyorum ki, yedi kat göğü ve o göklerde bulunanları yeryüzüne düşmeketn o tutar. Yarattıklarının, [halkettiklerinin] şerrinden ona sığınıyorum. Doğrularında, facirlerinde, kurtulamıyacağı Allah'ın O tam kelimeleriyle Allah'a sığınıyorum. Ölü-

mün şerrinden, şeytanın şerrinde nve bütün şerlerden, dünya ve ahiretteki bütün şerlerden ona sığınıyorum.]

Bu duayı okuduktan sonra ayetelkürsi ve el Bakara suresinin son ayetlerini okuyacaksın diye yazdı ona..

Böylece El Bakara suresinin sonuna gelmiş bulunuyoruz.

Tevfik Allah'tandır.

ÂL-İ İMRAN SÛRESİ

Sûre : 3

سُورَةُ آلِ عِمْرَانَ مَدَنِيَّةٌ وَهِيَ مِائَتَانِ وَثَلَاثٌ وَثَمَانُونَ آيَةً

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى
لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ
عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي
الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ
كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ
مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ
زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ
تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا
وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ
إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَا
إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

ÂLİ - İMRAN SÛRESİ

3. SÛRE

Medine döneminde nâzil olmuştur.

200 Âyettir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adiyle.

(1) Elif-Lam, Mim.

(2) Allah, kendisinden başka mabud olmayandır, daimidir ve koruyup durandır.

(3) Sana hak olarak, kendisinden önceki kitapları tastik eden, kitabı indirdi. Daha önce de insanları hidayet etsin diye Tevrat ve İncili ve hak ile bâtıl arasını ayıran kitabı da indirdi.

(4) Allah'ın Âyetlerini inkâr edenlere şüphesiz şiddetli azap vardır. Allah galip ve intikam sahibidir.

(5) Şüphesiz ki, yerde ve gökte olan hiçbir şey Allah'a gizli değildir.

(6) O, öyle bir Allah'tır ki, istediği şekilde sizi ana rahimlerinde şekillendirir. O'ndan başka ilâh yoktur. O her şeye gücü yeten, Azîz ve (kûdreti sonsuz) Hakîmdir.

(7) O, Sana kitabı indirendir. O Kitapta Kitabın temeli olan kesin manâlı Âyetler vardır. Başka Âyetleri de müteşahib (yani çeşitli anlama gelen) Âyetlerdir. Kalplerinde bâtıla meyl olanlara gelince onlar fitne ve müteşabih Âyeti (istediği şekilde) tevil etmek için müteşabih Âyetlere uyarlar.

Halbuki Müteşabih Âyetin tevilini Allah'tan başkası bilmez. İlimde derinleşenler «müteşabihe îman ettik hepisi Rabbimizin katından inmiştir.» derler. Kâmil akıl sahipleri müstesna, bu Âyetleri başkası iyice düşünmez!

(8) «Ey Rabbimiz! Bizi hidayet ettikten sonra kalbimizi bâtıla kaydırma ve katından bize rahmet ihsan et. Şüphesiz ki, sen bağışlaması en fazla olan zatsın.»

(9) «Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki, sen oluşunda şüphe olmayan bir gün için insanları toplayıcısın. Şüphesiz ki, Allah sözünden caymaz.» (derler)

TEFSİR

El Bakara Sûresinin başında geçtiği gibi Elif-Lâm-Mim hurufu mukattaadandır. Manâsını ancak Allah bilir.

Sûrenin «ÂLİ-İMRAN» ismini alması, içinde İmran ailesinin bahsi olduğundan ileri geliyor.

(2) **«Allah kendisinden başka ilâh yoktur. Diridir, daima yaratıkların tedbirini tedvir eder!.»** Allah Resûlü'nden gelen bir rivayette, «Allah'ın İsmi-Azamı üç sûrede vardır. El - Bakara sûresinde «Allahulâilâhe illa Huvel-Hayyul-Kayyûmü» Âyeti, ÂLİ - İMRAN'da «Allahulâilâhe illa Huvel - Hayyul - Kayyümü!» Âyeti ve «Tâhâ» Sûresinde «Ve Anetül - Vucûhu lil - Hayyil - Kayyûmi» Âyetidir.» varid olmuştur.

(3) **«Sana Hak ile Kitabı indirdi!..»**

Hak demek, adalet veya doğruluk demektir. Çünkü Kitap, verdiği haberleri doğru verir. Ya da HAK, Kitabın Allah'ın katından geldiğini isbat edici deliller demektir.

Allah Tevratı Musa'ya, İncili İsa'ya indirdi. Hedefleri, insanları hidayetetmekti. Eğer kendimizi daha önce gelen Peygamberlerin şeriatiyle de mükellef kabul edersek, «insanlar için» tabirinden bütün insanlar kasdedilir. Aksi takdirde insandan maksat, Hz. Musa ile Hz. İsa'nın kavimleri olur.»

«Furkanı indirdi!.» Furkandan maksat, Hak ile Bâtılın arasını ayırd eden ilâhî kitaplardır. Kur'an, Tevrat ve İncil'i zikr ettikten sonra ikinci kez Furkanı zikr etmenin nedeni, diğer semavî kitapları kapsamasıdır.

Bir görüşe göre «Furkandan maksat, Zebur'dur veya mu'cizeler-

dir. Ya da Kur'an'dır. Önce Kur'an'ı KİTAB tabiriyle zikretmesinden sonra Hak ile Bâtılı ayırd edici manâsına gelen «FURKAN» tabiriyle zikretmesinin nedeni, faziletini belirtmek, ve şânını yüceltmektir. Vahyin mahsulü olmakta diğer kitaplarla ortaktır. Fakat Hak ile Bâtılı ayırd edici yönünden mu'cize olmakta takdir ve onlardan ayrılıyor.

(5) İntikam, mücrimi cezalandırmak demektir. Evrende bulunan her şeyi ister genel, ister özel, ister îman ister küfür olsun hepsini Allah bilir: **«Şüphesiz ki, yerde ve gökde bulunan hiç bri şey Allah'a gizli değildir!..»** Âyeti bunun delilidir. Bu Âyet aynı zamanda Allah'ın Hayat sıfatına da delâlet eder.

«Allah o Allah'dır ki, sizi anneler rahminde dilediği şekilde şekillendirdi. Ondan başka mabûd yoktur. Aziz ve Hakimdir!..» Ayeti Celîle, Cenab-ı Mevlânın kâmil kudretine ve sonsuz hikmetine delâlet eder.

Bâzılarına göre, **İSA (a.s.) Rabdir»** diyenlerin aleyhinde bu Âyette delil vardır. Necran'dan gelen Hıristiyan heyeti, İSA (a.s.) hususunda Resûlüllah ile mücadeleye giriştikleri zaman, Sûrenin başından seksen küsuruncu Âyete kadar olan kısım nâzil oldu. Resûlüllah'ın delillerini takrir edip Necranlıların şüphelerine cevab verdi.

(7) **«Allah odur ki, senin üzerine Kitab indirdi. O Kitabın bir kısım Âyetleri muhkemdir. Kitabın aslını teşkil eden bu Âyetlerdir...»**

Kur'an'ı Kerim'in Âyetleri genel olarak MUHKEM ve MÜTEŞABİH olarak iki kısma ayrılır. Muhkem Âyetler, Kitabın esasını teşkil ederler diğer Âyetlerin manâları onlara irca edilir. Müteşabih Âyetler, bir çok manâya muhtemel olan icmal veya zahire muhalif olduğundan maksadı belirgin olmayan ancak derin bir araştırmadan sonra çözülen Âyetlerdir.

Âlim kişilerin fazileti bilinsin diye Müteşabih Âyetlerin manâsının çözümlenmesi düşünceye ve tetkike bağlanmıştır. Bu Âyetleri düşünmek için fazla çalışma arzuları kabarsın, bu Âyetlerin maksadını bildiren ilimlerin elde edilmesi için fazla çabalar yapılsın diye kapalı gelmişlerdir. Böyle âlimler, bu çabalarından, Muhkem ile Müteşabih Âyetlerin arasını bağdaştırmak ve manâlarını çıkarmaktan ötürü yü-

ce derecelere nâil olur. Cenab-ı Hakk'ın **«ELİF - Lâm - Ra. O, bir kitabdır. Âyetleri muhkem kılınmıştır.»** sözünün manâsı **«Manânın fesadlığından ve lâfzın karışıklığından korunmuştur!»** demektir. Yoksa **«Bütün Âyetleri muhkemdir»** demek değildir. Yine Allah'ın **«Müteşabih bir kitap olarak indirdik»** sözünün manâsı **«Onların bâzısı diğerine manânın doğruluğunda ve lafzın fesahatinde benzer!»** demektir. Yoksa hepsi Müteşabih Âyetlerdir demek değildir.

Âyette geçen «UHERU» kelimesi «UHRA» kelimesinin çoğuludur. Manâsı **«Başka Âyetler»** demektir.

«Kalblerinde ve bâtıla meyletme olanlara gelince, onlar fitne için kitabın müteşabih Âyetlerine yapışırlar!..»

Bidatçılar, müteşabih Âyetlerin zahirine veya bâtıl tevillere yapışıp halkı saptırmaya ve dinde şübheye düşürmeye çalışırlar. İstedikleri istikamette tevilederler.

Yani Bidatçılar iki şeyden ötürü Müteşabih Âyetlere yapışırlar: a) Fitne çıkarmak, b) Teviletmek için. Bu iki sebeb birden Müteşabih Âyetlere tabî olmalarına neden olabilirler. Birinci sebeb inatçı, fikri sâbit kimseye, ikinci sebeb ise, cahile uygun düşer.

«O, Âyetlerin tevilini ancak Allah bilir.» Eğer Âyette Allah kelimesi üzerinde durursan, manâsı **«Onların tevilini sadece Allah bilir. Ondan başkası bilmez. İlim de derinleşenler, hadlerini bildiklerinden «Hepsi Rabbimizin katından gelmiştir. Hepsine îman ettik»** derler.» demek olur.

Eğer Allah kelimesi üzerinde durulmaz «VER - Rasihûne» lâfza-i Celâl üzerine atfedilirse. o takdirde Âyetin manâsı şöyle olur: **«O Müteşabih Âyetlerin tevilini ancak Allah ve ilimde derinleşenler bilir!..»**

Allah kelimesi üzerinde vakfedenler, «Müteşabihlerin ilmi Allah'a mahsusdur. Onu başkasına bildirmemiştir! Meselâ, Dünya ne kadar devam edecek. Kıyamet ne zaman kopacak, neden Zebaniler ondokuz kişidir gibi hakikati kapalı bulunan şeyleri ancak o, bilir!» demişlerdir.

«Senin üzerine Kitab'ı indirendir o Allah!..» Âyetinin kendisinden önce geçen **«Dilediği şekilde sizi anne rahminde şekillendirendir, O Al-**

lah!..» Âyetiyle münasebeti şu olsa gerek: «Birinci Âyet, CESEDİN şekillendirilmesi ve tasvir edilmesi hakkındadır. İkinci Âyet ise, RUHUN ilimle tasvir edilmesi ve terbiyesi hakkındadır. Veya birine Âyet, Hıristiyanların **«İsa Allah'ın kelimesidir onu Meryem'in rahmine attı. Ve Allah'dan gelen bir RUH'dur!»** mealindeki Âyetlere yapışıp bâtıl inançlarını savunmalarına bir cevabdır. Nitekim Hıristiyanların **«İsa'nın Allah'dan başka pederi yok»** sözlerinin de cevabını teşkil eder. Zira bu sözden, Allah'ın peder (haşa) olduğu anlaşılır. Annelerin karnındaki ceninleri Allah dilediği tarzda şekillendirir. Babanın menisi olsun olmasın çocuğun teşekkülü onun kudreti dahilindedir. O, rahimdekine şekil veren olduğu için babası olamaz. Ancak Rabbidir.

(8) **«Ey Rabbimiz kalbimizi Haktan Bâtıla kaydırtma»** Allah Resûlü, **«Adem oğlunun kalbi Rahman'ın parmaklarından ikisinin arasındadır. Eğer dilerse, Hak üzerinde durdurur, dilerse Hak üzerinden kaydırır.»** buyurmuştur.

Âyette bahsi geçen **«Rahmet»** kelimesinden maksat Hakk'ın üzerinde sabit kalmak için verilen tevfik veya günahlar için verilen af demektir. **«Şüphesiz ki, sen çokça hîbe edensin.»** cümlesi, her isteğin karşılığını verebilir güçte olduğunu bildirdiği gibi, hidayet ve delâletin de Allah'dan olduğunu bildirir. Kuluna vermekte olduğu hidayeti bir lütfudur. Yoksa hiçbir şeyin yapılması ona vacip değildir. **«Muhakkak ki, Allah sözünden caymaz.»** cümlesi, ulûhiyetin gereğini iş'ar eder.

«ELVAİDİYE» gurubu bu Âyete dayanarak fasık ve facirlere vaat edilen ceza tatbik edilecektir demişlerdir. Onlara cevap olarak deriz ki, fasıkları cezalandırmak başka delillerden de anlaşıldığı gibi, af olunmamalarına ve ayni zamanda tövbe etmemelerine bağlıdır.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

Rahman ve Rahiym olan Allah'ın adıyla başlıyoruz.

(1) **«Elif.Lam.Mim. «Allah, ondan başka mabud olmayan, diri, her an yarattıklarını gözetip durandır...»**

Bu ayet hakkında gelen eserler:

Tabarani [El-Evset]inde zaif bir senedle İbn Abbas'tan rivayet etti. Allah'ın Resûlü:

«Kim ki içinde Âl-i İmrandan (Meryemin babası İmranın aile efradından) bahsedilen sureyi cuma günü okursa, o gün güneş batıncaya kadar melekler ona duada bulunurlar.» buyurdu. (Dikkat amellere teşvik eden zaif hadislerle amel edile gelmiştir.)

Said bin Mansur ve Beyhaki ([Şuab ul İman]da Ömer bin Hattab'dan rivayet ettiler:

«Kim ki el Bakara, Al-i İmran ve Nisa sûrelerini okursa, Allah katında hekim [hikmete ermiş] lerden yazılır.»

Eddarimi, [Fedail]inde Ebu Ubeyd ve Beyhaki [Şuab ul İman]ında İbn Mesud'dan rivayet ettiler:

«Al-i İmran suresi fakirlerin ne güzel hazinesidir. Kişi kalkar onu gecenin son bölümünda okur.»

Said bin Mansur Ebi Ata'dan rivayet etti:

«Al-i İmran suresinin adı Tevrat'ta Tayyibe suresidir.»

İbn İshak, İbn Cerir ve İbn ul Munzir Muhammed bin Cafer bin Zübeyr'den rivayet ettiler:

«Allah'ın Resûlüne Necran Hıristiyanlarının heyeti geldi. Altmış süvari idiler. Onların aralarında eşraftan ondört kişi vardı. Allah Resûlü ile konuşanları: Ebu'l Haris bin Alkame, El-Akib, Abdulmesih ve El Eyhem-Esseyid adlı kimselerdi. Sonuncusu Kralın din iüzerinde olan Hristiyanlardandı. Onlar dinleri hususunda ihtilaf etmelerine rağmen gâh İsâ Allah'tır gâh İsâ Allah'ın çocuğudur [Haşa] ve gâh da İsâ Allah üçlüsünden biridir diyorlar!.. Diğer Hristiyanların sözü de böyledir. Onlar, İsâ'ya Allah demelerini şöyle tevcih ediyorlardı: İsa ölüleri diriltir, hastaları sıhhata kavuşturur. Gaibten haber verir. Çamurdan bir kuş şekli yapar, sonra ona üfler de onlar kuş oluverirler.» derler. Oysa bütün bunlar Allah'ın izniyledir. Allah, insanlara İsa'yı bir mucize kılsın diye bunları ona vermiştir.

İsâ Allah'ın oğludur demelerinin delilini şöyle getirirler: İsa'nın bilinen bir babası yoktur. İsa beşikte iken konuşup Ademoğullarından hiç kimsenin yapmadığı birşeyi yaptı. İsâ Allah üçlüsünün (Haşa) birisidir demelerinin delili de şudur: Allah Kur'an'ında ve diğer kitablarında **«Biz yaptık, biz yarattık, biz emrettik, biz hükmettik»** di-

yor. Eğer Allah bir olsaydı ancak **«Ben yaptım, ben emrettim, ben hükmettim, ben yarattım»** diyecekti. Fakat Allah, İsâ ve Meryem vardır» diyorlar. İşte bütün bu sözler hakkında Kur'an-ı Kerim nazil oldu. Âl-i İmran suresi geldi. Cenab ı Hak bu surede peygamberine onların sözlerini nakletti. Peygamber ile konuşan iki Hristiyan âlimi evvela peygamberden **«Müslüman olunuz»** teklifini aldılar. Onlar **«Biz senden daha önce müslüman olmuşuz»** cevabını verdiler. Cenab-ı Peygamber **«ikinizde hilafı hakikati söylüyorsunuz. Sizi müslüman olmaktan, Islâm olmaktan meneden sizin Allah'a çocuk nisbet etmekliğinizdir.»**

Bunun üzerine onlar Resûlu Ekremden sordular:

— O halde, Ey Muhammed, Allah İsâ'nın babası değil ise, İsâ'nın babası kimdir?»

Resûlü-Ekrem susup onlara hiçbir cevab vermedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu hususta onların sözlerini, emirlerindeki ihtilaflarını, tamamen Âl-i İman sûresinin 83. âyetine kadar indirdi. Cenab-ı Hak nefsini onların dediklerinden tenzih etmekle tek başına yarattığını tek başına emrettiğini, yaratmakta ve emirde ortağı olmadığını söyleyerek sûreyi açtı. Onların kendiliklerinden icad ettikleri küfriyatı reddederek kendisine ortak koştuklarını tamamen yok sayarak açtı. Onların arkadaşları hakkında söylediklerini çürüterek açtı. Onlar bu ayetlerle delâlette olduklarını bilsinler diye buyurdu:

«(2) Allah Odur ki, kendinden başka hiçbir ilâh yoktur...»

Yani onun beraberinde, onun yaptıklarında hiçbir ortağı yoktur. O ölümsüz bir diridir. Oysa Hristiyanların iddiasına göre İsâ ölmüştür. O sultanı üzerinde kaimdir. Oysa İsâ zail olmuş, gitmiştir.

İbn İshak, «Bana Muhammed bin Sehir rivayet etti:

«Necran heyeti Resûlüllah'a geldiğinde İsâ ve Meryem'in durumunu peygamberden sordular. Onlar hakkında Âl-i İmran sûresinin başlangıcı (80). sekseninci ayete kadar indi.»

El Beyhaki «Delail»inde aynı şeyi rivayet ediyor.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtim-Rebi'den rivayet ediyorlar:

Hristiyanlar Allah'ın Resûlüne geldiler ve peygamberle İsa bin

Meryem hakkında, mücadele ettiler. Ve Cenab-ı Peygamberden sordular:

— **Onun babası kimdir?**

Böylece Allah üzerinde yalan ve buhtanlar ettiler. Bunun için Peygamber onlardan sordu:

— **Siz bilmez misiniz, her çocuk babasına benzer?**

— **Evet biliyoruz,** dediler.

— **Siz bilmez misiniz, Rabbiniz diridir, ölümsüzdür. İsâ'nın üzerine ölüm gelecektir.**

Onlar:

— **Evet, bunu da biliyoruz.**

Cenab-ı Peygamber:

— **Siz bilmez misiniz, Rabbınız her şeyi idare eder ?Her şeyi korur. Her şeyi meydana getirir. Herşeye rızık verir.**

Onlar:

— **Evet!**

Cenab-ı Peygamber:

— **Acaba İsa bu kudrete sahib midir?**

— **Hayır, dediler.**

Cenab-ı Peygamber:

— **Siz bilmez misiniz, Cenab-ı Hakka yerde ve gökte hiçbir şey gizli kalmaz.**

Onlar:

— **Evet, biliyoruz,** dediler.

Cenab-ı Peygamber:

— **Acaba İsa Allah'ın bildirdiğinden başka birşey bilir mi?**

— **Hayır, bilmez,** dediler.

Cenab-ı Peygamber:

— **O halde siz bilmez misiniz Cenab-ı Hak İsa'yı annesinin rahminde dilediği şekilde suretlendirmiştir? Siz bilmez misiniz ki, Rabbınız yemez, içmez ve Rabbınız için tuvalet bahis konusu değildir?**

Onlar:

— **Evet bunu da** biliyoruz, dediler.

Cenab-ı Peygamber:

— Siz bilmez misiniz, İsa'yı annesi hamletti? Yani diğer kadınların çocuklarına gebe kalmaları gibi onunla gebe kaldı. Diğer kadınların doğurdukları gibi annesi onu doğurdu. Diğer çocukların gıdası gibi o da çocuğunu gıdalandırdı. Sonra İsâ yemek yiyordu. Su içiyordu. Tuvalet ihtiyacı vardı.

Onlar:

— Evet bunların hepsini biliyoruz, dediler.

Cenab-ı Peygamber:

— O halde İsâ nasıl sizin iddia ettiğiniz gibi olabilir?

Böylece onlar mağlub olduklarını bildiler. Ama buna rağmen ancak küfürlerine devam etmekte ısrar ettiler. Cenab-ı Hak bunun üzerine:

«Allah o Allah'tır ki kendinden başka hiçbir ilâh yoktur. Ezeli ve ebedi hayat ile vardır. Zat ve kemâl sıfatlarıyla herşeye hakimdir...» âyetini indirdi..

(3) **«Allah kitabı kendinden öncekileri tasdik edici olarak sana indirmiştir...»** Bu ayetin tefsirinde gelen eserler:

El Feryadi, Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Kendinden önceki kitablar ve peygamberleri tasdik edici olarak indirmiştir demektir.»

İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivayet etti:

«Kendinden öncekini tasdik edici olarak indirdi» demek Nuh, İbrahim, Hud ve diğer peygamberlere gelen mucize ve beyyineleri tasdik ederek indi demektir.»

(6) **«Rahimlerde dilediği gibi sizi şekillendiren odur. Ondan başka hiçbir ilâh yoktur...»** Bu âyetin tefsirinde:

İbn Munzir, İbn Mesud'dan şöyle rivayet etti:

«Sizi erkek ve dişi olarak dilediği şekilde şekillendirir.»

İbn Cerir, Süddi tarikıyla Ebu Malik'ten, Ebu Salih'ten, İbn Abbas'tan rivayet ediyor. O da Murre'den, İbn Mesut'tan ve sahabelerin bazılarından rivayet ediyor:

«Rahimlerde dilediği gibi sizi şekillendiren odur» ayetinin tefsirinde şunları söylediler:

«Meni damlası rahimlere girdikten sonra kırk gün rahimde uçar, fırlar, gezer. Sonra kan pıhtısına dönüşür, kırk gün durur. Sonra et parçasına dönüşür, kırk gün durur. Yaradılmak çağına geldiğinde Cenab-ı Hak bir melek gönderir, onu suretlendirir. Melek, parmakları arasında bir toprak getirir. O et parçasına karıştırır. Sonra onu hamur yapar. Sonra emrolunduğu gibi onu suretlendirir. Sonra sorar: Erkek midir dişi mi, Şaki midir Said mi? Rızkı nedir? Ömrü nedir? Dünyadaki eser ve etkisi nedir? Musibelteri nedir? Cenab-ı Hak söyler, melek yazar. O cesed öldüğü zaman o toprak nereden alınmış ise oraya defnedilir.»

Abd bin Humeyd, ve İbn Cerir Katade'den bu ayetin tefsirinde şunları rivayet etmiştir:

«Cenab-ı Hak, erkek veya dişi, kırmızı veya beyaz, siyah veya sarı, tam veya eksik olmasını ana rahminde çizer.»

(7) «Sana Kur'an'ı indiren Odur. Bunun bir kısım ayetleri açık ve kesindir. Bunlar Kur'an'ın esasıdır. Diğer bir takım ayetler de vardır ki, müteşabihtir. İşte kalplerinde şüphe bulunanlar fitne aramak ve teviline gitmek için Kur'an'ın müteşabih ayetlerine uyarlar. Halbuki o müteşabihin tevilini yalnız Allah bilir. İlimde kökleşmiş ve metin olmuş kimseler ise, «Biz ona inandık, açık ve kapalı bütün ayetler rabbimiz tarafındandır» derler. Onları akıllılar iyice düşünür...»

Bu ayet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir, İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hâtim, Ali b. Talha tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Muhkem ayetler, neshedici helal, haramı, cezalar, farzları ve imanı bildiren ayetlerdir. Müteşabih ayetler, neshedilmiş, mukaddem, muahhar ve darbımeseller, yeminler ve kendisine inanılır fakat kendisiyle amele temel olmayan ayetlerdir.»

İbn Cerir El-Ufi tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet eder:

«Muhkem ayetler, o neshedici ayetlerdir ki onunla insan cezalandırılır, ona inanılır ve onunla ameledilir. Müteşabih ayetler, o neshedilmiş ayetlerdir ki, onlarla insan herhangi bir ceza görmez.»

Said bin Mansur, İbn El-Hâtim ve Hâkim, Abdullah bin Kays tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Onun bir kısım ayetleri muhkemdir.» âyetinden maksat, Enam suresinin son üç ayeti ve [Mubahele ayetiyle onu takib eden ayetler]dir.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir başka bir tarikla İbn Abbastan rivayet ettiler:

«Muhkem ayetler, mubahala ayetinden başlar üç ayete kadar gider. Ve «Rabbin kendisinden başka kimseye ibadet etmemenizi hükmetti» âyetinden başlar, ondan sonraki üç âyete kadar gider.

İbn Cerir, Es Süddi Tarikıyla Ebi Malik'ten, Ebi Salih'ten, İbn Abbas'tan, Mürre bin Mesut'ten ve sabahelerin bazılarından naklediyor:

«Muhkem ayetler, o neshedici ayetlerdir ki, onlarla amel edilir. Müteşabihat, o neshedilen ayetlerdir.»

Abd bin Humeyd İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor:

«Muhkem ayetler, helal ve haram bildiren ayetlerdir.»

Abd bin Humeyd, ve Feryabi Mücahid'den rivayet ediyor:

«Muhkem ayetler, içinde helâl ve haram bahsi olan ayetlerdir. Al-i İmranın diğer ayetleri ise müteşabihtirler. Bir kısmı diğerini tasdik eder. Mesela **«Onunla ancak fasıkları dalalete götürür»** ayetiyle «BÖYLECE Allah azabı iman etmeyenlerin üzerine kılar» ayeti gibi. Bunlar birbirini tasdik eden ayetlerdir. Ve meselâ: **«Hidayet talebedenleri Allah hidayet yönünden artırır. Takvasından onlara verir»** ayeti gibi.»

İbn Ebi Hâtim Rebi'den rivayet etti:

«Muhkem ayetler, emreden ve yasaklayan ayetlerdir.»

Abd bin Humeyd, İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtim İshak bin Suveyd'ten rivayet ettiler:

Yahya bin Yağmur ile Ebul Fahike **«Onlar kitabın esaslarıdır.»** ayetinin tefsirinde mücadele ettiler.

Ebu Fakih'e «O ayetler, surelerin açılışlarıdır. (Yani mukattaat-

tır) Onlardan Kur'an çıkartılır. Mesela **Elif, lam, mim. O kitab»**tan el Bakara suresi çıkartılmıştır. **«Elif, lam, mim. Allah o Allah'tır ki ondan başka mabud yoktur. O hayy ve Kayyumdur»** âyetinden Al-i İmran suresi çıkartılmıştır.» dedi.

Yahya:

«Onlar, o, ayetlerdir ki, onlardan farzlar, emirler, yasaklar, helallar, cezalar ve dinin direği olan meseleleri çıkar» dedi.

İbn Ebi Hatım Said bin Cübeyr'den:

«Onlar kitabın annesidir.» den maksad kitabın aslıdır demektir. Çünkü onlar bütün kitablarda yazılmıştır.» dediğini rivayet etti.

İbn Cerir, Muhammed bin Cafer bin Zübeyr'den rivayet etti:

«Muhkem ayetler, Rabbin hücceti, kulların ismeti, hasımları susturan, batılı defeden ve kendilerinde tahrif olmayan ve konuldukları yerde olduğu gibi kalan ayetlerdir. Diğer ayetler ise, kapsamda müteşabihtirler. Onların tasrif, tahrif ve tevilleri vardır. Cenab-ı Hak kullarını helal ve haramda denediği gibi orada da kullarını deniyor. Onlar, batıla sarf edilmezler ve haktan tahrif edilerek kaydırılamazlar.»

İbn Leyla Ata bin Dinar'dan ve Said bin Cübeyr'den rivayet etti: **«Onlar kitabın anasıdırlar.»** Yani bütün kitablarda yazılıdırlar.

Mukatil bin Hayyan:

«Yani hiçbir din ehli onlardan razı olmadığını belirtemez.»

İbn ul Munzir, Said bin Cübeyr'den rivayet etti:

«Müteşabihler, Kur'an-ı Kerimin manaları halka kapalı olan ayetleridir. Halk onları okuduğu zaman, manâlarını anlıyamaz. Bunun için de sapıtanlar sapıtıyorlar. Her gurup Kur'an'ın müteşabih âyetlerinden birisini okur ve **«Bu âyet bizim içindir»** der. İşte EL-HÂRURÎYE firkası müteşabih ayetlerden **«Kim ki, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendisidir»** âyetine tabi oldular. Sonra bu ayetle beraber şunu okudular: **«Kâfir olanlar Rabbine denk tutarlar.»** El-Haruriye imamın haksızlıkla hükmettiğini görünce **«imam kâfir oldu, çünkü Rabbine denk tuttu. Kim ki Rabbine denk tutarsa, şirk koşmuş olur. Öyleyse bu imamlar müşriktirler»** derler.

El Buhari «Tarih»inde ve İbn Cerir, İbn İshak... el Kelbi'den, Ebu Salih'ten, İbn Abbas'tan, Cabir bin Abdullah bin Rebab'tan rivayet ettiler:

«Ahtab oğlu Ebu Yaser nam Yahudi geçti. Yahudilerden birisi Resûlüllah'a vardı. Cenab-ı Peygamber el-Bakara suresinin başlangıcı olan Elif, lam, mim. Zalikel kitabı okudu. Ebu Yaser kardeşi Huyey bin Ahtebe ve Yahudiden olan bazı kişilere vardı:

— Siz biliyor musunuz? (yani malumunuz olsun) Yemin ederim ki, Muhammedi dinledim. Kendisine indirilenin arasında [elif, lam, mim, zalikel kitabı] okuyordu.

Huyey:

— Sen bunu bizzat işittinmi?

Ebu Yasır:

— Evet, işittim, dedi. Böylece Huyey o kişilerle beraber Resûlüllah'a vardılar:

Sana indirilen kitabta elif, lam, mim, zalikeyi okuduğun doğrumudur?

Cenab-ı Peygamber:

— Evet öyledir.

Yahudiler:

Birçok peygamber Allah katından gönderildi. Hiçbir peygambere mülkünün ne kadar devam edeceğini açıklayan bir hüküm geldiğini bilmiyoruz. Senden başka Ümmetinin ne kadar yaşıyacağını açıklayan bir peygamberi bilmiyoruz. Elif (1) bir, lâm (30) otuz, mim (40) kırk eder. Bu yetmişbir sene eder, dedikten sonra:

— Ey Muhammed! Bununla beraber başkası da var mıdır? diye sordular. Cenab-ı Peygamber:

— Evet onunla beraber Elif, lâm, mim, sad vardır.

Huyey:

— Bu, daha ağır ve dhaa uzundur. Elif bir, lam otuz, mim kırk, sad doksan eder. Bu (131) yüzotuzbir sene eder. Bununla beraber başkası da var mıdır?

Cenab-ı Peygamber:

— Evet, elif, lam, Ra vardır.

Huyey:

— Bu, daha ağır ve daha uzundur. Elif bir, lam otuz, Ra (200) ikiyüz eder. Yekünü ikiyüzotuz bir sene eder. Bununla beraber başkası da var mıdır?

Cenab-ı Peygamber:

— Evet, Elif, lam, Mim, Ra vardır.

Huyey:

— Bu, daha ağır ve daha uzundur. Bu (271) ikiyüzyetmişbir eder. Sonra senin emrin bizim için kapalı oldu. Bilemeyiz az mıdır sana verilen, çok mudur dediler.»

Bu muhavereden sonra Yahudiler, kalkın gidelim dediler. Bunlardan sonra Ebu Yaser, kardeşi ve beraberindeki Yahudiler **«Belki bütün bunlar Muhammed'e verilmiştir:** [71+131+273+271=704] dedi.

Onlar da **«Muhammed'in durumu bizim için kapalı oldu.»** dediler ve bu ayetlerin onlar hakkında nazil olduğunu iddia ettiler.

«Sana Kur'an'ı indiren O'dur. Bunun bir kısım âyetleri açık ve kesindir. Bunlar Kur'an'ın esasıdır. Diğer bir kısım âyetler vardır ki müteşabihtirler. (Kapalı-Benzeşen). Kalblerinde zeyğ olanlar fitne çıkarmak için muteşabih âyetlerin ardına düşerler.

Halbuki o muteşabihin tevilini yalnız Allah bilir...»

İbn Cerir, İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hatım, Ali tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Şek ehli, muhkemi müteşabih üzerine, müteşabihi muhkem üzerine hamlederler. Ve karıştırırlar. Böylece Cenab-ı Hak da bunları onlara kapalı bıraktı. Oysa mütşabihin tevilini Allah'tan başkası bilmez. Manası kıyâmet gününde tahakkuk edecek. Tevilini Cenab-ı Haktan başkası bilmez.»

İbn Cerir, İbn Mesud tarikıyla rivayet eder:

«Zeyğ» şek demektir.

İbn Cüreyc:

Kalblerinde zeyğ olanlardan maksat, münafıklardır, diyor.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Mücahid'den rivayet ettiler:

Onlar kitabın muteşabih âyetlerine tâbi olurlar. Onların dalâlete gittikleri ve içinde helâk oldukları kapı, müteşabihin tevilini istemeleridir. Bunu başkasına fitneyi taleb etmek maksadıyla isterler. Yani şüpheye düşürmeyi taleb etmek maksadıyla isterler.

Abdurrezzak, Said bin Mansur, Abd bin Humeyd, Buhari, Müslim, Daremi, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbn Mace ve İbn Cerir, İbnul Munzir, İbn Ebi Hâtim, İbn Hibban, Beyhaki «Delail»inde çeşitli yollardan Hz. Aişe'den rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü:

«Allah o Allah'tır ki senin üzerine kitabı indirdi. O kitabın muhkem âyetleri vardır. Onlar, kitabın esasını teşkil ederler. Diğer âyetleri vardır, müteşabihtirler. Kalblerinde zeyğ (yani şek) olanlar müteşabihlere tabi olurlar.» âyetini okuduğu zaman şöyle buyurdu:

«Bu âyetler hususunda mücadele edenleri gördüğünüzde biliniz ki, burada Cenab-ı Hak onları kastediyor. Onlardan sakınınız.»

Buhari'nin lafzında **«Kur'an'ın müteşabih âyetlerine tâbi olanları gördüğünüzde biliniz ki, Cenab-ı Hakkın kastettiği onlardır. Onlardan sakınınız»** şeklinde varid olmuştur.

İbn Cerir, **«Müteşabih âyetleri taleb edip tevil edenleri gördüğünde Allah'ın ismini an ve onlardan sakın,»** dedi.

İbn Cerir'in diğer bir lafzında **«Kur'an'ın müteşabih âyetlerinin ardına düşenleri ve orada mücadele edenleri gördüğünüzde biliniz ki Cenab-ı Hakkın kastettiği zeyğehli onlardır. Sakın onlarla oturmayınız»** dedi.

Abdurrezzak ve Ahmed, Ebu-Ümame tarikıyla Allah'ın Resûlü'nden rivayet ediyorlar:

«Kalplerinde şüphe olanlar onun müteşabih âyetlerine tâbi olurlar»dan maksat haricilerdir.» Nitekim **«o gün bazı yüzler ağırır ve bazı yüzler simsiyah kesilir»** (Ali-İmran 106) âyetinden de hariciler kasdedilmiştir...

Tabarani, Ebu Malik el-Eş'ari'den rivayet etti: Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Ümmetim için üç hasletten korkuyorum:

1 — Malları çoğalıp dolayısıyla hasedleşmelerinden ve savaşmalarından korkuyorum,

2 — Kitabın kendilerine açılıp verildiğinde onu ele alıp müteşabihlerin tevilini aramalarından korkarım. Oysa onun tevilini Allah'tan başkası bilmez. İlimde kökleşenler «ona iman ettik, hepsi Rabbimizin katından gelmiştir. Ancak akıl sahibleri bunu hatırlarlar» derler.

Dikkat hadisde bahsedilen üçüncü haslete tesadüf edilmedi.

Hakim, rivayet edip tasrih ettiği bir hadisi Ebu Hureyre'den naklediyor:

Allah'ın Resûlü «Ümmetim için korktuklarımdan birisi onlarda mal çoğalacaktır. Mal hususunda münakaşaya tutulacaklar ve savaşacaklar. Şüphesiz ümmetim için korktuklarımdan birisi de Kur'an onlara açılacak, onu kâfir de, münafık da okuyacak, mümin onun helâlini helâl bilecektir. (Kâfir ise, sadece metnini okumakla kalacaktır.)»

Ebu Ya'la Huzeyfe'den, o da Resûlullah'tan rivayet etti:

«Ümmetimin içinde bir kavm olacak, Kur'an'ı okuyacaklar. Fakat darının dağılması gibi onu dağıtacaklar. Onun tevili olamayan şekillerde onu tevil edecekler.»

İbn Saad ve İbn Dureys Fedail'inde, İbn Merduyeh Amr bin Şuayib'ten, o da babasından, o da dedesinden rivayet ediyorlar.

«Kur'an'da münakaşa eden bir kavmin yanına Cenab-ı Peygamber çıktı. Öfkelendi. Ve buyurdu:

«İşte sizden önceki ümmetler böyle yapmakla delâlete gittiler. Peygamberleriyle ihtilâfa düştüklerinden ötürü helâk oldular. Allah'ın kitabının bir kısmını diğerine vurmak suretiyle helâk oldular.»

Yine devamla:

«Şüphesiz Kur'an bir kısmı diğerini tekzib etsin diye inmemiştir. İnmiştir ki, bir kısmı diğerini tasdik etsin. Kur'an'dan bildiğinize yapışıp onunla amel ediniz. Sizin üzerinizde kapalı kalana da (Allah'ın katında nasılsa öyle) îman ediniz.»

İbn Cerir ve Hakim, Ebu Mesud Es Seceri «El İbane» adlı eserinde İbni-Mesut'tan rivayet ettiler:

«İlk kitab, bir babtan ve bir harf üzerine iniyordu. Kur'an yedi kapıdan yedi harf üzerine indi: Nehyeder, emreder, helâli var, haramı var, muhkemi var, müteşabihi var ve darbımeselleri vardır. Kur'an'ın helâlini helâl biliniz. Haramını haram biliniz. Size ne emrederse onu yapınız. Sizi neden sakındırırsa ondan sakınınız. Onun darbımesellerinden ibret dersi alınız. Muhkemiyle amel ediniz, müteşabihine iman ediniz. Ve deyiniz ki, biz ona iman ettik, hepsi Rabbimizin katındandır.»

Tabarani Ömer bin Ebi Seleme'den rivayet etti:

Resûlüllah Abdullah bin Mesud'a şunları söyledi:

«Kitablar gökten bir tek kapıdan iniyorlardı. Şüphesiz ki, Kur'an yedi kapıdan yedi harf üzerine indi. Helâl, haram, muhkem, müteşabih, darbımeseller, emirler ve yasaklar... Öyleyse onun helâlini helâl bil. Onun haramını haram bil. Onun muhkemiyle amel et. Onun müteşabihinin yanında dur. Onun darbımesellerinden ibret al. Şüphesiz hepsi Allah'ın katındandır. Şüphesiz ki. akıl sahibleri iyice düşünürler.»

İbn Deris (veya Dureys) İbn Cerir ve İbn Ul Munzir İbn Mesut'tan rivayet ettiler:

«Kur'an, beş vecih üzerine nazil olmuştur. Helâl, haram, muhkem, müteşabih, darbımeseller. Helâli helâl, haramı haram bil. Müteşabiha iman et. Muhkemle amel et ve darbımesellerden de ibret al.»

İbn Cerir ve Nesrul-Makdisi El Hücce'de Ebu Hureyre'den rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kur'an yedi harf üzerine nazil oldu. Kur'an'daki MİRÂ (mücadele) kükfürdür. Kur'an'dan bildiğinizle amel ediniz. Kur'an'dan bilmediklerinizi onun âlimine götürünüz.»

Beyhaki «Şuab ul İman» da Ebu Hureyre'den rivayet etti. Resûlü Ekrem:

«Kur'an'ı i'rablayınız. Onun gariblerine tâbi olunuz. Onun garipleri onun farzları ve cezlarıdır. Şüphesiz ki Kur'an beş vecih üzerine, helâl, haram, muhkem, müteşabih ve darbımeseller üzerine inmiştir. He-

lâliyle amel ediniz. Haramından sakınınız. Muhkemine tâbi olunuz. Müteşabihine iman ediniz. Darbımesellerinden ibret alınız.»

İbn Ebi Hatım İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Kur'an çeşitli fenlere sahiptir. Sırtları ve karınları vardır. Acaiblikleri bitmez tükenmez. Onun sonuna (zirvesine) varılamaz. Kim ki, ona yavaşça dalarsa kurtulur. Kim ki ona şiddetli bir şekilde dalış yaparsa felâkete gider. Haberler, darbımeseller, Halal - Haram, Nasıh, mensuh, Muhkem, Müteşabihi, karnı ve sırtı vardır. Onun sırtı okumaktır. Karnı tevildir. Binaenaleyh onun hakkında âlimlerin huzurunda oturunuz. Onun hususunda sefihlerden kaçınınız. Sakın âlimin kayışlarını aramayınız.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Rebi'den rivayet ettiler.

Necran hristiyanları Allah'ın Resûlü'nden sordular:

«Sen İsâ'nın Allah'ın kelimesi ve Allah'tan bir ruh olarak geldiğini söylemiyor musun?»

Allah'ın Resûlü:

«Evet onu söylüyorum.»

Hristiyanlar:

«O halde bize bu kâfidir» dediler.

Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«Kalblerinde şek ve zeyğ olanlar fitneyi aradıklarından dolayı onun müteşabihlerine tâbi olurlar» âyetini indirdi.

Abdurrezzak ve Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Tavus'tan o da İbn Abbas'tan rivayet ediyor: İbn Abbas: **«Onun tevilini Allah'tan başkası bilmez»** âyetini okuduktan sonra **«ilimde derinleşenler biz ona iman ettik derler»** âyetini okudu.

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, İbn Ebi Muleyke'den rivayet ederler:

Âişe validemizin yanında bu âyetleri okudum. Buyurdular:

«Alimlerin ilimdeki kökleşenleri (râsihleri) Kur'an'ın muhkemlerine, müteşabihine iman ederler. O müteşabihin tevilini Allah'tan başkası bilemez. Onlar müteşabihin tevilini bilmiyorlar.»

İbn Cerir Urve'den rivayet etti:

«İlimde derinleşenler, müteşabihin tevilini bilmezler. Fakat onlar «ona iman ettik, hepsi Rabbimizin katından gelmiştir» derler.»

İbn Ebi Şeybe İbn Mesud'dan rivayet etti:

«Yolun işaretleri olduğu gibi Kur'an'ın işaretleri vardır. Onlardan tanıdığınıza yapışınız. Sizin üzerinizde kapalı kalanı ise bırakınız. Yani indi tevillere girişmeyiniz.»

İbn Cerir Eş'hep tarikıyla İmam Malik'ten rivayet ediyor:

İmam Malik **«onun tevilini ancak Allah bilir»** âyetini okuyor, duruyordu. Sonra 'mübteda olarak' **«ilimde rusuh kesbedenler ona iman ettik»** derlerdi. **«Onlar onun tevilini bilmezlerdi»** diye başlardı.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtim ve Tabarani Enes'ten, Ebi Ümame'den, Vaile bin Aska'dan, Ebi Derda'dan rivayet ettiler:

Allah Resûlü'nden **«ilimde derinleşenlerin»** kim olduğu soruldu. Buyurdu:

«Yemini doğru, dili yalancı olmayan, kalbi mustakim bulunan, karnı ve tenasül uzvu haramdan sakınan kimselerdir ilimde derinleşenler.»

İbn ul Munzir, El Kelbi tarikıyla Ebi Salih'ten, İbn Abbas'tan rivayet etti.

Kur'an'ın tefsiri dört çeşittir:

1 — Bir tefsir vardır ki âlimler onu bilirler.

2 — Bir tefsir vardır halk onu bilmezse mazur sayılmaz. O da helâlini, haramını bilmektir.

3 — Bir tefsir vardır ki Araplar lügatlarıyla onu bilirler.

4 — Bir tefsir vardır ki onun tevilini Allah'tan başkası bilmez. **«Onu biliyorum»** diye ortaya atılan yalancıdır.

İbn Cerir İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor. Allah'ın Resûlü (S. A.V.) buyurdu:

«Kur'an, yedi harf üzerinde nazil olmuştur. Helâl ve haramı vardır. Hiç kimse onları bilmediği tadirde mazur sayılamaz. Bir tefsiri vardır ki, herkes onu bilmek mecburiyetindedir. Bir kısmı vardır ki ancak Araplar onu tefsir ederler. Bir kısmı vardır ki âlimler onu uefsir ederler. Bir de müteşabihi vardır ki, onu Allah'tan başkası bilemez. Allah'tan başka kim onu biliyorum derse o yalancıdır.»

Darimi Müsned'inde ve Nasr ul Makdisi hüccetinde Süleyman bin Yesar'dan rivayet ettiler:

Adı «Subeyğ» olan bir kişi Medine'ye geldi. Halktan Kur'an'ın müteşabih âyetlerinin mânâsını soruyordu. Bundan haberdar olan Ömer (R.A.) onu huzuruna çağırdı. Onu dövmek için hurma dallarından sopalar hazırlamıştı. Hz. Ömer:

«Sen kimsin?»

O:

«Ben Allah'ın kulu Subeyğ'im» dedi. Hz. Ömer de:

«Ben de Allah'ın kulu Ömer'im» dedi ve Hz. Ömer dallardan birisini alıp onun başından kanlar akıncaya kadar onu dövdü. Subeyğ:

«Ey müminlerin emiri! Artık yeter. Kafamda hissettiğim gitti» dedi.

Darimi ayni hadiseyi Nafi' tarikıyla rivayet ediyor:

Iraklı Subeyğ ordugâhta askerlerden Kur'an'ın bir takım şeylerini sormaya durmadan devam ediyordu. Kumandan Âmr bin Âs, Subeyğ'i Ömer bin Hattab'a gönderdi. Sübeyğ Hz. Ömer'e geldiğinde Cenab-ı Ömer hurma dallarından sopalar hazırlattı ve Subeyğ'e vurdu. Onun belini yaralar ve bereler içinde bıraktı, sonra vurmasını bıraktı. Ta ki iyileşinceye kadar. İkinci kez huzuruna çağırdı ve yine vurdu. Tekraren. Ta ki iyileşinceye kadar mühlet verdi. Üçüncü kez vurmak üzere onu huzuruna çağırınca Subeyğ, Hz. Ömer'e şunları söyledi:

«Eğer beni öldürmek istiyorsan güzel bir şekilde öldür. Eğer beni tedavi etmek istiyorsan Allah'ın hüccetine yemin ederim ben tedavi oldum.»

Bunun üzerine Hz. Ömer Şubeyğ'e Irak'a gitmek için izin verdi. Ve Irak valisi Ebu Musa el Eş'ariye **«Sakın müslümanlardan hiçbir kimse Subeyğ'in yanında oturup sohbetinde bulunmasın»** diye yazdı.

Nasr el Makdisi «Hüccet» de İbn Âsakir Ebi Osman en Nehdi'den rivayet ederler. Hz. Ömer Basra'lılara **«Subeyğ'le oturmayınız»** diye emirname gönderdiğinde, **«Subeyğ bize gelmek istediğinde yüz kişi olsak dahi hepimiz ayrılıp, o mecliste tek kişi kalmazdı».**

İbn Âsakir Muhammed bin Sirin'den rivayet eder.

Hz. Ömer, Irak valisi Ebu Musa el Eş'ari'ye **«Subeyğ'le kimse oturmasın, lâkin Subeyğ'in maaşını ve rızkını da kesme»** diye name yazdı.

Nasr «El Hücceh» de ve İbn Âsakir, Zera'dan rivayet ediyor:

«Asel oğlu Subeyğ'i Basra'da gördüm. Sanki uyuz bir deve idi. Bir toluluğa geliyor, oturuyor. Onlar tanımıyorlardı. Öbür topluluktan birisi Hz. Ömer'in emrini onlara duyuruyordu. Hepsi kalkıyor, Subeyğ tek başına kalıyordu.»

Nasr, Ebu İshak'tan rivayet etti:

«Hz. Ömer, Ebu Musa el Eş'ari'ye yazdı. **«Bunlardan sonra şüphesiz ki Esbağ gizli olanı bilmek için kendisini zorladı. Esas vazifesini zayi etti. Bu yazım sana vardığında sakın onunla biat etmeyiniz. Hasta düşerse onu ziyaret etmeyiniz. Ölürse cenazesinde hazır bulunmayınız.»** (1)

KELAM İLMİ

El Herevi kelâmın aleyhinde İmam Şafii'den şunu rivayet ediyor:

Kelâm ehli hakkındaki hükmüm Hz. Ömer'in Subeyğ hakkındaki hükmü gibidir. Onlar hurma dallarıyla dövülecekler, devenin sırtına bindirilecekler, aşiretler ve kabileler arasında gezdirilecekler. Tellal **«işte kitab ve sünneti terkedip kelâm ilmine yönelenlerin cezası budur»** diye bağıracaktır.

Şafiinin «kelâm»dan maksat, felsefî konulara girip de Allah'ın zatını ve bir takım İslâmî gerçekleri felsefi bir şekilde tahlile kalkışmaktır. Yoksa «Akaid ilmi» diye adlandırılan Kur'an ve Sünnetten alınan kelâm burada kastedilmemektedir. Nitekim bu husus ileriki âyetlerin tefsirinde gelecektir.

Darimi Hz. Ömer tarikıyla rivayet eder. Hz. Ömer buyurdu:

«Size bazı kimseler gelecektir. Kur'an'ın müteşabih âyetleriyle sizinle mücadele edeceklerdir. Onları hadisle susturmaya çalışınız.

---

(1) Dikkat! Bu rivayette ESBEĞ, diğer rivayetlerde SÜBEYĞ diye bu kişinin adı tesbit edilmiştir. Adının ASBAĞ oluşu daha kuvvetli bir ihtimaldir. Nasrın Ebi İshak'tan yaptığı rivayette mubalağa var. Daha önceki rivayetler gerçeğe daha yakındırlar. Dikkat oluna... (müellif)

Çünkü hadisin arkadaşları (yani muhaddisler) Allah'ın kitabını herkesten daha iyi bilirler.

Nasr el Makdisi «Hüccet» de İbn Âmr'den rivayet eder:

Allah'ın Resûlü (S.A.V.) çıktı. Baktı ki eshabı Kur'an konusunda mücadele ediyorlar. Birisi bir âyet getiriyor, öbürüsü başka bir âyet getiriyor. Cenab-ı Peygamber sanki yüzünde nar danesi patlatılmış bir hale geldi ve buyurdu:

«Siz bunun için mi yaratılmışsınız? Bunun için mi emredilmişsiniz? Allah'ın kitabından bazı âyetleri diğerine neden çarpıyorsunuz? Bakınız, Kur'an size ne emretmişse ona tâbi olunuz. Sizden neyi nehyetmişse ondan sakınınız.»

Nasr el Makdisi «Hücceh» e de Ebu Hureyre'den rivayet ediyor:

Biz Hz. Ömer'in yanında bulunuyorduk. Bir kişi geldi, Hz. Ömer'den **«Kur'an mahlûk mudur, gayri mahlûk mudur»** diye sordu. Hz. Ömer ayağa kalktı. Onun yakasına yapıştı. Onu Hz. Ali'ye kadar sürüp götürdü:

«Ey Eba Hasan! Dinler misin, bu kişi ne diyor?»

Hz. Ali:

«Ne diyor?»

«Bu kişi bana geldi. Kur'an mahlûk mudur, gayri mahlûk mudur?» diye soruyor.

Hz. Ali:

«Bu bir kelimedir. Bu kelimenin meyvesi olacaktır. Eğer senin yerinde ben emrin başında olsaydım onun boynunu vururdum» dedi.

Kur'an'ın mahlûk olup olmamasının müzakere ve münakaşası Abbasi Halifesi Me'mun'un zamanında ortaya atıldı. Bazı guruplar Kur'an'ın mahlûk olduğunu ileri sürüp müdafaa ettiler. Ahmed İbn Hanbel gibi ehli sünnetin imamları da Kur'an'ın gayri mahlûk ve Allah'ın sıfatı olduğunu savundular. İmam Ahmed ve benzeri alimler bu meselede birçok sıkıntılara maruz bırakıldılar. Hapishanelere atıldılar. Dövüldüler. Hatta son defasında İmam Ahmed bu meselede Bağdad'da yakalandı. İmam Ahmed zincirlere vuruldu ve Tarsus'a, halîfenin yanına gönderildi. İmam Ahmed Adana şehrine geldiğinde **«Allah'a yalvardım. Yarab! Bu fitneden bizi kurtar. Sabah ezanlarını dinledim.**

Arkasında halifenin vefat ettiği haberini öğrendim» diyor. Memun'un yerine geçen kardeşi Mu'tasim'in huzuruna İmam Ahmed getirilmeden, o, şekliyle Bağdad'a geri gönderilmiştir. Ve Mu'tesim tarafından İmam Ahmed azaba düçar edilmiştir. Bu hâdise İslâm tarihinde dilhun hâdiselerden birisidir. Allah bizi böyle fitnelerden muhafaza eylesin.

Alimlerin bazıları bu âyeti okuduklarında **«ilimde rasih olanlar»** üzerinde vakfediyor. Yani onun tevilini Allah biliyor, ilimde rasih olanlar biliyor tarzında okuyorlardı. Tefsir âlimlerinin birçoğu buna tâbi olmuşlardır. Usul ehli de buna tâbi olmuşlardır. Ve usul ehli **«Manâsı anlaşılmayan bir şey ile Allah'ın kullarına hitab etmesi uzak bir ihtimaldir»** derler. Yani Kur'an'da olan herşeyin manâsı anlaşılıyor demek istediler.

İbn Ebi Nüceyh, Mücahid'den o da İbn Abbas'tan rivayet etti:
«Ben müteşabihlerin tevilini bilen rasihlerden birisiyim.»

İbn Ebi Nüceyh Mücahid'den rivayet etti:
«İlimde derinleşenler onun tevilini bilirler ve biz ona îman ettik derler.»

Rebi bin Enes'de böyle dedi.

Muhammed bin İshak, Muhammed bin Cafer bin Zübeyr'den rivayet ediyor:

«Müteşabihin, Allah tarafından irade edilen mânâsını ancak Allah bilir. İlimde rasih olanlar **«Biz ona îman ettik»** derler. Sonra o müteşabih âyetlerin tevillerini hiç kimsenin değişik tevili olmayan muhkem âyetin tevili üzerine yaparlar. Böylece onların sözleriyle kitab yeknesak oldu. Bir kısmı diğerini tasdik edici oldu. Muhaliflerin hüccetleri de bitmiş oldu. Mazeret bununla açığa çıktı. Batıl bununla zail oldu. Küfür bununla defedildi...!»

KUR'AN'DA TE'VİL

Hadiste Allah'ın Resûlü İbn Abbas için şu duayı yaptı:
«Ey Allah'ım! Dinde onu fakih kıl. Anlayış ver. Ona Kur'an tevilini öğret.»

Alimlerin bazıları bu makamda tafsilât ve açıklama yaparak demiştir ki:

«Tevil» kelimesi Kur'an'da zikredildiği zaman ondan iki mânâ irade ediliyor.

1 — Şey'in hakiki manasında olan tevil, şeyin gerçekten dönüş bulduğu nokta mânâsında olan tevil: **«Ey Babam! İşte daha önceki rüyamın tevili budur»** âyetinde olduğu gibi... Eğer tevilden bu mânâ kastedilirse, lafzai celâl üzerine vakfedilir. Onun tevilini ancak Allah bilir mânâsı âyetten çıkar. İlimde rasih olanlar biz ona îman ettik derler. Çünkü emirlerin hakikatlerini ve künhünü gerçek şekilde Allah'tan başkası bilmez. O vakit **«errasihun»** kelimesi mübteda olur. **«Onlar, biz ona îman ettik»** cümlesi de ouun haberi olur. Yani başlıbaşına bir cümle olur. Eğer tevilden **«Bize onun tevili — açıklaması — haber verilmiştir»** âyetinde olduğu gibi tefsir, açıklama, mânâsı kasdedilirse o vakit **«ilimde rasih olanlar»** üzerinde vakfedilir. Yani onun tevilini ancak Allah ile ilimde derinleşenler bilebilir. Çünkü ilimde derinleşenler de tevilin bu mânâsında müteşabih âyetlerin mânâlarını fehmederler. Her ne kadar eşyanın hakikatlarını gerçek mânâda kapsamamışlarsa da böyle bir anlayışları oluşur. O vakit **«biz ona îman ettik»** cümlesi hal olur. Yani âyetin mânâsı **«onun tevilini ancak Allah ve biz ona îman ettik dedikleri halde ilimde rasih olanlar bilirler.»** olur.

Cenab-ı Hakkın **«onların biz ona, yani müteşebihe, îman ettik»** dediklerini bize haber vermektedir. **«Biz müteşabihe îman ettik. Hepsi Rabbimizin katından gelmiştir.»** Yani müteşabih de muhkemdir. Haktır ve doğrudur. Birisi diğerini doğrular ve diğerinin şahidi olur. Çünkü hepsi Allah'ın katından gelmiştir. Allah katından gelen iki şey veya eşya arasında çelişki yok. Nitekim Cenab-ı Hak başka âyetlerde **«Onlar Kur'an'ı tedebbur etmezler mi? Eğer Kur'an Allah'ın gayrisinden gelmiş olsaydı onda birçok ihtilâf göreceklerdi.** (Nisa: 82) buyurmuştur. Ve bunun için de Cenab-ı Hak âyetin sonunda **«Ancak akıl sahibleri hatırlarlar»** buyuruyor. Yani ancak akıl sahibleri mânâlarını fehmederler, onlar ancak tedebbur ederler. Selim akıl sahibi olanlardan başkası bunu bilmez.

İmam Ahmed, Ma'mer'den, o Zuhri'den, o Amr bin Şuayb'ten o ba-

basından, o da babasından rivayet etti: Allah'ın Resûlü Kur'an'da mücadele eden bir kavmi dinledi ve buyurdu:

«Sizden öncekiler ancak bununla helâk oldular. Allah'ın kitabının bir kısmını diğerine vurdular. Allah'ın kitabı, ancak bir kısmı diğerini tasdik etsin diye inmiştir. Sakın bir kısmı ile diğer kısmını tekzib etmeyiniz. O kitabtan neyi biliyorsanız onu söyleyiniz. Bilmediklerinizi bilginine havale ediniz.»

Ebu Ya'la el Musili müsnedinde Ebu Hureyre tarikıyla rivayet eder. Allah'ın Resûlü:

«Kur'an yedi harf üzerine indi. Kur'an'daki cidal küfürdür. Kur'an'daki cidal küfürdür. Kur'an'daki cidal küfürdür. Ondan bildiğinizle amel ediniz. Bilmediğinizi bilenine (Yani Allah'a) (C.C.) reddediniz» buyurdu.

İbn ul Munzir bu âyetin tefsirinde:

Bana Muhammed bin Abdullah bin Abdulhakem, Vehb'ten, o Nafi bin Yezid'den rivayet etti:

«İlimde rasih olanlar Allah'ın azameti önünde tevazu edenlerdir. Allah'a (C.C.) rızasını elde etmek için yalvaranlar ve tezellül edenlerdir. Onlar üstlerindeki kimselere büyüklük taslamazlar. Derece bakımından altlarındaki kimselere karşı da böbürlenmezler. Cenab-ı Hak, onların Rablerine yalvarışlarını şöyle hikâye ediyor:

«(8) — Ey Rabbimiz! Bize hidayet verdikten sonra kalplerimizi saptırma. Katından bize bir merhamet ihsan et. Şüphesiz ki sen çok bağışlayıcısın.» »

İbn Ebi Hatim, Amr bin Abdullah el-Evdi'den, İbn Cerir Ebu Kureyp'ten, bunların ikisi de Veki'den, o da Abdulhamid bin Behran'dan, o Şehr bin Havşeb'ten, o da Ümmü Seleme'den rivayet etti. Allah'ın Resûlü:

«Ey kalbleri evirip çeviren (Rabbim!) Beni dinin üzerinde sabit kıl» diye dua ettikten sonra:

«Ey Rabbimiz! Bize hidayet verdikten sonra kalblerimizi saptırma. Katından bize bir rahmet ihsan et. Şüphesiz ki sen çok bağışlayıcısın.» âyetini okudu.

Başka bir rivayette Ümmü Seleme şöyle dedi:

Allah'ın Resûlü duasında çokça: **«Ey kalbleri evirip çeviren Allah'ım. Kalbimi dininin üzerine sabit kıl»** diye dua ederdi.

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Kalb te evrilip çevrilir mi?»

Resûlüllah:

«Evet, Allah Ademoğullarından hiç kimseyi yaratmamış ki onun kalbi Allah'ın parmaklarından ikisi arasında olmasın. Allah dilerse, o kalbi mustakim kılar, dilerse, onu kaydırır. Biz Rabbimizden bizim kalbimizi hidayet ettikten sonra kaydırmamasını istiyoruz. Bize katından bir rahmet vermesini istiyoruz. Çünkü o çokça hibe edendir» buyurdu. (1)

Hadisin başka bir rivayetinde Ümmü Seleme:

«Ey Allah'ın Resûlü! O halde bana bir dua öğret ki nefsim için onunla dua edeyim» diye ricada bulundu. Cenab-ı Peygamber:

—Evet, de ki: **«Ey Peygamber olan Muhammed'in Rabbi! Benim için günahımı affeyle. Kalbimin öfkesini gider, fitnenin saptırmalarından beni koru.»**

İbn Merduyeh Süleyman bin Ahmed tarikıyla Katade'den, Hassan el Areç'ten, Hz. Aişe'den rivayet etti:

«Allah'ın Resûlü çokça, **«Ey kalbleri evirip çeviren. Benmi kalbimi dinin üzerine sabit kıl»**, diye dua ederdi. Ben:

— Ey Allah'ın Resûlü! Amma da bu dua ile dua ediyorsun?

Cenab-ı Peygamber:

— Hiçbir kalb yoktur ki, Rahman'ın parmaklarından ikisinin arasında olmasın. Rahman dilerse onu mukim ve doğru kılar, dilerse onu eğri ve sapıklığa kayıcı kılar. Ey Aişe! Cenab-ı Hakkın «Ey Rabbimiz! Bize hidayet verdikten sonra kalbimizi saptırma» âyetini dinlemedin mi? diye buyurdu.»

İbn Kesir «Bu hadis, bu senedle gariptir. Fakat aslı sahihaynde ve başka Sünen kitablarında birçok tarikla sabit olmuştur. Ama onlarda bu âyetin bahsi yoktur.» diyor.

---

(1) Hadisdeki, parmaklar, iki parmak tabirleri ya Kudretten Kınayyedır. Ya da muteşabihtir. Manası Allaha havale edilir. Biline. (Müellif)

Ebu Davud, Nesei, İbn Merduyeh Ebu Abdurrahman el Makberi hadisinden rivayet etmişlerdir.

Nesei - İbn Hibban, Abdullah bin Vehb, Said bin Ebu Eyyub el Ensari tarikıyla rivayet etmişlerdir. Ona Abdullah bin Velid et-Ticvi, ona Said bin Museyyib, ona Hz. Âişe haber vermiştir:

Allah'ın Resûlü geceleyin uyandığında:

— **Senden başka mabud yok! Sen ortaktan münezzehsin. Günahım için senin affını taleb ediyorum. Senin rahmetini diliyorum. Ey Allah'ım! İlim yönünden beni artır. Beni hidayet ettikten sonra kalbimi kaydırma. Katından bana bir rahmet hibe et. Şüphesiz ki sen çokça hibe edensin.»** diye yalvarırdı.

«(9) Ey Rabbimiz! Muhakkak ki sen geleceğinde hiç şüphe olmayan bir günde insanları toplayacaksın. Kesinlikle Allah vaadinden dönmez...»

Bu âyet hakkında gelen bir eser:

İbn Neccar Tarih'inde Cafer bin Muhammed el-Huldi.den rivayet etti. Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu:

«Bir şeyi kaybolan bir kimse bu âyeti okursa Allah ona o şeyini geri verir. Fakat bu âyeti okuduktan sonra şu duayı da ekleyecektir:

«Ey Allah'ım! Ey insanları oluşmasında şüphe olmayan bir günde bir araya getiren. Benim kaybolmuş malımı biraraya getirip cemeyle. Şüphesiz ki, sen herşeye kadirsin.»

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ
اللَّهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ آلِ
فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۖ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ
بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾ قُلْ
لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾
قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ ۚ وَاللَّهُ
يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي
الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ
وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ
وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ
وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ
ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾

MEAL

(10) Şüphesiz ki, kâfirlerin ne malları ne de çocukları Allah'a karşı onlara bir fayda sağlar. İşte onlar (evet) onlar ateşin odunlarıdırlar.

(11) Onların tutumları, Firavun âli'nin ve onlardan öncekilerin tutumu gibidir. Onlar Âyetlerimizi yalanladılar. Allah da günahlarından dolayı onları azaba düçar etti. Allah'ın cezası pek şiddetlidir.

(12) (Ey Habibim!) Kâfirlere de ki: «Gelecekte yenileceksiniz, ve derlenip Cehennem'e gönderileceksiniz. Cehennem ne kötü döşektir.»

(13) Sizin için biri Allah yolunda döğüşen diğeri kâfir olan iki gurubun karşılaştığında ibret vardır. Kâfirler karşılarındaki Mü'minleri çıplak gözleri ile kesinlikle iki misli görürlerdi. Allah yardımı ile dilediğini destekler. Şüphesiz ki, bu olayda kesinlikle basîret sahipleri için bir ibret vardır.

(14) İnsanlara kadınlardan, oğullardan, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşlerden, salma ve güzel atlardan, develerden ve ekinlerden meydana gelen şehvetlere (isteklere) karşı aşırı sevgi beslemek güzel gösterilmiştir. Bunlar dünya hayatının metaıdırlar. Oysa Allah'ın katında en güzel dönüp varılacak yer bulunmaktadır.

(15) (Ey Habibim!) De ki: «Bunlardan daha iyisini size haber vereyim mi? (O da) Allah'a karşı gelmekten sakınanlara Rablerinin katında (ağaçlarının) altından ırmaklar akan ve içinde daimi kalacakları Cennetler ve tertemiz eşler ve Allah'tan gelen razılık vardır. Allah kullarını görücüdür.»

TEFSİR

(10) Genel olarak kâfirlerin hakkında veya NECRAN heyetinin hakkında veya Yahudiler veya Arap müşrikleri hakkında şu Âyet nâzil ol-

du: **«Şüphesiz ki, kâfirlerin ne malları ne evlâtları Allah katında hiç-bir yarar getirmez!..»**

Küfürün cezası ebedidir. Muvakkat bir zaman için yanıp ateşten çıkanlar son nefeste îmanla gidenlerdir. Kâfirin ne kadar yararı olursa olsun ondan Allah katında hiç bir fayda göremez!.

(12) **«Kâfirlere de ki: «Mağlûp olacaksınız ve derlenip Cehennem'e sürüleceksiniz.» »**

Bu kâfirler, Mekke müşrikleridir. Mağlûbiyetleri BEDİR günü oldu. Bir tefsirciye göre, kâfirler, Yahudilerdir. Resûlüllah onları BENU-KAYNUKA' panayırında bir araya getirip Kureyşlilerin başına gelenlerin onların da başlarına gelmemesi için dikkatlerini çekti. Onlar ise Resûlüllah'a: **«Sakın harp taktiğini bilmeyen kimseleri daha önce mağlûp etmen seni aldatmasın, yemin ederiz ki, bizimle savaşırsan kesinlikle bizim tam insanlar olduğumuzu öğreneceksin!»** dediler. Bunun üzerine yukarıdaki Âyet nâzil oldu.

Yahudilerden «BENÎ-KUREYZE» kabilesinin kılıçtan geçirilmesi «BENÎ-NÂDİR» kabilesinin sürülmesi HAYBER'in fethedilmesi ve diğer Yahudilerin haraca bağlanması, Cenab-ı Hakk'ın Ayetteki sözünü doğruladı. Dolayısı ile bu Âyet Peygamberliğin delillerinden oldu.

Karşı karşıya gelen kâfir ve Müslüman guruplardan maksat, BEDİR günündeki karşılaşmadır. O savaşa katılan Kureyş kâfirleri bin kişiye yakındı, Müslümanlar ise üçyüz on kişi idiler. Fakat kâfirler onları ikibin kişi dolaylarında görüyorlardı. Bu Allah'dan Müminlere verilen manevî bir imdattır. Savaşmazdan önce Mü'minleri az gördüler iştahları kabarıp hücum ettiklerinde Mü'minlerin kendilerinin iki mislisi olduklarını müşahade ettiler.

Âyetin manâsı «Mü'minler, kâfirleri, kendilerinin iki misli olarak gördüler, Cenabı Hakk'ın **«Eğer sizden sabreden yüz kişi var ise kâfirlerden ikiyüz kişiyi mağlûp eder.»** Vâdini hatırladılar ve sebat gösterdiler.» demek de olabilir. Halbuki kâfirler kendilerinin üç misli idiler. Eğer gerçekten kâfirleri olduğu gibi görmüş olsalardı belki de korkarlardı.

Âyette bahsi geçen «ŞEHEVAT» kelimesi, ŞEHVET kelimesinin çoğuludur. Nefsin istekleri demektir. Onları Mü'minlere süslü gösteren

Allah'tır. Çünkü fiillerin ve isteklerin yaratıcısı Allah'dır. Bu süslendirme ya denemek veya -**eğer Allah rızasına uygun ise**- âhiret saadetine vesiledir. Yaşama ve beşer soyunun devamı için de olabilir. Bâzı tefsircilere göre, süsleyici şeytandır. Ayet zem (yermek) için nâzil olmuştur. Yani kendilerine bahsi geçen şeyler aşırı şekilde sevimli ve süslü görünürse iyi değildir. «EL CÜBBA'İ» helâl ve haram arasında bu hususta fark yapmıştır. Yani helâla karşı güzel, harama karşı çirkindir.

Âyette bahsi geçen EL KANÂTİR, KINTAR'rn çoğuludur, KINTAR, çok mal veya yüzbin altından müteşekkil hazine demektir. Bâzıları, bir öküz derisi dolusu altın demektir, dedi.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(10) Şüphesiz ki kâfirlerin malları da çocukları da kendilerine Allah'a karşı hiçbir şey kazandırmaz. Ve ateşin yakıtı olan da onlardır.

(11) Tıpkı Fir'avn ailesi ve onlardan öncekilerin adeti gibi âyetlerimizi yalanladılar. Böylece Allah günahları nedeniyle onları yakalayıverdi...»

Bu âyetin hakkında gelen eserler:

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatim, İbn Abbas'tan «DE'B» yapmak demektir. Yani yaptıkları Firavn aile efradının ve daha öncekilerin yaptıkları gibidir.

İbnu-Munzir ve Ebu Şeyh, İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

De'b, fiil demektir. Yani onların fiilleri Firavn ailesinin fiili gibidir.

Ebu Şeyh, Mücahid'den bunun benzerini rivayet etmiştir.

İbn Cerir, Rebi'den:

De'b kelimesi, sünnet mânâsınadır. Onların sünnetleri (adetleri gibi) şartları, yolları Firavn ailesinin ve daha öncekilerin gidişatları gibidir.

İbn Ebi Hâtim, İbn Meryem tarikıyla Haris kızı Hind'den o da Abdullah bin Abbas'ın annesi Ümmül Fazıl'dan rivayet ettiler:

Biz Mekke'de iken Allah'ın Resûlü geceleyin kalktı ve:

«Ey Allah'ım, ben tebliğ ettim mi? Ey Allah'ım, ben tebliğ ettim mi? Ey Allah'ım, ben tebliğ ettim mi?» diye seslendi. Ömer kalktı:

«Evet, sen tebliğ ettin» dedi. Sonra sabahlanınca Allah'ın Resûlü buyurdu:

«And olsun, İslâm ortaya çıkacaktır. Öyle ki küfür eski vatanlarına dönecektir. Andolsun bazı kişiler İslâmı denizlere kaydıracaklar. Andolsun halkın üzerine bir zaman gelecektir, Kur'an'ı öğrenecekler, okuyacaklar. Sonra «biz okuduk ve öğrendik, kimdir bizden daha hayırlı?» diyeceklerdir. Acaba onlarda hayr var mıdır?» (1)

Eshab:

«Ey Allah'ın Resûlü! Onlar kimlerdir?» diye sordular. Peygamber:

«Onlar sizdendir. Onlar ateşin yakıtlarıdır.» buyurdu.

Bu hadisi İbn Merduyeh, Yezid bin Abdullah tarikıyla Haris Kızı Hind'den o da Ümmül Fazıl'dan aşağıda geleceği tarzda rivayet etti:

«Resûlüllah bir kece Mekke'de kalktı. **«Ben tebliğ ettim mi?»** diye üç defa seslendi. Ömer kalktı:

«Ey Allah'ım!» dedikten sonra Resûlüllah'a cevap olarak: «Evet, sen tebliğ ettin. Sen titizlik gösterdin. Var kuvvetinle çalıştın. Nasihat ettin. Sabreyle.» dedi.

Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber:

«Andolsun ki, iman, küfrü eski inlerine döndürecek şekilde belirecektir, ortaya çıkacaktır. Andolsun, bazı kişiler İslâmı denizlere kadar götürecektir. Andolsun, halkın üzerine bir zaman gelecektir ki Kur'an'ı okuyup öğrendikten sonra:

— Biz okuduk ve öğrendik. Bizden daha hayırlı olan kimdir? diyecekler! Oysa onlarda hiçbir hayr yoktur.»

---

(1) Küfrün eski vatanından maksad, ya yokluk sahasıdır. Veya iblis ve neslinin kableridir. Denizlere Kaydırmak, adalara ve deniz aşırı yerlere götürmek demektir..

Sahabe:

«Ey Allah'ın Resûlü! Onlar kimlerdir? (Hangi millettendirler?)

«Onlar sizdendir. Onlar ateşin yakıtlarıdır» diye cevab verdi.

«(12) Kâfirlere de ki: Yakında mağlûb olacaksınız. Ve toplanıp Cehennem'e sürükleneceksiniz. Cehennem ne kötü beşiktir - yataktır.»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Muhammed bin İshak bin Yesar, İbn Katade'den rivayet etti:

Bedir ehlinin başına gelen geldikten sonra Cenab-ı Peygamber Medine'ye döndü. Yahudileri Beni Kaynuka çarşısında bir araya getirdi ve onlara:

«Ey Yahudi Cemaati! Kureyşin başına gelen, Allah tarafından sizin başınıza gelmezden önce müslüman olunuz» diye hitap etti. Yahudiler:

«Ey Muhammed! Sakın Kureyşilerden alkolik olup harbi bilmeyen bazı kimseleri öldürmen, senin nefsini aldatmasın? Sana yemin ederiz, eğer bizimle savaşırsan bileceksin ki, biziz insan. Ve sen bizim gibilerle o vakta kadar mülâki olmadığını bileceksin» dediler.

Bunun üzerine Cenab-ı Hak **«Basiret sahibleri için ibrettir»** cümlesine kadar bu âyeti celîleyi indirdi.

«(13) Andolsun ki, karşı karşıya gelen iki toplulukta sizin için bir âyet (alâmet, ibret) vardır..»

Bu toplulukların Allah yolunda savaşanı eshab-ı güzîn ve Bedir Aslanlarıdır. Kâfir olan topluluk ise, Mekke'nin senaditleri ve Kureyşilerdir. Bunu İbn Cerir tefsirinde rivayet etmektedir. İbn Cerir'in tefsirinde bazı âlimlerden rivâyet ettiğine göre müşrikler Bedir gününde müslümanları iki katları olarak görüyorlardı. Yani Cenab-ı Hak onların bu görgülerini İslâmın onlara galib gelmesine sebeb kıldı. Ve bu tevil üzerinde ancak bir yönden işkal var. O da şudur: Müşrikler o gün savaştan önce onlara Müslüman askerlerinin tahminini yapsın diye Ömer bin Saad'ı gönderdiler. Onlara **«Müslüman askeri 300 küsür veya 300 den biraz az sayıdadır»** dedi. Hakikat da böyle idi. Bedir ordusu 310 küsür kişi idi. Sonra harp başladığında Allah (C.C.) meleklerin havasından ve ileri gelenlerinden bin kişiyle onlara yardım gönderdi.

İkinci görüş, müslüman gurub kâfir gurubu iki misilleri olarak görüyorlardı. Buna rağmen Cenab-ı Hak onlara nusret verdi. Bunda da El Ûfi'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre herhangi bir işkal yoktur. **«Müminler Bedr gününde 313 kişiydi. Müşrikler 626 kişiydi.»** Sanki İbn Abbas'ın bu tefsiri bu âyetin zahirinden alınmıştır. Fakat bu meşhurun hilâfıdır. Tarihçiler, siyerciler ve vakanüvislerin rivayetlerine ters düşüyor. Cumhurun katında maruf olanın da hilafıdır. Çünkü marufa göre müşrikler (900) ile (1000) dokuz yüz ile bin arasında idiler. Nitekim Muhammed bin İshak, Yezid bin Numan'dan, o da Urve bin Zubeyr'den rivayet etti ki, Allah'ın Resûlü Beni Haccac'ın kölesi olan siyah köleden Kureyş kaç kişidir diye sorduğunda, onlar çoktur, dedi. Allah'ın Resûlü:

«Her gün kaç deve kesiyorlar?»

«Bir gün dokuz bir gün on deve boğazlıyorlar» dedi. Allah'ın Resûlü:

«Kavim 900 ile 1000 kişi arasındadır» buyurdu.

Ebu İshak es-Subeyi', Cariye'den, o Hz. Ali'den (K.V.) rivayet ediyor:

«Kureyşiler bin kişi idi.»

İbn Mesud da böyle demiştir. Meşhur şudur ki onlar 900 ile 1000 kişi arasında idiler. Bu takdire binaen onlar müslümanların üç katı idiler. Bu tefsire binaen **«Bunlar onları açıkca iki misli görüyorlardı»** söz müşkil oluyor. Fakat İbn Cerir şöyle bir tevil getiriyor:

Sen, yanında bin dirhem olduğu halde «Ben onun iki misline muhtacım» dersin, oysa hakikatta üç bin dirheme muhtaçsın. Yani üç binin yerine binin iki misli kullanılabilir, diyor. İbn Cerir'in bu tevilline binaen işkal ortadan kalkıyor. Fakat iki görüşün üzerine birden varid olan bir sual ortaya çıkıyor:

Âl-i İmran sûresindeki bu âyet ile Enfal sûresindeki **«karşı karşıya geldiğinizde Allah olacağı olan işi gerçekleştirmek için onları gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu ve işler Allah'a döndürülür.»** (Enfal, 44). Âyetinin arasında nasıl cem'i yapılacaktır. Cevab şudur:

Âli-İmran sûresinde belirtilen durum ayrı bir durumdur. Enfal sûresinde belirtilen durum da başka bir zamanda olan ayrı bir durumdur. Nitekim Es Suddi Tayyibi'den, o İbn Abbas'tan rivayet ederler:

Âl-i İmran sûresindeki hâdise Bedr gününde oldu.

Abdullah bin Mesud:

Biz müşriklere baktık, gözümüzde zaif olduklarını gördük. Sonra onlara baktık, bizden çok fazla görünmüyorlardı. Ancak bir tek kişi fazla vardı. Bu «karşı karşıya geldiğinizde Allah olacağı olan işi gerçekleştirmek için onları gözlerinizde az gösteriyor. Sizi de onların gözlerinde azaltıyordu» âyetinin mânâsıdır.

Ebu İshak, Abdullah bin Mesud tarikıyla rivâyet ediyor:

Onlar bizim gözümüzde azaldılar. Hatta yanımdaki bir kişiye: **«Onları yetmiş kişi olarak mı görüyorsun?»** diye sordum.

O da:

«Onları yüz kişi görüyorum» diye cevab verdi. Onlardan bir kişiyi esir tutup sorduk:

«Siz kaç kişisiniz?»

«Biz bin kişiyiz» dedi. Her gurup diğerini gördüklerinde müslümanlar müşrikleri iki misilleri olarak gördüler. Ta ki Allah'a tevekkül etsinler, Allah'a yönelsinler ve Allah'ın yardımını taleb etsinler. Müşrikler de müminleri öyle gördüler. Ta ki onların kalbinde korku oluşsun. Sonra harp safı tutulduğunda ve birbirlerinin içerisine girildiğinde Cenab-ı Hak müşrikleri müslümanların gözünde azalttı. Müslümanları da müşriklerin gözünde azalttı. Ta ki biri diğerine hücum etsin. Ta ki olacak olan iş gerçekleşmiş olsun. Hak batıldan ayrılsın. İman kelimesi küfür ve tuğyan kelimesine galib gelsin. Müminler aziz olsun, kâfirler zelil olsun. Nitekim Cenab-ı Hak buyurmuştur:

«Andolsun Allah size Bedir'de yardım etti. Siz ise zaif idiniz.» (Âli-İmran: 123).

Bu âyetin devamında ise Cenab-ı Hak:

«Allah yardımı ile dilediğini teyid eder. Bunda basiret sahibleri için ibret vardır» buyurdu. Yani basireti açık olan bundan ibret alır. Anlayışı açık olan bundan anlıyor ki Cenab-ı Hak hakimi mutlaktır.

İstediğini yapar. Onun kaderi ilahisi cari olur. Hiçbir engel ile karşılaşmaz.

«(14) Kadınlara, oğullara, kantar kantar yığılmış altın ve gümüşe, salma (güzel) atlara, hayvanlara ve ekinlere duyulan şehvet tutkusu insanlar için süslendirilip çekici kılındı...»

Bu âyetin tefsirinde seleften gelen eserler:

Cenab-ı Hak bu âyeti celîlede dünya hayatında insanlara süslü gösterilen kadınlar ve oğullar gibi lezzetlerin çeşitlerini zikretmektedir. Kadınlarla başlıyor. Çünkü onlardan gelen fitne daha şediddir. Nitekim Sahihte varid olmuştur:

«Kendimden sonra erkeklere kadınlardan daha şiddetli bir fitneyi bırakmadım.»

Kadınlarla evlenmekten maksat iffetli olmak, çoluk, çocuğa sahib olmak ise matlub ve merğubtur. Nitekim evlenmeyi, bolca çocuk elde etmeye dair teşvik ve terğib eden çok hadisler vârid olmuştur. O hadislerde:

«Bu ümmetin en hayırlısı kadın yönünden en fazlaya sahib olanıdır.»

«Dünya lezzet metaıdır. Onun en hayırlı metaı da saliha bir kadındır. Saliha kadın o kadıddır ki, kocası kendisine baktığında kocasını sevindirir. Kocası kendisine emrettiğinde kocasına itaat eder. Kocası olmadığı zaman, nefsini ve kocasının malını korur. Kocasının hukukunu gözetir.»

«Bana dünyanızdan kadın, güzel koku sevdirildi. Gözümün aydınlığı namazda kılındı» buyuruldu.

Aişe validemiz **«Allah Resûlünün katında, at müstesna kadından daha sevimli birşey yoktu»** diyor. Başka bir rivayette **«Allah Resûlünün katında kadın müstesna attan daha sevimlisi yoktu»** denmektedir.

Oğlanların sevilmesine gelince, bu bazan başkasına karşı böbürlenme ve süs için oluyor. Bu âyetin zemmettiği kısma girmiş oluyor. Bazen de sadece Allah'a kulluk yapan ve Allah'a ortak koşmayan ümmeti Muhammed'in ve neslin çoğaltılması için oluyor. Bu ise, övülmüş bir durumdur. Nitekim hadiste Allah'ın Resûlü:

«Sevilen ve doğuran kadınlarla evleniniz. Şüphesiz ki kıyamet gününde diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim» buyurmaktadır.

Mal sevgisine gelince, bu da bazan iftihar etmek, zaiflere karşı zenginlik taslamak ve böbürlenmek için olur. Bu mezmumdur. Yerilmiştir. Bazan da Allah'a yaklaştırıcı yönlere infak etmek için silayı rahm yapmak için, hayr ve taatlara sarfetmek için istenilir. Bu ise, şer'an övülmüş bir istektir. Tefsir âlimleri KINTAR'ın ne kadar olduğunda değişik görüşler belirtmişlerdir. Hulasa onun çok mal olduğunda düğümlenmektedir. Nitekim Dahhak ve başka müfesirler böyle demişlerdir. Bazıları (1000) bin dinardır, bazıları (1200) binikiyüz, bazıları (12.000) onikibin dinar, bazıları (40.000) kırkbin, bazıları (60.000) altmışbin dinar, bazıları (70.000) yetmiş bin dinar, bazıları (80.000) seksen bin dinar demişlerdir. İmam Amed, Abdussamed'den, o Hammad'dan, o Asım'dan, o Ebi Salih'ten, o Ebu Hureyre'den rivayet etti. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kintar (12.000) oniki bin evkıyedir. Her evkıye yer ile gök arasındakinden daha hayırlıdır.»

İbn Mace, bu hadisi Ebu Bekr bin Ebi Şeybe'den, o da Abdussamed'den, o da Hammad'dan rivayet etti. İbn Cerir de, Bendar, İbn Mehdi, Hammad, Asim, Ebu Salih ve Ebu-Hureyre'den (mevkuf olarak) rivayet etmiştir. Bu, tıpkı Veki'ın tefsirinde Hammad'dan, Asım'dan, Zekvan'dan, Ebu Hureyre'den rivayet ettiği şu hadis gibidir.

«Kintar (12.000) Evkiyedir. Evkiye yer ile gök arasında olandan daha hayırlıdır.» (Yani bir Evkiyeyi Allah için sarfetmek bundan daha hayırlıdır.)

Veki'ın senedi daha sıhhatlidir.

İbn Cerir, Muaz bin Cebel ve İbn Ömer'den de bu rivayeti yaptı. İbn Ebi Hâtim, Ebu Hureyre ve Ebi Derda'dan rivayet ederek:

«Kintar 1200 evkıyedir.» dedi.

İbn Cerir bize Ubey bin Kâab tarikıyla Allah'ın Resûlü'nden rivayet etti:

«Kıntar (1200) Evkiyedir.»

İbn Kesir «Bu hadis, hadisi münkerdir» diyor. En geçerli ihtimal Ubey bin Kâab'ın üzerinde mevkuf olmasıdır.

İbn Merduyeh, Ümmü Derda'dan, o da Ebu Derda'dan rivayet etti. Allah'ın Resûlü buyurmuştur:

«Kim ki yüz âyet okursa gafillerden yazılmaz. Kim ki yüz âyetten bin âyete kadar okursa, sabahladığında Allah'ın katında onun bin Kıntar ecri vardır. Bin Kıntar ecir, büyük bir dağ mislidir.»

Hakim Müstedrek»inde, Ebu Abbas Muhammed bin Yakub tarikıyla Enes ibn Malik'ten rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü'nden **«kanatirun mukantara»** ne demektir diye soruldu. Buyurdular:

«Kıntar (2000) Evkıyedir.»

Bu hadis, Şeyheynin şartı üzerinde sıhhatlidir. Fakat Şeyheyn bunu rivayet etmemiştir diyor. Hakim.

İbn Ebi Hâtem başka bir lafızda aynı hadisi Ahmed bin Abdurrahman Rukki tarikıyla Enes'ten rivayet etti. Allah'ın Resûlü:

«Kıntar bin dinardır.» buyurdu.

Tabarani Abdullah bin Muhammed bin Ebi Meryem'den, o da Hasan Basri tarikıyla mursel veya mevkuf olarak:

«Kıntar 1200 dinardır» diye rivayet etti.

El Ufi de, bunu İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. Dahhak **«Araplardan bazıları kıntar (1200) dinardır, bazıları kıntar (12.000) dinardır» diyor»** diye rivayet etti.

İbn Ebi Hatım, Harun'dan, Hammad'dan, Said el Harasî'den, Ebi Nedre'den, Ebi Said el Hudri'den rivayet etti:

«Kıntar, bir öküz derisinin dolusu altın demektir.»

Ebu Muhammed, bu hadisi Muhammed bin Musa el Harası, Hammad bin Zeyd'den merfu olarak rivayet etmiş, fakat mevkuf olması daha sıhhatlidir. (1)

---

(1) Bkz. İbn-Kesîr C: 2 - S: 17, 18 Darul-Endülüs-Beyrut, Tarihsiz.

İbn Abbas (R.A.), «El-Musevveme» ağzıyla otlayan at demektir, dedi.

Mücahid, İkrime, Said bin Cübeyr, Abdurrahman bin Abdullah bin Ebzi, Es Süddi - Errebi' bin Enes, Ebi Sina ve başkaları da böyle rivayet etmişlerdir.

Mekhul; «el-musevveme» alnında ve ayaklarında beyazlık olan at demektir, diyor. İmam Ahmed, Yahya bin Said tarikıyla Ebi Zer'den rivayet ediyor. Allah'ın Resûlü:

«Hiçbir arabî at yoktur ki ona her fecirle beraber iki dua ile dua etmesi için izin verilmesin. O der:

— **Ey Allah'ım! Beni-Ademden verdiğine beni verdin. Beni onun en sevimli malından kıl. Onu da bana yumuşak kıl. Veyahut ta beni ehlinin ve malının onun katında en sevimlisi kıl.»** buyurdu.

Ayetteki «Enâm» kelimesinin manası: deve, sığır ve koyunlardır. «Hars» kelimesi ekilip biçilmek için edinilen yer demektir. İmam Ahmed, Ruh bin İbade (veya, Ubbad) tarikıyla Suveyd bin Hubeyre'den rivayet ediyor. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Bir kişinin kendisi için en hayırlı malı serkeş olmayan kısrağı ile aşılanmış, sırt sırta vermiş ve bol meyve veren hurmalığıdır» buyurdu.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım Ebu Bekir bin Hafs bin Ömer bin Saad'dan rivayet etti:

«İnsanlara kadınlar, oğullar, altın ve gümüşten istiflenmiş yığınlar, yayıma salınmış güzel atlar, davarlar ve ekinlerden yana nefsin isteklerine muhabbet süslenip bezendi» âyeti indiğinde Hz. Ömer:

«Ey Rabbimiz, şimdi mi onu süslendirdin bizim için?» dedi. Bunun üzerine:

«(15) Ey Habibim! De ki, size bunlardan daha hayırlısını haber vereyim mi?» âyeti celîlesi sonuna kadar indi. Bunu dinleyen Ömer ağlayıp: **«Ey Rabbim! Sen onu kalblerde süslü kılmışsındır»** dedi.

İbn Ebi Şeybe ve Abdullah bin Ahmed «Zevaid uz Zühd»de ve İbn Ebi Hatım Eslem'den rivayet ettiler:

Abdullah bin Erkam'ı gördüm. Hz. Ömer'e süs eşyası olarak bir kap ve gümüş getirdi. Hz. Ömer:

— Ey Allah'ım! Sen bu malı zikrettin ve dedin ki «İnsanlar için şehvetlerin sevgisi, kadınlar, oğullar, altın ve gümüşten istiflenmiş yığınlar, yayılıma salınmış atlar, davarlar ve ekinlerden yana nefsin isteklerine muhabbet süslenip bezendi.» Ve yine dedin ki, «Elinize gelmeyen, elinizden fevt olan nesne için üzülmeyiniz. Size verilenden dolayı da sevinmeyiniz. Bizim gücümüz buna yetmiyor. Ancak bize süslenmiş bir şeyle sevinmek bizim tabii bir durumumuzdur. Ey Alah'ım! Bizi onu hakkıyle alıp infak edenlerden eyle. Onun şerrinden sana sığınıyorum» dedi.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Hasan'dan rivayet ettiler:

«Kim bunu insanların kalbine süslü göstermiş? Yaratandan daha fazla onu zemmeden bir kimse yok.» (Yani süslü gösteren yaratan değil).

İbn Ebi Hâtim, Hasan'dan:

Bunu süsleyen şeytandır.

İbn Cerir, Es Süddi'den rivayet eder:

«Allah (a gelince onun) katında «Hüsnü meab» vardır. Yani güzel dönüş yeri olan Cennet vardır.»

(15) «Ey Habibim! De ki: Size bunlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? O nefisleri imrendiren süslerden korunanlar için Rableri katında ağaçları altından ırmaklar akan Cennetler var...»

Bu âyetin tefsirinde gelen eserler:

Abd bin Humeyd, İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hâtem, Katade yoluyla rivayet ettiler:

«Bize Hz. Ömer'in şöyle dua ettiği rivayet edildi:

«Ey Rabbim! Sen bize dünyayı süslü kıldın. Ve bize haber verdin ki, dünyadan sonraki hayat (ahiret) dünyadan daha hayırlıdır. O halde daha hayırlı ve daha baki olanda bizim nasibimizi kıl.»

İbn Kesir:

«Cennetin yanlarında ve ortasında bal, süt, şarabı hakiki ve sudan nehirler akıyor. Gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiçbir beşerin kalbine gelmeyen daha nice nimetler. İnsanlar orada ebediyyen baki kalırlar. Oradan başka yere gitmek istemezler. Cennette kir-

den, habasetten, eziyetten, hayzdan ve nifastan tertemiz olan eşler var... Dünya kadınlarında beliren her türlü kirden uzak eşlerdir onlar...

Bir de Allah'ın rızası vardır. Allah ebediyyen onlardan kızmaz. Bunun için Cenab-ı Hak, Tevbe sûresinde **«Allah'tan gelen rıza daha yüce ve daha büyüktür»** buyurur. Yani onlara verilen ebedî nimetlerin hepsinden daha üstün budur. **«Allah kullarını görücüdür. Herkese neye müstahaksa onu verir»** diyor.

الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اِنَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَقِنَا
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾ الصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْمُنْفِقِيْنَ
وَالْمُسْتَغْفِرِيْنَ بِالْاَسْحَارِ ﴿١٧﴾ شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۙ
وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِالْقِسْطِ ؕ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿١٨﴾ اِنَّ الدِّيْنَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ ۗ
وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ
الْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاِنَّ
اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَاِنْ حَآجُّوْكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ
لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ؕ وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْاُمِّيّٖنَ
ءَاَسْلَمْتُمْ ؕ فَاِنْ اَسْلَمُوْا فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا
فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾ اِنَّ
الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ
وَّيَقْتُلُوْنَ الَّذِيْنَ يَاْمُرُوْنَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ
بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٢١﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۫ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٢٢﴾

(16) O muttakiler ki: «Ey Rabbimiz! Muhakkak ki, biz îman ettik. Bizim için günâhlarımızı bağışla. Ve bizi ateşin azabından koru.» derler.

(17) Sabreden, doğru olan, ibadette daimi olan, (Allah yolunda) sarfeden ve seherlerde bağışlanma diliyen kimselerdir.

(18) Allah, melekler ve ilim sahibleri şahidlik ederler ki, Allah'dan başka adaletle (hükmünde) kaim olan ilâh yoktur. Allah'dan başka ilâh yoktur. Her şeye gücü yeten Aziz ve Hakîmdir.

(19) Şüphesiz ki, Allah katında din İslâmdır. Kitab ehli kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki hasetten ötürü ihtilâfa düştüler. Kim ki, Allah'ın Âyetlerini inkâr ederse (bilsin ki) şüphesiz ki, Allah hesabı çabuk görür.

(20) (Ey Hâbibim!) Seninle tartışırlarsa, de ki: «Ben kendimi Allah'a verdim ve bana tabî olanlar da..» Kitabehline ve Kitapsızlara, «Siz de (benim Müslüman olduğum gibi) Müslüman oldunuz mu?» de. Eğer Müslüman olurlarsa kesinlikle hidayete ermişlerdir. Eğer yüzlerini çeviririlerse, sana sadece ve sadece bolca tebliğ etmek düşer. Allah kullarını görücüdür.

(21) Şüphesiz ki, Allah'ın Âyetlerini inkâr edenler, haksız olarak Peygamberleri öldürenler ve (insanlardan) adaleti emredenleri öldürenler (var ya onlar için) elem verici bir azabı müjdele.

(22) İşte onlar, hem dünyada hem âhirette amelleri yanan kimselerdir. Onlar için yardımcılar da yoktur.

TEFSİR

(16) Sabır, doğruluk, ciddi ibâdet, Allah için infak etmek ve seher vakitlerinde Allah'a yalvarmak sıfatları, gerçek yolcunun makamıdır. Yolcunun Allah ile olan muamelesi ya tevessül ya da istektir. Tevessül, nefsi kötülüklerden alıkoymak ve iyilikleri yapmaya zorlamak gibi ya nefisledir veya bedenledir.

Nefis ile olanı sabır sıfatını kapsıyor. Bedenle olan, doğruluk gibi ya sözledir, ciddi ibadet gibi ya özledir. Veya tevessül Allah yolunda harcamak gibi malla olur. İstek ise, af talebi iledir. Çünkü affı talep etmek isteklerin en büyüğüdür. Belki de isteklerin derleyicisidir. Cenab-ı Hakk'ın seher vaktini özel olarak zikir etmesinin nedeni şudur: Dualar o zamanda kabûle daha yakındır. Çünkü ibadet o anda daha zor nefis daha durulaşmış iç âlem daha derli topludur. Hele ibadete dalanlar için...

Denildi ki, gerçek yolcular seher zamanı namaz kıldıktan sonra af talebinde bulunurlar sonra da dua ederlerdi..

(18) «Allah melekler ve ilim sahipleri adalet ile kaim olan Allah'dan başka ilâh olmadığına şahitlik ettiler.»

Bu Âyeti Celîle, ilim sahiplerinin faziletini sergiler. Onlar öyle bir yüce makama varmışlar ki, Allah onların şahitliğine kıymet veriyor.

Allah'ın şahitliği birliğine delâlet eden delilleri koymak ve birliğini haykıran Âyetleri indirmekledir. Meleklerin şahitliği, ikrarladır. Âlimlerin şahitliği ise, bu delillere inanmak ve inkârcılara karşı onları kullanmakladır. Allah'ın adaletle kaim olması, taksimatında ve hükmünde adaletsizliğin bulunmaması demektir. «KAİMEN» kelimesi terkibinde Allah lâfzına hal düşmektedir veya HUVE zamirinin halidir. Muhtemel ki, Âyetin manâsı «Adaletle payidar olanı överim» demek olsun. Veya «Kaimen» kelimesi «LÂ» dan sonra gelen «İlah» kelimesinin sıfatıdır. Yani Allah'dan başka adaletle kaim olan ilâh yoktur demek oluyor. Bâtıl ve beşerin kafalarından çıkan bâtıl mâbutlar ise pek çoktur.

«Gerçekten Allah katında din İslâmdır.»

Bu cümle, müstakil ve kendisinden önceki cümleyi destekleyici bir cümledir. Yani Allah'ın katında İslâmdan başka makbul sayılacak herhangi bir din mevcut değildir. İslâm dini, Allah'ın tevhidine inanmak ve Muhammed'in getirdiği sistemle amel etmektir.

«DİN» kelimesinin tarifi çeşitli şekillerde yapılmıştır. En güzeli, **«Beşeriyeti ebedi saadete doğru sevk edip götüren ilâhi nizamdır.»** şeklindeki tarifdir. Yahudi ve Hıristiyanlar veya daha önce gelen kitaplara inananlar gerçeği bildikten sonra kıskanarak ve baş olma hevesine kapılarak İslâm dini hakkında ihtilâfa düştüler. Bir gurup, İslâm dini haktır dedi. Başka bir gurup, sadece Arapların dinidir, dedi. Başka bir gurup da kökünü inkâr etti. Diğer bir gurup ise tevhid fikrine karşı çıktı. Böylece Hıristiyanlar «TESLİS» (üçleme) akîdesine kaydılar. Yahudiler «Üzeyir Allah'ın oğludur!» diye sapıttılar.

Bâzı tefsirciler bu ihtilâfa düşenler Musa (A.S.)'dan sonra onun ümmetidir dediler. Bâzıları Hıristiyanlardır, İsa (A.S.) hakkında ihtilâf ettiler, dedi. Fakat Âyetin genel akışına en uygun tefsir birinci tefsirdir. Zira onunla İslâm dininin gerçekçiliği savunulmaktadır.

(20) **«Eğer din hususunda seninle cedelleşirlerse, de ki: Kendimi Allah'a teslim ettim ve bana tabi olanları da!...»**

Bu Âyeti Celîle Resûlüllah'a tabî olanların îmanlarının kuvvetliliğini, sarsılmazlığını getirmekle beraber onlara danışmadan Peygamberin direkt onlar namına söz verecek kadar onlara güvendiğini de açıklamaktadır. Dolayısı ile ashabın yüceliklerini de özellikle ve başta olmak üzere ilân etmektedir.

Bir insan düşün ki, Peygamber onun namına söz veriyor. Hatta Allah, Peygamberine onun namına söz ver diyor. Bunun yüceliği bizim terazimiz ile tartılabilir mi? Bizi teselli eden nokta, bizim de Resûlüllah'a tabî olanlar kervanında bir yolcu olmaklığımızdır!

«Eğer onlar yüz çevirirlerse, sana düşen ancak yorulmadan tebliğ etmektir!...»

Bu Âyet, Resûlüllah'ın vazifesini tayin eden Âyetler cümlesindendir. Peygamberin illa îmana getirtecektir, illa hidayet ettirecektir diye bir vazifesi yoktur.

(21) «Allah'ın Âyetlerini inkâr edenler, haksız olarak Peygamberleri ve adaleti emreden insanları öldürenlere, elem verici azabı müjde ver.»

Bunlardan maksad, Resûlüllah'ın döneminde yaşayan kitap ehlidir. Her ne kadar kendileri Peygamberleri öldürmemişlerse de, daha önce Peygamberleri ve Peygamberlerin tebâlarını öldüren abâ ve ecdatlarının yaptıklarına razı olup katıldıkları, Resûlüllah'ı ve Mü'minleri öldürmek niyetinde oldukları için sanki öldürmüşler gibi gösterildiler. Fakat Allah Mü'minleri korur.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(16) O takva sahibleri ki onlar: — Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki biz iman ettik. Artık bizim günahlarımızı bağışla ve bizi ateş azabından koru, derler.

(17) Sabredenler, doğru olanlar, gönülden boyun eğenler, infak edenler ve seher vakitlerinde bağışlanma dileyenler (onlardır..)»

Bu âyetlerle ilgili olarak seleften gelen eserler:

Abd bin Humeyd Katade'den rivayet eder:

— SABİRÛN, Allah'ın taati üzerinde sabredip onun haramlarından sakınan kimselerdir. SADİKUN, niyetleri fiillerine uygun düşenlerdir, kalbleri ve dilleri dosdoğru olanlardır. Hem gizlide, hem açıkta doğruluktan ayrılmayanlardır. KANİTUN, Allah'a itaat eden kullardır. Seherlerde istiğfar edenler ise namaz ehlidirler.»

İbn Ebi Hatım Said bin Cübeyr'den:

«Sabredenlerden maksat, Allah'ın emrine karşı sabredenlerdir. Sadıklardan maksat, imanlarında doğruluk gösterenlerdir. Kanitinden maksat, Allah'a itaat eden kullarıdır. Mallarını infak edenlerden maksat, mallarını Allah hakkında sarfedenlerdir. Seherlerde tevbe ve istiğfar edenlerden maksat, namaz kılanlardır» dedi.

İbn Ebi Şeybe ve İbn Ebi Hatım, Zeyd bin Eslem'den rivayet ederler:

«Seherlerde istiğfar talebinde bulunanlar, sabah namazlarında-hazır bulunanlardır.»

İbn Cerir ve İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hatım, İbn Ömer'den rivayet ederler:

İbn Ömer geceleyin kalkıp namaz kılıyordu. Sonra:

«Ey Nafi! Biz seher vaktine girdik mi?» diye soruyor, kölesi:

«Hayır» diyordu. O zaman tekraren namaza dönüyordu. Ne zaman kölesi **«Evet, biz seher vaktine girdik»** dese oturuyor, Allah'tan af talebinde bulunuyor, sabaha kadar dua ediyordu.»

İbn Cerir ve İbn Merduyeh, Enes bin Malik'ten rivayet ederler:

Allah'ın Resûlü bize emretti ki seher vaktinde yetmiş defa af talebinde bulunalım.

İbn Cerir, Cafer bin Muhammed'den rivayet eder:

Kim ki, geceleyin namaz kıldıktan sonra gecenin sonunda yetmiş defa af talebinde bulunursa, o, Mustağfirinlerden yazılmış olur.»

İbn Ebi Şeybe ve Ahmed «Ez-Zühd»de Ebu Said el Hudri'den rivayet ettiler:

Kulağımıza geldiğine göre Davud (A.S.) Cebrail.den sordu:

«Ey Cebrail! Gecenin hangi cüz'ü daha üstündür?»

Cebrail:

«Ey Davud! Bilmem. Ancak Allah'ın Arşı seher zamanında kıpırdanır» dedi. (Dikkat hadis muteşabihdir).

İbn Cerir, Veki'den o da Ubey'den, o da Hureys bin Ebi Metar'dan, o da İbrahim bin Hatib'tan o da babasından rivayet etti:

Seher zamanı camiin bir köşesinde oturmuş:

«Ey Rabbim! Bana emrettin. Sana itaat ettim. İşte bu seherdir, beni affet.» diye yalvaran bir kişiyi dinledim. Baktım ki, İbn Mesut'tur.»

«(18) Allah, Allah'ın melekleri ve adaleti yerine getiren alimler Allah'tan başka mabud olmadığına şahitlik etmişlerdir. Ondan başka mabud yoktur. O güçlüdür, hakimdir...»

Bu âyet hakkında seleften gelen eserler:

İbn Seni «Amelul Yevmi Velleyli» adlı eserinde, Hz. Ali'den rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü, Fatiha sûresi, Ayetel kürsi ve Al-i İmran'dan, birisi bu, ikincisi de **«Ey Habibim! De ki, ey mülkün sahibi Allah'ım! Sen dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini de zelil edersin. Hayr yalnız senin elindedir. Muhakkak ki sen herşeye kadirsin. Geceyi gündüze sokarsın. Ve gündüzü geceye sokarsın. Ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin»** âyeti olmak üzere iki âyet, Allah'ın arşına asılıdırlar. Bunlarla Allah arasında perde yok. Bunlar, **«Ey Rabbimiz! Bizi yerine indirip Sana isyan edecek kullarına gönderiyorsun».** Cenab-ı Hak **«Ben yemin etmişim, kim ki sizi namazdan, yani farz namazdan sonra okursa, ona cenneti mekân edeceğim. Küfür müstesna, ameli ne olursa olsun. Onu Firdevsin ta ortasında yerleştireceğim. Hergün ona yetmiş defa bakacağım, en azı affetmek olmak şartiyle her gün onun yetmiş ihtiyacını yerine getireceğim. Onu düşmanımdan korur ve ona düşmanıma karşı yardım edeceğim.»**

Deylemi «Müsned ul Firdevs»te Ebu Eyyub El Ensari'den (merfu olarak) rivayet etmiştir:

«Fatiha sûresi, Ayetelkürsi, Şehidellah ve Kulillahümme malikel Mülk âyetleri indirilmek istenildiği zaman, Arşa asılı bulunuyorlardı:

«Ey Rabbimiz! Bizi sana isyanla amel eden bir kavme gönderiyorsun» dediler. Cenab-ı Hak:

«İzzet ve celâlime, mekâmın (Manevi mertebe kastediliyor) yüceliğine yemin-u-kasem ederim ki, farz namazın arkasında sizi okuyan herhangi bir kulumu ne kadar günahı olursa olsun içinde bulunduğu günâhlardan affedeceğim. Onu Firdevs cennetinde yerleştireceğim. Hergün ona yetmiş defa bakacağım ve onun yetmiş ihtiyacını yerine getireceğim ki, bunların en azı mağfirettir.»

İmam Ahmed, Tabarani ve İbnu Seni, Zubeyr bin Avvam'dan rivayet ederler:

Resûlüllah'ın Arefe'de olduğu bir devirde bu âyeti «aziz ve hakim» kelimelerine kadar okuduğunu işittim ve **«Ben de bunun üzerine şahitlik edenlerdenim, ey Rabbim»** dediğini dinledim.»

İbn Adiyy ve Tabarani «Evset» de, Beyhaki «Şuab ul İman»da Hatib «Tarih»inde, İbn Necar, Galib el Kattan'dan rivayet ettiler:

Ticaret maksadıyla Kûfe'ye vardım. A'meş'in yakınına indim. Bir gece yanında kalmak istedim. A'meş kalktı, teheccüd namazını kıldıktan sonra bu âyeti okudu:

«Allah'ın şahitlik ettiği konuya ben de şahitlik ederim. Ve bu şahitliğimi Allah'ın katına emanet olarak bırakırım. Bu benim Allah katındaki emanetimdir.» (Bu kelimeyi bir kaç defa söyledi).

Ben dedim ki, mutlaka A'meş bu hususta birşeyler dinlemiştir. Ondan bu hususu sordum. Bana dedi ki:

Bana Ebu Vail ona Abdullah haber verdi:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Bu şahitliğin sahibi kıyâmet gününde getirilir. Allah:

«Benim kulum bana bir emanet vermiştir. Ben ahdini yerine getirenlerin hepsinden daha müstahakım ki ahdimi yerine getireyim. Kulumu cennete götürün» buyurdu.

«(19) Şüphesiz ki din Allah katında İslâmdır. Kendilerine kitab verilen, hakikatı bildikten sonra aralarındaki ihtirastan dolayı İslâm dini hakkında ihtilâfa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse, şüphesiz ki, Allah onun cezasını vermekte çok çabuk hesab görücüdür...»

Bu âyetin tefsiri hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivayet ettiler:

«İslâm, Allah'tan başka mabud olmadığına tanıklık yapmak, Allah katından Peygamberin getirmiş olduğunun hepsini ikrar etmektir. İslâm, Cenab-ı Hakkın zatı için koyduğu bir dindir. Onunla Peygamberlerini göndermiş, velilerini ona muttali kılmış, ondan başkasını kabul etmez. Ancak ona karşı mükâfat verir.»

İbn Ebi Hatım, Dahhak'tan bu âyetin tefsirinde şöyle diyor:

«Hiçbir Peygamber İslâmdan başka bir dinle gönderilmedi.»

Abd bin Humeyd ve İbn Ul Munzir, Said bin Cübeyr'den rivayet etti.

Kâbe'nin etrafında 360 put dikiliydi. Arap kabilelerinden her biri-

sinin bir veya iki putu vardı. Cenab-ı Hak «**Allah, melekleri ve adaleti yerine getiren âlimler, ondan başka mabud olmadığına şahitlik etmişlerdir**» âyetini indirdi. Bu âyet, indiği zaman bütün putlar Kâbe'ye secde edercesine yüzüstü düştüler.

Kendilerine ilim geldikten sonra ihtilafa düşenlerin, İsrailoğulları olduğunu İbn Ebi Hâtim, Said bin Cübeyr'den rivayet ediyor.

İbn Cerir, Ebu'l-Âliye'den:

Onlar dünyayı taleb etmek için, dünya mülkünü edinmek ve saltanatını elde etmek için ilim kendilerine geldikten sonra ihtilâfa düştüler. Bir kısmı diğerini dünya için öldürmeye başladı. Halbuki daha önce insanların alimleri (ve öncüleri) idiler...»

İbn Cerir Rebi'den rivayet ediyor:

Mûsâ (A.S.) ölüme hazırlandığı zaman, İsrailoğullarının âlimlerinden yetmiş kişiyi huzuruna çağırdı. Tevrat'ı onlara tevdi etti ve onları Tevrat'ın üzerinde emin kıldı. Bunlardan her bir alîm, Tevrat'ın bir parçasının emîni idi. Musa, halife olarak Nun oğlu Yuşa (A.S.)'mı seçti. Birinci, ikinci ve üçüncü asırlar Musa'nın (A.S.) ölümü üzerinden geçtikten sonra aralarına ayrılık düştü. Oysa onlar o yetmiş âlimin ilim okumuş evlâtlarından idiler. Aralarında kanlar akıtıldı. Şer ve ihtilâf girdi. Bütün bunlara sebeb olan aralarındaki bilginlerdi. Fitne onlardan geliyordu. O bilginler dünyayı ve saltanatı elde etmek, hazinelere ve dünya muzahrafatına sahib olmak için böyle yapıyorlardı. Ve bunun cezası olarak, Allah onların üzerine Cebabireyi, (dünyanın diktatörlerini, zalimlerini) musallat kıldı.

İbn Cerir, Muhammed bin Cafer bin Zubeyr'den rivayet etti:

İhtilâfa düşen kitab ehlinden maksat, Hristiyanlardır. «**Sana gelen ilim onlara geldikten sonra ihtilâfa düştüler.**» Yani onlar da, «Allah'ın ortaksız olduğunu bildikten sonra ihtilâfa düşüp Allah'a şirk koştular.»

«**Allah, onun cezasını vermekte çok çabuk hesab görücüdür**» âyeti hakkında İbn Cerir'in Mücahid'den gelen rivayetinde:

«**Onların yaptıklarını saymakta çok seridir.**» deniliyor.

«**(20) (Ey Habibim!) Eğer seninle tartışmaya girişirlerse 'Ben bana uyanlarla birlikte kendimi Allah'a verdim' de...**»

Peygamberle tartışmaya girişenlerin Yahudi ve hristiyanlar olduğunu İbn Ebi Hâtim, Hasan'dan rivayet ediyor.

Onların Yahudi ve Hristiyan olduklarını, **«Din ancak Yahudilik veya Hristiyanlıktır»** dediklerinde Peygamberle tartıştıklarını İbn Cüreyc rivayet ediyor.

«(Ey Muhammed!) De ki: Ben, kendimi bana bağlı olanlarla birlikte Allah'a teslim ettim.»

İbn Cüreyc, Muhammed bin Cafer bin Zübeyr'den rivayet etti:

«Onlar getirdikleri batıl, «Biz yarattık, biz yaptık, biz kıldık, biz emrettik» gibi müteşabih âyetlerle ileri sürdükleri batıl sözlerdir. Onlarla sana gelecekler. Şüphesiz ki, o, batıl bir sözdür. Onlar, bu terim ve tâbirlerdeki hakkı biliyorlar. Buna rağmen inkâra kalkışıyorlar. Sen de ki **«Ben özümü Allah'a teslim ettim.»** »

İbn Ebi Hâtim Hasan'dan:

«Ben bana tâbi olanlarla birlikte kendimi Allah'a teslim ettim» âyetinin mânâsı: **«Sana tâbi olanlar da senin dediğin gibi desinler»** demektir.

El Hakim, Beyz bin Hakim'den, o babasından, o da dedesinden rivayet etti: Allah Resûlü'ne geldim:

«Ey Allah'ın Peygamberi! Allah'ın vechiyle, (zatiyle) sana yemin verdiriyor ve soruyorum: Rabbimiz seni hangi vazifelerle vazifelendirerek göndermiştir?»

Cenab-ı Peygamber:

«Beni İslâm ile göndermiştir» dedi. Ben:

«Bunun alâmeti, (nişanesi nedir?» Cenab-ı Peygamber:

«Bunun nişanesi, «Ben özümü Allah'a tesllim ettim ve Allah'tan başka herşeyden vaz geçtim» diyeceksin. Namazı kılacaksın. Zekâtı vereceksin» devamla «Müslümanın herşeyisi diğer müslümana haramdır. Müslümanlar yardımlaşan iki kardeştirler. Allah, müslüman olduktan sonra şirk koşan herhangi bir müslümandan hiçbir amelini kabul etmez. Meğer ki müşriklerden ayrılıp müslümanlara gelirse... Bana ne oluyor ki, sizi kemerlerinizden tutup da ateşten uzaklaştırmaya çalışıyorum. Dikkat edilsin! Şüphesiz benim Rabbim beni çağıracaktır. Dikkat

edilsin! Şüphesiz ki benim Rabbim benden **«Sen kullarıma tebliğ ettin mi?»** diye soracaktır. Şüphesiz ben: **«Ey Rabbim! Onlara tebliğ ettim»** diyeceğim. Şu anda hazır bulunanlarınız hazır bulunmayanlarınıza bunu tebliğ etsin. Sonra sizler ağızlarınız bez parçalarıyla veya süzgeçlerle bağlı olduğu halde çağrılacaksınız. Sonra herhangi birinizin ilk açıklama yapan uzvu ayaklarıyla elleri olacaktır...» dedi.

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bu, bizim dinimiz midir?»

Cenab-ı Peygamber:

«Bu, bizim dinimizdir. Sen nerde iyilik yaparsan sana kâfidir» dedi.

«Kendilerine kitab verilenlerle okur yazar olmayan müşriklere 'siz de İslâmı kabul ettiniz mi?' diye söyle...»

Bu âyetle ilgili eserler:

İbn Kesir bu âyetin tefsirinde şunları söylüyor:

Sonra Cenab-ı Hak, kulu ve Resûlü Muhammed'e Allah'ın yoluna (ve dinine) insanları davet etmesini emretti. Onların Allah'ın dinine girmesini ve Allah'ın vazife olarak Muhammed'e verdiklerine inanmalarını onlara (iki kitabın ehline, Yahudi ve Hristiyanlara) bir de müşriklerden olan ümmilere, söylemesini emretti. Ve âyeti celîle: **«Onların hesabı Allah'a aittir. Dönüşleri Allah'adır. Allah dilediğini hidayet eder, dilediğini saptırır. Eksiksiz ve noksansız hikmet Allah'ındır. Herşeyi susturan delil Allah'ın yed-i kudretindedir,»** dedi. Bu mânâyı **«Allah kullarını görücüdür»** cümlesi de te'kid etmektedir. Yani Cenab-ı Hak, kimin hidayete hak kazanmış olduğunu, (müstehak olduğunu) kimin hidayete hak kazanmamış olduğundan ayırd eder.

«Allah yaptığından sorulmaz. İnsanlar sorulur. Bu, Cenab-ı Hakkın hikmet ve rahmetinden ileri geliyor. Bu âyeti celîle ve benzeri âyetler Resûlü Ekremin Peygamberliğinin bütün beşeriyet için olduğuna delâlet eden âyetlerin en açıklarıdır. Nitekim bu durum, Peygamberin dinini tetkik eden bir kimseye yüzde yüz görünmektedir. Nitekim kitab ve sünnet, birçok âyet ve hadislerle bu duruma parmak basmaktadır. Meselâ Resûlüllah'ın bütün insanlara Peygamber olarak gönderildiğini belirten bir âyet şudur:

«De ki: Ey İnsanlar! Şüphesiz ki ben hepinize birlikte gönderilen Allah'ın elçisiyim.» (Araf: 158).

Başka bir âyet:

«Furkanı kulu üzerine âlemlere korkutucu olsun diye indiren Allah ortaktan münezzehtir.» (Furkan: 1)

Gerek Müslim ve Buharî'de ve gerekse diğer sünnet kitablarında müteaddit vakıalarla tevatür derecesinde sabit olmuştur ki, Resûlü Ekrem mektublarını ve elçilerini göndererek yeryüzündeki insanların bütün taifelerini Allah'ın dinine davet etmiştir. Ümmi Araplar, Acemler, ve kitab ehlinin hepsini Allah'ın dinine davet etmiştir. Bu da, Cenab-ı Hakkın Peygamberine vermiş olduğu emrini yerine getirmek içindir.

Abdurrezzak, Ma'merden, o Hammam'dan o Ebu Hureyre'den rivayet etti: Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Nefsimi yed-i kudretinde bulunduran Allah'a yemin ederim, ister Yahudi olsun, ister Hıristiyan olsun şu ümmetten — yani yeryüzündeki insanlardan — herhangi bir kimse benim Peygamberliğimi işitip bana indirilene îman etmeden ölürse, cehennem ehlinden olur.» Hadisi Müslim rivayet etmiştir.

Başka bir hadisde:

«Ben, kırmızı ve siyaha — yani Arab ve Acem — ırklarına Peygamber olarak gönderildim.»

Başka bir hadisde:

«Her Peygamber özellikle kavmine Peygamber olarak gönderiliyordu. Fakat ben bütün insanlara Peygamber olarak gönderildim.» buyurdu.

İmam Ahmed, Muemmil'den, o Hammad'dan, o Sabit'ten, o Enes'ten rivayet etti:

Yahudi bir genç Allah Resûlünün abdest suyunu getiriyordu ve Peygambere nalinlerini veriyordu. O genç bir ara hastalandı. Allah'ın Resûlü onu ziyaret etti. Bu esnada babası da yanıbaşında oturmakta idi. Allah'ın Resûlü **«Ey Falan»** diye gencin ismini alarak hitab etti:

«De ki: Allah'tan başka mabud yok.» Genç bu teklifin karşısında

kaldığında babasının yüzüne baktı. Babası susuyordu. Cenab-ı Peygamber bunu tekrarladı. Yine genç Babasına baktı. Babası gence **«Ebul-Kasım'a** — yani Hz. Muhammed'e — **itaat et. Onun dediğini söyle** »dedi. Genç: **«Eşhedüenlâilâheillallahu ve enneke Resûlüllahi - Ben Allah'tan başka mabud olmadığına, senin de Allah'ın Peygamberi olduğuna şahitlik ederim»** dedikten sonra Cenab-ı Peygamber onun yanından çıktı ve şunları söyledi:

«Hamd o Allah'a olsun ki, benim vasıtamla bu genci ateşten kurtardı.»

Hadisi Buhari sahihinde rivayet etmiştir. Bu türden daha nice âyet ve hadisler vardır. (1)

«(21) Allah'ın âyetlerini inkâr edenler ve haksız olarak Peygamberleri öldürenler ve insanlar arasında insaf ve adaleti emredenleri ezip yokedenler var ya! İşte onları çok acıklı bir azab ile müjdele...»

Bu âyetle ilgili eserler:

İbn-Cerir ve İbn Ebi Hâtim Ebu Ubeyde Amr bin Cerrah'tan rivayet ediyorlar:

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Kıyâmet gününde insanların en şiddetli azaba duçar olanı hangisidir?»

Cenab-ı Peygamber:

«Bir Peygamberi öldüren veya marufu yasaklar, münkeri emreden kişidir» dedikten sonra bu âyeti **«Onlar için yardımcılar yoktur.»** cümlesine kadar okudu. Daha sonra:

«Ey Eba Ubeyde! İsrailoğulları günün başında ve bir saat zarfında (43) kırküç Peygamberi öldürdüler. Bunun üzerine abidlerinden, yüzyetmiş kişi İsrailoğullarını Allah'ın emrine dâvet ettiler. Emri bil marufu yapmalarını emredip münkerden onları alıkoymaya çalıştılar. Bu 170 kişinin tamamını aynı günün sonunda öldürdüler. İşte Cenab-ı Hakkın burada bahsettiği kimseler onlardır.»

Abdullah bin Mesut'tan gelen bir hadiste:

«İsrailoğulları günün başlangıcında (300) üçyüz Peygamber öldür-

(1) Bkz. İbn Kesir 2-22-23 - Darul - Endülüs - Beyrut tabirsiz.

düler. Aynı günün sonunda pazarlarını kurup bakliyatlarını sattılar. Yani tınmadılar.»

Hadisi İbn Ebi Hatım rivayet etmiştir. İşte onlar böbürlenerek hakkı kabul etmediklerinden ve halkın üzerinde tafra sattıklarından ötürü Cenab-ı Hakk dünyada zillet ve ezikliği onlara verdi. Ahirette de onlara rezil edici azabı verecektir. Nitekim Cenab-ı Hak âyetin sonunda **«Onlara elem verici bir azabla müjde ver»** dedi. Başka bir âyette de:

«İşte onlar o kimselerdir ki dünya ve âhirette amelleri yanmıştır. Onlara herhangi bir yönden yardımcılar da yoktur...» (Tevbe: 69).

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يُدْعَوْنَ
اِلٰى كِتٰبِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ
وَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٢٣﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّآ اَيَّامًا
مَّعْدُوْدٰتٍ ۖ وَغَرَّهُمْ فِيْ دِيْنِهِمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ
اِذَا جَمَعْنٰهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيْهِ ۖ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُمَّ مٰلِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ
مَنْ تَشَآءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَآءُ ۖ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَآءُ وَتُذِلُّ
مَنْ تَشَآءُ ۖ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ۖ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٦﴾ تُوْلِجُ
الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُوْلِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ ۖ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ۖ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾ لَا يَتَّخِذِ
الْمُؤْمِنُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ
ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِيْ شَيْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوْا مِنْهُمْ تُقٰىةً ۗ
وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ۗ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ اِنْ تُخْفُوْا
مَا فِيْ صُدُوْرِكُمْ اَوْ تُبْدُوْهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ۗ وَيَعْلَمُ مَا فِي
السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٩﴾

(23) Ey Habibim! Kendilerine Kitaptan bir nasib verilenleri görmedin mi? Aralarında hükmetsin diye Allah'ın Kitabına çağırılırlar. Sonra onlardan bir gurup dönmüşlerdir. Onlar, (âdetleri) döneklik olan bir kavimdir.

(24) Bu haktan dönüş onların «Ateş bize kesinlikle sayılı günlerden fazla değmeyecektir.» demelerindendir. Uydurdukları yalan onları dinlerinde aldatmıştır.

(25) Acaba geleceğinde şüphe olmayan günde onları topladığımız ve kendilerine haksızlık yapılmayarak her nefse kazandığı eksiksiz verildiği zaman nasıl olacaktır?

(26) (Ey Habibim!) De ki: «Ey mülkün sahibi olan Allah'ım, mülkü dilediğine verirsin. Mülkü dilediğinden çekip alırsın. Dilediğinin aziz kılarsın ve dilediğini zelil edersin. İyilik ancak senin elindedir. Kesinlikle sen herşeye kadirsin.

(27) Geceyi gündüze ve gündüzü geceye geçirirsin. Diriyi ölüden ve ölüyü diriden çıkarırsın. Dilediğine hesapsız rızık verirsin.

(28) Sakın hâ Mü'minler Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmesinler. Kim ki, böyle yaparsa, Allah katında onun hiçbir değeri yoktur. Meğer onlardan kesinlikle sakınasınız. Allah sizi nefsinden (kahrından) sakındırır, dönüş ancak Allah'adır.

(29) (Ey Habibim!) De ki: «İçinizde olanı gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir ve yine Allah göklerde ve yerlerde olanı bilir. Allah her şeye kadirdir.»

TEFSİR

(23) **«Kendilerine Kitaptan bir nasip verilenleri görmez misin?...»** Burada sözü edilen Kitaptan maksat Tevrat'tır. Onları çağıran Hz. Muhammed'dir. Allah'ın Kitabından murad, Kur'an veya Tevrat'tır. Zira Resûlüllah Yahudi medreselerine gidip bakarken Âmr oğlu Nüayim ve Zeyd oğlu El-Haris sordular: **«Ey Muhammed! Sen hangi dinin üzerindesin?»** Resûlüllah: **«İbrahim'in dini üzerindeyim!»** deyince, ikisi Resûlüllah'a: **«Şübhesiz ki, İbrahim Yahudi idi. (!)»** dediler. Bunun üzerine Resûlüllah: **«Öyle ise gelin Tevrat'a müracaat edelim ve onu aramızda hakem yapalım.»** teklifinde bulundu.

Neden **«Hayır senin elindedir!»** denilmiştir de **«Şer senin elindedir.»** denilmemiştir? Çünkü bizzat yapılması istenen HAYIR'dır. ŞER ise, yapılması ârazîdir. Zira KÜL'LÜ hayrı içermiyen hiçbir cüzi ŞER yoktur. Ya da hitapta edep gözetilmiştir. Veya buradaki bahsin konusu hayırdır. Zira rivayet edildi ki, Resûlüllah Medine'nin etrafında hendek eştirmek istediğinde, ashabını onar onar gurublara bölüp her guruba kırk arşınlık yer verdi. Onu eşmelerini diledi. Ashab eşmeye başladılar. Hendekte büyük ve sert bir kaya çıktı. Kazma ve kürekler kıramaz oldular. Selman'ı Resûlüllah'a gönderdiler. Haber verdi. Resûlüllah gelip kazmayı aldı. Taşa bir darbe vurunca, taştan çakan şimşekten Medine'yi kapsayan iki dağın arası apaydın oluverdi. Sanki karanlık gecenin içinde bir çıra parlıyordu. Peygamber tekbir getirdi. Ashab da beraberinde tekbir aldılar. Resûlüllah (S.A.V.) «Bu şimşekten bana tâ HİRE'nin köşkleri göründü. Sanki köpeklerin ön dişleri gibi idiler.» dedikten sonra ikinci darbeyi taşa indirdi. «Rum diyarının kırmızı köşkleri bana göründü bu şimşekten!» dedikten sonra üçüncü darbeyi vurdu. «Sana'nın köşkleri bana göründü.» dedikten sonra devam etti: «Cebrail bana haber verdi ki, ümmetim bütün buralara hâkim olacaktır. O halde müjdelenin!» dedi.

Bu hadiseden sonra münafıklar seferber olup şöyle propaganda yaptılar: «Ey Müslümanlar! Hayret etmiyor musunuz? Muhammed size boş ümid verip bâtıl vaidlerde bulunuyor. Tâ Yesrib'den HİRE'nin kasırlarını ve KİSRA'nın MEDAİN'ini gördüğünü ve onların sizin ola-

cağını söylüyor. Halbuki, siz korkudan titriyorsunuz ve hendek açıyorsunuz!..» Bunun akabinde de **«Ey Allahım! Ey mülkün sahibi!...»** âyeti nâzil oldu.

(26) **«Şüphesiz sen her şeye kadirsin.»** cümlesi ile ŞERRİN de yed'i kudretinde olduğuna işaret etti.

(27) **«Geceyi gündüze gündüzü de geceye geçirirsin!..»** Yani birisini diğerine sırayla girdirip devam ettirirsin veya sıra ile uzatıp eksiltirsin. Diriyi ölüden çıkartmak ve aksisi, hayvanları elementlerinden yaratmak ve öldürmek veya hayvanı meni damlasından, damlayı da hayvandan yaratır demektir.

Bâzı tefsir âlimlerine göre, diriden maksat, Mü'min ölüden maksat kâfirdir. Yani Mü'mini kâfirden, kâfiri Mü'minden ayırır.

(28) **«Sakın Mü'minler kâfirleri veli edinmesinler.»** Âyeti Celîle, ister akrabalıktan olsun, ister cahiliyet devrinden kalan bir dostluktan olsun kâfirleri velî edinmenin yasak olduğunu ilân eder. Tâ ki, onlardan buğuz etmek de, sevmek de Allah için olsun. Muhtemel ki, savaşlarda ve diğer dünya işlerinde kâfirlerden yardım talep etmenin yasaklığını ilân eder.

«Kim ki, Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinirse onun için Allah'ın yardımı bahis konusu olamaz.» Zira Allah ile kâfir ters düşerler. Bir arada olmaları muhaldir. Meğer ki, kâfirler tarafından gelen korkunuzu bertaraf etmek maksadı ile olursa, o zaman ruhsat verilir. Yani kâfirlere karşı TAKİYYE (gizlenme) kullanmalıdır. Nitekim Hz. İsa'dan gelen bir rivayette «Daima orta ol ve kenarda yürü.» denilmiştir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

(23) **«Kendilerine kitabtan bir pay verilenleri görmedin mi? Aralarında Allah'ın kitabı hükmetsin diye davet edildiklerinde onlardan bir gurup yüz çeviriyordu. Onlar böyle hakikatlardan yüz çevirmeyi adet edinenlerdir...»**

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn İshak ve İbn Cerir, İbn Abbas tarıkıyla rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü «Beyt-ul-Midras» denilen hücreye girdi. Orada bulunan Yahudi cemaatini Allah'a davet etti. Resûlüllah'tan Numan bin Amr ve Hars bin Zeyd adlı Yahudiler sordular:

«Ey Muhammed! Sen hangi dinin üzerindesin?»

Resûlüllah:

«İbrahim'in milleti (dini) üzerindeyim» dedi. Onlar:

«Kesinlikle İbrahim Yahudi idi» dediler. Cenab-ı Peygamber onlara:

«Öyleyse gelin sizinle Tevrat'a başvuralım. Tevrat bizimle sizin aranızda hakem olsun.»

Onlar Resûlüllah ile Tevrat'a başvurmaktan vazgeçtiler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, **«Onların uydurmakta oldukları yalanlar kendilerini dinlerinde aldattı»** cümlesine kadar âyetleri indirdi...

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Katade'den rivayet ettiler:

«Kendilerine kitabtan bir pay verilenler» Yahudilerdir. Allah'ın kitabı aralarında hakemlik yapsın (Allah'ın Peygamberine îman etsinler) diye çağrıldılar. Oysa onlar, o Peygamberi yanlarında bulunan Tevrat'ta yazılı olarak görüyorlardı. Sonra onlar yüz çevirdikleri halde Peygambere veya kitaba sırt çevirdiler.

İbn Cerir İbn Cüreyc'ten rivayet etti:

«Kitab ehli, hak ve cezalar hususunda aralarında hükmetsin diye kitaba yani Tevrat'a çağrılıyorlardı. Peygamber de onlara İslâm'ı telkin ederek, onları İslâm'a davet ediyordu. Onlar ise bundan yüz çeviriyorlardı.»

(24) **«Bu, onların 'ateş bize sayılı günler dışında kesinlikle dokunmayacaktır' demelerinden ileri geliyordu...»**

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd Mücahid'den rivayet etti:

Onlar, bu belli günlerden Adem'in (A.S.) içinde yaratılmış olduğu günleri kastediyorlar.

Onlar ateşte yedi gün azab çekeceklerini, her günün bin senenin yerine geçeceğini iddia ederler ve hakka muhalefet ederek, bu cüreti gösterip Allah'a iftira ederler.

«Onların bu iftiraları dinleri konusunda kendilerini yanılgıya düşürmüştür...»

Abd bin Humeyd ve Ibn ul Munzir bu âyetin yorumunda şöyle diyorlar:

Onların **«Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız»** demeleri onları aldatmıştır.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Mücahid'den:

«Onların **«Ateş ancak bizi belli günler yakalar»** demeleri onları aldatmıştır» şeklinde rivayet ettiler.

İbn Ebi-Hâtim, Sait bin Zübeyr'den:

(25) **«Herkese hiç zulm edilmeyerek dünyada kazandığı tamamen ödendiği vakit halleri nasıl olacaktır?»** âyetinin tefsirinde ister doğru olsun ister facir olsun, ameli ister hayrdan olsun ister şerden olsun herkesin amellerinin karşılığı kendilerine verilecek ve hiç kimse zulüm görmeyecektir.

(26) **«De ki: Ey mülkün sahibi Allah'ım! Dilediğine mülkü verirsin ve dilediğinden mülkü alırsın. Dilediğini aziz kılarsın, dilediğini alçaltırsın. Hayr senin elindedir. Şüphesiz ki sen herşeye güç yetirensin...»**

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Katade'den rivayet ediyorlar:

Bize, Allah'ın Peygamberi Rabbinden FARS ve RUM mülkünü milletine vermesini diledi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi denildi.

İbn ul Munzir Hasan Basri'den rivayet etti:

Cebrail (A.S.) Resûlüllah'a (S.A.V.) geldi:

«Ey Muhammed! Rabbinden iste, ve: Ey mülkün sahibi Allah'ım! Dilediğine mülkü verirsin ve dilediğinden mülkü alırsın» de dedi ve âyeti sonuna kadar okudu. Sonra tekrar Cebrail (A.S.) gelip:

— Ey Muhammed! Rabbinden iste. Ve:

— Ey Rabbim beni doğruluk yerine dahil et (âyetinin sonuna kadar) **de dedi.**

Bunun üzerine Hz. Peygamber Rabbinden Rabbinin emriyle onları istedi ve Rabbi de ona verdi.

Tabarani İbn Abbas'tan o da Resûlüllah'tan rivayet ediyor:

«Allah'ın en yüce ismi o isimdir ki onunla Allah çağrıldığı zaman mutlaka icabet eder. O isim bu âyettedir. Al-i İmran sûresinin bu âyetinde (İSMİ-AZAM) vardır.

İbn Ebi Hâtim, İbn Abbas tarikıyla rivayet etti:

Allah'ın İSMİ-AZAMI:

«Ey mülkün sahibi Allah'ım! Dilediğine mülkü verirsin ve dilediğinden mülkü çekip alırsın. Dilediğini aziz, ve dilediğini alçaltırsın. Hayr senin elindedir. Şüphesiz ki sen her şeye kadirsin» âyetindedir.

İbn Ebi Dünya «Ed Dua» da Muaz İbn Cebel'den rivayet etti:

Resûlüllah'a boynumda bulunan bir borçtan dolayı şikâyette bulundum. Bana:

«Ey Muaz! İster misin senin borcun edâ edilsin?»

— Evet, ya Resûlellah! İsterim,» dedim. Resûlüllah buyurdu:

«De ki:

Ey mülkün sahibi Allah'ım! Dilediğine mülkü verirsin ve dilediğinden mülkü alırsın. Dilediğini aziz kılarsın ve dilediğini alçaltırsın. Hayr senin elindedir ve gerçekten sen herşeye kadirsin. Dünya ve âhiret rahmanısın. Dünya ve âhiret rahimisin. Dünya ve âhirette dilediğini dilediğine verirsin. Onlarda dilediğini dilediğinden menedersin. Benim borcumu boynumdan kaldır. Ey Muaz! Eğer senin boynunda yeryüzü dolusu altın borç olursa Cenab-ı Hak, onun edasını kolaylaştırıp ihsan edecektir.»

Tabarani Muaz bin Cebel'den rivayet etti:

Cenab-ı Peygamber bir cuma günü Muaz'ı görmedi. Namazı kıldıktan sonra Muaz'a geldi:

«Ey Muaz! Niçin seni görmedim?»

Muaz:

«Bir Yahudinin üzerimde altından bir vakıyye alacağı vardı. Sana gelmek üzere çıktım. Bana mani oldu.

Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber:

«Sana bir dua öğreteyim ki, onunla dua ettiğin zaman eğer bir

dağ kadar boynunda borç bulunsa dahi Allah onu edâ edecektir. Ey Muaz, Allah'ı şöyle çağır:

Ey mülkün sahibi Allah'ım! Dilediğine mülkü verirsin ve dilediğinden mülkü çekip alırsın. Dilediğini aziz yaparsın ve dilediğini alçaltırsın. Hayr senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye kadirsin. Geceyi gündüze bağlayıp katarsın. Gündüzü de geceye bağlayıp katarsın. Diriyi ölüden çıkarırsın. Ölüyü de diriden çıkarırsın. Sen dilediğine hesabsız rızık verirsin. Ey dünya ve âhiret rahmanı ve rahimi! Dünya ve âhiretten dilediğine verirsin. Onları dilediğinden menedersin. Beni başkasının rahmetinden zengin kılacak derecede bana rahmet et ey Allahım! Beni fakirlikten zengin kıl. Borcumu eda et. Beni kullarının arasında ibadetinde ve yolundaki cihadda öldürt.»

İbn Ebi Hâtim İbni Abbas'tan **«Mülkten maksat, Peygamberliktir»** diye rivayet etmiştir.

«Geceyi gündüze bağlayıp katarsın. Gündüzü de geceye bağlayıp katarsın. Diriyi ölüden çıkarırsın, ölüyü de diriden çıkarırsın...»

Bu âyetin tefsirinde, Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hâtim ve Ebu Şeyh, İbn Mesud'tan rivayet ettiler:

«Kışı yazdan, yazı da kıştan alıyor. Diri olan kişiyi ölü olan nutfe-(Meni) den, ölü olan nutfeyi de diri olan kişiden çıkarıyor.»

Said bin Mansur ve İbn ul Munzir'in İbn Mesud'tan rivayet ettiklerine göre, kış günlerinden alıp kışın gecelerine katıyor, yaz gecelerinden alıp yazın günlerine katıyor.

İbn Abbas'tan İbn Ebi Hâtim ve İbn Cerir ve Abd bin Humeyd şunları rivayet ederler:

«Geceden eksiltilen zaman, gündüze katılır. Gündüzden eksiltilen zaman da, geceye katılır.»

İbn Cerir Es Süddi tarikıyla rivayet ediyor:

«Gündüzü geceye katıyor. Gece onbeş saat oluyor, gündüz dokuz saat kalıyor. Geceyigündüze katıyor, gündüz onbeş saat oluyor, gece dokuz saat kalıyor.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Mücahid tarikıyla rivayet ederler:

«Diriyi ölüden, ölüyü diriden çıkarmanın manâsı, diri olan insan-

ları ölü nutfelerden, ölü olan nutfeleri de diri olan insanlardan, diğer hayvanlardan ve bitkilerden çıkarır!...»

İkrime tarikıyla Ebu Şeyh'in rivayet ettiğine göre; dirinin ölüden çıkması, yumurtanın diri hayvandan çıkması demektir. Zira o, ölüdür. Sonra o yumurtadan diri ve canlı bir hayvan çıkıyor. İbn Cerir, İkrime'den bu âyetin tefsirinde **«Hurmayı çekirdekten ve çekirdeği hurmadan, taneyi başaktan, başağı taneden çıkarır.»** şeklinde tefsir ettiğini rivayet ediyor.

İbn Cerir ve Ebu Şeyh'in Hasan'dan rivayet ettiklerine göre diriden maksat, mümindir, kâfirden çıkıyor. Ölüden maksat, kâfirdir, mü'minden çıkıyor. Mü'min kalbi diri olan bir kuldur. Kâfir kalbi ölü olan bir kuldur.»

Seymen'den gelen bir hadisi Said bin Mansur ve İbn Cerir şöyle rivayet ederler:

İbn Merduyeh'in Ebi Osman En-Nehdi tarikıyla Selmani Farisi'den rivayet ettiği bir eserde Allah'ın Resûlü:

«Allah (C.C.) Adem'i (A.S.) yarattığı zaman onun zürriyetini çıkarttı. Sağ eliyle bir avuç avuçladı. İşte bunlar cennet ehlidir ve ben perva etmem (yani bunu açıkca söylerim) buyurdu. Diğer eliyle bir avuç avuçladı. Ona her düşük, zaif ve çirkin geldi. İşte bunlar da ateş ehlidirler ve ben pervaetmem buyurdu. Bundan sonra bazısını diğerine karıştırdı. Böylece kâfiri müminden, mümini kâfirden çıkardı. İşte bu âyeti celîlenin tefsiri budur, dedi.

İbn Cerir Muhammed bin Cafer bin Zübeyr'den rivayet etti:

«Geceyi gündüze katarsın, gündüzü geceye katarsın, diriyi ölüden, ölüyü diriden çıkarırsın. Bu kudretinle mülkü dilediğine verirsin ve dilediğinden çekip alırsın. Ve dilediğine hesapsız rızık verirsin. Buna senden başkasının gücü yetmez. Ancak sen yaparsın.» Sanki Cenab-ı Hak, bu âyette «İsa'yı (A.S.) mucize olarak ölüleri diirltmek, hastaları şifaya kavuşturmak, çamurdan kuş yapmak, gaibten haber vermek gibi bazı şeylere musallat kıldım. Her şeye değil diyor», çünkü Hristiyanlar bunlara bakarak **«İsa mabuddur»** demişlerdi.

Bunları, Peygamber olduğunda mucize olsun ve halk onu Peygamberlik davasında tastik etsinler diye verdim. Ama benim saltanat ve kudretimde öyle şeyler vardır ki, onları İsa'ya vermemişimdir. Meselâ: mülki, dilediğime vermek, Peygamberliği dilediğim kimseye vermek. Geceyi gündüze, gündüzü geceye katmak, diriyi ölüden, ölüyü diriden çıkarmak, ister doğru olsun ister facir dilediğim kuluma hesabsız rızık vermek. Bütün bunlar İsa'nın gücünde ve takatında yoktur. Hem böyle bir yetkiyi de İsa'ya vermedim. Acaba onlar bunu düşünüp de ibret almazlar mı? Bu onlar için bir delil olmaz mı? Eğer İsâ ilâh olsaydı bütün bunları yapması gerekirdi. Oysa İsâ onların kanaatına göre krallardan kaçıyor, diktatörlerin elinden kurtulmak için bir memleketi terkedip, öbür memlekete intikal ediyordu.

(28) **«Sakın müminler müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, onun Allah'la alâkası kesilmiş olur. Meğer ki kâfirlerden sakınasınız. Allah sizi zatından sakındırıyor. Dönüş ancak Allah'adır...»**

Bu âyetin tefsirinde seleften gelenler:

İbn İshak, İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtim İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

Haccac bin Amr, Kâab bin Eşref'in anlaşmalısı idi. İbn Ebi Hakıyk ve Kays bin Zeyd adlı Yahudilerle beraber Ensardan müslüman olan bazı kişilerle içli - dışlı bir muhabbet kurdular ki, onları dinlerinden çevirsinler. Bu manzarayı gören Rifaa bin Munzir, ve Abdullah bin Cübeyr ve Saad bin Haysem'e o, müslüman Ensarlılara:

«Şu Yahudilerden sakınınız. Onların içli-dışlı dostluklarından hazer ediniz. Sakın sizi dininiz hususunda fitnelendirmesinler» dediler.

Fakat o Ensarlı zatlar bu nasihatı dinlemediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi **«Allah herşeye kadirdir»** cümlesine kadar indirdi.

İbn Cerir, İbn Ebi Hatım, Ali tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ediyorlar:

Cenab-ı Hak bu âyette kâfirlerle mulatefe etmeyi, müminleri bırakıp onları içli dışlı dost edinmeyi müminler için yasaklıyor. Ancak kâfirler galibseler o zaman müminler onlara lütufkâr davrandıklarını be-

lirtecekler, fakat dinde onlara muhalefet edeceklerdir. Nitekim **«Meğer ki kâfirlerden sakınasınız»** cümlesi bunu ifade eder.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım Süddi'den rivayet ediyorlar:

«Kim ki müminleri bırakıp kâfirleri dost edinirse, onun Allah'la alâkası kesilmiş olur» cümlesinin manası **«Allah ondan teberri etmiştir»** demektir.

İSLÂMDA TAKIYYE

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, El Ufi tarikıyla İbn Abbas'tan:

«Takıyye dille olur. Kim ki bir işi yapmaya zorlanırsa, dil ile onu konuşur, tehdid edenin tehdidinden sakınır. Fakat kalbi îman ile mutmain olacaktır. Böyle olursa, ona bu davranış hiçbir zarar vermez. Çünkü takıyye ancak dille olur.» rivayet etti...

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İbn ul Munzir ve Hakim, Ata tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Takıyye dil ile konuşmaktır. Kalb îman ile mutmain olacaktır. Elini uzatıp öldürmeyecektir. Herhangi bir günaha elini uzatmayacaktır. Böylece mahzurlu sayılmaz.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Takıyye ancak dünya işlerinde olur.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım Ebu'l Âliye'den rivayet ettiler:

«Takıyye ancak dünya işlerinde olur.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım Ebu'l Âliye'den rivayet ettiler:

«Takıyye amelle olmaz, dille olur.»

Azdurrezzak ve İbn Cerir, Katade tarikıyla rivayet ederler:

«Ancak seninle kâfirin arasında bir akrabalık var ise silayı rahm yapabilirsin. Zira «Meğer ki kâfirlerden sakınasınız» cümlesi bunu ifade ediyor...»

Abd bin Humeyd, Hasan Basri'den rivayet ediyor:

«Takıyye kıyamet gününe kadar caizdir.»

Abd bin Humeyd, Ebi Reca'dan rivayet ediyor. Ebu Reca **«Tukatan»** kelimesi yerine **«Takıyyeten»** okumuştur. (1)

Bu âyeti celîle TAKIYYE diye bilinen bir hadiseye parmak basmaktadır. Bu münasebetle acaba müslümanlar arasında birbirlerine karşı takıyye yapabilirler mi? Yoksa takıyye sadece müslümanlarla kâfirler arasında mıdır? Bu hususları biraz daha deşmek ve nakletmek istiyorum. Tevfik Allah'tandır.

İbn Kesir şunları söylüyor:

«Allah mümin kullarını kâfirleri dost edinmekten nehyetmiştir. Müminleri bırakıp onları dost edinip, onlara sevgilerini ve gizli durumlarını söylemek haramdır. **«Böyle yapan bir kimsenin Allah ile alâkası kesilmiştir»** cümlesiyle sır veren tehdid edildi. Yani Allah'ın bu hususstaki yasağını çiğneyen bir kimse Allah'tan uzaklaşmıştır. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir âyette:

«Ey müminler! Düşmanımı ve düşmanınızı dost edinmeyin. Siz onlara sevgi yolluyorsunuz. Halbuki onlar Hak'tan size geleni inkâr ediyorlar. Rabbiniz olan Allah'a îman ediyorsunuz diye Peygamberi de sizi de diyarınızdan çıkarıyorlardı. Eğer siz benim yolumda cihada çıkar ve rızamı isterseniz düşmanlarımı ve düşmanlarınızı dost edinmeyiniz. Onlara sevgi göstererek sır veriyorsunuz. Halbuki ben sizin gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilirim. Sizden kim bunu yaparsa muhakkak doğru yolun ortasından sapmıştır. (El Mümtehine 1).

«Ey îman edenler! Müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyiniz. Allah'a kendi aleyhinizde açık bir hüccet kılmak mı (vermek mi) **istiyorsunuz»** (En Nisa: 144).

«Ey müminler! Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyiniz. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden onlarla dost olanlar onlardandır. Allah zalim olan kavmi hidayet etmez.» (El Maide 51).

Cenab-ı Hak Araplardan, Ensar ve Muhacirlerden olan müminlerin dostluğunu, **«İman edip hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücadele edenler, Müminleri iskân edip onlara yardım edenler birbirlerinin dostlarıdır. İman ettikleri halde hicret etmeyenlerin**

(1) Bkz. Ed-Durul Mensur 2/16 el-Halebî Kahire Tarihsiz.

velayetlerinden hicret edinceye kadar size birşey yoktur. Bununla beraber eğer onlar sizden din hususunda yardım isterlerse aranızda anlaşma bulunan kavmin aleyhinde olmamak şartıyla onlara yardım etmek size vacibtir. Allah işlediklerinizi görür. Kâfirler birbirlerinin dostudur. Eğer siz birbirinize dost olmazsanız yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad olur.» (En Fal, 72-73) emretmektedir.

«Meğer ki kâfirlerden sakınasınız» âyeti celîlesi ancak bazı memleketler ve bazı vakitlerde kâfirlerin şerrinden korkan bir insan zahiriyle onlardan sakınma tedbirlerine başvurur, batınıyle niyeti yine onların aleyhinde olacaktır. Nitekim Buhari, Ebu Derda'dan rivayet etmiştir:

«Şüphesiz biz bazı kavimlerin yüzüne gülümsüyoruz. Ama bizim kalbimiz onları lânetliyor.»

Es Sevri, İbn Abbas'tan rivayet ediyor:
«Takıyye amelle değil ancak lisan ile olur.»

El Ufi de İbn Abbas'tan böyle rivayet etti:
«Takıyye ancak dilledir.»

Ebul-Âliye, Ebu Şa'sa, Dahak ve Rebi bin Enes de böyle dediler. Onların bu dediklerini şu âyet desteklemektedir:

«İmandan sonra Allah'ı inkâr eden gazaba uğrar. Ancak kalbi imanla mutmain olduğu halde küfre zorlanan müstesnadır. Fakat küfre sinesini açanlara Allah tarafından gazabolunur. Ve onlara büyük azab vardır.» (En Nahl: 10).

Buhari, Hasan'ın **«Takıyye kıyamet gününe kadar vardır»** dediğini rivayet ediyor..

Bunları söyledikten sonra Cenab-ı Hak:

(29) **«Allah sizi nefsinden sakındırıyor.»** Yani dostlarına düşmanlık yapıp düşmanlarını dost edinirseniz azabından ve satvetinden sizi sakındırıyor. Dönüş ancak Allah'adır. Ta ki her amel edene amelinin karşılığını versin.

İbn Ebi Hatım Meymun bin Mehran tarikıyla rivayet etti:

Muaz bin Cebel bize geldi ve:

«Ey Evs oğulları. Ben Allah Resûlü'nün elçisiyim. Biliyorsunuz dönüş Allah'adır. Ya cennete veya cehennemedir» dedi.

Alusi «Ruh Ul Meani'de TAKIYYE hakkında şunları söylüyor:

Âyette Takiyyenin meşruiyetine delil vardır. Takıyye nefsin, veya namus veya malın düşmanların şerrinden korunması şeklinde tarif edilmiştir. Düşmanlık iki kısımdır: 1 — Din ihtilâfından meydana gelen düşmanlıktır. 2 — Dünyevî menfaatlardan ileri gelen düşmanlıktır. Birincisine misal kâfir ile müslümanın arasındaki düşmanlık, ikincisine misal ise, maldan dolayı ,ticari emtialardan dolayı, mülkten veya idareden dolayı çatışanların düşmanlığıdır. Binaenaleyh Takıyye de iki kısım olur:

Birinci kısımda şer'i hüküm şudur:

Muhaliflerin taarruzundan dolayı dinini izhar etme imkânını elde edemeyen her müslümana oradan hicret etmek, dinini açıkça yerine getirecek bir memlekete gitmek vacibtir. **«Ben mazeret sahibiyim, zaifim»** deyip de orada kalmak, dinini gizlice yürütmeye çalışmak asla caiz değildir. Çünkü Cenab-ı Hakkın arzı geniştir. Evet, çocuk, kadın, ama, ve mahpuslar gibi şer'i mazerete sahib olanlar için, öldürmekle korkutulan çocuklarının, babalarının veya annelerinin katliyle tehdid edilen ve bu korku zanni galib ile yerine getirilecek diye endişe eden, boynunun vurulmasından, gıda maddelerinin, maişetinin hapsedilmesinden endişe eden bir kimse için muhalifle ve muvafıkla zaruret miktarı durmak caizdir. Fakat bununla beraber dini uğrunda oradan çıkıp kaçmak için çeşitli tedbirlere baş vurmalıdır. Eğer korku ve menfaatin elden kaçırılması, tahammül edilecek bir tarzda ise, meselâ: Kuvveti yetecek şekilde hapis, öldürmiyecek şeklinde döğülmek gibi durumda onlara muvafakat etmesi caiz olmaz. Bununla beraber muvafakat ettiği yerlerde de ruhsata yapışmış oluyor. Eğer dinini izhar ederse, azimet olur. Azimete yapışan bir insanın nefsi telef olursa kesinlikle şehit olur. Bunun ruhsat olmasına Hasan Basri'nin şu eseri delâlet eder:

Yalancı peygamber Müseyleme Resûlüllah'ın eshabından iki kişi yakaladı. Birisine:

«Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna tanıklık eder misin?» diye sordu. O da:

«Evet, ederim» dedi.

«Benim de Allah'ın Resûlü olduğuma tanıklık eder misin?» diye sordu. O da:

«Evet, ederim» dedi. Sonra ikinciyi çağırdı:

«Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna tanıklık eder misin?»

Sahabi:

«Evet, ederim.»

«Benim Allah'ın Resûlü olduğuma tanıklık eder misin?»

Sahabi:

«Ben sağırım, işitmedim» dedi. Bu sözü üç defa tekrar etti. Her defasında sahabi **«Ben sağırım»** dedi. Sonunda sahabinin boynunu vurdu. Bu haber Allah'ın Resûlü'ne vardığında buyurdu:

«Şu öldürülen, doğruluk ve yakin üzerine gitti, faziletine yapıştı. Ona ne mutlu! Diğerine ise, Allah ruhsat vermiştir. Onun herhangi bir günahı yoktur» buyurdu.

Takıyyenin ikinci kısmına gelince alimler din için hicret edip etmemek hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bazıları böyle bir durumda «Takıyye vacibtir» dedi. Çünkü Cenab-ı Hak: **«Sakın ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız»** buyurmuştur. Bir de İslâm, malın zayi edilmesini haram olarak ilân etmiştir.

Başka bir gurup da **«Böyle bir yerden hicret etmek vacib değildir. Çünkü bu makamda hicret dünyevî maslahatlardan birisidir. Bu dünyevî maslahatı terketmekte dinde herhangi bir noksan oluşturmaz.»** Çünkü din birliği vardır. Kuvvetli olan düşmanı ise, mümin oluşundan ötürü ona kötülük dokundurmuyor. Bazıları da «Hakikat şudur ki, eğer nefsinin veya akrabalarının veya efradı ailesinin helak edilmesinden korkuyorsa, buradan hicret etmesi vacib olur. Fakat bu hicret Allah'a yaklaştırıcı bir ibâdet değildir ki onun üzerine sevab terettüp etsin. Çünkü burada hicretin nedeni sadece dünyevî bir maslahattır. Bu maslahatta sadece o muhacire racidir. Dinin Islâhı için değildir ki onun üzerine sevab terettüp etsin. Zira her vacibin üzerine sevab terettüp etmez. Çünkü tahkik neticesinde görüldü ki, acıkıldığı zaman yemek, bilinen zararlılardan korunmak, hastalık getirmesi umulan durumlardan sakınmak, sıhhat halinde zehir içmekten sakınmak ve saire gibi vaciblerin bir kısmı vardır ki onların üzerine herhangi bir sevab

terettüp etmez. Hatta vaciblerin çoğu ibadet de değildir. İşte bu hicret de bu kabildendir. Allah ve Resûlü'ne yapılan hicret gibi değildir ki, Allah'ın fazlıyla ahiret sevabını elde ettirmiş olsun.

Bazı kimseler kâfir, fasık, zalimlerle müracaat etmek ve onlarla yumuşak konuşmak, yüzlerine gülmek, beraberlerinde inşirah göstermek, eziyyetlerinden korunmak için onlara birşeyler vermek, dillerini kesmek (susturmak) namusunu onlardan korumak için onlara lütufta bulunmak Takıyye kabilindendir demişlerdir. Bu durum Kur'an'ca yasak ilân edilen **«kâfirlerin dostluğu»** kabilinden de değildir. Hatta bu durum sünnettir ve meşru bir emirdir. Zira Deylemi Resûlü Ekrem'den şu hadisi rivayet ediyor:

«Nasıl ki Cenab-ı Hak farzları yerine getirmeyi bana emrettiği gibi halk ile müdaraat yapmayı da bana emretti.»

Başka bir rivayette:

«Ben müdaraat ile gönderildim» dedi.

Cami'de **«Size buğzedilen bir kervan gelecektir. Onlar size geldiklerinde yüzlerine sevindiklerinizi belirtiniz»** denmektedir.

İbn Ebi Dünya **«Allah'a iman etmekten sonra aklın başı halk ile müdarattır»** diye rivayet etti.

El Beyhaki'nin rivayetinde **«Aklın başı müdaraattır»** diye gelmiştir.

Tabarani **«Halk ile müdaraat yapmak sadakadır»** diye rivayet etti.

Tabarani'nin diğer bir rivayetinde **«Mümin namusunu neyle korursa o sadaka olur»** diye gelmiştir.

İbn Adiyy ve İbn Asakir **«kim ki müdaraatçı olarak yaşar ve ölürse o şehid olarak ölmüştür. Malınızla namusunuzu koruyunuz. Herhangi biriniz dinini müdafaa etmek için diliyle tesannu yapsın.»**

Bureyde Hz. Aişe'den rivayet etti:

«Bir kişi Resûlüllah'ın huzuruna çıkmak için izin istedi. Ben de Resûlüllah'ın katındaydım. Cenab-ı Peygamber **«Aşiretin ne kötü oğludur veya ne kötü kardeşidir»** dedi. Sonra ona izin verdi. Onunla yumuşak konuştu. O çıkıp giderken ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Sen dediğini dedin. Sonra onunla neden yumuşak konuştun?» diye sordum. Buyurdular:

«Ey Aişe! O kimse ki halk onu terkeder veya onun fahiş konuşmalarından korunmak için ondan kaçınır o insanların en şerlisidir.»

Buhari, «Ebu Derda»dan rivayet etti:

«Şüphesiz ki, biz bazı kavimlerin yüzüne tebessüm ediyoruz. Şüphesiz ki, kalbimiz onlara lânet ediyor.»

El Keşmihini rivayetinde:

«Şüphesiz ki kalbimiz onlardan buğzediyor.» şeklindedir.

İbn Ebi Dünya ve İbrahim el Haremî rivayetinde:

«Biz onların yüzüne gülüyoruz» eki gelmiştir. Bu hususta daha nice hadisler vardır. Fakat dine eksiklik getirecek şekilde müdaraat etmek münkeri işlemek, halkın suizannını gerektirecek şekilde müdaraat etmek uygun değildir ve yasaktır.

Bu incelemenin arkasında halktan iki değişik gurubun iki görüşü vardır. O guruplar harici'ler ile şii'lerdir. Hariciler **«Takıyye hiçbir hal ü kârda caiz değildir»** demişlerdir. Malın gözetilmesi, nefsin ve namusun korunması din mukabilinde asla ivaz konusu edilemez. Haricilerin bu hususta çok kati ve acaib görüşleri vardır. Onlardan birisine göre «Eğer bir kişi namaz kıldığı esnada hırsız veya bir gasbedici gelip malını çalmak veya gaspetmek istiyorsa ve bu malı hıfzedildiği yerden çıkarmaya çalışıyorsa, bu kişi namazını yarıda bırakmaz, kesmez. Namazı kesmek ona haramdır. O namaza devam edecek, malı da gidecektir» demişlerdir. Ve katı gurup Resulullah'ın (S.A.V.) sahabisi «Bureyde't ul Eslemiye namaz içinde iken atı kaçmasın diye atın yularını ayaklarının altına alıp da atı korumasından dolayı itham etmişlerdir. Apaçıktır ki, bu mezheb, (yani haricilerin bu görüşü) tefritin tâ kendisidir.

Şia'lara gelince, onların bu hususdaki görüşleri çelişkilidir. Bazıları her sözde, zaruret anında Takıyye caizdir demişlerdir. Bazıları da iltifat ve islahtan dolayı sözlerde Takıyye vacib olmuştur derler. Müminin öldürülmesi gibi fiillerde Takıyye caiz değildir demişlerdir. Dinin ifası olduğu zanni galible gelen veya bilinen konuda da Takıyye caiz değildir demişlerdir. Şia alimlerinden el Mufit şunları söylüyor:

«Takıyye bazı zamanlarda vacib olur. Bazı vakitlerde onun yapılması terkedilmesinden daha üstündür. Bazı yerlerde terkedilmesi yapılmasından üstündür.»

Ebu Cafer et-Tusi:

«Rivayetlerin zahiri de delâlet eder ki, nefisten korkulduğu zaman Takıyye vacib olur.» dedi.

Ebu Cafer'in gayrisi:

«Takıyye maldan korkulduğu zaman da vacib olur. Namusun korunması için müstahabtır.»

Hatta ehli sünnet velcemaat'la bir araya gelen bir şii için sünnilerin namazında, oruçlarında ve diğer dini muamelelerinde onlara uymak müstehabtır, dedi.

Şialar ehli beyt imamlarının bazılarından rivayet ettiler:

«Kim ki, Takıyye yoluyla bir sünninin arkasında namaz kılarsa sanki o bir peygamberin arkasında namaz kılmıştır.»

Bu sünni arkasında kılınan namazın bilahere kaza edilip edilmeyeceği hususunda şiaların ihtilâfı vardır. Takıyye olsun diye sünnilerle beraber oruç bozmanın helâl olmadığı bir yerde orucu bozan bir kimsenin orucunu kaza edip etmeyeceği hususunda da iki görüş vardır. Bir tek sünniden şia mezhebine hucum etmesin diye Takıyyeye başvurulmasının efdal olup olmadığı hususunda da şiaların ihtilâfı vardır. Şia alimlerinin çoğu burada da **«Takıyye, takıyye yapmamaktan daha üstündür»** demişlerdir.

Bazıları **«En az bir korku veya dünya tamamından ötürü kâfirliği izhar etmek caizdir.»**

Bazıları da **«vacibtir»**. Bu görüşün ifratta çok ileri bir dereceye kadar gittiği de açık bir hakikattır. Şia alimleri şia mezhebini reddetmek için delilin kaim olduğu yerlerde ehli sünnet mezhebine uygun hareket eden ehli beyt imamlarının katında değişmez bir kaide olmuştur. Ve bunun üzerine inançlarına bunu esas yapmışlardır. Ve şimdi de onların arasında şayi' olan budur. Hatta bunu Allah'ın selat ü selâmına mazhar olan peygamberlere de nispet etmişlerdir. Onların bu görüşlerinde yüzde seksen gayeleri hulefayi raşidinin halifeliklerini iptal etmektir. Fakat Allah (C.C.) buna müsaade etmemiştir.

Şiaların kitab ve kaynaklarında Hz. Ali'nin ve evlâtlarının Takıyye sahibi oldukları fikrini iptal edecek deliller vardır. Onların **«Takıyye daha üstündür»** demelerini dahi iptal edecek deliller vardır. Kur'an'ı Kerim'den sonra şiaların iddiasına göre en sıhhatli kitab olan Nehc ul Belağa'da Emirilmüminin Hz. Ali (K.V.) şunu söylüyor:

«Doğruluğun sana zarar verdiği, yalanın sana yarar sağladığı yerde doğruluğu yalana tercih etmek imanın alâmetidir.»

Acaba Hz. Ali'nin (K.V.) bu sözü onların **«Şüphesiz Allah katında en keremliniz en mütteki olanınızdır.»** âyetinde ki, «MÜTTEKİ»yi **«En fazla Takıyye yapanınızdır»** şeklinde tefsir etmeleriyle nasıl bağdaşır? Nehc ul Belağa'da Hz. Ali (K.V.) **«Allah'a yemin ederim ki, tek başıma onlarla karşı karşıya gelsem, onlar da yeryüzünün bütün hakimleri olsa ben perva etmem ve korkmam. Şüphesiz ki ben onların içinde bulundukları delaletten ve benim üzerinde bulunduğum hidayetten haberdarım. Basiret sahibiyim. Nefsimde bunu biliyor ve bundan gelen bir yakinden bunu anlıyorum. Allah'ın likasını ve güzel sevabını ben beklemekteyim ve bunu umuyorum.»** İşte Nehcul Belağa'nın bu kelâmında Hz. Ali'nin (K.V.) tek başına olduğu halde düşmanın yeryüzü dolusu olmalarına rağmen onlarla harbetmekten korkmadığı gerçeği vardır. Böyle bir kahramanın dinin yıkıntısı içinde olan konularda Takıyye yapması acaba tasavvur edilir mi?

El Ayaşi, Zürara bin Eğyün'den, o Ebubekr bin Hazim'den rivayet ettiler:

«Bir kişi abdest aldı. Mestlerin üzerine meshetti ve camie girdi. Hz. Ali (K.V.) geldi onun boynuna bastı ve:

«Azab olasıca! Sen abdestsiz namaz mı kılıyorsun» dedi. Kişi:

«Ömer bana bunu emretti» dedi. Hz. Ali kişinin elinden tutup Ömer'e (R.A.) götürdü. Sonra:

«Dinle bakalım! Bu senden ne rivayet ediyor?» dedi. Böylece Ömer'e (R.A.) bağırdı. Ömer (R.A.):

«Evet, ben ona bunu emrettim. Dikkat et» dedi. Hz. Ali (K.V.), Ömer'e (R.A.) karşı sesini, bu rivayetteki iddiaya göre nasıl yükseltmiştir. Onun dediğini nasıl inkâr etmiştir. Nasıl Takıyyeye sarılmamıştır.

Şiaların inandığı Nehcul Belağa'nın şarihi el Ravendi Selmani Farisi'den rivayet ediyor:

Hz. Ali'nin kulağına geldi ki, Ömer (R.A.), Ali'nin (K.V.) taraftarlarını tân etmiştir. Medine bostanlarına giden yolların bazılarında Ömer'i karşılayan Ali'nin elinde yayı vardır:

«Ey Ömer! Benim kulağıma geldi ki benim taraftarlarıma tân etmişsin.

Ömer (R.A.) ona:

— Sen kelliğin üzerine otur! deyince Hz. Ali:

«Sen buradasın» dedi ve elindeki yayını yere attı. Yay kocaman bir ejderhaya döndü. Deve gibi bir ejderha. Ağzını açtı. Ömer'e yutmak üzere hucûma geçti.

Ömer:

«Ey Eba Hasan! Allah'tan kork, Allah'tan. Ben bundan sonra hiçbir şey söylemiyeceğim» deyip Hz. Ali'ye yalvardı. Ali elini ejderhanın sırtına vurdu. Ejderha eskisi gibi yay oluverdi. Ve Ömer evine gitti.

Selman dedi ki:

«Geceleyin Ali (K.V.) beni çağırdı. Ömer'e git! Ona doğu taraflarından bir mal gelmiştir. O malı gizlemek istiyor. Ona «Ali sana o doğu tarafından geleni çıkar, müstahak olanlara dağıt. Onu gizleme, seni rezil ederim (haşa) diyor de...»

Selman:

Ben Ömer'e (R.A.) gittim. Hz. Ali'nin (K.V.) mesajını ilettim. Ömer (R.A.) bana:

«Arkadaşının emrinden bana haber ver. O nereden bunu bildi?»

Ben:

«Acaba bunun gibi meseleler ona gizli olur mu?»

Ömer (R.A.):

«Ey Selman! Sana söylediklerimi kabul et. Ali ancak bir sihirbazdır (haşa). Ben senin hakkında hüsnü zan taşıyorum. Doğrusu senin ondan ayrılıp bizden olmandır.»

Ben Ömer'e (R.A.):

«Senin gibi değildir. Ali (K.V.) nübüvvet sırlarını miras yoluyla

almıştır. Ondan gördüğüm budur. Daha onun yanında bundan fazlası da vardır. Bunlar peygamberlik sırlarındandır» dedim.

Ömer (R.A.):

«Git, Ali'ye baş ve göz üzerine emrini dinleyeceğimi söyle.»

Dönüp Ali'ye (K.V.) geldim. Ali (K.V.) bana:

«Seninle Ömer arasında cereyan edeni sana haber vereyim mi?»

Ben Ali'ye:

«Sen benden daha iyi bilirsin dedim» ve Ali (K.V.), aramızda cereyan edeni söyledi. Sonra Ali (K.V.):

«Şüphesiz ejderhanın korkusu o ölünceye kadar kalbinde kalacaktır dedi.» İşte bu rivayet ŞİA'NIN katındaki Takıyyenin boynunu kesiyor ve katlediyor. Çünkü bu yayın sahibi hiçbir şeye muhtaç olamaz. Böyle bir yay sahibi kızı (Ümmü Külsüm'ü) korkarak ve Takıyye yaparak Ömer'le nasıl evlendirir? Zevce olarak nasıl veriyor?

ŞİA muhaddislerinden Kuleyni, Muaz bin Kesir'den, Ebi Abdullah'tan rivayet ediyor:

Cenab-ı Hak Peygamberin üzerine bir kitab indirdi. Cebrail (A.S.):

«Ey Muhammed! Bu senin Nucebalara olan vasiyyetindir» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Nucebalar kimlerdir ya Cebrail?» diye sordu. Cebrail (A.S.):

«Ebu Talib'in oğlu Ali ile onun soyundan gelen çocuklarıdır. O kitabın üzerinde altından mühürler vardı.» Cebrail kitabı Resûlüllah'a verdi, Resûlüllah da Ali'ye (K.V.) verip o mühürlerden birisini açmasını ve içindekilerle amel etmesini emretti. Ali (K.V.) de sonradan Hasan'a verdi. O mühürlerden birisini açmasını ve onun içindekilerle amel etmesini emretti. Hasan da Hüseyin'e verdi. O mühürlerden birisini açtı. Orada **«Kavminle beraber şehid olmaya çık. Onlar ancak seninle beraber olurlarsa şehadet mertebesi vardır onlar için. Nefsini Allah için sat»** yazılıydı. Hüseyin daha iyisini yaptı. Sonra Hüseyin oğlu Ali Zeynelabidin'e onu verdi. O da bir mührü açıp orda **«Başını eğ, sükût et, evinden çıkma. Rabbine ölünceye kadar kulluk yap.»** yazılıydı. O da öyle yaptı. O da oğlu Muhammed Bakır'a verdi. O da hatemlerden birisini açtı. Orada şu yazıyı gördü: **«Halka hadis naklet. Onlara fetva ver.**

Ehli beytin ilimlerini neşret. Salih aba ve ecdadının doğruluğunu bildir. Veya onlara inan. Onları tasdik et. Sakın Allah'tan başka hiç kimseden korkma. Çünkü hiç kimsenin sana kötülük dokunduracağı yoktur.»

O da oğlu Cafer Sadık'a verdi. Cafer Sadık hatemlerden birisini açtı. Orada şunu gördü: **«Halka hadis naklet. Fetva ver. Sakın Allah'tan başkasından korkma. Ehli beytin ilimlerini, salih ecdadının doğruluğunu neşret. Çünkü sen emniyet içerisindesin.»** O da öyle yaptı. O da Musa Kâzım'a verdi. Ve böylece El Mehdi'ye kadar geldi.»

Başka bir tarikle yine Muaz'dan, Ebi Abdullah'tan rivayet ediyor: Beşinci mühürde **«Emniyet içerisinde de korku içerisinde de hakkı haykır. Allah'tan başkasından korkma.»** diye yazılıdır.

İşte bu rivayet te açıkça bildiriyor ki. bu ehli beytin tahir ve tertemiz imanları şianın iddia ettiği gibi dünyevî Takıyye yapmaya müsaid değildir. Takıyye yapmazlardı da..

Şia âlimlerinden Selim bin Kays el-Hilâli uzun bir haberde şunları naklediyor: Emirulmüminin dedi ki:

«Allah'ın Resûlü vefat edince, halk Ebubekre meyledip ona biat ettiler. Fatıma'yı bindirdim. Hasan'ın ve Hüseyin'in ellerinden tuttum. BEDİR ehlinden hiç kimse, Muhacir ve Ensardan daha önce imana gelen hiç kimse kalmadı ki, Fatıma onlara **«Allah'tan korkunuz. Benim hakkımı inkâr etmeyiniz»** demesin. Ve onları bana yardım etmeye davet etmesin. Bütün bu insanlardan dört kişiden başkası ona evet demedi: Zübeyr, Selman, Eu Zer ve Mikdad...»

Evet, bu rivayet de delâlet eder ki Takıyye Hz. Ali'ye vacib değildir. Çünkü Hz. Ebubekr'e biat edenlerin yanında bunu yapmak Takıyyenin olmadığını belirtiyor.

Eban bin Ayyaş'ın kitabında «Halkın Ebubekr'e biat ettiği ve Hz. Ali'nin (K.V.) biat etmediği bir devrede, Ebubekr (R.A.), Künfizi Hz. Ali'ye (K.V.) gönderdi:

«Git Ali'ye de ki, Allah Resûlü'nün halîfesine icabet et!»

Künfiz gitti ve Hz. Ali'ye bu mesajı iletti. Hz. Ali:
«Ne tez, Allah Resûlü'nün kesesinden yalan uydurdunuz. (Haşa)

irtidat ettiniz. Yemin ederim Resûlüllah benden başkasını halîfe kılmadı.» diye karşılık verdi. (Haşa ki) böyle bir söz Hz. Ali'den çıksın.)

Aynı kitabta Ömer (R.A.), Ali'ye (K.V.):

«Ebubekr'e biat et» dedi. Ali (K.V.):

«Eğer bunu yapmazsam ne yapacaksın?»

Ömer (R.A.):

«Allah'a yemin ederim, boynunu vururum» dedi. Ali:

«(Haşa) yalan söylüyorsun. Allah'a yemin ederim, ey Sahhak'ın oğlu! Senin buna gücün yetmez. Sen bunu yapmaktan daha zayıf ve haşa daha leimsin.»

İşte bu rivayetler (eğer doğruysa) açıkça delâlet ederler ki, Takiyye yapmak merhalelerce Hz. Ali'den (K.V.) uzaktır. Eğer Takıyye vacib olsaydı, bu küfürleşmenin ve münakaşanın ne manası vardır.

Şia âlimlerinden Muhammed bin Sinan, Hz. Ali'nin (K.V.), Hz. Ömer'e (R.A.):

«Ey mağrur! Seni Ummu Ma'mer'in yanında gelen bir yara ile dünyada öldürülmüş olarak görüyorum. Ona zulmen hükmedeceksin. O seni öldürecektir ve onunla senin burnunun yerlere sürtünmesine rağmen cennete girecektir!...»

Aynı adam rivayet ediyor:

Hz. Ali, bir defa Hz. Ömer'e:

— Senin ve yerine kaim olduğun arkadaşın yırtılacak, paramparça edilecek bir perdeniz vardır. Siz Resûlüllah'ın komşuluğundan çıkarılacaksınız. Kuru bir ağaç üzerine asılacaksınız. O ağaç yapraklanacaktır. Onunla sizi dost edinenler fitneleneceklerdir. Sonra İbrahim için yakılan ateş getirilecektir. Cercis, Danyal, her peygamber ve her sıddik getirilecektir. Siz o ateşte asılacak ve yakılacaksınız. Ve kül olacaksınız. Sonra bir rüzgâr esecek, külünüzü denize saçacaktır!»

Ey okuyucu! Allah rızası için bu yalanları, aslı ve astarı olmayan uydurmasyonları Hz. Ali'den nakleden kişiye bak. Bu kişi nasıl Hz. Ali'ye Takıyyeyi nisbet ediyor. Hz. Ali Takıyyeye bürünmüştür diyor. Ortaktan uzak olan Allah bilir ki, bu görüşler, hayretlerin hayreti ve korkunç bir hastalıktır. Allah hidayet versin.

Onların görüşlerini reddeden delillerden birisi de şudur: Takıyye ancak korkudan ileri geliyor. Korku da iki kısımdır. Birisi nefisten dolayı korkmak. Bu ise imam hazeratları hakkında iki yönden yoktur. Birincisi onların eceliyle ölmeleri kendi seçenekleri ve kendi isteklerine bağlıdır. Nitekim bu meseleyi şiaların önderi ve lideri ve sünniler katında Buhari ne ise şialar katında kitabı o olan el Kuleyni «El Kafiyye»sinde böyle tesbit etmiştir. Buna bir bab ayırmış ve bütün imamiyye şialarının imamları da bunun üzerine ittifak etmişlerdir. İkincisi imamlar olmuş ve olacak herşeyi bilirler. Onlar kendi ecellerini de bilirler, nasıl öleceklerini bilirler. Ölümlerinin vakitlerini bilirler. Tafsilatını ve tahsisatını yani genelini, özelini her tarafını bilirler. O halde ölümün vakti gelmezden önce nefislerinden niçin korksunlar? Niçin dinlerinde Takıyye göstersinler? Mümin olan avamı aldatsınlar? İkinci korku, meşakkat, bedenî eziyyet, küfür ve hürmetsizlik gibi şeylerden korkmaktır. Şüphe yoktur ki bu şeylere göğüs germek ve bunlara karşı sabır göstermek salih kişilerin vazifesidir. Salih kişiler eskiden beri daimi bir şekilde Allah'ın emirlerini yerine getirmek hususunda belâlara göğüs germişlerdir. Diktatör sultanlara karşı çoğu kez çıkarlardı. Peygamber beytinin ehline gelince onlar bu zahmetlere katılmak ve Allah'ın dinine yardım etmek hususunda bu belalara göğüs germek ve cedleri olan Resûlüllah'ın dinine karşı gelenlere karşı gelmek vazifeleridir. Yani bunu yapmak onlar için herkesten daha fazla gereklidir. Bir de eğer Takıyye şiaların iddia ettikleri gibi vacib olsaydı, imamlar imamı olan Hz. Ali hiçbir zaman Allah Resûlünün halifesinin biatından altı ay geri kalır mıydı? Niçin Hz. Ali şiaların iddia ettikleri gibi vacib olan Takıyyeyi ilk vahlede yerine getirmedi? Şiaların Peygamberlere nisbet ettikleri Takıyyeyi şu âyetlerin ifade ettiği manalar reddetmektedir, **«Onlar, (o Peygamberler) ki Allah'ın risalesini insanlara tebliğ edenler, ondan içleri titreyerek korkanlar ve Allah'ın dışında hiç kimseden korkmayanlardır. Hesab görücü olarak Allah yeter.»** (Ahzab, 39).

«Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmayacak olursan onun elçiliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah kâfir olan topluluğu hidayete eriştirmez.» (Maide, 67).

Daha bu manada nice âyetler vardır. Eğer şialar, Takıyyeden insanlarla müdaraat etmeyi kastediyorlarsa, daha önce işaret ettiğimiz müdaraat gibi, bu müdaraatı Peygambere ve Hz. Ali'nin soyundan gelen imamlara nispet etmenin bir tarafı olur. Ve bu Abd bin Humeyd'in Hasan Basri'den **«Takıyye kıyamete kadar caizdir»** diye rivayet ettiği eserin ihtimallerinden birisidir. İkinci ihtimal Takıyyenin zahirine hamletmek ve onun caiz olmasına hükmetmektir. Bu da daha önce yaptığımız açıklamaya göredir.

Bazı insanlar; Takıyyenin özel bir çeşidini vacib kılmışlardır. Ki bu da müminlere özel bir çeşittir. Bu, ilahî sırları ağyardan hıfzetmektir. O sırlar ki ifşa edildiklerinde külli ve genel mefsedetleri doğururlar. Müminlerin havaslarını görürsün ki; bir sır kendilerinden sorulursa müphem ve kapalı bir şekilde onu ifade ediyorlar. Öyle bir konuşma yaparlar ki, eğer o konuşma avama arzedilirse, hatta avamın okumuşuna bile arzedilse onu anlamazlar. Onu havaslar böyle kalıplara dökerler ki ondan maksadın ne olduğunu ancak havasın bardağını yalayanlar bilir. Veya havasın anber gibi olan nefeslerinin tereşşuhleri kalbine damlamış kimseler bilir. Hernekadar havasın bu tarzda hareket etmesi üzerine birçok kimsenin dalalete gitmesi terettüp etse de ve bu davranışları o büyüklere tân edilmesine yol açmışsa ve bir çoğuna zındıklık sıfatı verilmesine sebeb olmuşsa da, onların kelâmını dinleyen, onların öldürülmesine fetva verilmiş ise de onlar tahkik neticesinde görmüşler ki, bunlar o sırları ifşa ettikleri takdirde yeryüzünü kapsayacak mefsedetlerden daha ehvendir. Senin sevdiğinle yemin ederim şerrin bir kısmından daha ehvendir. Esrarı ehlinden ketmetmek ise orada büyük bir hayrın fevti, elem verici bir azabın da gerektiricisi vardır. (1)

Değerli okuyucu! Alusi'den özetle yaptığımız nakillere kendiliğimizden hiçbir şey katmadık. Ancak Alusi'nin bazı ibareleri alınmadı. Yani konumuzla ilgili olmayan bazı noktalar alınmadı. Kesinlikle bilmelisin ki, şiânın veya diğer gurubların iddia ettikleri gibi Allah Resûlü'nün eshabı birbirine girmemişlerdir. Dünya mertebeleri için veya

(1) Bkz. Alusî (Ruhul-Meanî) Cild: 3 - Sahife: 123-125 - Darü İhyai - Turasıl - Arabî Beyrut - Tarihsiz.

dünya serveti için iddia edildiği gibi birbirini tahrik etmemişler, en kaba ve en nadan insanların birbirlerine hitab ettkleri şekilde birbirlerine hitab etmemişlerdir. Sokak çocukları arasında ağız kavgaları yapılırken söylenen sözler, haşa bin defa haşa, Hz. Ali gibi bilimin kapısı olan bir zattan çıkmamıştır. Allah'ın diliyle, Kur'an'ın tabiriyle Resûlullah'a arkadaş olduğu ve sahabiliği ilân edilen Hz. Ebubekr'e karşı Hz. Ali asla ve kat'a böyle kaba ve çirkin sözler söylememiştir. Zaten Hz. Ali'den kaba ve çirkin sözlerin çıkması tasavvur bile edilemez. Nasıl tasavvur edilir? Oysa o Resûlü Ekrem'in terbiyesi altında büyümüş, adabını ve dersini Hz. Peygamberden almış, Kur'an'ı A'dan Z'ye kadar Peygamber ağzından dinlemiş ve Peygamberin hanesinde de küçüklüğünden ölünceye kadar, yaşamış, eğitilmiş ve geliştirilmiştir. Eğer o kahraman, Peygamber talebesi ve perverdesi Hz. Ali'nin Hz. Ömer'e veya Hz. Ebubekr'e veya dört sahabi müstesna diğer eshabı kirama karşı bu kadar kini olsaydı onları yoldan sapmış olarak görseydi, ihanete başlamış olduklarını, (haşa bin defa haşa) hissetseydi, tek başına kalsa dahi onlara karşı çıkar, mücadele eder ve ölüm şerbetini seve seve, isteyerek içerdi. Kesinlikle bu tür konuşmalar, ister Kuleyni nakletsin ister Tusi nakletsin, kim naklederse etsin, ister sünniler, ister şiiler nakletsin, aslı astarı yoktur. Bunu nakledenler ya sahabeyi tanımamış zavallılardır veya yüce İslâmın gizli düşmanlarıdır. Veya gizli düşmanların desiselerine kurban olmuş kimselerdir. Sahabe nezihdir. Hz. Muhammed'in şânına yakışan bir talebedir. O bilerek dinini dünyasına merdiven yapmamıştır. Bilerek din kardeşinin ırzına namusuna dille dahi olsa saldırmamıştır. O bilerek bütün beşeriyetin dini olarak gönderilen İslâma ihanet etmemiştir. Onları bu tür ihanetlerden tenzih eder, onların ruhlarını takdis etmesini Cenab-ı Haktan taleb ve niyaz eder, Allah onlardan razı olsun der ve başka bir müfessirin takıyye hakkındaki görüşüne geçeriz.

El Mennar sahibi Reşid Riza TAKİYYE hakkında şunları söylüyor:

Bazı kimseler bu âyetle Takıyyenin caiz olduğuna istidlal etmişlerdir. Takıyye, hakka muhalif olarak yapılan iş veya söylenen söz ve harekettir. Bunu da zarardan korunmak için yapıyor. Takıyyeyi çeşitli şekillerde tarif etmişlerdir. Çeşitli şart ve hükümler ileri sürmüşlerdir.

Bazıları «Nefis, namus ve malı korumak için Takıyye meşru kılınmıştır» demiştir.

Bazıları «Takıyye malı korumak için caiz değildir, ancak zaiflik haline mahsustur» demişlerdir.

Bazıları **«Takıyye her halde caizdir»** demişler.

Hariciler **«Dinde mutlaka takıyye memnudur.** Müslüman ne kadar zorlanırsa zorlansın, ölümünden dahi korksa, dinde Takıyye yapamaz. Çünkü dinin üzerine hiçbir şey çıkamaz» dediler. Fakat şu âyeti celîle, **«Kim imanından sonra Allah'a karşı küfre sapıp da — kalbi imanla tatmin bulmuş olduğu halde baskı altında zorlanan hariç — küfre göğsü açarsa, işte onların üstünde Allah'tan bir gazab vardır ve büyük bir azab ta onlarındır. Bu onların dünya hayatını âhirete göre daha sevimli bulmalarından ve Allah'ın da küfre sapan bir toplumu hidayete ulaştırmamasındandır.»** (Nahl, 106-107) aleyhlerinde delildir. Binaenaleyh zorlandığı halde nefsini tehlikeden korumak için küfür kelimesini söyleyen, eğer göğsü küfre karşı açılmamış ve dünya hayatını âhirete tercih etmemiş ise, kâfir olmaz.. Belki Ammar ibn Yaser'in mazur sayıldığı gibi, böyle bir kimse özür sahibi olur mazur sayılır. Müseyleme'nin zulmüne karşı **«Senin peygamber olduğuna dair şahitlik ederim»** diyen sahabi mazur sayıldığına göre, bu kimse de mazur sayılır.

Şia'dan nakledildiğine göre, Takıyye onların yanında dini esaslardan bir esastır. Onların iddialarına göre peygamberler ve ehli beytin imamları Takıyye üzerinde yürümüşlerdir. Şialardan bu hususta birbirini nakzeden ve birbiriyle çarpışan birçok garib ve hurafeler nakledilmektedir. Muhalif, belki de bazan zanna dayanarak bu nakilleri yapar. Hele mânâca nakli daha da zanna dayanmaktadır. Bizim bu tefsirimizde münakaşalara ve ihtilâfi meselelerde cedele yer yoktur. Bu âyeti celîlenin en fazla delâlet ettiği mânâ şudur: Bir müslüman kâfirlerin mazarratından sakınabilir. Nahl sûresinin 106. âyetinin delâlet ettiği şey de budur. Bütün bunlar ruhsat kabilindendir. Bu ruhsatlar da dinin ittibaı mecburi olan meselelerinden ve asıllarından değil arizî zaruretlerden ileri geliyor. Bunun için müslümanın dinini izhar etmekten korktuğu yerden ve dinini gizlemeye mecbur olduğu yerden hicret etmesinin vucubuna icma edilmiştir. Kâmil mümin alâme-

tidir ki, Allah hususunda herhangi bir kınayanın kınanmasına kulak vermesin. Nitekim Cenab-ı Hak:

«Öyleyse insanlardan korkmayın, benden korkunuz» (Maide 44), **«İşte bu şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Siz onlardan korkmayınız. Eğer müminlerseniz benden korkunuz.»** (Al-i İmran, 175) buyurmuştur. Resûlüllah ile eshabı kiram Allah hususunda eziyyetlere tahammül eder, meşakkatlara göğüs gerer ve sabrederlerdi.

İslâmî haklardan herhangi birisini yıkmayan, herhangi bir batılın bina edilmesine sebeb olmayan müdaraata gelince, o akıllılıktır, müstehabtır. Adabı muaşeret onu gerektirir. Fakat münafıklık hududuna kadar gitmemesi şarttır. Uydurmasyon birtakım meseleleri ortaya çıkarmamak şarttır. Hele sefihlerin hitabında müdaraat daha da lüzumludur. Ta ki onların hamakatlarından korunsun, fahiş konuşmalarından muhafaza edilsin. (1)

Büyük müfessir Ebi Abdullah Muhammed bin Ahmed el Ensari El Kurtubi «El Cami li Ahkâmil-Kur'an» adlı tefsirinde Takıyye hususunda şunları söylüyor:

Muaz bin Cebel ve Mücahid rivayet ettiler: Takıyye, müslümanların kuvvet bulmadıkları ve İslâmın başlangıcındaki bir zamanda oldu. Bugün ise Cenab-ı Hak İslâmı aziz kılmıştır. Müslümanların düşmanlarından ittika etmeye ihtiyaçları kalmamıştır.

TAKIYYENİN TARİFİ

İbn Abbas **«Takıyye, diliyle konuşur fakat kalbi imanda mütmaindir. Takıyyeden ötürü başkasını öldürmez ve herhangi bir haramı işleyemez»** diyor.

Hasan **«Takıyye, insan için kıyamete kadar caizdir. Fakat katilde takıyye yoktur»** dedi.

Cabir bin Zeyd, Mücahid ve Dahhak **«Mümin, kâfirler arasında bulunuyorsa, diliyle onlarla müdaraat etmesi lâzımdır. Eğer nefsinden korkuyorsa, eğer kalbi de iman ile mutmain ise bunu yapabilir. Ta-**

(1) Bkz. El - Menar: 3-280-281 - 4. bas. Mektebetul - Kahire 1379-1960.

kıyye ancak ölüm korkusu veya herhangi bir azanın kesilmesi korkusu veya tahammülü güç ve zor olan büyük bir eziyyetin korkusu bahis konusu ise caiz ve helâl olur.»

Küfre zorlanan bir kimse için, sıhhatli olan şudur ki, selabet gösterecektir. Küfür kelimesiyle telaffuz etmemeye azimli olacaktır. Fakat bunu telâffuz etse de Nahl sûresinde geleceği gibi caizdir.» (1)

Merhum Seyyid Kutub «Fî zilal il Kur'an» adlı eserinde şunları söylüyor:

«Sadece bazı memleketler ve bazı zamanlarda korkan bir insan için Takıyye ruhsatı verilmiştir. Fakat bu da dil ile olan Takıyyedir. Kalble muhabbet, amelle tekid etmek değildir. Zira İbn Abbas **«Takıyye amelle değil ancak dille olur»** dedi. Müslüman ile kâfir arasında muhabbetin teessüs etmesi Allah tarafından ruhsatlı kılınan Takıyyeden değildir. Halbuki kâfir mutlak şekilde hayatta Allah'ın kitabının hükmüne razı değildir. Nitekim âyetin siyakı da burada zimnen buna delâlet eder. Sûrenin başka bir âyetinde ise bu zimni delâlet açıkça belirtildi. Müminin ameliyle Takıyye adı altında herhangi bir surette kâfire yardım etmesi, ruhsatlı kılınan Takıyyeden değildir. Bu aldatma, Allah'ın kesesinden uydurulmuştur ve caiz de değildir. (2)

İmam Ebul Bereket Abdullah bin Ahmed en Nesefi «Medarik ut Tenzil ve Hakaik ul Tevil» adlı eserinde şunları söylüyor:

Kâfirin senin üzerinde bir sultanı olduğunda, nefsinden ve malından korkuttuğunda o zaman senin için onu dost kabul etmeyi izhar etmek, düşmanlığını iptal ettiğini belirtmem caiz olur.

İmam Muhyiddin, Alaeddin Ali bin Muhammed el Bağdadi es Sofî «El Hazin» diye bilinen tefsirinde Takıyye hususunda şunları söylüyor:

Cenab-ı Hak müminlere kâfirleri dost edinmeyi, onlara yağcılık yapmayı, gizli sırlarını onlara açmayı bu âyette yasak ilân ediyor. Ancak kâfirler galib iseler, müslümanlar tahakkümleri altında ise veya müslüman kâfir bir kavmin içinde bulunuyorsa diliyle onlara müdahe-

(1) Bkz. Kurtîbî 4-57 . Darul - Kâtip Kahire 1387-1967.
(2) Bkz. Fizilâl C. 1 sh. 567-568 Darû-İhya 7. Baskı 1391-1971 Beyrut

ne eder. Fakat kalbi iman ile mutmain olacaktır. Ta ki böylece nefsinden onların zararını defetsin. Ancak ne durumda olursa olsun Takıyye yoluyla herhangi bir müslümanın kanını helâl edemez. Herhangi bir haramı helâl kılamaz. Veya haramlardan herhangi bir şeyi yapamaz. Kâfirleri müslümanların iç âlemlerine (avretlerine), muttali kılamaz. Takıyye ancak öldürülmekten korkmakla beraber niyeti sağlam ise olur. Cenab-ı Hak **«Kalbi iman ile mutmain olduğu halde zorlanan bir kimse takıyye yapabilir buyuruyor»** (Nahl, 106).

Sonra bu Takıyye ruhsattır. Eğer kişi imanının izharı üzerinde sabreder, öldürülünceye kadar tahammül gösterirse, büyük bir ecre nail olur.

Bir kavm «Bugün artık Takıyye yoktur. Takıyye İslâmın başlangıcında din daha tam ve kuvvetlice yerleşmediğinden ve müslümanlar, güçlü olmadığından dolayı caiz idi. Bugün ise Cenab-ı Hak İslâmı ve müslümanları aziz kılmıştır. İslâm ehlinin düşmanlarından Takıyye yoluyla korunmaya ihtiyaçları kalmamıştır» dedi.

Yahya el Buke, «Said bin Cübeyr'den Haccac-i Zalim zamanında sordum:

— Hasan, «Takıyye kalb iman ile mutmain olduktan sonra dille olur» diyor. Ne buyuruluyor?

Said:

— Emniyet anında Takıyye yok. Takıyye ancak harptedir.» buyurdu.

Bazıları **«Takıyye nefsi zarardan korumak için caizdir. Çünkü zararı nefisten defetmek imkân nispetinde vacibtir.»** der (1).

(1) Bkz. Mecmaut-tefâsîr Cild: 1-480,481 - Âmire İstanbul 1317

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا ۚ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ
سُوٓءٍ ۚ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهٗٓ اَمَدًا بَعِيْدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ
نَفْسَهٗ ۗ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ
يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ
رَّحِيْمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ
الْكٰفِرِيْنَ ﴿٣٢﴾ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوْحًا وَّاٰلَ اِبْرٰهِيْمَ
وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ۙ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةًۢ بَعْضُهَا مِنْۢ
بَعْضٍ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٣٤﴾ اِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ اِنِّيْ نَذَرْتُ
لَكَ مَا فِيْ بَطْنِيْ مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّيْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٣٥﴾
فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّيْ وَضَعْتُهَآ اُنْثٰى ۗ وَاللّٰهُ
اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ ۗ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰى ۚ وَاِنِّيْ سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنِّيْٓ اُعِيْذُهَا بِكَ
وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُوْلٍ
حَسَنٍ وَّاَنْۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا ۙ وَّكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ۗ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا
زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ ۙ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا ۚ قَالَ يٰمَرْيَمُ اَنّٰى لَكِ هٰذَا ۗ قَالَتْ
هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

(30) Hatırla o günü ki, her nefis hayırdan işlediğini önünde hazır olarak buluyor. Kötülükten işlediği ile arasında uzun bir mesafe olmasını diler. Allah size kendinden korkmanızı emreder. Allah kullarına karşı şefkatlidir.

(31) (Ey Habibim!) De ki: «Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabî olunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çokça affedici ve merhamet edicidir.»

(32) (Ey Habibim!) De ki: «Allah'a ve Peygambere itaat ediniz. Eğer yüz çevirirseniz biliniz ki, kesinlikle Allah kâfirleri sevmez.»

(33) Şüphesiz ki, Allah ADEM'i, NUH'u, İbrahim ailesini ve İMRAN ailesini âlemlere tercih etti.

(34) Birbirinin soyundan gelmedir. Allah işiten ve bilendir.

(35) Hatırla o zamanı ki, İMRAN'ın karısı, «Ey Rabbim! Karnımda olanı sana köle olarak adadım. Benden kabul et. Şüphesiz ki, işiten ve bilen ancak sensin.» demişti.

(36) Ne zaman ki, onu doğurdu (şöyle) dedi: «Ey Rabbim! Ben onu kız olarak doğurdum.» Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir. Erkek kadın gibi değildir. (Devamla) «Şüphesiz ki, ben onun adını MERYEM koydum, şüphesiz ki, ben onu da onun zürriyetini de kovulmuş şeytandan sana sığındırırım.» (dedi).

(37) Meryem'in Rabb'i onu güzel bir kabül ile karşıladı ve onu güzel bir bitki gibi büyüttü. Onu Zekeriya'nın himayesine verdi. Zekeriya onun odasına (veya mabede) her girişte onun yanında bir rızık bulurdu. «Ey Meryem! Bu sana nereden geldi?» (diye) sorduğunda MERYEM: «Allah tarafından geldi. Şüphesiz ki, Allah istediğine sayısızca rızık verir.» dedi.

TEFSİR

(30) **«Her nefsin hayırdan ve şerden işlediğini önünde hazır bulacağı günde!...»** Bu Âyeti celîlesindeki «YEVME» kelimesi «TEVADDU» fiilinin mef'ulü (Nesnesi) ise, Âyetin mânâsı şöyle olur: «Her nefis amellerinin sahifelerini veya Hayır ve Şerden olan karşılığını gördükleri gün, arasıyle o ameller ve o günün dehşetinin arasında uzun bir mesafe olmasını temenni eder.»

Eğer «YEVME» kelimesi mukadder olan «UZKÜR» fiilinin mef'ulü olursa, o zaman mânâ şöyle olur: «Hatırla o günü ki, her nefis işlediği hayrı önünde hazır olarak görür, işlediği kötülüğü de. O kötülükle o günde arasında uzun bir mesafenin olmasını ister olduğu halde...»

(31) **«De ki, Eğer Allah'ı seviyorsanız »** Bu Âyetteki F-İN sevgi, taatın irade etmesi demektir. Bu irade ibadette Peygambere uymayı gerektirir. Onun izinde gitmeyi iktiza eder. Bu Âyetin sebebi nüzulü şöyle rivayet edilmektedir: Yahudiler, **«Biz Allah'ın çocukları ve dostlarıyız»** diye iddia ettiler. Âyet onları yalancı çıkarmak ve Allah dostunun Peygamberine tabi olan kimse olduğunu beyan etmek için indirildi. Nüzul sebebi, bâzı tefsircilere göre, NECRAN heyetinin **«İsâ'ya kulluk etmemiz Allah içindir.»** demeleridir. Bâzılarına göre de Peygamber döneminde **«Biz Allah'ı severiz!»** diyen bir gurubun özleri ile sözlerini tasdik etmek için gönderilmiştir.

(32) **«De ki, Allah'a ve Resûlü'ne itaat ediniz.»** Bu Âyetteki «FE-İN TEVELLEV» kelimesi geçmiş fiil de olabilir, gelecek fiil de. Yani **«Onlar yüz çevirirlerse veya siz yüz çevirirseniz...»** manâlarına gelmesi muhtemeldir. Allah'a ve onun Resûlü'ne itaat etmemek küfüre sebeptir. Bu itaatsizlikte bulunan ne yaparsa boşunadır. Nitekim Cenabı Hak: **«Şüphesiz ki, Allah kâfirleri sevmez.»** cümlesini **«Yüz çevirirlerse veya yüz çevirirseniz,»** cümlesinin tamamlayıcısı olarak getirmiştir. Bu Âyet Allah sevgisinin Mü'minlere mahsus bir şey olduğunu sergiler.

(33) **«Allah Adem'i, Nuh'u, İbrahim'in âlini ve İmran'ın âlini âlemlere üstün kılmıştır.»** Âyeti Celîlesi Hz. Adem'in ve diğer adı geçen zatların

Peygamberliğini ilân etmektedir. Binaenaleyh Âdem (A.S.)için Peygamber değildir diyenleri yalanlamaktadır.

Âyette bahisleri geçen zatları Peygamberlikle ruhî ve cismî özelliklerle diğer insanlardan üstün kılmıştır. Bu Âyet Mü'min insanların meleklerden üstün olduğuna delil olabilir.

İbrahim'in âli, Hz. İsmail, Hz. İshak ve evlâtlarıdır.

Resûlü Ekrem de bu kitleye dahildir. İMRAN'ın âli, Musa (A.S.) ve Harun (A.S.)'dur. İkisi de İMRAN'ın oğludur. İMRAN YESHUR'un, o KAHİS'in, o LAVİ'nin, o Hz. Yakub (A.S.)'ın oğludur. Muhtemel ki, İMRAN'ın âlinden maksat, İSA (A.S.) ve annesi MERYEM olsun. Meryem'in babası İMRAN, MASA'nın, o, ELAZAR'ın, o Ebi YUZ'un, o YUZE'nin, o ZERBABİN'in, o SALYAN'ın, o YUHENNAN'ın, o LİŞİYA'nın, o EMUN'un, o MENEŞKEN'in, o HAZİKA'nın, o AHÂZ'ın, o YUSAM'ın, o UZA'nın, o BURAM'ın o SAFİT'in, o IŞA'nın, o RACİ'nin, o da Hz. SÜLEYMAN'ın oğludur. Musa (A.S.)'ın babası İMRAN ile MERYEM (A.S.)'ın babası İMRAN'ın arasında tam bin sekizyüz sene bir zaman vardır.

(35) «İMRAN'ın hanımının **«Ey Rabbim! Senin için karnımdaki çocuğu adadım.» dediği zamanı hatırla!»** Bu hanımın ismi FAKUZ kızı HANNE'dir. Hz. İSA'nın Anneannesidir, Hz. Musa'nın kız kardeşi MERYEM ise, o ikinci Meryem'den binsekizyüz sene önce yaşamıştır.

İSA (A.S.)'nın annesi Meryem'e, işte bu Meryem'dir diyenler yanılmışlardır. Zira İsa'nın annesi Meryem'i Zekeriya (A.S.) büyütmüştür. Zekeriya ise İbni Masa'nın muasırıdır. İşa'nın kızı ile evlenmiştir. Böylece Zekeriya'nın oğlu Hz. Yahya ile Hz. İsa (A.S.) baba bir teyze çocuklarıdır. Rivayet ediliyor ki, Hanne kısır ve ihtiyar idi. Bir ara gölgelikte otururken yavrularına gıda veren bir kuş gördü. Kalbine çocuk sevgisi düştü ve çocuğu isteyerek şöyle dua etti: **«Ey Allahım! Eğer bana bir evlât verirsen, senin için boynumda adak olsun ki, onu Kudsi Şerif'e (Beytül Makdis'e sadaka edeceğim ve onun hizmetkârlarından yapacağım.»** Böylece Meryem'e gebe kaldıktan sonra kocası İmran vefat etti. O zaman da sadece erkek çocuklar bu şekilde adak edilirlerdi. Belki de Meryem'in annesi bu takdir üzerine çocuğu nezir etti ve erkek olmasını istedi. Fakat onu kız olarak doğurduğu zaman şöyle ses-

lendi: **«Ey Rabbim! Onu kız olarak doğurdum.»** Bu sözünü üzüntüsünden ve hasret çektiğinden söyledi. Çünkü oğlan bekliyordu. Bilmezdi ki, bu tarz doğuşta belki Allah'ın bir sırrı vardı veya kız daha hayırlıydı. Ve Allah'a şöyle seslenmeye devam etti:

«Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu koğulmuş şeytanın şerrinden sana sığındırıyorum.» Meryem, ibrani lüğatında ibâdet eden demektir. «RECİM» kelimesi koğulmuş ve taşlanmış demektir. Allah Resûlü'nden, **«Her doğan yavrunun doğuşu sırasında şeytan onu sıvazlar, şeytanın sıvazlanmasından çocuk bağırır, ancak Meryem ve oğlu İsa (A.S.) müstesnadır.»** buyrulmuştur. Hadîsin manâsı, «Şeytan her çocuğu sapıtmak hevesinde bulunur. Öyle ki, çocuk onun girişiminden etkilenir. Ancak Meryem ile oğlu İsa (A.S.) etkilenmediler. Zira Cenabı Hak onları bu duanın bereketi ile korudu.» demektir.

(37) **«Meryem'in Rabbi Meryem'i güzel bir tarzda kabul eyledi.»**, yani kız çocuğunu erkek yerine kabul etti. Veya doğar doğmaz büyümezden ve hizmete yararlı olmazdan önce onu kabul etti. Zira rivayete göre Hanne, Meryem'i doğurduğu zaman onu çaputa sardı. Mescide götürüp Haham'ların yanına bırakarak, **«İşte bu adağı alınız!»** dedi. Hahamlar, Meryem hocalarının ve Başhahamlarının kızı olması hesabi ile onu büyütmek için âdeta yarıştılar. Zira Masa'nın iki oğlu İsrailoğullarının başı ve hükümdarları idiler. Zekeriya (A.S.), **«Ben Meryem'i büyütmeye daha lâyıkım. Zira teyzesi nikâhımın altındadır.»** dedi. Onlar, **«Ancak kur'â çekmek sureti ile kime düşerse ona verilecektir.»** diye ısrar ettiler. Yirmiyedi kişi idiler, bir nehrin kenarına gittiler. Kalemlerini nehre attılar. Zekeriya'nın kalemi su üzerinde yüzdü. Diğer kalemler de dibe daldılar. Böylece Meryem'i büyütme hakkını Zekeriya'ya verdiler. Zira kur'a şekilleri böyle idi.

Zekeriya Meryem'in odasına her girdiğinde onun yanında mevsimin dışında yetişen meyveleri görüp sorardı: **«Ey Meryem! Bu sana nereden gelmiştir...»**

Buradaki ELMİHRAB kelimesi, oda, Mescit veya Mescitin en şerefli yeri olan öndeki imam merkezi demektir. Çünkü orada şeytan ile harb ve nefis ile mücadele edilir.

Rivayet ediliyor ki, «Zekeriya'dan başka kimse Meryem'in odasına girmezdi.

Ve Zekeriya odadan çıktığında yedi kapıyı kitlerdi. Buna rağmen yazın kış meyvelerini, kışın da yaz meyvelerini odada görürdü. **«Ey Meryem! Bu rızık sana nerden geldi?»** diye sorardı. Zira kapılar kilitli, mevsimi olmayan meyveler nerden ve nasıl geldi? Bu Âyet, velîlere kerametin verilmesinin mümkün olduğuna dair delildir. Hz. Zekeriya'nın mu'cizesidir denilmez. Zira böyle olsaydı, sual sormaması gerekirdi. Meryem (A.S.) cevab olarak, **«O, Allah katındandır!...»** dedikten sonra **«Ey Zekeriya! Bunu uzak görme!»** diye ekledi. Denildi ki, Meryem oğlu İsa (A.S.) gibi, daha küçük iken konuştu. Hiç bir kadının memesini emmedi. Rızkı Cennet'ten üzerine her zaman inerdi.

«Şüphesiz ki, Allah dilediğine hesapsız rızık verir!» Bu cümle, ihtimal ki Hz. Meryem'in konuşmasından bir parça olsun. Yine muhtemel ki, Allah'ın kelâmından olsun.

Bir incelik: Rivayete göre, Hz. Fatımetüz-Zehrâ (R.A.), yüce pederi Hz. Muhammed'e (S.A.V.) iki kete ile biraz et hazırladı. Resûlüllah (S.A.V.), o yemeği kızı Fatıma'ya iade ettikten sonra, **«Ey kızım! Gel!»** diye emretti. Fatıma (R.A.) gelip tabağın kapağını açınca, ekmek ve et ile dolu buldu. Resûlüllah (S.A.V.), **«Ey Fatıma! Bu rızık sana nereden geldi?»** diye sordu. Fatıma (R.A.), **«Bu, Allah'ın katından geldi. Şüphesiz ki, Allah dilediğine hesapsız rızık verir!»** diye cevab verdi. Bu cevab karşısında Resûlüllah (S.A.V.), **«Ey Fatıma! Seni İsrailoğulları kadınlarının başı olan Meryem'e benzeten Allah'a hamdederim!»** dedikten sonra, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ve «Ehl-i Beyt»ini o yemek üzerine topladı. Hepsi doyasıya yediler. Yemek hâlâ eskisi gibi kaldı. Bu sefer, Hz. Fatıma, o yemekten komşularına da dağıttı.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(30) Hatırla o günü ki, herkes hayırdan işlediğini önünde hazır buluyor. Kötülükten işlediği ile arasında uzun bir mesafe olmasını diler. Allah size kendinden korkmanızı emreder. Allah kullarına karşı şefkatlidir.

Bu âyetin tefsirinde İbn Kesir şunu söylüyor:

«Bahsedilen gün, kıyâmet günüdür. O günde kul hayrdan ve şer-

den yaptıklarını tamamen kendi yanında hazır bulur. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir âyette:

«O günde insanoğluna daha önce ve daha sonra yaptığı herşey haber verilir» (Kıyame: 13) buyuruyor. İnsanoğlu o gün amelinden güzelini görürse, bu onu sevindirir. Amelinden çirkinini, karşısında görürse ister ki ondan teberri etsin. İster ki aralarında uzun bir mesafe bulunsun. Nitekim dünyada beraberinde olan ve kötülüğe teşvik eden şeytanına şunları söyler:

«Keşke benimle senin aranda batı ile doğu arasındaki mesafe kadar uzak bir mesafe olsaydı. Amma da kötü bir arkadaşsın.»

«Allah sizi nefsinden sakındırır» âyeti celîlesinin tefsirinde «cezasından sizi sakındırır» denilmektedir. Cenab-ı Hak bu tehdidi savurduktan sonra kullarını ümitsizliğe düşürmemek için, rahmetinden ve lütfundan ümitlerini kesmemeleri için **«Allah kullarına çokça merhamet edici ve lütfedicidir»** buyurdu.

Hasan Basri «kullarını nefsinden sakındırması da, kullar hakkındaki rahmetinden bir parçadır» dedi.

Hasan Basri'den başkası rivayet etti: «RAUF» rahim demektir. Yani kulları hakkında merhamet edicidir. İster ki onlar onun dosdoğru yolu üzerinde müstakim bulunsunlar. Yıkılmaz ve sarsılmaz dini üzerinde sarsılmaz bir tarzda olsunlar. Ve şefkat sahibi peygamberine tâbi olmalarını ister.

«31) (Ey Habibim!) De ki, eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabi olunuz ki, Allah da sizi sevsin...»

Bu âyeti celîle hakkında seleften gelen rivayetler:

İbn Cerir (Bekr bin Esved) tarikıyla Hasan'dan rivayet ediyor:

Resûlüllah'ın devr-i saadetinde bir kavm gelip:

«Ey Muhammed! Biz Rabbimizi seviyoruz» dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi ve bu âyetle Cenab-ı Hak, Peygamberine tâbi olmayı kendi sevgisinin nişanesi ve belirtisi yaptı. Ona muhalefet etmeyi de kendi azabına alâmet kıldı.

İbn Cerir Hasan tarikıyla rivayet ediyor:

Resûlüllah'ın devrinde bazı kimseler:

«Ey Muhammed! Allah'a yemin ederiz, biz Rabbimizi seviyoruz» dediler. Bunun üzerine şu âyeti celîle nazil oldu.

İbn Ebi-Hâtim ve İbn Cerir, Ubbad bin Masur tarikıyla rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü zamanında bazı kimseler Allah'ı sevdiklerini iddia ettiler. Cenab-ı Hak onların sözünün tasdikini amellerinden icad etmek istiyerek buyurdu:

«De ki: Eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olunuz...»

Böylece Hz. Muhammed'e tâbi olmak onların sözünün tasdiki, (doğrulaması) olur.

Abd bin Humeyd Hasan tarikıyla rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü: **«Benim sünnetimden yüzünü çeviren benden değildir»** dedikten sonra bahis konusu olan âyeti okudu.»

İbn Cerir Muhammed bin Cafer bin Zübeyr'den rivayet ediyor.

«De ki, eğer siz Allah'ı seviyorsanız — yani İsa hakkında söylediğiniz Allah'ın sevgisinden ve taziminden ileri geliyorsa — bana tâbi olunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı sizin için affetsin. — Yani daha önce geçmiş küfrünüzü sizin için bağışlasın. — Allah çokça affedici ve çokça merhamet edicidir.»

İsfahani «Terğib»inde İbn Ömer'den rivayet ediyor. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Herhangi bir müminin imanı hevası benim size getirmiş olduğum ilahî sisteme tâbi olmadıkça kemale eremez.»

İbn Ebi Hatım, Ebu Derda'dan rivayet ediyor.

«De ki, eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olunuz.» Yani doğruluk, takva ve tevazu üzerinde, nefsi zelil etmek konusunda bana tâbi olunuz.

Hakim Tirmizi ve İbn Asakir Ebu Derda'dan rivayet ettiler:

Bu âyetteki TABEİYET doğrulukta, takvada, tevazuda ve nefsin zilletinde olur.»

İbn Asakir, Aişe validemizden bu âyet hakkında şunları rivayet ediyor:

Buradaki tabeiyet, tevazu, takva, doğruluk ve nefsin zilleti hususlarında olur» dedi.

İbn Ebi-Hâtim ve Ebu Naim, Aişe validemizden rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Şirk kap karanlık gecede sipsivri taşın üzerinde yürüyen küçücük karıncanın izinden daha gizlidir. Şirkin en az mertebesi zulmün herhangi bir şeyinden ötürü bir insanı sevmek, adaletin en azından dolayı bir insandan buğzetmektir. Din ancak sevgi ve Allah yolunda buğzetmektir. Cenab-ı Hak:

«De ki, eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olunuz ki Allah ta sizi sevsin» buyurmuştur.

İbn Ebi-Hâtim, Havşab'ın tarikıyla Hasan'dan rivayet ediyor:

«İnsanların Allah'ı sevmelerinin nişanesi, onun Resûlü Hz. Muhammed'in sünnetine tâbi olmalarıdır.»

İbn Ebi-Hâtim, Süfyan bin Uyeyne'den rivayet etti:

Süfyan'dan **«Kişi sevdiği ile beraberdir»** sözünün mânâsı soruldu. Cevab olarak dedi ki:

— Sen Cenab-ı Hakkın **«De ki, eğer Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olunuz ki, Allah ta sizi sevsin»** âyetini dinlemedin mi? Cenab-ı Hak burada **«sizi yaklaştırsın»** diyor. Sevgi zaten yaklaştırmaktır. Allah kâfirleri sevmez ve yaklaştırmaz.

Cenab-ı Hakkın insanlar için günâhlarını affetmesi Peygambere tâbi olmalarının sayesinde, ve Peygamberliğin bereketinden ileri geliyor.

«(32) Ey Habibim! De ki, Allah'a ve onun Resûlüne itaat ediniz. Eğer itaattan yüz çevirirseniz, biliniz ki Allah kâfirleri sevmez...»

Bu âyeti celîleyi, selef şöyle yorumlamıştır:

Allah Resûlüne muhalefet etmek küfürdür. Allah Resûlünün peşinden ayrılmak, insanı küfre götürür. Ve Resûlüllah'a muhalefet etmekle, nitelenmiş bir kimseyi Allah sevmez. **«Ben Allah'ın sevgilisiyim, Allah'ı severim»** dese **«Ben Peygamberi bilmem, ama Allah'ı çok güzel bilirim»** şeklinde bir iddiada bulunsa da, ümmi, peygamberlerin sonuncusu, cin ve inse peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed'e

tâbi olmadıkça Allah onu sevmez. Zira Mürseller, ululazimler ve diğer peygamberler dahi Hz. Muhammed'in zamanında olsaydılar ona tabi olmaktan başka çıkar yolları olmazdı. Onların tek çıkar yolları ona tâbi olmak, taatine girmek, şeriatına ittiba etmektir. Nitekim bunun tafsilâtı şu âyette:

«Hatırla o zamanı ki, Allah Peygamberin misakini, (bağlılık vaatlarını) şöyle almıştı:

İzzetim hakkı için size kitab ve hikmetten verdim. Sonra size beraberimizdekini tasdik eden bir Peygamber geldiğinde mutlaka ona iman edeceksiniz ve her halde ona yardımda bulunacaksınız. Bunu ikrar ettiniz mi ve bu ağır ahdimi üzerinize aldınız mı, alıp kabullendiniz mi? buyurdu. Onlar:

«Kabul ettik», dediler. Allah da şöyle buyurdu:

«Öyleyse birbirinize karşı şahid olun. Ben de sizinle beraber şahitlerdenim» (Ali İmran, 81) belirtilmiştir. İnşaallah-u Tealâ bu âyetin tefsiri yapılırken bu durum uzun uzadıya ele alınacaktır.

«(33) Şüphesiz ki Allah Adem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini, İmran ailesini âlemlere tercih etti...»

Bu âyet hakkında seleften gelen açıklamalar:

İbn Kesir «Adem'in seçilmesi, Cenab-ı Hak onu yed-i kudretiyle yarattı. Ruhundan ona üfledi. Meleklerini ona secde ettirdi. Herşeyin isimlerini ona öğretti. Onu cennetine yerleştirdi. Sonra onu hikmeti ilâhisinden ötürü cennetten yeryüzüne indirdi. Nuh'u seçti. Onu insanlara ilk gönderilen Resûl yaptı. İnsanların putlara taptıkları ve Allah'a rastgele nesneleri ortak koştukları bir devrede insanları Allah'ın birliğine çağırdı. İnsanlar arasında uzun bir zaman durdu. Gece gündüz, gizli ve açık onları Allah'ın birlemesine çağırıyordu. Onun bu çabası ancak onları bundan kaçırmaya elverişli oldu. Bundan sonra onların aleyhinde Allah'a yalvardı. Cenab-ı Hak onların hepsini tufan ile boğdurmak suretiyle silip götürdü. Ancak Nuh'un Allah tarafından gönderilen dinine tâbi olanlar kurtuldu. İbrahim familyasını alemlerin üzerinde üstün kıldı. Bu familyada Hz. Muhammed vardır. İmran'ın ailesini de âlemlere üstün kıldı. Buradaki İmran'dan maksat, Hz. İsa'nın annesi Meryem'in babası İmran'dır. Muhammed bin İshak

bin Yesar, «Bu İmran bin Yaşin bin Nişa bin Heskiya bin İbrahim bin Ğaraya bin Nahş bin Ecr bin Behva bin Nazm bin Makasid, bin İşa bin Eyas, bin Rahiam bin Süleyman bin Davud'dur. (Allah'ın selatu selâmı onların üzerinde olsun). Bu görüşe binaen İsa (A.S.) de Hz. Adem'in zürriyetindendir.

«(35) Ey Habibim! Hatırla o zamanı ki, İmran'ın hanımı şöyle dedi:

Ey Rabbim! Karnımdakini azad edilmiş olarak sana adadım. Onu benden kabul et...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İmran'ın karısı, Meryem'in annesidir. İsmi Hanne binti Faluz'dur.

Muhammed bin İshak «gebe kalmaz bir hanım idi. Bir gün yavrusuyla oynayan bir kuş gördü. Ve çocuk doğurmayı arzuladı. Allah'a kendisine bir çocuk vermesini, hibe etmesini istedi. Cenab-ı Hak duasını kabul etti. Kocasıyla cinsi ilişki kurup gebe kaldı. Gebe kalması yüzdeyüz kesinleşince karnındakini halisen Beytul Makdis'in hizmetine ve ibâdete bırakılmış olarak adadı ve:

«Ey Rabbim! Karnımdakini azad edilmiş olarak sana adadım. Onu benden kabul et. Şüphesiz ki işiten ve bilen ancak sensin. (Yani duamı işiten, niyetimi bilen ancak sensin dedi.»

Bunları söylerken karnındakinin oğlan mı kız mı olduğunu bilmiyordu. Karnındakini doğurduğunda:

«Ey Rabbim! Onu kız doğurdum dedi. Halbuki Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir. Erkek kadın gibi değildir.» Yani kuvvette, ibadetteki metanette, Mescidi Aksa'nın hizmetinde erkek kadın gibi değildir. Daha elverişlidir.

«Ona Meryem ismini verdim» cümlesi çocuğun doğup dünyaya geldiği günde çocuğa isim vermenin caiz olmasının delilidir. Hernekadar bu bizden önceki ümmetlerin şeriati ise de Kur'an onu takrir ve tesbit ederek hikâye ettiğinden dolayı bizim de şeriatımız olur. Ve bu hususta Allah'ın Resûlü'nden hadis de gelmiştir. Nitekim Cenab-ı Peygamber **«Bu gece benim bir çocuğum doğdu, ona babam İbrahim'in ismini verdim»** dedi.

Hadisi, hem Müslim, hem Buhari rivayet etmiştir. Yine Müslim ve Buhari'de sabit olmuştur ki, annesi oğlan kardeşini doğurduğu zaman Enes bin Malik kardeşini aldı, Allah'ın Resûlüne götürdü. Cenab-ı Peygamber ona çiğnediği bir hurmayı emzirtti ve ona Abdullah ismini verdi.

Sahihi Buhari'de de şu vardır:

«Bir kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bu gece benim bir çocuğum dünyaya geldi. Ona ne isim vereyim» diye sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Oğluna Abdurrahman ismini ver» diye cevab verdi.»

Katade'nin Hasan Basri'den, onun da Semurre bin Cündep'ten rivayet ettikleri şu hadis:

«Her oğlan çocuk akikasına bağlıdır. Onun doğumundan yedi gün sonra akikası kesilir. Ona o zaman isim verilir. Onun tüyleri traş edilir.» gelmiştir. Bu hadisi İmam Ahmed ve sünen ehli rivayet etmiş, Tirmizi de «sahihtir» demiştir. Bu hadis gibi Zübeyr bin Bekâr'ın Kitab un Nesep'te Allah'ın Resûlünden rivayet ettiği şu hadis de vardır:

«Cenab-ı Peygamber oğlu İbrahim için akika kesti ve ona İbrahim ismini verdi.»

Bu hadisin isnadı sabit değildir. Sahihteki hadise muhaliftir. Eğer sıhhatli ise Resûlü Ekrem o günde onun ismini şöhrete kavuşturdu, yaydı mânâsına hamledilir. (1)

«Şüphesiz hem onu hem zürriyetini kovulup uzaklaştırılan şeytanın şerrinden sana sığındırırım dedi.»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Meryem'in annesi hem Meryem'i, hem de Meryem'in zürriyetini şeytanın şerrinden Allah'a sığındırdı. Meryem'in zürriyeti oğlu İsa (A.S.) dır. Cenab-ı Hak da, Hanna'nın bu duasını kabul etti. Nitekim Abdurrezzak Ebu Hureyre tarikıyla rivayet ediyor. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Doğan her çocuğa doğduğu zaman, şeytan dokunur. O da şeyta-

(1) Bkz. İbn Kesir - Cild: 2-31 Darul - Endülüs - Beyrut - Tarihsiz.

nın dokunmasından feryad eder, bağırır. Ancak Meryem ve oğlu bundan müstesnadır.»

Ebu Hureyre bu hadisi rivayet ettikten sonra **«İsterseniz şu âyeti okuyunuz»** dedi:

«Şüphesiz hem onu hem de zürriyetini kovulmuş şeytanın şerrinden sana sığındırırım...»

Müslim ve Buhari Abdurrezzak'ın hadisinden rivayet etmişlerdir. İbn Cerir Ahmed'den benzerini rivayet etmiştir. Başka bir hadisinden de şunu rivayet etmiştir:

«Hiçbir çocuk yoktur ki, şeytan onu bir veya iki defa sıkmasın. Ancak Meryem'in oğlu İsa ile Meryem bundan müstesnadır» dedikten sonra Resûlüllah **«Onu ve zürriyetini kovulmuş şeytanın şerrinden sana sığındırırım»** âyetini okudu.

Cafer bin Rabia tarikıyla Ebu Hureyre'den gelen bir hadiste Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Ademoğullarının hangisi doğduğu zaman şeytan onun yan tarafına vurur. Ancak Meryem'in oğlu İsa müstesnadır. Şeytan onun yanına parmak atmak için giderken şeytan ile onun arasına perde gerildi.»

«(37) Bunun üzerine Rabbisi o Meryem'i güzel bir kabulle kabul etti ve onu güzel bir tarzda yetiştirdi. Meryem'e Zekeriyya'yı kefil kıldı. Zekeriyya Meryem'in yanına mabede her girişinde onun yanında bir rızık buldu...»

Bu âyet, hakkında seleften gelen yorumlar:

Cenab-ı Hak, bu âyette Meryem'in annesinin adağı olarak Meryem'i kabul ettiğini ve onu güzel bir şekilde, temiz bir manzarada yaratmış olduğunu, onun için kabulün bütün sebeblerini kolaylaştırdığını haber veriyor. Onu salih kullarıyla beraber kıldı ki, onlardan ilim, hayr ve dini öğrenmiş olsun. Bunun için Cenab-ı Hak ona Zekeriyya'yı kefil kıldığını buyurdu.

İbn İshak diyor ki: Allah'ın bu lütfu şu noktadan geliyor: Meryem yetimdi. Allah ona yetimliğinden dolayı merhamet etti.

Başka müfessirler «İsrailoğullarına kıtlık dolu bir sene isabet etti. Bu kıtlıktan dolayı Zekeriyya Meryem'i kefaletine aldı» dediler. Bu iki görüşün arasında terslik yoktur. Cenab-ı Hakkın Zekeriyya'yı ona kefil kılması, onun saadetini temin etmek içindir. Ta ki Zekeriyya'dan ilim ve faideli hikmeti ve salih ameli öğrensin. Bir de Zekeriyya, rivayetlere göre Meryem'in halasının kocası idi. Halalar anneler mesabesindedir. Halasının yanında yetişmiş bir insan annesinin yanında yetişmiş gibidir.

İbn İshak ve İbn Cerir **«Zekeriyya Meryem'in ablasının kocası idi»** dediler. Nitekim sahihte de bu varid olmuştur ki Miraç gecesinde Cenab-ı Peygamber İsâ ile Yahya'yı bir arada gördü. Onlar hala çocuklarıdır, dedi. Evet, bu hadisten anlaşılıyor ki, İsâ'nın annesi ile Yahya'nın annesi (yani Zekeriya'nın hanımı) kızkardeştiler. Fakat İbn İshak'ın rivayetine de bu hadis şamil gelebilir. Çünkü genişlik yönünden, (mecazen) ablaya teyze denilebilir. Bu rivayete göre, Meryem, halasının himayesi altında idi. Sahihayn'de sabit olmuştur ki, Resûl-ü Ekrem (S.A.V.), Hamza'nın kızı Amra (veya Amare) hakkında Cafer bin Ebi Talib'in hanımı olan teyzesi himayesinde olmasına hükmederek:

«Teyze anne yerindedir.» dedi.

Bütün bunlardan sonra Cenab-ı Hak, Meryem'in büyüklüğünden ve ibadet yerindeki celadetinden bahsederek buyurdu:

«Zekeriyya Meryem'in yanına, mabede her girişinde onun yanında bir rızık buldu...»

Mücahid ve İkrime, Said bin Cübeyr, Ebu Şa'se, İbrahim Nehai, Dahhak, Katade, Rebi bin Enes, Atiyyet ul Ufi ve Süddi **«kış mevsiminde onun yanında yaz meyvesini, yaz mevsiminde onun yanında kış meyvesini buldu»** dediler.

Mücahid **«rızıktan maksat ilimdir»** dedi. Yani Zekeriyya onun yanına her girdiğinde içinde ilim bulunan bir sahife buldu. İbn Ebi-Hâtim bunu rivayet etmiştir. Fakat birinci rivayet daha sıhhatlidir.

Bu âyeti celîlede evliyanın kerametlerinin olduğuna dair delil vardır. Sünneti seniyyede de bunun birçok benzeri vardır. Keramet haktır, vardır. Çünkü Cenab-ı Hak:

«İyi biliniz ki, Allah'ın dostlarına (velilere) korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar Allah'a inanmış ve ona karşı gelmekten sakınmış kimselerdir.» (Yunus 62-63).

Zekeriyya Meryem'in katında rızkı görünce:

«Ey Meryem! Bu sana nerden gelmiştir?» diye sordu. Meryem:

«Bu rızık Allah'ın katındandır. Şüphesiz ki Allah dilediğine hesapsız rızık verir» dedi.

Hafız Ebu Ya'la, Cabir tarikıyla rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü birkaç gün yemek bulamadı. Bu durum Hz. Peygambere gayet ağır geldi. Hanımlarının evlerine müracaat etti. Onların hiçbirisinin yanında yiyecek birşey bulamadı. Kızı Fatıma'ya geldi :

«Ey kızım! Senin katında yemem için, birşey var mıdır? Ben acıktım» dedi. Fatıma:

«Hayır! Anam-babam sana feda olsun, yoktur» (1) dedi. Fatıma'nın katından çıktığında Fatıma'nın bir cariyesi Fatıma'ya iki ekmek, bir parça et gönderdi. Fatıma o cariyeden onu aldı ve bir çanakta sakladı ve **«Allah'a yeminim olsun, Resulullah'ı nefsime ve benim katımdakine tercih ederim, bunu Resulullah'a yedireceğim»** dedi. Halbuki Fatıma'nın aile efradının hepsi açtı ve yemeğe ihtiyaçları da vardı. Ya oğlu Hasan veya Hüseyin'i Resulullah'a gönderdi. Resulullah, Fatıma kızının evine geri geldi. Fatıma:

«Babam ve annem sana feda olsun! Cenab-ı Hak bir şey verdi. Onu sana sakladım» dedi.

«Ey kızım! Getir bakayım» dedi. Fatıma «Resûlüllah'a çanağı getirdim ve açtım. Çanağı et ve ekmekle dolu gördüğümde şaşakaldım ve bildim ki, bu Allah'tan gelen bir berekettir. Böylece Allah'a hemdettim. Peygamberine selâtü selâm getirdim. ve çanağı Resûlüllah'a takdim ettim. Resûlüllah çanağı görünce Allah'a hamdetti.

«Ey kızım! Bu sana nerden gelmiştir» diye sordu. Fatıma Hz. Meryem'in sözünü okuyarak: **«O Allah'ın katından gelmiştir. Şüphesiz ki,**

(1) «Anam, bâbam sana feda olsun» ibaresi, bizdeki, «Canım sana feda olsun» deyimi gibidir. Sevgi ve bağlılığı ifade eder.

Allah dilediğine hesapsız rızık verir» dedi. Böylece Cenab-ı Peygamber Allah'a hamdedip dedi ki:

— Ey kızım! Seni İsrailoğullarının hanımlarının hatunu Meryem'e benzeten Allah'a hamdederim. Çünkü Meryem'e Allah bir rızık verdiği ve **«Bu rızık sana nerden geldi?»** diye sorulduğunda **«O Allah'ın katından geldi. Şüphesiz ki Allah dilediğine hesapsız rızık verir»** derdi. Böylece Cenab-ı Peygamber Hz. Ali'ye haber gönderdi. Sonra Resûlü Ekrem, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve peygamberin bütün hanımları ve peygamber hanesinin halkı bu yemekten yediler, hepsi doydular. Fatıma **«Çanak olduğu gibi dolu kaldı. Onu da komşulara hediye ettim. Cenab-ı Hak orada bereket ve bol hayır kıldı»** dedi. (1)

(1) Bkz. İbn-Kesir 2-23 - Dar. End. Bey. Tarihsiz. Bak. Ed-Durul-Mensur cild bire.

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهٗ ۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِيْ مِنْ لَّدُنْكَ ذُرِّيَّةً
طَيِّبَةً ۚ اِنَّكَ سَمِيْعُ الدُّعَآءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ
قَآئِمٌ يُّصَلِّيْ فِي الْمِحْرَابِ ۙ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا
بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَّحَصُوْرًا وَّنَبِيًّا مِّنَ
الصّٰلِحِيْنَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ
وَامْرَاَتِيْ عَاقِرٌ ۭ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ
اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ۭ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ
اِلَّا رَمْزًا ۭ وَاذْكُرْ رَّبَّكَ كَثِيْرًا وَّسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٤١﴾ وَاِذْ
قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىكِ وَطَهَّرَكِ
وَاصْطَفٰىكِ عَلٰي نِسَاۗءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٤٢﴾ يٰمَرْيَمُ اقْنُتِيْ لِرَبِّكِ
وَاسْجُدِيْ وَارْكَعِيْ مَعَ الرّٰكِعِيْنَ ﴿٤٣﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَاۗءِ الْغَيْبِ
نُوْحِيْهِ اِلَيْكَ ۭ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُوْنَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ
يَكْفُلُ مَرْيَمَ ۠ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُوْنَ ﴿٤٤﴾ اِذْ
قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ ۖ اسْمُهُ الْمَسِيْحُ
عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيْهًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ۙ ﴿٤٥﴾

(38) Orada Zekeriya Rabbine dua ederek, «Ey Rabbim! Katından bana temiz bir soy ihsan et. Şüphesiz ki, sen işiticisin.» (dedi.)

(39) Zekeriyya mabette ayak üstü durup namaz kılarken melekler ona, «şüphesiz ki, sana Allah'ın emriyle (Var olan İsa'yı) tasdik eden, efendi ve şehvetten kaçınan salihlerden bir Peygamber olarak Yahya'yı müjdeleriz» diye seslendiler.

(40) Zekeriyya, «Ey Rabbim! Ben iyice kocamış, karım da kısır olduğu halde nasıl çocuğum olabilir?» dedi.

Allah, «Durum böyledir. Allah dilediğini yapar.» dedi.

(41) Zekeriyya, «Ey Rabbim! Bana bir nişan kıl.» dedi. Allah, «Nişanın üç gün işaretle anlaşma dışında insanlarla konuşmamandır. Rabbini çokça zikret. Akşam, sabah hamdet.» dedi.

(42) Hatırla o zamanı ki, melekler, «Ey Meryem! Allah seni seçip temizledi. Âlemlerin kadınlarından seni üstün kıldı.»

(43) Ey Meryem! Rabbine gönülden itaat et, secde et, rukû' edenlerle beraber rukû' et!» dediler.

(44) (Ey Habibim!) Bu, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Meryem'i hangisinin himayesine alacağını bilmeleri için kalemlerini attıkları zaman sen onların yanında değildin. Bu hususda münakaşa ettikleri zaman sen yanlarında bulunmuyordun.

(45) Hatırla o zamanı ki, melekler,

«Ey Meryem! Şüphesiz Allah sana tarafından bir kelime ile müjde veriyor ki, onun ismi Meryem oğlu İsa Mesih'dir. Dünyada da âhirette de makbul ve Allah'a yakın kılınanlardandır.» dediler.

TEFSİR

(38) Zekeriyya (A.S.) meyvaları, mevsimleri olmayan zamanda görünce, kısır bir kadının ihtiyar bir insandan çocuk doğurabileceğini sezdi. Allah'a yalvarıp, «Katından bana bir zürriyet ver.» diye dilekte bulundu. Çünkü çocuk sahibi olması mutat yolda ve normal sebepler içinde değildi. «Ey Rabbim! Katından bana güzel bir zürriyet ihsan et. Sen duayı kabul edensin.»

Bu dua neticesinde Cenabı Hak Zekeriyya kuluna Yahya'yı verdi. Âyeti Celîlede Yahya'ya (A.S.) doğrulayıcı, efendi, şiddetle yasaklardan kaçınan ve sâlihlerden olan ve Peygamberlik sıfatları verilmiştir, Allah'dan gelen bir kelimeyi yani İsa'yı (A.S.) doğruladı. İsa'ya (A.S.) Allah kelimesi demenin manâsı, Allah'ın emriyle babasız olarak var olması demektir. Yahya'nın (A.S.) efendiliği hayatında hiçbir defa günaha teşebbüs etmemesinden ileri geliyor. Şehvetler ve nefsin isteklerinden kaçındığından perhiz manâsını ifade eden **«Hasur»** niteliğini almıştır. Rivayete göre, küçük iken, oynaşan çocuklar kendisini oyuna davet ettiler de «Ben oyun için yaradılmamışım ki!» diye susturucu bir cevapla işin içinden çıktı.

(40) «Zekeriyya: «Ey Rabbim! Bana hanımımın gebe olduğuna dair bir nişan ver.» Tâ ki, onunla gebelikten haberdar olup müjdeleneyim, şükredeyim ve bekleyişin sıkıntısından kurtulayım.»

(41) «Allah: «Senin nişanın, üç gün insanlarla konuşmaz hale gelmendir.» Zekeriyya'nın dili halk ile konuşmaktan tutuldu. Tâ ki, bu büyük nîmetin şükrüne dalsın ve Allah'ı ansın. O, ancak işaretle anlaşabildi. Bu müddette çokça Rabb'ini zikretmekle emrolunmuştu. Ve öyle de yaptı.»

(42) «Hatırla o vakti ki, Melekler Meryem'e şöyle dediler: «Allah seni seçti temizledi ve âlemlerin kadınlarına üstün kıldı.» Bu konuşma Meryem ile Melekler arasında şifahi oldu. Meryem'in kerâmeti idi. Kerâmeti inkâr eden guruplar, «Âyeti Celîle Zekeriyya'nın mu'cizesi veya İsa'nın Peygamberliğinin başlangıcını bildirir. Zira kadının Peygamber olmadığını Âlimler icma ile söylemişlerdir. Çünkü Âyet «Ey

Muhammed! Senden önce ancak erkek Peygamberler gönderdik.» diyor.» demişlerdir.

Bir görüşe göre, meleklerin konuşması Meryem'e ilham yoluyla bildirildi.

Âyette bahsi geçen (istifa) kelimesi Meryem'in «Beytül Makdis» hizmetkârlığına kabul edilmesi için annesinin dileği kabul olunmak suretiyle tahakkuk etmiştir. Meryem'in temizlenmesi ise, kadınlarda görülen hayız gibi kirliliklerden uzak bulunmasındandır.

Onun hidayeti ve babasız olarak bir çocuğun kendisine verilmesi, o çocuğun konuşup Annesini itham edenlere cevap vermesi onun diğer kadınlara üstün kılınması demektir.

Kalemlerinden maksat, kur'a çekmekte kullandıkları ve daha önce Tevrat'ı yazmakta kullandıkları kalemlerdir.

El Mesih Hz. İsâ'nın lâkabıdır. Nitekim «Es-Sıddîk» Hz. Ebubekr'in lâkabı olduğu gibi!.. «Mesih» kelimesi İbranice «Meşiha»dan geliyor. Manâsı mübarek demektir. İsa kelimesi de İbranice «işu» kelimesinin arapçası olduğu gibi.. «Mesih» sıvazlama manâsında olan «mesih» kökünden geliyor. Zira İsâ (A.S.) bereketle hastanın sırtını sıvazlar hasta şifa bulurdu. Veya Cebrail onun sırtını sıvazlamıştı.

İsa (A.S.) için kullanılan «Vecih» kelimesinin manâsı, dünyada Peygamber ve âhirette şefaati makbul insan demektir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(38) Orada Zekeriyya Rabbine dua etti (yalvardı):

— Ey Rabbim! Bana katından temiz bir zürriyet hibe et! Şüphesiz sensin duayı işiten...»

Bu âyeti celîle ile ilgili olarak seleften gelen tefsirler:

İbn Kesir şöyle diyor:

«Zekeriyya (A.S.), Allah'ın kış meyvesini yazda, yaz meyvesini kışta Meryem'e rızık olarak verdiğini görünce, kendisini ihtiyarlamış bir piri fâni, kemikleri gevşemiş ve başı bembeyaz olmasına ve hanımı-

nın yaşlı ve kısır bulunmasına rağmen, kendisine vâris olacak temiz bir zürriyete iştiyak hissetti. Bununla beraber Rabbinden gizlice:

«Ey Rabbim! Bana katından bir temiz zürriyet ihsan et» diye yakardı. Temizden maksat salih bir evlâttır.

Zekeriyya mihtapta namaz kılarken melekler kendisine seslendiler. Yani melekler şifahen ona hitab ettiler. O mihrabta ibadet içerisinde iken Allah ona meleklerin sesini işittirdi. Sonra Cenab-ı Hak, meleklerin ona müjdelediklerini **«(39) Allah, sana adı Yahya ve senin sulbünden gelecek bir oğul ihsan edecektir»** şeklinde nakletti.

Kattade ve başka müfessirler «Hz. Yahya'ya YAHYA isminin verilmesinin sebebi, Cenab-ı Hakkın onu imanla hayy edip diriltmiş olmasındandır.» dediler. **«O Allah'tan gelen bir kelimeyi tasdik edicidir»** cümlesindeki KELİMEDEN maksad, El Ufi İbn Abbas'tan, Hasan, Katade, İkrime, Mücahid, Ebu Şa'sa, Süddi, Er Rabi bin Enes, Dehhak ve başkalarından rivayet ettiğine göre Meryem'in oğlu İsâ'dır.

Rabi bin Enes, **«Meryem'in oğlu İsa'yı ilk tasdik eden Yahya (A.S.) dır»** dedi.

Katade, **«Allah'tan gelen kelimeyi tasdik etmenin, manası, onun sünneti ve yolu üzerinde bulunmak demektir»** dedi.

İbn Cüreyc, İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Yahya ile İsa teyzeoğulları idi. Yahya'nın annesi, Meryem'e:

Ben benim karnımda bulunanın senin karnında bulunana secde ta'zim) **ettiğini seziyorum, dedi.»** İşte bu, Hz. Yahya'nın Meryem'in karnında bulunan İsa'yı tasdik etmesidir. Böylece, ilk İsa'yı tasdik eden zat Yahya (A.S.) dır. Allah'ın kelimesi olan İsa'dan Yahya sinnen daha büyükdür.»

Süddi de böyle diyor (1).

Âyette bahsi geçen **«Seyyid»** kelimesi, Ebul Âliye, Rabi bin Enes, Katade, Said bin Cübeyr ve diğer müfessirlerin açıklamasına göre **«Halim»** demektir.

(1) Bkz. İnb Kesir 2-34 ? Dar. End. Bey. Tarihsiz.

Katade **«İlimde ve ibadette önder demektir»** dedi.

İbn Abbas, Es Sevri ve Dahhak **«Seyyid demek, Allah'tan korkan ve halim insan demektir.»** dedi.

Said bin Müseyyib **«Seyyid demek, âlim ve fâkih demektir»** diyor.

Atiyye **«Seyyid demek, dininde ve ahlâkında efendi olan demektir»** dedi.

İkrime **«Seyyid, o, kimsedir ki öfkesi halimliğini yenmez»** dedi.

İbn Zeyd **«Seyyid, şerif demektir»** dedi.

Mücahid ve başka tefsirciler **«Seyyid, Allah katında kerim olan kişi demektir»** dediler.

«HASUR» kelimesi ise, İbn Mesud ve İbn Abbas'tan, Mücahid ve İkrime'den, Said bin Cübeyr, Ebu Şa'se ve Atiyye el Ufi'den rivayet edildiğine göre **«Kadınlarla cinsi ilişki kurmayan kişi»** demektir.

Ebu'l Âliye, Rabi bin Enes, **«Hasur odur ki, çocuğu doğmamıştır ve menisi olmamıştır»** dediler.

İbn Ebi Hatım, Ubey'den İbn Abbas tarikiyle **«Hasur, o zattır ki, menisi akmaz»** diye rivayet ettiler.

İbn Ebi Hatım burada cidden garib olan bir hadisi rivayet etmiştir. O da şudur:

İbn Âs, **«Seyyid»** ve **«Hasur»** kelimelerini Cenab-ı Peygamber okuduktan sonra eğilip yerden birşey aldı ve buyurdu:

«Onun tenasül uzvu bunun gibiydi» diye rivayet ediyor.

İbn Ebi Hatım, Abdullah bin Amr bin As tarikıyla rivayet etti:

«Allah'ın mahlûklarından hiç kimse yoktur ki, günah ile Allah'ın huzuruna varmasın. Ancak Zekeriyya oğlu Yahya bu hükmün dışındadır.» Sonra Said **«Seyyiden»** ve **«Hasuren»** kelimelerini okudu. Sonra yerden birşey aldı:

«Hasur o kimsedir ki, onun tenasül uzvu bunun gibidir» dedi.

Bu hadisi rivayet eden Yahya bin Said el-Kattan küçük ve serçe parmağıyla işaret etti.

Bu hadis mevkuftur. Fakat daha önceki merfu hadisten isnad yönünden daha sıhhatlidir. Aynı hadisi İbn ul Munzir de tefsirinde rivayet etmiştir.

Ahmed bin Davud es Semnani, Said tarikıyla rivayet ediyor:

Abdullah bin Amr bin As'tan dinledim. Allah'ın Resûlü buyurdu: **«Hiçbir kul yoktur ki Allah'ın huzuruna varsın da günah sahibi olmasın. Ancak Zekeriyya oğlu Yahya bu hükmün dışındadır. Çünkü Cenab-ı Hak onun için «Ve seyyiden ve hasura» buyurdu.»**

Bunları söyledikten sonra **«Onun tenasül organı elbisenin kenarı gibiydi»** deyip parmak boğumu ile işaret etti.

İbn Ebi Hatım, Ubeyden, Ebu Hureyre tarikıyla rivayet ediyor:

«Bütün Ademoğulları Allah'a bir günah ile mülaki olur. Allah dilerse, onu onunla azaba düçar eder, dilerse merhamet eder. Ancak Zekeriyya oğlu Yahya bunun dışındadır. Çünkü o seyyid ve hasurdur ve salihlerden bir peygamberdi.»

Peygamber bunları söyledikten sonra eğilip yerden bir çöp aldı:

«Onun tenasül organı bu çöp gibi idi» buyurdular.

Kadı İyad «Eş Şifa»sında Cenab-ı Hakkın Yahya kulunu HASURLUK sıfatıyle övmesini «Tenasül organı yoktu» tarzında yorumlayanlar yanılmıştırlar. Bu yorumu, tefsir âlimlerinin zekileri reddetmişlerdir. Alimlerin müdekkikleri bunu kabul etmemişlerdir. Bu yorum, Yahya için bir eksiklik ve bir ayıptır. Peygamberlere böyle bir eksiklik uygun düşmez, dediler. Bunun manâsı ancak **«O günahlardan masum»** idi demektir. Yani «sanki tenasül organı yokmuş gibi, günahları işlemiyordu demektir» dediler.

Bazıları da **«O, nefsini şehvetlerden menedici idi»** şeklinde «HASUR» kelimesini tefsir etmişlerdir.

Bazıları da **«Kadınlar hususunda şehveti yoktu»** şeklinde tefsir etmişlerdir. İşte senin için bu tefsirler şunu belirtti ki, evlenmeye gücün olmaması bir nakisedir. Fazilet, onun mevcud olmasından sonra — Hz. İsa'nın yaptığı gibi — nefisle cihad etmek suretiyle onu menetmektir veya Hz. Yahya'da olduğu gibi, Cenab-ı Hakkın yardımıyle onu menetmektedir. Sonra bu şehvet, kendisini zabteden ve o hususta va-

cibi yerine getiren ve ona rağmen Rabbisinden uzaklaşmayan için büyük bir derecedir. Bizim peygamberimizin derecesidir. Kadınlarının çokluğu onu Rabbisinin ibadetinden alakoymadı. Belki bu durumu onu ibâdet yönünden daha da artırdı. Onları afif kılması, onların nafakalarını temin etmesi, onlar için çalışması, onları hidayet etmesi hepsi onun ecrinin artmasına vesile oldu. Evet Resûlü-Ekrem'in açıkça bu kadar çok kadınla evlenmesi, dünyasının hazlarından değildir. Ama başkasının dünyasının hazlarındandır. Nitekim buyurdu:

«Dünyanızdan bana üç şey sevdirildi: Güzel koku, kadın ve gözümün nuru namaz.»

İşte bu peygamberin sözüdür: **«Dünyanızdan bana üç şey sevdirildi»** dedi.

Bu âyeti kerîmeden maksat, Hz. Yahya'yı Hasur olmakla övmektir. Yoksa **«O kadınlarla cinsî ilişki kuramazdı»** şeklindeki bir tefsir, övmek değil yermek olur. Belki âyetin mânâsı, Kadı İyad'ın ve başka tefsircilerin dediği gibi «Yahya (A.S.) fahişelerden ve çirkinliklerden masum idi. Ama helâlinden kadınlarla evlenmesine bir mani olamazdı. Helâl kadınıyle birleşmesine, onları doğurtup zürriyet sahibi olmasına engel değildi. Belki Hz. Zekeriyya'nın duasından da onun neslinin varlığı anlaşılıyor. Nitekim Zekeriyya **«Katından bana temiz bir zürriyet ihsan et»** dedi. Yani bana zürriyeti olan bir evlâdı ihsan et dedi. (1)

«Salihlerden bir peygamber olacak (Yahya'yı) ver.» cümlesi, Hz. Yahya'nın doğumunu müjdeledikten sonra onun peygamberliğini de müjdeliyor. Bu, birinci müjdeden daha üstündür. Tıpkı Cenab-ı Hakkın başka bir âyette **«Biz Musa'yı sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız»** (Kısas: 7) buyurması gibi.

Zekeriyya (A.S.) bu müjdeyi aldığında ihtiyarlık döneminde kendisinin bir çocuğu olacağından hayrete düştü. Ve şöyle dedi:

«(40) Ey Rabbim! Kocalma bana gelmişken, hanımım da kısırken bir oğlum nasıl olabilir?»

(1) Bkz. İnb Kesir 2-35,36 - Dar. End. Bey. tarihsiz.

Melek, Zekeriyya (A.S.)'ya cevab verdi:

«Böylece Allah dilediğini yapar. Allah'ın emri böylece büyüktür. Hiçbir şey Allah'ı aciz bırakmaz. Hiçbir şey Allah için zor değildir.»

Zekeriyya:

«(41) Ey Rabbim! Bana bir alâmet ver» dedi. Yani çocuğun benden olacağına, doğup dünyaya geleceğine dair bir nişan ver. Cenab-ı Hak:

«Senin alâmetin, üç gün işaretle anlaşma dışında insanlarla konuşamamandır» buyurdu. Yani sen sıhhatli bulunduğun, her şeyin mazbut olduğu halde konuşamaz hale geleceksin, demektir. Sonra çokça zikret, tesbih et bu halinle.

ZEKERİYYA VE OĞLU YAHYA (A.S.)

Zekeriyya Kur'an-ı Kerimde sekiz defa zikredilmiştir. Al-i İmran'ın 37-38. âyetlerinde, En'am'ın 85, Meryem'in 2 ve 7., Enbiya sûresinin 89. âyetinde. Yahya (A.S.) Al-i İmran'ın 39., En'am'ın 85., Meryem'in 7. ve 12., El Enbiya'nın 90. âyetinde zikredilmiştir. Hz. Zekeriyya'nın nesebi ne Kur'an'da ne de ehli kitab katında bulunan peygamber kitablarında zikredilmemiştir. Ehli kitab katında başka bir Zekeriyya vardır. Onun kıssası Kur'an'da yok. Onun hristiyan katında «kanun» kitablarından bir kitabı vardır. O Berhiya oğlu Zekeriyya'dır. Daryos zamanında yaşamıştır. Yani İsâ'dan üç asır önce. O'dur kitabının 9. faslında Hz. Ömer'in halifeliğinden bahseden. Hz. Ömer'in Örşelime (yani Kuduse) galib geleceğini, muzaffer olarak oraya gireceğini, mütevazi bir şekilde bir merkebin sırtında oraya geleceğini haber veren odur. Fakat hristiyanlar onun bu sözünü Hz. Mesih ile tevil ediyorlar. Yahudiler de kendilerince beklenen Mesihi-Deccal ile tevil etmişlerdir.

Yahya peygamberin babası Zekeriyya'ya gelince, görülüyor ki, Kudüs'ün hizmetinde ortak olanlardan bir zattır. Buna binaen onun adı lavi olur. Kur'an-ı Kerim'de İmran'ın hanımı, Meryem'in annesi, Meryem'i Kudüs'e hizmet etmek için adadığı zaman, onu hizmetkârların yanına getirdi. Her birisi onu yetiştirmeğe kalkıştı. Ve böylece kur'a

çektiler. Meryem Zekeriyya'nın nasibi oldu ve Zekeriyya Meryem'i yetiştirdi. Nitekim Cenab-ı Hak **«Meryem'e Zekeriyya'yı kefil kıldı»** buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim Meryem hakkındaki kur'aya şu âyetle işaret buyurmaktadır:

«(44) Ey Habibim! İşte bu gayb haberlerindendir. Sana vahyettik. Meryem'e hangisi kefil olacaktır diye kalemlerini atarlarken sen onların yanlarında değildin. Çekişirlerken de yanlarında değildin.»

Zekeriyya Meryem'in teyzesinin kocası idi. Hz. İsa ile Hz. Zekeriyya'nın teyze çocukları olduğu Mir'aç hadisinde de mecazi bir şekilde bildirilmiştir.

Zekeriyya Cenab-ı Hakkın Meryem'e vermiş olduğu apaçık âyetlerini ve beklenilmeyen yerlerde ona gönderdiği rızkı gördüğünde soruyordu:

«Ey Meryem! Bu sana nereden geldi?»

Meryem de.

«Allah'ın katından geldi. Şüphesiz Allah dilediğini hesabsız rızklandırır» diye cevab veriyordu. Zekeriyya bu çağda kocamış bir vaziyette idi. Saçları bembeyazdı. Hanımı doğuramaz ve kısırdı. Artık çocuğunun olmasından ümidini kesecek bir çağdaydı. İsrailoğulları için korkuyordu ki, kendisinden sonra riyaset makamını işgal edecek olan azadlıları onları yoldan çıkarır. Çünkü onların halini görüyor, ilâhî nizama bağlı olmadıklarını müşahede ediyordu. Cenab-ı Hakkın Meryem'e olan ikramı onu dua kapısını çalmaya teşvik etti. Dünyada mutmain olarak gitmesi için Allah'tan kendisine rızık olarak bir zürriyet vermesini istedi. Nefsinde daima Rabbine bu hususta münacaat ediyordu. Mihrabta namaz kılarken melekler ona müjde getirdiler:

«Allah sana Yahya'yı müjde ediyor. Allah'tan gelen bir kelimeyi tasdik edicidir. Baş ve iffetlidir. Ve salihlerden bir peygamberdir.»

Bunun üzerine Zekeriyya Rabbına müracaat ederek sordu:

«Ey Rabbim! Kocalmam bana gelmişken, hanımım da kısır iken nasıl bir oğlum olabilir?»

Allah, Zekeriyya'ya meleklerin diliyle:

«Böylece Allah dilediğini yapar» cevabını verdi. Ve Zekeriyya ço-

cuğu olacağına dair bir alâmet, bir nişan istedi. Cenab-ı Hak ona «üç gün sıhhatli olduğu halde halkla konuşmaktan âciz olacaksın. Ancak işaretle anlaşabileceksin» dedi. Ve bu da oldu. Hanımı Yahya'ya gebe kaldı. Umulur ki Hz. Zekeriyya'nın babasının adı Berhiya idi. Öbür Zekeriyya'nın babası gibi. Çünkü Barnabe İncil'indeki bir âyette:

«Mesih Yahudilere söyledi:

— Sizin üzerinize tâ Berhiye oğlu Zekeriyya'ya kadar öldürmüş olduğunuz peygamberlerin kanları gelecektir.

Ki o Berhiya oğlu Zekeriyya'yı da Heykel ile Mezbah arasında öldürdünüz, dedi.»

Tefsir âlimleri «Yahya peygamberin babası Zekeriyya (A.S.), Yahya'nın öldürüldüğü hâdisede öldürülmüştür. Yani babası ile oğlu aynı hadisede şehid edilmişlerdir» diyorlar.

Yahya'ya gelince, Zekeriyya'nın hanımının hamli idi. Kitab ehli «Bu hanımın adı Elizabet'tir» diyorlar... Meryem, İsa'ya hamile olduğu zaman, o da Hz. Yahya'ya hamile idi. Böylece Yahya'yı doğurup dünyaya getirdi. Ne bizim katımızda, ne de ehli kitab katında Hz. Yahya'nın çocukluğu hakkında sıhhatli bir bilgi yoktur. Ancak ehli kitab der ki, **«Yahya çocukluğunda çöle çıkar, çekirge ile çöl balı yerdi.»**

Hz. Yahya, Hz. Musa'nın şeriatında zirveye çıkmış bir yetişkindi. O, şeriatınahkâmını soran herkes, ona müracaat ederdi. O çağda Filistin idarecilerinden Firodes isimli bir kişi hâkimdi. Onun kardeşinin bir kızı vardı. Adı Firodiya idi. Dünyanın en güzellerindendi. Amcası onunla evlenmek istedi. Kız ve annesi de bunu arzuluyordu. Ancak Hz. Yahya bu evliliğe razı olmadı. Çünkü böyle bir evlilik Tevrat'a göre haramdı. Hz. Yahya'nın bu evliliğe muariz olduğu da bilinmekteydi. Kızın annesi Hz. Yahya'nın aleyhinde fırsat kolluyordu. Kızını süsleyip püsleyerek amcasının yanına soktu. Kız amcasının önünde reverans yaparak oynadı. Amcası sarhoş olacak derecede bu hareketten memnun oldu. Kıza **«Neyi istiyorsan söyle, sana vereyim»** dedi. Kızın annesi daha önce kızına talimat vermişti: **«Kızım! Senden amcan neyi istiyorsan vereyim dediği zaman Zekeriyya oğlu Yahya'nın başını bu tabakta istiyorum de»** demişti.

Kız da: **«Yahya'nın başını istiyorum»** dedi. Amcası kızın bu isteğini yerine getirmek suretiyle Hz. Yahya'yı öldürttü..

Yahudiler, kişinin kızkardeşinin ve oğlan kardeşinin kızıyla evlenmesi hususunda, ihtilâf etmişlerdir. Yahudilerden **«Rabbaniyyun»** adlı gurup bunu caiz görürler. **«Kurraun»** gurubu ise bunu menederler. Birinci gurubun delili; kızkardeşin kızıyla dayısının, oğlan kardeşinin kızıyle amcanın evlenmesinin haram olduğu Tevrat'ta zikredilmemiş olmasıdır.

Hz. Yahya, salah ve takvanın en mükemmel şekliyle sıfatlıydı. Tâ çocukluğundanberi böyleydi. Cenab-ı Hak onun hususunda: **«Çocuk iken ona hüküm verdik»** buyuruyor.

Zahire bakılırsa Cenab-ı Hak rızık olarak ona Tevrat'a yönelmeyi vermiştir. Öyle ki, o çocukluğunda Tevrat bilgini oldu. Otuz yaşına gelmezden önce kendisine peygamberlik verildi. Halkı günahtan tevbe etmeye çağırıyordu. Halkı Ürdün nehrine götürerek günahlardan tevbe etmek üzere yıkıyarak vaftiz ediyordu. Hz. İsa'yı da o yıkamıştır. Yahudiler ona **«Yuhanna el Mu'medani»** (VAFTİZCİ YUHENNA) derlerdi.

Yahudilerden bazıları, Hz. Yahya'dan sordular:

«Sen, mesih misin?» Cevab:

— Hayır!

«Sen, o peygamber misin?»

Cevab:

— Hayır!

Yahudiler:

«O halde sen mesih değilsin, o peygamber de değilsin. Niçin halkı yıkıyorsun (VAFTİZ YAPIYORSUN)**?»**

Cevab:

«Çölde çağıran bir sesim ben. Rabbin yoluna geliniz. Dosdoğru onun yolunda yürüyünüz.»

İşte böylece Yahya (A.S.)'nin durumu sona erdi.

Mesih İsa'ya Yahya'nın ölüm haberi gelince ortaya çıkıp halkın arasına girdi, onları Allah'a davet etmek üzere çalıştı ve halkı Allah'a kul olmaya çağırdı.

«(42) Ey Habibim! Hatırla o zamanı ki melekler şöyle demişlerdi: — Ey Meryem! Şüphesiz ki Allah seni seçti. Seni tertemiz ve âlemlerin kadınlarına üstün kıldı...»

Bu âyet hakkında seleften gelen rivayetler:

Abdurrezzak, Said bin Müseyyib yoluyla rivayet ediyor.

Ebu Hureyre Resûlü Ekrem'den rivayet ederek şöyle dedi:

«Deveye binen kadınların en hayırlıları Kureyş kadınlarıdır. Çünkü onlar çocukları küçük iken onları şefkatle kucaklıyor, kocalarının malına herkesten daha çok dikkat ediyorlar.»

Ebu-Hureyre «Bu hadîsin hükmünden istisna edilen İmran kızı Meryem asla develere binmemiştir.» dedi.

İbn Ebi Şeybe, Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesei ve İbn Cerir, Hz. Ali'den (K.V.) rivayet ederler. Resûlüllah'tan dinledim:

«Onların (İsrailoğullarının) kadınlarının hayırlısı İmran'ın kızı Meryem'dir.

Bunların (Kureyş'in) kadınlarının hayırlısı Huveylid'in kızı Haticedir.»

Hakim, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor.

«Alemlerin kadınlarının en üstünü Hatice, Fatıma, Meryem ve Firav'nın hanımı Asiye'dir.»

İbn Merduveyh, Enes'ten rivayet ediyor:

«Allah, dünya kadınlarından dört kadını üstün kılmıştır: Muzahın kızı Asiye, İmran krzı Meryem, Huveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fatıma.»

İbn Ebi Şeybe, Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesei, İbn Mace ve İbn Cerir Ebu Musa'dan rivayet ettiler:

«Erkeklerden çok kimse kemal derecesine erdi. Kadınlardan ancak İmran'ın kızı Meryem, Firav'nın hatunu Asiye, kemal derecelerine erdiler. Aişe'nin kadınlar üzerindeki fazileti etli tiridin diğer yemekler üzerindeki fazileti gibidir.»

İbn Ebi Şeybe ve İbn Cerir Hz. Fatıma'dan rivayet ediyorlar:

Resûlüllah bana **«Betul olan Meryem değil, sen cennet kadınlarının başısın»** dedi.

İbn Cerir, Ammar bin Saad'dan rivayet ediyor:

«Hatice benim ümmetimin kadınlarından üstün kılındı. Tıpkı Meryem'in âlemlerin kadınlarına üstün kılındığı gibi.

Cennet kadınlarının başı İmran'ın kızı Meryem'dir. Sonra Fatıma, sonra Hatice, sonra Firavnın hanımı Asiye'dir.»

İbn Asakir Mukattil'den, Dahhak'tan, İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Dört kadın vardır, yaşadıkları âlemin başıdırlar: İmran'ın kızı Meryem, Muzahim'in kızı Asiye, Huveylid'in kızı Hatice, Muhammed'in kızı Fatıma. Alem yönünden bunların en üstünü Fatıma'dır.»

Yani Fatıma'nın âlemi diğerlerinin âlemlerinden üstündür.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahit tarikıyla rivayet ederler:

«Allah seni seçti ve tertemiz kıldı.» Yani iman yönünden seni güpgüzel kıldı.

İbn Ebi Hatım, Süddi'den rivayet ediyor:

«Seni temiz kıldı.» Yani hayızdan. **Seni âlemlerin kadınları üzerine seçti.»** Yani senin içinde yaşadığın o zaman ki, âlemlerin kadınlarından seni üstün kıldı demektir.

MERYEM'İN İBADETE DALIŞI

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Meryem'e Rabbin için ibadet et denildiği zaman ayakları şişecek derecede ibadette bulundu.»

Evzai «Meryem iki ayağından irinler akacak derecede ibâdete devam etti.» diyor.

İbn Asakir, İbn Said'den «Meryem, ayakları şişecek kadar ibâdete devam ederdi» şeklinde rivayet ediyor.

İbn Cerir, İbn Ebi Hatım «El Ufi» tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ederler:

Meryem mescide getirildikten sonra mescidin hizmetinde ortaklaşa çalışanlar ve orada vahy yazanlar, vahy yazmış oldukları kalemleriyle kur'a çektiler ki, hangisi Meryem'i büyütecektir. Bunun üzerine Cenab-ı Hak onun büyütülmesi emrini Zekeriyya'ya verdi. Ve böylece

Cenab-ı Hak Hz. Muhammed'e **«Kalemlerini atarlarken sen onların yanlarında değildin. Çekişirlerken de yanlarında değildin.»** diyor.

Burada çok acaib, Kur'an ve sünnetin ruhuyla pek uyum sağlamayan bir hadiseyi İshak bin Bişr ve İbn Asakir, Vehb bin Münebbih'ten rivayet ediyorlar. O da şudur:

Meryem'in hamileliği istikrar bulup Cebrail ona müjde verdiğinde o Cenab-ı Hakkın keremine güvendi. İtminana kavuştu. Nefsini hoş tuttu. Eteklerini sımsıkı toplayıp ibadete yöneldi. Mabede adanmışlardan birisi olan halası oğlu Yusuf da beraberinde idi. Aralarında perde vardı. Perdenin arkasında onun hizmetinde bulunuyordu. Meryem'le konuşuyor ve perde arkasında ona, ihtiyaçları ne ise, getirip veriyordu. Meryem'in hamile oluşuna ilk muttali olan bu zattır. Yusuf bundan dolayı kaygı duydu. Mahzun oldu. Önü alınmaz belâdan korktu. Meryem'in bu çocuğu nerden getirdiğini bilmiyordu. Yusuf öyle bir hale geldi ki kendi işine bakmaz oldu. Çünkü kendisi de hikmetli ve ibadete dalıcı bir kişi idi. Meryem perde arkasına çekilmezden evvel onunla beraberdi. Onunla beraber büyüdü. Meryem ve Yusuf ibadet sularını getirmek istedikleri zaman, su testilerini alıp çöle gidiyor, testileri dolduruyor, beraberce mabede dönüyorlardı. Meryem mabede dönmek üzere iken Melekler Meryem'e müjde verdiler:

«Ey Meryem! Şüphesiz ki Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı.»

Yusuf, dinlediği bu seslerden hayret ediyordu. Yusuf Meryem'in gebe olduğunu görünce Meryem hakkında nefsine şüphe düştü. Hatta nerdeyse fitneye girecekti. Nefsinde Meryem'i itham etmeyi irade ettiğinde, Cenab-ı Hak Meryem'i tertemiz kıldı, onu seçti. Bir de daha önce Allah Meryem'in annesine Meryem'i koruma ve zürriyetini koruma, kovulmuş şeytanın şerrinden sakındırma vaadini vermişti. Yusuf bunları hatırladı. Meleklerin **«Ey Meryem! Allah seni seçti ve tertemiz kıldı»** sözlerini işitiyordu. Ve Yusuf Meryem hakkında Cenab-ı Hakkın vermiş olduğu faziletleri hatırladı. Ve Zekeriyya'nın onu mihrabta koruduğunu hatırladı. Hiç kimse onun yanına girmiyordu. Şeytan da onu iğva edemezdi. Acaba bu yükü nerden gelmişti? Yusuf, Meryem'in renginin bozulduğunu, karnının şiştiğini görünce daha da beter bir hale düştü. Ve böylece kinaye yoluyla sordu:

— Ey Meryem! Acaba tohumsuz ziraat olur mu?

Meryem:

— Evet, olur.

Yusuf:

— O nasıl olur?

Meryem:

— Cenab-ı Hak ilk tohumu yarattı. Orada bitki yoktu. İlk bitkiyi bitirdi. Orada tohum yoktu. Belki de sen 'eğer Allah tohum ile bitkiye yardım etmeseydi bitki bitmezdi. Onu tohumsuz bitirmeye gücü yetmezdi' diyorsun. (Böyle inanırsın?)

Yusuf:

— Böyle demekten Allah'a sığınırım. Sen doğru söyledin. Nur ve hikmeti konuştun. Nasıll ki Cenab-ı Hak ziraatı tohumsuz ve tohumu ziraatsız ilk anda yaratmaya kadir ise, tohumsuz bir ziraatı da her an kılmaya kadirdir. Fakat ey Meryem! **Bana haber ver. Ağaç susuz ve yağmursuz biter mi?»**

Meryem:

— Ey Yusuf! Bilmez misin, tohumun ve ziraatın, suyun, yağmurun, ağacın bir tek haliki, (yaratanı) vardır. Yoksa sen su, yağmur olmazsa o Yaradan ağacı bitirmeye kadir değil mi diyorsun?

Yusuf:

— Allah'a böyle demekten sığınıyorum. Sen doğru söyledin. Bana haber ver: **Acaba erkek olmaksızın çocuk olur mu?**

Meryem:

— Evet, olur.

Yusuf:

— O nasıl olur?

Meryem:

— Bilmez misin Cenab-ı Hak Adem ile Havva'yı gebelik olmaksızın, kadın olmaksızın, erkek olmaksızın yaratmıştır.

Yusuf:

— Bana kendi hakkında haber ver, senin bu hamlin nereden?

Meryem:

— Allah bana kendisinden gelen bir kelimeyi müjdeledi. O gele-

nin ismi Meryem oğlu Mesih İsa'dır. Ve âyeti «O salihlerden bir peygamberdir» cümlesine kadar okudu. Yusuf anladı ki, bu, Cenab-ı Haktan gelen bir emirdir. Meryem hakkında irade etmiş olduğu hayrdan dolayı bu emri vermiştir. Bundan sonra Meryem hakkında konuşmadı ve sustu. Bu durum Meryem doğum sancılarını çekinceye kadar devam etti. O anda Cenab-ı Hak tarafından Meryem'e «Mihrabtan çık» nidası geldi.»

Bu eser İsrailiyyattandır. Zaten Yahudiler katında Yusuf Necar diye bir Yusuf Hz. Meryem'in sözlüsü olarak gösterilmektedir. Oysa Kur'an ve sünnet Meryem'in sahasını böyle şeylerden uzak tutmaktadırlar. Garib olan şudur ki İmam Suyuti bu İsrailiyatı «Ed Durrul Mansur» adlı tefsirinde iki kez naklediyor ve herhangi bir yorumda ve herhangi bir izahta bulunmuyor.

İbn Cerir ve İbn ul Munzir İbrahim tarikıyla rivayet ettiler:
«MESİH» sıddık demektir.

İbn Cerir, Said tarikıyla rivayet ediyor:
İsa'ya MESİH denilmiş, çünkü o bereketle meshedilmiştir (sıvazlanmıştır.)

İbn Ebi Hatım, Yahya bin Abdurrahman es Sakafi'den rivayet ediyor:

İsa seyyah idi. Onun için ona MESİH ismi verildi. Akşam bir yerde sabah başka bir yerdeydi. Refoluncaya kadar da evlenmedi.

İSA (ALEYHİSSELAM)'NIN HAYATI

O Allah'ın kulu ve Resûlüdür. Meryem'in rahmine ilka edilmiş ilâhî bir kelimedir. Ve Allah'tan gelen bir ruhtur. İsrailoğullarından en son gelen peygamberdir. Nitekim bütün insanların en son gelen peygamberi Hz. Muhammed olduğu gibi. İsa (A.S.)'nın Kur'an'daki adı «EL-MESİH» deyimiyle geçmektedir. Bu, İsa'nın lâkabıdır. Bazen de İsa lafzıyla kullanılmıştır. Bu da onun özel ismidir. İbranice Yeşu'dur ismi. Yani Muhlis (Kurtarıcı) demektir. Bu işarettir ki, o, onların birçok günahlarından ve dalâletlerinden halas olmalarına sebeb olmuştur. Bazan da Kur'an'da İBN MERYEM künyesiyle zikredilmiştir.

Hz. İsa'nın bahsi Kur'an'ın onüç sûresinde, (33) otuz üç âyette geçmektedir. Otuz üç sene yaşamasına belki de işaret vardır.

HIRİSTİYANLARA GÖRE HZ. İSA'NIN NESEBİ

Hristiyanlar Hz. İsa'nın nesebini zikrettikleri zaman Yusuf en Neccar'ın nesebini zikretmiş oluyorlar. Çünkü onlar Hz. İsa'ya Yusuf Neccar'ın oğlu YESU diye çağrıyorlardı. Yusuf-ı Neccar'a gelince, daha önce de belirttiğimiz gibi o Yahudi delikanlılarından salih bir delikanlı idi. Meryem'in kavmindendi.

LUKA El İsahah-Evvelin 2. fıkrasında diyor ki: Bu Yusufı Neccar, Davud'un ailesindendi. Meryem mesih ile hamile kalmazdan önce onun isteklisi idi. Meryem'i hamile görünce, bu manzara Meryem'i terketmesine onu iteledi. Çünkü kendisi salih bir kişi idi. Fakat rüyasında böyle bir şeyi yapmamakla emrolundu. Çünkü Meryem kirlilikten beri bir hatundu. (1)

YESU' İsa, Yusuf'u Neccar oğlu diye meşhur olarak yetişti. Barnaba İncil'inde Hz. Meryem hamile olduğunu hissettiği andan itibaren Yusufu Neccarı kendisine A'ŞİR yani nişanlı arkadaş olarak edindi diyor. Bu arkadaş edinme adeti Yahudilerde ta bugüne kadar da mevcuttur. Genç oğlan kızın ailesine gelir, kızı ister. Kızı istemesinden itibaren arkadaş oluyorlar. Fakat aralarında karı koca muamelesi yoktur. Kâfi bir zaman böyle devam ederler. Kız, çocuğun ahlâkına, çocuk da kızın ahlâkına razı olurlarsa, aralarında evlilik tamamlanır. Birbirlerini beğenmezlerse, isteme feshedilir. Herkes kendi yolunda devam eder. Fakat bütün bunlar olurken aralarında karı koca muamelesi cereyan etmez.

Hıristiyanlar, Yusufu Neccar'ın nesebi olan Hz. İsa Mesih'in nesebi konusunda ihtilâf etmişlerdir. Öyle bir ihtilâf ki, ona muttali olan insan mutlaka tenakuz hissediyor.

Meselâ: Matta ve Luka bu neseb konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bunlardan başka İncil yazarlarının hiçbirisi İsa'nın nesebini zikretmemiştir.

(1) Bkz. Meta sahife: 1 . Âyet: 20.

Matta İncil'ine göre İsa'nın nesebi:

YAŞU' bin Yusuf bin Yakub bin Metan bin Yaazur, bin Yehud, bin Ehim, bin Sadık bin Azur bin Yakin binYehud bin Zerba bin Şeltain bin Yekmiya bin Yuşiya bin Emumin bir Mensa bin Haskiya bin Ehazin, bin Yusan bin Azyan bin Yevarin bin Beuşafid bin Asya bin Ebya bin Yahiam bin Süleyman bin Davud bin Yesa bin Hubeyd bin Buaz bin Selnun bin Nahşun bin Aminadat bin Aram bin Hasrun bin Faris bin Yehuda bin Yakub bin İshak bin İbrahim'dir.

Mesihin Luka İncil'indeki nesebi:

YESU' bin Yusuf, Necar bin Hâli, bin Lavi, bin Melka bin Yena bin Yusuf bin Metafiya bin Amus bin Nahun bin Hasli bin Necai bin Mas bin Metafiya bin Şem'i bin Yusuf bin Yehuda bin Yuhanna bin Rifa bin Zerba bin şeytain bin Nuri bin Mevta bin Ebi bin Husam bin Elmevadin bin İyr bin Yusa bin Yeazir bin Yurim bin Mutefenna bin Laus bin Şemun bin Yehuda bin Yusuf bin Yunan bin Elyakin bin Milyan bin Nasa bin Davud bin Yesa bin Ubid bin Buiz bin Selmun bin Nahşun bin Aminadat bin Aram bin Hasrun bin Faris bin Yehuda bin Yakub bin İshak bin İbrahim'dir.

Bu iki neseb cetvelini karşılaştırdığımızda görüyoruz ki, Matta «Yakubun oğlu Yusuf», Luka ise «Halinin oğlu Yusuf» diyor. Matta «Mesih, Süleyman bin Davud'un evlâdındandır», Luka «o Nasa bin Davud'un evlâdındandır» diyor. Mata «Mesihin babaları Davud'dan Babil sürgününe kadar meşhur sultanlardır», Luka ise ona muhalefet ederek «onlar ne sultanlar ne de meşhur değiller. Ancak Davud ve Nasa şöhrete kavuşmuşlardır» diyor. Mata «Şeltail Yekniyanın oğludur» diyor. Luka «Şeltail Sirinin oğludur» diyor. Meta «Zerbabilin oğlu Ebi Hud»dur diyor. Luka «Risadır» diyor. Halbuki Zerbabilin oğullarının isimleri on üçüncü İshahın birinci safrında günlerin haberlerinde yazılıdır. Onların aralarında ne Ebi Hud var, ne de Risa. Mata «Davud ile Mesih arasında onaltı kuşak vardır» diyor. Luka «onların aralarında kırkbir kuşak vardır» diyor. Bu birbirlerini nakzeden, birbirine muhalif düşen rivayetlerdir. Ve kalbe gelir ki bunlar tahkiksiz yazarlardır. Bunların aralarını bulmak için sarfedilen bütün mesailer neticesiz kalmıştır.

MERYEM'İN KUR'AN'DA BAHSİ

Meryem (A.S.)'e gelince, Kur'an-ı Kerim'de onbir defa zikredilmiştir. Al-i İmran sûresinin (26, 42-44.) âyetlerinde. Meryem sûresinin (16, 27.) âyetlerinde, El Müminûn sûresinde (50.) âyette, Ez Zuhruf sûresinde (57.), Tahrim sûresinde (12.), En Nisa sûresinin (156.) âyetlerinde zikredilmiştir. Bazan da özel ismi olan Meryem'in gayrisiyle zikredilmiştir. Meselâ: **«O kadın ki, cinsiyet organını zinadan korudu»** âyetinde işaretle zikredildiği gibi. Mesih'in kıssası Kur'an'da müteaddid yerlerde zikredilmiştir. Onların bir kısmı bu âlemde cereyan etmiş bir kısmının da kıyamet gününde olması beklenmektedir.

Hz. Meryem, oğlu İsa'dan önce vücuda geldiğinde onun varlığı ve onun durumu İsa'nın vücudunu haber veriyordu. Ve İsa'dan (A.S.) vaki olacak ilahî hizmetlerin birer habercisi idi. Öyleyse biz Meryem'in kıssasını ve durumlarını İsa'nın kıssalarından önce zikredelim.

İMRAN'IN KIZI MERYEM

İmran, İsrail âlimleri arasında büyük bir zattı. Hanımı gebe kaldı. Hamlindekini azad ederek mabedin hizmetine vermeyi adadı. Doğurduğu zaman baktı ki kızdır. Allah'ın mabedinde hizmet etmek için erkek bekliyordu. Özür diler gibi ve üzüntü duyarak Cenab-ı Hakka yönelip şöyle dedi:

«Yarab! Onu dişi olarak doğurdum.»

«Allah onun ne doğurduğunu ondan daha iyi bilirdi. Erkek dişi gibi değildir. Ona Meryem adını verdi. Onu ve zürriyetini kovulmuş şeytanın şerrinden sana sığındırıyorum.»

Fakat Cenab-ı Hak, o doğan yavruyu güzel bir şekilde kabul etti ve güzel bir şekilde onu yetiştirdi. Zahir şudur ki İmran, kızı daha küçük iken vefat etti. Kızı kendisini besleyene muhtaç oldu. Annesi onu mabed bakıcılarına getirdiğinde kimin onu besleyeceği konusunda ihtilâf ettiler. Ve böylece kur'a çektiler. Böylece onun terbiyesini Yahya'nın babası Zekeriyya (A.S.) üstelendi.

Zekeriyya Meryem'in teyzesinin kocası idi. Meryem'e baktığı esnada onun yanında Allah'tan gelen rızık görüyordu. Halbuki o mevsimde öyle rızıklar insanların yanında yoktu:

«Ey Meryem! Bu sana nerden gelmiştir?»

O da:

«Allah'ın katındandır. Şüphesiz Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır» diye cevab veriyordu. Melekler Meryem'e gelip Allah'ın kendisini seçmiş olduğunu, duasını kabul ettiğini, kendisini pisliklerden arındırdığını haber verir ve onu ibadete, Allah'a kulluk yapmağa var kuvvetleriyle teşvik ederlerdi. İşte Meryem böylece tertemiz, kötülüklerden uzak bir çevrede yetişti.

Meryem bu tertemizlik içinde yetişirken, Allah'ın inayeti her taraftan kendisini kapsarken, kadınlık çağına geldiğinde tek başına, halvette bulunduğu bir anda Cebrail (A.S.) kendisine göründü. Cenab-ı Hak Cebrail'i bir genç adam suretinde ona gönderdi. Meryem titremeğe başladı. Kendisine kötülük yapacağını zannetti. **«Senden Allah'a sığınıyorum»** dedi. **«Eğer sen muttaki olsaydın burada olmazdın»** diye ilâve etti. Cebrail (A.S.) ona, kendisinin Allah katından geldiğini haber verdi. Ona zeki bir çocuk hibe etmek için geldiğini söyledi. Meryem hayrete düştü. Kendisinin nasıl çocuğu olabilirdi? Kimse ona dokunmamıştı. Cebrail (A.S.) Meryem'e durumu kolaylaştırdı. Meseleyi Allah'ın kudretine havale etti: **«Allah o mabuddur ki hiçbirşeyden aciz değildir.»** Meryem'in entarisinin yakasına üfürdü. Ve hemen hamile kalıverdi.

Bazı âyetlerde Cenab-ı Hak, Meryem'e gelen «RUH»'u «Melekler» deyimiyle ifade buyurmuştur. Burada çoğul kastedilmemiştir. Kastedilen şey Meryem'le konuşan meleklerin cinsinden olan birisidir. Çünkü âyet **«O dedi ki, böylece Rabbin emretmiştir»** şeklinde müfred (tekil) olarak gelmektedir. Ona haber verilenlerin arasında **«Senin oğlunun adı, Meryem oğlu Mesih İsa'dır.** Bu hem dünyada, hem ahirette baş ve şerefli olacaktır. Allah'a yaklaştırılmış kimselerden olacaktır. **Hem beşikte iken hem de yetişkin halinde halkla konuşacaktır.»** Bu işaret eder ki, beşikte konuşması ancak yetişkin bir insanın konuşmasına benzer bir konuşmadır. Allah ona kitab, hikmet ve Tevrat'ı öğretecektir. Ona İncil'i (yani müjdeyi) verecektir. O, Allah'ın kudretine

dair halk için bir mucize olacak ve kullar için Allah'tan gelen bir rahmet olacaktır. Çünkü Cenab-ı Hak onun vasıtasıyla kurtuluş yolunu kullarına ihsan edecektir. Zira Yahudilerin hepsi materyalist olmuştu, Allah'ın hududlarına tecavüz etmişlerdi ve kitabını gözetmiyorlardı. Onun haramını helâl, helâlini haram kılmışlardı. İşte İsa onları hidayet etmek ve sapıklıktan çevirmek için gelmişti. MESİH kelimesi ibranice **«peygamber»** ve **«kral»** manâsına geliyor. Ayetten maksat «O İsrailoğullarına kral olacaktır» demek değildir. Belki o senin evlâdına vermiş olduğun isim gibi Allah tarafından İsa'ya verilen bir isimdir. Veya Sultan veya Emir manâsına geliyordu. Bazan âyetten maksat, o, ahlâk, fazilet, rahmet ve saltanatıyla gelecektir ve bunlara da baş olacaktır şeklindedir.

BERNABA İncil'inin birinci faslında nassı şöyle olan bir âyet vardır:

«Cenab-ı Hak, son günlerde Melek Cebrail'i, Davud'un neslinden, Yehuda'nın torunlarından olan ve Meryem denilen bir bakireye gönderdi. Bu bakire ki, temizin bütün manasıyla yaşamakta ve günahın hepsinden uzak durmakta, kınanmaya vesile olabilecek herşeyden münezzeh bulunmakta, oruçla beraber namaza devam etmekte idi. O tek başına bir gün dururken Melek Cebrail (A.S.) odasına girdi. Ona:

«Allah seninle beraber olsun ey Meryem!» diye selâm verdi. Bakire Meryem meleğin görünmesinden ürktü. Fakat Melek:

«Ey Meryem! Korkma! Çünkü sen Allah katından bir nimete nail oldun ve Allah seni seçti ki, sen İsrail milletine gönderilen bir peygamberin annesi olasın. Onlar da o peygamber vasıtasıyla ihlasla getirdiği şeriatlarına devam etsin» diye onu teşyi etti. Bakire, Melekten sordu:

«Ben nasıl çocuk doğururum? Ben bir kişi tanımıyorum ki?»

Melek cevap verdi:

«Şüphesiz ki insanı insansız olarak yaratan Allah senin rahminden de insansız olarak bir insan yaratmaya kadirdir. Çünkü onun katında muhal diye birşey yoktur.»

Meryem cevab verdi:

«Ben Allah'ın kadir olduğunu biliyorum. Onun meşiyet ve isteği olsun.»

Melek:

«Ona YESU ismini vereceğim peygamber ile hamile ol. Onu içkiden, sarhoşluk veren her maddeden, necis etten muhafaza et. Çünkü o çocuk Cenab-ı Hakkın mukaddes kıldığı bir kuludur.»

Meryem bir zaman meyledip durdu. Sonra:

«İşte ben Allah'ın kuluyum senin dediğinin şekli olsun» dedi. (1)

Luka'nın **«O en yücenin oğlu diye çağrılıyor. Senden doğan çocuk Allah'ın oğlu diye çağrılıyor. Allah babası Davud'un kürsüsünü ona verecektir»** sözlerine gelince, bu ibareler sadece Luka tarafından nakledilmiştir. İncil yazarlarından hiçbiri, Luka'dan başka, bu ibareleri nakletmemişlerdir. Acaba ne İsa'nın tilmizi olan ne de oniki havariden birisi olan Luka'ya niçin bu ilham verilir de Hz. İsa'nın halini gören ve onun durumunu bilen eshabı da dahil diğerlerine niçin verilmemiştir? Belki Luka bilahere dine girmiş, İsa'yı görmemiş ve İsa ile konuşmamış, Pavlus'un talebesi olmuştur. Bu ibareler ancak İsa'nın durumunu süslü göstermek, halkı ona tazim etmeye teşvik etmek için Luka tarafından uydurulmuştur. Oysa Mesih İsa hiç te bu uydurmasyon öğmelere muhtaç değildir.

«El Farık Beynel Mahlûk ve'l-Halik» adlı kitabında müellif **«Mabud, ona, babası Davud'un kürsisini verecek»** cümlesine tânedecek iki güzel yorum getirmiştir:

1 — İsa Yavakin'in evlâdındandır. Yani Meryem o soydan gelmiştir. Davud'un kürsisine oturmaya elverişli değildir. Çünkü Barih'in peygamber Ermiya'nın ağzından yazmış olduğu sahife yakıldığında vahyi Ermiya'nın yanına indi. Nitekim Ermiya'nın kitabının (36.) sahifesinde (30.) âyette şunu görüyorsun:

Rab böyle dedi: Yehuda padişahı Yevakinin zıddına ondan Davud'un kürsisine oturan birisi olmayacaktır.

2 — İkinci yorum, Mesih Davud'un kürsisine oturmamakla beraber Hristiyanların iddia ettikleri gibi onun öldürülmesi, hiyanet ettiği

(1) Bkz. Bernabas İncili Fasıl: 1, âyet 1-10 Kısasul - Enbiya A. Naccar Sahife: 372. Mü. Halebî Kahire.

için Yahudilere teslim edilmesi emredildi. Hristiyanların iddiasına göre onlar yaptıklarını yaptıktan sonra onu salbettiler.

Bu yorumlarla beraber Yuhanna İncil'inin 6. faslından anlaşılıyor ki onu başlarına kral tayin etmek isteyen kavminden o kaçtı. O Cenab-ı Hakkın Cebrail (A.S.) vasıtasıyla onun doğumundan önce bakire annesine vermiş olduğu müjdeden dolayı emredilir de kaçarsa bu tasavvur edilemez. Malumdur ki Yakub'un hanedanından gelenler daimi değil bir saat için de olsa kral olamaz. Luka'nın **«En yücenin oğlu diye çağrılır»** cümlesine gelince, bu cümle Zekeriyya'nın oğlu Yuhanna yani Yahya hakkında **«Sen ey çocuk, en yücenin peygamberisin»** sözünden alınmış ve tahrif edilmiştir. İsâ hakkında Luka onu melek diliyle **«Sen en yücenin oğlusun»** şeklinde vermiştir. **«Ta ki, Mesih, mabud oğlu mabuddur»** vehmini insanlara versin.

MERYEM'İN İSA'YA GEBE KALMASI VE ONU DOĞURMASI

Meryem meleğin eteğine üflemesiyle İsa'ya gebe kaldı. Tabiidir ki onu doğuruncaya kadar gebeliğin bütün fasıllarını geçirdi. Kur'an-ı Kerim bu fasıllardan herhangi bir haber vermiyor. Beyzavi **«Onun haml müddeti yedi aydır»** diyor. Bazıları bir sene, bazıları sekiz aydır. Fakat sekiz ayda doğup dünyaya gelen hiçbir çocuk, İsa'dan başka yaşamamıştır» diyor. (1) Bazıları, bir saattır demişler. Yani onunla gebe kalır kalmaz doğum yaptı şeklinde zaif bir görüş te vardır. Bütün bu görüşler zoraki tevillerdir. Çünkü İsa (A.S.)'nın hamldeki oluşması acaib olduğu için haml müddetinde de onu göstermeye çalışmışlardır. Oysa elimizde haml müddetinde acaibliği tesbit edecek herhangi bir vesika yoktur. Öyleyse tabii emre yani, adetin cereyan ettiği emre hamletmek daha güzeldir. (2)

Abdulvahab en-Neccar'ın «Kisas-ı Enbiya»sının dip notlarında şu garib hadise nakledilmektedir:

Mısır'ın meşhur el Ahram gazetesi 1939 yılı 9 Mayıs tarihinde **«Beş yaşında bir anne»** başlığı altında şu hadiseyi neşretti:

---

(1) Kısasul - Enbiya 378. Müs. el-Halebî Kahire tarihsiz.
(2) Bkz. Kısasul - Enbiya Abd. Neccar 378. Mus. Halebî Kahire Tarihsiz.

Ondört mayıs 1939 tarihinde Cenubi Amerika'da Peru'nun başkenti Lima'da doğum hastanesinde Lina Medina adlı beş yaşında ve kızıl hindlilerden olan bir çocuk ağırlığı altı kg.'a varan ve çok sıhhatli bir bebek doğurmuştur. Sezeryanla doğum yaptırmaya mecbur kalan doktor küçük annenin karnını deşmek suretiyle çocuğu almıştır. Bebek annesinin beş yaşında olmasını tasdik eden, daha annenin süt dişlerinin değişmemiş olmasıdır.»

Meryem'in doğum yapması gelip çatınca bir hurma ağacının altına gitmeye mecbur kaldı. Orada BEYTULLEHIM denilen yerde bir hurma ağacının altına gitti. Burası Beytulmakdis'e birkaç km. uzakta olan bir yerdir.

El Beyzavi «Doğum mevsimi kış zamanına tesadüf etti. Hurma ağacı kupkuru idi. O ağacın altına gelmesinin iki nedeni vardı. Birisi halkın gözünden uzak olmak, ikincisi ağaca doğum anında tutunmaktı. İşte orada Meryem bin hesabı hesapladı. Halkın kendisi için ne diyeceklerini ve kendisine nasıl zina iftirasını yakıştıracağını hesab ederek **«Keşke ben bundan evvel ölmüş olsaydım»** ve **«Keşke ben unutulmuş olsaydım»** diyordu. İşte o anda onun altından bir ses geldi:

«Üzülme! Rabbin senin altında bir nehir kılıvermiştir.»

Bu sesin sahibi Cebrail'di. Meryem'in bulunduğu yerden daha aşağılarda bir yerde bulunuyordu.

Bazıları **«Bu sesin sahibi İsa idi»** diyorlar. **«Hurma ağacının dalını kendine doğru çek. Senin üzerine biçilmiş ve yaş hurma düşecektir. Ye, iç. Gözün aydın olsun.»**

Cenab-ı Hak bununla Meryem'in korkusunu gidermek istedi. Ve istedi ki, Meryem bu kuru ağaçtan yaş meyveyi icad eden, kış mevsiminde bunu meydana getiren, bu dağın tepesinde onun altında nehir akıtan, ondan kınayanların kınamasını, müfterilerin iftirasını uzaklaştırmaya kadir olduğunu bilsin... Böylece Cenab-ı Hak **«Ye, iç. Gözün aydın olsun. Onların sözleri seni üzmesin. Beşerden herhangi bir kimseyi gördüğünde de ki 'Ben Rahman için konuşmaktan süküt etmeyi adadım. Bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.»**

İşte o anda Cenab-ı Hak onun zinadan beri olduğuna dair burhanı bizzat icad etti.

Burada bir sual kalıyor: Meryem'in iç gömleğinin yakasına üfüren meleğin üfürmesiyle İsâ nasıl doğar? Biz hiçbir insanı görmeyiz ki, bir erkekle bir kadının birleşmesinden hariç bir şeyle meydana gelsin. Bunun cevabı şudur: Bu gebeliğin emri acaib olarak gelmiştir. Allah'ın kudretine delil olarak gelmiştir. Çünkü Cenab-ı Hak kadını (Meryem'i) kendisine başka bir insanın dokunması olmaksızın doğurur kılmıştır. Bu, Cenab-ı Hakkın gökler ve yerleri, gökler ve yerlerde olan acaiblikleri yaratmasından daha garip değildir. Belki bir insanın bir erkek ve dişinin cinsî ilişkisinden sonra meydana gelmesinden de daha garip değildir. Hayvanın yaratılmasından, çeşitli devrelerden geçirilmesinden, ceninin çeşitli devrelerden geçirilmesinden de daha garip değildir. Bütün bunlar lisan-ı hal ile Cenab-ı Hakkın hakim, alim, kadir olduğunu ilân ederler.

Cenab-ı Hak Kur'an-ı Keriminde **«Biz Meryem'in oğlu ile onun annesi Meryem'i birer mûcize kıldık»** diyor. Eğer itiraz eden, Allah'ın âyetine îman edip, Cenab-ı Hak, peygamberleri ve başkaları için acaibleri yaratır imanına sahib ise mesele kolaydır. Eğer Allah'ın âyetlerini ve Cenab-ı Hakkın kadir ve hakîm olan bir mabud olduğunu kabul ve ikrar etmiyorsa, ona cevabımız şudur:

«Bu, Adem'i (A.S.) annesiz ve babasız yaratan Allah'ın sun'udur. Adem'i (A.S.) bu şekilde yaratan Allah'a (C.C.) annesi olup babası olmayan İsa'yı (A.S.) yaratmak kolay gelir. Bu, Cenab-ı Hakkın sun'u ilahisidir. Sünnetin cereyanı hilafına tecelli etti. Bazen kadın maymun doğuruyor. Oysa cinsleri bir değildir. Bazen deve doğurur. Başka şey doğurur. Bu her an olağan işlerdir. Günlük mevkuteler ve gazeteler, bize bunu haber vermektedirler. Aklen mümkündür ki, başka kadınların adetine muhalif olarak Meryem İsa'yı doğurmuş olsun. O da babası olmadığı halde anne sahibi olsun. Nitekim Adem (A.S.) babasız ve anasız gelmiştir. Nitekim Cenab-ı Hak:

«İsa'nın meselesi Allah katında Adem meselesi gibidir. Allah Adem'i topraktan yarattı. Sonra ona ol dedi. O da oluverdi.» (Âli-İmran: 59) buyuruyor. Çünkü kadınların adeti genellikle böyle değildir. Acaba bir erkekle temas olmaksızın doğuran bir kadının durumu şu gökler âleminin durumundan daha mı acaibtir? Seyyar ve sabit yıldızları halketmekten daha mı hayret vericidir? Her yıldızın kendi yö-

rüngesinde muntazam bir şekilde yeknesak bir kanunla yürümesinden daha mı acaibtir? Her birisinin arz âleminde bir özelliği vardır ki başkasında yoktur. Böyle olmasından daha mı acaibtir? Hiçbirisi diğeriyle çarpışmaz. Hiçbirisinin deveranı diğerinin deveranını iptal etmez. Hiçbirisinin işi diğerine mani olmaz. Bu yıldızların bazılarının ışığı bize ışık seneleriyle milyonlarca senede ancak varabilir. İlmin bu evrende keşfetmiş olduğu acaibliklerden daha mı acaibtir bu?

İkinci sual, Mesih İsa'yı doğurduğu zaman Meryem'in kaç yaşında olduğudur. Beyzavî Tefsirinde **«On üç yaşında olduğunu»**, bazıları da, on yaşında olduğunu ve hamile kalmazdan önce iki defa hayz görmüş olduğunu söylüyor. Fakat, Meryem doğuracak dereceye gelmişti diyerek kesmek kâfi gelir.

Üçüncü sual: Hurma dalının sallanmasındaki hikmet neydi?

Niçin Cenab-ı Hak onun doğumu halinde ona yaş meyveleri rızık olarak verdi?

Cevab şudur:

O anda Meryem'in durumuna ihtimam gösterecek bir kimse yoktu. Kendisi lohusa halinde olduğundan kendi nefsine yemek hazırlamağa da gücü yetmiyordu. Nifaslı bir kadına hazırlanan yemeklerden de uzaktı. Bir de yaş hurma tatlı bir yemektir. Herhangi bir işleme muhtaç da değildir. Cenab-ı Hak şefkat olsun diye Meryem'e bunu vermiştir. Beyzavi tefsirinde **«yaş hurma nifaslı kadınların yemeğidir, onların mizacına uygundur»** diyor. Yani doğuran bir kadının mizacına en uygun yemek budur, diyor.

Yine Beyzavi «Bu hurma, kuru bir hurma ağacı idi, ne başında tomurcuklar vardı, ne de meyvesi. Vakit kıştı. Meryem onu sallarken Cenab-ı Hak onda tomurcuklar icad etti. Tomurcukların içinde hurma salkımları vardı. İçindeki mucizelerden dolayı Meryem'in sahasını pisliklerden beri olmasına delâlet ettiği için Allah bununla Meryem'e teselli verdi. Onun gibi bu kerametlere sahib olandan fahişelerin sadir olması düşünülemez...»

Beyzavi'nin bu tevilleri Allah'ın kudreti ilâhisinden uzak değildir. Kudreti ilâhi bunu yaptırabilir. Mucizeler de sabittir. Fakat mucizeler

hususunda delilsiz israf etmenin uygun olmadığı da ortadadır. Beyzavi'nin söylemiş olduğu bu miktar Kur'an'da varid olandan fazladır. Kur'an'dan başka tahrif olunmamış diğer semavî kitablarda varid olandan da fazladır. Böyle konularda dikkatli olmak gerektir. Biz deriz ki: **«O, meyveli bir hurma idi.»**

Abdulvahhabı Neccar «Kısası Enbiya»sında bunları söyledikten sonra şöyle devam ediyor:

Ben derim ki, Meryem'in Mesih'i doğurduğu zamanda Beytullahm'de hurmanın varlığı pek nadirdir. Beytüllahm'de Mesih'in doğum yerinde bina edilen bir kilisede taşın oyulduğu bir yeri gördüm. Belki de bu oyulmuş yer Meryem'in yanında doğum yaptığı hurmanın bitim merkezi idi. Orada koyunların ağılı vardı. O ağıl ki doğumdan sonra Hz. Meryem, Hz. İsa'yı oraya bıraktı. Çünkü Meryem'in bir evi yoktu ki oraya gitsin. Koyunları otlamaya götüren çobanların çardağına girdi. Orada şehrin kenarında çoban deresi denilen derin bir dere de vardı. Vadide mevcuttu.

Meryem'in Beytüllahm'de bulunmasının sebebi şuydu: O zamandaki hakim (idareci), halkın nufusunun sayılmasını, onların defterlere geçirilmesini emretti. Meryem beraberinde sözlüsü Yusuf'u Neccar olduğu halde sayım defterine geçirilmek üzere Beytüllahm'e gelmiş bulunuyordu. İşte mucize olan doğum orada oldu. Nehre gelince, orada nehir yoktu. Umulur ki mûcize olarak Meryem'in doğum zamanında Cenab-ı Hak gür akan bir çeşmeyi icad etmiştir. O da bir zaman devam ettikten sonra kaybolmuştur.

İncil sahibleri Meryem'in İsa (A.S.) ile gebe kaldığından Matta ve Luka hariç bahsetmemektedirler. Matta'nın ibaresi kısadır. BAB BİR, âyet 18 ve takib eden diğer âyetlerde olduğu gibi: İsâ Mesih'in doğumuna gelince, o şöyle oldu: Yusuf'un sözlüsü olan Meryem Yusuf'la bir araya gelmezden önce Ruhulkudustan gebe kaldı. Onun sözlüsü Yusuf salih bir insandı. Bunun rusvay olmasını istemedi. Gizlice bunu boşamak, niyetinde idi. O bu emirleri düşünürken o zamanda Rabbin Meleği rüya âleminde ona göründü. Şöyle diyordu:

— Ey Davudunoğlu Yusuf! Sakın hanımın Meryem'i tutmaktan korkma. Çünkü Meryem'in rahminde bulunan ruhulkuds'tendir. O bir

oğul doğuracaktır. Ona Yesu (veya İsa) ismi verilecektir. Çünkü o oğul milletini hatalardan kurtaracaktır.»

Luka'nın ibaresi (BAB BİR, âyet 26) «Altıncı ayda (yani Zekeriyya'nın hanımı Elizabeth'in gebe kalışının altıncı ayında) Allah tarafından Melek Cebrail, celilinde Nasire isimli şehirde, Davud'un hanesinden olup ismi Yusuf olan bir kişinin sözlüsü bulunan bakireye gönderilmişti. Bakirenin ismi Meryem'di. Melek onun bulunduğu yere girdi:

«Ey kendisine nimet edilen! Selâm sana olsun. Rab seninledir. Sen kadınlar arasında mübareksin» dedi. Bakire, Meleği gördüğü zaman onun bu sözlerinden çok şaşırarak titredi. Bu selâmın neticesinin ne olduğunu da düşündü. Melek ona:

«Ey Meryem! Korkma. Çünkü sen Allah katında bir nimet olarak var oldun. İşte sen gebe kalarak bir çocuk doğuracaksın. Onun adı Yesu'dur. Bu da büyük olacaktır.»

Bunları söyledikten sonra Luka, Kur'an'a muhalif olarak Hz. İsâ'nın kıssasını arzetmeye devam eder.

MELEK CEBRAİL'İN (A.S.) YUSUF'A BAKİRE MERYEM'İN (A.S.) GEBE OLDUĞUNU HABER VERMESİ

Başlığı altında Bernaba İncil'inin ikinci Faslında şunlar gelmiştir.

«Meryem'e gelince, o Cenab-ı Hakkın meşiyetini bilirdi. İsrailoğullarının kendisinden öfkelenmesinden korkardı. Çünkü gebe idi. Sanki o zina işlemiş gibi. Onu recmedeceklerdi. O kendi aşiretinden, iyi siretli, ahlâkı doğru ve mazbut, adı Yusuf olan bir zatı nişanlı edinmişti. Çünkü Yusuf salih bir insandı. Allah'tan korkardı. Oruçla, namazla Allah'a yaklaşmaya çalışırdı. El emeğiyle geçinirdi. Çünkü kendisi marangozdu. İşte Bakirenin tanıdığı kişi bu idi. İstekli olarak bunu kendisine edinmişti. Ve bu ilâhî ilham ile kendisine keşfolunmuştu. Yusuf salih bir kişi olduğundan dolayı Meryem'i gebe halinde gördüğünde onu o yerden uzaklaştırmaya azmetti. Çünkü o Allah'tan korkuyordu. Yusuf uykuda iken Allah'ın Meleği ona göründü ve:

«Niçin hanımın olacak Meryem'i uzaklaştırmak istiyorsun?» diye-

rek kınadı. Bil ki onun karnında bulunan ancak Allah'ın meşiyetiyle olmuştur. O bakire, bir erkek doğuracaktır. Ona YASU ismini vereceksiniz. Bakire o oğuldan içkiyi, sarhoşluk vericiyi ve her necis olan eti uzak tutacaktır. Çünkü o annesinin rahminden gelen Allah'ın takdis ettiğidir. O Allah'tan gelen bir peygamberdir. İsrail şa'bına gönderilmiştir. Ta ki Yehuda'yı kalbine dönüştürsün. İsrailoğullarını Rabbinin şeriatına soksun. Musa'nın namusunda (Tevrat'ta) yazıldığı gibi yapsın. O Allah'ın kendisine vermiş olduğu büyük bir kudret getirecektir. O birçok kimsenin kurtuluşuna vesile olacak büyük mucizeler getirecektir.»

Yusuf uykudan uyanınca Allah'a şükretti. Meryem'le beraber bütün hayatı boyunca kaldı. Büyük bir ihlasla Allah'a hizmet etti.»

İşte İncil'lerde gelen budur. Bu Kur'an-ı Kerim'deki Meryem kıssalarına muhalefet etmemektedir. Ancak burada Yusufu Neccar hikâyesi arttırılmıştır. Bu ise Kur'an'da sükûtla geçiştirilmiştir. Biz bunu ne tasdik ederiz, ne de tekzib... Bunu irad etmek sıhhatlidir. Daha önce Yahudilerde, bir kız için isteklinin (Filortün) seçilmesi adetinin mevcud olduğunu söyledik. Mühim olan Hz. İsa'nın babasız, sadece Allah'ın Kudretiyle bir bakire kızın rahminde oluşması, Meryem'in zinadan beri olmasıdır..

MERYEM'İN DURUMUNU DÜŞÜNMESİ

Meryem'in sahasının kirliliklerden beri olduğu hakkındaki bilgisi kalbini mutmain kılacak kıratta değildi. Vesveseler onu tuttu. Halkın onun için diyeceklerini bin defa ölçüp tartıyordu. Doğum sancıları geldiğinde vesveseler daha da arttı. Halkın ona atfedecekleri kelimeyi gözlerinin önüne getirdi. Cenab-ı Hakkın şu âyette belirttiğini kalbinden geçirdi:

«Nihayet Cebrail'in üfürmesiyle Meryem İsa'ya gebe kaldı ve bununla uzak bir yere çekildi. Sonra doğum sancısı onu bir hurma ağacına dayanmaya götürdü. 'Ah! Ne olaydım, bundan önce öleydim de unutulmuş gitmiş olaydım' dedi. Meryem'e aşağı tarafından şöyle çağrıldı:

— **Sakın üzülme! Rabbin senin alt yanında bir su arkı yarattı. hurmalar dökülsün. Artık ye, iç. Gözün aydın olsun. Eğer insanlardan Hurmanın da dalını kendine doğru silkele. Üzerine devrilmiş taze birini görürsen 'Ben Rahman'a bir oruç (susmak) adadım. Onun için bugün hiç kimseyle asla söz söylemiyeceğim' de.»**

(Meryem 22, 23, 24, 25, 26).

Fakat Meryem kendisini kınayacak ve kendisine tân edecek kimselere verilecek cevabı irade ediyordu. İşte o çağıran bunun üzerine Meryem'e muallim ve mürşid olarak şunları söyledi:

«Eğer insanlardan birini görürsen 'Ben Allah'a susmak hususunda söz verdim. Adadım ki kimseyle konuşmayayım. Onun için bugün hiç kimseyle asla söz söylemiyeceğim' de.» (Enbiya: 26).

O devirde bugün Hindistan'da olduğu gibi konuşmamak ta bir çeşit ibadet idi. Bazı kimseler haftanın bir günü konuşmaktan susarak, konuşmamak suretiyle oruç tutarlardı. Meryem elinde, kucağında oğlu İsa (A.S.) olduğu halde kavmine geldiğinde bu inen hadiseden, bu gelen büyük haberden sarsıldılar. Meryem'in tertemiz yetişmiş olması, soy ve sopunun temiz olması, takva ile bu yaşa gelmesi, onları daha da şaşırtıyordu. Onun bu temiz geçmişi, onları getirmiş olduğuna ve gözle görünen bu hadiseye karşı onu şiddetle kınamalarını gerektirdi. Şöyle dediler:

«Ey Meryem! Doğrusu sen acaib bir şey getirdin.» Yani günahtan tiksinecek bir günah yaptın.

«Ey Harun'un kızkardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi» (Meryem, 27-28).

Müfessirler, **«Ey Harun'un kızkardeşi»** demekte ihtilâf etmişler. Bazıları «Meryem, Harun (A.S.)'un zürriyetinden ve soyundan olduğundan dolayı ona Harun'un kız kardeşi denilmiştir» demişlerdir. Nitekim Temim kabilesinden olan bir kimse için **«Ey Temim'in kardeşi»**, Ezd kabilesinden olana **«Ey Ezd kardeşi»** denildiği gibi.

Bu tevil iktiza eder ki, Meryem ve oğlu Lavi bin Yakub'un soyundan olsunlar. Fakat bunun hiçbir kıymeti yoktur. Şöhret şudur ki, Meryem Davud'un ailesinden geliyor. Mesih'in bizzat sözü vardır:

«Babamız Davud, şüphesiz babamız Davud.» Barnabe İncil'inde bu ibare tekrar edilmektedir. Diğer İncil'lerde de bazı hastaların **Mesih'e «Ey Davud'un oğlu! Bana merhamet et»** dediği varittir. Davud ise Yehuda'nın torunlarındandır.

Başka tefsir âlimleri, **«Ey Harun'un kız kardeşi»** sözünü Meryem'in zamanında olup fâsık olan bir kişiye onu benzetmek mânâsındadır diyorlar. Nitekim bir kimseyi katillikle ve zulümle vasıflandırmak istediğin zaman, hırsızbaşı ve bu hususta ün yapan **«Ebu Hureyşe»** ye onu nisbet ediyor ve **«Ey Eba Hureyş'in kardeşi»** diyorsun. Bu kişi şiddetli ve merhametsiz birçok olaya önderlik yapmış, sonunda 1302'de Tanta şehrinde idam edilerek öldürülmüştür. El Ğarbiye halkı katılıkta, zulümde, katillikte ileri giden herkesi buna benzeterek **«Ebu Hureyşenin kardeşi»** diyorlardı. (1)

Başka müfessirler de «Buradaki Harun, Musa (A.S.)'nın ağabeysi olan Harun değildir. Bu Meryem'in zamanında bulunan salih bir kişiydi. Bu sözlerini Meryem'le istihza etmek suretiyle söylediler. Çünkü onların nazarında Meryem çok kötü birşey yapmıştı.» dediler!...

Meryem konuşmamayı adadığı için bu sözleri dinlediğinde, beşikte bulunan oğluna işaret etti. Onlardan istedi ki, ondan sorsunlar. Onlar Meryem'in bu işaretini daha da garib sayarak şöyle dediler:

«Biz, beşikteki çocukla nasıl konuşuruz?»

İsa (A.S.) onlara mühlet vermeksizin annesinin tertemiz ve günahtan beri olmasına delâlet eden ve şifa verici olan cevabını hemen yapıştırdı. Bu cevab ilân ederdi ki, İsâ onlara gelen ve Allah tarafından kendilerine kitab verilen ehli ilimden olacaktır. Ve Cenab-ı Hak onu peygamber yapacak, ona bereket ihsan edecek, o nereye yönelirse, orada bereket olacaktır. Ve Allah'ın ona namazı, zekâtı hayat boyunca vasiyet ettiğine delâlet etti. O annesi hakkında doğru bir evlâd olacağına, mütevazi bir kul olacağına, mütekebbir ve şaki olmayacağına delâlet etti. İşte onun sözü:

«Allah'ın bir mûcizesi olarak İsa dedi ki:

— Ben gerçekten Allah'ın kuluyum. Bana kitab verdi ve beni bir

(1) Bkz. Kısasul - Enbiya Abd. Neccar 383 - Müs. el-Halebî Kahire Tarihsiz.

peygamber yaptı. Bu tahakkuk edecektir. Beni her nerde olsam mübarek ve, hayr öğreten kıldı. Ve hayatta bulunduğum müddetçe bana namaz ve zekâtı emretti. Beni anneme ihsankâr kıldı. Ve beni azgın bir zorba yapmadı. Hem doğduğum gün, hem öleceğim gün, hem diri olarak kaldırılacağım gün selâm benim üzerimdedir.» (Meryem, 29-33).

İncil'lerde İsa'nın (A.S.) doğumu ile ilgili olarak gelen âyetler:

Matta, İsa'nın (A.S.) doğumunda sadece Beytillahm'de, El Yahudiye'de, Kral Hirodes'in zamanında doğmuş olduğunu söyleyerek kesiyor. Luka'ya gelince, o biraz daha geniş yer veriyor ve diyor ki:

«O günlerde Kayser Avgustus'tan bir emir çıktı: Bütün vatandaşların sayımı yapılacaktır.» Herkes kendi şehrine gidip sayılmak ve yazılmakla mükellef tutuldu. Yusuf da El Celile'den En Nasıra adlı şehirden el Yehudiye'ye, (yani Beytilahme) geldi. Burası 'Beytilahm' diye bilinen ve Davud şehri idi. Çünkü Yusuf nişanlısı Meryem'le beraber Davud'un soyundandı. Nişanlısı Meryem'le beraber yazılmak için buraya geldi. Meryem gebe idi. Onlar burada iken Meryem'in günleri tamam oldu. İlk oğlunu doğurdu. Sardı ve evde bir yeri olmadığı için bir yemliğe koydu.»

BERNABA üçüncü fasılda diyor ki:

— O zamanda Kayser'in emriyle Yahudiyenin valisi Hildos idi. Bilatis Hannan ile Kayafan'ın manevi liderlikleri zamanında hakim idi. Onlar Kayserin emriyle bütün nufusları sayıp yazmağa başladılar. O zaman herkes şehrine gitti. Hangi soydan ise, zatını ispatladı ve yazılmak istediler. Yusuf Celil'in bir şehri olan Nasira'ye bağlı Beytilahme gebe olan hanımı ile beraber gittiler. Çünkü Beytilahm Yusuf'un şehri idi. O Davud'un familyasındandı. Kayserin emriyle orada yazılmak istiyordu. Beytilahm'e vardıklarında yatacak bir yer bulamadılar. Çünkü şehir küçüktü. Garibler yazılmak üzere çok gelmişlerdi. Şehrin haricinde çoban yatağı olan bir evde konakladılar. Orada iken Meryem'in doğum günleri tamam oldu. Bakire Meryem'i şiddetli bir nur kapsadı. Elemsiz olarak oğlunu doğurdu. Bulundukları evde yer olmadığı için Onu çaputlara sardıktan ve çobanın kulübesine bıraktıktan sonra kucağına aldı. Meleklerden büyük bir gurup sevinç ile eve geldiler. Allah'ı tesbih eder, Allah'tan korkanlara selâm müjdesini yayar-

lardı. Meryem ile Yusuf YESU'un doğumuna dair Allah'a hamdettiler. En büyük sevinç ile onu büyütmeye koyuldular.»

Okuyucu görür ki bu kitablarda ne hurmanın, ne de nehrin bahsi vardır. Ne de Meryem'in konuşmamayı adaması, ne de kavminin kınaması ve ne de İsa'nın beşikte iken konuşması vardır. Bütün bunlar Kur'an'da zikredilmiştir. O Kur'an ki, ehli kitabın bütün kitablarına hakimdir. Ehli kitabın bu hakikatlardan sükût etmesinde herhangi bir garabet yoktur. Evet, onların sükût etmesinde, Kur'an'ın da bunları ispat etmesinde bir garabet yok. Çünkü Cenab-ı Hak Kur'an'ında:

«Sonra bu misaklarını — sözlerini — bozdukları içindir ki, biz onları lânetledik. Ve kalblerini kaskatı ettik. Onlar kelimeleri yerlerinden oynatarak değiştirir, tahrif ederler. Ve onlar emredildikleri hakikatlardan nasib almayı da unuttular. İçlerinden pek azı müstesna sen onlardan daima bir hainlik farkına varıp duracaksın. Öyleyken yine onlardan suçluları bağışla ve aldırma. Çünkü Allah iyilik edenleri sever.» (El Maide, 13).

İmkân yoktur ki, Meryem'in gebe kalması ve doğurması Yahudiler arasında münakaşa vesilesi ve muhakeme vasıtası olmasın. Ve akıl kabul etmez ki, onlar Meryem'in **«Bu Allah'ın fiiliyle olmuştur. Herhangi bir insanın burada bir müdahalesi yoktur»** sözüyle ikna olsunlar. Oysa İncil'ler tamamen bu hususta dut yemiş bülbüller gibi sükût etmişlerdir. Daha önce belirttiğimiz gibi sadece, Kur'an'ı Kerim bu hadiseyi nakletmektedir. Kur'an'ın ibaresinden anlaşıldığına göre onlar Meryem'e zina isnad ettiler:

«Bir de Yahudilerin İsa'yı inkâr etmeleri ve Meryem'e zina isnadıyla büyük bir iftirada bulunup aleyhinde sözleri...» (En Nisa, 56).

İSA'NIN (A.S.) SÜNNET EDİLMESİ

Yahudi şeriatında çocuk doğumundan sekiz gün sonra sünnet edilir. Çünkü Allah (C.C.) İbrahim'e bunu emretmiştir. Mesih'in sekiz günü tamam olduğu zaman sünnet edildi. Onun sünneti Kur'an'da bahsedilmemektedir. Luka İncil'inin ikinci babının 21. âyetinde bahsedilmektedir. Sekiz günü tamam olduğunda çocuğun sünnet çağı geldi.

Ona YESU (İsâ) adı verildi. Nitekim bu isim daha önce meleklerden de gelmişti. Yani annesinin rahminde daha oluşmazdan önce..

Bernabe İncili'nin 5. faslında şunlar vardır:

«Sekiz gün tamam olduktan sonra Rabbin şeriatına göre, Musa'nın kitabında yazıldığı gibi, çocuk alındı. İkisi çocuğu kucakladılar. Sünnet etmek için mabede götürdüler. Çocuğu sünnet ettiler. Ona YESU' adını verdiler. Annesi onunla gebe kalmazdan önce melekler de bu ismi vermişlerdi...»

MECUSİLERLE (MUNECİMLER) YESU'

Mecusilerle Yesu hikâyesini, dört İncil'den sadece Matta ikinci babta alıyor ve Barnabe de İncil'inde zikrediyor. O hikâyenin hülâsası şudur:

Doğuda üç mecusi — ateşe tapan — göklerdeki yıldızları murakabe ediyorlardı. Onlara şiddetle parlayan bir yıldız göründü. Onlar o yıldızın yol göstermesiyle ta Yehuda'ya yani Beytilahm'a geldiler. Beytilahm'e gelirken YERUŞALİM'e uğradılar ve «Yehud'un kralı nerde doğdu?» diye sordular. Kral HİRODES bu sözü işitti ve irkildi. Kâhin ve kâtibleri topladı. Onlardan Mesih'in nerde doğacağını sordu. Onlar Beytilahm'de doğacağını söylediler. Hirodes gelen mecusileri gizlice huzuruna çağırdı. **«Niçin geldiniz?»** diye sordu, onlar **«Biz doğuda bir yıldız gördük. O bizi buraya getirdi»** dediler. Onlar Yehud kralına takdim edilmek üzere hediyeler getirmişlerdi. Böylece, Hirodes, onlara Beytilahm'e gitmeyi emretti. Ve o çocuğu araştırmalarını ve kendisine haber vermelerini istedi. Onlar Beytilahm'e gittiler. Yıldızın onları hidayet ettiği çocuğa secde edip hediyeleri takdim ettiler. Hirodes'tan çocuk konusunda korktuklarından onun yanına dönmediler. Oradan doğruca memleketlerine gittiler. Geri dönmediklerinden Hirodes onların kendisine karşı hile yaptıklarını anladı. Ve böylece Beytilahm'de doğmuş her çocuğun öldürülmesini emretti.»

Bana öyle geliyor ki bu hikâye doğmatik ve yapmacık bir hikâyedir. Ateşe tapanların İsa Mesih ile ne ilgileri olabilir? Yıldız onların önünden nasıl yürüyerek kendilerine yol gösterir? Niçin onları Yeru-

şalim'e getirmiştir? Niçin onları direkt Beytilahm'e götürmemiştir. Bu hikâyenin puta tapanların kitablarında birçok benzerleri vardır. İşte ince bir tetkik ile araştırma yapan Luka bunu zikretmemiş, buna işaret de etmemiştir. Mesih'in Mısır'a gittiğini de zikretmemiştir. Belki onların ikisinin Nasira'da kaldıklarını zikretmiştir.

YUSUF İLE MERYEM'İN İSA'YI (A.S.) MISIR'A GETİRMELERİ

Bu meseleyi dört İncil'den sade Matta ikinci babın onüçüncü âyetinde almış, bir de Barnabe zikretmiştir. Hülâsası şudur:

Hirodes, Beytilahm'de doğan her erkek çocuğun öldürülmesini emrettiğinde rüya âleminde Yusufu Necar'a çocuk ile annesinin Mısır'a götürülmesi emri verildi. Çünkü Kral Beytilahm'de doğan ve doğacak her erkek çocuğun öldürülmesini emretmişti. Yusufu Neccar acelece kalktı. Çocuk ve annesini alarak onları Mısır'a götürdü. Hirodes helâk olup gidinceye kadar da Mısır'da kaldılar. Helâk olduktan sonra rüya âleminde Yusuf'a çocuk ile annesini memleketlerine götürme emri verildi. Çünkü çocuğu öldürmek isteyenler helâk oldular. Ve böylece Yusuf da dönüş yaptı.»

Kim ki daha fazla açıklamalar istiyorsa Bernabe İncil'ine müracaat etsin. 6. faslın başından 8. faslın sonuna kadar bu konu işlenmektedir.

Kur'an'ın müfessirlerinden bazıları **«Meryem'in oğlu İsa'yı da annesiyle bir alâmet kıldık. Çünkü onu babasız yarattık. İkisini DÜZ ve SUYU BULUNAN YÜKSEK BİR YERDE barındırdık»** (El Muminun 50) âyetinde geçen bu YER'in Mısır olduğunu söylediler.

Mısır'daki Mesihiler «Hz. İsa ile Meryem Aynuşşems beldesinde durdular. Orada bulunan bir ağacın gölgesinde gölgelendiler» dediler. O, ağacın kökü ta yakın zamanlara kadar devam edegeldi. Ona Azra (yani Bakire)nin ağacı derlerdi. O ağaç El Matari'ye nahiyesine düşüyor. Ve halen de Mısır'daki hristiyanlar onu ziyarete gidiyorlar.

«El-Faruk beynel Mahluk u vel Halik» adlı kitabta bu hikâye tazif edilmektedir. Müracaat edilsin. (1)

---

(1) Bkz. el-Faruk Cild: 1 - Sahife: 29 e.

YESU', ALİMLERLE CEDELLEŞİYOR

Bu olay Yesu, (Beytilahm'e) dönüş yaptığında ve oniki yaşına geldiğinde oldu. Hirodes helâk olduktan sonra Melekler uyku âleminde Yusuf'a «Yehudiyeye dönüş yap. Çünkü çocuğu öldürmek istiyenler helâk oldular» dediler. Yusuf çocuk ile annesini aldı. Çocuk yedi yaşına gelmişti. Yehudiyeye gelmek istemedi. Zira işitmişti ki Hirodes'in oğlu Arhelaosun Yahudiye'de hâkim olmuştur. Böylece Yahudiye'ye değil de El-Celile gitti. Çünkü Yehudiye'de kalmaktan korktu. Yerleşmek için Nasira'ya gittiler. Çocuk hikmet ve nimet içinde, Allah ve insanların önünde büyümeğe başladı. Yesu 12 yaşına geldiğinde Meryem ve Yusuf'la beraber Yeruşalime (Orşelime) gidip Musa'nın kitabında yazıldığına ve Rabbın kitabına göre orada secde etmek istediler. Amaçları tamam olduktan sonra Yesuu kaybettiler. Bu hadiseden sonra dönüş yaptılar. Çünkü onlar zannettiler ki Yesu akrabalarıyla beraber vatanına dönüş yapmıştır. Bunun için Yusuf'la beraber Meryem de Yeruşalimden dönüş yaptılar. Yesuu akraba ve komşular arasında arıyorlardı. Üçüncü gün çocuğu âlimler arasında mabedde Namus (Cibril) hususunda münakaşa ederken gördüler. Herkesi, sual ve cevablarıyla şaşırtıyordu. Herkes **«ona nasıl bir ilim verilmiştir?»** diyordu. O hâlâ çocuktu. Okuma-yazmayı bile öğrenmemişti. Annesi ona çıkışarak:

«Ey oğul! Sen bizim başımıza ne getirdin. Babanla üç günden beri seni arıyoruz. Biz mahzunuz.»

Yesu ona cevab olarak:

«Bilmez misin Allah'ın hizmeti anne ve babaların hizmetine takdim edilir.»

Sonra Yesu, anne ve babasıyla (annesinin kocası veya nişanlısıyle) beraber Nasira'ya indi. Onlara itaatkâr bir evlât idi. Tevazu ve hürmet gösterirdi onlara.

İncil'den yapılan bütün bu nakillerinden anlıyoruz ki, Mesih güzel bir şekilde yetişti. Onun yetişmesinde herhangi bir toz yoktur. Din hususunda tâ küçüklüğünden beri gayret sahibiydi. Dinin hikmet ve esrarını öğrenmek hususunda son derece haristi.

Bilgilerini takviye ve ilmini tespit etmek için fırsat kolluyordu. Âlimlerle oturuyor, onlarla münakaşa ediyordu. Onlardan soruyor, on-

lara cevab veriyordu. Çocuklukla gençlik devresinin geçtiği muhit ilim, hikmet ve din muhitiydi.

İncil'ler Mesih'in oniki yaşından yirmi dokuz yaşına kadar olan döneminden bahsetmemektedirler. Bu dönemde Mesih nerdeydi? Bu on yedi senelik zaman içinde ne yapıyordu? Bu hususta İncil'lerde bir haber yoktur. Bazılarında annesi ve babasının Nasira'da yerleştiklerine dair işaretler vardır. Fakat adeti olduğu gibi bayram ve toplantı günlerinde kitabın tefsirini yapmadan, kitab hususunda yazar ve âlimlerle mücadele etmeden nasıl dururdu? Ve onun mabede dönüp veya din ile ilgili herhangi bir amelde bulunduğu hususu da İncil'lerde zikredilmemiştir.

Avrupalılar ve Avrupalı araştırmacılardan bazıları derler ki, Mesih bu müddet zarfında Hindistan'a gitti. BUDA ve törenlerini orada öğrendi. Vatanına dönüş yapınca öğretmeye ve vaaza başladı. Öğrettiği şeyler BUDA'nın öğrettiklerine denkti. Nefsin tekmili, ve temizlenmesi hususunda teşvikte bulunuyordu!...»

Avrupalılar bunu söyledikten sonra «Mesih'in öğrettikleriyle Buda'nın öğrettiklerini karşılaştırdığımızda ortaya çıkıyor ki Buda'nın öğrettikleri selbî idi. Yani o nefsi şerlerden tecrid etmeye teşvik ediyordu. Mesih'in öğrettikleri ise icabî idi. O nefsi vermeğe, bayramlarda ve seyranlarda, toplantı günlerinde nefsi hayır yapmaya teşvik ediyordu» dediler.

Benim bu hususta güvendiğim şudur: Onun bu on yedi senelik zarfındaki durumunun ilmini Allah'a havale etmek. (1)

MESİH'İN PEYGAMBERLİĞİ NASIL BAŞLADI

Kur'an-ı Kerim Mesih'in peygamberliğinin başlangıcını belirtmiyor. Nasıl başladığını açıklamıyor. İncil sahibleri bu hususta Zekeriya oğlu Yahya olan Yuhanna Mağmedani bir zaman çölde durdu. Orada çekirge ile çöl balı yiyordu. Elbiseleri deve tüyündendi. Beline deriden yapılmış bir kuşak bağlıyordu. Sonra Ürdün nahiyesinde göründü.

(1) Bkz. Kısasul - Enbıya Abdulvehhap Neccar S: 384 . Halebî Kahire Tarihsiz.

Tevbe ile halkı korkutuyordu. Yerusalim ve Erden (Ürdün'e) yakın olan muhitin ahalisi onun yanına gittiler. Onları Ürdün nehrinde vaftiz ediyordu. Göklerin sultanının yaklaşmasıyla onları korkutuyordu.

Kâhinler ona haber gönderdi ve sordular: **«O, İlya mıdır?»** O **«Hayır»** dedi. **«O, O Mesih midir?»** O **«Hayır»** dedi. **«O, O Peygamber midir?»**. O gene **«Hayır»** dedi.

Kâhinler **«O, halde sen bunlar değil isen niçin halkı vaftiz ediyorsun, yani yıkatıyorsun? Ne İlya'sın, ne Mesih'sin, ne de O, Peygambersin. Niçin bunu yapıyorsun?»** Ve kim olduğunu kendisinden ısrarla sordular. O, cevab olarak **«Rabbin yoluna hazırlanınız! Dosdoğru olarak onun yollarında yürüyünüz. Çünkü göklerin saltanatı yaklaşmıştır»** diye çölde bağıran ses benim» dedi. Bu cümle 3. İshah, 40. âyet Hazekiel'den alınmıştır.

Mesih Yuhanna'ya geldi. Onun eliyle Ürdün nehrinde vaftiz edildi. Ruhulkuds bir güvercin gibi onun üzerine indi. Bundan sonra Mesih kırk gün çölde oruç tuttu. Yemez, içmezdi. Sonra orucunun akabinde açlık hissedince şeytan tarafından denendi. Şeytan ona gelip: **«Eğer sen Allah'ın oğlu isen söyle ki bu taş ekmek olsun.»** Mesih ona «sadece ekmekle insan yaşar değildir» diye yazılıdır. Belki insan Allah'ın femmi kudretinden çıkan her kelime ile yaşıyor» dedi.

Böylece onu heykelin tam kanadında durdurdu. **«Eğer sen Allah'ın oğlu isen buradan nefsini aşağıya at. Çünkü yazılıdır ki o Meleklerine seni korumalarını vasiyet etmiştir. Onlar seni ellerinin üzerinde taşırlar. Ta ki bir taşa ayağın çarpmasın.»**

Mesih ona **«Yazılıdır ki mabudun olan Rabbini denemeyeceksin»** dedi.

Böylece İblis onu yüksek bir dağın tepesine çıkardı. Ona yerin memleketlerini ve vecdini gösterdi. **«Sana bütün bunları vereceğim, eğer sen gülüp bana secde edersen»** dedi.

Mesih ona: **«Ey şeytan! Git. Çünkü yazılıdır ki mabudun olan Rabbe secde edeceksin. Sadece ona kulluk yapacaksın.»** dedi. Böylece şeytan Mesih'in yanından ayrıldı. Melekler geldi. Mesih bunun akabinde anladı ki Yuhanna ölmüştür. Böylece Celile'ye geldi. Nasıra'yı

terketti. Kefer-Naim denilen yerde durdu ve Allah'ın saltanat müjdesini durmadan veriyordu. Mesih'in yaşı otuzdu. (1)

Bu hususta Barnabe'nin rivayeti de vardır. Barnabe hülasa yapmaksızın 10. fasılda rivayeti nassen şöyle varid olmuştur:

30 yaşındaki Yesu..

Zeytin dağının üzerinde Melek Cebrail'den İncil'i aldı..

Yesu, otuz yaşına geldiğinde kendisinin dediği gibi Zeytindağına zeytin toplamak için annesiyle beraber çıktı. Öğle vakti namaz kılmakta iken şu kelimelere vardı:

— **Ey Rab! Rahmetle.**

Bunları söylerken bir nur kendisine göründü. Onu kapsamıştı. Sayısı belli olmayacak kadar Melek onu kapsamıştı. O Melekler Allah'ın hamdi yapılsın diyorlardı. Cebrail (A.S.) olan Melek bir ayna gibi pırıl pırıl parlayan bir kitab getirdi. O, Yesuun kalbine indi. O kalb ki, Allah'ın ne yaptığını, ne dediğini onunla biliyordu. Allah neyi irade eder, onunla farkediyordu.»

MEVCUD İNCİL'LER

İNCİL, İsa'dan (A.S.) sonra olup onun hallerini, yaptıklarını, vaazlarını, mûcizelerini belirten kıssalara denir. Tabi bu, urfî mânâsıdır. Kilise dört İncil'i kabul eder: 1) METTA, 2) MARKOS, 3) Luka, 4) YUHENNA. Bu İncil'lerden hiç biri Hz. İsâ'nın zamanında yazılmamıştır. Hz. İsa'dan sonra talebeleri, talebelerin talebeleri peygamberlik kıssalarını yazdılar. Herkes yazdığına İncil dedi. İncil'ler yüz küsura kadar çıktı. Aralarından dördü seçildi. Kilise kanunu oldu. Müellifin eliyle yazılmış bir tek İncil nüshası mevcud değildir.

1 — **Metta İncili:**

Hıristiyanlara göre ilk İncildir. Metta'nın esas nüshasını yaktılar. Elde bulunan onun tercümesidir. Çünkü aslı İbranice idi. Cirumun ifade ettiği gibi bugünkü Metta'nın mütercimi dahi bilinmemektedir.

---

(1) Metta 3. Bab, 4. Âyet. Markos 1. Bab, 3. Ayet. Luka 3. Bab. Yuhanna 1. Bab.

Hindistan'da Mesih'in dinini yaymaya giden Pantiyos, Metta'nın herşeyi İbranice yazılmış bir İncil nüshasını orada buldu. Bu İncil, İskenderiye'ye getirildi. Kayserin kütüphanesinde ta Kayser zamanına kadar kaldı. Fakat bu İbranice nusha bilâhere kayboldu. Kaybolduktan sonra Yunancatercümesi ortaya çıktı. Fakat kimin tercüme ettiği bilinmemektedir.

2 — Markos İncili:

Butrus 1880'de Beyrut'ta basılan **«Murevvicil-Ehbar-fi Teracimil Ebrar»** adlı kitabında hulâsa olarak şunu söylüyor:

Markos, Lavi kabilesinden bir Yahudi idi. Butros'un talebesi idi. Beş şehir ikliminde doğup dünyaya geldi. Roma ehlinin isteği üzerine İncil'i yazdı. İsa'nın (A.S.) mabudiyetini inkâr ediyordu. İncil'inde Mesih İsa'nın Betros'u övdüğünü yazmıyor. İskenderiye hapishanesinde Milattan (68) altmış sekiz sene sonra öldürüldü. Onu öldüren putperestlerdi. Onun İncil'inin telif tarihinde de Hristiyanlar ihtilâf etmişlerdir. Bazıları Petros'un tedbiriyle Milâdın 61. senesinde ümmetlerin yararı için İncil'ini yazmıştır, dediler.

3 — Luka İncil'i:

Matta İncil'inde ihtilâf eden hristiyanların Luka İncil'i hakkındaki ihtilâfı daha az değildir. Luka, Antakya ehlinden bir doktordu. İsa Mesih'i asla görmemişti. Hristiyan dinini Pavlos'tan öğrenmişti. Pavlos da mutaasıp bir Yahudi idi. Hristiyanlığa karşı son derece düşmanlık beslerdi. O da İsa - Mesih'i görmemiştir. Daimi bir şekilde hristiyanlara kötülük yaptı. Baktı ki, hristiyanlara yaptığı kötülük onun açısından faide vermiyor. Bu sefer hristiyanlığa hileli yollardan girmeğe teşebbüs etti. Mesih'e inandığını belirtti. Ve iddia etti ki, sara hastalığına tutulmuştu. Sara halinde İsa Mesih onu ellemiş ve onu etbalarına kötülük yapmaktan menetmiştir. İşte o vakitten itibaren İsa'ya iman etmiş, İsa Mesih onun İncil'ini müjdelemek için onu vazifelendirmiştir. O, hilesini kiliseye de yutturdu. Odur hristiyanları Hz. İsa'nın getirmiş olduğu namusun gereklerinden çıkarmaya teşvik eden. Isa o namusun ahkâmını iptal etmek için değil teyid etmek için gelmiştir. Fakat Pavlos onlara murdar olan hayvanın etini yemek, şarap

içmek gibi haramları helâl kıldı. Onlara bildirdi ki amel olmasa dahi, iman tek başına kurtuluşa vesile olur. Luka, İncil'ini Markos İncil'inden sonra telif etti. Bu da Petors ve Pavlus'un ölümünden sonra oldu.

4 — Yuhanna İncil'i:

Mesihlilerin birçokları, Yuhanna İncili'nin, Mesih'in oniki talebesinden olan Yuhanna yazmış değildir. Talebe Yuhanna'nın babasının adı Zebdi'dir. Balıkçı idi. Celile'nin Sayda kısmında doğmuştur. İsa'nın (A.S.) cidden sevmiş olduğu Yuhanna odur. Bu İncil'in telif tarihinde ihtilâf vardır. Bazıları (65), altmış beşde, bazıları (96) doksan altı, bazıları (98) doksan sekizde telif edildiğini söyler. Hristiyanların birçokları; bu İncil İsa'nın talebesi olan Yuhanna'nın İncil'i değildir demişlerdir.

Hulâsa: Tetkik neticesinde bilmiş oluyoruz ki, bütün bu İncil'ler özel bir gaye için yazılmıştır. Bu da Mesih'in ilâhlığını ispat etmek, Mesih'in insan olduğunu savunan bütün talimleri ortadan kaldırmaktı. İncil'lerin müellifleri ayrı ayrı olduğundan dolayı kendileri de ihtilâflı olmuşlardır. Bazıları İncil'lerinde bir takım halleri, bir takım acaiblikler zikrediyorlar ki, diğerleri onlardan bahsetmiyor. Bazıları bir haberi eksiklik veya fazlalık bakımından diğer İncil'deki habere ters düşecek şekilde naklediyor.

Bernabe İncil'i:

Barnabe Mesih'in etbaından ve onun davetini neşretmeye devam edenlerden idi. Göklerin melekûtünün yaklaştığını müjdelemeğe gayret gösterenlerdendi. Onun hakkında «Kitab-ul-Ağmal»ın Bab 2 âyet: 36 da şöyle denilmektedir:

Havarilerden olan Yusuf Bernaba (Bernabas) — Vaiz oğlu diye şöhret bulmaktadır — aslen Kıbrıs'lı Lavi'lerdendi. Bu kişi kilisede güvenilir bir kişi idi. Halkı dine davet etmek hususunda o seçilirdi. «A'malur - Rüsül» Bab 11. âyet 22. Yureşalimde bulunan kilisenin ezanında onlardan haber dinledim. Barnabe'yi gönderdiler. Antakya'ya gitsin diye. 23, o Barnabe gelip Allah'ın nimetini görünce sevindi. Halka kalbinin bütün azimetiyle Rabbe sebat kılmak üzere vazetti. 24. Çünkü O salih bir kişi idi. Ruhulkudus ve iman ile dolu idi. Böylece büyük bir cemaati Rabbe kattı, yetiştirdi.

A'mal, Bab 11 — Ayet: 29:

Talebeler mümkün olduğu nispette herbirisi Yehuda'da sakin olan kardeşlerin yararına bir şeyi hizmet olsun diye göndermeyi lüzumlu gördüler.

30. Bunu yaptılar. Barnabe ve Saul eliyle onu ihtiyarlara gönderdiler.

A'mal, Bab 12 — âyet: 25.

Barnabe ve Şaul Yureşalim'de hizmeti ikmal ettikten sonra dönüş yaptılar. Beraberinde Markos lakabıyle tanınan Yuhanna'yı da götürdüler.

A'mal, Bab 13 — âyet: 2.

Onlar Rabbe hizmet ettikleri ve oruç tuttukları bir anda Ruhulkudus onlara 'Bana Barnabe ve Saul'u getiriniz. Onları yapmağa davet ettiğim amel için' dedi.

A'mal 15 — âyet: 11.

Lâkin Rab Yesuun nimetiyle iman ederiz ki, onlar kurtulduğu gibi biz de kurtulalım. Bütün cumhuru susturalım. Onlar Barnabe ve Pavlos'u dinlerlerdi. Bu iki şahıs Cenab-ı Hakkın yapmış olduğu bütün âyetler ve ümmetlerde icra etmiş olduğu bütün acaibliklerden bahsederlerdi.

Barnabe'nin havarilerden olduğunu ispat eden daha çok nakiller vardır. Son olarak Amalın 15; babın 35. âyetini nakledelim:

Pavlos ve Bernaba'ya gelince, onlar Antakya'da durdular. Halka talim ederler ve beraberinde birçok kimseler de olduğu halde müjde veriyorlardı. Rabbin kelimesinin müjdesini veriyorlardı.

İşte, bu Barnabe'nin mudevven bir İncil'i vardı. Matta, Luka, Markos ve Yuhanna İncil'leri gibi Mesih'in kıssasından ibarettir. Senedi kesiktir. Tıpkı diğer İncil'lerin senedlerinin kesik olduğu gibi... Bu İncil'i arapçaya tercüme eden Dr. Halil Saade şunları söylüyor:

Araştırmacıların bu İncil hakkındaki görüşleri çelişkilidir. Tarihçilerin bu hususta mezhepleri ayrı ayrıdır. Bu hususta dalalet ve hidayeti karıştırmışlardır. Bunun hakikatini doğruluk ve havai nefis

arasında araştırmışlardır. Eserleri ve kitabları konuşturmuşlardır. Asırlar ve şehirlerden sormuşlardır. Bütün bu didinmelere rağmen hastalığı şifaya kavuşturacak, susuzluğu giderecek birşey elde edememişlerdir. Bu İncil'in nushası Papa Siktis Kütübhanesinde Roma'da idi. Faramerino adlı bir rahib onu görünce gizlice aldı. Okudu ve İslâm'a girdi. Bu da 16. asrın sonlarında oldu.

Dr. Halil Saade, bu İncil'in önsözünde der ki:

«Bernabe İncil'inin kâtibi, Endülüs'lü bir Yahudidir. Yahudi dinini son derece iyi biliyor. Ona muttalidir. Hristiyan olmuş, hristiyanlığı da son derece iyi bir şekilde kavramıştır. Sonra Müslüman olmuş, İslâm dinine de vakıf olmuştur. Kanaatı, en doğru bir kanaat ve sevaba en yakin olandır.»

Sonra Dr. Saad'e şöyle devam eder:

Bütün bunlardan sonra bu İncil hikmetten apaçık âyetleri kapsamaktadır. Edebi felsefeden yüksek bir tarz işlemektedir. Tabirlerinin basit olmasına rağmen yüce belâgatıyla akılları sihir etmektedir. Bu İncil beşeri düşünceleri yüce ufuklara götürmekte, onları hayvani şehvetlerden tenzih etmeğe çalışmaktadır. Marufu emr, münkeri nehyeder. İnsanları faziletlere teşvik eder. Rezaletleri çirkin olarak göstermeğe çalışır. İnsanı diğer insanlara ihsan etme yolunda nefsini feda etmeğe çağırır. Ta ki insandan enaniyetin her türlü etkisi gitsin. Ve insan kardeşlerinin yararı için yaşasın.

Bu İncil'i neşreden Seyyid Muhammed Raşit Rıza 'mukaddime'sinde şöyle diyor:

«Barnabe İncil'inden bahseden en eski kitab Papa Birinci Calisyosun kilisece okunması yasak ve haram olan kitablar listesini kapsayan kitabtır. Calisyos Miladın beşinci asrının sonlarında Papalık vazifesine gelmiştir. Yani Resûlü Ekrem'in peygamberliğinden önce Papa olmuştur. Buna rağmen Dr. Saade'nin dediği gibi bazı Avrupa âlimleri bugün Bernabe İncil'i hakkında şüphe ediyorlar. Fakat ispat daima nefyden öncedir. İşte ispat ediyoruz ki, Resûlü Ekrem gelmezden önce 1. Calisyos bu İncil'den bahsetmiştir.

Durum ne olursa olsun Barnabe İncil'i Hz. İsa'nın hakkında telif edilen İncil'lerden birisidir. Fakat belâgatı bakımından hepsinden üs-

tündür. Tâbirlerin incelikleri bakımından hepsini geçmiştir. Bazı emirleri sarahaten ve açıkça ortaya koyuyor. Umulur ki kiliseyi onun aleyhine kışkırtan o, emirlerdir. Öyle ki, Papa Calisyosun onu yasak kitablar listesine dahil etmiştir.

Meselâ: O emirlerden birisi Hz. Muhammed'in ismini açıkça birçok yerde nakletmesidir. Ben Bernabe İncil'inden nakil yapıyorumun manası; «Bu İncil'e ne önünden ne arkasından herhangi bir batıl gelip karışmamıştır» demek değildir. Belki onun rivayeti hadiseler için daha açık ve hadiseleri daha tam manasıyla araştırmıştır. Ondan dolayı naklediyoruz. Benim nazarımda Bernabe İncil'inin bazı konuları şiiri mübalâğalardan hali değildir. Bununla beraber Dr. Saade mukaddimesinde Bernabe İncil'i hakkında uzun uzadıya ihtimalleri ve reyleri naklettikten sonra şunu söylüyor:

«Başka bir İncil vardır. Ona Oğintosi İncil'i deniliyor. Onun da namı ve nişanı silinmiştir. O papaz Pavlos'un aleyhinde işlenen bir mukaddime ile başlar. Bernabe İncil'inde olduğu gibi bir hatime ile sonuçlanır. Muhtemeldir ki, Oğintosi İncil'inin yazarı Bernabe İncil'ini yazanın (fikir) babası olsun.»

Yani Bernabe İncil'i bundan alınmıştır ihtimali vardır...

Ben de Dr. Saade'ye karşılık derim ki, muhtemel ki bu Oğintosi İncil'inin babası Bernabe İncil'i olsun. Yani o, Bernabe İncil'inde bulduklarını yazıp iktibas etmiştir. Bernabe İncil'inin bu Oğintosi İncil'ine esas ve kök olması sıhhatli olabilir. Ve insanlıkta kardeşlerimiz olan Mesihiler bütün İncil'leri imha etmeseydiler, kilise onların okunmasını yasak ilân etmeseydi onların hepsi elimize geçeceklerdi. Tahrif edilmiş olsalar dahi hepsine muttali olurduk. Ve güzel bir panayır olurdu. Fakat kilisenin o yasağı bütün o İncil'leri yok etti. Belki de onların içerisinde pek iyileri de vardı. Eğer böyle olmasa Oğintos İncil'i ve dört İncil'de bahsedilen diğer İncil'ler nerededir? Pavlos meselâ halkı birtakım İncil'lerin söylediklerinden sakındırıyor. **«Bunlar, Mesih'in İncil'ini değiştirmek istiyor»** diyor. Onlar nerededir?

HAVARİLER

Havariler Meryem oğlu İsa'nın (A.S.) arkadaşlarıdır. Onları o, seçmiş ve talebe edinmiştir. Onlar ona îman etmekte tereddüt göstermediler. Onun talebeliğini yaptılar. Ondan öğrendiler. Oniki kişi idiler.

HAVARİ kelimesi İbranice olarak bilinmemektedir. Arapça olursa, Kamus sahibi Resûlüllah'ın havarisi Zübeyr bin Avvam'a ıtlak olunmuştur diyor. Tetkik neticesinde görülür ki, Peygamber için Ensar ne ise, Hz. İsa için de Havariler odur. İncil'lerde «Talebeler» tâbiriyle bahisleri geçmektedir. Yani ilim talebinde arkadaşlık yapanlar.

Havarilerin Matta İncil'inde onuncu babda isimleri geçmektedir. Bernabe İncil'inin 14. faslında isimleri geçmektedir. Matta'nın katında Havariler:

1 — Simun (Petrus da deniliyor), 2 — Endereas (Simun'in kardeşi) 3 — Yakub bin Zebedi, 4 — Yuhanna (Yakub'un kardeşi), 5 — Filipus, 6 — Bartolomeus, 7 — Tomas, 8 — Metatel-Aşır (vergici) Alfeus'un oğlu, 9 — Yakup, 10 — Taddeus, 11 — Simun Gayyur, 12 — Yehuda İskaryot'tır.

Havarilerin Bernabe'deki adları:

1 — Endereas, 2 — Simun (yani balıkçı Petrus), 3 — Bernabe, 4 — Metatel-eşar, 5 — Yuhanna bin Zebedi, 6 — Yakub bin Zebedi, 7 — Tedaeus, 8 — Yahuda, 9 — Bersulmas, 10 — Filipus, 11 — Yakub bin Alfaus, 12 — Yehuda İskaryot'tur.

Görüldüğü gibi Bernabe Toma ile Simunogayurun adlarını çıkarıyor, kendi ismi ile Tedaeus ismini koyuyor. Sevab ve doğruluk Bornabe ile beraberdir. Fakat kilise Bernabe ile Simun'un isimlerini havariler arasından silmiştir. Çünkü ikisi de aynı fikirde idiler. Diğer kişileri havarî listesine sokmuşlar.

Hz. İsa'ya iman eden bu havarileri Hz. İsa Yahudi köylerine, şehirlerine gönderir ki, İsa'nın (A.S.) davetini inkâr eden, İsa (A.S.) hakkında yalanlar uyduran kimseleri dinine davet etsinler. Bu havarilerin hepsi bir defada gelip İsa'ya iman etmiş değildirler. Değişik zamanlarda gelmişlerdir. Cenab-ı Hak, Al-i İmran, el Maide ve Essaf

sûrelerinde havarilerden bahsetmektedir. İstersen Âl-i İmran sûresinin (52-53.) âyetlerini, El Maide'nin (111.) âyetini, Essaf'ın (14.) âyetlerini oku.

HAZRETİ İSA'NIN MÛCİZELERİ

Mûcize adeti yırtan ve tehaddi ile (yani meydan okumakla) beraber olan bir emirdir. Cenab-ı Hak onu peygamberlerinden herhangi birisinin eliyle meydana getirir. Onunla beraber muarız da yoktur. Sanki Cenab-ı Hak, o mûcize ile o kendilerine peygamber gelmiş kullarına **«Benden size tebliğ ettiği hususta peygamberimi tasdik ediniz»** diyor.

Mûcizelere benzer birtakım harikulâdeler peygamber olmayan insanlardan çıkar. Meselâ: gerçek bir müslümandan böyle bir harika çıkarsa onun adı KERAMET'tir. Hindistan'ın putperest fakirlerinden, bir kâfirden, bir putperestten, bir ateşe tapandan çıkarsa onun adı İSTİDRAÇ'tır.

İsa (A.S.) vazu-irşada başladığı zaman Allah tarafından mûcizelerle takviye edildiğini söylüyordu. O mûcizeleri başkası yapamazdı! O çamurdan kuş şekilleri yapar, sonra üfler. O da Allah'ın izniyle kuş olup uçardı. O anadan doğma körleri göze kavuşturur, alaca hastalığına tutulmuşları el vurmak suretiyle şifaya kavuşturur. Allah'ın izniyle ölüleri diriltiyordu ve onlara yiyeceklerini ve evlerinde saklamakta oldukları rızıklarını açıklıyordu. Bütün bu mûcizeler onun doğruluğuna kâfi derecede delildirler ve onların iman etmesini de gerektiriyor. Onlara Tevrat'ı tasdik ettiğini, Tevrat'ın bütün hükümlerine iman ettiğini ve onları da ona tabi olmaya teşvik ettiğini söylüyordu, açıklıyordu. Onlara Tevrat'ta haram edilen bazı şeyleri helâl kıldığını da söylüyordu.

Böylece halk, İsa (A.S.) hakkında onu yalanlayanlarla kabul edenler olmak üzere iki guruba ayrıldı. İstersen Al-i İmran sûresinin 49-51. âyetlerini, el Maide sûresinin 110. âyetini, Ez Zuhruf sûresinin 63-64. âyetlerini oku.

Hz. İsa'nın bu mûcizeleri fiilen kendisinden vaki olmuş mudur? Yoksa bu mûcizeleri her an yapabilirim demekle mi iktifa etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de o mûcizelerin Hz. İsa'dan sadır olduklarına dair açık bir ibare yoktur. Kur'an Hz. İsa'dan bu mûcizeleri oluşturmaya istidat vardı. Bunları yapmaya Cenab-ı Hak ona bir kuvvet verdiğine delâlet ediyor.

Fahreddin Razi'nin çokça kendisinden nakl yapmakta olduğu Ebu Müslim de böyle diyor. Fakat biz bununla beraber deriz ki, nefis bu mucizelerin İsrailoğullarının gözleri önünde cereyan etmesine daha mutmain oluyor. Çünkü Cenab-ı Hak **«Hatırla o zamanı ki İsrailoğullarını senden uzak tuttuk. Onlara beyyinelerle, (mûcizelerle) geldiğin zaman onlardan kâfir olanlar 'Bu apaçık bir sihirdir' dediler.»** (Saf: 6) buyurmuştur.

İncil'lere gelince, onlar bu hususlarda çok acaiblikleri ve harikulâdeleri zikretmektedirler. Onları zikretmeye hacet yok. Ancak kesin olarak biliyoruz ki, Cenab-ı Hak diğer peygamberlerine verdiği gibi kulu ve Peygamberi Hz. İsa'ya da birçok mûcizelerin istidadını vermiş ve birçok mûcizeleri de vaki olmuş ve görülmüştür. (1)

HAZRETİ İSA HAKKINDA SON SÖZ

Hz. İsa'nın sonucu Kur'an Kıssalarına göre hem acaibtir hem de apaçık bir şekilde cereyan etmiştir. Hz. İsa kâhinler ve ferisileri talimleriyle tenkid etmekle riyakârlıklarını ortaya çıkarmış, habisliklerini ortaya sermiş Onlar da bundan dolayı Hz. İsa'ya her türlü hileyi düşünmüşler ve onu öldürmek için bütün yollarıdenemeye girişmişlerdir. Böyle olunca Rum (Bizans) genel valisine Hz. İsa'yı şikâyet etmek için bir sürü iftiralar dizmişlerdir:

«Ben Yahudilerin kralıyım» diyormuş. **«Oysa biz Romalı Kayser'in krallığından başka bir kral kabul etmiyoruz»** şeklinde iftiralar yaparlardı. Bunun üzerine vali Meryem oğlu İsa Mesih'i yakalamak için bir gurubu gönderdi. Bu durum Hz. İsa'yı yakından ilgilendiriyor ve ona bir eziyet dokunmasından korkardı. Cenab-ı Hak onu onların elinden kurtardı. Onlardan tertemiz yaptı. Onun benzerliğini, hain ve onlara jurnalcılık yapan bir talebesinin üzerine attı. İncil'lerin tarifine göre bu İs-

(1) Bkz. Kısasul - Enbiya Abd. Veh. Neccar 410. el-Halebî Kahire.

karyot Yehuda'dır. Öyle bir hale geldi ki onu her gören **«Bu İsa'dır»** diyordu. Bu tutulup asıldı ve öldürüldü. Mesih İsa onların şerrinden kurtuldu. Cenab-ı Hak tamam olacak hadiseyi Mesih'e bildirdi. Halk arasında Nasiralı Yesuun öldürülmüş olduğu haberi yayıldı. Cenab-ı Hak **«Onlar İsa'yı öldürmediler. Onu çarmığa germediler. Fakat onlar için benzetildi»** (Nisa: 157) buyuruyor. Yani İsa'nın (A.S.) benzerliği başkasının üzerine atıldı. Bu hadise daha ilerdeki âyetlerde gelecektir.

Hafız İbn Kesir, İbn Cerir ve başka müfessirler İsa'nın (A.S.) tutulma zamanı yaklaştığında arkadaşlarından üç defa birisi çıksın da kendisini İsa'ya feda etsin diye istedi. **«Bunu yapanın mükâfatı da cennettir»** dedi. Fakat her defasında aynı kişi çıktı. Düşmanları geldikleri zaman Cenab-ı Hak o çıkanın üzerine İsa'nın (A.S.) benzerliğini attı. Onu gören herkes, onun İsa (A.S.) olduğunda şüphe etmiyordu. Onu tuttular. Çarmığa gerdiler ve öldürdüler. Musa Carullah, onun Yehuda el-İskaryot olduğunu söylüyor. Bu da, muhtemeldir. Fakat şayia bunun tam tersidir. Bir şayiaya göre Hz. İsa'nın benzerliği kendisine verilen Yehuda el-İskaryot'dir. Zira o kâhinleri Hz. İsa'ya karşı kışkırttı ve onlara İsa'nın (A.S.) yerini gösterdi. Bu hususta Âl-i İmran sûresi âyet ellibeş, Nisa, âyet ellisekizi okuyunuz..

Kur'an müfessirleri «Ey İsa! Şüphesiz ben seni öldürüp katıma kaldıracağım. Kâfir olanlardan seni tertemiz yapacağım» (Nisa: 157) âyetinin tefsirinde sekiz vecih zikretmişlerdir:

1 — Seni katıma kaldırıcıyım ve öldürücüyüm. Böylece kelâmda takdim ve tehir vardır.

2 — Âyetten maksat senin ecelin yerine gelecek ve o zaman seni öldüreceğim, ecelinle öleceksin. Seni öldürecek hiç kimseyi sana musallat kılmayacağım demektir. Bu tevile göre, bu âyeti celîle, Hz. İsa'nın düşmanlardan masun kalışından kinayedir. Onların İsa'nın başına getirmek istedikleri, kurmakta oldukları fırıldak ve tuzaklardan onu koruyacağım demektir. Çünkü ecelini tamamlayıp normal bir şekilde ölmesi bunu iktiza eder.

3 — Seni kabzedip şahsını yerden kaldıracağım.

4 — Buradaki vefattan maksat uykudur. Çünkü uyku vefata, ve-

fat da uykuya ıtlak olunur. (Zaman zaman birisi diğerinin yerinde kullanılır.)

Rebi'den rivayet edildiğine göre, Cenab-ı Hak, İsa'yı (A.S.) semaya kaldırdığı zaman, İsa (A.S.) uyku halinde idi. Allah'ın bunu böyle yapması İsa'ya (A.S.) bir şefkati ilâhisidir.

5 — Seni, göğe kaldırmak suretiyle ölmüş bir kimse gibi kılacağım.

6 — Seni hem ruhunla hem bedeninle refedeceğim.

7 — Burada vefattan maksat, şehvani kuvvetlerin ölümüdür. O kuvvetler ki, insanın melekût ile bağ kurmasına mani olurdu.

8 — Âyetten maksat, amelin kabul edeceğim (veya amelini karşılıyacağım.)

Alûsi tefsirinde «Bu tevillerin çoğu uzaklıktan hali değildir. Hele sekizinci tevil tamamen uzak bir tevildir. Ve dokuzuncu bir tevil daha vardır. O da şudur:

İbn Cerir, Vehb'ten rivayet ediyor:

«Allah İsa'yı günün üç saatinde öldürüp onu katına refedinceye kadar bu ölüm hali devam etti» diyor.

Hakim'in rivayetinde; Cenab-ı Hak onu yedi saat öldürdü, sonra diriltti sözleri vardır.

Benim ihtiyar ettiğim, seçtiğim vecih şudur: Cenab-ı Hak İsa'yı Yahudilerden kurtardı. Onlar İsa'yı yakalamadılar. Ve İsa (A.S.) öldürülmedi ve çarmıha gerilmedi. İkinci vecih, bu mânâyı ifade ediyor. Âyet İsa'nın (A.S.) düşmanlardan masun oluşundan kinayedir. Bu vecih kabule şayan bir vecihtir. Çünkü bu makamda ilk insanın zihnine gelen mânâ budur. Ve bu Cenab-ı Hakkın İsa'nın (A.S.) düşmanlarının bütün plânlarının yakıp yıkıp yok etmesine delâlet eden biricik vecihtir. Nitekim Cenab-ı Hak **«Onlar plân kurdular, Allah da plân kurdu. Allah plân kuranların en hayırlısıdır»** (Âli- İmran: 54) buyurmuştur.

Ben hiçbir şeyinden taaccüp etmiyorum. Çünkü Vehb ve onun gibi, aslen Yahudi olup gelip Müslüman olanların Hz. İsa'nın

durumuna el atmaları bundan daha hayret vericidir. Onlar Müslüman oluncaya kadar Hz. İsa'nın katı düşmanları idiler. (1)

Burada bir sual varid oluyor :

İsa (A.S.) sağlam olarak kurtulmuş ise, onun benzerliği başka birisinin üzerine atılmış ve o öldürülmüş ise acaba Hz. İsa nereye gitti?

Cevab: Müslümanların cumhuru şu kanaattedir ki, Cenab-ı Hak onu ruhuyla, cesediyle diri olarak semaya götürmüştür. Onların delili de bahis konusu olan bu âyeti celîledir. Fakat burada ikinci bir sual kalıyor:

Bu hususta varid olan haberler, hadisler İsa'nın (A.S.) ruhuyla cesediyle semaya yükselmiş olduğunu ve orada diri olduğunu ve zamanın sonunda gelip de Mesih Deccal'ı öldüreceğini ifade ediyorlar. Bu sualin cevabı da şudur:

Bu haberlerin bir kısmının silsilesi Resûlüllah'a kadar gitmiştir. Bir kısmı da tefsir âlimlerinin reyidir. Bir kısmı da Yahudilikten İslâma giren, Kaabul Ahbar ve Vehb bin Münebbih gibi âlimlerin fikirleridir. Bu haberlerin durumu ne olursa olsun, ibareleri ne kadar sarih ve açık olursa olsun, bunlar bir takım ahadi reyler ve ahadi hadislerdir. Önünden ve arkasından batıl kendisine karışmayan, Hakim ve Hamid olan Allah'ın katından gelen Kur'an'ın açıklığının kudretine hiçbir zaman ulaşamazlar. Mümkün değildir ki, bu haberler nefiste kesin bir inanç oluştursun ki, o nefisin sahibi, «Allah İsa'yı (A.S.) göklere diri olarak çıkartıp, götürmüştür. Ve tekraren Cenab-ı Hak İsa'yı (A.S.) gökten yere indirecektir. O, «Mesihi-Deccal» künyesiyle şöhret bulmuş bir habisi öldürecektir. Ve Cenab-ı Hakkın yarattığı, o Deccal'ın zamanı ve vakiti bilinmeyecektir» tarzında inansın.

Mümkün değildir ki bu haberler insanda bir inanç meydana getirsin ki, insan o inançtan kaydığı zaman, İslâmdan çıksın.

Eğer o haberlerdeki uzunluk olmasaydı onları nakledecektik. Fakat malûm ve meşhur olduklarından dolayı terkediyorum. Hadis ve

(1) Bkz. Kısasul - Enbiya Abd. Veh. Neccar 423 - Halebî - Hahire Tarihsiz.

tefsir kitablarına, Taberi ve İbn Kesir gibi tefsiri birrivaye mecmualarına müracaat edilsin. (1)

Abdulvahabı Neccar bu ibareleri naklettikten sonra şunları da ekliyor:

El Menar tefsirinde: Üstad ül İmam, âyeti zahiri üzerine takrir ettikten sonra «TEVEFFİNİN mânâsı, zahirdir. Yani normal öldürmek demektir. Bu ölümden sonraki REFİ, ruhun refidir. Yani ruhun yükseltilmesi, yücelere kaldırılmasıdır. Bu tefsir sahibinin REFİ ve nüzülün ahir zamanda olacağını ifade eden hadis hakkında iki tahrici vardır:

1 — Bu ahadi bir hadistir. İtikadî bir emire bağlıdır. Çünkü gayb emirlerindendir. İtikadî emirler ise, ancak kesin Naas'tan alınabilir. Çünkü itikadî emirlerde hedef yakinlik, (yüzdeyüzlük)tür. Bu hususta mütevatir bir hadis yoktur.

2 — Onun nüzülünü ve yeryüzünde hükmetmesini ruhunun ve risaletinin sırrının halka hakim olacağı şeklinde tevil edilmiştir. Onda galib olan rahmet, muhabbet, barış, zahirlerin yanlarında durmayıp da şeriatın maksatlarına yapışmak, kabuklara yapışıp ta özden uzak durmamak gibi onun taliminde galib olanlar hükmedecektir demek oluyor.

Öyleyse Mesih (A.S.) Yahudilere yeni bir şerîat getirmedi. O ancak onlara, Musa (A.S.) şerîatının lâfızları üzerinde donup kalmaktan uzaklaştıran, onları, sistemin özüne vakıf kılmaya çağıran bir emirle geldi. Ondan ne murattır, ne maksattır? Onu bildiren bir durumla geldi. Onu gözetmelerini emreden, onları edeblerin kemalini araştırmak suretiyle ruhlar âlemine cezbedenle geldi. (2)

Menar sahibi şunu da nakletti:

Ustadi İmam'dan Mesih Deccal ve Hz. İsa'nın onu öldürmesinin durumu soruldu. Cevab olarak şöyle dedi:

Deccal hurafelerin remz ve işaretidir. Allah'ın sisteminin takririyle ortadan kalkan kötülüklerdir. Kötülüklerin remzidir. O İlahî sis-

(1) Bkz. Kısasul - Enbiya Abdulvehhap Naccar 422-424 - Halebî baskısı Kahire tarihsiz.

(2) Bkz. el-Menar: 3 217 Mat. Hicazî Kahire.

temin sır ve hikmetlerine yapışmakla bertaraf edilen batılların remzidir. Bu hikmet ve esrarlara götüren en büyük faktör Kur'an-ı Kerim ile Kur'an'ı açıklayan Resûlullah'ın sünneti seniyyesidir. Kur'an ve sünnete müracaat ettikten sonra beşer başka bir ıslah kaynağına muhtaç olamaz.»

Abdulvahabı Neccar bunları naklettikten sonra şunu söylüyor:

«Derim ki, ben de daha önce bu tevil ile mutmain oluyordum. Fakat şu anda tamamen Mesih u Deccal Yahudilerden kalkacak ve Mesih diye yani vaadedilen kıral diye anılacak bir kişidir. Yahudiler bugüne kadar onu bekleyip durmaktadırlar. Çünkü ben Yahudilere baktım. Onlar bir Mesih'in geleceğini, yeryüzündeki mülk ve saltanatı onlara iade edeceğini ve onunla galib geleceklerini bekleyip durmaktadırlar. Onlara Meryem oğlu Mesih İsa (A.S.) geldiğinde, ahlâk, takva, güzel seciyelerinin temellerini muhkemleştirmek istediğinde, onlar kendi nefisleri için tasavvur ededurmakta oldukları Mesih olarak onu görmediler. Onun hakkında çeşitli plânlar kurdular, onu öldürmek istediler. Eğer o servet ve saltanatı onlara getirseydi kendisine iman edeceklerdi. Çünkü onlar servet ve maldan başka bir şeye önem vermemektedirler. Onlara dikkat et.

Onlara, ŞEMUYİL **«Şüphesiz size Talut kıral olarak gönderildi»** deyince, onlar SEMUYİL'e ne cevab verdiler? Şunu demediler mi? :

«O, nasıl bize kral olur? Biz kral olmak hususunda ondan daha müstahakız. Ona geniş bir mal verilmemiştir.»

Mesih İsa'nın (A.S.) onlar tarafından reddedilip atılması, onların kendi halleri üzerine servet getirecek bir Mesih'i bugüne kadar beklemeleri hiçde yadırganmaz. İşte onlar, yüzlerce seneden beri Filistin'de bir millî vatanın icad edilmesi için var kuvvetleriyle çalışıyorlar. İngiliz hükümeti de onlara müzaheret ediyor. Onlarla güzel geçinmek istiyor. Çünkü onlar İngiliz hükümetine birinci cihan harbinde büyük malî yardımlarda bulunmuşlardır. Onlar Filistin memleketini elde etmek suretiyle orda ayaklarını yerleştirmeye var kuvvetleriyle çalışıyorlar. Onlarda Yahudi kralı diye anılan bir kişinin çıkacağı gün pek uzak görülmemektedir. Evet bu söz onların bazı peygamberlerinin lisanıyla onlara müjdelenmiştir. O gelen onların Filistin'de bir memle-

ketlerini kuracak, işte o zaman fitne kopacaktır. Sebebi de şudur: Yahudilerin savaşta karanlık bir geçmişleri vardır. Onlar karşılarındakilerin kökünü kesmekten ve onların başına tüyler ürpertici felâketler getirmekten asla çekinmezler. İşte Mesih, Deccal meselesinde benim görüşüm budur. Hz. İsa, arkadaşlarını Mesih Deccal'in şerrinden sakındırmıştır. Benden sonra yalancı peygamberler ve yalancı krallar çıkacaktır demiştir. (1)

YAHUDİLER VE MESİH'İN ÇARMIĞA GERİLMESİ

Yahudiler katında adı Mesih olarak herhangi bir zamanda gelip öldürülen ve salbedilen bir kişinin varlığına delâlet eden herhangi bir ilmî belirti mevcut değildir. Onların dinî tarihinde böyle birşey asla yoktur. İşte Avrupa inkârcılarını Mesih'i inkâr etmeğe, onu farazi bir insan olarak kabul etmeye iteleyen budur. Onlar Yahudilerin bu dinî tarihlerine bakarak «Mesih farazi bir insandır. Tıpkı Hars bin Hemam, Ebu Zed Sürüci, Cehha, Mecmun-i-Leyla ve Bediuzzamanı Hamazani'nin katındaki Ebul Feth İskenderi gibi farazi bir insandır.» derler.

Bazı tarihçiler de; Mesih'in öldürülmesi meselesi Talmud'da vardı. Fakat Yahudiler onu çıkardılar ki, Yahudilerin yaşamakta olduğu herhangi bir memleketin Hıristiyan ahalisi onu görüp de Yahudilere düşmanlık gütmsinler dediler...

NASARA (yani Hristiyanlar) KATINDA MESİH'İN DURUMU

Hristiyanlara gelince, onlar, Mesih'in hatimesini en berbat ve korkunç bir hale çevirmişlerdir. Ve bu hatimenin böyle olmasına inanılmasını da dinlerinin esaslarından biri kabul etmişlerdir. Yani hristiyanlıkta Hz. İsa'nın selbine (asılmasına) inanmayan bir insanın ne imanı makbuldür, ne de salih bir amel kendisine yarar sağlar. İster facir olsun, ister müttaki olsun, onun ihlası, ameli ona hiçbir faide vermez. Ancak Hz. İsa'nın selbine, onun çarmıha gerildiğine inanırsa

(1) Bkz. Abdulvehhap Neccar Kısasul - Enbiya Sahife: 434-435 — el-Halebî bas. Kahire Tarihsiz.

olur. Hristiyanlar bu akidelerini bir temele dayandırmak için çaba sarfetmişlerdir. Ahdi Kadimde yani Tevrat'ta habbeyi kubbe yaparak çarmıha germe akidesini şu inanç üzerine bina etmişlerdir:

İnsanların ilki olan Adem (A.S.) yasak ağaçtan yemek suretiyle Allah'a isyan etti. Böylece hatalı oldu. Onun bütün zürriyeti de hatalı oldular. Ahirette ebedî bir helâk ile helâk olmaya müstahak oldular. Adem'in (A.S.) bütün çocukları hatalı ve günahkâr olarak döndüler. Hem kendi günahlarını hem de babalarının günahlarını — ki onların günahlarının aslı budur — yükleniyorlar. Allah'ın da adalet ve rahmet sıfatı vardır. Adaleti iktiza eder ki, hiçbir cerime karşılıksız kalmasın. Aksi takdirde Allah (C.C.) adil olamaz. Ceza vermek de rahmet sıfatına ters düşer. Ceza verdiği takdirde rahim de olamaz. Adalet ile rahmetin beraberce tahakkuk etmesi lâzımdır ki, insan bu müşkülâttan kurtulsun. Cenab-ı Hak aynı zamanda Allah'ın tâ kendisi olan — haşa — oğlunu Adem'in (A.S.) zürriyetinden gelen bir hanımın (yani Meryem'in) rahmine koydu. Orada bir cenin olarak cesetlendi ve ondan doğdu. Böylece Meryem'in çocuğu Meryem'in oğlu olmak hasebiyle kâmil bir insan oldu. Allah'ın oğlu olmak (haşa) hasebiyle de kâmil bir ilâh oldu. Ve bütün günahlardan masum oldu. İnsanların yaşadığı gibi yaşadıktan, yiyip içtikten, lezzetlendikten, insanların elem duyduklarından elem duyduktan sonra Cenab-ı Hakkın düşmanları ve kanunî ilâhisinin düşmanları geldiler, onu en kötü bir şekilde, ellerini ve ayaklarını mıhladılar. Sonra tokat sille dövdüler. Onunla alay ettiler. Dikenlerden bir taç yaparak başına koydular. Yüzüne tükürdüler. Bütün bunları beşerlerin işlediği, İsa'nın işlemediği bir günahtan beşeri kurtarmak için yaptırdılar. (1)

Abdulvahabı Neccar bunları söyledikten sonra şöyle devam ediyor:

Ben diyorum ki, bu ameliye ile ne adalet ne de merhamet oluşmuştur. Çünkü beri ve günahkâr olmayan bir kimseyi getirip başkasının günahını onun boynuna koyup onu cezalandırmak, adaletin hiçbir noktasında yoktur. Günahkâr olmayan bir kimseyi cezalandırmasında rahmet de yoktur. Üstelik bu şekilde ceza tatbik etmek hristi-

(1) Bkz. el.Menar: 6-25 — Met. Hicazî Kahire

yanların katında bulunan Kitabi Mukaddese de muhalif düşüyor. (Tesniye, İshah 24, âyet 19) **«Babalar evlâtların yerine öldürülemezler. Evlâtlar babaların yerine öldürülemezler. Her insan hatasından ötürü öldürülür.»**

Bir de iddialarına göre asılmış bir kimse Allah tarafından lânetlenmiştir. Acaba günah işlenıemiş bir kimseyi Allah nasıl lânetler? (Tasniye, İshah 21, âyet 22). **«Herhangi bir insanın boynunda öldürülmeyi hak eden bir hata var ise, o da öldürülmüş ise, ağaca asılmış ise, onun cesedi ağacın üzerinde durdurulmaz. Belki aynı günde defnedilir. Çünkü asılmış bir insan Allah tarafından lânetlenmiştir. Sakın mabudun olan Rabbin sana vermiş olduğu arzını, toprağını bununla necis etme.»**

Hıristiyanların bu görüşüne göre, Cenab-ı Hak, İsâ'yı çarmıha gerdirmeyi tahakkuk ettirinceye kadar hem adalet ve hem de rahmet sıfatından mahrum kalmıştır. Allah hakkında böyle bir düşünce, insanı nerelere götürür, düşünmek gerekir. Başka bir mahzur daha vardır: Mademki çarmıha gerdirilme inancı hristiyanların katında imanın tamamıdır, bu inanç hristiyanlığa giren herkesi bütün faziletleri atmaya bütün takva ve iyilikleri yapmaktan uzaklaşmaya çağırıyor. Bu inancın sahibi ibahi, faziletleri katledici, nefsinde faziletten nasibi olmayan bir kimse oluyor.

ÇARMIHA GERİLMEK VE BÜTÜN BEŞERİYYETE FEDA EDİLMEK İNANCI PUTPERESTLİKTİR

Beyrut'lu Muhammed Tahir Efendinin **«El Âkaid ul Veseniyye fi'ddiyanet il Nasdaniyye»** adlı kitabında müellif hristiyanlar ile putperestlerin müşterek olduğu birçok noktaları tesbit etmiştir. O noktalardan birisi şudur:

Mabudların birisinin nefsini kurban olarak insanoğlunun hatadan kurtulması için fedâ etmesi düşüncesi, eskiden beri Hindistan'daki putperestlerin katında bulunan bir inançtır. Hind'liler inanıyorlar ki; **!Başlangıcı ve sonucu olmayan, FİŞNANIN ta kendisi olan KİRIŞNA yeryüzünü ağır yükten kurtarmak şefkatine tutuldu. Ve yeryüzüne geldi. Nefsini fedâ etmek suretiyle insanlığı kurtardı.»**

Mr. May, KİRİŞNA'nın, Hindistanlıların kitablarında olduğu gibi çarmıha gerilmiş, elleri ve ayakları delikli, iç gömleğinin üzerine insan kalbinin resmi asılı bir suretini çizdi. Başka bir suretini gördü ki, onun başında altından yapılmış bir taç vardı. Hristiyanlar da derler ki, Yesu Mesih çarmığa gerildi. Onun başında dikenlerden yapılmış bir taç vardı.

Hogo seyahatnamesinin birinci cildinin (326.) sahifesinde şunları söylüyor:

Putperest Hindular, inanırlar ki; ilâhların birisi cesetlenmiş, günahtan kurtarmak için nefsini insanlara feda etmek üzere takdim etmiştir.

Keşiş Morcidoks Hindulardan bahsederken «Onlar Krişna'yı lahut ile dolu bir kahraman olarak vasıflandırıyorlar. Çünkü Krişna onların itikadına göre şahsını kurban olarak takdim etmiştir.

Hicin, ilk olarak Nepal ve Tibet'i ziyaret eden Avrupalı Kliyos'tan şunu naklediyor:

Onların tapmakta olduğu mabud Andıra'da gördüm ki çarmığa gerilmek suretiyle kanı akıtılmış, elleri ve ayakları çivilerle delinmiş bunu da beşeriyeti günahlarından kurtarmak için yapmıştır. Bu durum. Budistlerin Buda hakkında rivayet ettiklerinin hristiyanların Mesih hakkında rivayet ettiklerine her yönden mutabık olduğunu sergiler. Hatta Buda'ya Mesih, Tek çocuk ve Alemin kurtarıcısı diyorlar. Onlara göre o, kâmil bir insan, kâmil bir ilâh idi. Nasut ile cesetlendi. Beşerin günahına kefaret olsun ve onları günahlardan kurtarsın diye nefsini feda etti. Hiçbir beşer artık günahından dolayı ceza görmeyecektir. Onları böylece göklerin melekutuna vâris kıldı!»

Batılı âlimlerin birçoğu kitablarında bunları nakletmektedir. Meselâ: Bilinin Buda Tarihi'ne, Hugu'nun seyahatnamesine, Muler'in kitabına bakılsın.

Hulasa: Biz Meryem oğlu İsa Mesih'i Allah'ın kulu ve Resûlü olarak kabul ediyoruz. Kur'an-ı Kerim onu Allah'ın kulu ve Resûlü olarak vasıflandırmaktadır. O ne Allah'tır, ne de Allah'ın oğlu. Bu hususta El Bakara sûresinin 116., Al-i İmran'ın 59., Nisa'nın 157 ve Nisa'nın

172. El Maide'nin 17. ve yine El Maide'nin 72-75, El En'am'ın 101., Meryem'in 31-33., El Furkan'ın 2., Ez Zuhruf'un 61, Es Saf'ın 6. ve İhlas sûresinin de 1-4 âyetlerini dikkatle oku. Bütün bu âyetler açıkça belirtiyorlar ki, İsâ Allah'ın kulu ve Peygamberidir. Ve bütün bu âyetler belirtiyorlar ki, Allah'tan başka mabud yoktur, ortağı yoktur. Hristiyanlar ise, daha önce gördüğün gibi, kendilerine üçlü bir inanç vücuda getirmişler: BABA, OĞUL, RUHULKUDUS, hepsi birleşiyor. Böylece baba olan Allah veya oğul olan Allah, onların itikadlarına göre, inmiş Meryem'de yerleşmiş, insan olarak cesetlenmiş ve Meryem'den doğarak Yesu olarak dünyaya gelmiştir. Bu konuşma ne Hz. Mesih'in konuşmasıdır ne de Hz. Mesih'ten böyle birşey nakledilmiştir. Ancak hristiyanlar hristiyanlığı putperestler arasında yaydıklarında putperestler ÜÇ EKANİME îman ediyorlardı. Mabudların cesetlenmesine, çarmığa gerilmeğe, feda edilmeğe daha önce inanıyorlardı. Bunu beraberinde getirip hristiyanlık inancına soktular. Ve böylece esas dinle riyle hristiyanlık arasında bir telif (uyum) yapmağa çalıştılar. Böylece Mesih'i ilâhlaştırdılar. BABA ile birleşen oğul uknumu, Allah'tan indi. Ruhulkuds, Meryem'in rahminde cesetlendi. Sonra ilâh ve insan olarak çıktı. Daha neler? Kur'an'ı Kerim En Nisa 172, El Maide sûresi 17., El Maide sûresi 62, El Maide sûresi 75, Et Tevbe sûresi 30, Et Tevbe sûresi 31, Et Tevbe sûresi 32, Meryem sûresi 34-36, Ez Zuhruf sûresi 57. Essaf sûresi 6. âyetlerinde bu küfrî inancı reddetmektedir. Ve bu âyetler İsa'nın (A.S.) da bu inancı reddettiğini söylerler. İsa'nın (A.S.) Allah'ın (C.C.) kulu olduğunu itiraf ettiğini naklederler.

Üstelik hristiyanların yazmış olduğu İncil'ler, papazların yazmış olduğu risaleler de İsa'nın Allah'ın kulu ve Resûlü olduğunu ortaya segiliyorlar.

Meselâ: Yuhanna bab 1 — âyet 51'de: **«Şu anda görürsünüz ki gök açıktır. Gök melekleri iner, çıkarlar. Ve İsa (A.S.) bir insanın oğlu olduğunu itiraf etti ve Allah olmadığını ikrar etti.»**

Yine Yuhanna bab 4 — âyet 6'da: **«Yesu yolculuktan yorulmuştu.»** diyor. Oysa muhaldir ki, Cenab-ı Hak yorulsun. Çünkü Cenab-ı Hakkın kudretiyle gökler ve yer ve onlarda olanlar kaimdirler.

Yuhanna bab 3 — âyet 26'da: **«Onlar Yuhanna el Ma'meda'ninin yanına geldiler. Ona dediler ki:**

— Ey muallim! O ki Ürdün geçişinde seninle beraberdi. O ki sen

ona 'O vaftiz yapar' diye şahitlik ettin. Ve hepi ona geleceklerdir dedin.

Yuhanna cevab vererek dedi ki:

— Hiçbir insan eğer gökten ona verilmemişse, hiçbir şey almaya güç yetiremez. Siz bizzat şahitlik edersiniz ki, ben demişim ki, ben Mesih değilim. Belki Mesih'ten önce gönderilmiş bir peygamberim.»

Yuhanna Bab 3 — âyet 34'de:

«Çünkü o kimse ki, Allah onu elçi olarak göndermiş, Allah'ın kelâmı ile konuşur.»

İSA MESİH'İN ÂHİRETTEKİ DURUMU

«Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara Allah'ı bırakıp beni ve annemi iki mabud edinin diyen sen misin? dediğinde İsa:

— Yarab! Seni tenzih ederim. Bana hakkım olmayan şeyleri söylemek yakışmaz. Eğer onu söyledimse muhakkak sen bilirsin. Benim nefsimde olanı sen bilirsin. Senin nefsinde olanı ben bilmem. Şüphesiz gaybları hakkıyla bilen sensin. Ben onlara ancak senin bana emrettiğini, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a ibadet ediniz dedim. Onların arasında bulunduğum müddetçe onlar üzerinde gözcü idim. Ne zaman ki sen beni içlerinden aldığında onlar üzerinde gözcü yalnız sen oldun. Ve sen herşeye hakkıyla şahitsin. Eğer onlara azab edersen onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan muhakkak sen aziz ve hakimsin dedi. Allah, bugün sadıklara doğruluklarının fayda ettiği gündür. Onlara orada ebedi kalmak üzere ağaçları altından nehirler akan cennetler vardır. Allah onlardan razı oldu ve onlar da Allah'tan razı oldular. Bu, büyük bir kurtuluş ve saadettir buyurdu.» (El Maide, 116 - 119)..

Muhterem okuyucu! Son olarak belirtiyoruz ki Hz. İsa (A.S.) ile ilgili Abdulvehhap Neccar'ın «Kısas ul Enbiya»sından yapmış olduğumuz ve başka kitablardan derlemiş olduğumuz birtakım rivayetlere keyfiyetini bilmediğimizden dolayı katılmamaktayız. Meselâ: Hz. Meryem'in istekçisi veya nişanlısı Yusuf Neccar gibi hadiselere katılmamaktayız. İlmini ve hakikatini Allah'a havale ediyor, Rabbimizden bizi bu hususta yapmış olduğumuz nakillerden ötürü muaheze etmemesini diler, merhameti ilâhisine sığınırız. Bizi affeylesin...

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ رَبِّ
اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ وَلَدٌ وَّلَمْ يَمْسَسْنِيْ بَشَرٌ ۭ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ
يَخْلُقُ مَا يَشَاۗءُ ۭ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ
﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰىةَ
وَالْاِنْجِيْلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُوْلًا اِلٰى بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ ۙ اَنِّىْ قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ ۙ
اَنِّىْٓ اَخْلُقُ لَكُمْ مِّنَ الطِّيْنِ كَهَيْــَٔــةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فِيْهِ
فَيَكُوْنُ طَيْرًۢا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ
وَاُحْيِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَاْكُلُوْنَ
وَمَا تَدَّخِرُوْنَ ۙ فِيْ بُيُوْتِكُمْ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَّكُمْ اِنْ
كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۚ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ
وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِيْ حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِّنْ
رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿٥٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ رَبِّيْ
وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ۭ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿٥١﴾ فَلَمَّآ اَحَسَّ
عِيْسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ قَالَ
الْحَوَارِيُّوْنَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ۚ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ ۚ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿٥٢﴾

(46) (İsa) «İnsanlarla beşikte iken de yetişkin halde iken de konuşur ve salihlerdendir.» dediler.

(47) Meryem, «Ey Rabbim! Bana hiçbir insan dokunmamış iken nasıl çocuğum olabilir?» dedi. Cebrail: «Allah dilediğini böylece yaratır ne zaman ki, bir işin olmasını dilerse, ancak ona «OL» der o da olur.»

(48) Ve ona yazmayı hikmeti Tevrat ve İncil'i öğretecek.

(49) İsrailoğullarına: «Ben size Rabbinizin katından bir Âyet getirdim. Ben size çamurdan kuş gibi bir şey yapıp ona üfleyeceğim. O Allah'ın izni ile hemen kuş olacaktır. Anadan doğma körleri, alacalıları, sıhhate kavuşturacağım. Ve Allah'ın izni ile ölüleri dirilteceğim. Yediklerinizi ve depolarınızdakileri de size haber vereceğim. Eğer Mü'min iseniz şüphesiz ki, bunda sizin için delil vardır.» diyen bir Peygamber olacaktır.

(50) Ve «Benden önce gelen TEVRAT'ı tasdik etmekle beraber sizlere haram kılınanların bir kısmını helâl kılmak üzere ve Rabbinizden size bir Âyetle geldim. Allah'dan korkunuz ve bana da itaat ediniz.

(51) Çünkü Allah benim de Rabbimdir. Sizin de Rabbinizdir. O'na kulluk yapınız. Bu dosdoğru yoldur.

(52) İsa, onların küfürlerini hissedince, «Acaba Allah yolunda yardımcılarım kimlerdir...?» dedi. Havariler, «Biz Allah'ın (Dininin) yardımcılarıyız. Allah'a îman ettik, şahid ol ki, biz Müslümanlarız.» dediler.

TEFSİR

(47) **«Böylece Rabbin dilediğini yaratır. Bir emri irade ettiğinde ona «OL» der, o da olur.»** Bu söz, ya Allah'a ya da Cebrail'e aittir. Bu Âyet açıkça ifade eder ki: Allah diledikten sonra maddesiz normal sebeplere baş vurmadan herşeyi yapabilir. Yoktan var eder, varı da yok edebilir. Bütün varlıkları tedriç kanununa bakmaksızın meydana getirebilirdir. Tedriç kanununu gözetmek herhangi bir etkenin etkisi ile değil, onun iradesi iledir. NİÇİN ve NEDEN'ler onun için bahis konusu değildir.

(49) **«Allah'ın izni ile kuş olur...»** ibaresi çamurun kuşa dönüşmesi, ölünün dirilmesi İsâ'nın (A.S.) hüneri ile değil, Allah'ın izni ile olduğuna dikkatleri çeker. Hadisler de gelen rivâyetlere göre: **Bâzen Hz. İsa'nın yanında binlerce hasta toplaşırdı. Gelen gelir, gelemeyene o giderdi. Tedavisi dua ile idi.»**

İsa (A.S.) ilâh telâkki edilmesin diye **«Allah'ın izni ile ölüleri diriltirim.»** dedi. Allah'ın izni olmadan diriltmek, bir beşere olmayacak bir keyfiyettir.

«Eğer inanıyor iseniz yiyeceğinizi ve depoladıklarınızı size haber veririm. Bunda sizin için bir Âyet vardır.» Cümlesi mu'cizelerin ancak îmana muvaffak olmuş kimseler için fayda verdiğini ifade eder. Münkirler için mu'cize sihir gibi telâkki edilmektedir.

Musa (A.S.)'nın şeriatında haram olup da İsa (A.S.)'nın şeriatında helâl edilen nesneler, iç yağı, balık, deve eti, ve Cumartesi günü çalışmak gibi nesnelerdir. Bu Âyet, Hz. İsa'nın şeriatının Musa (A.S.)'nın şeriatını kaldırıcı olduğunu bildirir. Fakat, **«Ben daha önce inen Tevratı doğrulayıcıyım.»** sözüne bu keyfiyet ters düşmez. Zira o Tevrat'ın özünü tasdik eder. Nitekim Kur'ân'ın da kendisinden önceki kitapların özünü tasdik ettiği gibi...

Çünkü «NESH», daha öncekini yalanlamak yanlışlıkla itham etmek demek değildir. Aksine zamanlara göre beyan ve özelleştirmedir.

(52) İsâ (A.S.) onların kâfirliğe sapıp israr etmelerini görünce, **«Allah'a sığınarak bana yardımcı olacaklar kimlerdir!..»** dedi. Yani bana

yardım etmek sureti ile kendilerini Allah'lık kabul edecekler kimlerdir, ortaya çıksınlar dedi. «HAVARÎ» kişinin en hâlis dostu demektir. Zira HAVARÎ kelimesi katıksız beyaz manâsını ifade eden «HUR» kelimesinden geliyor. İsa (A.S.)'nın arkadaşlarına havarî isminin verilmesi halis niyetlerinden ve pâk iç âlemlerinden meydana geliyor. Bir rivayete göre, hepsi prens idiler. Bembeyaz elbise giyerlerdi. İsâ (A.S.) bu Yahudi prenslerine, **«Bana yardımcı olunuz!»** talebinde bulundu. Onlar da yardımcı oldular. Başka bir görüş: Havarîler KASSAR idiler. Elbiseleri beyazlatmak için çaba sarf eden bir guruptular. Bu ismi zenaatlarından almış idiler. **«Biz Allah'ın yardımcılarıyız.»** Yani Allah'ın gönderdiği dinin tebliğcisi olan İsâ'ya (A.S.) yardımcıyız. Zira Allah yardıma muhtaç değildir. **«Biz Allah'a îman ettik, ey İsa! Kıyamet gününde diğer Peygamberlerin ümmetleri için şahit olduklarında, sen de bize şahit olasın diye şimdiden şahit ol ki, biz Allah'a teslim olan Müslüman kullarıyız!...»** dediler.

رَبَّنَآ اٰمَنَّا بِمَآ اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ
٥٣ وَمَكَرُوْا وَمَكَرَ اللّٰهُ ۭ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ ٥٤ اِذْ قَالَ
اللّٰهُ يٰعِيْسٰٓى اِنِّىْ مُتَوَفِّيْكَ وَرَافِعُكَ اِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ
الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَجَاعِلُ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْكَ فَوْقَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِلٰى يَوْمِ
الْقِيٰمَةِ ۚ ثُمَّ اِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيْمَا كُنْتُمْ
فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ٥٥ فَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَاُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا
شَدِيْدًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۡ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ٥٦ وَاَمَّا
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُوَفِّيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ ۭ وَاللّٰهُ
لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ٥٧ ذٰلِكَ نَتْلُوْهُ عَلَيْكَ مِنَ
الْاٰيٰتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيْمِ ٥٨ اِنَّ مَثَلَ عِيْسٰى عِنْدَ اللّٰهِ
كَمَثَلِ اٰدَمَ ۭ خَلَقَهٗ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ
٥٩ اَلْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِيْنَ ٦٠ فَمَنْ
حَاۗجَّكَ فِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَاۗءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ
اَبْنَاۗءَنَا وَاَبْنَاۗءَكُمْ وَنِسَاۗءَنَا وَنِسَاۗءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ
ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَّعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكٰذِبِيْنَ ٦١

(53) «Ey Rabbimiz! Senin indirdiğine inandık. Peygambere uyduk. O halde bizi şahit olanlarla beraber yaz.»

(54) Onlar hile yaptılar. Allah da onlara hile (ceza) ile karşılık verdi. Allah hile yapanların (ceza vermekte) en hayırlısıdır.

(55) Hatırla ki, Allah İsa'ya, «Ey İsa! Seni eceline kadar geciktireceğim. Seni kendime yükselteceğim, kâfirlerden seni tertemiz ayıracağım. Sana tabî olanları Kıyamet gününe kadar kâfir olanlardan üstün kılacağım. Sonunda dönüşünüz banadır. İhtilâf ettiğiniz hususlarda aranızda hüküm edeceğim.

(56) Küfüre sapanlara gelince. Hem dünya hem de âhirette onları şiddetli azaba düçar edeceğim' Onlar için hiç yardımcıları olmayacaktır.

(57) İman edip salih amel işleyenlere gelince. Allah onların ecirini tastamam verir. Şüphesiz ki, Allah zalimleri sevmez.

(58) (Ey Habibim!) Bunlar Âyetlerden ve hikmet dolu Kur'ân'dan sana okuduğumuz nesnelerdir.

(59) Şüphesiz ki, İsa'nın durumu Allah katında kendisini topraktan yarattıktan sonra «OL» deyip de olmuş olan Adem'in durumuna benzer.

(60) Hak senin Rabbinden gelmiştir. Sakın onda şüphe edenlerden olma.

(61) (Ey Habibim!) Sana ilim geldikten sonra İsa hususunda seninle tartışacak biri olursa, ona de ki, «Gelin çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarımızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım. Sonra lânetleşelim ve Allah'ın lânetini yalancıların üzerine kılalım.»

TEFSİR

(54) **HİLE** manâsını taşıyan «**MEKİR**» fiili Allah'a mecazî olarak isnad edilmiştir. Zira hilekârlık kötü bir sıfattır. Allah hiç bir zaman bu kötü sıfata sahip değildir. Hile yapmak isteyenler Resûlüllah'ı (A.S.) öldürmek isteyen Yahudiler ve onların paralelinde olan münafıklardır. «**Allah MEKİR yaptı.**» meâlindeki Âyetten maksat, dahaönce Hz. İsa (A.S.)'yı öldürmek isteyenlerin başına getirdiği felâkettir. Zira içeri girip İsâ'yı öldürmek isteyenin üzerine Allah (C.C.), İsâ'nın (A.S.) benzerliğini ilka etti ve böylece o, İsâ'nın (A.S.) yerine o, öldürüldü.

Hz. İsa'nın bahsinde geçen «**MÜTEVEFFİKE**» kelimesi birkaç manâya gelmektedir:

a) Eceline kadar yaşatacaktır ve ecel gelip çatışıncaya kadar ölümünü geciktirecektir.

b) Seni yeryüzünden tutup götürecektir. Zira rivayete göre, İsa (A.S.) uykulu olduğu halde kaldırılıp götürüldü.

c) Seni melekût âlemine yüceltmekten alıkoyandan uzaklaştıracaktır.

d) Bir içtihada göre, Allah (C.C.) İsa'yı (A.S.) yedi saatlik bir zaman öldürdü, sonra gökyüzüne kaldırdı. Hıristiyanlar da bu fikre sahiptirler.

(55) **«Sana tâbi olanları kıyâmete kadar kâfir olanlardan üstün kılacağım.»**

Üstün kılmaları, ya delil ya da kılıçladır. Hz. İsa'ya tabî olanlardan maksat, onun Peygamberliğine îman edenlerdir.

Âyette «EZZİKİRİL HAKİM» diye geçen şey ya hikmet ile dolu KUR'AN, ya da LEVHUL MAHFUZ'dur. İsa'nın (A.S.) durumu gariplik bakımından ADEM'in (A.S.) durumuna benziyor. Zira Adem (A.S.) babasız ve annesiz olarak topraktan yaratıldı. İsa (A.S.) ise babasız yaratıldı. Bu Âyet «Nasıl olur da İsa babasız meydana gelir?» diye garipsiyen zihniyete susturucu bir cevap teşkil etmektedir.

(61) **MÜBAHELE**: Rivayete göre Necran Hristiyanları Resûlüllah'a gelip Hz. İsa konusunda mücadeleye giriştiler. Allah'ın Resûlü onlara,

madem ki haklı olduğunuzu iddia ediyorsunuz, geliniz lânetleşelim dedi. Onlar, düşünelim, dediler. Tenhaya çekildiklerinde danışmanlarına danıştılar. «Ne dersiniz lânetleşelim mi?» dediler. Danışmanları «Yeminim olsun onun Peygamber olduğunu biliyorsunuz. Size Hz. İsa konusunda en gerçeği o getirmiştir. Yeminim olsun, her hangi bir Peygamberle lânetleşen bir ulus helâk olmuştur. Eğer illa dininizde durmak istiyorsanız Muhammed'le (S.A.V.) anlaşarak ayrılınız.» dedi. Böylece Hıristiyanlar Resûlüllah'a geldiklerinde baktılar ki, Resûlüllah Hz. Hüseyin kucağında, Hz. Hasan'ın elinden tutmuş, arkasında Hz. Fatıma ve Hz. Fatıma'nın arkasında da Hz. Ali olduğu halde gelmiş ve aile efradına, **«Ben dua ettiğim zaman siz de AMİN deyin.»** diyordu. Bu manzarayı gören Hıristiyan papazı arkadaşlarına, **«Ey Hıristiyanlar! Ben bâzı yüzler görüyorum. Eğer bu yüzler bir dağın yerinden kaymasını Allah'dan isterlerse kesinlikle o dağı Cenabı Hak kaydırır. Sakın ha! Muhammed ile lânetleşmeyiniz ki, helâk olmayasınız!»** dedi.

Hıristiyanlar Rasûlüllah'a başeğdiler. İki bin kırmızı kürk ve otuz demir zırhı haraç olarak verdiler. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü, **«Nefsimi yed'i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim ki, eğer onlar benimle lânetleşseydiler maymun ve domuz olacaklardı ve kesinlikle dere onları yakmak için ateş olacaktı. Ağacın başındaki kuş da dahil Necran memleketinin bütün canlılarını Allah helâk edecekti.»** dedi. Bu Âyet, Peygamberimizin Peygamberliğine ve beraberinde getirdiği Ehlibeytinin faziletine delildir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(53) Ey Rabbimiz! Senin indirdiğine inandık. Peygambere uyduk. O halde bizi şahid olanlarla beraber yaz...»

Bu âyet, hakkında seleften gelen eserler:

El Feryadi ve İbn Merduyeh İbn Abbas tarikiyla rivayet ederler:

«O halde bizi şahid olanlarla beraber yaz.» Yani Hz. Muhammed ve onun ümmetiyle beraber yaz. Çünkü onlar Hz. İsâ için Allah'ın Peygamberliğini tebliğ ettiğine dair şahittirler. Diğer Peygamberler için de tebliğ ettiklerine dair şahid olurlar.»

Abd bin Humeyd Ebi Salih tarıkiyla İbn Abbas'tan rivayet ediyorlar:

«Şahitlerden maksat, Muhammed'in eshabıdır.»

İbn Merduyeh Ebu Said el Hudri'den rivayet ediyor:

Cenab-ı Peygamber namazını kıldıktan sonra:

«Ey Allah'ım! Senin katında bulunan isteyicilerin hakkıyla senden istiyorum. Çünkü isteyenlerin senin katında bir hakları vardır. Hangi bir kölen veya hangi bir kadın kölen, isterse karada yaşıyanlardan olsun, ister deniz ehlinden, onların duasını kabul etmişsen, isteklerine icabet etmişsen onların hakkıyla senden istiyorum ki onların sana yakardıkları hayırlı dualarına bizi kat. Bize de âfiyet ver, onlara da. Hem bizden hem onlardan dualarımızı kabul eyle. Hem bizim hem onların hatalarından vazgeç. Çünkü biz senin indirdiğine iman ettik. Peygambere tâbi olduk. Bizi şahitlerle beraber yaz.»

Cenab-ı Peygamber:

«Bu duayı herkim ki, okursa, Cenab-ı Hak onu kara ve deniz ehlinin duasına katar ve o dua o yerinde oturduğu halde onunla beraber bütün onları kapsar» buyurdu.

İbn Cerir Süddi tarikıyla rivayet etmiştir:

İsrailoğulları İsâ ile ondokuz havarisini bir evde kuşattılar, İsa arkadaşlarına:

«Kim benim suretimi almak ister, ki öldürülsün, onun karşılığında ona cennet olsun.

Onlardan bir kişi Hz. İsa'nın suretini kabul etti. Ve İsa (A.S.) da göklere çekildi. İşte bu Cenab-ı Hakkın:

«(54) Onlar plân kurdular. Allah da tuzak kurdu. Cenab-ı Hak tuzak kuranların hayırlısıdır.»

âyetinin mânâsıdır.

«(55) Hatırla ki, Allah İsa'ya:

— Ey İsa! Seni eceline kadar geciktireceğim Seni katıma yükselteceğim...» Bu âyetle ilgili eserler:

İbn Cerir İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor:

Bu âyetteki «**Muteveffike**», seni öldüreceğim demektir.

Abdurrezzak ve İbn Cerir Hasan'dan rivayet ettiler:

«Buradaki vefat, yerden kaldırmak suretiyle olan vefattır.»

İbn Cerir, İbn Ebi Hatım başka bir yönden Hasan'dan rivayet ederler:

«Buradaki vefattan maksat, uyku vefatıdır. Cenab-ı Hak, İsa kulunu uyku halindeyken refetti...»

Hasan diyor:

Allah'ın Resûlü Yahudilere: **«Şüphesiz İsa ölmedi. O kıyâmet gününden önce size dönüş yapacaktır»** dedi.

İbn Ebi-Hâtim Katade tarikıyla rivayet etti:

«Seni öldürüp katıma kaldıracağım'dan maksat, seni katıma kaldıracağım ve öldüreceğim demektir. Yani burada takdim tehir vardır. Evvelâ Rabbimiz onu katına kaldırıyor, sonra eceli geldiğinde öldürüyor.»

İbn Cerir, İbn-Ebi-Hâtim, Metar el Varrak'tan rivayet ediyorlar.

«Bu âyetteki, **(vefat)**, ölüm vefatı değil, dünyadan olan vefattır.»

İbn Cerir, sahih bir senedle Kâab'tan rivayet etti:

Hz. İsa, kendisine tâbi olanların azlığını, karşısında ve kendisini yalanlayanların çokluğunu görünce, bunu Cenab-ı Hakka şikâyet etti. Allah ona vahy gönderdi:

«Şüphesiz seni vefata uğratıp katıma kaldıracağım. Şüphesiz seni kör Deccal üzerine göndereceğim. Onu öldürdükten sonra (24) yirmidört sene daha yaşayacaksın. Sonra dirinin öldürülmesi gibi seni öldüreceğim.»

Kâb, «Bu resûlüllah'ın, **«Nasıl helâka gider o, ümmet ki, onun başında ben, sonunda İsa vardır»** hadisinin tasdikidir diyor.»

İbn Cerir ve İbn Ebi-Hâtim Vehb'ten rivayet ediyorlar:

«Allah, günün üç saatinde İsa'yı öldürdü. Sonra katına refetti.»

Dikkat, bu hadis İsrailiyyattandır!...

İbn Asakir, Vehb'ten rivayet etti:

«Allah, onu üç gün öldürdü. Sona onu diriltti ve katına refetti.»

Bu hadis de İsrailiyattandır. Üç gün tâbiri İncil'in bir takım âyetler ve şerhlerinde mevcuttur.

Hakim Vehb'ten rivayet etti:

«Allah, İsa'yı yedi saat öldürdü. Sonra onu diriltti. Annesi Meryem ona gebe kaldığı zaman (13) onüç yaşında idi. İsa (A.S.) 33 yaşında refolundu. Annesi onun refedilmesinden sonra altı sene daha yaşadı.»

İshak bin Bişr ve İbn Asakir, Cevher tarikıyla Dahhak'tan, İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Seni öldürüp katıma kaldıracağım»dan maksat, seni evvelâ kaldıracağım, sonra ahir zamanda öldüreceğim demektir.»

İbn Ebi-Hâtim, İbn Cerir'den rivayet ediyor:

«Cenab-ı Hakkın onu katına kaldırması demek, onu öldürmesi demektir.»

Hakim, El Hureys'ten rivayet ediyor:

«Hz. Ali, Ramazanın (21.) yirmibirinci gecesinin sabahında şehid edildi. Bunun üzerine dinledim, onun oğlu Hasan şunu söylüyordu:

«O, Kur'an'ın indirildiği bir gecede, İsa'nın geceleyin yürütülüp götürüldüğü ve Musa'nın kabzedildiği bir gecede şehid edildi.»

İbn Cerir Hasan'dan rivayet ediyor:

«Kâfirlerden seni tertemiz ayıracağım demek, Yahudi, hristiyan ve ateşperestlerden ve kavminden olan kâfirlerden seni ayıracağım demektir.»

İbn Cerir, Muhammed bin Cafer bin Zubeyr'den rivayet ediyor:

«Kâfirler, senin hakkında kurmak istedikleri tuzakları kurmak istediklerinde seni onlardan ayırdım.»

Abd bin Humeyd, Katade yoluyla rivayet ediyor:

«Sana tabi olanları kıyamet gününe kadar kâfir olanlardan üstün kılacağım.»

Buradaki **«İsa'ya tâbi olanlardan»** maksat, müslümanlardır. Onlar

Hz. İsa'nın fıtratı, milleti ve sünnetiyle ona tâbi olmuşlardır. Onlar kıyamete kadar karşılarında olanlara galib geleceklerdir.»

İbn Cerir İbn Cüreyc'ten bu ayetin tefsirini şöyle rivayet ediyor:

«İslâm üzerinde sana tâbi olanlara kıyamete kadar kâfirler karşısında yardım edeceğim.»

İbn Ebi-Hatim, Numan bin Beşir tarikıyla rivayet ediyor:

«Resûlüllah'tan dinledim: Benim ümmetimden bir gurup gâlib olacaklardır. Kendilerine muhalefet edenlerin muhalefetlerine perva etmeyeceklerdir. Ta ki, Cenab-ı Hakkın emri gelinceye kadar...»

Numan, bu hadisi naklettikten sonra şunu söyledi:

Kim ki, «Numan Resûlullah'ın söylemediğini onun kesesinden uyduruyor derse benim bu naklettiğim hadisin Kur'an'da da tasdiki vardır. Cenab-ı Hak **«Sana tâbi olanları kıyamet gününe kadar kâfir olanlardan üstün kılacağım»** buyuruyor.

İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivayet ediyor:

«İsa'ya tâbi olanlardan maksat, müslümanlardır. Biz de onlardanız. Biz kıyamete kadar kâfirlerin üstündeyiz.»

İbn Cerir, İbn Zeyd'den bu hadisin tefsirini şöyle rivayet etmiştir:

«Hristiyanlar, kıyamete kadar Yahudilerin fevkinde olacaklardır. Dünyanın herhangi bir bölgesinde hristiyan ile Yahudiler birarada bulunursa, mutlaka hristiyanlar onların üstünde olacaktır. Doğuda da batıda da durum bu olacaktır. Onlar bütün dünyada zillet içerisinde olacaklardır.»

Bu hadis, eğer senedi sahih ise muteşabih hadislerdendir. Zira bugün, yani 1405 hicri ve 1985 milâdî tarihinde dünyanın her yerinde iktisaden ve malî yönden Yahudiler hristiyanlara da diğer milletlere de hâkimdirler. Ancak idare bakımından Hristiyanlarla Yahudilerin bulundukları memleketlerde Hristiyanlar hâkim gözükmektedirler.

İbn ul Munzir Hasan'dan rivayet ediyor:

«İsa (A.S.) refedilmiş, Allah katındadır. Kıyametten önce nazil olacaktır. Kim ki İsa (A.S.) ile Muhammed'i (S.A.V.) tasdik eder ve onların dinleri olan İslâm dini üzerinde durursa, o bu Peygamberlerden ayrılanlardan kıyamete kadar üstün olacaktır.

«(57) İman edip salih amel işleyenlere gelince, Allah onların ecrini tastamam verir. Şüphesiz ki Allah zalimleri sevmez...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir, Ali (K.V.) tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Salih ameller»den maksat, farzlardır. Salih amel işlemek, farzları yerine getirmek demektir. Allah bu salih amellerin karşılığını kâmil bir şekilde verir. Ondan hiçbir şeyi eksik etmez.

«(58) Ey Habibim! Bunlar âyetlerden ve hikmet dolu Kur'an'dan sana okuduğumuz nesnelerdir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivayet ediyor:

«Necranın iki rahibi Resûlü Ekrem'e geldiler. Birisi:

— İsa'nın babası kimdir? diye sordu. Cenab-ı Peygamberin adeti, Rabbisi kendisine emretmezden önce acele edip cevap vermemekti. Bunun üzerine bu âyeti celîle nazil oldu.»

İbn Cerir, Dahhak'tan **«Zikri hakimden maksat, Kur'an'dır»** diye rivayet etti.

İbn Ebi Hatım, Ali'den rivayet etti:

Resûlüllah'tan dinledim, buyuruyordu:

«Fitneler olacaktır.»

Sordum:

«Onlardan çıkış yolu nedir?»

«Allah'ın kitabı. Çünkü o zikri hakim ve dosdoğru yoldur» dedi.

«(59) Şüphesiz ki, İsâ'nın durumu Allah katında kendisini topraktan yarattıktan sonra «OL» deyip de «OLMUŞ» olan Adem'in durumuna benzer...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir, El Ufi tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet etti.

Necran halkından bir gurup, Resûlüllah'a geldiler. Bunların içinde «Seyyid» veya El-Akip» denilen rahipler de vardı. Cenab-ı Peygamberden sordular:

«Senin durumun nedir ki, bizim arkadaşımızdan bahsediyorsun?»

Cenab-ı Peygamber:

«Sizin arkadaşınız kimdir?» diye sordu. Dediler ki:

«İsa'dır. Sen İsa'nın Allah'ın kulu olduğunu iddia ediyormuşsun?»

Cenab-ı Peygamber:

«Evet, o Allah'ın kuludur.»

Onlar:

«Acaba sen İsa'nın benzerini gördün mü? Veya İsa gibi birisi sana haber verildi mi?» dediler. Sonra Resûlü Ekrem'in katından çıktılar. Ve Cebrail (A.S.) geldi:

«Sana geldiklerinde onlara de ki: İsa'nın durumu, Allah katında kendisini topraktan yarattıktan sonra «OL» deyip de olmuş olan Adem'in durumuna benzer.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Katade'den rivayet ediyorlar:

Bize denildi ki, Necran ahalisinin iki efendisi ve rahiblerinin başı olan Esseyyid, ve El-Akib Resûlü Ekrem'e geldiler. Peygamberden İsa'nın (A.S.) durumunu sordular ve ikisi dediler ki:

«Her Ademoğlunun babası vardır. İsa'nın (A.S.) durumu nedir? Niçin onun babası yoktur?»

Bunun üzerine, Cenab-ı Hak, bu âyeti celîleyi indirdi.

İbn Cerir Süddi'den rivayet etti:

Cenab-ı Muhammed, Peygamber olarak gönderildiğinde Necran'lılar onun Peygamber olarak geldiğini işittiklerinde onların hayırlılarından Esseyyid, El-Akib, Masercis ve Merdahr adlı dört kişi Peygambere geldiler. Peygambere İsa hakkında ne diyorsun diye sordular. Peygamber:

«O Allah'ın kulu ve Allah'dan gelen ruhu ve kelimesidir» dedi.

Onlar:

«Hayır. O Allah'ın tâ kendisidir. Mülkünden inmiş, Meryem'in içine girmiş, sonra Meryem'den çıkmış. Bize kudretini ve emrini böylece göstermiştir. Babasız olarak yaratılmış hiç bir insan gördün mü?» dediler.

Bunun üzerine, Cenab-ı Hak, bu âyeti indirdi...

İbn Cerir İkrime'den rivayet etti:

«Bu âyet, El-Akip ve Esseyyid hakkında nazil olmuştur.»

İbn Cerir İbn Cüreyci'den rivayet ediyor:

Bizim kulağımıza geldiğine göre; Necran hristiyanlarının heyeti Resûlüllah'a geldiler. Onların içinde Esseyyid ve El-Akib de bulunuyordu. Bunların ikisi o zaman Necran ahalisinin önde gelenleriydi.

«Ey Muhammed! Niçin bizim arkadaşımıza küfrediyorsunuz?» diye sordular. Cenab-ı Peygamber:

«Kimdir sizin arkadaşınız?» diye sorunca:

«Meryem oğlu İsa'dır (A.S.), sen onun kul olduğunu söylüyorsun.» dediler.

Allah'ın Resûlü:

«Evet, o Allah'ın kuludur. Allah'ın kelimesidir. O kelimeyi Meryem'in rahmine atan Allah'tır. O Allah'tan gelen bir ruhtur.»

Onlar Peygamberin bu sözlerinden öfkelendiler:

«Eğer sen doğru bir Peygamber isen bize bir kul göster ki, ölüleri diriltir, anadan doğma körleri göze kavuşturur. Çamurdan kuş şekilleri yapar, onlara üfler, onlar da birer kuş oluverir.» dediler.

Cenab-ı Peygamber, buna karşılık Cebrail (A.S.) gelinceye kadar sustu. Hiçbir şey söylemedi. Cebrail (A.S.):

«Ey Muhammed! «Allah, Meryem'in oğlu Mesih'in tâ kendisidir.» diyenler kâfir oldular» (Maide 17) âyetini getirdi. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber:

«Ey Cebrail! Onlar, bana İsa'nın durumunu kendilerine haber vermemi istediler.»

Cebrail (A.S.):

«İsa'nın durumu Allah katında Adem'in durumu gibidir. Allah, Adem'i topraktan yarattı. Sonra ona «Ol» dedi ve o da oluverdi.»

Necran heyeti, ertesi sabah Peygamber'e geldiklerinde, Cenab-ı Peygamber onlara bu âyeti okudu.

İbn Saad ve Abd bin Humeyd, Ezrak bin Kays tarikıyla rivayet ediyorlar:

Necran kesişleri içlerinde El-Akib olduğu halde Resûlüllah'a geldiler. Peygamber onlara İslâmı arzetti. Onlar:

«Biz senden önce mülsüman olduk» dediler.

Resûlü-Ekrem:

«İkiniz de yalan söylüyorsunuz. Üç şey sizden İslâmı uzaklaştırmıştır: «Allah evlâd edinmiştir» demeniz, haça tapmanız ve domuz etini yemeniz sizi İslâmdan menetmiştir» buyurdu.

Onlar:

«O halde İsa'nın (A.S.) babası kimdir?» diye sordular. Cenab-ı Peygamber ne cevab vereceğini bilmiyordu. Bunun üzerine, Cenab-ı Hak, bu âyeti celîleyi nazil etti. Bu âyetler nazil olduktan sonra Resûlü Ekrem onları MULANET yapmaya çağırdı. Yani MUBAHELE etmeye ve lânetleşmeye, kim yalancı ise, ona lânet okumaya davet etti. Onlar aralarında:

«Eğer o Peygamber ise, bir Peygamberle lânetleşmek bizim haddimiz değildir.» dediler.

Böylece lânetleşmeden uzağa kaçtılar.

«Bundan başka arzedeceğin birşey yok mudur?» dediler. Cenab-ı Peygamber:

«Ya müslüman olacaksınız. Ya haraç vereceksiniz veya size harp açacağım» dedi. Böylece onlar haraç vermeyi kabul ettiler.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Katade'den rivayet ediyorlar:

«Hak, senin Rabbinden gelmedir. Sakın sen şüphe edenlerden olma. Yani İsa'nın (A.S.) durumu, Allah katında Adem'in (A.S.) durumu gibidir. O Allah'ın kuludur. Peygamberidir. Kelimesidir hususunda şüpheye düşme.»

İbn ul Munzir eş Şabi'den rivayet ediyor.

Necran heyeti Resûlüllah'a geldi:

«Bize Meryem oğlu İsa'dan bahset» dediler. Hz. Muhammed:

«O Allah'ın Resûlüdür. Ve Allah'ın Meryem'in rahmine ilka edilmiş kelimesidir» dedi. Heyet:

«İsa, bunun üstünde olmalıdır» dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«Şüphesiz İsa'nın durumu Allah katında Adem'in durumu gibidir.» âyetini indirdi. Heyet:

«İsa'nın (A.S.) Adem (A.S.) gibi olması uygun değildir, dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«(61) Ey Habibim! Sana ilim geldikten sonra İsa hususunda seninle tartışacak biri olursa, ona de ki: «Gelin.....» âyeti celîlesini indirdi.

LÂNETLEŞME VE MÜBAHELE

«Ey Habibim! Sana ilim geldikten sonra İsa hususunda seninle tartışacak biri olursa ona de ki:

— Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım. Sonra lânetleşelim. Ve Allah'ın lânetini yalancıların üzerine kılalım...»

Bu âyetin tefsirinde şunlar gelmektedir:

El Beyhaki «Delail» adlı eserinde Seleme bin Abdi Yeşu'dan, o da babasından, o da babasından rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü Tâ, Sîn-i Süleyman (yani içinde besmele olan Ta sîn) sûresi inmezden önce Necran ahalisine şöyle bir mektup yazdı:

«İbrahim, İshak ve Yakub'un mabudu olan Allah'ın ismiyle başlıyorum. Allah'ın Resûlü Muhammed'den Necran rahibine ve Necran halkına:

Eğer Müslüman olursanız, ben sizin huzurunuzda İbrahim, İshak ve Yakub'un ilâhı olan Allah'a hamdediyorum. Bunlardan sonra; sizi kulların kulluğundan Allah'ın kulluğuna çağırıyorum. Kulların himayesinden Allah'ın himayesine çağırıyorum. Eğer çağrıma icabet etmezseniz haraç veriniz. Eğer haraç vermezseniz size harp ilân ediyorum. Selâm.»

Baş Rahib, bu mektubu, okuduktan sonra dehşetli bir şekilde korktu. Şiddetli bir iç çekerek Necran ahalisinden Şerehbil bin Veda

adlı bir kişiyi huzuruna çağırdı. Allah Peygamberinin mektubunu Şerahbil'e verdi. Şerahbil mektubu okudu. Başrahib **«Senin bu hususta ki fikrin nedir?»** diye Şerahbil'den sordu. Şerahbil Başrahibe hitaben dedi ki:

«Cenab-ı Hakkın İbrahim kuluna İsmail'in zürriyetindeki Peygamberlik hususunda verdiği vaadini biliyorsun. Belki de bu kişi odur. O olmamasından emin değilim. Onun peygamberliği hususunda herhangi bir fikrim yok. Eğer dünya emrinden bir rey belirtmek gerekseydi sana bu hususta birşey söyleyebilirdim. Var kuvvetimle düşünüp çözüme hal çaresi arardım.»

Şerahbil'in bu sözlerinden sonra, başrahib, Necran'lıları teker teker huzuruna çağırdı. Hepsi Şerahbil'in dediğini Başrahibe tekrar ettiler. Sonunda ittifakla Şerahbil bin Vedaa, Abdullah bin Şerahbil, Cebbar bin Hayz adlı kişileri elçi olarak Hz. Peygambere göndermek kararını aldılar. Bunlar gidecekler, Hz. Muhammed'den birşeyler öğrenip onun durumunu tetkik edecek ve geleceklerdir. Heyet böylece yola çıktı ve Allah'ın Resûlü'ne vardı. Peygamber onlara ve onlar Peygambere birçok sualler sordular. Sorma faslı tâ onların Peygamberden **«Sen Meryem oğlu İsa (A.S.) hakkında ne dersin?»** noktasına kadar geldi. Peygamber onlara **«Bugün İsa hakkında benim katımda herhangi bir vahy yoktur. Burada misafir olunuz ki, İsa hakkında ne deniliyor, onu sabahleyin size haber vereyim.»** dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi. Ve onlar bu âyeti kabul etmeğe yanaşmadılar. Daha ertesi gün Cenab-ı Peygamber abasının altına torunları Hasan ve Hüseyin'i aldı. Kızı Fatımatüzzehra arkasından yürüyordu. Lânetleşmek için geldi. Ve Resûlü Ekrem'in o gün birçok hanımı da mevcut idi. Şerahbil iki arkadaşına hitaben:

«Ben bize yönelip gelmekte olan bir durum görüyorum. Eğer bu kişi Allah katından gönderilmiş bir Peygamber ise, biz de onunla lânetleşirsek yeryüzünde biz Necran'lılardan ne bir kıl kalır, ne bir tırnak, hepsi helâk olur» dedi. İki arkadaşı Şerahbil'e:

«Öyleyse senin fikrin nedir? Ne diyelim?» diye sordular. Şerahbil:

«Onu bizimle onun arasındaki bu meselede hâkim kılalım. Ben, onu hiçbir zaman adaletsizlikle hükmedecek bir kişi olarak görmüyorum.»

İki arkadaşı Şerahbil'e:

«Sen bu hususta serbestsin. Yetkin vardır» dediler. Böylece Şerahbil Allah'ın Resûlü'ne vardı:

«Lânetleşmekten daha hayırlı bir fikrim vardır» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«O fikrin nedir?» diye sordu. Şerahbil:

«Seni, bugün akşama kadar, hatta akşamdan sabaha kadar hakem kılıyorum. Bizim hakkımızda ne hükmedersen o geçerlidir» dedi. Böylece Allah'ın Resûlü dönüş yaptı. Onlarla lânetleşmedi. Ve haraç üzerinde onlarla musalaha etti.

Buhari, Müslim. Tirmizi, Nesei ve Ebu Naim'in Huzeyfe'den rivayet ettiğine göre; El Akıp ve Esseyid adlı rahibler Resûlü Ekrem'e geldiler. Peygamber onlarla lânetleşmeyi irade etti. Onlardan birisi diğerine:

«Sakın onunla lânetleşmeyelim. Allah'a yemin ederim ki, eğer Peygamber ise, biz de onunla lânetleşirsek ne biz iflâh oluruz, ne de bizden sonra gelen zürriyetimiz!..»

Bunun üzerine ona dediler ki:

«Sen ne istersen sana veririz. Bizimle beraber emin bir kişiyi gönder.»

Cenab-ı Peygamber:

«Ey Eba Ubeyde! Kalk» dedi. Ve Ebu Ubeyde onlarla beraber gitmek üzere Peygamberin huzurundan ayrılınca Cenab-ı Peygamber Ebu Ubeyde'yi işaret ederek buyurdu:

«İşte bu ümmetin emini, bu insandır.»

El Hakim tashih ederek Cabir'den rivayet etti:

El Akıp ve Esseyyid Resûlüllah'ın yanına vardılar. Peygamber onları İslâma davet etti. Onlar:

«Ey Muhammed! Biz müslüman olmuşuz» dediler. Cenab-ı Peygamber:

«İkiniz de hilâfı hakikati belirtiyorsunuz. Eğer dilerseniz sizi müslüman olmaktan menedenin ne olduğunu da size haber vereyim.»

Onlar:

«Söyle bakalım» dediler. Cenab-ı Peygamber:

«Haç sevgisi, içki içilmesi, domuz eti yenilmesi sizi müslüman olmaktan menediyor.»

Cabir der ki:

Resûlü Ekrem onları lânetleşmeye davet etti. Onlar da **«Sabahleyin seninle lânetleşelim»** dediler. Ve Resûlü Ekrem, ertesi sabah Ali'nin, Fatıma'nın, Hasan ve Hüseyin'in elinden tutarak geldi. Sonra onlara haber gönderdi. Onlar lânetleşmeye yanaşmaktan kaçındılar. Ve Peygamberin tekliflerini kabul ettiler. Cenab-ı Peygamber:

«Beni hak ile gönderen Allah'a kasem ederim, eğer onlar lânetleşmeye yanaşsaydılar O, vâdi onların üzerine ateş yağdırırdı.»

Cabir diyor ki, «Onlar hakkında bu Mubahele ve Mulaane âyeti indi.»

Cabir, **«Nefsimizi ve nefsinizi çağıralım»** cümlesindeki Resûlüllah'ın nefsinden maksat, Allah'ın Resûlüdür. Ali'dir, Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin'dir. **«Karılarımızı ve karılarınızı»**ndaki ibareden maksat da, Fatıma'dır» diyor.»

Hakim, tashih ederek Cabir'den rivayet ediyor:

Necran heyeti Resûlü Ekrem'den sordular:

«İsa hakkında ne dersin?»

Peygamber:

«O, Allah'ın ruhu, kelimesi, kulu ve Resûlüdür» dedi. Onlar Resûlü Ekrem'e:

«İsa'nın böyle olmadığına dair bizimle lânetleşmeye var mısın?» dediler. Resûlü Ekrem:

«Siz, bunu istiyor musunuz?» dedi. Onlar:

«Evet istiyoruz» dediler. Cenab-ı Peygamber:

«O halde, istiyorsanız yapalım» dedi. Eve gelip, Hasan, Hüseyin torunlarını aldı. Lânetleşmeye doğru gitti. Fakat heyetin başkanı:

«Sakın bu kişiyle lânetleşmeyiniz. Allah'a yemin ederim eğer onunla lânetleşirseniz iki guruptan (yani ya biz ya o), **birisi yere batacaktır.»** dedi. Böylece onlar geldiler:

«Ey Eba Kasım! Bizim akılsızlarımız seninle lânetleşmeyi irade ettiler. Biz isteriz ki, bizi affedesin.»

Cenab-ı Peygamber:

«Sizi affettim» dedikten sonra:

«Azab Necran'ın üzerinde gölge tutmaya başlamıştı.» dedi.

Bu rivayetten anlaşılıyor ki lânetleşme teklifi Necran heyetinden gelmiştir. Daha önceki rivayetlerde lânetleşme teklifinin âyetin inişi üzerine Allah Resûlü'nden geldiği kaydedilmektedir.

Ebu Naim'in «Ed Delail» adlı eserinde El Kelbi'den, Ebu Salih'ten, İbn Abbas'tan rivayet edilen eserde şöyle denilmektedir:

Hıristiyanlardan Necran gurubu, Allah Resûlü'ne geldi. Ondört kişiydiler. Necren eşrafından idiler. Onların içinde en büyükleri olan Esseyyid, bir de El Akıb vardı. El Akıp Es Seyyid'den sonra baş olacaktı. İkinci derecede fikir sahibleri o idi. Allah'ın Resûlü Esseyyid ile El Akıba **«Gelin müslüman olunuz»** diye teklifte bulundu. Onlar **«Biz müslüman olmuşuz»** dediler. Cenab-ı Peygamber:

«Siz müslüman olmamışsınız.»

Onlar:

«Evet, biz senden önce müslüman olmuşuz» diye tutturdular. Cenab-ı Peygamber:

«Hilâfı hakikat konuşuyorsunuz. Sizi müslüman olmaktan üç şey menediyor:

1 — Haça tapmanız

2 — Domuz eti yemeniz

3 — Allah'ın oğlu vardır demeniz.»

Hz. Peygamber, onlara bunları söyledikten sonra **«Şüphesiz İsa'nın meselesi Allah katında Adem'in meselesi gibidir»** âyeti indi. Ve bu âyeti onlara okuduğunda:

«Senin dediğini biz tanımayız» diye cevab verdiler. Bunun üzerine:

«Onun hususunda seninle tartışacak biri olursa...» âyeti celîlesi nazil oldu.

Yani İsa (A.S.) hususunda Kur'an'dan sana gelen ilimden sonra birisi seninle tartışmaya kalkışırsa onları Mubaheleye yani lânetleşmeye davet et demektir. Mübahele, (lânetleşme) son derece yakarıp yalvarmak, duada ısrar etmek demektir. Ki Muhammed'in (A.S.) getirdiği hakkın tâ kendisidir, onların söyledikleri batılın tâ kendisidir diye Cenab-ı Peygamber söyleyecekti. Onlar da bunun tam aksini söyleyeceklerdi. Cenab-ı Peygamber bu âyet üzerine onlara:

«Allah bana emretti, eğer siz İslâmı kabul etmezseniz veya İsa hakkındaki bu durumu kabul etmezseniz sizinle lânetleşeyim.» Onlar:

«Ey Eba Kasım! Biz şu anda lânetleşmiyoruz. Döneceğiz. Durumunuzu tetkik edeceğiz, sonra sana geleceğiz.» dediler. Böylece bunlar başbaşa kaldılar. Aralarında doğruyu araştırdılar. Seyyid, Akıbe «Allah'a yemin ederim, kesinlikle bu kişinin Peygamber olduğunu biliyorsunuz. Eğer bu kişi ile lânetleşirseniz sizin kökünüz kesilecektir. Hiçbir kavim yoktur ki bir Peygamberle lânetleşsin de büyükleri kalsın, küçükleri gitsin. Eğer siz ona tâbi olmaktan çekinir, eski durumunuzda ısrar etmekte iseniz onunla sulh edip memleketinize dönüş yapınız» dedi.

Bu esnada Resûlü Ekrem, beraberinde Hasan, Hüseyin ve Fatıma olduğu halde lânetleşmek için çıkmıştı. Resûlü Ekrem, Hasan'a, Hüseyin'e ve Fatıma'ya (R.A.):

«Ben dua ettiğim zaman, siz de âmin deyiniz» buyurdu. Fakat Necran heyeti Resûlüllah ile lânetleşmekten vazgeçti ve haraç vermek üzerinde onunla musalaha yaptılar.

Ebu Naim «Ed Delail» adlı eserinde Ata ve Dahhak tarikıyla İbn Aobas'tan rivayet ediyor:

Necran ahalisi olan araplardan sekiz rahib Resûlüllah'ın yanına geldiler. Onların arasında El Akıp, Esseyyid de vardılar. Cenab-ı Hak:

«De ki: Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım. Sonra lânetleşelim ve Allah'ın lânetini yalancıların üzerine kılalım.» âyeti nazil oldu. Lanetleşmekten maksat, Cenab-ı Hak'tan yalancının üzerine lânet etmesini isteyelim demektir. Onlar üç gün mühlet istediler. Böylece Medine Ya-

hudileri olan Beni Kurayza, Beni Nadir ve Beni Kaynuka'ya gittiler. Onlarla istişare ettiler. Onlar da «Peygamberle lânetleşmemelerini ve sulh yapmalarını tembih ettiler. Çünkü Tevrat'ta gördüğümüz Peygamber odur, dediler. Ve böylece Peygamberle her Safer ayında bin kürk vermek, Recep'te de bin kürk ile para vermek üzere musalaha edip gittiler.

Abdurrezzak, Buhari ve Tirmizi, Nesei ve İbn Cerir, İbn Abbas tarikıyla rivayet ettiler:

— Eğer Necran ahalisi Peygamber ile lânetleşmiş olsaydılar Necran'a döndüklerinde ne aile efradlarını, ne de mallarını bulabilirlerdi. Yani hepsi helâk olacaktı.

Müslim, Tirmizi, İbn ul Munzir, Hakim ve Beyhaki Saad bin Ebi Vakkas'tan rivayet ediyorlar:

Mubahele (yani lânetleşme) âyeti nazil olduğunda Cenab-ı Peygamber Ali'yi, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i çağırdı:

«Ey Allah'ım! İşte benim ehlim bunlardır.» dedi.

İbn Cerir Yeşkeri'den rivayet ediyor:

Bu âyeti celîle, nazil olduğunda Cenab-ı Peygamber Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'e haber gönderdi. Ve lânetleşmek için Yahudileri de çağırdı. Yahudiler arasından bir genç, Yahudilere hitaben:

«Azab olasıca! Dün sizin arkadaşlarınız, (yani aba ve ecdadınız) domuz ve maymunlara mesholunmadılar mı? Sakın lânetleşmeye yanaşmayınız.»

Bunun üzerine Yahudiler lânetleşmekten kaçtılar. Bu rivayete göre lânetleşme âyeti Necran Vefdi (heyeti) hakkında değil Yahudiler hususunda gelmiştir. Fakat iki gurup hususunda gelmesi de muhtemeldir. Yani âyet indikten ve Necran heyeti gittikten sonra veya onların hadisesinden sonra Yahudiler Resûlü Ekrem'i taciz ettiler ve yalanladılar. Ve Peygamber bu âyetin hükmüne bu sefer onları çağırdı.

İbn Asakir Cafer bin Muhammed'den bu âyet hakkında şunları rivâyet etti:

Cenab-ı Peygamber Ebubekr ile çocuklarını, Ömer ile çocuklarını, Osman ile çocuklarını, Ali ile çocuklarını topladı. Ve lânetleşmeye böylece geldi.

Bu rivayetten anlaşılıyor ki bu yakınlık Hz. Ali (K.V.) ile çocuklarına gösterildiği gibi, Hz. Ebubekr, Hz. Ömer, Hz. Osman ve çocuklarına da gösterilmiştir. Yani onlar da Resûlullah'ın ehli sayılmışlardır.

İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hatim, Ebu Cüreyc tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Sonra lânetleşelim, yani var kuvvetimizle yalancının lânetlenmesini Allah'tan isteyelim.»

Hakim tashih ederek İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

Resûlü Ekrem şehadet parmağıyla işaret ederek **«İşte bu, ihlâstır»** dedi. İki elini omuzlarının hizasına kadar kaldırarak **«İşte bu da, duadır»** dedi. Ellerini göklere doğru tam mânâsıyla uzatarak **«İşte bu da, ibtihaldir»**. Yani lânetleşmede eller bu şekilde kaldırılır. Yani daha fazla duada ısrar edilir dedi.

Bu hadisin yorumuna birkaç cümle ile girmek istiyorum.

Şehadet parmağıyla şahadet kelimesini getirirken işaret etmek ihlâs ve îmandır. Yani îmanın işaretidir. Dualar, yapılırken eller açık olduğu halde omuzlar hizasına kadar kaldırılır. İsterse birbirlerine bitişik olur, isterse ayrı olur. İbtihal yani fazlasıyla Allah'a yalvarmak, yakarmak, bir sıkıntıdan kurtulmak için eller tam manasıyla göklere uzatılır, kafa hizasını da geçerler. Yani Cenab-ı Peygamber bütün bu şekillerde dua etmiştir. İlle ellerin bitiştirilmesi veya ellerin kapatılması veya ellerin tam kafa hizasına kadar kaldırılması şartı yoktur.

Beyhaki «Delail-i Nübüvve»de Necran heyetinin kıssasını uzun olarak yazmıştır. Orada birçok faideler, gariblikler ve bu makamla münasebet ve uygunluğu olduğu için zikretmesini lüzumlu buldum:

Beyhaki, Abdullah el Hafız Ebu Sait'ten, o Muhammed bin Musa'dan, o Ebu'l Abbas Muhammed bin Yakub'tan, o Ahmed bin Abdul Cebbar'dan, o Yunus bin Bukeyr'den, o Seleme bin Abdi Yesu'dan, o da babasında, o da babasından rivayet etti. Daha önce hristiyan, sonra müslüman olan Yunus dedi:

Allah'ın Resûlü Süleyman TASİMİ (Hz. Süleyman'dan bahseden ve besmeleyi derleyen sûre) inmezden önce, Necran ahalisine:

«İbrahim, İshak ve Yakub'un mabudu adıyla yazıyorum. Allah'ın Resûlü Peygamber Muhammed'den Necran rahibine ve Necran halkına:

Müslüman ol(unuz). **Ben İbrahim, İshak ve Yakub'un mabudu olan Allah'a sizin katınızda hamdediyorum** (yani hamdettiğime şahid olunuz).

Bunlardan sonra, sizi kullara ibadetten dönüp Allah'a ibadet etmeye çağırıyorum. Kulların himayesinden vazgeçip Allah'ın himayesine sığınmaya çağırıyorum. Eğer bunu kabul etmezseniz harac vermeye çağırıyorum. Eğer haraç vermezseniz size harp ilân ediyorum. Selâm.» diye yazdı.

Mektub rahibin eline vardığında okudu, ürktü. Dehşetli bir şekilde irkildi. Necran ahalisinden Şerahbil adlı bir kişiye haber gönderdi. Vedaa oğlu Şerahbil Hemedanlıydı. Bir hadise başgösterdiği zaman, onun halli için ondan önce hiç kimse çağrılmazdı. Ne El-Eyhem, ne Esseyyid, ne de El Akıb, hiç kimse ondan önce çağrılmazdı. Rahip, Resûlüllah'ın namesini Şerahbil'e takdim etti. Şerahbil nameyi okuduktan sonra rahib, Şerahbil'den sordu:

«Ey Eba Meryem! Senin bu hususdaki fikrin nedir?»

Şerahbil rahibe hitaben:

«Sen Allah'ın İbrahim'e İsmail zürriyeti hususunda Peygamberlik sözü verdiğini biliyorsun. Belki de bu kişi o Peygamberdir. Peygamberlik hususunda benim fikir belirtmeye hiçbir yetkim yoktur. Eğer dünya emirlerinden birisi olsaydı düşüncemi sana söylerdim. Ve var kuvvetimle çıkar yol bulmaya çalışırdım.»

Rahib:

«O halde, geç otur» dedi. Şerahbil bir kenara çekilip oturdu. Rahib, Necran ahalisinden Abdullah bin Şerahbil adlı diğer bir kişiyi çağırdı. Bu kişi Himyer kabilesinin Zî-Esbeh boyundandı. Ona Resûlüllah'ın mektubunu okuttu. Ve reyini sordu. O da Şerahbil'in dediği gibi söyledi. Rahib ona:

«Sen de bir kenara çekilip otur» dedi. O da çekilip bir kenara oturdu. Rahib, Necran ahalisinden Cebbar bin Feyz adlı bir kişiyi çağırdı.

Bu kişi Beni-el-Haris bin Kaab soyundandı. Beni -Elhammas'tan bir zattı. Rahib ona da Resûlüllah'ın mektubunu okuttu. Ona fikrini sordu. O da Şerahbil ile Abdullah'ın dediği gibi konuştu. Ona da emretti. O da bir köşeye çekilip oturdu. Hepsinin sözü aynı noktada derlendikten sonra rahib «Nakusu (çanı) çalınız» diye emir verdi. Nakus (çan) çalındı. Ateşler yakıldı. Kiliselerde haç çıkartıldı.

İşte onlar gündüzleyin bir felâkete maruz kaldıkları zaman, böyle yaparlardı. Hadise geceleyin olursa, çan çalınır ve kiliselerde ateşler yükseltilirdi. Çan çalındığı ve haç çıkarıldığı zaman, onlar toplandılar. VADİ'NİN bütün ahalisi başından sonuna kadar geldiler. Vâdinin uzunluğu süratle giden bir süvarinin ancak bir günde katedebileceği kadardı. Vâdinin içinde 70 pare köy vardı ve bu köylerde (120.000) yüzyirmi bin savaşçı oturuyordu. Rahib onlara Hz. Muhammed'in mektubunu okudu ve bu hususlaki reylerini sordu. Hepsi Şerahbil bin Vedaa el Hemedani, Abdullah bin Şerahbil El Esbai, Cebbar bin Feyz El Harisi'yi elçi olarak göndermek hususunda ittifak ettiler. Onlar gidip Resûlüllah'ın haberini VÂDİ ahalisine getireceklerdi. Heyet yola çıktı. Medine'ye vardıklarında sefer elbiselerini çıkardılar. Yerlerde sürünen uzun boylu kürklerini giydiler. Parmaklarında altın yüzükler vardı. Sonra Resûlü Ekrem'e gelip selâm verdiler. Cenab-ı Peygamber selâmlarını almadı. Uzun bir gün Resûlüllah ile konuşmak istediler. Fakat Peygamber kendileriyle konuşmadı. Çünkü onların sırtında ipekli kürkler ve parmaklarında altın yüzükler vardı. Bu sefer bunlar Osman bin Affan (R.A.) ve Abdurrahman bin Avf'ın (R.A.) yanına vardılar. Onlarla daha önce tanışıyorlardı. Baktılar ki bu iki zat muhacir ve Ensardan müteşekkil bir mecliste oturmaktadırlar. Onlar:

«Ey Osman! Ey Abdurrahman! Sizin Peygamberiniz bize şöyle bir mektub yazdı. Biz de o mektuba icabet ederek geldik. Ona vardık, selâm verdik. Bizim selâmımızı almadı. Uzun bir gün kendisiyle konuşmak istedik. Bizi yordu, konuşmadı. Sizin reyiniz nedir? Acaba geri mi dönelim, yoksa kalalım mı?»

Osman ile Abdurrahman orada oturmakta olan Ali bin Ebu Talib'ten sordular.

«Ey Eba Hasan! Bu kavim hakkında senin reyin nedir?»

Hz. Ali, Hz. Osman ile Abdurrahman'a (R. Anhüm):

«Benim reyim bu sırtlarındaki ibrişim kürkleri çıkarmaları, parmaklarındaki yüzükleri sökmeleri ve yolculuk elbiseleri giymeleri ve sonra Resûlüllah'a varmalarıdır.» dedi.

Onlar da Hz. Ali'nin dediği gibi yaptılar ve gelip Resûlüllah'a selâm verdiler. Cenab-ı Peygamber onların selâmını bu kez aldı. Sonra buyurdu:

«Beni Hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin u kasem ederim, onlar, bana ilk geldiklerinde beraberlerinde İblis vardı. »

Resûlullah bunları söyledikten sonra onlardan, onlar da Cenab-ı Peygamberden sual sordular. Bu soruşturma aralarında devam etti. Onlar Cenab-ı Peygamberden **«Sen İsa hakkında ne diyorsun? Biz hıristiyan olan kavmimize dönüş yapacağız. Eğer sen Peygamber isen onun hakkında senin söylediğini dinlemek, bizim hoşumuza gider»** diye sordular.

Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber:

«Bu gün, benim katımda İsa hakkında herhangi bir malûmat yoktur. Burada durunuz ki, Rabbimin, İsa hakkında bana vereceği haberi size aktarayım.»

Bu söz üzerine onlar sabahladılar. Cenab-ı Hak:

«Şüphesiz İsa'nın durumu Allah katında Adem'in durumu gibidir» âyeti celîlesini indirdi. Onlar bu ilâhî hükmü ikrar etmekten kaçındılar. Cenab-ı Peygamber bu haberi onlara söyledikten bir gün sonra Hasan'ı, Hüseyin'i abasının altına alarak, Fatıma da arkasında olmak üzere, lânetleşmeye (mulaenete) geldi. Resûlüllah'ın o gün birkaç hanımı da hayattaydı. Bu durumu gören Şerahbil iki arkadaşına:

«Siz bilirsiniz ki VADİ'de bir hadise başgösterirse, oranın başında ve sonunda oturanlar bir araya gelirlerse, ancak benim fikrim geçerli olur. Ben Allah'a yemin ederim, burada ağır bir durum görüyorum. Yeminim olsun, eğer bu adam Peygamber ise, biz de onun iki gözüne ilk vuran, onun durumunu ilk reddeden araplar olursak, bize bir felâket gelmedikçe ne onun ne de arkadaşlarının göğsünden bu kin çıkmaz. Yemin ederim, biz komşulukta bütün araplardan onlara daha yakınızdır. Eğer bu kişi Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber

ise, biz de onunla lânetleşirsek yeryüzünde bizlerden ne bir tüy, ne bir tırnak kalmaz, hepsi helâk olur.» dedi.

Bunun üzerine iki arkadaşı Şerahbil'e:

«Ey Eba Meryem! O halde senin reyin nedir?» diye sordular. Şerahbil cevab verdi:

«Onu, bizimle kendisi arasında hakem tayin etmeyi uygun görüyorum. Çünkü ben onu hiçbir zaman fuzuli ve batılla hükmetmeyen bir kişi görüyorum.» (Yani Peygamberin şahsını böyle görüyorum). İki arkadaşı Şerahbil'e:

«Sen bu hususta yetkilisin. Bizim de reyimiz senindir» dediler.

Ravi der ki, Şerahbil, Allah'ın Resûlünü karşıladı ve Resûlüllah'a şöyle dedi:

«Seninle lânetleşmekten daha hayırlı bir fikir belirdi bizde.»

Resûlü Ekrem:

«O nedir?» diye sorunca Şerahbil:

«Bugün akşama kadar ve akşamdan sabaha kadar seni bu meselede hâkim kılıyorum. Bizim hakkımızda sen ne hüküm verirsen o geçerlidir» dedi.

Bunun üzerine Peygamber, Şerahbil'e hitaben:

«Umulur ki, senin arkanda bir kişi vardır. Seni bu hükmünden dolayı kınayacaktır» dedi.

Şerahbil cevab olarak Hz. Peygabere:

«Beni iki arkadaşımdan sor!» dedi.

Resûlü Ekrem onlardan sordu. Onlar şu cevabı verdiler:

«Vâdi halkı herhangi bir hadiseyi red veya kabul etmeyi ancak Şerahbil'in fikriyle eder» dediler. Böylece Cenab-ı Peygamber dönüş yaptı ve onlarla lânetleşmedi. Sabahleyin onlar Resûlü Ekrem'e geldiler. Cenab-ı Peygamber onlara şu ahidnameyi yazdı:

«Rahman ve rahiym olan Allah'ın adıyla! Bu risale Allah'ın Resûlü Muhammed Peygamberden Necran ahalisinedir. Muhammed'in onlar üzerinde her meyvede, her altın ve gümüşte hükmü olduğu halde

onlara ihsan etti. Bütün bunları onlar için terketti. Ancak Evakı kürklerinden (paraya tahvil edilen, kıymetlendiren kürklerden) her Recep'te bin kürk ve her Sefer ayında da bin kürk verecekler. Her kürk gümüşten bir Evkiyedir. (Yani onun karşılığıdır) Haraçtan fazla olan veya eksilen (yani verilen gümüş paradan iki bin kürkün fiyatından fazla olan veya eksileni) hesabıyladır. Onlar zırhlardan, attan, diğer bineklerden veya ticarî emtiadan ne verirlerse onların üzerindeki haraça mahsuben alınır. Necran'lıların boynunda benim elçilerimin nafakası vardır. Onlara yedirip içireceklerdir. Yirmi gün veya yirmi günden az olan müddet onların içmeleri, yemeleri, maişetleri Necran'lılara aittir. Elçilerim bir aydan fazla bekletilemezler. Yemen ve Mearra denilen yerlerde bir fitne başgösterirse, Necran'lılar otuz zırh, otuz at ve otuz deve ile ariye (emanet) olarak yardım edeceklerdir. Vermiş oldukları emanetlerden helâk olanlardan benim elçilerim sorumludurlar. Onlara aynen teslim edeceklerdir. Necran ve Necran'ın etrafındakiler üzerinde onlar için Allah'ın sözü, Allah elçisi Muhammed Peygamberin zimmeti vardır. Malları üzerinde, nefisleri, milletleri, vaidleri, hazır olanları, aşiretleri, kiliseleri, az veya çok ellerinin altında bulunan herşey için bu söz verilmiştir. Onların Başpiskoposlarından herhangi birisi bizce değiştirilemez. Onların rahiblerinden herhangi birisi bizden taraf değiştirilemez. Onların kâhinlerinden herhangi birisine dokunulamaz. Onlar üzerinde Ribâ yok. Cahiliyye kanları onlardan alınmayacaktır. Onlardan asker toplanmaz, öşür onlardan alınmaz. Ordu hiçbir zaman onların arazisini çiğnemez. Kim ki onlardan bir alacak taleb ederse, halk ile onlar arasında adaletli hüküm olacaktır. Onlar ne zalim, ne de mazlum olmayacaklardır. Onların ileri gelenlerinden kim ki, bir Riba yerse benim zimmetim (sözüm, kefaletim) onun hakkında kaldırılmıştır. Başkasının zulmü ile onlardan herhangi bir kişi muaheze edilmeyecektir.

Bu ahidnamede bulunanların üzerinde Allah'ın sözü, O'nun Peygamber'i Muhammed'in zimmeti vardır. Ta ki Allah emrini getirinceye kadar. Onlar nasihat ettikçe, üzerlerinde bulunan vazifeyi yerine getirdikçe, herhangi bir zulme başvurmadıkça bu böyle olacaktır.»

Bu ahidnamenin şahitliğini, Ebu Süfyan bin Harp, Ğilan bin Amr, Malik bin Avf, El Hanzeli boyundan Ekra bin Habis ve Muğire bin Şu-

be ettiler. Bu ahidnameyi onlar için yazan Abdullah bin Ebibekr'-dir. (1)

Necran heyetleri hicretin 9. senesinde Resûlüllah'a gelmişlerdir. Çünkü Zuhri **«Necran'lılar Peygamber'e ilk cizye verenlerdir»** dedi. Cizye âyeti de Mekke Fethinden sonra nazil oldu. İşte Cizye âyeti:

«Kendilerine kitab verilenlerden Allah ve âhiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Resûlü'nün haram kıldığını haram tanımayan ve hak din olan İslâmı din edinmeyenlerle küçük düşürülmüşler olarak cizyeyi kendi elleriyle verinceye kadar savaşın.» (Et Tevbe 29) (2). âyetlerini inkâra kalkışıyorsunuz, demektir.

(1) Bkz. Mecmaul - Vesaik es-Siyasiyye Dr. M. Hamidullah Darul İrşad Bey, tarihsiz Sahife: 141-142.

(2) Bkz. İbn Kesir: 2-52 Dar. End. Bey. Tarihsiz.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ وَإِنَّ
اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ
﴿٦٣﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا
يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ ۚ فَإِنْ تَوَلَّوْا
فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ
فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنْزِلَتِ التَّوْرَاةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ ۚ أَفَلَا
تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَا أَنْتُمْ هَٰؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ
تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ
لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِنْ
كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ
بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا ۗ
وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾ وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ ۚ
وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَا أَهْلَ
الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾

(62) Şüphesiz ki, İsa ve Meryem'in kıssalarından anlatılanlar doğru haberlerdir. Allah'dan başka hiçbir ilâh yoktur. Şüphesiz ki, Allah yegâne galip ve hakîmdir.

(63) Eğer yüz çevirirlerse kesinlikle Allah fesatlık yapanları bilicidir.

(64) (Ey Habibim!) De ki: «Ey kitap ehli bizimle sizin aranızda eşit olan bir kelimeye geliniz. Allah'tan başkasına ibâdet etmemek, ona ortak koşmamak, onu bırakıp da birbirimizi rab edinmemekten ibaret olan kelime.» Eğer bundan yüz çevirirlerse deyiniz ki: «Şahit olunuz biz müslümanlarız.»

(65) Ey kitap ehli! Niçin İbrahim hakkında cedelleşip duruyorsunuz? Oysa Tevrat ve İncil ondan sonra nazil oldular. Buna akıl etmiyor musunuz?

(66) İşte sizler haydi bildiğiniz konularda tartışırsınız, amma, bilmediğiniz şeylerde niçin çekişirsiniz? Halbuki Allah bilir, siz bilmezsiniz.

(67) İbrahim ne Yahudi ve ne de Hristiyan idi. Fakat bâtıldan uzaklaşmış ve Hakk'a yakın olandı. Müşriklerden de değildi.

(68) Şüphesiz ki, İbrahim'e en yakın olan insan ona (Dinine) ve bu Peygambere (Hz. Muhammed'e) tâbî olanlarla îman edenlerdir. Allah mü'minlerin yardımcısıdır.

(69) Kitap ehlinden bir cemaat sizi dininizden saptırmak isterler. Oysa onlar ancak kendi kendilerini saptırırlar da bunun farkında değildirler.

(70) Ey kitap ehli! Gördüğünüz halde niçin Allah'ın Âyetlerini inkâra kaçıyorsunuz.

TEFSİR

Müslümanlarla kitap ehlinin arasında eşit olan kelimeden maksat, Allah'a kulluk yapmak ona ortak koşmamak ve Allah'dan başka hiç kimseyi ne İsâ'yı ne Üzeyir'i ne de başka bir kimseyi mabut edinmemektir. Bu hususlar her dinin esasını teşkil eder, her Peygamber bu prensipleri getirmiştir.

Rivayete göre, **«Kitap ehli, âlimler ve âbidleri Allah'tan başka mabud edindiler.»** Âyeti nâzil olduğu zaman, Hâtimoğlu Adiy (R.A.) Resûlüllah'ın huzurunda bulunuyordu. **«Ey Allah'ın Resûlü! Biz Hristiyan iken Alimler ve Âbidlere tapmıyorduk.»** dedi. Resûlüllah sordu: **«Papazlar ve azizler size herhangi bir helâlı haram veya haramı helâl etmezler miydi? Siz de onların hükmüne uymaz mıydınız?»** Adiy: **«Evet Ya Resûlüllah.»** deyince, Resûlüllah, **«İşte o, onlara tapmak demektir.»** dedi.

Bu kıssada irşadın en güzel örneği ve delil getirmenin en iyi tarzı mevcuttur. Zira Cenab-ı Hak önce İsa (A.S.) kulunun hallerini ve Allah'lığa ters düşen tavırlarını beyan etti. Sonra Hristiyanların kalbindeki düğümü çözücü ve şüpheyi giderici durumu zikretti. Onların inat ve ısrarlarını görünce onları lânetleşmeye çağırdı. Sonra ondan kaçtıklarını ve az da olsa teslim olduklarını görünce irşat ile onlara yönelip daha kolay bir yol önlerine koyup İsa'nın (A.S.), İncil'in ve diğer Peygamberler ve Kitapların ittifak ettikleri bir noktaya onları çağırdı. Sonra bunun da bir fayda vermediğini, Âyetler ve korkutmaların onlara fayda sağlamadığını görünce onlardan yüz çevirip ve îman edenlere **«Deyiniz ki bizim Müslüman olduğumuza şahit olunuz.»** dedi.

Yahudiler ve Hristiyanlar İbrahim (A.S.) hakkında cedelleştiler. Her birisi İbrahim'in kendisinden olduğunu iddia etti. Böylece meseleyi Hz. Muhammed'e getirdiler. Bunun üzerine, **«Ey kitap ehli! Niçin İbrahim hakkında cedelleşiyorsunuz?»** Âyeti nâzil oldu.

Yani İbrahim'den (A.S.) sonra Hz. Musa'ya inen Tevrat ile meydana gelen Yahudilik ve Hz. İsa'ya inen İncil ile meydana gelen Hristiyanlık İbrahim'den (A.S.) sonra oluşmuştur. Yahudilikten bin Hris-

tiyanlıktan ikibin yıl önce İbrahim (A.S.) yaşamıştır. O halde onlardan nasıl olabilir ki?

Hanif kelimesinin manâsı bâtıl inançlardan uzaklaşan demektir. Müslim kelimesi Allah'a itaat eden demektir. İbrahim'e (A.S.) en yakın olanlar ona yakın olan ümmeti ve şerîatinin birçok maddesinde kendisiyle inançtaş olan Hz. Muhammed ve îman edenlerdir.

Yahudiler Hz. Huzeyfe b. Yaman, Hz. Ammar b. Yaser ve Hz. Muaz b. Cebel'i Yahudi olmaya çağırdıklarında, **«Kitap ehlinden bir gurup sizi saptırmak istiyorlar...»** Âyeti Celîlesi nâzil oldu.

Hz. Muhammed'in Peygamberliğini açık denilecek derecede sergileyen Tevrat ve İncil'i okudukları halde ısrar eden Yahudi ve Hıristiyanlara, **«Ey Kitap ehli niçin Allah'ın Âyetlerini inkâr ediyorsunuz?»** Âyeti nâzil oldu.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«62) Şüphesiz ki İsa ve Meryem'in kıssalarında anlatılanlar doğru haberlerdir...»

Bu âyet hakkında seleften gelen eserler:

İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtim İbn Abbas tarikıyla rivayet ederler:

İsa (A.S.) hususunda inen bu âyet, hakkın ta kendisidir demek oluyor.

«64) Ey Habibim! De ki, ey kitab ehli! Bizimle sizin aranızda eşit olan bir kelimeye geliniz: Allah'tan başkasına ibadet etmemek, ona ortak koşmamak, onu bırakıp da birbirinizi Rab edinmemekten ibaret olan kelime...»

Bu âyetle ilgili eserler:

Abdurrezzak, Buhari, Müslim. Nesei İbn Abbas tarikıyla rivayet ettiler:

Ebu Süfyan dedi ki, Herakliyos bizi huzura aldıktan sonra Peygamberin onlara yazmış olduğu mektubun getirilmesini emretti. Mektup getirildi ve okundu. O mektupta:

«Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla başlıyorum. Allah'ın Resûlü Muhammed'den Rum büyüğü Herakliyosa. Selâm hidâyete tâbi olana olsun. Bunlardan sonra. Ben sizi İslâm davetiyle çağırıyorum. Müslüman ol sağlam kal. Müslüman ol, Cenab-ı Hak senin ecrini iki defa verecektir. Eğer İslâm'dan yüz çevirirsen şüphesiz senin boynundadır, çiftçilerin, köylülerin, ziraatçıların günahı. «Ey kitab ehli! Bizimle sizin aranızda eşit olan bir kelimeye geliniz. Allahtan başkasına kulluk yapmayalım. Hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayalım» âyetini **«Bizim müslüman olduğumuza şahid olunuz»** cümlesine kadar devam ederek yazmıştı.

Et Tabarani İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

Cenab-ı Peygamberin kâfirlere yazmış olduğu mektup **«Geliniz, bizimle sizin aranızda eşit olan bir kelimeye»** âyetiyle başlıyordu.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım İbn Cüreyc'ten rivayet ediyorlar:

Kulağıma geldi ki, Allah'ın Resûlü Medine Yahudilerini dine davet etti. Onlar da icabet etmeyince, cizye verinceye kadar Peygamber kendileriyle cihad etti.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Katade tarikıyla rivayet ettiler:

Bize denildi ki Allah'ın Resûlü Medine Yahudilerini Müslümanlar ile Yahudiler arasında eşit olan kelimeye davet etti. Onlar İbrahim hususunda Peygamberle cedelleşip İbrahim'in Yahudi olduğunu iddia ettiler. Allah onları yalanladı ve İbrahim'i ondan uzak kıldı. Ve buyurdu:

«(65) Ey kitab ehli! Niçin İbrahim hususunda cedelleşiyorsunuz?»

İbn Cerir Rebi'den rivayet etti:

Bize denildi ki Allah'ın Resûlü eşit olan kelimeye Medine Yahudilerini davet etti.

Muhammed bin Cafer bin Zübeyr ile Süddi'den gelen rivayetlere bakılırsa, ehli kitab Necran'dan gelen guruptur. Onlar bizimle onlar arasında eşit olan bir kelimeye çağrılmışlardır.

İbn Cerir Katade tarikıyla **«Eşit olan kelimeden maksat, adalettir»** diye rivayet ediyorlar.

İbn Cerir ve Ebi Hatım Rebi'den benzerini rivayet ettiler.

Et Tasdim «Mesail» adlı eserinde İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

Nafi bin Ezrak İbn Abbas'tan sordu:

«Bizimle sizin aranızda eşit olan kelimeden maksat, nedir?»

«O, adalettir» dedi. Nafi, İbn Abbas'dan:

«Arap dilinde eşit olan kelimenin adalet manâsında kullanıldığı var mıdır?» diye sorunca.

İbn Abbas buna dair bir şiir okuyarak ispatladı.

İbn Cerir, Ebul Aliye tarikıyle **«Eşit kelime, Lâilâheillallah'tır»** diye rivayet etti.

Abd bin Humeyd Mücahid tarikıyla **«Eşit kelimeye geliniz, Lâilâhe illallah'a geliniz demektir»** diye rivayet etti.

İbn Cerir ve İbn ul Munzir İbn Cüreyc'ten «Birbirimizi Rab edinmiyelim» den maksat, nedir? diye sorunca: Birbirimize Allah'ın isyanında itaat etmeyelim demektir, dedi...

Deniliyor ki, bu rububiyet, halkın ibadetin gayrisinde Allah'a isyan hususunda önderlerine itaat etmesidir. Velev ki onlara secde etmeseler dahi.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım İkrime tarikıyla bu âyet hakkında **«Onların bir kısmının diğerine secde etmesi demektir»** şeklinde rivayet etmiştir.

«(65) Ey kitab ehli! Niçin İbrahim hakkında cedelleşip duruyorsunuz?...»

Bu âyeti celîle hakkında gelen eserler:

İbn İshak ve İbn Cerir İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor:

Necran Hristiyanlarıyla Yahudi hahamları Resûlüllah'ın huzurunda bir araya geldiler. Ve Resûlüllah'ın katında cedelleştiler. Hahamlar: **«İbrahim Yahudi idi»** dediler. Hristiyanlar: **«İbrahim ancak Hristiyan idi»** dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi.

Ebu Rafi' el Kurezi bu âyetin inişinden sonra Cenab-ı Peygamberden sordu:

«Ey Muhammed! Hristiyanların Meryem oğlu İsa'ya taptıkları gibi sana tapmamızı mı istiyorsun?»

Ve Necran halkından birisi de:

«Ey Muhammed! Essahtan sen böyle mi istiyorsun?» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Böyle istemekten Allah'a sığınırım. Allah'tan başkasına kulluk yapmaktan da Allah'a sığınırım. Veya Allah'tan başkasına kulluk yapmayı emretmekten Allah'a sığınırım. Cenab-ı Hak, beni, bununla göndermedi ve bunu bana emretmedi...»

Bunun üzerine Cenab-ı Hak şu âyeti indirdi:

«Allah'ın, kitab, hüküm ve Peygamberlik vermiş olduğu bir beşerin bütün bunlardan sonra insanlara 'Allah'a değil bana kulluk ediniz' demesi mümkün değildir.» (Âl-i İmran: 79) buyurduktan sonra Cenab-ı Hak:

Onlara ve ecdadlarına Peygamber kendilerine geldiğinde onu tasdik edeceklerine dair almış olduğu sözü hatırlatarak buyurdu:

«Hatırla ki, Allah Peygamberlerden, size kitab ve hikmet verdim. Sonra onları tasdik eden bir Peygamber geldiğinde ona îman etmek ve Allah'ın dinini yayması için yardım etmek üzere söz aldı. Bunu ikrar ettiniz mi? diye sorduğumda onlar 'ikrar ettik' demişlerdi.» (Al-i İmran 79-81).

İbn Ebi Hatım Ebu'l Aliye'den rivayet ediyor:

İşte siz, bilgi sahibi olduğunuz konularda (gördüğünüzde) mücadele ediyorsunuz. Niçin bilginiz olmadığı konularda mücadele ediyorsunuz? Yani görmediğiniz, müşahede etmediğiniz konularda mücadele etmeyiniz.

İbn Ebi Hatım, Süddi'den rivayet etti:

«Hakkında bilgileri olan konularda mücadele etmelerini Allah onlara haram kılmadı. Fakat İbrahim durumu gibi hakkında bilgileri olmayan konularda mücadele etmelerini Allah onlara haram kıldı.»

İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivayet ediyor:
Belli şekilde yani bilgisi olduğu konularda cidal etmekte kişi ma-

zurdur. Cahili olduğu konularda mücadele etmekte ise, kişiye sakıncalıdır ve özür sahibi sayılamaz..

İbn Ebi-Hâtim, Mukatil bin Hayyan'dan rivayet ediyor:

Kâab ve Arkadaşları ve Hristiyanlardan da bazı kimseler **«İbrahim bizdendir, Musa bizdendir ve Peygamberler bizdendir»** dediler. Cenab-ı Hak:

«67) İbrahim ne Yahudi idi ne Hıristiyan idi. Ancak o batıldan hakka yönelmiş müslüman idi.»

buyurdu.

İbn Cerir, Salim bin Abdullah'tan, o da babasından rivayet ediyor:

Zeyd bin Âmr bin Nufeyl, Şam'a girdi. Oturmak için bir bina araştırıyordu. Orada Yahudi âlimlerinden birisiyle karşılaştı. Yahudi âliminden dinini sordu. **«Sizin dininize girmek istiyorum. Dininizden bana haber ver»** dedi.

Yahudi âlimi **«Allah'ın gazabından payını almadıkça bizim dinimize giremezsin»** dedi.

Zeyd: **«Ben Allah'ın gazabından kaçıyorum. Allah'ın gazabından hiçbir şeyi kaldırmak istemiyorum. O halde içinde Allah'ın gazabı olmayan bir dini bana haber verir misin?»**

Yahudi âlim: **«Ben bilmem. Ancak hanif din olursa Allah'ın gazabı yoktur»** dedi.

Zeyd, **«Hanif ne demektir?»** diye sordu.

Yahudi **«İbrahim'in dinidir. İbrahim ne Yahudi idi, ne Hıristiyandı. O ancak Allah'a kulluk yapardı»** dedi.

Zeyd onun yanından ayrılıp Hıristiyan âlimlerinden birisiyle karşılaştı. Ondan dinini sordu. **«Ben sizin dininize girmek istiyorum. Bana dininizden haber ver»** dedi.

Hıristiyan âlim: **«Allah'ın lânetinden nasibini almadıkça bizim dinimize giremezsin»** dedi.

Zeyd: **«Ben Allah'ın lânetinden hiçbir şey almak niyetinde değilim. Allah'ın gazabından hiçbir şey almak istemiyorum. Bana içinde lânet ve gazab olmayan bir dini gösterebilir misin?»** dedi.

Hıristiyan âlimi de Yahudinin dediklerini aynen tekrarladı: **«Ben bilemem. Ancak hanif dini olursa, gazab ve lânetten uzaktır.»** Böylece Zeyd onların katından döndü ve onların haberlerine razı oldu. İbrahim hakkındaki iltifatlarına rıza gösterdi. Ve durmadan ellerini Allah'a kaldırıp: **«Ey Allah'ım! Seni şahid kılıyorum ki, ben İbrahim'in dini üzerindeyim»** diyor ve dua ediyordu.

«(68) Doğrusu İbrahim'e en yakın olan insan ona ve bu Peygambere tâbi olanlarla îman edenlerdir. Allah müminlerin yardımcısıdır...»

Bu âyetle ilgili eserler:

Abd bin Humeyd, Şehr bin Havşeb tarikıyla rivayet ediyor:

Resûlüllah'ın eshabı Habeşistan'a, Necaşi'nin katına hicret ettiklerinde Kureyş putperestlerinin elçileri olarak Âmr bin Âs ile Ammare bin Ebi Mu'yet Habeşistan'a gönderildiler. Muhacirleri öldürtmek istiyorlardı. Necaşi'ye vardılar:

«Şu Mekke ehlinden hicret edip sana gelenler var ya. Onlar senin mülkünü silmek ve arazini ifsad etmek istiyorlar. Rabbine küfrediyorlar» dediler. Necaşi muhacirleri topladı. Âmr bin Âs ile Ammare bin Ebi Mu'yetin söylediklerini onlara iletti. Muhacirler arasında Mez'um oğlu Osman, arkadaşlarına:

«İsterseniz biriniz Necaşi ile konuşsun. Ben sizin en gencinizim. Ben konuşayım. Eğer doğru konuşursam Allah'a doğruyu getirir. Eğer başka bir şey konuşursam siz Necaşi'ye:

— Bu, genç bir kişidir. Bizi mazur görünüz. Yanlış konuştu» dersiniz.» Böylece Necaşi kumandanlarını, rahiplerini, tercümanlarını topladı. Sonra muhacirlerden sordu:

«Katından hicret edip bana geldiğiniz arkadaşınız (Yani Muhammed Aleyhisselâm) **neyi istiyor? Size neyi emrediyor? Sizden neyi yasaklıyor? Onun okuduğu bir kitabı var mıdır?»**

Muhacirler (konuşmacıları):

«Evet, bu kişi Cenab-ı Hakkın kendisine gönderdiği vahyi okuyor. Allah'tan neyi dinlerse onu bize söylüyor. Marufu emrediyor. Güzel komşuluğu emrediyor. Yetimlere yardım edilmesini emrediyor. Sadece

Allah'a kulluk yapılmasını emrediyor. Allah ile beraber başkasına tapmamayı emrediyor» dedikten sonra Errum, El Ankebut, El Kehf, El Meryem sûrelerini okudu. Kur'an'da İsa'nın (A.S.) bahsi geldiğinde Kureyş kâfirlerinin elçisi bulunan Âmr ibn Âs, Necaşi'yi öfkelendirmek istedi ve şöyle dedi:

«Onlar İsa'ya küfrederler.»

Bunun üzerine Necaşi sordu:

«Sizin arkadaşınız İsa hakkında ne der?»

Muhacirler (in sözcüsü):

— Arkadaşımız der ki, **«İsa Allah'ın kuludur. Resûlüdür. Ondan gelen bir ruhtur. Onun kelimesidir. Bu kelimeyi Meryem'in rahmine ilka etmiştir.»**

Bu söz, üzerine Necaşi misvakından bir parçacık kopardı ve yemin etti ki, **«İsa sizin arkadaşınızın dediğinden bu kadarcık dahi fazla söylememiştir. Müjdeleniniz. Korkmayınız. Bugün İbrahim'in hizbi üzerinde herhangi bir korku yoktur.»**

Bunun üzerine Âmr ibn Âs sordu:

«İbrahim'in hizbi» kimlerdir?»

Necaşi'nin tercümanı:

«İşte bu muhacirler ve yanından gelmiş bulundukları arkadaşları Muhammed'dir.»

Bunun üzerine Cenab-ı Hak, Habeşistan'da cereyan eden bu husumeti bu âyeti celîle ile Medine-i Münevvere'de bulunan Hz. Muhammed (Aleyhisselâmın) üzerine indirdi. «Şüphesiz ki, İbrahim'e en yakın olan insan, ona ve bu Peygambere tâbi olanlarla îman edenlerdir...»

«(69) Kitab ehlinden bir cemaat, sizi dininizden saptırmak isterler...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn ul Munzir, Süfyan'dan rivayet ediyor:

Al-i İmran sûresinde «EHLİ KİTAB» diye bahksedilen kimselerden maksat, hristiyanlardır.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivayet ediyorlar:

«(70) De ki, ey kitab ehli, gördüğünüz halde niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?» Yani kitabınızda Hz. Muhammed'in niteliklerini gördüğünüz halde niçin onu inkâr ediyor, ona îman etmiyorsunuz? Halbuki Tevrat ve İncil'de onun «ÜMMİ PEYGAMBER» olarak yazıldığını görüyorsunuz.

İbn Cerir ve İbn Hatım, Süddi tarikıyla rivayet ediyorlar:

«Bu âyetteki **«Allah'ın âyetleri»** tâbirinden maksat, Hz. Muhammed'dir. **«Gördüğünüz halde»** tâbirinden maksat, Hz. Muhammed'in sıfatlarının katlarında bulunan kitabta yazılı olarak görmüş olmalarıdır.»

İbn Ebi Hatım, Mukatil'den rivayet ediyor:

«Allah'ın âyetleri»nden maksat hüccet ve delilleridir. Onlar Kur'an'ın hak, Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğunu Tevrat ve İncil'de yazılı olarak görüyorlardı.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İbn Cüreyc'ten rivayet ediyor:

«Niçin gördüğünüz halde, Allah'ın âyetlerini inkâra kalkışıyorsunuz»dan maksat, Allah'ın katında tek dininin İslâm olduğunu ve İslâm'dan başka bir dinin bulunmadığını bildiğiniz halde, Allah'ın âyetlerini inkâra kalkışıyorsunuz demektir.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِي أُنزِلَ عَلَى
الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾
وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَى
اللَّهِ أَن يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِندَ رَبِّكُمْ
قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ
وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ
ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِن تَأْمَنْهُ
بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُم مَّنْ إِن تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَّا يُؤَدِّهِ
إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي
الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلَىٰ
مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾ إِنَّ
الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا
أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ
اللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٧﴾

(71) Ey kitap ehli! Niçin Hakkı bâtıla karıştırıyorsunuz? Ve bildiğiniz halde Hakkı gizliyorsunuz?

(72) Kitap ehlinden bir gurub. şöyle dedi: «İman edenlere indirilene günün başlangıcında inanınız, sonunda inkâr ediniz. Umulur ki, onlar, dinlerinden cayarlar.»

(73) Sakın dininize tâbi olandan başkasına inanmayınız. (Ey Habibim!) De ki: «Şüphesiz hidâyet Allah'ın hidâyetidir. Size verilenin benzerinin başkasına verilmesi ya da Rabbinizin katında size karşı delil getirmeleri ihtimali için mi böyle telâşlandınız? De ki; «Şüphesiz fazilet Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah'ın lûtfu geniştir ve her şeyi bilicidir.»

(74) Rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah büyük fazilet sahibidir.

(75) Kitap ehlinden bâzıları vardır ki, kantarlarla emniyet edersen, sana onu geri verir, ve yine onlardan bâzıları var ki, bir dinarı emanet edersen tepesine dikilip zorlamadıkça onu sana geri vermez. Bunun sebebi, «Ümmîler için üzerimize bir sorumluluk yoktur.» demeleridir. Onlar bildikleri halde Allah'a karşı yalan uydurmaktadırlar.

(76) Evet, sözünü yerine getiren ve Allah'dan korkan mükâfatını bulur, şüphesiz ki, Allah muttakileri sever.

(77) Şüphesiz ki, Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir değere satanların, (evet) işte onların, âhirette hiçbir nasipleri yoktur. (Kıyamet gününde) Allah onlarla konuşmaz ve onlara bakmaz ve onları temize çıkarmaz. Onlar için elem verici bir azap vardır.

TEFSİR

Kitap ehli, Allah'ın kitaplarında tahrifat yaparak, bâtılı Hak suretinde göstermeye çaba sarf ederek, Hakkı bâtıla karıştırmışlardır. Hak ile bâtılı ayırt edecek tarzda iradelerini kullanmamaları, Hakkı bâtıla karıştırmalarına sebep olmuştur.

Gizledikleri Hak ise, Hz. Muhammed'in bu Kitaplarda geçen Peygamberliği ve sıfatlarıdır.

(71) **«Günün ilk saatlerinde îman ediniz, akşama doğru cayınız.»** demeleri ve öyle yapmaları ise, Müslümanları şüpheye düşürmek hedefini güdüyor. Allah'ın bu guruptan maksadı ilâhisi, Eşref oğlu Kaap ve Sayf oğlu Malik'tir. Bu iki Yahudi Kıblenin değişmesi sırasında cemaatlarına: **«Yarın sabahdan başlayarak Kâbe'ye doğru namaz kılınız. Sonra günün sonuna doğru Kudüs'e yüzünüzü çeviriniz. Müslümanlar, bunlar bizden daha bilgindirler bu işten caydıklarına göre bu işte mutlaka bir şüphe vardır diyeceklerdir.»** dediler. Bir ara Hayber hahamları aralarında sözleştiler: **«Günün evvelinde İslâm'a girip sonra cayacağız ve diyeceğiz ki, Kitabımıza baktık ve âlimlerimize danıştık, son gelen Peygamberin sıfatlarını Muhammed'de (S.A.V.) görmediğimiz için caydık. Böyle yaparsak belki Müslümanlar da şüpheye düşer.»** dediler.

«EL» ile tefsir ettiğimiz «YEDULLAH»dan maksat, insanların el azasına benzer bir aza değildir. Keyfiyeti malûmumuz da değildir. Allah'ın irade buyurduğu tarzda îman ederiz.

Kitap ehli, genel olarak iki gruba ayrılır: Birisi EMİN, diğeri HAİN ve az birşeye tenezzül ederler. Emin olanlar Hristiyanlardır. Çünkü Kur'an'ın iniş anında Hristiyanların karakteri (% 90) nın üzerinde emniyet göstermek ve doğru muamele yapmaktı. Hainler ise, o zamanki Yahudilerdir. Aza bile tenezzül eder ve (% 90)ın üzerinde karakterleri hilebazlıktı. Çünkü onların dinî kânaatına göre, kitap ehlinden olmayan kimselerin, hele dinlerine tabî değil ise herşeyi onlara helâldır. Bilerek bu iftirayı Allah namına yakıştırmakta idiler. Tefsircilerden bâzıları derler ki: «Yahudiler ile Kureyşîler ticari muamele yaparlar. Kureyşîler Müslüman olduktan sonra haklarını isterler. Yahudiler, **«Dininizi terk ettiğiniz için hakkınız düşmüştür.»** derler ve bu

hüküm Tevrat'ta vardır yalanını da yapıştırırlardı.» Rivayete göre bu hakikatları gerektiren Âyet nâzil olduğu zaman, Resûlü Ekrem buyurdu: **«Allah'ın düşmanları yalan söylüyor. Cahiliyet dönemindeki emanet hariç, her şeyleri ayaklarımın altındadır. Emanet ise sahibi Müslüman olsun kâfir olsun verilir.»** buyurdu. **«Allah'ın ahdi ve yeminleri ile az bir kıymete razı olup satanlar var ya onların âhirette nasipleri yoktur...»** Allah'ın ahdinden maksat Hz. Muhammed'e îman etmek ve emanetleri yerine getirmektir. Yeminlerinden maksat, **«Yemin olsun ona îman edeceğiz. Yemin olsun ona yardım edeceğiz.»** sözleridir. **«Az kıymetten»** maksat, dünyalıktır. Zira bütün dünya verilirse dahi bir tek hakikati fedâ etmek karşısında az sayılır.

Denildi ki, bu Âyeti Celîle Tevrat-ı tahrif etmiş. Hz. Muhammed'in (S.A.V.) sıfatlarını değiştirmiş ve emanetlerin hükmünü tebdil etmiş hahamlar hakkında inmiştir. Aynı zamanda bu Âyeti Celîle yalan yeminler ederek eşyasını satmaya arz eden her esnafın halini de kapsamaktadır. Çünkü Allah'ın Resûlü, **«Biz Müslümanlara hile yapan ve bizi aldatmaya çalışan bizden değildir.»** buyurmuştur.

Bahsi geçen âyetin iniş sebeplerinden bâzıları şöyle sıralanabilir:

1 — Asrı saadette esnaftan bir kişi malını pazara çıkarmış. Meselâ, beşe aldığı bir malı yemin ederek on'a aldım demiş ve böylece pahalı satmaya çalışmıştır. Bunun üzerine bu âyet indi.

2 — Kays oğlu El-Esas ile bir Yahudi bir kuyu veya bir arazi hususunda ihtilâfa düştüler. Yemin Yahudiye yöneltildi. Yahudi yalandan yemin ettiği için Âyet nâzil oldu.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(71) Ey kitab ehli! Niçin hakkı batıla karıştırıyorsunuz? Ve bildiğiniz halde hakkı gizliyorsunuz?...»

Bu âyet hakkında seleften gelen rivâyetler:

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Rebi' tarikıyla rivayet ediyorlar:

«Niçin Yahudilik ve Hristiyanlığı İslâmla karıştırıyorsunuz? Biliyorsunuz ki, Allah'ın katında hiç kimseden gayrisi kabul edilmiyen tek din İslâmdır. **«Hakkı inkâr ediyorsunuz»**. Yani Hz. Muhammed'in

durumunu Tevrat ve İncil'de yazılı olduğunu gördüğünüz halde inkâra kalkışıyorsunuz.

«(72) Kitap ehlinden bir gurup dedi ki.....» Bu âyet hakkında gelen rivayetler:

İbn İshak ve İbn Cerir, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyorlar.

Abdullah bin Dayf, Habib bin Zeyd ve El Hars bin Avf, birbirlerine «Gelin, Muhammed ve eshabına inen Kur'an'a sabahleyin iman edelim (iman etmiş görünelim) Akşamleyin inkâr etmiş görünelim. Tâ ki onların üzerinde dinlerini karıştırmış olalım. Umulur ki, onlar da bir zaman sonra bizim yaptığımız gibi yaparlar ve dinlerinden dönerler.» dediler...

Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi **«Allah, ihsanı geniş ve herşeyi hakkıyla bilicidir»** cümlesine kadar indirdi.

Said bin Mansur ve İbn Cerir, Ebi Malik tarikıyla rivayet ediyorlar:

Yahudilerin bir kısmı diğerine **«Onlarla beraber, günün evvelinde onlara inene iman edelim ve günün sonuna doğru onların dininden dönelim. Umulur ki, onlar da bizimle beraber dönerler.»** dediler. Bu plânları üzerine Cenab-ı Hak Peygamberini muttali kılarak şu âyeti indirdi:

(72) Kitab ehlinden bir gurup şöyle dedi:

— İman edenlere indirilene günün başlangıcında inanınız. Sonunda inkâr ediniz. Umulur ki onlar dinlerinden cayarlar.»

«(73) Sakın dininize tâbi olandan başkasına îman etmeyiniz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Bu söz Yahudilerin bir kısmının diğerine söylemiş olduğu bir söz olduğunu, İbn Cerir ve İbn ul Munzir, Katade'den rivayet ederler. İbn Cerir Rebi'den de benzerini rivayet etmiştir.

İbn Cerir, Süddi'den rivayet ediyor:
«Yahudilik dinine tâbi olandan başkasına tâbi olmayınız.»

Abd bin Humeyd ve İbn Ebi Hatım, Ebi Malik'ten rivayet etti:
«Yahudi hahamları, diğer Yahudilere «Muhammed'e (S.A.V.) ve

arkadaşlarına sabahın erken saatlerinde varınız. Biz sizin dininizin üzerindeyiz deyiniz. Akşamın geç saatlerinde varınız. Biz sizin dininizi inkâr ettik. Biz ilk dinimizin üzerindeyiz. Biz âlimlerimizden sorduk. Sizin yanlış yolda olduğunuzu söylediler. Böyle yaparsanız umulur ki, müslümanlar da sizin dininize dönüş yaparlar, Muhammed'i (S.A.V.) inkâr ederler. Sakın dininize tâbi olandan başkasına inanmayınız derlerdi.»

«(Ey Habibim!) **De ki, şüphesiz hidayet Allah'ın hidayetidir. Size verilenin benzerinin başkasına verilmesi ya da Rabbinizin katında size delil getirmeleri ihtimali için mi böyle telâşlandınız...»**

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Kesir bu âyet hakkında şunu söylüyor:

«Sizin katınızda bulunan ilmi, müslümanlara söylemeyiniz. Söylediğiniz takdirde müslümanlar sizden öğrenmiş olacaklar ve o hususta sizinle eşit olacaklar. Ona şiddetle yapıştıklarından dolayı size üstünlük sağlayacaklar. Veya Rabbinizin katında size karşı onları delil olarak kullanıp sizi mağlûp edeceklerdir. Yani elinizde bulunanı sizin aleyhinizde hüccet olarak kullanacaklar ve böylece siz mağlub olacaksınız, hem dünyada, hem âhirette.. Bilginiz, onlara aktarılırsa aleyhinize hüccet olacaktır.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade yoluyla rivayet ediyorlar:

Allah, kitabınız gibi bir kitabı indirdiği, Peygamberiniz gibi bir Peygamberi gönderdiği zaman siz ondan kıskandınız.

«De ki: Fazilet Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir...»

İbn Cerir, İbn Cüreyc'ten rivayet ediyor:

«Buradaki fazilet Kur'an ve İslâmdır. Kur'an ve İslâm Allah'ın elindedir. Dilediğine onu verir demek oluyor âyetin mânâsı.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid tarikıyla:

«Faziletten maksat, nübüvvettir, Peygamberliktir. Allah dilediğini onunla tahsis kılar» diyor.

«(74) Rahmetini dilediğine tahsis eder...»

Bu âyet hakkında gelen eser:

İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivayet ediyor:

Rahmetten maksat, İslâmdır. Yani dilediğini İslâmla müşerref kılar.

«Allah büyük fazilet sahibidir...»

Bu cümle hakkında gelen eser:

İbn Ebi Hatım, Said bin Cübeyr'den rivayet ediyor:

«Büyük» tâbiri burada bol mânâsınadır. Yani 'Allah'ın fazlı boldur'

«(75) Kitab ehlinden bazıları vardır ki, kantarlarla emniyet edersen sana onu geri verir. Ve yine onlardan bazıları vardır ki, bir Dinarı emanet edersen tepesine dikilip zorlamadıkça onu sana geri vermez...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd ve İbn Munzir, İkrime'den rivayet ettiler:

Birinci şık Hristiyanlardır. İkinci şık Yahudilerdendir. Yahudiye verdiğini ancak ısrarla isteyip onun peşini takib edersen alabilirsin.»

İbn Kesir, bu âyetin tefsirinde şunu ifade ediyor:

Cenab-ı Hak, burada Yahudilerden haber veriyor. Onların aralarında hainlerin olduğunu bildiriyor. Müslümanları onlara aldanmamaya güvenmemeye davet ediyor. Çünkü onlardan bazılarına kantarlarla mal verirsen geri verir, bazılarına bir tek dinar dahi versen onu sana geri vermez. Ancak ısrar edersen, yakasına yapışırsan, arkasını takib edersen alabilirsin.

«Kantar'ın tarifi, sûrenin başında geçti. Dinar kelimesine gelince, o, da bilinmektedir. Malik bin Dinar **«Dinar»** hakkında şunu söylüyor:

Dinar «DİN» ile «NAR»dan yani ateş mânâsına gelen nardan ibaret bir kelimedir. Onu hakkıyla alıp da yerine sarfeden dindandır ve ateşten korunmuştur. Onu haksız bir şekilde alana NAR (ateş) vardır.

Hatib «Tarih»inde Hz. Ali'den rivayet ediyor:

Soruldu:

— Dirheme (para birimidir) niçin «Dirhem» denilmiş? Dinara niçin «Dinar» denilmiş?

Cenab-ı Ali (K.V.):

— Dirheme gelince, o, DARU-HEM'dir. Yani «üzüntü evi»dir. Dinara gelince, onu ilk basan ateşperestlerdir. Bundan dolayı **«ateş dini»** mânâsını taşıyan «DİNAR» kelimesi ona ad olmuştur.

«Bunun sebebi, 'ümmiler için üzerimizde bir sorumluluk yoktur' demeleridir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivayet ettiler:

«Yahudiler, 'okumamış arapların mallarından yediğimiz için herhangi bir mesuliyetimiz yoktur' dediler.»

İbn Cerir, Süddi'den rivayet etti:

Bir Yahudiye **«Niçin senin katındaki emaneti yerine getirmiyorsun?»** denildiğinde **«Arapların malını yemekte, hiçbir sorumluluğumuz yoktur. Allah onu bize helâk kılmıştır»** derdi.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Said bin Cübeyr'den rivayet ettiler:

Bu âyeti celîle, nazil olduğu zaman Cenab-ı Peygamber:

«Allah'ın düşmanları yalan söylediler. Cahiliyette olan her şey bu iki ayağımın altındadır. Ancak emanet böyle değildir. O doğrunun emaneti de olursa, yalancının emaneti de olsa geri verilmelidir.» buyurdu.

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, Sa'saa tarikıyla rivayet ettiler. Bu zat İbn Abbas'tan sordu:

«Biz harp esnasında zimmilerin mallarından tavuk ve koyunu elde ediyoruz. Buna ne buyurulur?»

İbn Abbas:

«Bunları yediğiniz zaman, ne dersiniz?»

Sa'saa:

«Biz deriz ki bunda herhangi bir beis yoktur.»

İbn Abbas:

«Sizin bu sözünüz Kitab Ehlinin **«Ümmiler için bizim üzerimizde herhangi bir mesuliyet yoktur»** demeleri gibidir. O, zimmiler cizyeyi

verdiklerinde sizler için artık onların malları ancak isteyerek verirlerse helâl olabilir.»

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, İbn Cüreyc'ten rivayet ettiler:

«Yahudiler cahiliyet döneminde müslüman olan bazı kimselerle alışveriş yaptılar. O cahiller müslüman olduktan sonra Yahudilerden cahiliyye dönemindeki alışverişlerinin karşılığını istediler. Yahudiler:

«Bizim yanımızda sizin için herhangi bir emanet yoktur. Bizim katımızda size verilecek herhangi bir mal da yoktur. Çünkü siz üzerinde bulunduğunuz dininizi terkettiniz.» dediler.

Yahudiler, bu hükmü, kitablarında gördüklerini de iddia ettiler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«Onlar bile bile Allah'ın kesesinden yalan uyduruyorlar.» âyetini indirdi.

«(77) Şüphesiz ki, Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir değere satanların, evet onların âhirette hiçbir nasibleri yoktur...»

Bu âyeti celîle hakkında gelen eserler:

Abdurrezzak ve Said bin Mansur, Ahmed, Abd bin Humeyd, Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei ve İbn Mace, İbn Mesud'tan rivayet ederler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Müslüman bir kişinin malını yemini ile koparmak için yalancı olduğu halde herhangi bir şey hususunda yemin eden bir kimse Allah'ın huzuruna, Allah kendisinden öfkeli olduğu halde varır.»

Eş'as bin Kays, «Bu âyet benim hakkımda nazil oldu. Benimle bir Yahudi arasında bir arazi vardı. Yahudi inkâra kalkıştı. Onu Peygambere götürdüm. Allah'ın Resûlü bana:

«Bu arazinin sana ait olduğuna dair elinde bir belgen var mıdır? buyurdu.

«Hayır» dedim.

Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber Yahudiye **«Yemin et»** dedi.

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Buna kalırsa Yahudi yemin eder, benim malım da gider» dedim. Buna karşılık Cenab-ı Hak, bu âyeti celîleyi indirdi.»

Abd bin Humeyd ve Buhari, Abdullah bin Ebi Evfa'dan rivayet ettiler:

Bir kişi pazarda bir malını satışa arzetti. Allah ile yemin etti ki, bu malıma şu değer verilmiştir. Oysa o değer verilmemişti. Böylece bir müslümanı kandırmak istiyordu. Onun hakkında bu âyeti celîle nazil oldu.»

Burada bir noktaya değinmek yerinde olur. Bir müslüman, bir malı (100) liraya almış ise, satış zamanında (110) yüzon liraya aldım, (111) yüzon bir liraya sana satayım diye müşteriyi ikna etmeğe çalışırsa ve müşteri de ikna olup bu malı bu fiatla alırsa, bu alış veriş haramdır. Çünkü kandırılma ve aldatma vardır. Bu âyeti celîle bunu ifade ediyor. Ama yüz liraya alınan bir malı **«Ben, bine satıyorum»** derse ve o şekilde satarsa beis yoktur.

Ahmed, Nesei, ve İbn Cerir, Adiy bin Buhayre'den rivayet ettiler:

İmriul Kays ile Hadramut'lu bir kişi arasında davalı bir mesele vardı. Davayı Allah'ın Resûlüne getirdiler. Cenab-ı Peygamber Hadramut'luya:

«Ya senin elinde bir belge (bir vesika) **olacak yahut ta o yemin edecektir»** dedi. Hadrami:

«Ey Allah'ın Resûlü! Eğer o yemin ederse, benim arazimi almış olur.»

Allah'ın Resûlü:

«Herhangi bir şey üzerinde yalan yemin edip kardeşinin hakkını onunla kurtarmak isteyen bir kimse Cenab-ı Hakkın huzuruna Allah kendisine öfkeli olduğu halde varacaktır» buyurdu.

İmriulkays:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bunu terkeden bir kimse için ne vardır? Bunun hak olduğunu bildiği halde bunu terkeden bir kimse için ne vardır?»

Cenab-ı Peygamber:

«Onun için de cennet vardır» buyurdu.

İmriul Kays:

«Seni şahid tutarım ki, onu terkettim.» dedi.

Ve bunun üzerine bu âyeti celîle nazil oldu. Bu lafız İbn Cerir'in lafzıdır.

İbn Cerir, İbn Cüreyc tarikıyla rivayet etti:

Eş'as bin Kays bir kişiyle beraber bir arazi hususunda Resûlullah'a vardılar. Bu arazi Eş'asın elindeydi. Esasen öbür kişinin malıydı. Cahiliyet döneminde Eş'as ondan almıştı. Allah'ın Resûlü o kişiye:

«Delilini getir.» dedi. Kişi:

«Eş'asın aleyhinde hiç kimse benim için şahitlik yapmaz» dedi.

Resûlü Ekrem:

«O halde senin için Eş'as yemin edecektir.» dedi. Eş'as:

«Ben yemin ederim» deyince, Cenab-ı Hak:

«Şüphesiz ki Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir değerle satanların, evet onların âhirette hiçbir nasibi yoktur» âyetini indirdi. Bunun üzerine Eş'as yeminden çekindi. **«Allah'ı ve sizleri şahit kılıyorum ki, benim hasmım doğrudur»** dedi ve hasmının arazisini geri verdi ve kendi arazisinden bol bir miktarı da ona ekledi.

İbn Cerir, Şa'bi'den rivayet etti:

Bir kişi sabahın erken saatlerinde malını satışa arzetti. Günün sonunda bir kişi geldi, mala talib çıktı. Mal sahibi **«Günün başında şu kadar verildi. Ben vermedim. Eğer akşam olmasaydı malımı bu para ile satmazdım»** diye yemin etti. Cenab-ı Hak onun üzerine bu âyeti celîleyi indirdi.»

Ebu Davud ve İbn Mace, Eş'as bin Kays'tan rivayet etti:

Kinda kabilesinden bir kişi ile Hadramut'lu bir kişi Resûlüllah'a vardılar. Yemen'de bir arazi hususunda aralarında dava vardı. Hadremî:

«Ey Allah'ın Resûlü! Benim arazimi bunun babası gaspetti. Arazi halen bunun elindedir,» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Arazinin sana ait olduğuna dair elinde delil var mıdır?»

Hadremî:

«Hayır, yoktur. Fakat ona yemin verdir. Yemin etsin ki o arazinin benim olduğunu ve babasının gaspetmiş olduğunu bilmiyor.

Kindli kişi yemine hazırlanırken Cenab-ı Peygamber:

«Herhangi biriniz bir malı yemin ile koparmak istiyorsa cüzamlı olarak Allah'ın huzuruna varacaktır» dedi. Bunun üzerine Kindli **«O, arazi Hadrami'nindir»** dedi ve araziyi teslim etti.

Beyhaki, Ebu Hureyre'den rivayet etti:

Allah'ın Resûlü **«Allah'a isyan eden hareketler arasında, cezası acelece verilmek yönünden zulümden daha ileri olan yoktur. Allah'a itaat edilen şeyler arasında sevabı acele verilmek yönünden silayı rahmden daha ileri olanı yoktur. Yalan yemin ise, memleketi harabeye çevirir.»** buyurdu.

El Hars bin Ebi Usame ve Hakim, Kâab bin Malik'ten rivayet ettiler:

«Kim ki müslüman bir kişinin malını yalan yemin ile koparırsa bu onun kalbinde siyah bir nokta oluyor. Tevbe dahil, hiçbir şey, kiyamete kadar bu noktayı silmez.»

Tabarani ve Hakim, Cabir bin Uteyb'ten rivayet ettiler:

Müslüman bir kimsenin malını yemin ile koparan bir kimseye Allah cenneti haram, ateşi gerekli kılar.»

Bunun üzerine:

«Ey Allah'ın Resûlü! Az bir mal da olsa böyle midir?» diye soruldu. Cenab-ı Peygamber:

«Bir misvak dahi olsa hüküm budur» buyurdular.

Malik, İbn Saad, Ahmed, Müslim, Nesei ve İbn Mace, Ebi Ümame İyas bin Sa'lebe el Harisi'den rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü:

«Kim ki müslüman bir kimsenin malını yemin ile koparırsa, Allah ona ateşi vacib kılmıştır. Cenneti haram kılmıştır» buyurdu. Eshab-ı Kiram:

«Bu alınan az bir şey de olsa böyle midir ya Resûlellah?» diye sordular. Cenab-ı Peygamber:

«Arak ağacından bir dal dahi olsa, Arak'tan bir çırpı dahi olsa, hüküm budur» buyurdular.

İbn Mace sahih bir senedle Ebu Hureyre'den rivayet etti:

«Şu minberin yanında Allah'ın herhangi bir erkek kulu veya herhangi bir kadın kulu yalan üzere yemin ederse, velev ki yaş bir misvak üzerinde olsun, ona ateş vacib olur.»

İbn Mace ve İbn Hibban, Cafer bin Abdullah'tan rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Yalan yerde benim minberim yanında yemin eden bir kimse ateşteki yerine hazırlansın. Velev ki yaş bir misvak için dahi olursa.»

Ebu Ubeyde ve El Hatabi:

«Yeminler, Peygamber devrinde minberin yanında yapılırdı.» dediler.

Abdurrezzak, Ebi Suveyid'ten rivayet etti:

Allah'ın Resûlü'nden dinledim, şöyle buyuruyordu:

«Şüphesiz yalan yemin malı değerlendirir, fakat kazancı tamamen silergötürür. Yalan yemin rahimleri kısır bırakır, adedi azaltır ve memleketi harab eder.»

Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre tarikıyla rivayet ettiler:

«Üç sınıf vardır ki, Allah onlarla konuşmaz. Onlara bakmaz. Onlar için elem verici bir azab vardır:

1 — O kişi ki, müslüman bir kimsenin malını yemin etmek suretiyle koparmıştır.

2 — O kişi ki, ikindiden sonra yemin ediyor ki, benim malıma sabahleyin şu andaki fiattan daha fazla fiat veriliyordu. Halbuki yalancıdır.

3 — O kişi ki, yanında fazla olan suyu istiyenden meneder. Cenab-ı Hak kıyâmet gününde ona der ki: «Senin ellerinle yapmamış olduğun suyun fazlasını menedip başkasına vermediğin gibi, bugün seni faziletimden mahrum bırakacağım.» »

Abdurrezzak:

«Kim ki yalan bir yemin ile and içer de, onunla müslüman kardeşinin malını koparmaya çalışırsa, o, ateşteki yerine hazırlansın.» diye rivayet etti. Bunu söyleyen İmran bin Hasin'e birisi sordu:

«Sen bunu Resûlüllah'tan dinledin mi?»

İmran ona:

«Siz bunu Kur'an'da bulursunuz» dedi ve ona bahsi geçen âyeti celîleyi okudu.

Abdurrezzak ve İbn ul Munzir, Said bin Müseyyib'ten rivayet ettiler:

«Yalan yemin büyük günahlardandır» dedi ve bahsi geçen âyeti okudu.

İbn Cerir, İbn Mesut'tan rivayet etti:

«Biz Resûlüllah ile beraber olduğumuzda kanaatimiz şu idi ki, sabr yeminin sahibi o andını yalan yaparsa günahı affolunmaz günahlardandır.»

İbn Ebi-Hâtim İbrahim'den rivâyet etti:

«Kim ki, Kur'an'ı okuyup onunla halkın malını yerse Kıyamet gününde Allah'ın huzuruna gelir. Yüzü iki elayası arasındadır. Bunun nedeni de şudur. Cenab-ı Hak:

«Şüphesiz ki Allah'ın adını ve yeminlerini az bir değerle satanlar var ya. işte onların âhirette bir nasibleri yoktur...»

Ahmed, Abd bin Humeyd, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesei, İbn Mace, Ebuzer tarikıyla rivayet ettiler:

«Üç sınıf vardır. Allah onlarla konuşmaz, onların yüzüne kıyâmet gününde bakmaz ve onları pak etmez. Onlar için elem verici azab vardır:

1 — Eteklerini gurur ve kibirden ötürü yerlerde sürenler,

2 — Yalan yemin ile eşyasını satanlar,

3 — Sadakayı başa kakanlar.»

Beyhaki «Şuab ul İman»da Selman'dan rivayet ediyor:

«Üç kişi vardır, Allah kıyâmet gününde onlarla konuşmaz, onları temizlemez. Onlar için elem verici azab vardır:

1 — Başı, saçı - sakalı kırlaşmış olduğu halde zina eden insan,

2 — Fakir olduğu halde mağrur olan insan,

3 — Cenab-ı Hakkın verdiği şeyleri ancak yemin etmek suretiyle satan veya satın alan kişi.»

وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيْقًا يَّلْوٗنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتٰبِ لِتَحْسَبُوْهُ
مِنَ الْكِتٰبِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتٰبِ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ هُوَ مِنْ عِنْدِ
اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ
يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ
وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُوْلَ لِلنَّاسِ كُوْنُوْا عِبَادًا لِّيْ مِنْ دُوْنِ
اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُوْنُوْا رَبّٰنِيّٖنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُوْنَ الْكِتٰبَ وَبِمَا كُنْتُمْ
تَدْرُسُوْنَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَاْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ
وَالنَّبِيّٖنَ اَرْبَابًا ۭ اَيَاْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ
﴿٨٠﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ
مِّنْ كِتٰبٍ وَّحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاۗءَكُمْ رَسُوْلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا
مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ ۭ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ
عَلٰي ذٰلِكُمْ اِصْرِيْ ۭ قَالُوْٓا اَقْرَرْنَا ۭ قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا
مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰۗىِٕكَ
هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٨٢﴾ اَفَغَيْرَ دِيْنِ اللّٰهِ يَبْغُوْنَ وَلَهٗٓ اَسْلَمَ
مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّاِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ ﴿٨٣﴾

(78) Şüphesiz ki, o tahrifçilerden bir gurup vardır ki, Kitapta olmadıkları halde Kitaptan zannedesiniz diye dillerini eğip bükerler. «O Allah'ın nezdindendir.» derler. Halbuki o Allah'ın katından değildir ve bile bile Allah üzerine yalan söylerler.

(79) Allah'ın Kitap, Hüküm ve Peygamberlik vermiş olduğu bir beşerin tüm bunlardan sonra insanlara, «Allah'a değil bana kulluk ediniz.» demesi mümkün değildir. «Fakat o, Kitabtan öğrettiğiniz ve ders aldığınız gibi Allah'a katıksız kul olunuz.» der.

(80) Size Melekleri ve Peygamberleri Râb edinmenizi emretmesi de ona yaraşmaz. Siz Müslüman olduktan sonra size kâfirliği mi emir edecektir?.

(81) Hatırla ki, Allah Peygamberlerden, şöyle söz aldı: Size Kitap ve Hikmet verdim. Sonra onları tasdik eden bir Peygamber geldiğinde ona îman edecek ve Allah'ın dinini yayması için yardım edeceksiniz. Bunu ikrar ettiniz mi?

Bu hususda ağır ahdimi üzerinize aldınız mı? (diye sorduğunda)

Onlar: «İkrar ettik.» demişlerdi. De ki, «şahit olunuz ben de sizinle beraber şahitlerdenim.»

(82) Bundan sonra yüz çeviren var ya! İşte onlar fâsıkların tâ kendileridir.

(83) Allah'ın dininden başka bir din mi istiyorlar? Oysa göklerde yerde kim varsa istese de istemese de Allah'a boyun eğmiştir. Ancak Allah'ın huzuruna döndürüleceksiniz.

TEFSİR

(79) **«Hiçbir beşere Allah tarafından kendisine Kitap, hüküm ve Peygamberlik verdikten sonra halka, Allah'a değil de bana kulluk ediniz, demek düşmez.»** Bu Âyeti Celile İsa (A.S.)'ya kulluk yapmaya çalışanları yalanlamaktadr. İsa'nın (A.S.) **«Bana tapınız.»** dediğini iddia ettiklerini çürütmektedir. Bir tefsir âlimi şöyle diyor: «Yahudilerin El Kureyze kabîlesinden Ebu Rafi' ile Necran kabîlesinden Es-Seyyit Resûlüllah'dan sordular: **«Ey Muhammed (S.A.V.) ister misin ki, sana kulluk edelim ve seni Rab edinelim?»** Resûlüllah: **«Allah'a sığınıyorum. Allah'dan başkasına ibâdet etmekten, ve ondan başkasının ibâdetini emir etmekten ona sığınıyorum. Ben bunu söylemek için gönderilmedim ve ben bunu söylemek için emredilmedim.»**

Bunun üzerine bahsi geçen Âyet nâzil oldu.»

Başka bir tefsirci dedi ki: «Bir sahabe Resûlüllah'a sordu: **«Bir birimize selâm verdiğimiz gibi sana selâm veriyoruz. Acaba kâfi midir yoksa sana secde mi edelim?»**

Resûlüllah:

«Allah'dan başka hiç kimseye secde etmek uygun değildir. Fakat Peygamberinize hürmet ediniz. Hak ehlinin hakkını kendisine veriniz.» buyurdu.»

Âyetteki «RABBANÎ» kelimesi Rab Teâlâya mensup insan demektir. Nitekim ilim ve amelde kâmil olan kimseye de RÂKBANÎ denilir...

Hiçbir beşer yoktur ki, Allah onu Peygamber yaptıktan sonra, halka bana tapınız desin. Melekler ve Peygamberleri Allah'dan başka Râb edininiz desin. Yani ne nefsini ne de başka bir benzerini Râb edinmeye hiçbir Peygamber kalkışmaz ve bu yetki hiç birine de verilmiş değildir.

(83) **«Acaba Allah'ın dininden başka dini mi istiyorlar?»** Âyetinde geçen Allah'ın dini, İslâm dinidir. Çünkü Allah katından en son gelen ve bütün dinlerin gerçek taraflarını kapsayan ve bir manâda bütün dinlerin FİHRİSTİ hükmünde bulunan tek din İSLÂM DİNİ'dir. «Halbuki göklerde ve yerde bulunan herkes ister istemez Allah'a teslim ol-

muştur.» İsteyenler düşünce neticesinde ve delillere bakarak teslim olmuşlar. İstemeyenler ise, ya kılıç korkusundan veya dağın konuşması, tufanın yetişmesi, dağın kaldırılıp tepelerinde durdurulması gibi, İslâma inanmaya mecbur eden mu'cizeleri görmek sureti ile teslim olurlar.

Muhtemel ki, isteyerek teslim olanlardan maksat, Melekler ve Mü'minler olsun. İstemeyerek teslim olanlardan maksat da kâfirler gibi mecbur edilenler olsun. Zira kâfirler haklarında verilen hükmün dışına çıkamazlar. Bu da bir manâda Allah'a teslim olmak demektir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(78) Şüphesiz ki, o, tahrifçilerden bir gurub vardır ki, Kitabta olmadıkları halde Kitabtan zannedesiniz diye dillerini eğip bükerler...»

Bu âyet hakkında seleften gelen rivayetler:

İbn Cerir, İbn Abbas tarikıyla rivayet etti:
«Yahudiler, Allah'ın indirmediğini Allah'ın kitabına katarlardı.»

Feryadî, Mücahid tarikıyla rivayet ediyor:
«Âyetteki «YELVÛNE» tahrif etmek mânâsınadır. Yani «tahrif ederlerdi» demektir.»

İbn ul Munzir, Vehb bin Münebbih'ten rivayet ediyor:
«Tevrat ve İncil, Allah'ın indirdiği gibi tek harfleri değişmeksizin gelmişti. Fakat onlar bozmak ve tevil etmek suretiyle halkı saptırdılar. Bir de, kendiliklerinden uydurmuş oldukları birtakım kitablarla halkı saptırıp **«Bu, Allah'ın katından gelmiştir»** derler. Halbuki o Allah'ın katından gelmemiştir. Allah'ın kitabına gelince, o mahfuzdur, değiştirilmez.

«(79) Allah'ın kitab, hüküm ve peygamberlik vermiş olduğu bir beşerin bütün bunlardan sonra insanlara 'Allah'a değil bana kulluk ediniz' demesi mümkün değildir...»

Bu âyeti celîle hakkında gelen eserler:

İbn İshak ve İbn Cerir, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyorlar:
Resûlüllah'ın katında Yahudi hahamlarıyla, Hristiyan papazları

(yani Necran'lılarla Yahudiler) bir araya geldiklerinde Cenab-ı Peygamber onları İslâma davet etti. Ebu Rafi El Kurezi:

«Ey Muhammed, Hristiyanların Meryem oğlu İsa'ya kulluk yaptıkları gibi sana kulluk yapmamızı mı istiyorsun?»

Böylece Necranlılardan da «Erreis» adlı Hristiyan:

«Sen bunu mu bizden istiyorsun ya Muhammed?» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Allah'a sığınırım ki, Allah'tan başkasına kulluk yapalım veya başkasının ibadetini emredelim.»

Başka bir rivayet:

«Allah'ın gayrisine ibadet etmekten veya başkasının ibadetini emretmekten Allah'a sığınıyoruz. Allah beni ne bununla gönderdi, ne de bana bunu emretti.»

Peygamberin bu hadisesinden sonra Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi.

Abd bin Humeyd, Hasan tarikıyla rivayet etti:

Kulağıma geldiğine göre; bir kişi Allah'ın Resûlü'nden sordu:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bazılarımızın diğerine selâm verdiği gibi sana selâm veriyoruz. Acaba sana secde edebilir miyiz (yani başımızı eğerek sana selâm verebilir miyiz?...»

Cenab-ı Peygamber:

«Hayır, bana secde etmeyiniz. Fakat Peygamberinize hürmette bulununuz. Hakkı hak sahibleri için biliniz. Durum şudur ki, hiçbir kimse için Allah'tan başkasına secde etmek uygun değildir.»

Bunun üzerine Cenab-ı Hak **«Allah'ın, hüküm, kitab ve peygamberlik vermiş olduğu bir beşerin bütün bunlardan sonra insanlara 'Allah'a değil bana kulluk ediniz' demesi ona yakışmaz ve uygun değildir»** âyetini indirdi.

İbn Ebi Hatım, Said bin Cübeyr'den, İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Âyetteki «RABBANİYYİN» tâbirinin mânâsı; fakihler ve öğretmenler, demektir.»

İbn Cerir, İkrime tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet etti:
«Rabbaniler» halim, hakim ve âlimlerdir.»

İbn Cerir, Dahhak tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet etti:
«Rabbaniler, âlimler ve fakihlerdir.»

İbn Cerir El Ufi tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet etti:
«Rabbaniler, hakimler ve fakihlerdir.»

İbn ul Munzir, İbn Mesut'tan rivayet ediyor:
«Rabbaniler, hikmet sahibi âlimlerdir.»

İbn Cerir, Mücahid tarikıyla rivayet etti:
«Rabbaniler, âlim olan fakihlerdir. Bunlar Ahbarların üstünde bulunan bir sınıftır.»

Said bin Cübeyr'den gelen bir rivayete göre:
«Rabbaniler, hikmet sahibleriyle muttakilerdir.»

Ibn Cerir, İbn Zeyd'den rivayet ediyor:
«Rabbaniler, halkı yetiştiren idarecilerdir. Bu durumu idare edenlerdir. Onları yetiştirirler ve yardımcı olurlar.»

Said bin Cübeyr'den de:

«Onlar, muttaki hakimlerdir, şeklinde rivayet edilmiştir.»

İbn Cerir, İbn Zeyd'den rivayet etti:

«Niçin rabbaniler ve ahbarlar onları nehyetmediler» âyetini okudu. Rabbaniler burada idareciler, ahbarlar da âlimlerdir.»

«Fakat o kitabta öğrettiğiniz ve ders aldığınız gibi Allah'a Rabbani (katıksız) kul olunuz der...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir âyetteki «TÜALLİMUNE» kelimesini «TA'LEMUNE» okumuşlardır. Yani **«kitabtan öğrendiğiniz»** anlamındadır.

İbn Uyeyne **«Onlar neyi öğrenmişlerse onu öğrettiler»** diyor. Veyahut ta **«Öğrendiklerini öğretmedikçe öğrenmiş sayılmazlar»** demektir.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir «Tuallimune» şeklinde okumuşlar-

dır. Yani **«Kur'an'dan öğrettiğinizi»** demektir. Ve **«okuduğunuz da fıkıhtır. Onlar gibi Allah'a katıksız kul olunuz»** derler.

Abd bin Humeyd ve İbn Ebi Hatım, Dahhak yoluyla rivayet ediyorlar:

«İster hür olsun, ister köle, ister erkek olsun isterse dişi, kim var-kuvvetiyle Kur'an'dan öğrenmeye çalışmazsa, özür sahibi sayılamaz. Çünkü Cenab-ı Hak **«Katıksız kul olunuz. Bu da kitabtan öğrettiğiniz veya öğrendiğiniz ve ders olarak okuduğunuzdan ötürü olacaktır.»**

Yani Cenab-ı Hak «fâkih olunuz, âlim olunuz» demek istiyor.

İbn Ebi Hatım, Ebi Rezin'den rivayet ediyor:

«Ders okuduğunuz»dan maksat, fıkıh müzakeresidir. Zira Eshab-ı Kiram müzakere ettiğimiz gibi aralarında fıkhı müzakere ederlerdi. Bir âyetini getirdiği ahkâmı müzakere ederlerdi.»

«(81) Hatırla ki, Allah Peygamberlerden şöyle söz aldı:

Size Kitab ve hikmet verdim. Sonra onları tasdik eden bir Peygamber geldiğinde ona îman edecek ve Allah'ın dinini yayması için yardım edeceksiniz. Bunu ikrar ettiniz mi? Bu hususta ağır ahdimi üzerine aldınız mı? diye sorduğunda onlar 'ikrar ettik' demişlerdi. De ki: Şahid olunuz. Ben de sizinle beraber şahitlerdenim...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Cenab-ı Hak bu âyette bize haber verir ki Adem'den Hz. İsa'ya kadar göndermiş olduğu bütün Peygamberlerden söz almıştır. Size hangi kitab ve hikmeti verirsem vereyim, siz hangi mertebeye ulaşırsanız ulaşınız, sizden sonra bir Peygamber gelecek ve size verilen kitabı tasdik edecek, mutlaka ona îman ediniz ve ona yardımcı olunuz. Sizin içinde bulunduğunuz ilim ve Peygamberlik sizi ona tâbi olmaktan menetmezdir.

İbn Abbas; bu âyeti celîledeki **«ISRİ»** kelimesinin, benim ahdim, manasınadır, diyor.

Muhammed bin İshak:

«ISR kelimesi ahdin ağır olan yükü, (Yani tekidli ve şiddetli misakim ve aldığım söz) **demektir.»**

Hz. Ali (K.V.) ve amcasının oğlu Hz. Abdullah bin Abbas'a göre Adem'den Hz. Muhammed'e (S.A.V.) dek gönderilen bütün Peygamberlerden Cenab-ı Hak söz almış ki; Muhammed'i (S.A.V.) gönderdiğim zaman, siz hayatta olursanız ona îman edecek ve kendisine yardımda bulunacaksınız. Ve her Peygamberden söz aldı ki, ümmetinden, **«Muhammed (S.A.V.) gönderildiğinde siz hayatta iseniz ona îman ediniz ve kendisine yardımcı olunuz»** sözünü alsın.

Tavus, Hasan Basri ve Katade dediler ki:

«Cenab-ı Hak, bu âyetin hükmüne göre, her Peygamberden kendisinden sonra gelen Peygambere yardım etmesi ve onu tasdik etmesi için söz aldı.

Tavus, «Hasan Basri ve Katade'nin bu tefsiri, Hz. Ali ile İbn Abbas'ın tefsirine ters düşmemektedir. Belki onu iktiza etmekte ve gerekli kılmaktadır» diyor. Bunun için de Abdurrazzak, Mamer ve Tavus'tan, Ali ile İbn Abbas'ın rivayeti gibi bir nakil yaptı.

İmam Ahmed, Abdullah bin Sabit tarikıyla rivayet ediyor:

Hz. Ömer Allah'ın Resûlü'ne gelerek:

«Ey Allah'ın Resûlü! Ben, Beni Kureyza Yahudilerinden olan bir arkadaşıma emrettim. O da bana Tevrat'tan derlediği bazı cümleleri yazdı. Bunu sana arzedeyim mi?» diye sordu. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamberin yüzü mosmor kesildi. Abdullah bin Sabit der ki:

Ben, Hz. Ömer'e hitaben:

«Sen Resûlüllah'ın yüzündeki kıpkırmızılığı görmüyor musun?» dedim. Bundan ötürü Hz. Ömer; başladı:

«Ben Rab olarak Allah'a, din olarak İslâma, Peygamber olarak Muhammed'e razı oldum» dedi. Bunun üzerine Peygamberin yüzü değişti ve buyurdu:

«Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin u kasem ederim ki, eğer Musa sizin aranızda olsaydı, siz de beni terkederek ona tâbi olsaydınız dalâlete gitmiş olurdunuz. Şüphesiz siz ümmetlerden benim payımsınız ve ben Peygamberlerden sizin payınızım.»

Hafız Ebu Ya'la, Cabir tarikıyla rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü:

«Ehli kitaptan sakın hiçbir şey sormayınız. Çünkü onlar dalâlete

gittikleri halde sizi hidayet etmezler. Çünkü sorduğunuzda siz ya bir batılı tasdik etmiş olacaksınız veya bir hakkı yalanlamış olacaksınız. Durum şudur: Allah'a yemin ederim, eğer Musa sizin aranızda diri olsaydı bana tâbi olmaktan başka birşey ona helâl olmazdı.»

Bazı hadislerde **«Eğer Musa ile İsa diri olsaydı bana tâbi olmaktan başka çıkar yolları olmayacaktı»** diye varid olmuştur. Binaenaleyh Peygamber olan Hz. Muhammed, Peygamberlerin en sonuncusudur ve kıyâmete kadar da bu vasfını koruyacaktır. En büyük imam odur. Hangi asırda meydana gelmiş olsaydı o asrın imam-ı azamı o, olurdu... Ona tâat vacib olur ve bütün Peygamberlerin önderi o, olurdu. Bunun için İsra gecesinde Peygamberlerin imamı oldu. Peygamberler o gecede Beytulmakdis'te toplandılar ve o da onlara imam oldu. Mahşerde de hepsinin şefaatçısı odur. Kullar arasında hükmetmesi için Cenab-ı Hakka şefaatçı olarak o geldi. İşte Makam-ı Mahmud ancak ona uygun düşer. Sıra Hz. Muhammed'e gelinceye kadar bu Makam-ı Mahmud'dan ululazm Peygamberler ve mürseller bile geri kalmışlar. İşte o Makam-ı Mahmud özel olarak ona verilmiştir. Allah'ın selât ve selâmı onun üzerine olsun. Binaenaleyh o bütün Peygamberlerin ve bütün beşeriyetin Peygamberidir:

Bu hususta gelen hadisleri, kısaca belirtelim.

Abd bin Humeyd, Tavus'tan rivayet ediyor:

«Cenab-ı Hak ilk gelen Peygamberden söz aldı ki, son gelecek Peygamberi tasdik etsin ve onun getirdiğine iman etsin.»

İbn Cerir Hz. Ali'den rivayet etti:

«Adem'den (A.S.) bu yana gelen bütün Peygamberlerden Hz. Muhammed hakkında söz alındı ki, o, Peygamber olarak gönderildiğinde hayatta olanlar ona îman edecekler, ona yardımcı olacaklardır. Bu hususta, (ona yardımcı olmak ve îman etmek hususunda) kavimlerinden de söz alındı.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivayet ettiler:

«Cenab-ı Hak, Peygamberlerden söz aldı ki, birisi diğerini tasdik etsin. Allah'ın kitabını ve Peygamberlerini insanlara tebliğ etsin. Peygamberler de Allah'ın kitabını ve Pevgamberliklerini kavimlerine teb-

liğ ettiler. Ve tebliğ ettiklerinin arasında Peygamberlerine Muhammed'e (S.A.V.) îman etmeleri, onu tasdik etmeleri, ona yardım etmeleri keyfiyeti de vardı.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Süddi'den rivayet etti:

«Nuh'tan bu yana Cenab-ı Hakkın göndermiş olduğu bütün Peygamberlerde Muhammed'e (S.A.V.) îman edilmesini ve ona yardımcı olunmasını söz olarak almıştır. Eğer Muhammed (S.A.V.) çıktığında diri olursa onun getirdiğine îman eder, ona yardımcı olur. Ve kavminden de Muhammed'e îman etmelerini ve kendisine yardımda bulunmalarına söz vermelerini emretmiştir.

İbn Cüreyc, Hasan'dan rivâyet etti:

«Allah, Peygamberlerden söz aldı ki, sizin son geleniniz ilk gelenizin Peygamberliğini doğrulayacak ve ihtilâfa düşmeyeceksiniz.»

İbn Cerir, Ali bin Ebi Talib'den rivâyet etti:

«Şahid olunuz.» Yani ümmetleriniz hakkında şahid olunuz. **«Ben de»** hem sizin, hem de ümmetleriniz hakkında **«şahitlerden olacağım»** sizinle beraber.

«(82) (Ey Muhammed, bütün ümmetlerden alınan) bu sözden sonra senden yüz çevirenlere gelince onlar fâsıkların (yani küfürde isyan edenlerin) **tâ kendileridir.»**

«(83) Allah'ın dininden başka bir din mi istiyorlar? Oysa göklerde ve yerde kim varsa, istese de istemese de Allah'a boyun eğmiştir...»

Bu âyet hakkında gelen rivâyetler:

Tabarani, zaif bir senedle İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Göklerde olanlar»dan maksat, meleklerdir. **«Yerde olanlar»**dan maksat da, İslâm üzerinde doğup dünyaya gelenlerdir. İstemeyerek Allah'a itaat edenlere gelince, o da zincirler ve bukağilere vurulup İslâm diyarına getirtilen diğer milletlerin tutsaklarıdırlar. Onlar esir edilmek ve İslâma doğru çekilmek suretiyle cennete doğru götürülüyorlar. Fakat onlar bunu istemiyorlar.»

Deylemi, Enes'ten rivayet etti:

«Bu âyet hakkında, Cenab-ı Peygamber **«Melekler gökte Allah'a itaat ettiler. Ensar ve Abdukays'lılar yeryüzünde Allah'a itaat ettiler.»** dedi.

İbn Cerir, Mücahid'den rivayet etti:

«Yerde ve gökte ister istemez itaat etmekten» maksat, Allah'ın «Ahd u misak (Ruhları bir araya getirip, Ben Rabbiniz değil miyim diye sorduğu gün) da söz aldığı kimselerdir.»

İbn Cerir, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor:

Allah (C.C.) bu âyette: **«Onların hepsinin ibâdeti, isteseler de istemeseler de banadır.»** demektedir. Bu âyet bu takdirde tıpkı **«göklerde ve yerde olanlar, isteyerek ve istemeyerek hepsi Allah'a secde ediyorlar»** (Rad: 15) âyeti gibi oluyor.

İbn Munzir ve İbn Ebi Hatım, İkrime tarıkıyla İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Göklerde olanlar, Allah'a teslim olduları» âyeti ondan sonra gelen âyetten ayrılıyor. **«Yerde olanlar ise, isteyerek ve istemeyerek ona teslim oluyorlar»** demektir. Yani istemek ve istememek kaydı «yerde olanlar»a aittir.

İbn Ebi Hatım, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor:

«Ona teslim olmak»tan maksat, marifettir.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid tarikıyla rivayet ediyorlaf:

«Bu âyet, tıpkı şu âyet gibidir: **«Yemin ederim, eğer sen onlardan gökler ve yerleri yaratan kimdir? diye sorarsan şüphesiz ki onlar 'Allah'tır' diyeceklerdir.»** (Lukman: 25). İşte, bu, onların teslim olmalarıdır.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Ebu'l-Âliye'den rivayet etti:

«Her Ademoğlu nefsinde ikrar eder ki, 'Allah benim Rabbimdir. Ben onun kuluyum'. Binaenaleyh ibâdetinde Allah'a ortak koşanlar dahi «İstemediği halde Allah'a teslim olurlar!» Kim ki kulluğunu sadece Allah'a yaparsa, işte o da «isteyerek Allah'a teslim olandır.»

İbn Cerir, Hasan'dan rivayet ederek:

«Bazı kimseler İslâma zorlandılar. Bazı kimseler de isteyerek İslâma geldiler demektir» dedi.

Mater el-Verrak, âyetin tefsirinde **«Melekler ve Ensar Kabilesi isteyerek Allah'a teslim oldular. Beni Selim ve Abdukayslılar isteyerek**

Allah'a teslim oldular. Diğer insanlar ise hepsi zorla İslâma getirildiler.» diye rivayet etti.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivayet ettiler:

«Mümine gelince, o isteyerek müslüman oldu, teslim oldu. Onun teslim oluşu ona yarar sağladı, ondan kabul edildi. Kâfire gelince, o Allah'ın şiddetini (azabını) gördüğü zaman müslüman oldu. Onun İslâmı ona menfaat vermedi. Kabul edilmedi. Zira Allah **«Onlar bizim şiddetimizi gördüklerinde îmanları onlara hiçbir faide sağlamaz.»** (Gâfir: 85) buyurulmuştur.

Ebi Sina **«Teslim olmaktan maksat, marifettir. Zira hiçbir kimse yoktur ki Allah'ı ondan sorarsan Allah'ı tanımasın.»**

İkrime'den geldi:

«İstemiyerek teslim olanlar»dan maksat, Arap putperestleri ve esirler ve İslâma istemeyerek girenlerdir.

Tabarani «Evset»inde Enes'ten rivayet etti:

Allah'ın Resûlü: **«Kimin ahlâkı kötü ise, ister köle olsun, ister hayvan, ister çocuk olsun, onun kulağına bu âyeti celîleyi okuyunuz»** buyurdu. Yani bu âyetin özelliği kötü ahlâklıları sükûnete kavuşturmak ve iyileştirmektir.

İbnu Senî, Yunus bin Ubeyd'den rivayet ediyor:

Serkeş bir bineğin üzerinde olan bir kimse onun kulağına bu âyeti okursa, o, serkeşlikten Allah'ın izniyle vazgeçer.

Bu da, âyetin havaslarından birisini belirten bir rivayettir.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ
وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوْتِيَ
مُوْسٰى وَعِيْسٰى وَالنَّبِيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ ۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ
مِّنْهُمْ ۫ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ
دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ ۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ
يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوْا بَعْدَ اِيْمَانِهِمْ وَشَهِدُوْٓا اَنَّ
الرَّسُوْلَ حَقٌّ وَّجَآءَهُمُ الْبَيِّنٰتُ ۭ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٨٦﴾
اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰۗىِٕكَةِ وَالنَّاسِ
اَجْمَعِيْنَ ۙ ﴿٨٧﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ
وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ۙ ﴿٨٨﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوْا
فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٨٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بَعْدَ اِيْمَانِهِمْ
ثُمَّ ازْدَادُوْا كُفْرًا لَّنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ
هُمُ الضَّاۗلُّوْنَ ﴿٩٠﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَمَاتُوْا وَهُمْ
كُفَّارٌ فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِّلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَّلَوِ افْتَدٰى بِهٖ ۭ
اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ وَّمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٩١﴾

(84) (Ey Habibim!) De ki: Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına indirilene, Rableri katından Musa'ya, İsa'ya ve Peygamberlere verilene îman ettik. O Peygamberleri birbirinden ayırt etmeyiz. Biz Allah'a tslim olanlarız.»

(85) Kim ki, İslâm'dan başka bir din ararsa, ondan o din kabul olunmaz ve o kimse âhirette zarar edenlerdendir.

(86) Acaba îman edip Peygamberin hak olduğuna şahitlik ettikten ve kendilerine apaçık belgeler geldikten sonra küfüre kayan bir kavmi Allah nasıl hidâyet edecektir? Allah zâlim kavmi hidâyet etmez.

(87) İşte o zalimler var ya! Onların cezası (şudur.) Allah'ın, Meleklerin ve bütün insanların lâneti onların üzerindedir.

(88) Onlar o lânette daimi duruculardır. Onlardan azap hafifletilmez ve onlara mühlet verilmez.

(89) Ancak bu günahların ardından tövbe edip islahı hal edenler müstesnadırlar.

Şüphesiz ki, Allah çok af ve bol merhamet edicidir.

(90) Şüphesiz ki, îmanlarından sonra kâfir olan ve sonra da kâfirliklerini artıranların tövbeleri asla kabûl edilmez. İşte onlar var ya, sapıtanların ta kendileridir.

(91) Şüphesiz kâfir olup ve kâfir oldukları halde ölenlerden hiç birisinden, yeryüzünü dolduracak kadar altını fidye verse fidyesi kabul edilmeyecektir. İşte elem verici azap onlar içindir ve onların hiç yardımcıları da yoktur.

TEFSİR

(84) (Ey Habibim!) **De ki: «Allah'a ve bana inene îman ettik.»** Bu emir, Resûlü Ekrem'edir. Burada Cenab-ı Hak Peygamberine, hem kendi namına hem de ümmetin namına konuş, diyor. Bu da ümmet için büyük bir şereftir.

Hz. Muhammed'e inmiş olan kitap sair Peygamberlere inmiş olan Kitaplardan önce zikir edildi. Çünkü onların hak olduğunu bize bildiren ve öğreten o'dur.

«Peygamberlerin hiç birisini diğerinden ayırt etmeyiz.» demek, hepsini kabûl eder, hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz demektir. Yoksa, «Resûlleri nebilerden üstün tutmak, Resûllerin arasında da ULUL-AZİM'leri üstün tutmak kaidesini kaldırıyoruz.» demek değildir. Zira Allah başka bir Âyette, «O Peygamberlerin bazılarını diğerinden üstün kıldık.» buyuruyor.

(86) **«İman ettikten sonra küfüre kayan bir kavme Allah nasıl hidâyet edecektir?»** Bu Âyet hakkın belirmesinden sonra yüz çevirenin sapıklığa dalmış ve doğrudan uzaklaşmış olduğunu bildiriyor. Bâzı kimselere göre bu Âyet, «İRTİDAT» edenin tövbesinin kabul olmadığının delîlidir. Aynı zamanda taklidî îmanın pek yarar getirmediğinin de delîli sayılabilir.

(87) **«İşte onlar var ya! Cezaları, Allah'ın, Meleklerin, ve bütün insanların lânetleri onların üstündedir.»** Bu Âyet lâfiz itibariyle böyle kimselere lânet etmenin caiz olduğunu belirtiyor. Mefhum itibarı ile bu Âyetlerde sıralanan sınıflardan başkasına lânet etmenin caiz olmadığına delâlet etmektedir. Umulur ki, fark şudur: Âyette bahsi geçen sınıflar, kâfirlik kalplerinde yerleşmiş, hidayetten men edilmiş kişilerdir ki, bunlar direkt olarak rahmetten de umutsuzdurlar. Ama başkası böyle değildir.

Bahsi geçen sınıflara lânet eden sınıflardan maksat, ya sadece Mü'minler veya bütün insanlardır. Çünkü kâfir de Hakkı inkâr eden ve Haktan yüz çevirene lânet eder, fakat Hakkı tanımaz. Hakkı tanımadığı için kendi nefsine lânet ettiğinin farkında bile değildir.

Lânetlenenler lânetin içinde daimi kalır, azapları azalmaz, kendilerine bakılmaz **«veya azapları geciktirilmez.»** Ancak dinsizlikten sonra tövbe ederlerse, ifsat ettiklerini ıslaha çalışırlarsa, o zaman bu dehşetten kurtulurlar. Allah tövbeleri çokça kabul eder ve merhamet kılar. Rivayete göre bu Âyet SÜVEYD oğlu EL HARİS hakkında nâzil olmuştur. El Haris mürtedliğinden pişmanlık duydu. Kavmine haber gönderip, **«Sorunuz acaba tövbe eder isem kabul edilir mi?»** dedi. Kardeşi EL CELAS, bahsi geçen Âyeti yazıp kendisine gönderdi. Böylece Medine'ye dönüp tövbe etti.

(90) **«İmandan sonra kâfir olup sonra kâfirlikte ileri gidenlerin tövbeleri asla kabul edilmez...»**

Yahudiler gibi önce Musa ve Tevrat'a îman ettiler sonra İSA ve İncil'i inkâr ettiler. Sonra Muhammed (S.A.V.) ve Kur'ân'ı inkâr etmek sureti ile ileri gittiler.

Muhtemel ki, Âyetin manâsı şu olsun: Muhammed (A.S.)'a Peygamber olmazdan önce inandılar. Peygamber olduktan sonra inkâra kalkıştılar. Sonra inkâra kalkışmak ve îmandan kaçmak suretiyle daha da küfürlerini arttırdılar.

Başka bir manâ da Âyette bahsi geçenler önce Müslüman olup sonra irtidat ederek Mekke'ye gittikten sonra, **«Muhammed'in başına gelecek felâketleri beklemekteyiz.»** diyen bir kavimdir, şeklinde olabilir.

Bunların tövbelerinin asla kabul edilmeyeceğinin hikmeti şu olsa gerek: Tövbe etmezler veya tam ölecekleri anda tövbeye yanaşırlar. Cenab-ı Hakkın bunlar hakkında: **«Tövbeleri kabul olunmaz.»** demesi, durumlarını belirtmek ve rahmetten ümitsiz olanların haline benzer bir haldeolduklarını bildirmek içindir. Yoksa irtidat eden ve «Kâfirliğin en şiddetli derekesine inenlerin tövbesi kabul olunmaz» diye İslâm'da bir hüküm yoktur.

(91) **«Kâfir olup ve kâfir oldukları halde ölenlerin herhangi birisinden yeryüzü dolusu altın fidye verilirse dahi fidyesi kabul edilmez.»**

Âyeti Celîlesi, kâfir olarak ölen bir kimsenin artık îman kurtarmasının bahis konusu olamayacağı hükmünü getiriyor. Onların kurtuluşu ve azaplarının azaltılması da bahis konusu değildir.

Muhyeddin b. Arabî ve başka zatların bahsi geçen hükmün hilâfına hüküm vermeleri, şeriat terazisinde zerre kadar kıymet taşıyamaz!..

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(84) Ey Habibim! De ki: Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlara indirilene! Rableri katından Musa'ya, İsa'ya ve Peygamberlere verilenlere îman ettik. O Peygamberleri birbirlerinden ayırd etmeyiz. Biz Allah'a teslim olanlarız...»

Bu âyet hakkında gelen rivayetler:

İbn Kesir «Bize indirilen'den maksat. Kur'an'dır. İbrahim, İsmail, İshak ve Yakub üzerine inenlerden maksat, suhuflar ve vahydir. Esbat, Yakub'un evlâtlarından türemiş İsrail oğullarıdır. Musa'ya ve İsa'ya verilenden maksat Tevrat ve İncil'dir. **«Rablerinden Peygamberlerin getirdiklerine de inandık»** cümlesi, bütün Peygamberleri kapsamaktadır. Yani biz bütün Peygamberlere de inanıyoruz. **«Onların aralarında tefrik yapmayız»**. Yani hepsine îman ediyoruz. Birinin diğerinden üstün olması ancak Kur'an ve Sünnetle sabit olmuşsa diyoruz. Biz bu ümmetin müminleri olarak gönderilen her Peygambere îman ediyoruz. İndirilen her kitaba îman ediyoruz. Onların hiçbir şeyini inkâr etmiyoruz. Belki Allah katından indirilenin hepsini tasdik ve gönderilen Peygambere de îman ediyoruz. (1)

Menar; **«Rablerinden Peygamberlere verilen»** cümlesi, üzerinde **«Davud, Süleyman, Eyyüb ve başkaları gibi»** der ve devam ederek, «Allah'ın bize haber verdiği Peygamberlere de, haber vermediği Peygamberlere de îman ettik. Çünkü Peygamberlerin bir kısmını Allah bize haber vermiş, bir kısmını da vermemiştir. Nübüvvet sonuçlanmazdan önce Hindistan'da, Çin'de veya diğer bir memleketlerde bir Peygamberin gelmiş olduğu bizim katımızda sabit olursa, ona îman eder, inanırız, diyor ve devam ediyor: Üstad el-imam, bize indirilene Kur'ana îman etmeyi bizden önceki Peygamberlerin üzerine indirilene îman etmekten önce zikretti. O hernekadar zaman bakımından önce ise de

(1) Bkz. İbn Kesir: 2-66,67 Dar. End. Bey. tarihsiz.

bize indirilen onların üzerine indirilenin marifetinde asıldır, temeldir. Onu ispat eden bize indirilendir. Bize indirilenden başka onu ispat eden herhangi bir yol yoktur. Çünkü onların senedi kesilmiş, bir kısmı kaybolmuştur. Gerisinde de şüphe vardır. Bizim Kitabımız birçok Peygamberin Peygamberliğini ispat ettiği hususunda biz ona îman ediyoruz. Mücmel bıraktığı yerde icmalen, tafsilât yaptığı yerde tafsilen îman ediyoruz. Ve bizim kitabımızın tesbit ettiği, geçmiş Peygamberlere gelen kitablara da îman ediyoruz. Ve inanıyoruz ki, onların getirdiğinin aslı, kökeni birdir. O da Allah'a iman, kalben Allah'a teslim olmak, âhirete inanmak, ihlâs ile salih ameller işlemektir. Nasıl ki, Allah'a îman etmek, bize indirilene îman etmenin kökeni ve aslı ise, bize indirilen de bizden öncekilere indirilenlerin kökeni ve aslıdır. Onun için onlardan önce zikredildi. Biz onların hiçbirisinin arasında fark gözetmeyiz. Ehli kitabın yaptığı gibi Peygamberleri ayırmayız. Bir kısmına onlar îman eder. Bir kısmını inkâr ederler. Biz ise, dinde onların arasında tefrik yapmayız. **«Bazıları hak, bazıları dalâlet üzeredir»** demeyiz. Belki **«Hepsi hak üzerindedir»** deriz.

Asıl ve maksatlarda aralarında ihtilâf yoktur. Meseleleri, adil bir padişah tarafından gönderilen doğru idareciler meselesine benzer. Onlar peyderpey memleketi tamir etmek, memleketlilerin halini ıslah etmek için gönderilmişlerdir. Onların bazı kanunlarında meydana gelen değişikliğe gelince, o memleketin ve ahalinin haline göre olmuştur. Fakat hedef birdir. O da memleketi tamir ve ıslah etmek. Biz razı olarak, ihlâslı bir şekilde Allah'a teslim olmuşuzdur. Heva ve şehvetlerimizden uzaklaşarak, dünya nasibleri için dini vesile ittihaz etmeyiz. Dinden bizim maksadımız, nefisleri ıslah, kalbleri ihlasla doldurmak suretiyle ruhen yükselip şeref göğüne çıkmak suretiyle Allah'a yaklaşmaktır.

Âyeti celîle îman bahsiyle açıldı, İslâm bahsiyle sonuçlandırıldı. Çünkü İslâm kemalinde imanın meyve ve gayesidir. İşte bütün Peygamberlerin üzerinde bulunduğu İslâm dini budur. Bunun için Cenab-ı Hak, **«(85) Kim ki İslâmdan başka bir din ararsa ondan o din kabul olunmaz ve o kimse âhirette zarar edenlerdendir»** buyurmuştur. (1)

(1) Bkz. El-Menar Cild: 3-357,358 - Mektebetul - Kahire 1379-1960.

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Manâsı: Allah'ın açmış olduğu yoldan başka bir yol arayan bir kimsenin yolu kabul edilmez. Nitekim Cenab-ı Peygamber sahih bir hadiste:

«Kim ki, üzerinde damgamız (emrimiz) bulunmayan bir ameli işlerse onun ameli reddedilir» buyurmuştur.

İmam Ahmed, Ebu Hureyre tarikıyla rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kıyâmet gününde ameller Allah'ın huzuruna gelir. Namaz gelir. — Ey Rabbimiz! Ben namazım» der. Cenab-ı Hak ona:

Sen hayr üzerindesin» buyurur. Sadaka gelir:

«Ey Rabbim! Ben sadakayım» diyor. Cenab-ı Hak:

«Sen hayr üzerindesin» buyuruyor. Oruç geliyor:

«Ey Rabbim! Ben orucum» diyor. Cenab-ı Hak:

«Sen hayr üzerindesin» diyor. Sonra diğer ameller geliyor. Bütün amellere Cenab-ı Hak **«Sen hayr üzerindesin»** buyuruyor. Sonra İslâm geliyor ve diyor:

«Ey Rabbim! Selâm sensin. Ben de İslâmım.

Cenab-ı Hak: **«Sen hayr üzerindesin. Bugün seninle tutar, seninle veririm.»** der. Nitekim Cenab-ı Hak:

«(85) Kim ki, İslâmdan başka bir din ararsa ondan o din kabul edilmez ve o kimse âhirette zarar edenlerdendir» buyurmuştur.

Bu hadisi sadece İmam Ahmed rivayet etmiştir. Ebu Abdurrahman Abdullah bin İmam Ahmed diyor ki:

Hadisin senedinde bulunan Ubbab bin Raşid güvenilir bir hadis âlimidir.

«(86) Acaba îman edip Peygamberin hak olduğuna şahitlik ettikten ve kendilerine apaçık belgeler geldikten sonra küfre kayan bir kavmi Allah nasıl hidayet edecektir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Nesei ve İbn Hibban. İkrime tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

Ensardan bir kişi, müslüman oldu. Sonra irtida dederek müşriklere iltihak etti. Sonra pişman oldu. Kavmine haber gönderdi:

«Resûlüllah'a haber gönderiniz. Ben tevbe edersem kabul edilir mi?»

Bunun üzerine bu âyeti celîle **«Allah çokça affedici ve merhamet edicidir»** cümlesine kadar indi. Kavmi ona haber gönderdi. Gelip yeniden müslüman oldu.

Abdurrazzak ve İbn Cerir «El Barudi»nin «Marifet us-Saade» adlı eserinden şunu rivayet ettiler:

El Haris bin Subeyb geldi, Resûlüllah'a îman etti. Sonra kâfir olup kavmine dönüş yaptı. Cenab-ı Hak, onun hakkında «REHİYM» kelimesine kadar bu âyeti indirdi. Onun kavminden bir kişi bu âyeti El Haris'e götürdü. El Haris ona:

«Sana gelince, yemin ederim, bildiğim kadarıyla doğru bir insansın. Ve Allah'ın Resûlü de senden daha doğrudur. Ve Cenab-ı Hak ise, üçümüzden de daha doğrudur» dedi. Ve El Haris yeniden Resûlüllah'a geldi. İslâma girdi ve Müslümanlığı güzel oldu.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Bu âyet, Beni Amr bin Avf'tan olan bir kişi hakkında nazil oldu. İmandan sonra kâfir olmuştu. Şam'a gitmişti.»

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, Mücahid'den rivayet ettiler:

Bu kişi, Beni Amr bin Avf'tendi. İmandan sonra küfre girdi.»

İbn Cüreyc, Abdullah bin Kesir ve Mücahid'den rivayet ediyor:

Sonra Rum diyarına kaçtı. Hristiyan dinine girdi. Sonra kavmine bir mektub yazdı: **«Bana cevab veriniz. Acaba ben tevbe edebilir miyim?»**. Bunun üzerine: **«Ancak tevbe edenler»** âyeti celîlesi nâzil oldu. O da îman ederek Medine'ye dönüş yaptı.

İbn Cüreyc, İkrime'den rivayet ediyor:

Bu âyet rahib olan Ebi Amr ve El Haris bin Suveyb bin Samit ve Vahuh bin Eset ile on iki kişi hakkında nazil oldu. Bunlar İslâmdan dönüş yapmışlardı. Kureyş müşriklerine katılmışlar idi. Sonra akrabalarına **«Biz dönüş yaparsak, tevbemiz kabul olunur mu?»** diye yaz-

dılar. Bu âyeti celîle, «**Ancak tevbe edenler**» istisnasını getirdi ve onlar da gelip îman ettiler.

İbn İshak ve İbnul-Munzir, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyorlar:

El Haris bin Suveyb, Uhud savaşında Beni Dubey'a'dan olan Kays bin Zeyd ile El Mecder bin Ziyad'ı öldürdü. Sonra Kureyş'e iltihak etti. Mekke'deydi. Sonra kardeşi El Celasa haber gönderdi. «**Tevbe edip kavmime dönmek istiyorum.**» Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir:

Bu âyette bahsedilenler kitab ehlidirler: Hristiyanlar ve Yahudilerdir. Onlar kitablarında Hz. Muhammed'in sıfatlarını gördüler. Onu ikrar ettiler ve onun hak olduğuna şahitlikte bulundular. Muhammed onlardan değil de Araplardan gönderildiği zaman bu hususta kıskançlık gösterdiler ve Hz. Muhammed'i inkâr ettiler. İkrarlarından sonra «**Niçin Muhammed bizden değildir? Onlardan gelmiştir**» diye arabları kıskandıklarından ötürü küfre gittiler.

«**(90) Şüphesiz ki îmanlarından sonra kâfir olan ve sonra da kâfirliklerini artıranların tevbeleri asla kabul edilmez...**»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Hafız Ebubekr El-Bezzar, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor:

Bir kavm müslüman oldu. Sonra irtidat etti. Tekrar müslüman oldu. Tekrar irtidad etti. Ve kavimlerine haber gönderdiler. «**Peygamber katında bize ricacı olunuz.**» Onlar da gelip Peygambere bu durumu arzettiler. Bu âyet o zaman nazil oldu.

İbn Cerir, Hasan'dan rivayet ediyor:

Bunlardan maksat, Yahudi ve Hristiyanlardır. Ölüm halinde iken tevbeleri kabul edilmez.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivayet ettiler:

«**Bunlardan maksat, Yahudilerdir. Evvelâ İncil ve İsa'yı inkâr ettiler. Sonra Muhammed ve Kur'an'ı inkâr etmek suretiyle küfürde daha da ileri gittiler.**»

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, Ebu'l Aliye'den rivayet ettiler:

Bu âyet Hristiyan ve Yahudiler hakkında nâzil oldu. İmanlarından sonra (dinlerini tahrif etmek suretiyle) kâfir oldular. Sonra yap-

miş oldukları bir takım günahlar sebebiyle küfürlerini daha da ileri götürdüler. Sonra o küfürlerinde iken işlemiş oldukları günahlardan tevbe etmeye kalkışıyorlar. Eğer hidayet üzerinde olsaydılar tevbeleri kabul olunurdu. Fakat delâlet üzerinde oldukları (temelleri küfür olduğu) için (sair) günâhlardan tevbe etmeleri kendilerini kurtaramaz...»

İbn Cerir, Ebu'l-Âliye'den rivayet ediyor:

«Asla tevbeleri kabul olunmaz»dan maksat, onlar günahlardan tevbe ederler ama günâhların temelini teşkil eden küfürden tevbe etmiyorlar. Onun için tevbeleri kabul olunmaz.

«(91) Şüphesiz kâfir olup ve kâfir oldukları halde ölenlerden yeryüzünü dolduracak kadar altını fidye verse dahi hiçbirisinden fidye kabul edilmeyecektir...»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatîm, Hasan'dan rivayet ettiler

«'Kâfir oldukları halde ölenlerden' maksat, kâfirlerin her ferdidir.»

Abd bin Humeyd, Buhari, Müslim, Nesei ve İbn Cerir, Enes'ten rivayet ettiler:

«Kâfir, kıyâmet gününde Allah'ın huzuruna getiriliyor. Ve ona:

— Acaba yeryüzü dolusu altının olsaydı onu fidye verip kendini kurtarmak ister miydin?» diye sorulur. O da **«Evet»** der. Ona:

«Bundan daha kolayı senden istenildi. Onu vermedin» denilir.

Bu âyet, iktiza eder ki, hiçbir şey kâfiri Allah'ın azabından kurtaramaz. Kâfir yeryüzü dolusu altın vermiş ise dahi kurtulamaz. Dağlar ve tepeler ağırlığınca fidye vermiş olsa, yerin toprağı, kumu, ovaları, dağları, karası, denizi kadar fidye vermiş olsa yine kurtulamaz.

İmam Ahmed, Enes bin Malik'ten rivayet ediyor:

«Cehennem ehlinden bir kişiye kıyâmet gününde: **«Eğer yeryüzünde ne varsa hepsi senin olsaydı hepsini verip kendini kurtarmak ister miydin?»** diye sorulur. Oda **«Evet»** der. Cenab-ı Hak ona **«Bundan daha kolayını senden istedim. Daha baban Adem'in belinde iken, bana, hiçbir şeyi ortak koşmayacağına dair senden söz aldım. Fakat sen ortak koşmakta ısrar ettin.»** Bu Hadisi, Buhari ve Müslim de rivayet etmişlerdir.

Yine İmam Ahmed, Enes'ten rivâyet ediyor:

Cennet ehlinden bir kişi getiriliyor. Ona:

«Ey Ademoğlu! Konağını nasıl buldun?» diye soruluyor. O:

««Ey Rabbim! En güzel konaktır.»

Cenab-ı Hak:

«İşte, temennide bulun» der. O:

«Benim istek ve temennim beni dünyaya döndürmen, senin yolunda on defa öldürülüp şehid olmamdır.» der.

Bu isteği, ŞEHİTLİK faziletlerini görmüş olduğundan belirtiyor!..

Cehennem ehlinden birisi getiriliyor. Ona:

«Ey Ademoğlu! Konağını nasıl gördün?» diye sorulur. O:

«Ey Rabbim! En kötü konak!»

Cenab-ı Hak:

«Yeryüzü dolusu altını fidye verip benden (azabımdan) kurtulmak ister misin?»

O:

«Ey Rabbim! Evet» der. Cenab-ı Hak:

«Yalan söylüyorsun. Bundan daha azı senden istenildi., Daha kolayı istendi. Yapmadın.» der. Böylece o cehenneme tekraren geri götürülür. Ve bunun için de Cenab-ı Hak:

«(91) İşte onlar var ya! Onlara elem verici bir azab var. Ve onlara yardımcılardan da kimse yoktur» buyurur. Yani hiç kimse onları Allah'ın azabından kurtaramaz. Elem verici azabından da onları emin kılamaz.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوْا مِمَّا تُحِبُّوْنَ ۬ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ
اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿٩٢﴾ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِلَّا
مَا حَرَّمَ اِسْرَآءِيْلُ عَلٰى نَفْسِهٖ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰىةُ ۬ قُلْ فَاْتُوْا
بِالتَّوْرٰىةِ فَاتْلُوْهَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى
اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٩٤﴾ قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ ۬
فَاتَّبِعُوْا مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۬ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿٩٥﴾ اِنَّ اَوَّلَ
بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ مُبٰرَكًا وَّهُدًى لِّلْعٰلَمِيْنَ ۚ ﴿٩٦﴾
فِيْهِ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ مَّقَامُ اِبْرٰهِيْمَ ۚ وَمَنْ دَخَلَهٗ كَانَ اٰمِنًا ۬ وَلِلّٰهِ عَلَى
النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا ۬ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ
عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٩٧﴾ قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ تَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ۖ
وَاللّٰهُ شَهِيْدٌ عَلٰى مَا تَعْمَلُوْنَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ
لِمَ تَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُوْنَهَا عِوَجًا
وَّاَنْتُمْ شُهَدَآءُ ۬ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٩٩﴾
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ تُطِيْعُوْا فَرِيْقًا مِّنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا
الْكِتٰبَ يَرُدُّوْكُمْ بَعْدَ اِيْمَانِكُمْ كٰفِرِيْنَ ﴿١٠٠﴾

(92) Sevdiğinizden (Allah yolunda) harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz. Her ne harcarsanız kesinlikle Allah onu bilicidir.

(93) İsrailoğullarına Tevrat indirilmezden önce İsrail'in (Yakub'un) nefsine haram ettiğinden başka bütün yiyecekler helâl idi. (Ey Habibim!) De ki: «Eğer doğru iseniz Tevrat'ı getirin okuyun.»

(94) Kim ki, bundan sonra, Allah'a karşı yalan isnat ederse, işte onlar var ya, zalimlerin ta kendileridir.

(95) (Ey Habibim!) De ki: «Allah doğru söyledi. Hakka yönelmiş İbrahim'in dinine uyunuz. İbrahim müşriklerden değildi.»

(96) Şüphesiz ki, insanlar için ilk kurulan ev Mekke'deki mübarek ve âlemlere hidayet sebebi olan evdir.

(97) O evde apaçık Âyetler ve İbrahim'in makâmı vardır. Kim oraya girerse emin olur. (Çıkıncaya kadar suçu ne olursa olsun kimse dokunamaz.) Oraya yol bulabilen kimseye Allah için Kâbe'yi ziyaret etmek farzdır (gerekir). Kim ki, kâfir olursa, kesinlikle (bilsin ki,) Allah âlemlerden zengindir.

(98) (Ey Habibim!) De ki: «Ey Kitap ehli! Allah'ın Âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz. Halbuki o sizin yaptıklarınıza şahittir.»

(99) (Ey Habibim!) De ki: «Ey Kitap ehli! İman edenleri niçin Allah'ın yolundan menediyorsunuz? Doğru olduğuna şahit olduğunuz halde o yolu niçin eğri göstermek istiyorsunuz? Allah işlediklerinizden gafil değildir.»

(100) Ey îman edenler! Kendilerine Kitap verilenlerin bir takımına itaat ederseniz, îmanınızdan sonra sizi kâfir olmaya çevireceklerdir.

TEFSİR

(92) Hayrın en yüce mertebesi olan «BİRR» mertebesinin hakikatine insanlar ancak sevdiklerinden Allah için harcarsa varabilir. Kişi mazlum insanlar için dünya mertebesini ve malını ve Allah yolunda özünü, Allah'ın ibadeti için bedenini vermek suretiyle bu mertebeye varabilir.

Rivayet ediliyor ki, bu Âyeti Celîle indiğinde Ebu Talha yüce Peygamber'e gelip, **«Ey Allah'ın Resûlü, benim en sevimli malım benim katımda BEYRAHA adlı bostanımdır. O bostanımı Allah'ın sana gösterdiği şekilde harca ve infak et.»** dedi. Resûlüllah da: **«Ne mutlu, ne mutlu! O mal, kârlı ve geçerli bir maldır. Benim fikrime bakılırsa, onu yakın akrabalarına taksim et.»** buyurdu.

Haris oğlu Zeyd, çok sevdiği atını Resûlüllah'a getirdi. **«Ey Allah'ın Resûlü! Bu at malımın en sevimlisidir. Allah yolunda harca»** dedi. Resûlüllah atı Zeyd'in oğlu Üsame'ye verdi. Zeyd, **«Atı oğluma vermek için değil, sadaka için verdim»** diye istifsar edince, Resûlüllah, **«Kesinlikle Allah senin sadakanı kabul etmiştir.»** buyurdu.

Peygamber'in bu icraatı delâlet eder ki, malın en sevimlisini ihtiyaç sahibi olan en yakın akrabaya vermek en üstün sadakadır.

Âyeti Celîle hem farz hem de müstehap olan sadakayı kapsamaktadır.

(93) **«Bütün taam, İsrailoğullarına helâldi. Ancak Yakub'un kendine haram ettiği taam hariç.»** Hz. Yakup'ta «Arkun Nesa» adlı bir hastalık vardı. **«Eğer Allah bana şifa verirse en sevdiğim yemeği terkedeceğim.»** diye adadı. Böylece develerin etlerini ve sütlerini yemeyi terketti.

Başka bir görüş bunu doktorların tavsiyesine uyarak terkettiği tarzındadır.

«Peygamber için içtihat etmek caizdir.» fikri bu Âyeti Celîleden kaynaklanmaktadır.

«De ki: Eğer doğru iseniz haydi Tevrat'ı getirip okuyunuz.»

Peygamberimiz onların Kitaplarıyla kendilerine mücadele açmakla emrolundu.

Rivayete göre; Resûlü Ekrem onlara bunu söylediği zaman, sustular ve Tevrat'ı getirmeye cesaret edemediler. Bu Âyette Hz. Muhammed'in Peygamberliğine dair en bariz bir delil vardır.

(95) **«De ki!) Allah doğru söyledi. Siz Hakka yönelen ve bâtıldan yüz çeviren Hz. İbrahim'in Milletine tabî olunuz.»**

Yani İslâm Milletine tâbî olunuz. Zira o, aslında İbrahim'in Milletidir, ona tâbî olunuz. Böylece İbrahim'e ve ümmetine helâl olan birtakım yemekleri size yasaklayan Yahudilikten kurtulmuş olursunuz.

Rivayet ediliyor ki, Resûlüllah'tan insanlar için yeryüzünde ilk kurulan mabed hakkında sorulduğunda, «Mescid-i Haram» sonra «Beytül-Makdis»dir» dedi. Soruldu: **«İkisinin arasında ne kadar zaman vardır?»** Buyurdu: **«Kırk yıldır.»**

Mescid-i Haram'ı ilk bina eden Meleklerdir. Bir görüşe göre ilk bina eden İbrahim'dir. Sonra yıkıldı. Sonra «Cürhüm» kabîlesi, sonra «Amalika» kabîlesi. sonra Kureyş kabîlesi inşa ettiler.

Başka bir görüş:

«Kâbe'yi ilk önce Âdem yaptı. Tufanda kaybolduktan sonra İbrahim yaptı.»

Başka bir görüş: «Âdem Kâbe'yi yapmazdan önce onun yerinde Melekler tarafından ziyaret edilen «Ed-Darrah» adlı bir mabed bulunuyordu. Âdem Cennet'ten atıldıktan sonra orayı ziyaret etmek ve etrafında dolaşmakla emrolundu. Bu mabed, tufanda dördüncü semâya kaldırıldı. Halen Melekler tarafından ziyaret edilmektedir.»

Fakat bu görüş Âyetin görünür tarafına uymamaktadır. Çünkü Âyette **«İnsanlar için konuldu.»** tâbiri vardır. İnsanlar ise Âdem'den (A.S.) sonra başlıyor.

Bâzı âlimler, Kâbe'nin ilk mabed oluşu zaman bakımından değil, şereflilik bakımındandır demişlerdir. Yani Kâbe şeref listesinin birinci basamağını teşkil ediyor demektir.

(97) **«Onda apaçık belgeler vardır.»**

O belgelerin birisi asırlardan beri uçan kuşların Kâbe'nin hizası-

na geldiklerinde sağa - sola kaymaları, yırtıcı hayvanların Harem'in hudutları dahilinde diğer hayvanlara katılıp saldırmamaları ve Kâbe'yi yıkmak maksadıyle gelen fil orduları gibi kötü niyetlilerin kahrolunmalarıdır.

İbrahim'in makamından maksat, Kâbe'yi inşa ederken üzerinde durup duvarları yaptığı taştır veya istirahat ettiği yerdir. Bunun tafsilâtı Bakara sûresinde geçti.

«Oraya giren kimse emindir.»

Yani Kâbe'ye sığınana dokunulmaz. Bu dokunulmamazlık hem dünya hem âhirettedir. Zira Allah'ın Resûlü: **«İki Haram'dan birisinde (Yani Mekke ve Medine-i Münevvere'de) vefat eden bir kimse kıyâmet gününde emniyet içinde haşrolunacaktır.»** buyurmuştur.

Ebu-Hanife'ye göre, irtidat etmek veya kısas yapmak veya başka bir sebepten öldürülmesi gereken bir insan Harem'e sığınırsa orada öldürülmez. Ancak çıkmaya zorlanır.

Haccı farz kılan «İSTİTAE» Rasûlüllah tarafından, yol azığı ve binekle tefsir edilmiştir. İmam Şafi'ye göre «istitae» mal iledir. Topal bir insan yerine haccedecek birisinin ücretine güç yetiriyorsa, onu vekil olarak göndermesi vaciptir.

İmam Malik'e göre, «istitae» bedenledir. Öyle ise, yürümeye kudreti olup yolda nafakasını kazanabilecek olan kimseye Hac farzdır. Ebu Hanife'ye göre, «istîtae» mal ve bedenledir. Hacc'ın farz olması için hem mal olacak, hem de bedenen sağlam olacaktır.

«Kim ki, kâfir olursa, doğrusu Allah âlemlerden zengindir.»

Haccetmiyen yerine, «kâfir olan» tabirinin kullanılması Hacc'ın farziyetini pekiştirmek ve farz olduğu halde terkedenin cezasının ağırlığını belirtmek içindir. Bunun için Allah'ın Resûlü, **«Kendisine farz olduğu halde haccetmeden ölen bir insan, ister Yahudî veya isterse Hıristiyan olarak ölsün»** buyurmuştur.

Rivayete göre, Hacc'ın farziyetini bildiren Âyet nâzil olduğu zaman Rasûlüllah zenginleri biraraya getirip onlara bir hutbe irad etti ve buyurdu: **«Allah size Hacc'ı farz kılmıştır. Öyleyse Hacc'a gidiniz.»** Böylece bir tek ulus Rasûlüllah'a inandı, beş ulus da inkâra kaçtılar.

Bunun üzerine **«Kim ki, kâfir olursa, muhakkak Allah âlemlerden zengindir.»** Âyeti nâzil oldu.

(98) **«De ki, ey Kitap ehli niçin îman edenleri Allah yolundan menediyorsunuz?»**

Allah yolundan maksat, «Hak Din»dir. O din ki, O ona tâbî olmayı emretmiştir. Yahudiler durmadan Mü'minleri kışkırtıyorlardı. Evs ve Hazrec kabîleleri arasındaki eski düşmanlıkları körüklüyorlar, birbirlerine düşürmeye çalışıyorlardı. Halbuki kendileri de İslâm'ın Allah yolu olduğuna şahitlik ediyorlardı. Buna rağmen yine de fitneden sakınmıyorlardı.

(100) Evs ve Hazrec kabîlelerinden birkaç kişi oturmuş sohbet ederlerdi. Yanlarından Yahudi Kays oğlu Şâs geçti ve tatlı tatlı sohbet ettiklerini kıskandı. Bir Yahudi gence, **«Git onların yanında otur! BİAS savaşından konuş ve o savaşda okunan şiirlerden bazılarını oku!»** diye fit verdi. O, savaşta Evs, Hazrec'i mağlûp etmişti. Genç gelip Yahudinin dediğini yaptı. Bunun üzerine Evs'liler ile Hazrec'liler münakaşaya başladılar. Herkes ecdadı ile iftihar (!) etmeye koyuldu. Sonunda **«Silâha, sarıl! Silâh başı!»** sesleri yükseldi. İki kabileden de büyük kitleler orada toplandı. Savaşmak üzere iken Rasûlüllah, ashabı ile olay yerine geldi. Onlara hitaben şunları haykırdı: **«Ey Nâs! Ben aranızda olmama rağmen, siz cahiliyet döneminin o kötü âdetlerini mi tatbik edeceksiniz? Hem de Allah sizi İslâm'la şereflendirdikten ve İslâm sayesinde cahiliyetin kirlerini sizden kaldırdıktan ve kalplerinizi barıştırdıktan sonra!»** Bunun üzerine Ensarın bu iki kabilesi anladı ki, bu hareketleri Şeytanın aldatması ve düşmanlarının bir hilesidir. Böylece silâhlar yere atıldı. Allah'dan af talebinde bulundular ve sarmaş, dolaş olarak karışıp Rasûlüllah ile beraber oradan dağıldılar. Bu hadiseden sonra **«Ey îman edenler! Eğer kendilerine Kitap verilen kimselerden bir guruba kulak verirseniz, îmanınızdan sonra sizi kâfir yapmayı isterler..»** Âyeti nâzil oldu.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(92) Sevdiğiniz (mal)dan Allah yolunda harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Malik, Ahmed, Abd bin Humeyd, Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesei, Enes tarikıyla rivayet ettiler:

Ebu Talha, Ensarın en zenginiydi. Medine-i Münevvere'de bir hurma bahçesi vardı. Mallarının içinde en fazla o bahçesini severdi. İsmi BEYRUHA idi. Tam Mescidin karşısına düşerdi. Allah'ın Resûlü o bahçeye girer, orada bulunan tatlı sudan içerdi. Bu âyeti celîle indiği zaman Ebu Talha, Resûlüllah'a gelerek:

— Ey Allah'ın Resûlü! Cenab-ı Hak **«Sevdiğinizden Allah yolunda harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz»** buyuruyor. Benim de en sevimli malım, katımda Beyruha adlı bahçemdir. Onu Allah rızası için gönlümden gelerek sadaka ediyorum. Onun Allah katında sevabını ve bana azık olmasını ümid ediyorum. Ey Allah'ın Resûlü! Dilediğin şekilde onda tasarruf et. Allah sana nereyi gösterirse onda o şekilde tasarruf et.» dedi. Allah'ın Resûlü:

«Ne mutlu! O kârlı bir maldır. O kârlı bir maldır. Senin sözlerini dinledim. Ey Eba Talha! Benim reyim; onu yakınlarına harcamandır.» buyurdu.

Bunun üzerine, Ebu Talha: **«Ey Allah'ın Resûlü! Dediğini yapacağım»** deyip bahçeyi amcazade ve akrabalarına takdim etti.

Abd bin Humeyd, Müslim, Ebu Davud, Nesei ve İbn Cerir, Enes'ten rivayet ediyorlar:

Bu âyet, nazil olduğu zaman Ebu Talha:

«Ey Allah'ın Resûlü! Cenab-ı Hak bizden mallarımızı istiyor. Şahid ol ki, arazim olan Bayruha'yı Allah için kıldım.»

Allah'ın Resûlü:

«Ey Eba Talha! Onu yakınlarına ver.» buyurdu. Bunun üzerine Ebu Talha orayı Hassan bin Sabit ve Ubeyy bin Kâb'a taksim etti.

Ahmed ve Tirmizi, Enes'ten rivayet ettiler:

Bu âyet, nazil olduğu zaman Ebu Talha:

«Ey Allah'ın Resûlü! Cenab-ı Hak bizden mallarımızı istiyor. Şahid ol ki, arazim olan Beyruha'yı Allah için kıldım.»

Allah'ın Resûlü:

«Ey Eba Talha! Onu yakınlarına ver» buyurdu. Bunun üzerine Ebu Talha orayı Hassan bin Sabit ve Ubeyy bin Kâb'a taksim etti.

Ahmed ve Tirmizi, Enes'ten rivayet ettiler:

Bu âyet, veya **«Kim Allah'a güzel bir borç ile borç verir»** (Bakara: 25) âyeti nâzil olduğu zaman Ebu Talha:

«Ey Allah'ın Resûlü! Falan yerde bulunan bahçem sadakadır, dedi. Eğer ben onu gizli tutmaya gücüm yetseydi ilân etmezdim.»

Allah'ın Resûlü:

«Onu yakınlarının fakirleri arasında taksim et» buyurdular. Bu rivayet, yakınlardan maksat, fakirleri olduğunu açığa kavuşturdu.

Abd bin Humeyd ve Bezzar, İbn Ömer'den rivayet ederler:

— Bu âyet indiği zaman Cenab-ı Hakkın bana vermiş olduğu malı şöyle aklımdan geçirdim. Benim katımda Rum asıllı ve Mercane adlı cariyemden daha sevimli malım yoktu. Ve **«Mercane Allah rızası için azad edilmiştir»** dedim. Eğer ben Allah için verdiğim herhangi bir şeyi geri almayı âdet edinmiş olsaydım Mercane'yi geri alıp nikâh edecektim» dedi. Fakat İbn Ömer onu Nafi' adlı azadlı kölesine nikâh etti.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Hz. Ömer'den rivayet ediyorlar:

Hz. Ömer, Ebu Musa el-Eşari'ye bir mektup yazdı. Celüla tutsaklarından bir cariyeyi kendisine satın almak istedi. Ömer cariyeyi huzuruna çağırdı ve **«Cenab-ı Hak sevdiğinizden Allah yolunda harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz»** buyuruyor dedi. Bundan sonra Ömer çok sevdiği cariyeyi azad etti.

Said bin Mansur, Muhammed bin Munkedir'den rivayet ediyor:

Bu âyet, indiği zaman, Zeyd bin Harise, Resûlüllah'a Şuble isminde bir at getirdi. Onun katında bu attan daha sevimli bir malı yoktu. Ve **«Bu sadakadır»** dedi. Resûlü Ekrem de onu kabul etti ve o ata Zeyd'in oğlu Usame'yi bindirdi. Cenab-ı Peygamber 'atı niçin Usame'ye verdiğine' dair Zeyd'in yüzündeki bozuntuyu görünce:

«Ey Zeyd! Şüphesiz ki Allah o sadakayı senden kabul etmiştir. Nereye verirsem seni ilgilendirmez» buyurdular.

Bu hadis, delâlet eder ki, imam, babanın sadakasını oğluna verebilir. Bir de babanın baliğ ve fakir evlâdına vâcip olmayan sadakasını verebilir, hükmünü sergiler.

İbn Cerir, Amr bin Dinar'dan benzerini rivayet etmiştir.

Abdurrezzak ve İbn Cerir, Ma'mer'den, o da Eyyup'ten rivayet ediyor:

«Bu âyet, indiği zaman Zeyd bin Harise çok sevdiği bir atını Resûlüllah'a getirdi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bu at, Allah'ın yolunda olsun» dedi. Cenab-ı Peygamber o ata Zeyd'in oğlu Usame'yi bindirdi. Zeyd nefsinde kırılmıştı. Cenab-ı Peygamber bunu sezince:

«Dikkat et! Şüphesiz Cenab-ı Hak senin sadakanı kabul etmiştir» buyurdu.

İbn Cerir, Meymun bin Mehran'dan rivayet eder:

Bir kişi, Ebu Zer'den amellerin hangisinin daha efdal olduğunu sordu. Ebu Zer:

«Namaz dinin, (İslâmın) direğidir. Cihad amelin hörgücüdür. Sadaka hayrat verici bir şeydir» dedi. Kişi:

«Ey Eba Zer! Sen bir şeyi zikretmedin. O nefsimde benim amellerimin en kuvvetlisidir. Onu zikretmediğini görüyorum.

Eba Zer:

«O nedir?»

Kişi:

«O oruçtur.»

Eba Zer:

«Oruç, Allah'a yaklaştırıcı bir ibâdettir. Fakat burada yoktur» deyüp bu âyeti okudu.

Abd bin Ḥumeyd, Beni Selim'li bir kişiden rivayet etti:

«Rebeze'de, Ebu Zer'e komşuluk yaptım. Onun orada bir sürü devesi vardı. O develeri güden zaif bir çobanı bulunuyordu..

«Ey Eba Zer! Sana arkadaşlık yapıp da develerini güdeyim. Ve ilminden istifade edeyim mi? Umulur ki Cenab-ı Hak senin katında bulunanlardan bana faide verir» diye sordum. Ebu Zer:

«Benim arkadaşım, bana itaat edendir. Eğer sen bana itaat edersen benim arkadaşımsın. Aksi takdirde hayır.»

Ben sordum:

«Hangi konularda sana itaat etmemi istiyorsun?»

Ebu Zer:

«Senden malımdan herhangi bir şey istediğimde araştıracaksın ve en üstününü getireceksin.»

Böylece Ebu Zer'in katında Allah'ın dilediği kadar kaldım. Sonra Ebu Zer'e **«Elma'da** (Ebu Zer'in aoturduğu köyün adıdır) **ihtiyaç baş göstermiş, sıkıntı vardır denildi. Buna binaen Ebu Zer, bana:**

«Git, develerimden birisini getir» emrini verdi. Gidip deve sürüsünü kontrol ettim. En üstünleri, olgun olan erkeklerini gördüm. Onu getirmek istedim. Sonra Ebu Zer ailesinin ona muhtaç olduğunu hatırladım. Onu getirmekten vazgeçtim. Ondan sonra ikinci derecede gelen bir dişi deveyi alıp getirdim. Ebu Zer, bir defacık ona baktıktan sonra bana hitaben:

«Ey Beni Selim Kardeşi! Bana hainlik yaptın» dedi. Ebu Zer'in ne demek istediğini anladıktan sonra o dişi deveyi bıraktım, deve sürüsüne vardım. O erkeği sürüp getirdim. Ebu Zer yanında oturanlara:

«Allah rızası için çalışan iki kişi var mıdır?» dedi. Orada oturanlardan iki kişi, **«Biz çalışırız»** dediler. Ebu Zer:

«O halde kalkınız. Bu deveyi yıktırın. Sonra ayaklarını bağlayıp boğazlayınız» dedi. Sonra:

«Elma'ın evlerini sayınız. Onun etini bu evler adedince taksim ediniz. Ebu Zer'in evini de bir ev sayınız» dedi. Onlar da aynı şeyi yaptılar. Et dağıldıktan sonra Ebu Zer beni çağırdı:

«Ey Beni Selimli kardeşim. Bilmem acaba benim vasiyetimi ezberleyip kulak ardı mı ettin, yoksa onu unuttun mu?»

Ben:

«Senin vasiyetini unutmadım. Fakat deve sürüsünü kontrol ettim. Erkek devenin en üstünleri olduğunu gördüm. Onu tutmak istedim. Sizin ona ihtiyacınızı hatırladım. Onun için bıraktım.» dedim.

Ebu Zer:

«Sen onu bizim ona ihtiyacımız olduğundan ötürü mü bıraktın?»

Ben:

«Evet, ancak onun için bıraktım» dedim. Ebu Zer:

«Sana (hakiki) ihtiyaç gününü haber vereyim mi? Benim ihtiyaç günüm kabrime konulduğum gündür. İşte benim ihtiyaç günüm odur. Şüphesiz her malda üç ortak vardır: 1 — Kader ortaktır ki, onun hayır mı, şer mi getireceği bilinmemektedir. 2 — Vâris ortaktır ki benim ne zaman başımı mezarıma koyacağımı bekliyor, sonra o malı tamamen himayesine alacaktır. Sen de maldan ötürü kabirde azab çekeceksin. 3 — Üçüncüsü de sensin. Yani mal sahibidir. Eğer gücün yetiyorsa bu üç ortağın, en acizi olma! Bununla beraber Cenab-ı Hak «Sevdiğinizden Allah yoluna harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz» diyor. Ben ise, benim katımda malımın en sevimlisini nefsim âhirete varmazdan önce göndermek istiyorum» dedi.

İmam Ahmed, Aişe (R.A.) validemizden rivayet etti:

Allah Resûlü'ne bir keler getirildi. Peygamber ondan yemedi. Fakat **«yemeyiniz»** de demedi. Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! Onu fakirlere yedirelim mi?» diye sordum. Cenab-ı Peygamber:

«Hayır! Ancak yediğinizden fakirlere yediriniz» buyurdu. Bu hadisdeki, hüküm, istihbabıdır. Gerçek sevaba ulaşmak içindir...

«(93) İsrailoğullarına Tevrat indirilmezden önce İsrail'in, (Yakub'un) nefsine haram ettiğinden başka bütün yiyecekler helâl idi...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İmam Ahmed, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyor:

Yahudilerden bir gurup Resûlüllah'a vardılar. «Peygamber olandan başka kimsenin bilmeyeceği bazı şeyler soracağız, bize haber verebilir misin?» dediler. Peygamber:

»Dilediğinizi sorunuz. Fakat bana Allah'ın sözü, ya da Yakub'un, oğullarından aldığı yeminiyle söz veriniz ki, sizin bildiğiniz bir şeyi söylediğimde İslâm üzerinde bana tâbi olacaksınız» dedi.

Onlar **«Bu sözü sana verdik»** deyip sordular:

«Bize dört şeyden haber ver: 1 — İsrail'in, (Yakub'un) nefsine ha-

ram ettiği taam hangisiydi? 2 — Kadın ve erkeğin suları yani menileri nasıldır? 3 — Bu sudan erkek ve dişi nasıl oluşur? 4 — Uykuda olduğu halde uyanık bulunan Peygamberden, ve onun dostu olan Melekden bize haber ver.»

Bunun üzerine, Hz. Peygamber, onlardan haber verdiği takdirde tâbi olacaklarına dair tekraren söz aldıktan sonra buyurdu:

«Tevrat'ı Musa'ya indiren Allah ile size yemin verdiriyorum. Bilir misiniz, İsrail şiddetli bir şekilde hasta düştü ve hastalığı uzun bir müddet devam etti. Ve Allah'a; 'eğer hastalığından kendisine şifa verirse nezdinde en sevimli yemek ve içmek ne ise onu nefsine haram edeceğine dair nezr (adak) ta bulundu, adadı. Ve onun katında en sevimli yemek de deve etiydi. En sevimli içki deve sütü idi. Onlar:

«Ey Allah'ım! Bizi muaheze etme. Evet, ya Muhammed, böyledir» dediler.

Cenab-ı Peygamber:

«Ey Allah'ım! Sen onların üzerinde şahid ol» dedi ve devam buyurdu:

«Kendisinden başka mabud olmayan ve Tevrat'ı Musa üzerine indiren Allah ile size yemin verdiriyorum. Biliyor musunuz ki, erkeğin menisi beyaz ve katıdır. Kadının menisi sarı ve incedir. Hangisi üstün gelirse, çocuk ona çeker. Peygamberlik Allah'ın izniyledir. Kişinin suyu kadın suyundan üstün ise, Allah'ın izniyle çocuk erkek olur. Kadının suyu üstün ise Allah'ın izniyle çocuk dişi olur.

Onlar: **«Evet, böyledir»** dediler. Cenab-ı Peygamber:

«Ey Allah'ım! Onlar üzerinde şahid ol» dedi ve devam etti:

«Tevrat'ı Musa'ya indiren Allah adına size yemin veriyorum, bilmiyor musunuz ki, ümmi Peygamberin gözleri uyur, fakat kalbi uyumaz.»

Onlar: **«Ey Allah'ım! Bizi muaheze etme. Evet, bunu da biliyoruz.»** dediler. Cenab-ı Peygamber:

«Ey Allah'ım! Sen şahid ol» dedi ve devam etti:

«Benim dostum Cebrail'dir. Zira Cenab-ı Hak, hangi Peygamberi göndermiş ise, mutlaka onun dostu ve habercisi Cebrail'dir» dedi. Onlar:

«İşte burada senden ayrılıyoruz. Eğer senin dostun Cebrail'den başkası olsaydı sana tâbi olurduk» diye küfürde ısrar ettiler. O, zaman Cenab-ı Hak:

«De ki: Cibril'e kim düşman ise bilsin ki gerçekten o, Kitabı, Allah'ın izniyle kendisinden öncekileri doğrulayıcı ve müminler için hidayet ve müjde olarak senin kalbine indiren O'dur.» (El-Bakara: 97) âyetini indirdi.

İmam Ahmed hadisi Said bin Cübeyr kanalıyla İbn Abbas'tan şu şekilde de rivayet etti:

Yahudiler Resûlüllah'a varıp:

«Ey Ebel Kasım! Sana beş şey soracağız. Eğer onları bize haber verirsen senin Peygamber olduğunu bilmiş olmakla beraber sana tâbi olacağız» dediler.

Peygamber, «İsrail'in oğullarından, **«Allah dediğinizin üzerinde vekildir»** diye almış olduğu sözünü onlardan aldıktan sonra **«Haydi, sorunuz»** dedi. Onlar:

«O, Peygamberin (son Peygamber kasdedildi) **alâmetinden bize yaber ver»** dediler. Cenab-ı Peygamber:

«Onun gözleri uyur, fakat kalbi uyumaz» dedi. Onlar:

«Bize haber ver, çocuk nasıl dişi olur? Nasıl erkek olur?»

Peygamber:

«İki su (yani erkek ile kadın suyu) **bir araya gelir. Erkeğin suyu galib ise, çocuk erkek olarak gelir, kadının suyu galib ise, dişi olarak gelir»** dedi. Onlar:

«İsrail'in nefsine haram kıldığı nedir?» Peygamber:

«İsrail (ARAKUNNESA) hastalığından şikâyetçi idi. Ona en uygun bir şeyi, şu şu canlıların sütünde gördü.»

Hadisin ravisi İmam Ahmed diyor ki. «Bazıları yani develerin sütünü uygun gördü». Böylece develerin etini kendisine haram kıldı.» Onlar «Ey Muhammed! Sen doğru söyledin» dedikten sonra devam ederek: «Şu bulut seslerinden bize haber ver.» dediler.

Cenab-ı Peygamber:

«O Allah'ın meleklerinden bir melektir. Bulutların sevkiyle o görevlidir. Onun elinde veya iki elinde ateşten bir kamçı vardır. Onunla bulutları sevkediyor, Allah'ın dilediği istikamete götürüyor.

Onlar:

«O halde bu duyulan ses nedir?» diye sordular. Peygamber:

«Bu ses de, onun sesidir» buyurdu.

Onlar: **«Doğru söyledin. Ancak bir tanesi kaldı. Eğer onu da bize haber verirsen işte bizi tâbi kılacak da odur. O da şudur:**

«Hiçbir Peygamber yoktur ki, ona mahsus bir Melek olmasın, ona haber getirmesin. O halde bize haber ver, senin Meleklerden olan arkadaşın kimdir?» dediler.

Cenab-ı Peygamber: **«Cebrail (A.S.)'dır benim arkadaşım»** dedi. Yahudiler:

«Cebrail (A.S.) harbi, (savaşı) ve azabı indiren Melektir. O bizim düşmanımızdır. Eğer sen rahmeti, bitkilerin bitmesini, yağmuru indiren Mikâil (A.S.) deseydin sana tâbi olurduk.» dediler.

Bunun üzerine Cenab-ı Hak El-Bakara sûresinin 97. âyetini indirdi.»

Hadisi, Tirmizi ve Nesei de Abdullah bin Velid bin Aceli'den rivayet etmişlerdir. Tirmizi **«Hasen ve Gariptir»** demiştir. Hadiste «Arakunnesa» hastalığından bahsedildi. Bu hastalık, Hz. Yakub'a sarsıntı veriyor, onu uykudan uyandırıyordu. Hz. Yakub «Eğer Allah kendisini şifaya kavuşturursa Allah için damarlı et yemiyeceğine veya terleyen hayvanın etini, teri ve damarı olan hayvanın etini yemiyeceğine» dair nezeretti.

Süddi ve Dahhak, «Yakub'un çocukları da onun sünnetine uyarak, onun yolundan gitmek üzere onun haram kıldığı eti yemediler.» dediler.

Burada şayanı dikkat bazı noktalar vardır. Onları vuzuha kavuşturalım: Bulutları sevkeden Melekten ve elindeki ateşli kamçıdan bahsediliyor. Melek, bulutlarda bulunan negatif ve pozitif elektriklenmeden kinaye ve ibaret olabilir. Kamçıdan maksat, onlarda bulunan elek-

trik akımı olabilir. Hadisi, yeni keşiflere göre yorumlamak ve hadisin derinliklerini tetkik etmek suretiyle Resûlüllah'ın döneminde bu hadiseyi ancak bu şekilde ifade edilebilecek halde görmek mümkündür. Dikkat edilsin.

Fakat en uygun yorum, bu gibi muteşabih hadîslerde susup Peygamberin maksadını Allah'ın ilmine havale etmektir. Zira ne Meleğin ne de kamçısının veya ateşli tokmağının keyfiyeti bizce bilinmemektedir.

Kesinlikle ifade edelim ki, biz bulutlarda bulunan menfi ve müsbet kuvvetlerin Melek olduğunu da iddia etmiyoruz. Ancak negatif ve pozitiflerden kinaye olabilir deriz. Biline...

Yakup (A.S.) bunu Tevrat indirilmezden önce nefsine haram kılmıştı. Bu münasebetle zikredilen iki noktaya temas edelim:

1 — Yakup (A.S.) en sevimli şeyi nefsine haram kıldı ve Allah için terketti. Bu, onun şeriatında caiz idi. Ve **«Sevdiğinizden Allah yolunda harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz»** âyetinden sonra bunun zikri uygun düşer. Evet, Muhammed ümmeti için meşru olan da budur. Yani Allah yolunda infak etmek kulun en sevdiğinden, en iştahlı nesnesinden olmalıdır. Nitekim Cenab-ı Hak **«Malı sevmesine rağmen ondan... yedirir»** (Bakara: 177) buyuruyor.

2 — Hristiyanların Meryem oğlu İsa Mesih hakkındaki batıl itikadlarının reddiyle ilgili açıklaması geçtikten ve itikadlarının zaif olduğu belirtildikten ve İsa ile annesi hakkında hak ve gerçek ortaya konuldukdan sonra, Cenab-ı Hakkın onu nasıl yarattığını, kudreti ve meşiyetiyle, onu İsrailoğullarına peygamber olarak nasıl göndermiş, o da onları Allah'ın hidayetine nasıl davet etmiştir bahisleri geçtikten sonra, Cenab-ı Hak, Yahudilerin aleyhindeki reddiyelere başladı. Onların inkâr etmiş oldukları NESHİN mümkün, (caiz) olduğundan bahsetti. Çünkü Cenab-ı Hak onların kitabı olan Tevrat'ta, Nuh (A.S.) gemiden çıktığı zaman. Cenab-ı Hak, ona, yeryüzündeki bütün hayvanların etlerini helâl kıldı. O da onlardan yerdi. Bundan sonra İsrail (Yakup) nefsine develerin et ve sütlerini haram kıldı. Onun oğulları da bu hususta ona uydular. Ve Tevrat ta bunun haram kılınmasını getirdiği gibi başka birçok şeyleri de getirdi.

Cenab-ı Hak, Adem'e kızlarını oğullarıyle evlendirmeye izin vermiştir. Adem'den (A.S.) sonra insanlar çoğalınca, Cenab-ı Hak bunu, haram kıldı.

İbrahim'in şeriatında, hür kadın üzerine cariye getirmek mubah idi. İbrahim (A.S.) de Hacer hususunda bunu yaptı. Onu Sare'nin üzerine getirdi. Bu hüküm Tevrat'ta haram kılınıp neshedildi. Daha önce iki kızkardeşi bir araya getirmek caiz idi. Yakub (A.S.) iki kızkardeşi bir araya getirmişti. Sonra Tevrat'ta bu da onlara haram kılınıp neshedildi. İşte bütün bunlar Tevrat'ta nass olarak gelmiştir. İşte, bu, NESH'İN tâ kendisidir. İşte, Cenab-ı Hakkın, Tevrat'ta haram kıldığı birtakım şeyleri helâl kılmak hususunda Mesih'e sistem olarak verdiği de bunlardan olsun. Niçin onlar burada Mesih'e uymuyorlar? Onu yalanlıyorlar? Ona muhalefet ediyorlar?

Cenab-ı Hakkın kuvvetli dinden, dosdoğru yoldan ve İbrahim milletinden Muhammed'e (S.A.V.) vermiş olduğu da böyledir. Niçin onlar buna îman etmiyorlar? Ve bunun için de Cenab-ı Hak:

«İsrailoğullarına Tevrat indirilmezden önce İsrail'in, (Yakub'un) **nefsine haram ettiğinden başka bütün yiyecekler helâl idi.»**

«Ey Habibim! De ki, eğer doğru iseniz Tevrat'ı getirin, okuyun. Çünkü Tevrat benim dediklerimi söylüyor.» buyurdu.

Said bin Mansur, Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyorlar:

«İsrail'in nefsine haram kıldığı nedir biliyor musun? İsrail (Yakub) (A.S.) unutkanlık hastalığına yakalandı. Zaif düştü. Eğer Allah kendisine âfiyet verirse, hiçbir zaman damarlı et yemeyeceğine söz verdi. İşte bunun için Yahudiler etlerden damarları ayırırlar ve yemezler.»

Bütün bu nakillerden sonra El Menar'ın bu hususta söylediklerini nakletmek yerinde olur:

Bu âyetler, Yahudiler tarafından İslâma düşürülmek istenilen iki büyük şüpheyi defetmektedirler. Üstad-ul İmam o şüpheleri şöyle takrir etmiştir:

Yahudiler:

— Ey Muhammed! (S.A.V.) Sen iddia ettiğin gibi, İbrahim'in (A.

S.) ve ondan sonra gelen Peygamberlerin yolu üzerinde isen, İbrahim'e (A.S.) ve o Peygamberlere haram olan deve eti gibi bazı haramları niçin helâl kılıyorsun? Eğer onlara haram olanı kendine helâl kılarsan onları tasdik edici olduğunu, dinde onlarla uyum sağladığını iddia etmeye hakkın yoktur. Özellikle İbrahim'i (A.S.) zikretmeye hakkın yoktur. **«Ben İbrahim'e (A.S.) herkesten daha yakınım»** demeye yetkin yoktur» dediler. Birinci şüphe budur.

İkinci şüpheye gelince: Yahudiler **«Allah İbrahim'e (A.S.) vaadetti ki, bereket onun çocuğu İshak'ın (A.S.) zürriyetinde olsun. Bütün Peygamberler İshak'ın (A.S.) zürriyetindendir. Onlar, Beytulmakdis'i tazim ederler ve kibleleri olarak oraya yönelip ibâdet ederler. Eğer sen de onların üzerinde bulunduklarının üzerinde olsaydın, onların tazim ettiğini tazim edecektin. Kibleni Beytulmakdis'ten Kâbe'ye çevirmezdin. Beytulmakdis'in tazimini bırakarak başka bir yeri tazim etmez, onu kendine namazgâh ve kible edinmezdin. Böylece hepsine sen muhalefet ettin»** dediler.

Cenab-ı Hakk **«İsrail oğullarına Tevrat indirilmezden önce İsrail'in (Yakub'un), nefsine haram ettiğinden başka bütün yiyecekler helâl idi»** âyetiyle birinci şüphenin cevabını verdi.

Üstad-ul-İmam, «Gerek Celaleyn sahibi, gerekse birçok tefsir âlimleri şüpheyi takrir ettiler. Fakat kanaat verici bir şekilde onun cevabını veremediler. İtiraf ederler ki, bazı helâller İsrail'e haram idi. Doğrusu, Cenab-ı Hakkın bu âyette ve başka âyetlerde bize kıssa etmiş olduğudur: O da şudur: Bütün yemek İsrail oğullarına, onlardan önce İbrahim'e helâl idi. Sonra Cenab-ı Hak onlara, ceza ve edeblendirme olsun diye, Tevrat'ta bazı helâlleri haram kıldı. Nitekim Rabbimiz **«Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kişiyi Allah yolundan alakoymaları nedeniyle önceleri kendilerine helâl kılınmış güzel şeyleri onlara haram kıldık.»** (Nisa 160) buyurmuştur. İsrail'den maksat «İsrail oğulları»dır. Nitekim onların katında bu tabir böylece kullanılmaktadır. İsrail'den sadece Yakub'un (A.S.) nefsi kasdedilmez. O, şâbin, (o milletin) nefsine onu haram kılmasının mânâsı; o millet zulüm işledi, günahlar işledi. O zulüm ve günahlar da bu haram kılmaya sebeb oldu. Nitekim bahsedilen âyet, bunu açıkça söylemiştir. Sanki buradaki âyet şöyle diyor: Yemeklerde asıl, helâl olduğundan, İsrailoğullarına

haram etmenin nedeni onların zulümleri ve suç işlemeleri olduğu için Peygamber ve Peygamberin ümmeti de bu suçları işlemediklerinden Peygambere ve ümmetine bu haram kılınan şeyler haram kılınmadı. Sonra Cenab-ı Hak şüphenin defini ve cevabını takrir ederek buyurdu:

«De ki: Eğer doğru iseniz Tevrat'ı getirin, okuyunuz.» Yani sözünüzde doğru iseniz, nasslar, sizi yalanlamasından korkmuyorsanız Tevrat'ı getirip okuyunuz.»

El Menar sahibi devamla şunu söylüyor:

Üstad ul İmam Celâleyn ve başka tefsircilerin «Yakub (A.S.) da «Arkunnesa» denilen hastalık vardı. **«Eğer Allah beni şifaya kavuşturursa, deve etini yemiyeceğim diye nezirde bulundu»** bu yorumları İsrailiyattan gelen desiselerdir. Zira Tevrat'ta deniliyor ki «Yakub bazı yolculuklarında yolda Rab ile karşılaştı. Ve Yakub yalnız başına kaldı ve seher sökünceye kadar Rabbisiyle güreşti. Rabbisi onu yenmediğini görünce, uyluk kemiğinin başına dokundu. Ve onunla güreşirken Yakub'un uyluğunun başı incindi. Ve dedi: Bırak gideyim. Çünkü seher vakti oluyor. Yakup: Beni mübarek kılmadıkça seni bırakmam. Rab ona dedi: Adın nedir? Ve o dedi: Yakub. O dedi: Artık sana Yakub değil ancak İsraildenilecek. Çünkü Allah ve insanlarla uğraşıp yendin. Ve Yakub dedi: Rica ederim, adını bildir? Ve dedi: Adımı niçin soruyorsun? Ve orada onu mübarek kıldı ve Yakub o yerin adını Peniel koydu. Çünkü **«Allah'ı yüzyüze gördüm ve canım sağ kaldı»** dedi. Ve Peniel'i geçtiği zaman üzerinde güneş doğdu ve uyluğu üzerinde aksıyordu. Bunun için bugüne kadar İsrailoğulları uyluk başı üzerindeki kalça adalesinin etini yemezler. Çünkü Rab, «Yakub'un uyluk başına, kalça adelesine dokundu.» (1)

İşte görüldüğü gibi Tevrat'a göre, Yakub ne birşeyi nezrediyor, ne de nefsine birşeyi haram kılıyordu.

Denildi: Yakub'un nefsine haram kıldığı ciğer, böbrekler ve iç yağıdır. Ancak sırf üzerindeki yağlar müstesnadır.»

Mücahid **«Yakub eti yenen bütün hayvanların etini kendisine haram kıldı»** diyor.

---

(1) Bkz. Tevrat Sıfrıttekvin, bab 32 - âyet : 24,32

Bütün bunlar İsrailiyattır. Hakim'in (Müstedrek)'inde iddia ettiği gibi, bunların bir kısmının senedinin İbn Abbas'tan geldiği tashih edilmişse de, sıhhatli olsa da, bunların kökenlerinin İsrailiyyat olduğu gerçeğini değiştiremez. En yakın olanı Üstad ul İmamın dediğidir. Çünkü ancak onun dediği tarzda delil kaim olur. Hele Tevrat'ı bilenler katında. Eğer «İsrail'den maksat Yakub'un tâ kendisi kastedilmiş olsaydı, «Tevrat indirilmezden önce» tâbirine ihtiyaç kalmazdı. Çünkü Yakub'un zamanı Tevrat'ın iniş zamanından çok ileridedir. Bunda hiç kimse şüphe etmez. Benim katımda zihne en erken gelen mânâ şudur:

İsrail'in nefsine haram kılmasından maksat, İsrailoğullarının yemesinden imtina ettikleri ve nefislerine haram kıldıkları şeydir. Allah'tan gelen bir hükümle değil bu, adet ve taklid hükmüyle olmuştur. Nitekim bütün milletlerde, bu, görülüyor. Meselâ: Araplar, adet ve taklit yoluyla «Bahair ve Sevaib»in etlerini kendilerine haram kılmışlardır. Kur'an bunu, El-Maide ve El En'am sûrelerinde zikretmektedir.

Bazılarına göre âyetin defettiği şüpheler neshin inkârıdır. Onlar «Nesih yoktur, dediler. Âyet te bu inkarı defetti» diyorlar. Bu âyet, onları Tevrat bizzat İbrahim'in, İsrail'in üzerinde bulunduğu bazı şeyleri neshetti, demek suretiyle, susturup ilzam etti. Bu susturmak, öyle bir ilzamdır ki, ondan kurtuluş imkânı yoktur. Çünkü Tevrat'ta bu sabit tir. Bu da her halükârda Hz. Muhammed'inPeygamberliğine delâlet eder. Çünkü o, onlarca yanlarındakine muttali kılınmadığı ve orada olmadığı halde onları haber verdi. İşte böylece onların «TAHLİL ve TAHRİM ancak Allah'tan olur» konusundaki araştırmaları düşmüş oluyor. (1)

«(96) Şüphesiz ki, insanlar için ilk kurulan ev (mabed) Mekke'deki âlemlere hidayet sebebi olan evdir...»

Bu âyeti celîle ile ilgili eserler:

İbn ul Munzir Hz. Ali'den (K.V.) rivayet ediyor:

«Allah'a ibâdet için ilk kurulan ev Kâbe'dir. Yoksa ibâdet için olmayan evler daha önce var idi» diye rivayet ediyor.

(1) Bkz. El-Menar Cild: 4 - Sahife 3-5 Matbaatul-Kahire Tarihsiz.

İbn Cerir Meter'den benzerini rivayet ediyor.

İbn Cüreyc, Hasan Basri'den rivayet ediyor:

«Allah içinde anılsın ve Allah'a ibâdet edilsin diye ilk kurulan ev Mekke'deki Kâbe'dir.»

İbn Ebi Şeybe, Ahmed, Buhari, Müslim, Ebu Zer'den rivayet ettiler:

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü! İlk kurulan mescid hangisidir?» diye sordum. Buyurdular:

«Mescid-i Haramdır.»

Sordum:

«Sonra hangisidir?» Buyurdular:

«Mescid-i Aksa'dır.»

«İkisinin arasında ne kadar zaman vardır?»

«Kırk senelik bir zaman vardır.» buyurdu.

İbn Cerir ve Beyhaki, İbn Âmr'den rivayet ediyorlar:

«Cenab-ı Hak yeryüzünü yaratmazdan ikibin sene önce Kâbe'yi yarattı. Allah'ın arşı su üzerinde iken Kâbe beyaz bir köpük halinde idi. Yer onun altında bir kabuk gibi idi. İşte yer onun altından yayıldı.»

Bu hadîste, garabet vardır. Bilinsin.

İbn ul Munzir, Ebu Hureyre'den rivayet ediyor:

Kâbe yeryüzünden ikibin sene önce yaratıldı. O yerdendi. Sanki su üzerine bir kabuk halindeydi. Onun üzerinde meleklerden iki zat vardı. Tesbih ederlerdi. Cenab-ı Hak yeryüzünü yaratmak istediği zaman, o noktadan yeri yaydı. Kâbe'yi yeryüzünün ortasına koydu.»

Bu türlü hadisler, müteşabih hadislerdir. Kesin olarak Kâbe'nin şerefini ispat etmek için gelmişlerdir. Fakat sıhhat dereceleri nedir? Onu hadis kritiği yapan muhaddislere havale ediyoruz.

Kâbe, İbrahim (A.S.) tarafından bina edilmiştir. Bütün insanlar için bina edilmiş, ibadet ve tavaflarında, kendilerine kıble olmak ve orada itikâfa girmek hususunda bina edilmiştir. Yahudiler İbrahim'in dini ve yolu üzerinde olduklarını iddia etmelerine rağmen İbrahim'in

Allah'ın emriyle bina etmiş olduğu Kâbe'yi ne ziyaret ederler ne de orasını kıble edinirler.

İmam Ahmed'in, Ebu Zer'den rivayet ettiği bir hadiste şöyle denmektedir:

Sordum: **«Ey Allah'ın Resûlü! İlk kurulan mescid hangisidir?»**
«Mescid-i Haramdır» buyurdu.
«Sonra hangisidir?»
«Mescid-i Aksa'dır.»
«İkisinin arasında ne kadar zaman vardır?»
«Kırk sene vardır.» dedi.
«Sonra hangisi?»
«Nerede namaz sana kavuşursa orada namazını kıl. Bütün yeryüzü mesciddir» buyurdular. Hadisi, Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdir.

Süddi: **«Yeryüzünde kurulan ilk «ev» Kâbe'dir. İsterse ibâdet, isterse diğer evler olsun, hepsinden önce Kâbe kuruldu.»** diyor. Fakat sıhhatli olan Hz. Ali'nin daha önce naklettiğimiz sözüdür. Yani Kâbe yeryüzünde ilk kurulan mâbeddir.

KÂBE'NİN BİNASI

El Beyhaki Kâbe'nin binası hakkında İbn Leyiha'dan rivayet ediyor:

Allah, Cebrail'i Adem ve Havva'ya gönderdi. Onlara Kâbe'yi bina etmelerini emretti. Âdem Kâbe'yi bina etti. Sonra Cenab-ı Hak, Âdem'e (A.S.) Kâbe'yi tavaf etmesini emrederek ona:

«Sen insanların evvelisin. Bu da insanlar için kurulan ilk evdir.» dedi...

Hadis, İbn Leyiha'nın müfredatındandır. Bu zat, hadiste zaiftir. Allah daha iyisini bilir. En uygunu bu hadisin Abdullah bin Âmr üzerinde mevkuf olmasıdır. Belki de Yermuk gününde, ehli kitabın yazdıklarından Abdullah'ın eline geçmiş iki çuval kitabdan birisinden alınmadır. (1)

(1) Bkz. İbn Kesir Cild: 3 - Sahife 74-75 - Dar. Endülüs Beyrut - Tarihsiz.

«BEKKE» kelimesi, Mekke'nin isimlerinden biridir. Ona bu isim verilmiş, çünkü o zalim ve diktatörlerin boynunu eğdiriyor. Ona vardıklarında boyunlarını eğerler.

Bazıları da **«Orada ağlandığı için oraya Bekke denilmiştir»** diyor.

Kattade «Allah orada insanları karıştırmış. Kadın erkeğin önünde, yanında namaz kılar. Oysa başka bir memlekette böyle birşey olmaz. Böyle olduğundan ona Bekke ismi verilmiştir.» dedi.

Mücahid, İkrime, Said bin Cübeyr, Amr bin Şuayb, Mukatil bin Hayyan da böyle demişlerdir...

Said bin Cübeyr, İbn Abbas'tan:

«FECC» denilen yerden «TEN'İM» denilen yere kadar olan bölgeye Mekke, Kâbe'den BETHÂ'ya kadar olan yere de Bekke denilir» diye rivayet etmiştir.

Muğire, İbrahim'den «Bekke, Kâbe ile Mesciddir »diye rivayet etmiştir.

Zühri de böyle demiştir...

İkrime, Meymun bin Mehran'dan şöyle rivayet etmiştir:

«Kâbe ve etrafındaki yerler Bekke'dir. Ondan sonraki kısma da Mekke denilir.»

Ebu Malik, Ebu Salih ve İbrahim-i Nehai:

«Bekke, Kâbe'nin yeridir. Ondan başkasına da Mekke deniliyor.»

Mekke'nin başka isimleri de vardır: Mekke, Bekke, EL-BEYTUL ATİK, EL-BEYTUL-HARAM, EL-BELEDUL EMİN, EL-ME'MUN, Ummu Rahm, Ümmül Kura, Selay, El-Arş, El Kadise, El Mukaddese, En Nasit, El-Basit. Et Hatime, Er-Res, Devsa, El Belde, El Beniyye, El Kâbe... Bütün bu isimler Mekke'nin isimleridir.

«(97) O evde apaçık âyetler ve İbrahim'in makamı vardır...»

Bu âyet hakkında gelen eserler :

«Apaçık âyetler»den maksat, İbrahim'in binasıdır. Allah onu tazim ve şereflendirmiştir.

«İbrahim'in makamı»ndan maksat, Kâbe'nin temellerini atmak ve duvarlarını yapmak için üzerine çıkıp çalıştığı taş (yer)dir. İbrahim,

o taşın üzerinde durur, oğlu İsmail de kendisine taş ve çamur uzatırdı. O makam Kâbe'nin duvarına bitişiktir. Hz. Ömer, halifeliğinde, onu doğu tarafına biraz kaydırmıştır. Ta ki onu tavaf etme imkânı olsun. Tavaftan sonra orada namaz kılan musallilerin namazı teşviş edilmesin. Çünkü Cenab-ı Hak bize Makam-ı İbrahim önünde namaz kılmayı emir buyurmuştur: **«İbrahim makamından namazgâh edininiz»** (El-Bakara: 125).

El Ufi **«Orada apaçık âyetler vardır»** âyeti kerîmesinden maksad, İbrahim'in makamı ve meş'arlar vardır demektir» diyor.

Mücahid **«İbrahim'in makamında, ayaklarının izleri vardır. Bu da, açık âyetlerden birisidir»** dedi.

Ömer bin Abdulaziz, Hasan, Katade, Süddi, Mukatil bin Hayyan da böyle dediler..

İbn Ebi Hâtim, İbn Abbas tarikıyla rivayet etti:
«Makam-ı İbrahim» bütün haramdır.

Âmr'ın lafzında :
«HİCR'in tamamı, İbrahim'in makamıdır» diye varid olmuştur.

Said bin Cübeyr, **«Hac, İbrahim makamıdır»** diyor.

Belki de Said bin Cübeyr'in Hac'tan maksadı, Hicr'dir. Çünkü Mücahid bunu açıkça belirtmiştir.

«Oraya giren emin olur.» Yani Mekke haremine giren her kötülükten emindir. Cahiliyet döneminde de durum bu idi. Kişi öldürüyordu bunun için boynuna bir yün bağlıyor. Hareme giriyor. Maktulün oğlu ona rastlıyor, Haremden çıkıncaya kadar onu öldürmüyordu.

İbn Ebi Hatım, Said bin Cübeyr tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

«Kim ki Kâbe'ye sığınırsa, Kâbe onu emin kılar. Ancak ona yatak verilmez. Yemek ve su verilmez. Çıktıktan sonra günahından ötürü sorguya çekilerek cezalandırılır. Kısas kendisine tatbik edilir...»

El Cündi «Mekke Faziletleri» hakkında İbn Abbas ve Ebu Hureyre'den şunu rivayet ediyor:

«Allah Mekke'yi yarattı. Onu mekruhlar ve dereceler üzerine koydu.»

Said bin Cübeyr'den «O, dereceler nelerdir?» diye soruldu. «O, dereceler cennettir» diye cevab verdi.

El Ezraki zaif bir senedle İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Kim ki, Mekke'de Ramazan ayına yetişir ve orada oruç tutarsa, bütün ramazanı orada geçirir, gece ibâdetlerini mümkün olduğu kadar orada yaparsa, Cenab-ı Hak ona bin ramazan ayının faziletini yazmış olur. Her gün ona bir hasene yazar ve her gece ona bir hasene yazar. Ve her gün bir köle azat etmiş gibi sevab verir. Ve her gece bir köle azad etmiş gibi sevab verir. Hergün, onun için Allah yolunda iki atı gâzilere bahşetmenin sevabını yazar. Her gece Allah yolunda iki atı gâzilere bahşetmenin sevabını yazar. Her günde onun kabul edilecek bir duası da vardır.»

Dikkat! Bu ve benzeri hadisler sevabın çokluğundan kinaye olduğu gibi Mekke'de oruç tutmaya da teşvik ve terğibtir. Allah ile olan ticarette kârın bolluğu su götürmez bir gerçektir..

İnançsızlar gibi hemen inkâra kalkışmamak gerekli olduğu gibi mümine de en yakışırı odur...

El-Ezraki Cabir b. Abdullah'dan rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü **«Şu Kâbe İslâmın direğidir. Kim ki hac ve ümre niyetiyle bu Kâbe'ye gelmek üzere evinden çıkarsa, eğer Allah onun ruhunu kabzederse ona cennete götürmek sözü verilmiştir. Eğer geri gönderirse, onu ecir ve ganimetle gönderme sözünü vermiştir.»** buyurdu.

MEDİNE MESCİDİNDE KILINAN NAMAZIN DERECESİ

Beyhaki «Şuabul - İman» adlı eserinde Cabir bin Abdullah'tan rivayet etti:

«Benim Medine'de bulunan şu mescidimde bir namaz kılmak, başka mescidlerde kılınan bin namazdan üstündür. Ancak mescid-i haram müstesnadır. Benim bu mescidimde cuma namazı kılmak, Mescid-i Haram müstesna diğer mescidlerde kılınan bin cumadan üstündür. Benim bu mescidimde Ramazan ayının orucunu tutmak, Mescid-i Haram müstesna, başka mescidlerde tutulan bin ramazandan üstündür.»

El Bezzar ve İbn Huzeyme, Tabarani ve Beyhaki, Ebi Derda'dan rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Mescid-i Haramdaki namaz başka mescidlerdeki yüzbin namazdan üstündür. Benim Medine'deki mescidimdeki namaz başka mescidlerdeki bin namazdan üstündür. Beytulmakdis mecsidindeki namaz beşyüz namaza denktir.»

İbn Mace Enes'ten rivayet etti:

«Allah'ın Resûlü «Kişinin evinde kılmış olduğu namaz; bir namaz sayılır. Kabilesi veya mahallesinin mescidlerinde kıldığı namaz yirmibeş (25) namaz sayılır. Cuma mescidinde kıldığı namaz (50) elli namaz sayılır. Mescid-i Aksa'da kıldığı namaz (500) beşyüz namaz sayılır. Benim Medine'deki mescidimde kılınan namaz (1000) bin namaz sayılır. Mescid-i Haram'da kılınan namaz (100.000) yüz bin namaz sayılır.»

İbn Ebi Şeybe, Müslim, Nesei ve İbn Mace, İbn Ömer'den rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurmuştur:

«Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram müstesna diğer mescidlerde kılınan bin namazdan üstündür.»

Tayalisi, Ahmed, El Bezzar, İbn Adiy, El Beyhaki, İbn Huzeyme, İbn Hibban, Abdullah bin Zübeyr'den rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü:

«Benim bu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram müstesna, diğer mescidlerde kılınan bin namazdan üstündür. Mescid-i Haramdaki bir namaz benim bu mescidimde kılınan yüz namazdan üstündür.»

Bu hadisi rivâyet eden Ata'dan soruldu:

«Bu Mescid-i Haram hakkında söylenen fazilet sadece mescide mi mahsustur, yoksa Harem hududlarına giren her yere mi...?»

Ata:

«Hayır, Harem hududlarına giren her yere mahsustur. Çünkü Harem'in tamamı mesciddir» buyurdu.

Ahmed ve İbn Mace, Cabir'den rivayet ettiler. Allah'ın Resûlü:

«Benim mescidimde kılınan bir namaz. Mescid-i Haram müstesna diğer mescidlerde kılınan bin namazdan üstündür. Mescidi Haram'da

kılınan bir namaz başka yerde kılınan yüzbin namazdan üstündür» buyurdu.

İbn Ebi Şeybe, El Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesei, İbn Mace, ve Beyhaki, Ebu Hureyre'den rivayet ettiler:

«Benim bu mescidimde bir namaz, Mescidi Haram müstesna diğer mescidlerdeki bin namazdan üstündür.»

El Bezzar, Aişe validemizden rivâyet ediyor.

Resûlü Ekrem buyurdu:

«Ben Peygamberlerin sonuncusuyum, benim mescidim de Peygamber mescidlerinin sonuncusudur. Ziyaret edilmeye ve kendisine doğru kervanların yola çıkması en uygun olan yer, Mescid-i Haram ile benim bu mescidimdir. Benim mescidimde bir namaz, Mescid-i Haram müstesna, diğer mescidlerde kılınan bin namazdan üstündür.»

Tayalisi, İbn Ebi Şeybe, Ahmed, İbn Meni', er Rüyani, İbn Huzeyme ve Tabarani, Zubeyr bin Mut'im'den rivayet ettiler:

«Benim mescidimde bir namaz, Mescidi Haram müstesna, diğer yerlerdeki bin namazdan üstündür.»

KÂBEDEKİ AÇIK ÂYETLER

İbn ul Enbari, El Kelbi'den rivayet eder:

«Kâbe'de bulunan açık âyet ve alâmetlerden maksad, Kâbe, Safa, Merve ve Makamı İbrahim'dir.»

HAREMDE EMNİYET MESELESİ

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hatım, Katade'den rivâyet ederler:

(97) **«Oraya giren emin olur»** âyeti, cahiliyet dönemine mahsustur. Yani o dönemdeki âdeti naklediyor. O dönemde, kişi, bütün günahları işlemiş olsa dahi Harem'e iltica etti mi kimse ona karışmaz, o takib edilmezdi.. İslâmda ise, Harem'e iltica etmek, Allah'ın cezalarını düşürmez. Hırsızlık yapanın cezası tatbik edilir. Zina edene had tatbik edilir. Öldüren öldürülür.»

El Ezraki, Mücahid'den, Ömer bin Hattab'tan rivayet eder:

«Eğer Kâbe'de, Harem hududunda Hattab'ın katilini görsem oradan çıkıncaya kadar kendisine dokunmam.»

İbn ul Munzir ve El Ezraki, Tavus tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

Kim ki Haram hududları haricinde adam öldürür, veya hırsızlık yapar, sonra da Harem'e dahil olursa, kimse onunla oturmaz, kimse onunla konuşmaz. Kimse onu evine almaz. Daima Harem'den çıkmaya davet edilir. Çıktıktan sonra tutulur ve işlemiş olduğu suçun cezası kendisine tatbik edilir. Eğer haram hududları haricinde öldürür veya çalarsa sonra Harem'e girerse, ona cezayı tatbik etmek isterlerse, Harem'den çıkarırlar, Harem hududları dışında haddi tatbik ederler. Harem hududları içinde öldürür veya hırsızlık yaparsa Harem içinde ona had tatbik edilir.»

İbn Cerir, İkrime tarıkıyle İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Bir hadise işleyen, Kâbe'ye sığınırsa, o emindir. O Harem'den çıkıncaya kadar Müslümanlar onu herhangi bir tarzda cezalandırmazlar. Çıktıktan sonra kendisine haddi tatbik ederler.»

Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesei, Ebu Şurayh el Adevi'den rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü, Fetih gününün ertesinde:

«Mekke'yi (hududlarında uygunsuz hareketi) Allah haram etmiştir. Allah'a ve son güne îman eden bir kişiye Mekke'de herhangi bir kan akıtmak, heryangi bir ağacı kesmek helâl değildir. Eğer birisi Resûlüllah'ın savaşını delil göstererek **«Bana da ruhsat vardır»** derse, siz ona deyiniz ki, Cenab-ı Hak Peygamberine izin verdi. Size sizin vermemiştir. Peygamberine de ancak günün bir saatinde izin verdi. O izinden sonra Mekke'nin haramlılığı dünkü haramlığı gibi geri geldi.» buyurdu.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir:

«Oraya giren ateşten emin olur» demektir, dediler.

Beyhaki İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

Allah'ın Resûlü: **«Kâbe'ye giren bir haseneye girmiş, bir seyyiden affolunmuş ve günahları da mağfirete uğramış olur»** buyurdu.

İbn Munzir, Ata'dan:

«Harem'de ölen bir insan, emin olarak haşrolunur. Zira Cenab-ı Hak: **«Kim ki, oraya dahil olursa emin olur»** buyurmuştur.»

«(97) Oraya yol bulabilen kimseye Allah için Kâbe'yi ziyaret etmek farzdır. Kim ki, kâfir olursa, kesinlikle bilsin ki, Allah âlemlerden zengindir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Ahmed ve Tirmizi, İbn Mace ve İbn Ebi Hatim ve Hakim, Hz. Ali'den rivayet ediyorlar:

Bu âyet, nazil olduğu zaman eshab Resul-ü Ekrem'den sordular:

— **Ey Allah'ın Resûlü! Her sene mi hüküm böyledir?**

Cenab-ı Peygamber sükût etti. Yine sahabe:

— **Ey Allah'ın Resûlü! Her sene mi?** dediler. Resûlü Ekrem:

— **Hayır,** dedikten sonra:

«Eğer ben evet deseydim her sene vacib olurdu» buyurdular.

Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«Sakın, size göründüğü takdirde hoşunuza gitmeyecek bir takım şeylerden sormayınız» (Maide: 101) âyetini indirdi.

Abd bin Humeyd, İbn Abbas'tan rivayet ediyor:

Bu âyet nazil olduğu zaman bir kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Her sene mi?» diye sordu. Cenab-ı Peygamber cevab olarak:

«Senin boynuna farz olmuş olan İslâm haccını yap» buyurduktan sonra:

«Eğer evet deseydim sizin üzerinize hacc her sene farz olurdu» dedi.

Abd bin Humeyd ve Hakim, İbn Abbas tarikıyla rivayet ettiler.

Resûlüllah bize hutbe okuyarak şöyle buyurdu:

«Ey nas! Şüphesiz Allah sizin üzerinize haccı farz kıldı.»

Akra' bin Habis ayağa kalktı ve:

«Her sene mi? Ey Allah'ın Resûlü!» diye sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Eğer ben evet deseydim her sene hac farz olacaktı. Eğer her sene hac farz olsaydı siz onu yerine getirmezdiniz ve gücünüz de ona yetmezdi. Hac bir defadır. Kim ki bir defadan fazla haccederse, o tatavu (nafile) **haccı yapmış olur»** buyurdu.

Abd bin Humeyd, Hasan Basri'den rivayet etti:

«Bu âyet, nazil olduğu zaman, kişinin birisi **«Her sene mi ya Resûlellah?»** diye sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim, eğer ben evet deseydim hac her sene size vacib olacaktı. Eğer her sene vacib olsaydı siz onu yerine getiremezdiniz. Eğer siz onu terketmiş olsaydınız (farziyetini inkâr etseydiniz) **küfre girmiş olurdunuz. Ey cemaat! Sizi bıraktığım müddetçe benim yakamı bırakınız. Sizden öncekiler fazlasıyla Peygamberlerinden sorup ve Peygamberlerle ihtilâfa düştüklerinden dolayı helâk olmuşlardır. Size bir emri söylediğim zaman, onu yerine getiriniz veya gücünüz yettiği kadar çalışınız. Sizi bir şeyden yasakladığım zaman ondan sakınınız.»**

İmam Şafii, İbn Ebi Şeybe, Abd bin Humeyd, Tirmizi, İbn Mace ve İbn Cerir, İbn Ömer tarikıyla rivayet ettiler:

Bir kişi kalkıp **«Ey Allah'ın Resûlü! Hacı kimdir?»** diye sordu. Cevab:

«Hacı, toz ve toprağa katılmış, kir ve pasa göğüs germiş ve Allah'ın gufranını taleb etmek maksadıyla haccın vazifelerini yerine getirmeğe çalışan kimsedir.»

Başka birisi kalktı:

«Haccın hangi çeşidi efdaldır ya Resûlüllah?» diye sordu. Buyurdular:

«Sık sık tehlil ve tekbir getirilen ve kurban kanları akıtılan hac çeşidi efdaldir.»

Başka birisi kalkıp:

«Ey Allah'ın Resûlü! Âyet 'yol' diyor. Yoldan maksat nedir?»

Buyurdular:

«Yoldan maksat, binek ve yol azığıdır.»

Darekutni, Enes'ten rivayet etti:

Cenab-ı Peygamberden **«Yol nedir?»** diye soruldu. Buyurdular: **«Azık ve binektir.»**

Said bin Mansur ve Ibn Cerir, Hasan'dan rivayet ettiler:

Cenab-ı Peygamber bu âyeti okuduğu zaman eshabı kiram:

«Ey Allah'ın Resûlü! Yol ne demektir?» diye sordular. Buyurdular:

«Azık ile binektir.»

İbn Cerir, İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Yoldan maksat, kulun bedeninin sıhhatli olması, azık ve binek parasının bulunmasıdır. Bu yol ve para da ona herhangi bir zarar vermeyecektir.»

İbn Ebi Şeybe ve Abd bin Humeyd, İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Yol»dan maksad, genişliktir. Hacca giden ile Kâbe arasında herhangi bir düşmanın, herhangi bir maniin girmemesidir.»

İbn Ebi Şeybe ve İbn Cerir, Abdullah bin Zübeyr'den rivayet ediyorlar:

İSTİTAAT, kuvvet demektir. Mânâsı: Gücü ve kuvveti olursa demektir.

İbn Ebi Şeybe, Mücahid'den rivayet etti:

«Yol bulmaktan maksat, azık ve binek bulmaktır.»

İbn Ebi Şeybe ve İbn Hatım, İbrahimi Nehai'den rivayet ettiler:

Kadın için mahremin bulunması yoldan sayılır. Yani mahremsiz bir kadın yol bulamamış demektir.

Hakim, Ebu Hureyre tarıkıyla rivayet ediyor:

Resûlü Ekrem buyurdu:

«Herhangi bir kadın, bir gecelik mesafeye, başka bir tâbir ile, bir Berîtlik (oniki millik) mesafeye tek başına gidemez. Ancak mahremiyle beraber gidebilir.»

İbn Ebi Şeybe, İbn Abbas'tan rivayet etti:

Allah'ın Resûlü'nden dinledim. Hutbe okuyordu ve diyordu: **«Kadın ancak mahremiyle beraber yolculuğa çıkar.»**

Bir kişi ayağa kalktı ve:

«Ey Allah'ın Resûlü! Benim hanımım hacca gitmek üzere çıktı. Ben de falan savaşa yazılmıştım. Ne buyurulur?» diye sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Hanımınla beraber git, haccını yap» buyurdu.

Tirmizi ve İbn Cerir, Hz. Ali'den (K.V.) rivayet ettiler:

«Kimin azığı ve kendisini Kâbe'ye götürecek bir bineği varsa, buna rağmen hacca gitmiyorsa, bu kimse ister Yahudi, ister Hristiyan olarak ölsün.»

Bunun da sebebi, Cenab-ı Hak: «Oraya yol bulabilen kimseye Allah için Kâbe'yi ziyaret etmek farzdır. Kim ki kâfir olursa kesinlikle bilsin ki Allah âlemlerden zengindir.» (Âli-İmran: 97) buyurmuştur.

Said bin Mansur ve Ahmed, Ebi Umame'den rivayet ederler:

Allah'ın Resûlü «Kim ki İslâm haccını yapmadan ölürse, onu hac yapmaktan alakoyan bir hastalığı, veya zalim bir sultan veya apaçık bir ihtiyaç ortada yok ise, o ister Yahudi ister Hristiyan olarak ölsün» buyurdu.

İbn Munzir, Abdurrahman bin Sabit'ten onun benzerini merfu ve mürsel olarak rivayet etmiştir.

Said bin Mansur sahih bir senedle Hz. Ömer'den rivayet ediyor:

«Kastettim ki, şu memleketlere (İslâm memleketlerini kastediyor) elçiler göndereyim. Kontrol yapsınlar, imkânı olup hac yapmayan bir insana haraç yüklesinler. Onlar (kâmil) müslüman değildirler, onlar (kâmil) müslüman değildirler.»

Said bin Mansur, Nafi' tarıkıyla İbn Ömer'den rivayet etti:

«Kim ki, hacca gitme imkânını 'bir sene önce' (üç defa tekrar etti) elde etmiş olduğu halde hacca gitmeden ölürse, onun namazı kılınmaz. Yahudi mi Hristiyan mı ölmüş olduğu da bilinmez.» Bu görüş, Said b. Mansur'a mahsustur diğer fakihler katında haccın farziyetini inkâr ederse hüküm böyledir. Biline.

Said bin Mansur, Hz. Ömer'den rivayet eder:

«Eğer halk haccı terkederse, onlara savaş ilân ederim. Tıpkı namazı ve zekâtı terkedenlere karşı ilân ettiğimiz gibi.»

Bütün bu hadisi şerifler, haccın farziyetine inanmayarak veya bu hususta tereddüt ve tehavun (yani gevşeme) göstererek gitmeyenler içindir. Haccın farziyyetine inanır, onun hakkında herhangi bir laubaliliği kastetmez, buna rağmen bir takım maniler (tam mazeret sayılmasa dahi) mevcutsa veya gevşekliğinden dolayı gitmezse, böyle bir kimse, büyük günahı (kebairi) işlemiş oluyor. Fakat İslâmdan çıkış ancak inkâr edenler içindir. Çünkü âyetin son kısmındaki **«kim ki kâfir olursa»** yani farziyeti inkâr ederse **«Hac diye birşey yoktur»** derse, veya **«Hacc saçmadır — haşa —»** dese o kâfir olur. **«Cenab-ı Hak âlemlerden zengindir»** cümlesi de bunu ifade etmektedir.

Bu tevili, İbn Cerir, İbn Ebi Hatım, İbn Abbas'tan rivayet ederler: **«Kim ki, kâfir olursa»**, yani haccın farz olmadığını iddia ederse şübhesiz ki Allah âlemlerden zengindir.»

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, İbn Ebi Hatım ve Beyhaki, İbn Abbas tarıkıyla rivayet ediyorlar:

«Kim ki haccı inkâr ederse, yani haccetmeyi herhangi bir şey görmezse, onu terketmek herhangi bir günahı gerektirmez, kanaatini taşıyorsa o kâfir olur. (1)

Aynı eser âyetin yorumunda şunları da vermektedir:

Said bin Mansur ve Abd bin Humeyd, İkrime'den rivayet ettiler:

«Kim ki İslâmdan başka bir din ararsa ondan o din kabul edilmez» (Maide: 3) âyeti indiği zaman, Yahudiler: **«Biz Müslümanlarız»** dediler. Cenab-ı Peygamber onlara:

«Cenabı Hak, müslümanların boynuna haccı farz kılmıştır. Kâbe'yi ziyaret etmeyi farz kılmıştır» buyurdu. Onlar: **«Böyle birşey bizim üzerimize farz kılınmamıştır»** dediler ve Kâbe'yi ziyaret etmekten kaçındılar. Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«Kim ki kâfir olursa şüphesiz Allah âlemlerden zengindir» âyetini (cümlesini) indirdi.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İkrime'den rivayet ettiler:

«Kim ki, İslâmdan başka bir din ararsa o din ondan kabul edil-

(1) Bkz. Ed-Durrül Mensur C: 2 S. 56-57 Kahire, Tarihsiz.

mez» âyeti nazil olduğu zaman diğer milletler **«Biz de müslümanız»** dediler. Cenab-ı Hak bunun üzerine:

«(97) Oraya yol bulabilen kimseye Allah için Kâbe'yi ziyaret etmek farzdır. Kim ki, kâfir olursa Allah âlemlerden zengindir.» Bunun üzerine müslümanlar haccettiler, kâfirler haccetmekten imtina ettiler.

Said bin Mansur, Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Dahhak'tan rivayet ettiler:

«Hac âyeti indiğinde, Resulü Ekrem milletlerin (dinlerin), ehlini, yani arap müşriklerini, Hristiyanları, Yahudileri, ateşperestleri, sabileri bir araya getirdi ve buyurdu:

«Allah sizin boynunuza haccı farzetmiştir. Kâbe'yi ziyaret ediniz.»

Resûlüllah'ın bu buyruğunu müslümanlardan başkası kabul etmedi. Diğer milletlerin ehli onu inkâr ettiler: **«Biz buna îman etmiyoruz. Kâbe'ye yönelip namaz kılamayız. Kâbe'ye yönelemeyiz»** dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«(97) Kim ki kâfir olursa Allah âlemlerden zengindir.»
buyurdu.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Ebu Davud Nufeyi'den rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü, bu âyeti okuduğu zaman, Huzeyl kabilesinden bir kişi ayağa kalktı:

«Ey Allah'ın Resûlü! Haccı terkeden kâfir mi olur?»

Cenab-ı Peygamber:
«Kim ki onu terkettiği halde cezasından korkmuyorsa, haccettiği halde sevabını ummuyorsa o odur» buyurdu.

(98) (Ey Habibim!) De ki: Ey kitab ehli! Allah'ın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz? Halbuki o sizin yaptıklarınıza şahittir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn İshak ve İbn Cerir, Zeyd bin Eslem'den rivayet ediyorlar:
ŞAS bin Kays adlı Yahudi ihtiyar birisiydi. Cahiliyet döneminde yetişmişti. Büyük bir kâfirdi. Müslümanlara karşı şiddetli bir kin bes-

lemekteydi. Onları şiddetli bir şekilde kıskanıyordu. Allah Resûlü'nün eshabından Evs ve Hazreç kabîlelerinden bir gurubun toplanmış olduğu bir meclisin yanından geçti. Baktı ki, onlar toplanmış konuşuyorlar. Bu durum Şas'ı çileden çıkardı. Onların dostluk ve birlik içinde olduklarını görmeyi bir türlü hazmedemediği bir şeydi. Aralarındaki sulh u sükûneti içine sindiremedi. Aralarında cahiliyet dönemindeki düşmanlıktan sonra nasıl olur da İslâm'da böyle bir araya gelirler diye kıskandı. Yanındakilere **«Beni-Kayle** (veya Kıyle bu, Hazreç ve Evs'i derleyen bir kabîle adıdır) **bu memlekette bir araya gelirlerse, Allah'a yemin ederim, biz Yahudilerin onlarla beraber durmamız mümkün değildir. Onlar bu memlekette işbirliği yaptıktan sonra biz burada istikrar bulamayız.»** Bunları söyledikten sonra beraberinde bulunan Yahudi gençlerinden birisine: **«Şu cemaatin yanına git. Onlarla beraber otur. Sonra onlara BİAS gününün savaşını hatırlat. Ondan sonraki savaşları hatırlat. Evs ve Hazrec'in bu savaşlar hakkında söylemiş oldukları bir takım şiirleri oku.»** dedi.

Bia's günü, dehşetli bir gündü. Evs ve Hazrec o günde çarpışmışlardı. Evs o günde Hazrec'e galib gelmişti. O genç, Şas denilen Yahudinin sözünü tutup gitti aynı şeyleri yaptı. Bunun üzerine Evs ve Hazrecliler konuştular. Münazaa yaptılar. Geçmiş ecdadlarla iftihar etmeye başladılar. İki kabîleden birer kişi diz üstü oturdu. Evs boyunun Beni Haris kabîlesinden Evs bin Kays, Hazreç boyunun Beni Selim kabîlesinden de Cebbar bin Sahr diz üstü oturup karşılıklı şiir okudular ve konuştular. Sonra birisi diğerine **«Eğer dilerseniz, Allah'a yemin ederiz, o savaş ve hadiseleri taptaze olarak geri getiririz»** dedi. Böylece iki gurup da öfkelendi, **«Biz bunu kabul ettik»** dediler. **Silâha sarılınız, silâha sarılınız»** feryatları ve çığlıkları atılmaya başlandı. **«Yerimiz, Ez Zahire denilen yerdir»** dediler. Yani iki gurup da oraya çıkacak, orada savaşacaklardır. Zahire, taşlı bir sahaydı. O sahaya çıktılar. Evs'liler yan yana, Hazreç'liler de yanyana durdular. Tıpkı cahiliyette olduğu gibi saf tuttular. Bu durum, Resulü Ekrem'e haber verildi. Cenab-ı Peygamber oraya geldi. Yanında Muhacirlerden, eshabı kiram, vardı. Onlara şöyle seslendi:

«Ey müslümanlar cemaati! Allah'tan korkunuz, Allah'tan korku-

nuz, ben aranızda bulunduğum halde, cahiliyet davasıyla mı yürüyeceksiniz? Allah sizi hidayet ettikten, İslâma varıp, İslâm'la şereflendikten, cahiliyet emrini sizden kestikten ve sizi küfürden kurtardıktan sonra bunu mu yapacaksınız? İslâm sayesinde sizin kalblerinizi birleştirdikten sonra cahiliyete mi dönüş yapacaksınız? Kâfir olarak üzerinde bulunduğunuza mı döneceksiniz?»

Böylece Evs'liler de Hazreç'liler de bunun şeytandan gelen bir vesvese ve düşmanlarından gelen bir hile olduğunu hemen idrak ettiler. Silâhlarını attılar. Ağlaştılar. Kucaklaştılar. Birbirlerinin boynuna sarıldılar. Sonra Resûlüllah ile beraber onu dinler ve itaat ederek döndüler. Allah onlardan Allah'ın düşmanı Şas'ın hilesini böylece uzaklaştırdı ve o zaman Şas hakkında bu âyeti celîleyi **«Allah sizin yaptıklarınızdan gafil değildir»** cümlesine kadar indirdi.

Evs bin Kays ile Cebbar bin Sahra ve onlarla beraber olanlar hakkında da **«100) Ey îman edenler! Eğer kitab kendilerine verilenlerden bir guruba itaat ederseniz îmanınızdan sonra sizi kâfir olarak çevireceklerdir»** âyeti **«İşte onlar var ya, onlar için büyük bir azap var»** cümlesine kadar indi.

El Feryadi ve İbn Cerir, İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hatım, İbn Abbas tarikıyla rivayet ediyorlar:

Cahiliyet döneminde Evs ve Hazrec arasında kavga vardı. Onlar bir gün otururken aralarındaki şerri hatırladılar. Öfkelendiler. Birbirlerine karşı silâha sarıldılar. Peygambere haber getirildi ve bu durum söylendi. Resûlü Ekrem binip onlara vardı. Bunun üzerine **«Siz nasıl kâfir olursunuz?»** âyetiyle ondan sonra gelen iki âyet iniverdi.

İbn ul Munzir, İkrime'den rivayet etti:

Evs ve Hazrec kabîleleri arasında cahiliyette savaşlar olmuştu. İslâm geldiğinde sulh oldular. Allah onların kalblerini birleştirdi. Onların bir meclisinde bir Yahudi bulundu. İki kabileden birisinin söylemiş olduğu bir şiir okudu. Bu şiir savaşlar hakkındaydı. Sanki onlar bundan alındılar. Öbür kabîle: **«Bizim şairimiz de şöyle şöyle demişti»** dediler. Böylece toplandılar, silâha sarıldılar. Savaş için saf tuttular. Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«(100) Ey îman edenler! Kendilerine kitab verilenlerden bir tak-

mına itaat ederseniz, îmanınızdan sonra sizi kâfir olmaya çevireceklerdir.» âyetini indirdi...

Cenab-ı Peygamber gelip iki saf arasında durdu. Bu âyeti gür bir sesle okudu. Onlar âyeti ve Resûlüllah'ın sesini dinledikleri zaman sükût ettiler ve kulak verdiler. Ve Peygamber âyeti bitirdikten sonra silâhları attılar. Birbirlerinin boynuna sarıldılar ve diz çöküp ağlamaya başladılar.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Süddi'den rivayet ettiler:

Bu âyet, Sa'lebe bin Annete el Ensari hakkında nazil olmuştur. Bununla bazı Ensar arasında bir konuşma olmuştu. Beni Kaynuka Yahudilerinden birisi aralarında kovuculuk yaptı. Onları birbirlerine karşı kışkırttı. Evs ve Hazrec'ten iki gurup birbirlerine kastettiler. Silâha sarılıp savaşmak istediler. Onun üzerine Cenab-ı Hak, bu âyeti indirdi. Yani siz eğer silâha sarılır, yeniden döğüşürseniz küfre dönüş yapmış olursunuz demek olur.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Süddi'den rivayet etti:

«(99) De ki: — Ey kitab ehli! İman edenleri niçin Allah'ın yolundan menediyorsunuz?» âyetinin yorumu şöyledir: Herhangi bir müslüman onlara **«Siz, Muhammed'i kitablarınızda görüyor musunuz?»** diye sorduğu zaman onlar **«Hayır»** diyorlar, böylece halkı Peygambere îman etmekten alakoymaya çalışıyorlardı. Onlar böylece eğrilik ve yok olmayı taleb ettiler.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivayet ederler:

«Allah'ın yolu»ndan maksat, İslâm ve Allah'ın Peygamberidir. **«Siz şahitsiniz»** Allah'ın (C.C.) kitabını okuduğunuzda Muhammed'in (S.A.V.) Resûlüllah olduğunu, İslâmın Allah'ın dini olduğunu görüyorsunuz. **«Allah o dinden başka din kabul etmez. Ancak ona karşı mükâfat verir»** hükmünü görüyorsunuz. Onlar Tevrat ve İncil'de bunları yazılı olarak görüyorlardı.

İbn Cerir, Hasan'dan rivâyet etti:

«Ehli kitab»tan maksad, Yahudiler ve Hristiyanlardır. Cenab-ı Hak onları müslümanları Allah'ın yolundan menetmemeye çağırıyor. Onlara halkı adaletten dalâlete götürmeyi Cenab-ı Hak yasakladı.

MÜHİM BİR NOKTA

El Menar sahibi **«Kim ki kâfir olursa şüphesiz Allah âlemlerden zengindir»** cümlesi hakkında şunları söylüyor:

Bu, daha önceki cümlenin tekididir. Ve haccı inkâr etmek üzere gelen bir ilâhi tehdiddir. Ve Cenab-ı Hakkın tenzihinin beyan ve açıklamasıdır. Çünkü bazı zayıf vehimler, **«Allah'ın beyti»** denildiği zaman zihinlerine Allah'a bir ev isnad etme fikri yerleşebilir. Bunu izale ediyor bu cümle. Haccı halka farzetmekten de bazı zaifler **«Allah, buna muhtaçtır»** zehabına kapılabilirler. Cenab-ı Hak âyetin bu cümlesiyle bunu da bertaraf ediyor. Küfürden maksat, bu Beytin ilk kurulan Beyt olduğunu, İbrahim'in (A.S.) onu sıhhatli ibâdet için inşa ettiğini delil ve burhanlarla sabit olduktan sonra inkâr edilmesidir. Allah'ın onun ziyaretini hac vazifesi yapılırken farz kıldığını ve ibadette ona yönelmeyi farz kıldığını inkâr edilmesi demektir.

Bazı tefsir âlimleri: **«Bu cümlenin daha önceki cümlelerle ilişkisi yoktur. Bu cümle mutlak bir kelâmdır»** demişlerdir.

Bu tevil, uzak bir tevildir.

Bazıları **«Haccı terk edenler için bu cümle kullanılmıştır»** derler. Bu da, uzak bir ihtimaldir. Ebu Hureyre'den merfu olarak gelen: **«Kim ki** (muktedir olduğu halde) **haccetmeden ölürse, isterse Yahudi, isterse Hristiyan olarak ölsün»** hadisi ile Ebu-Umame hadisi bu tevili tekid etmişse de bütün bu rivayetler zaiftirler. Ancak mevkuf bir rivayetle gelen hadis müstesnadır. İbn ul Cevzi onu «Mevzuat»ında, mevzu hadislerden saymıştır. Fakat o hadisin isnad yolları çok olduğundan İbn ul Cevzi'nin onu mevzuattan sayması ayıpsanmıştır. Onun merfu yollarının en belirgini Hz. Ali'den (K.V.) gelen şu, yoldur:

«Kim ki, yiyecek ve bineceğe sahib olduğu halde haccetmezse, ister Yahudi ister Hristiyan olarak ölsün. Çünkü Cenab-ı Hak Kitabında:

«Oraya yol bulabilen kimseye Allah için Kâbe'yi ziyaret etmek farzdır» buyurmuştur.»

Hadisi Tirmizi rivâyet ederek, «Hadisi gariptir. İsnadında söz var-

dır ve hadis zayıftır» demiştir. Hadisin ravilerinden Hilâl bin Abdullah, Ebu İshak'tan rivayet ediyor ki o da meçhuldür. Bazıları hadisin rivayet yollarının çokluğu hadisi hasen derecesine çıkarır demişlerdir. Nitekim diğerinde de böyledir. Fakat Akili'nin ve Darekutni'nin **«Bu babta hiçbir şey sıhhatli değildir»** demeleri zarar vermez. Zira biz, **«Burada hiç sahih birşey yok»** diye iddia etmeyiz. Bunlardan daha şedidi. Hz. Ömer'in, Said bin Mansur tarafından rivâyet edilen eseridir:

«Ben niyet ettim ki şu memleketlere bazı elçiler göndereyim. Kontrol etsinler, kimin imkânı varıp da hacca gitmemişse ona haraç bağlasın. Onlar müslüman değildirler, onlar müslüman değildirler.»

Bütün bu rivayetler haccın fevren (acelece) vacib (farz) olduğunu ispat etmektedir. Fıkıh ve eser ehlinden birçok kimseler de böyle demişlerdir. Başkaları da **«Hacc farzdır. Fakat terahi (gecikme) yoluyla»** diyorlar. Fakat ihtiyat odur ki, gücü yeten bir insan mazeretsiz olduğu halde haccı tehir etmesin. Ta ki ölüm ondan evvel yakasına yapışmasın. (1)

(1) Bkz. El-Menar Cild: 4, Sahife 111-112 - Matbaatul-Kahire Bilatarih.

İÇİNDEKİLER

BÜYÜK KUR'AN-I KERİM TEFSİRİ
İKİNCİ CİLDİN FİHRİSTİ

Mevzu	Sahife
191. âyetten 196. âyete kadar olan meâl	6
Tefsir gerçek savaş	7
Hac ile umre'nin tamamlanmasından maksad nedir?	9
Hac'da tutulan üç günlük oruç ne zaman tutulur?	10
Tefsiri Bilmesur	11
Haram ay haram aya karşılıktır	13
Hz. Osman'ın Mekke'ye elçi gitmesi	14
Hacc ve umre'yi Allah için tam yapınız	16
Hacc'da başını tıraş edene dua	17
Kurbanın en kolayısı hangisidir?	18
Temettu kimler için vardır?	19
197. âyetten 202. âyete kadar olan meâller	22
Bahsi edilen âyetlerin tefsiri	23
Haccın ayları	23
Arafat bölgesine bu adın verilmesinin nedeni	24
Mâşarul-Haram	24
Tefsiri Bilme'sur	25
İbni Abbas'a göre haccın farzı	26
İbn Ömer'e göre Maşarul-Haram	27
İbn Cerir'e göre Menasıkın mânâsı	28
203. âyetten 210. âyete kadar olan meâli	31
Tefsiri	32
Ayette bahsi geçen belli günler	32
Allah rızası için nefsini feda eden	33
Silme girmek	33
Şeytanların adımları	33
Tefsiri Bir rivaye	34
Silmin İbn Abbas'a göre tefsiri	37
Allah'ın bulut gölgelerinde gelmesinin mânâsı	38
211. âyetten 215. âyete kadar olan meâl	41

Mevzu	Sahife
Aynı bölümün tefsiri	42
Tefsiri Birrivaye	44
İnsanlar tek bir ümmet idi	45
216. Ayetten 219. âyete kadar olan bölümün meâli	49
Aynı bölümün tefsiri	50
Haram ayda savaş	51
İçki ve kumarı senden sorarlar	51
El-Hamr kelimesi	52
Ayette bahsi geçen El-Meysi	53
Senden neyi infak edeceklerini sorarlar	53
Tefsiri Birrivaye	54
Haram aylar	55
Abdullah bin Cahş'ın askerî birliği	56
Haram ayında savaşın helâllığı	58
Ayetteki AFUV kelimesinin mânâsı	60
220. âyetten 224. âyete kadar olan meâl	63
Ayni bölümün tefsiri	64
Yetimler bahsi	64
Senden hayzı soracaklar	65
Kadınlarınız tarlanızdır	65
Tefsiri Birrivaye	66
Hangi kadınlarla evlenilir	69
Kadınların nikâh etme nedenleri	72
Mesruk'un Âişe'den hayizli kadının neresine dokunur, suali	74
Hayiz konusunda ihtiyatlı davranış	75
Kadınlarınız tarlanızdır, âyetin sebebi nuzulu	80
İbni Abbas'ın Lutîlik şeklinde hanımıyla ilişki kurmak istiyene cevabı	81
Allah'ı yeminine siper kılmak	84
225. âyetten 230. âyete kadar olan bölümün meâli	88
Aynı bölümün tefsiri	89
İlâ Meselesi	89
Hulu' meselesi	91
Üç talakla boşanan hanım	92
Tefsiri Birrivaye	93
Kadın kocasız ne kadar sabreder	98
KUR'ÛN mânâsı	99
Boşanma iki defadır	103
Boşanmış kadının iddet çekmesi	104

Mevzu	Sahife
Kadına verilen mehir geri alınmaz	106
Hulu' yoluyla kocasından ayrılmak istiyen kadının durumu	108
Hulle meselesi	111
Hulle yapanın hakkında gelen hadisler	114
231. âyetten 233. âyete kadar olan bölümün meâli	117
Aynı bölümün tefsiri	118
Çocukların emzirilmesi	119
Tefsiri Birrivaye	121
Allah'ın hoşuna gitmiyen helâl	123
Çocuğun emzirme ücreti	125
234. âyetten 237. âyete kadar olan bölümün meâli	128
Aynı bölümün tefsiri	129
İddette olan kadına evlenme teklifi olur mu?	129
Tefsiri Birrivaye	131
Nikâh bağının velisi kocadır	140
238. âyetten 245. âyete kadar olan meâli	143
Aynı bölümün tefsiri	144
Korku namazı	145
Hazkil bahsi	146
Tefsiri Birrivaye	147
Göçebenin Resûlüllah'dan sorması	148
Namaz dinin direğidir	155
Ortanca namaz hakkındaki rivâyetler	160
İslâmın başlangıcında namazda konuşulurdu	166
Namazda Kunut duası	167
Vitir namazında Kunut duasını okumak	169
Korku namazı	170
Dul kalan kadının iddeti	172
Allah'a verilecek olan borç	177
246. âyetten 248. âyete kadar olan bölümün meâli	181
Aynı bölümün tefsiri	181
Tefsiri Bilme'sur	183
Hz. Adem'in Cennetten getirdikleri	187
249. âyetten 252. âyete kadar olan kısmın meâli	193
Ayni bölümün tefsiri	193
Tefsiri Birrivaye	195
Davud ile Calut'un karşılaşması	198
Ebdallar konusu	202
Kırklar konusu	202
Yediler	203

Mevzu	Sahife
Muceddid	207
253. âyetten 256. âyete kadar olan bölümün meâli	211
Aynı bölümün tefsiri	212
Tefsiri Birrivaye	215
Peygamberler arasında üstünlük meselesine girmek	216
Ayetel-Kürsi	218
Ayetel Kürsi'nin fazileti	219
Ebu-Eyyub el-Ensari ile Gûl Meselesi	222
Ebu-Hüreyre ile hırsız meselesi	223
Cinni yenen Hz. Ömer	225
Manevi sigorta	227
Allah'ın Kürsüsü	231
Dinde zorlama yoktur	234
257. âyetten 259. âyete kadar olan bölümün meâli	241
Aynı bölümün tefsiri	241
Hz. Üzeyir ve eşeği	243
Tefsiri Bilmesur	244
Harabe kasabanın yanından geçip yüz seksen yıl ölü olarak kalan kim?	247
260. âyetten 264. âyete kadar olan bölümün meâli	253
Aynı bölümün tefsiri	254
Allah yolunda harcamak	255
Tefsiri Bilmesur	255
Mallarını Allah yolunda infak edenlerin örneği	259
Sadakada başa kakmak	262
265. âyetten 269. âyete kadar olan bölümün meâli	266
Aynı bölümün tefsiri	266
Tefsiri Birrivaye	267
Rebve'nin tefsiri	268
Hangi kazançtan sarfedilir	270
Şeytanın fakirlikle korkutması	273
Hikmet nedir?	274
270. âyetten 274. âyete kadar olan bölümün meâli	478
Aynı bölümün tefsiri	478
Tefsiri Birrivaye	280
Sadakaya mustahak olan fakirler	285
Dünya dört kişinindir	289
Zenginin dilenmesi	290
275. âyetten 281. âyete kadar olan bölümün meâli	298

Mevzu	Sahife
Ayni bölümün tefsiri	299
Faizcilik	299
Tefsiri Birrivaye	301
Kur'an'ın en son inen ahkâm âyeti faiz âyetidir	305
Bir zaman gelecektir Riba yemiyen kalmıyacaktır	306
Sıkıntılı borçluya mühlet vermenin fazileti	316
Kur'an'ın en son inen âyeti	319
282. âyetin meâli ve tefsiri	322
İslâm'da borç verme müessesesi	322
Tefsir Birrivaye	324
283. âyetten 286. âyete kadar olan meâl ve tefsir	334
Tefsiri Birrivaye	337
El-Bakara sûresinin son iki âyeti hakkında gelen hadisler	345

ÂL-İ İMRAN SÛRESİ

1. âyetten 9. âyete kadar olan meâl ve tefsir	355
Tefsiri Birrivâye	358
Necran heyeti ile Peygamber'in konuşması	360
Muhkem âyetler	363
Yahudîlerle Hz. Peygamber'in harfler üzerinde karşılıklı konuşması	366
Muteşabih âyetler	367
Ümmetim için üç şeyden korkuyorum	369
Kur'an tefsiri dört çeşittir	372
Kelâm ilmi	374
Kur'an'da tevil	376
Resûlullah'ın çokça duasında söylediği kelime	379
10. âyetten 15. âyete kadar olan meâl ve tefsir	382
Tefsiri Birrivaye	384
Bedir'liler hakkında inen âyet	386
Kintar'ın tefsiri	390
16. âyetten 22. âyete kadar olan meâl ve tefsir	397
Tefsiri Birrivaye	399
Gecenin en üstün saati	400
Allah katında din İslâm'dır	402
Allah yaptığından sorulmaz	405
23. âyetten 29. âyete kadar olan meâl ve tefsir	411
Tefsiri Birrivâye	412

Mevzu	Sahife
İslâm'da takıyye meselesi	419
Alusi'nin takiyye hakkındaki görüşü	422
El-Menar'ın takiyye görüşü	434
Takıyyenin tarifi	436
Seyyid Kutbun takiyye görüşü	437
30. âyetten 37. âyete kadar olan âyetlerin meâli	440
Aynı bölümün tefsiri	441
Tefsiri Birrivâye	444
Doğan her çocuğa şeytan dokunur meselesi	450
Zekeriya'nın Meryem'i himayesine alması	451
38. âyetten 45. âyete kadar olan bölümün meâli	456
Aynı bölümün tefsiri	457
Tefsiri Birrivaye	458
HASUR kelimesinin mânâsı	460
Zekeriya ve oğlu Yahya	463
Meryem'in ibâdete dalışı	468
Hz. İsâ'nın hayatı	471
Hıristiyanlara göre Hz. İsâ'nın nesebi	472
Meryem'in Kur'an'da bahsi	474
Meryem'in İsâ'ya gebe kalması ve doğurması	478
Cebrail'in Yusuf'a Meryem'in gebeliğini haber vermesi	483
Meryem'in durumunu düşünmesi	484
Hz. İsâ'nın sünnet edilmesi	488
Mecûsî'lerin Yesu'û	489
İsâ'nın Mısır'a götürülmesi	490
Yesû'un âlimlerle mücadelesi	491
Mesih'in Peygamberliği nasıl başladı	492
Mevcud İncil'ler	494
Bernaba İncili	496
Havariler	500
Hz. İsâ'nın mu'cizeleri	501
Hz. İsa hakkında son söz	502
Yahudiler ve Mesih'in çarmığa gerilmesi	508
Hıristiyanlar katında Mesih	508
Çarmığa germek inancı putperestlerindir	510
Kz. İsâ'nın âhiret durumu	513
46. âyetten 52. âyete kadar olan bölümün meâli	515
Aynı bölümün tefsiri	516
53. âyetten 61. âyete kadar olan kısmın meâli	519
Aynı bölümün tefsiri	520

Mevzu	Sahife
Tefsiri Birrivâye	521
Hz. İsâ'nın Allah katına yükseltilmesi	522
Necran'lıların Peygamber'e gelmesi	528
Lânetleşme ve mubahele meselesi	530
62. âyetten 70. âyete kadar olan bölümün meâli	545
Aynı bölümün tefsiri	546
Tefsiri Birrivâye	547
Ashabın Habeşistan'a hicreti	552
71. âyetten 77. âyete kadar olan bölümün meâli	556
Aynı bölümün tefsiri	557
Tefsiri Birrivâye	558
Dinar ve Dirhem'in mânâları	561
Allah'ın konuşmadığı ve bakmadığı sınıflar	568
78. âyetten 83. âyete kadar olan kısmın meâli	570
Aynı bölümün tefsiri	571
Tefsiri Bilme'sur	572
Bütün Peygamberlerden Hz. Muhammed için alınan söz	577
84. âyetten 91. âyete kadar olan bölümün meâli	582
Tefsir	583
Tefsiri Birrivâye	585
Küfründe ileri gidenin tevbesi kabul olunmaz	589
92. âyetten 100. âyete kadar olan bölümün meâli	593
Aynı bölümün tefsiri	594
Tefsiri Birrivâye (sevilen maldan sadaka kabul edilir)	597
Hz. Yakub'un nefsine haram ettikleri	606
İnsanlar için ilk kurulan ev	610
Kâbe'nin binası	612
Medine mescidinde kılınan namazın dereceleri	615
Kâbe'deki açık âyetler	617
Harem'de emniyet meselesi	617
Haccın farziyeti	624